

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta

GHEORGHE APOSTU
«Tată și fiu»

Revistă de literatură universală

editată de **Uniunea Scriitorilor**
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA,
ALEXANDRU BACIU, SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

10-11-12

[141-142-143]

1972

SUMAR

ANIVERSAREA REPUBLICII

Editorial: Triumful unei idei • 6

SPECULUM REI PUBLICAE

Texte din ESCHIL, CALLISTRATOS, ISOCRATE, CICERO, GROTIUS, MILTON, (cu un eseu de V. Nemoianu) ALFIERI, JEFFERSON, PAINE și LAMARTINE • 9

REPUBLICA MÎNTUITOARE: Fragmente din Proclamația de la 1848, Cezar Bolliac, Nicolae Bălcescu, I. Eliade Rădulescu și C. A. Rosetti. • 25

ISTORIE ȘI MITOLOGIE REPUBLICANĂ

WILHELM TELL

SCHILLER: Despre spiritul republican • 29

ALFONSO SASTRE: *Wilhelm Tell are ochii triști*, piesă de teatru, în românește de Cristina Isbășescu-Hăulică • 30

ANDREI IONESCU: Sastre și dialectica tragediei • 69

MASANIELLO

EDUARDO DE FILIPPO: *Tomaso d'Amalfi*, piesă, în românește cu o prezentare de Florian Potra • 74

DESMOULINS, ROBESPIERRE, SAINT-JUST

Fișe de temperatură civică, texte din Revoluția Franceză, în românește de Alina Ledeanu și Tașcu Gheorghiu • 158

BOLÍVAR

JOSÉ MARTI: *Simòn Bolívar*, în românește de Andrei Ionescu • 176
SIMÓN BOLÍVAR: Discursul în fața Congresului de la Angostura, în românește de Irina Runcan • 181

ARTURO USLAR PIETRI: *Lăncile însîngerate*, roman, fragmente, în românește de Antoaneta Ștefănescu • 188

ANDREI IONESCU: *Bolívar, eroul legendar al independenței* • 199

PABLO NERUDA: *Miranda moare în ceață*, *Guayaquil*, *Martí*, versuri, în românește de Andrei Ionescu • 207

JOSÉ MARTI: *America noastră*, în românește de Oana Gavrilescu • 211

ANDREI IONESCU: *José Marti, omul cel mai pur al Americii* • 217

DECEMBRIȘTII

Documente și proiecții utopice

MIHAIL BESTUJEV: *Din însemnări*, fragmente; A. D. ULÎBIȘEV: *Un vis*, în românește de Igor Block, cu o prezentare de Tatiana Nicolescu • 219

Ecouri în posteritate

D. MEREJKOVSKI: *Alexandru I și Decembriștii*, în românește de Tatiana Nicolescu • 231

IURI TÎNIANOV: *14 Decembrie*, piesă, în românește, cu o notă, de Igor Block • 237

B. OKUDJAVA: *Bietul Avrosimov*, roman, fragmente, în românește de Madeleine Fortunescu, precedat de o notă *Către cititorul român* • 253

O ANIVERSARE REPUBLICANĂ

CENTENAR MAZZINI

MAZZINI: *Apărarea și căderea Romei; Manifestul Comitetului Național către italieni; Manifestul Comitetului Democratic European către români; Despre iubirea de patrie a lui Dante; Scrisoare către Daniel Stern; Scrisoare către Victor Hugo* • 271

ȘTEFAN DELUREANU: *Mazzini și patrioții români din generația Unirii* • 287

GEORGE SAND: *Despre Mazzini* • 293

MAZZINI: *Către un tânăr poet* • 295

DIEGO VALERI: *Poezie și luptă* • 295

Colocviu Mazzini • 300

Grupaj alcătuit și tradus de Ștefan Delureanu

O REPUBLICĂ PE BARICADE ÎN VEACUL XX

ERNEST HEMINGWAY: *Pământul Spaniei*, scenariu de film • 305

ALAIN RESNAIS: *Guernica*, scenariu de film, în românește de Eduard Constantinescu • 311

REPUBLICA NOASTRĂ 25 DE TREPTE SPRE VIITOR

Extrase din presa politică și literară • 317

LAURENȚIU SILVIAN: *Literatura nu se scrie cu cerneală*, interviu cu Ernesto Sábato • 329

ERNESTO SÁBATO: *Dragonul și prințesa*, roman, fragmente, în românește de Laurențiu Silvan • 339

ZAHARIA STANCU LA 70 DE ANI

POEZII

Si tu llevaras tu ser, La infancia, Vida, La estrella que tenemos, în spaniolă de Pablo Neruda • 373

Canzone, La terra ci porta sull'omero, în italiană de Mario De Micheli și Dragoș Vrânceanu • 375
Chanson I, Chanson III, Chant de la fin, în franceză de Alain Bosquet • 377
Brief von der Wiese, Lied, Das goldene Zeitalter, în germană de Zoltan Franyó • 379

PROZĂ

Il Lillà, fragment de roman, în italiană de Raffaella Lotteri • 381

DUMITRU MICU: Zaharia Stancu la 70 de ani • 391
IOAN COMȘA: Darie pe cinci continente • 398

CRONICA TRADUCERILOR

L. VOITA: G. Bacovia: « *Gedichte* », versiune germană de Wolf Aichelburg • 403

THE TIMES: Un portret al României • 407

MĂGURA — TRADIȚIE ȘI ARTĂ

Tabăra de sculptură de la Măgura; articole pe planșe de: DAN HĂULICĂ, C. JOJA, V. DRĂGUȚ, THEODOR ENESCU, OCTAVIAN BARBOSA, PAUL PETRESCU, ANCA ARGHIR, GHEORGHE COMAN; fotografii de profesor Iulian Blaga, Gh. Coman, Nicolae Săndulescu și profesor Corneliu Ștefan

ANIVERSAREA REPUBLICII

Abolirea monarhiei și proclamarea republicii au fost impuse, ca o necesitate obiectivă, de evoluția luptei revoluționare, de transformarea democratică a societății românești. Toate aceste transformări au fost rodul luptei eroice a maselor populare, al activității politice a forțelor sociale revoluționare, democratice, patriotice, în cadrul cărora rolul principal l-a avut Partidul Comunist Român.

NICOLAE CEAUȘESCU

**DIN CUVÎNTAREA ROSTITĂ LA ȘEDINȚA JUBILIARĂ A MARI
ADUNĂRI NAȚIONALE CONSACRATĂ CELEI DE-A XXV-A
ANIVERSĂRI A PROCLAMĂRII REPUBLICII**

TRIUMFUL UNEI IDEI

Sărbătoare esențială a poporului nostru, întâmpinată cu obștească bucurie, cu bilanțuri retrospective și proiecții asupra zilelor ce vin, aniversarea Republicii confirmă încă o dată forța unui adevăr: capacitatea neamului nostru de a-și făuri istoria cu propriile mâini, adevărul ideologiei clasei muncitoare. Prin abolirea monarhiei, act de pregnantă maturitate politică, inițiat de Partid și realizat de întregul popor, ca un vis care a mistuit generații de-a rîndul conștiințele cele mai luminate, țara noastră a inaugurat era unor transformări profunde: mutații structurale social-politice, culturale și morale, tenace operă de edificare a unei noi societăți. Ca într-o confluență rară și fericită, o formă de guvernămînt s-a suprapus celor mai vitale interese ale întregii națiuni: identitate de formă și conținut, sincronizare salutară a marilor mișcări sociale și morale prin care omul, cetățeanul de rînd ca și creatorul de valori pur spirituale, acced la o nouă demnitate. Aspirația spre libertate și fericire, ideal de dragul căruia s-au jertfit cei mai buni fii ai poporului nostru, cristalizează în instituțiile republicane ca-ntr-o materie unică, privilegiată, singura capabilă să confere structură și să continue o dinamică a Istoriei. Chemarea întregului popor la conducerea treburilor de stat nu este numai o formă politică oarecare, alături de altele, ci forma prin excelență în care triumfă un ideal de umanitate, în care politicul e chemat să întîlnească eroicul, în care eroismul muncii devine principala valoare cetățenească, iar responsabilitatea socială un dat permanent al conștiinței individuale. Asemenea unui « program » biologic înscris în materia unui ființe vii, în organismele republicane se află înscrisă garanția unui progres pe toate planurile, condiția unei dezvoltări multilaterale, șansele reale ale zilelor de mâine, puse la îndemîna tuturor cetățenilor, depinzînd de efortul lor patriotic de fiecare zi. Astăzi, la noi, națiunea se dezvoltă și se afirmă, tocmai pentru că dezvoltă și afirmă însăși personalitatea umană, — bunul cel mai de preț, după expresia lui Goethe, la care rîvnim. Cu fața întoarsă spre viitor, cetățenii Republicii noastre au senti-

mentul perspectivei care-i angajează, al unui orizont ce se lărgeste treptat grație unei activități elaborate științific, mobilizării tuturor energiilor creatoare de care dispune poporul.

Aniversarea unui sfert de veac de la proclamarea Republicii e un bun prilej de a pune în lumină o anumită zestre a trecutului umanității: modul în care ideea de republică, în variatele ei forme — de la aspirația vagă spre libertate și bunăstare, pînă la expresia utopică, de la gîndirea socială a unui filozof, pînă la actul politic concret — a dinamizat conștiința omenirii; de a sublinia semnificațiile adînci ale acestei idei, adică modalitățile în care, cuprinzînd masele, a devenit o forță; cu alte cuvinte: felul în care, de-a lungul vremurilor, a participat la istorie. Din negurile sale, trecutul ne transmite un fel de model, perfectibil, și mereu adaptat la concretul social, pe care noile generații l-au preluat și îmbunătățit, l-au hrănit cu entuziasmul și singele lor, l-au transformat — din vis în realitate.

Este concepția ce stă la baza acestui număr festiv al revistei noastre. Din formele de gîndire politică, exprimate cîndva de filozofi, savanți sau luptători pentru dreptate socială, se desprinde pregnant ideea unei organizări sociale, politice și morale în care să dispară tirania și exploatarea, în care germeii progresului și ai dezvoltării umaniste să fie ocrotiți și încurajați. Cum e și firesc, o seamă din aceste forme de orînduire nouă sunt de-a dreptul utopice: năzuința spre fericire cristalizează uneori în structuri hibride, fără temei real, imposibil de realizat în condițiile concrete ale istoriei. Alteori, cele mai nobile aspirații plătesc tribut concepțiilor filozofice ale vremii, unei metafizici implicite, care nu permite visului social să străpungă limitele înguste, false și oprimate, ale unei gîndiri aservite. Dar șansele acestei idei sporesc considerabil, în momentul în care își descoperă înrudirea de substanță cu Rațiunea. Prin refuzul și denunțarea obscurantismului medieval, prin încrederea în triumful « luminilor » interioare ale spiritului uman, prin revalorificarea rațională a omenescului, Iluminismul pregătește terenul pentru marile elanuri revoluționare ale Romantismului. Cînd flacăra acestora descinde din piepturile unor nobili cu idei generoase în inima burgheziei în plină trezire a conștiinței sale, ideea republicană e preluată de noua celulă activă a societății, de către cetățean. O perioadă, oricît de scurtă ar fi ea, cum a fost Revoluția Franceză, ne permite să vedem în actele și textele promotorilor ei adevărate modele ale unor « fișe de temperatură civică »: ele ne dau măsura unui idealism revoluționar, patetic, violent, în care gîndirea politică atinge sublimul, în care legiutorul devine adesea profet social, litera legii se împărtășește din aura poeziei, comandamentele zilei sună ca niște oracole.

Triumfătoare sau înăbușite în germen, aceste forme ale spiritului revoluționar republican au nu numai istoria lor, ci și mitologia lor. Am ținut să le prezentăm, fragmentar, atît în documente scrise, cît și în forme de artă literară menite să sporească, prin prestigiul inanalizabil al plămuirilor înalt semni-

ficative, eficiența ideii în conștiința popoarelor. Personaje reale, ele au intrat în Legendă, au devenit ipostaze eterne ale umanului, voci care tulbură încă omenirea, ca o adevărată orgă a Istoriei.

Dintre acestea, nu puteau, fără îndoială, să lipsească glasurile revoluționarilor noștri, oamenii care prin fapta și cuvântul lor au zguduit conștiințele românești în zorii deșteptării noastre naționale. În ei se întruchipează virtuțile cele mai de seamă ale poporului nostru, mesajul lor de înflăcărat patriotism este lecția civică și morală pe care regimul nostru de azi o inculcă zi de zi cetățenilor săi. În felul acesta, Republica noastră își privește cu emoție rădăcinile istorice, se împărtășește din candoarea copilăriei sale, ca dintr-un izvor răcoros. O permanență, o continuitate de simțire și gândire se fac astfel manifeste, înscriu efortul nostru de astăzi într-o serie care suie, eroic, din rîpile neguroase și umede de sînge ale Istoriei; și care va continua, dincolo de noi, spre visul de aur al omenirii.

În perspectiva istoriei, un sfert de secol este, desigur, destul de puțin. Dar cînd acest sfert de veac a realizat pentru poporul nostru ceea ce secole întregi n-au izbutit; cînd acești douăzecișicinci de ani înscriu triumful unei idei politice și sociale în continuarea unei linii majore de gândire socială și politică a întregii umanități; cînd această perioadă scurtă a dus nu numai la crearea unor instituții care garantează progresul și-l întrețin zi de zi, ci și la formarea pe dinlăuntru a unei noi concepții despre lume și viață, la edificarea unui nou tip de om, — atunci sărbătoarea noastră capătă caracterul, simplu și constructiv, al unei confirmări istorice: România socialistă se află, alături de cele mai avansate state ale lumii, pe drumul major al evoluției politice și sociale, culturale și morale, contribuie efectiv la mersul înainte al societății, își impune — în configurația internațională a zilelor noastre — prezența sa creatoare, proprie, inconfundibilă.

« Secolul 20 »

SPECULUM REI PUBLICAE

ESCHIL

Prezicerile lui Prometeu

Chiar Zeus, cu toată firea lui semeață,
Va fi smerit cândva: prin însăși nunta
Ce-o plănuiește, va cădea zdrobit
Din tronu-i de tiran, spre-a împlini
Blestemul părintesc rostit de Cronos
Cînd el a fost zvirlit din tron străvechi.
Cum va scăpa de-acest necaz — nu-i poate
Vădi alt zeu, afară doar de mine.
Eu știu ce cale-l mintuie. Dar azi
Domnească-ncrezător, umplînd de larmă cerul
Cu lancea lui de foc, mult scuturată-n mîini.
Nimic nu-l va feri să se prăvale,
Răbdînd rușinea crîncenei căderi!
Un dirz vrăjmaș își pregătește sieși —
Nebiruit gigant, făuritorul
Văpăii care-nfrînge orice fulger,
Vacarmului ce-ntrece orice tunet.
El va zdrobi tridentul lui Poseidon,
Urgia mării, zguduind pămîntul.
Lovit de-așa năpastă, Zeus afla-va
Ce-abis se cască între regi și sclavi ...

Văzut-am doi tirani¹ căzînd din slavă,
Pe-al treilea, cel de-acum, îl voi vedea

¹ Uranus și Cronos

Gonit mai grabnic și mai trist. De zeii noi
Cum să mă tem și-n fața lor să tremur? ...

Cred că-i mai bine să fiu robu-acestei stînci
Decît s-ajung sol credincios lui Zeus ...
Se cade să-i sfidezi pe regii sfidători ...

Pirjolitoare flăcări să mă ardă,
Cu alb vîrtej de nea și vuiet de cutremur
Zeus năpădească și clinească glia,
Nimic n-o să mă facă să-l numesc
Pe cel numit să-i curme tirania!

PROMETEU ÎNLĂNȚUIT: 907—927; 957—960;
968—970; 991—996;

CALLISTRATOS

Eroilor democrației ateniene

Sub crengi de mirt îmi voi ascunde spada,
Precum Harmódios și Aristigítón
Care-mpreună au răpus tiranul —
Trai liber, drepte legi redînd Atenei lor.

O, scump Harmódios, desigur, n-ai murit
Trăiești într-un ostrov preafericit — spun toți —
Alături de vijeliosu-Ahile
Și Diomedee, fiul lui Tydeu.

Sub crengi de mirt îmi voi ascunde spada
Precum Harmódios și Aristogidón
Ce la procesiunea din Atena
Ucis-au pe Hipparc, bărbatu-asupritor.¹

A voastră faimă-n veci va crește pe pămînt
Preascumpi Harmódios și Aristogítón,
Căci împreună ați răpus tiranul —
Trai liber, drepte legi Atenei le-ați redat!

În românește de ION ACSAN

¹ Tiranul Hipparchos, continuatorul dictaturii instaurate de tatăl său Pisistrates asupra Atenei; a fost asasinat de tinerii Harmodios și Aristogiton în anul 514 î.e.n.

«Calea cea mai dreaptă pentru a face cunoscută Republica...»

Calea cea mai dreaptă pentru a face cunoscută Republica, aducându-i cele mai nimerite laude, este aceea de a nu ne mulțumi să o privim în sine doar, ci, — așa cum cumpănim între ele felurile brocarturi și mătăsurile scumpe, din fir de aur sau purpură — să judecăm binefacerile așezămîntului prin comparație, cîntărind între ele forme de ocîrmuire asemănătoare.

...Începînd cu forma însăși a ocîrmuirii noastre, să ținem seama că n-am împrumutat de nicăieri tiparul acestei orînduiri, ci altora le-am dat prin ea, pildă de urmat. Acestei ocîrmuiri îi dăm numele de populară pentru că poporul, și nu o anumită pătură de cetățeni, ține în mîini cîrmele puterii.

MARCUS TULIUS CICERO

Visul lui Scipio Aemilianus

Cînd am sosit în Africa, precum știți, ca tribun militar al legiunii a patra de sub comanda consulului Manius Manlius, grija mea cea dintîi a fost să mă întîlnesc cu regele numidian Masinissa, foarte bun prieten al familiei noastre din motive întemeiate. Cum am ajuns la dînsul, bătrînul cu ochii în lacrimi m-a îmbrățișat și, ceva mai tîrziu, înălțîndu-și privirile spre cer, a zis:

«Mulțumescu-ți ție, mărite Soare, și vouă, celorlalți zei, că, înainte de a părăsi pentru totdeauna viața, văd în regatul meu și chiar sub acest acoperămint pe Publius Cornelius Scipio, care, prin însuși numele său mă întinerește, pînă într-atît memoria bărbatului minunat și nebiruit nu s-a putut șterge nici o clipă din sufletul meu!»

Mai apoi eu l-am întrebat pe el despre regatul său, iar el m-a întrebat pe mine despre republica noastră, și ziua întreagă ne-am petrecut-o schimbînd între noi nenumărate vorbe, ba despre una, ba despre alta.

După această primire regească, am discutat pînă noaptea tîrziu, timp în care bătrînul n-a vorbit decît despre Scipio Africanus, pomenindu-i nu numai toate faptele, ci chiar și cuvintele rostite de el în diferite ocazii. Cînd ne-am dus în sfîrșit la culcare, resimțînd oboseala drumului și a faptului că rămăsesem treaz o bună parte a nopții, am căzut pradă unui somn mai adînc decît cel obișnuit. Atunci — cred că tocmai din pricina că vorbisem atît despre dînsul ... — mi s-a arătat în vis (bunicul meu adoptiv poreclit) Africanus sub înfățișarea care-mi devenise familiară mai degrabă datorită statuii, decît chipului său adevărat. Îndată ce l-am văzut, m-am înspăimîntat de-a binelea, dar el mi-a zis:

«Dezmățește-te, Scipio, lasă de-o parte frica și întipărește-ți în minte cuvintele mele!

Vezi oare acea vestită cetate care, constrînsă cîndva de mine să se supună poporului roman, stîrnește iarăși războaiele de odioasă, neputînd să stea liniștită?»

Între timp, dintr-un loc înalt, plin de stele și năpădit de lumină, îmi arată Cartagina.

« Tu vii s-o asediezi acum aproape ca simplu soldat. Peste doi ani însă, devenind consul, vei dăruia orașul pînă în temelie și vei dobîndi prin meritele tale supra-numele pe care îl ai de la mine deocamdată ca moștenire. După ce vei fi ras Cartagina de pe fața pămîntului și vei fi fost purtat în triumf, după ce vei fi fost censor și te vei fi dus să guvernezi Egiptul, Siria, Asia și Grecia, vei fi ales în lipsă consul pentru a doua oară și vei pune capăt unui mare război, nimicind cetatea hispanică Numanția. Dar cînd vei fi iarăși purtat spre Capitoliu în carul de triumf, vei afla republica tulburată de planurile unui nepot de-al meu.¹

Atunci va trebui, Africane, să arăți patriei lumina sufletului, a firii și a minții tale. Dar prevăd că soarta ta va colinda în acel timp pe căi îndoielnice. Cînd vei fi la vîrsta de șapte ori opt rotiri ale soarelui printre zodii², și cînd cele două numere, socotite perfecte în felul lor,³ fiecare însă pentru altă pricină, vor fi întregit în firescul lor ocol suma hărăzită ție de ursită, spre tine și spre numele pe care-l porți se va îndrepta întreaga Romă, asupra ta se vor așinti privirile Senatului, ale celor mai buni cetățeni, ale aliaților și latinilor: tu vei fi singurul om de care va depinde salvarea cetății și, pe scurt, numit dictator, va trebui să întărești republica, dacă vei scăpa de nelegiuitele mîini ale rudelor tale.⁴

Dar spre a fi și mai zelos întru apărarea intereselor republicii, o, Africane, ține minte acest lucru: pentru toți cei care au mintuit, ajutat sau sporit patria lor se află în cer un loc aparte, unde ei se pot bucura de o viață veșnică. Fiindcă pe zeul suprem, care cîrmuiește lumea întreagă, nici un lucru de pe pămînt nu-l încîntă mai mult decît acele adunări și întruniri ale oamenilor deveniți tovarăși prin legi în ceea ce poartă numele de cetăți, iar conducătorii și apărătorii republicilor pleacă de la acest zeu și se reîntorc tot la dînsul!

Auzind cuvintele lui Scipio Africanus, deși eram înspăimîntat nu atît de moarte cît mai ales de cursele întinse de rudele mele, l-am întrebat dacă mai trăiește el însuși, tatăl meu Paulus Aemilius și ceilalți despre care bănuiam că se stînseseră din viață.

« Oare nu vezi cum vine spre tine, Paulus Aemilius, tatăl tău? » îmi spuse bunicul meu adoptiv.

De cum mi-am zărit părintele, m-au podidit lacrimile, dar el m-a împiedicat să plîng prin îmbrățișările și dezmiertările lui.

Abia înăbușindu-mi suspinele, de îndată ce am putut cuvînta iarăși, i-am zis:

« Preabunul și preamăritul meu părinte [...] de ce n-aș veni mai degrabă la voi? »

« Asta nu se poate, îmi răspunse el! [...]. Căci oamenii s-au născut cu menirea de a veghea asupra globului acela pe care-l vezi în mijlocul universului, numele său fiind Pămîntul. Sufletul care li s-a dat este din substanța veșnicilor focuri, așa-zisele astre și stele, rotunde sfere minate de cugetul divin și care se învîrtesc pe orbita lor cu o iuțeală uluitoare. Iată de ce atît tu, Publius, cît și oamenii virtuoși trebuie să vă păstrați sufletul în paza trupului și să nu părăsiți viața pămîntească fără porunca celui care v-a dăruit-o, căci altfel s-ar părea că vreți să scăpați de omeneasca datorie

¹ Aluzie la Tiberius Gracchus, tribun al poporului în anul 133 î.e.n. autorul unui proiect de reformă agrară care a întîmpinat rezistența dîrză a aristocraților latifundiați romani.

² Adică mișcarea de revoluție a soarelui în jurul pămîntului, pe care anticii îl socoteau centrul universului.

³ Conform unor speculații ale filozofilor pitagorici, șapte și opt erau socotite numere perfecte.

⁴ Se crede că la vîrsta de 56 de ani Scipio Aemilianus a pierit asasinat de soția sa, Sempronia.

împusă vouă de zeul suprem. Așadar, Publius, ca și bunicul tău adoptiv, ca și mine, tatăl tău, fii drept și arată-ți devotamentul care, dacă față de părinți și rude se cade să fie mare, față de patrie el trebuie să fie mai presus decât orice. Doar o astfel de viață îți va deschide calea spre cer și spre ceata celor care ne-am săvârșit din viață și, scăpați de povara trupului, trăim în lăcașul aflat înaintea ochilor tăi.

Lăcașul acesta este cercul orbitor de alb, scinteind printre focurile astrale și căruia voi, aidoma grecilor, îi spuneți Calea Laptelui!»

De aici, toate câte se înfățișau privirilor mele, păreau strălucitoare și negărite minuni. Erau într-adevăr stele pe care nu le zărim niciodată de pe pământ și toate se dovedeau mult mai mari decât ni le închipuim noi. Cel mai mic dintre corpurile cerești, situat la marginea cerului și în imediata apropiere a pământului, revărsa o lumină împrumutată. Globurile stelelor depășeau cu ușurință pământul prin mărimea lor. Pământul însuși mi s-a părut atât de mic încât mi-a fost milă chiar și de împărăția romană, un biet punct de pe suprafața lui ...

REPUBLICA, fragmente din cartea a VI-ea

În românește de ION ACSAN

HUGO GROTIUS

Dreptul de a înlătura monarhul

Deci, în primul rând cîrmuitorii, care depind de popor — datorită faptului că încă de la început au primit puterea în aceste condiții, sau că, mai târziu, s-a ajuns la o astfel de înțelegere, ca în Sparta, de pildă — dacă săvîrșesc ceva împotriva legii sau împotriva țării, nu numai că pot fi înlăturați prin violență, dar la nevoie, în caz de necesitate, ei pot fi chiar pedeșiți cu moartea. Este ceea ce s-a întîmplat lui Pausanias, regele lacedemonienilor. În același condiții se aflau și străvechiile regalități ale Italiei, ceea ce face să nu ne mai mirăm că Virgiliu, după ce înfățișează cruzimile lui Mezentius, adaugă:

Dar și Etruria toată, în ură pe drept, se ridică

Și-amenințînd cu război, pentru caznă îl cer pe rege.

În al doilea rînd, dacă un rege sau oricare alt cap al statului a părăsit scaunul domniei, ori dacă reiese neîndoielnic că a renunțat la putere, din clipa în care a făcut aceasta, este îngăduit să se acționeze împotriva lui întocmai ca și împotriva unui particular. Nu trebuie însă să se confunde ușurința în îndeplinirea atribuțiilor de cîrmuire cu abandonarea reală.

În al treilea rînd, dacă un rege își înstrăinează regatul ori îl trece sub dependența altuia, el îl pierde... Căci — după cum am spus — una este puterea suverană și alta este modul ei de a o deține, la a cărei schimbare poporul se poate împotrivi, deoarece într-adevăr, puterea de a aduce o astfel de schimbare nu este cuprinsă în dreptul suveranității. Se potrivesc aici și spusele lui Seneca, privitoare la o chestiune asemănătoare: «dacă tatăl trebuie să fie ascultat în toate privințele, nu se cuvine să fie ascultat cînd dă o astfel de poruncă, încît prin aceasta încetează de a mai fi tată».

În al patrulea rînd. . . un rege își pierde coroana, dacă el se înfățișează vădit ca un vrăjmaș al întregului popor, punînd la cale pieirea lui.

Cu aceasta sînt de acord, deoarece voința de a cîrmui un popor și voința de a-l da pierzării sînt două lucruri cu totul de neîmpăcat. De aceea, regele care se arată pe față vrăjmaș al întregului său popor renunță prin aceasta la putere.

În al cincilea rînd, dacă regatul ajunge în starea de a fi pierdut, fie ca urmare a unui act de viclenie a regelui, săvîrșit față de cel al cărui feud constituie acel regat, fie în puterea unei clauze cuprinse în însuși actul prin care i se încredințează puterea, clauză care arată că săvîrșirea unei anumite acțiuni de către rege va elibera pe supușii săi de orice îndatorire de ascultare, într-un asemenea caz regele ajunge din nou în situația unei persoane private.

**Cartea I, cap. IV: Despre războiul supușilor împotriva căpeteniilor
«De jure belli ac pacis»**

În românește de GEORGE DUMITRU, Ed. Științifică, Buc. 1968

Calea sigură și dreaptă spre întemeierea unei republice libere, și superioritatea acesteia față de neajunsurile și primejdiile legate de o reînscăunare a monarhiei în Anglia

Deși, de la scrierea acestui tratat, fața lucrurilor a suferit o oarecare schimbare, ordonanțele pentru noi alegeri au fost revocate și membrii aleși la început au fost revalidați după ce fuseseră excluși ; totuși nu puțină îmi este bucuria să aud rostită în public hotărîrea acelor ce țin puterea, hotărîre ce duce la fundarea unei republice libere și la îndepărtarea, de va fi cu putință, a acestei vătămătoare înclinări către reîntoarcerea la sclavagiu, infiltrată de curînd în mulțime de către unii amăgitori și care se nutrește din rele principii și false interpretări la prea mulți din obște ; am chibzuit, dar, că mai bine este să nu suprim ceea ce scrisesem în speranța că, în momentul de față, ar putea fi de mult mai mare folos și interes așa cum este, acum, în mijlocul alegerilor pentru un parlament liber sau a sesiilor lui de dezbatere liberă asupra forme de guvernare ; căci se cuvine să li se înfățișeze toate lucrurile ce pot să le îndrepteze judecata în această privință ; fiindcă eu n-am citit niciodată ca vreun stat — arareori, poate, vreun tiran — să fie atît de cu neputință de vindecat, încît să refuze sfat de la oricine în timpul unei dezbateri publice ; cu atît mai puțin, încă, să se simtă ofensat. Dacă rezoluțiunea lor absolută ar fi să ne înrobească, înaintea unui așa de lung Post, postul servituții, ar putea ei să ne îngăduie un scurt răgaz de spovedanie mai întîi, răgaz în care să vorbim sincer și să ne luăm rămas bun de la libertate.

...Și ne putem lesne întreba cum de o nație ce se pretinde liberă este în stare să permită unui oarecine să-și afirme drepturi ereditare asupra-le, ca domn al lor ; atunci cînd, prin recunoașterea acestor drepturi, ei se hotărîsc pe sineși servi și vasali ai acestuia, renunțînd astfel la propria lor libertate. Și nu este numai ciudat și neașteptat, ci jalnic să te gîndești cum de poate să renunțe un popor și mai ales capii săi, care s-au bătut așa de vitejește pentru libertate ; cum de pot ei să-și prefacă nobila slovă și faptele care altădată se potriveau atît de bine maiestății unui popor liber, într-o josnică nevoie de lingușeli și prosternări de curte. Ca un popor să fie așa de brav și curajos și să-și cîștige libertatea pe cîmpul de bătălie și, după ce a cucerit-o, să fie așa de fără inimă și nechibzuit în sfaturile pe care le

ține, încît să nu știe cum să o folosească, să o aprecieze și ce să facă cu ea sau cu ei înșiși ; ci, după zece sau doisprezece ani de război și de dispută favorabilă cu tirania, să-și bage iarăși, cu josnicie și nimicnicie gîturile în jugurile pe care le sfărîmaseră și să răstoarne toate roadele biruinței lor la picioarele învinșilor lor pentru o nimica toată ; zic, înseamnă — pe lîngă pierderea gloriei noastre — un exemplu cu care să se laude regii și tiranii, cum n-au mai avut ei vreodată la îndemână ; și infamie va fi de ni se va întîmpla nouă ceea ce nu s-a întîmplat încă vreunei nații stăpîină pe libertatea ei ; și cu adevărat demni de a fi pentru totdeauna sclavi aceia, oricine ar fi ei ; nu însă și acea parte a poporului care nu este de acord cu aceștia, cum însumi mă conving de un mare număr de oameni, care se învrednicesc de mult mai mult decît să fie reduși, prin mijloacele celor dintîi, la același sclavagiu.

Totuși, ca să nu se considere ceea ce afirm numai o părere a mea, voi adăugi suficiente dovezi. Regalitatea ea însăși este socotită, deci, mai sigură și mai durabilă decît republica, fiindcă regele nu este schimbat cît trăiește și, la fel, majoritatea consiliului său. Însă republica se consideră a fi nemuritoare și în această privință mai stabilă, mai sigură, deasupra destinului, în comparație cu regalitatea ; fiindcă adeseori moartea unui rege aduce cu sine multe schimbări primejdioase ; pe cînd moartea unora dintre senatori nu este resimțită, căci în republicile cele mai mari și mai nobile cea mai mare parte a Senatului își continuă neîntrerupt activitatea ca și cum acesta ar fi etern. Așadar, la evrei, Consiliul suprem al celor șaptezeci, denumit Sanhedrin, pe care l-a întemeiat Moise, la Atena adunarea Areopagului, în Sparta cea a Bătrînilor și la Roma, Senatul, erau alcătuite din membri aleși pe viață ; și într-acest chip s-au transmis de la generație la generație ca și cum ar fi fost mereu aceleași. Drept este că la Veneția vreun anume consiliu de stat, cum ar fi sfatul celor șase sau cutare altul, se schimbă la intervale mai mici de un an ; Senatul adevărat, însă, cel pe care se razimă guvernarea, este aristocrația neschimbată și statornică. Tot astfel în Provinciile Unite, Statele Generale, care, la drept vorbind, sînt doar un consiliu de stat împuternicit de întreaga uniune, nu înseamnă de obicei aceleași persoane decît timp de trei sau șase ani și nu mai mult ; dar statele tuturor cetăților care își au suveranitatea delegată din vremuri imemorabile, constituie senate permanente, fără succesiune și sînt considerate din acest punct de vedere sprijinul principal al libertății lor. Și de ce trebuie să fie astfel într-o republică bine orînduită ne spun cei care scriu despre politică : a face senatul succesiv slăbește nu numai demnitatea și strălucirea Senatului, ci și întreaga republică, expunînd-o la pericole evidente ; în acest chip secretele de stat sînt divulgate adesea și probleme de cea mai mare însemnătate

se încredințează unor sfinici nepricepuți și începători, incapabili de o cercetare desăvârșită, în deplină și adîncă cunoaștere a treburilor statului.

Așadar, nu știu ce ar fi specific pentru Anglia, alcătuirea unor parlamente succesive considerate aici mai mult decît la alte nații ca fiind mai sigure și mai nimerite, dacă nu cumva aceasta este nestatornicia care ni se atribuie întrucît sîntem insulari. Dar o bună educație și înțelepciunea dobîndită ar trebui să îndrepte greșeala fluctuării, determinată de situația noastră maritimă, dacă o asemenea greșală într-adevăr există. Se va obiecta că acolo unde se țin senat permanente au existat de asemenea îndreptări din partea poporului pentru a le împiedica să devină prea dictatoriale: un alt senat de patru sau cinci sute, pe lîngă Areopag, la Atena; Eforii în Sparta; tribunii poporului la Roma.

Aristotel, principalul nostru instructor din universități, de teamă să nu se considere sectaristă această doctrină, așa cum ar vrea să o considere partida regalistă, ne spune în secțiunea a treia a Politicii sale că, la început, în cetăți și teritorii mici, anumiți oameni au fost încoronați de către popor pentru perfecțiunea fără pereche a virtuții lor, mult deasupra virtuții celorlalți, sau pentru vreun mare beneficiu public pe care ei l-au adus și cînd alții asemenea lor nu se prea găseau; dar că atunci cînd aceștia au abuzat de puterea lor și cînd guvernele s-au lărgit și numărul oamenilor prudenți a crescut, poporul, depunîndu-și de grabă tiranii, i-a schimbat,—în locurile cele mai civilizate,—pe forma unei republice libere. Și de ce să discredităm și să judecăm dinainte nația noastră pînă într-atît încît să ne temem că ar duce lipsă de oameni capabili și de valoare care, reuniți în consiliu, să ne guverneze, cînd ne-ar trebui doar hărnicie și nepărtinire pentru a-i descoperi și a-i alege mai degrabă decît să ne supunem unui singur ins adversarul natural și asupritorul libertății; care, deși bun, este totuși cu mult mai ușor de corupt prin excesul puterii și al exaltării lui singulare, sau, în cel mai bun caz, este comparativ insuficient pentru povara guvernării și nu la fel de binevoitor a ne face fericiți sub domnia lui prin pose-darea libertății?

Dar să admitem că monarhia s-ar potrivi de la sine anumitor nații; totuși pentru noi care am alungat-o, acceptată din nou, aceasta n-ar putea să se dovedească decît primejdioasă. Pentru că regii ce vor veni, dacă nu vor uita niciodată izgonirea lor, vor lua măsuri ca să se întărească și să se înarmeze îndeajuns pe viitor împotriva tuturor încercărilor de acest fel din partea poporului; care va fi atunci atît de strîns supravegheat și ținut în așa umilință, încît ei nu vor mai fi în stare niciodată să recîștige ceea ce au dobîndit și țin în stăpînire acum, sau să se libereze de sub orice jug măcar să și voiască și chiar plătind același preț de sînge și de avuție. Dar nici de cutezat nu vor mai cuteza ei să înceapă; descurajați pe

viitor cu totul, dacă aceste tentative cruciale ale lor se dovedesc fără succes ; ceea ce va însemna de aici înainte triumful tuturor tiranilor asupra oricărui popor ce se va împotrivi asupririi ; iar cîntecul lor va fi atunci pentru alții. « Cum le-a mers englezilor rebeli ? » și pentru posteritatea noastră, « Cum le-a mers rebelilor, părinții voștri ? »

Nu atît pentru a-i convinge pe aceștia, ceea ce prea puțin nădăduiesc cît pentru a le da îmbărbătare celor care nu cedează, eu răspund, că această parte din ei, cea mai numeroasă, a pierdut dreptul la alegere atît în plan ideal cît și în încercarea dreptei bătălii, indiferent cum va fi guvernarea. Iar dintre cei care nu au pierdut acest drept, cine poate stabili în deplină siguranță dacă cei mai numeroși sînt pentru regalitate ? Să presupunem că așa ar fi, și totuși din libertate se împărtășesc toți la fel, ceea ce constituie unul din țelurile principale ale guvernării ; lucru pe care, dacă partea mai numeroasă nu-l prețuiește ci îl va trece cu vederea în mod smintit, drept este oare sau rezonabil ca majoritatea sufragiilor îndreptate împotriva guvernării să îi înrobească pe cei care sînt în număr mai mic și care vor să fie liberi ? Fără îndoială, mai drept este, dacă se ajunge la forță, ca un număr mai mic de oameni să silească un număr mai mare să-și păstreze libertatea lor, ceea ce n-ar putea fi nicicum o pagubă pentru ei, decît ca un număr mai mare de oameni, pentru satisfacerea josniciei lor, să silească, păgubitor, un număr mai mic, să le fie tovarăși întru sclavie. Aceia care nu caută nimic alta decît libertatea cuvenită lor au întotdeauna dreptul să o cîștige și să și-o păstreze ori de cîte ori au puterea să o facă și oricît de numeroase ar fi vocile care se împotrivesc. Și este zadarnic să repet cît sîntem noi, mai presus decît alții, interesați să o apărăm de regalitate și de cei care, pentru realizarea acesteia, ne-ar trăda pe noi și pe ei înșiși în chip păgubitor, dîndu-ne pe mîna celei mai sigure mizerii și înrobiri.

În românește de HORIA FLORIAN POPESCU

MILTON ȘI RADICALII SĂI

Imaginea pe care-o sugerează Anglia istorică, imagine devenită clișeu, este cea a gazoanelor bine tunse, a frontoanelor roșietice pe care se cațără pitoresc iedera, a unei monarhii decorative, a perucilor judecătorești și, cel mult, a unor mustăcioși ofițeri din armata colonială. Nu am susține că o astfel de Anglie subsistă numai în lumea imaginației, alături de Puck și Oberon; oricât de dulceagă și de hibridă ar fi, ea exprimă totuși o realitate istorică — Anglia stabilă și civilizată, ferită de grozăviile războiului pe propriul teritoriu și aptă istoric de a rezolva prin integrări și concesii, cel puțin unele din problemele sociale ale epocii moderne. O Anglie dominată de criteriile armoniei și pragmatismului nu putea să reacționeze altfel. Monarhia, appendice conservat istoric, nu putea fi pusă serios sub semnul întrebării, pentru că nu era în fond luată în serios.

Dar această Anglie fusese precedată de alta, de o Anglie a convenției și a neli-niștii, de o Anglie a șocului și dezbinării, o Anglie care, cu anumite intermitențe a cuprins aproape două secole. Această Anglie a Renașterii și Barocului este mult mai pasionată și mai periculoasă, viața are un gust mai iute, în ea contrastele sînt mai marcate, dulceața melodiilor și gustul amar al violenței coexistă. Este important să notăm acest fundal comun al secolelor XVI și XVIII, pentru că altminteri ele diferă considerabil. Între absolutismul monarhic aproape divin al Tudorilor și revoluția regicidă cu o jumătate de secol mai târziu se deschide abisul. Cum ar fi putut fi traversat acest abis, dacă nu pe luntrea celei mai puternice forțe ideologice a vremii, a viziunii religioase care întrunea în ea o concepție despre organizarea lumii, un proiect al viitorului și o logică a trecutului? Conflictul religios este numitorul comun al tuturor celorlalte conflicte, spune regula convențională a epocii. Sigur, sub lumina sa se prezentau încă de sute de ani, în Anglia și aiurea, doctrinele radicale și chiar mișcările revoluționare. N-am vrea să reluăm lucruri tratate atît de admirabil de Morton în *The English Utopia* (tradusă și la noi), de Norman Cohn în *The Pursuit of the Millenium* (Căutarea paradisului pămîntesc) de Melvin Lasky în *The Sweet Dream* (Dulcele vis) sau de alți autori care au cercetat proliferarea utopismului în secolul respectiv, rădăcinile sale și efectele sale asupra gîndirii și acțiunii în perioade mai tîrzii. Dar simpla rememorare a unor lucruri, de altfel poate cunoscute, ne va arăta cum un Cromwell, un Milton nu pot fi înțeleși în afara textului vremii.

Cu atît mai mult cu cît, în interiorul forțelor revoluționare cel puțin, Cromwell nu era considerat altceva decît un pragmatic, un centrist, iar consecvenții nu se sfiau să vadă în el un trădător. Prezbiterian, iar nu congregaționist, aristocrat burghez, excepțional conducător militar și politic, Cromwell rămînea, ideologic

mai ales, un extraordinar *minuitor* al verbului și ideilor. Republicanismul său era mai apropiat, spuneau oponenții lui, de *Leviathan-ul* lui Hobbes, cu absolutismul său materialist și eficient, decât de cei care strigau « de ce să nu avem raiul și în cer și pe pământ »? Mai sincer, ca gânditor cel puțin, era James Harrington, apropiat de Cromwell, care în *Oceana* (1656) cere un sistem de tranziție între republică și monarhie, limitarea proprietății și constituirea unui egalitarism pe bazele proprietății agricole mijlocii. Legile le va face un senat al acestor producători mijlocii ajutat de o adunare populară asigurând o rotație a puterii. Efectele lui Harrington se vor vedea mai târziu, în Sieyès și în democrația jeffersoniană. Grupuri mult mai radicale agitau spiritele pentru moment, baptiștii și quackerii, sau secte ca « familia iubirii » care se auto-proclamau o reprezentanță a legiunilor de morți reînviați.

Pe plan politic, figura cea mai nesupusă era neîndoios John Lillburne (« Free-born Jack », Jack cel slobod-născut) care tuna împotriva oligarhiei în « England's New Chains » (Noile lanțuri ale Angliei) și care se alegea el însuși cu noi lanțuri, în Turnul Londrei. Richard Overton reprezenta « nivelatorii » (Levellers) care cereau vot universal, parlamentele alese, anuale, înlăturarea Camerei Lorzilor, completă libertate religioasă și egalitate juridică. « Adevărații nivelatori » sau cum mai erau numiți, « săpătorii » (« Diggers ») reprezintă un comunism primitiv și furia împotriva lor ia formele cele mai violente, când experimentează posesiunea comună și munca în comun a solului, fermierii din vecinătate le distrug recoltele. Gerard Winstanley este purtătorul lor de cuvânt; cere comunizarea averilor, abolirea comerțului, și înlucuirea predicilor prin conferințe despre constituție și științele naturale. De altfel și pentru Overton comerțul este păcatul fundamental — omul își pierde inocența atunci când începe să vîndă și să cumpere.

Cu totul excentrici, dar nu lipsiți de paralele moderne, ne apar azi « declamatorii » (The Ranters) care se văd și ei condamnați de parlament în 1650. Ei sînt mînați de frenezie și de o sete blasfematorie prin care vor să indice simultan negarea și acceptarea lumii. Promiscuitatea sexuală devenea necesară, căci, așa cum spune un reprezentant al mișcării la 1660 « nimeni nu poate fi liber de păcat, pînă ce nu îl înfăptuiește cu puritate, ca și cum nu ar fi un păcat ». Același principiu al practicării păcatului se aplică minciunii, furtului, înșelăciunii. (Winstanley condamnă acest libertinism moral ca pe o « fiară devorantă »).

Milton se profilează pe acest fundal multicolor și pitoresc, atît prin radicalismul cît și prin moderația lui. Nu cred că acum ar mai putea fi îndoeli cu privire la sinceritatea sa revoluționară. Sigur, Cromwell își dovedea încă odată geniul politic, știința de a pune omul potrivit la locul potrivit. Ca « secretar latin » Milton era un fel de ministru al propagandei externe, un post de o nemaipomenită importanță în anii cînd împotriva republicii insulare toate tronurile Europei făceau cauză comună. Dar el știa la fel de bine că prin canalizarea vervei energice, a erudiției, a verbului tălos al lui Milton înspre exterior, el neutraliza forța intelectuală cea mai periculoasă de agitațiile interne care ar fi putut oricînd arunca în aer acest prețios material exploziv. Milton era mai periculos pentru că nu avea în el nici urmă de teribilism. Radicalismul său sta în substanță, nu în formă. Mai curînd am putea spune că în pamflete el caută să apere, să justifice. Chiar și regicidul trebuie să fie făcut să apară cititorilor vremii ca ceva compatibil cu majoritatea noțiunilor și valorilor acceptate. În pamfletele lui Milton virful de lance revoluționar, scopul demonstrației, are totdeauna îndărătul său o bază conceptuală sistematică, lucrată atent, pînă în cele mai mici amănunte (și totdeauna interesantă la lectură).

Stilul său pamfletar a fost adesea criticat — dacă îl comparăm cu proza lui Browne, a lui Jeremy Taylor vom vedea că lipsește un anume esteticism al jocului

cochet cu erudiția și arhaismele. Milton este în aceasta privință (dar numai în aceasta) comparabil cu Saint-Just — în patosul etic care îi dirijază fraza. Altminteri, ar putea părea bombastic, în orice caz patetic. Stilul său este cel al aglomerării — un Cicero care și-a pierdut din vedere țărmlul. Nu trebuie pierdut însă din vedere scopul lui Milton: vroia să amestece scrisul cu vorbitul. Ni se pare că scria de parcă ar fi vorbit în dictafon și ar fi fost transcris ulterior; lucrurile stau tocmai invers; el scria întâi și ar fi vrut să fie vorbit, citit cu glas mare, convingător. Entuziasmul și mînia lui vin în valuri.

Din nou însă — nu ne vom lăsa înșelați. Există în Milton revoluționarul, (el pare să fie unul din primii care a folosit cuvîntul « revoluție » în engleză în accepțiunea sa modernă, social-politică) o componentă de moderație, sau în orice caz de constructivism. Distrugerea gratuită și extremismul de dragul extremismului nu-i sînt proprii. Radicalismul său e substanțial, deschis spre viitor; cultura sa latină îi dă fermitate. Un profesor american, George Sensabaugh, a publicat în 1952 un întreg volum, *That Grand Whig, Milton* (Milton, acest mare liberal), în care caută să demonstreze că ideile compromisiului reformist de la 1688 și a liberalismului din secolul XVIII descind în linie dreaptă din *Areopagitica* și *Pro populo Anglicano Defensio*. Argumentarea sa nu ne-a convins; nu credem că Locke și Milton pot deveni în realitate unități comparabile. Rămîne însă faptul că, cel puțin formal, principiile sale au putut juca un rol în amalgamarea ideologică de la sfîrșitul Restaurăției, că ele erau destul de răspîndite ca să influențeze mersul lucrurilor, destul de respectate pentru ca recursul la ele să dea o anume sancționare doctrinelor mai flexibile și mai conformiste din secolul următor. Rămîne faptul că un constructivism sincer și competent este totdeauna cumva utilizabil. Dar adevărata moștenire a lui Milton este cealaltă: mesajul său patetic, republican, sinteza efervescențelor multiple ale unei epoci de avînt teoretic și de pasiune revoluționară.

VITTORIO ALFIERI

Dacă e adevărat că literele trebuie să prospere mai mult în Principat decît în Republică

În stima mea ocupă pe drept, cel dintîi loc, categoria poezilor pentru că gîndesc că ei trebuie să fie, prin arta lor, și profunzi filosofi; și de asemenea, oratori calzi și convingători. Dar mai presus de toate, poeți; lor le revine (atunci cînd sînt cu adevărat poeți) primul între literați, așa cum filosofiei i se cuvine primul literelor. Dînd exemple de poeți, aș descoperi, enumerîndu-i și luînd mărturie viața lor, că, dacă nu s-au născut liberi, cei mai mulți dintre ei, și cei mai mari, au fost însă cu totul independenți ca spirit, apreciînd ca atare libertatea politică, și detestînd în inima lor însăși tirania care adesea îi proteja sau îi hrănea . . .

Așadar, mie îmi pare că principatul îngăduie, hrănește, înțelege și gustă pe semi-poeți; adică pe cei care descriu, povestesc și imită mult, dar produc puțin și nu gîndesc nimic; poeți întregi însă (așa cum au existat sau pot exista) n-a avut și nu va avea niciodată decît republica.

(*Del Principe e delle lettere*, Parigi, Anno VIII, — 1800)

Declarația de independență din Congresul de la 4 iulie 1776

Istoria actualului rege al Marii Britanii este o istorie de nedreptăți și împilări repetate, urmărind toate în mod direct instituirea unei tiranii absolute asupra Statelor noastre. Pentru a dovedi acest lucru, să supunem faptele judecății unei lumi nepărțitoare. — Regele a refuzat să-și dea consimțământul pentru adoptarea unor legi din cele mai folositoare și necesare binelui obștesc. Nu a permis guvernatorilor săi să adopte legi de însemnătate imediată și arzătoare, decât cu condiția ca intrarea în vigoare a acestor legi să rămână în suspensie pînă la obținerea consimțământului său; și cînd ele au fost ținute astfel în suspensie, le-a desconsiderat cu desăvîrșire. — Regele a refuzat să aprobe alte legi pentru așezarea populației de pe întinse meleaguri, în afară de cazul cînd acești oameni ar fi renunțat la dreptul de a fi reprezentați în corpul legislativ, un drept de neprețuit pentru ei și înspăimîntător numai pentru tirani. — A întrunit corpurile legislative în locuri neobișnuite, incomode și îndepărtate de arhivele lor cu actele publice, în unicul scop de a le înfrînge rezistența și a le determina să se conformeze măsurilor sale. — A dizolvat în repetate rînduri Camerele Reprezentanților, pentru faptul de a se fi opus cu bărbătească hotărîre actelor sale de violare a drepturilor poporului. După asemenea măsuri de dizolvare, a refuzat multă vreme să îngăduie alegerea altor Camere; și atunci, puterile legislative, care nu pot fi distruse, s-au reîntors la popor în totalitatea lui, pentru a fi exercitate de către acesta, statul rămînînd între timp expus tuturor pericolelor de invazie din afară, și de convulsii în interior. — El s-a străduit să împiedice popularea acestor state; în acest scop, a blocat legile privind naturalizarea străinilor; a refuzat să aprobe alte legi pentru încurajarea imigrației, și a înăsprit condițiile pentru noi împroprietări. — A împiedicat împărțirea dreptății refuzînd să-și dea consimțământul pentru legile cu privire la stabilirea împuternicirilor judiciare. — Regele i-a făcut pe judecători dependenți exclusiv de voința lui, în ce privește menținerea funcțiilor lor, nivelul și plata salariilor lor. El a creat o mulțime de noi oficii, de unde a trimis cete de funcționari care să hărțuiască poporul nostru și să-i stoarcă vlags. — Fără consimțământul forurilor noastre legislative, a menținut în rîndul nostru armate permanente în timp de pace. — A acționat pentru a-i face pe militarii independenți de puterea civilă și superiori acesteia. — S-a unit cu alții spre a ne supune unei jurisdicții străine de constituția noastră și nerecunoscută de legile noastre, dîndu-și consimțământul pentru actele lor, pretins legislative: pentru a încartirui printru noi numeroase trupe înarmate; pentru a le absolve de pedeapsă, prin simulacre de procese, oricare ar fi fost crimele comise împotriva locuitorilor acestor State; pentru a întrerupe comerțul nostru cu toate regiunile lumii; pentru a percepe de la noi impozite fără asentimentul nostru; pentru a ne priva de numeroase cazuri de avantaje judecătii bazată pe Curtea cu juri; pentru a ne transporta peste mări, în vederea judecării noastre pentru preținse delict; pentru a desființa într-o provincie învecinată, sistemul liber al legilor engleze, înstituind în această provincie un guvern arbitrar și extinzînd fruntariile ei, în scopul de a o transforma într-un exemplu și totodată într-un instrument adecvat pentru introducerea aceleiași dominații absolute în coloniile noastre; pentru a ne lipsi de Cartele noastre, desființîndu-ne legile cele mai prețioase și modificînd în mod fundamental formele noastre de guvernămînt; — pentru a suspenda propriile noastre corpuri legislative și a se declara investit cu împuternicirea de a legifera pentru noi în absolut toate cazurile. — Declarîndu-ne scoși de sub protecția sa și purtînd război

împotriva noastră, ei a renunțat la dreptul de a ne guverna. Regele ne-a jefuit mărilor, ne-a pustiit coastele, ne-a ars orașele și a distrus viața oamenilor noștri. — În prezent, el transportă mari armate de mercenari străini pentru a desăvârși opera morții, devastării și tiraniei, începută deja în condiții de cruzime și perfidie care își găsesc cu greu un precedent în epocile cele mai barbare și care sînt cu totul nedemne de șeful unei națiuni civilizate. — El i-a silit pe concetățenii noștri luați prizonieri în largul mărilor să-și îndrepte armele împotriva țării lor, să devină călăii prietenilor și fraților lor, altminteri căzînd ei înșiși victime. — El a provocat în rîndurile noastre insurecții interne și a căutat să ridice împotriva locuitorilor de la frontierele noastre pe necruțatorii sălbatici indieni, a căror practică războinică cunoscută este distrugerea fără deosebire a oamenilor de orice vîrstă, sex și condiție socială. — În fiecare etapă a acestor asupriri, noi am cerut în termenii cei mai smeriți îndreptarea lucrurilor: cererilor noastre repetate li s-a răspuns doar prin injurii repetate. Un monarh al cărui caracter poartă astfel pecetea tuturor acțiunilor care definesc un tiran, nu este vrednic să fie conducătorul unui popor liber. Pe de altă parte, noi nu am fost lipsiți de atenție față de frații nostri britanici. Noi i-am avertizat din cînd în cînd împotriva încercărilor legislaturii lor de a extinde asupra noastră o jurisdicție nejustificabilă. Le-am amintit de împrejurările emigrării și așezării noastre aici. Am făcut apel la spiritul lor înnăscut de dreptate și mărînimie și i-am conjurat, în virtutea legăturilor noastre comune de sînge, să dezavueze aceste violări, care vor întrerupe în mod inevitabil relațiile și afinitățile dintre noi. Dar ei s-au arătat surzi la glasul dreptății și legăturii de sînge. Noi trebuie, de aceea, să acceptăm necesitatea de a proclama separarea noastră de ei și să-i considerăm, așa cum considerăm restul omenirii, dușmani în timp de război, prieteni în timp de pace.

(Declarația unanimă a celor 13 State Unite ale Americii)

În românește de GINA SEBASTIAN

THOMAS PAINE

În apărarea Republicii

Ceea ce numim republică nu poate fi o formă oarecare de guvernămînt. Trăsăturile ei depind pe de-antregul de puterea de cuprindere, de materia sau de țelul pentru care cîrmuirea este înființată, și pornind de unde trebuie folosită: res-publica, deci treburile obștești sau binele obștii, ori, în tălmăcire literară, lucrul obștii.

Cuvîntul republică se trage din tulpină bună, el desemnează ceea ce se cuvine a fi înțeles drept caracterul și țelul însuși al ocîrmuirii; și, în această privință, el se împotrivesc în chip firesc termenului de monarhie, al cărui înțeles este, de fapt, înjositor. El desemnează puterea aflată la cheremul unui singur ins, în exercitarea căreia el, nu res-publica devine țelul dîntîi.

Orice formă de guvernămînt care nu se cîrmuiește după principiul republicii, cu alte cuvinte care nu face din res-publica primul și singurul său țel, nu are cum să

fie un guvernământ bun. Ocîrmuirea republicană nu e decît acea cîrmuire întemeiată și condusă, în vederea binelui obșteii, atît din punct de vedere individual cît și colectiv. Ea nu este neapărat de pus în legătură cu vreo anume formă, dar, în chip cît se poate de firesc, se potrivește cel mai bine cu forma reprezentativă, cea mai prielnică dintre căile de asigurare a Țelurilor pentru care un popor înțelege să-și sprijine cîrmuirea.

Ar trebui să închidem ochii și să ne orbim rațiunea, ar trebui să ne înjosim cumplit înțelegerea ca să nu vedem nebunia formei de ocîrmuire cunoscută sub numele de monarhie. Natura se dovedește bine rînduită în toate lucrările ei; monarhia e o cale de ocîrmuire potrivnică firii. Prin ea bunul mers al însușirilor omenești este întors pe dos. Supușii ajung să fie uneori cîrmuiți de către prunci, înțelepciunea primește porunci de la nebunie. Dimpotrivă, sistemul reprezentativ merge pururi mînd în mînd cu nestrămutată rînduială a legilor firii, desăvîrșit îmbinată, pînă la ultimul amănunt, cu juminile minții omenești.

«The Rights of Man»: «Din Drepturile Omului», lucrare polemică dedicată lui Lafayette, publicată la Londra în 1972.

LAMARTINE

Din circulara către agenții diplomatici ai Republicii franceze

Revoluția franceză intră astfel în faza sa definitivă. Franța este Republică; Republica Franceză nu are nevoie să fie recunoscută pentru a exista. Ea este de drept natural, ea este de drept național. Ea este voința unui mare popor care nu-și cere titlul său decît de la el însuși.

Proclamarea Republicii Franceze nu e un act de agresiune împotriva niciunei forme de guvernământ din lume. Formele de guvernământ au deosebiri la fel de legitime ca și deosebirile de caracter, de situație geografică și de dezvoltare intelectuală, morală și materială a popoarelor. Națiunile au, ca și indivizii, vîrste diferite... ele cer mai multă libertate pe măsură ce se simt în stare să suporte mai multă; ele cer mai multă egalitate și democrație pe măsură ce sînt inspirate de mai multă justiție și dragoste pentru popor.

Republica... Ea nu va lăsa mîna nimănui să se insinueze între radierea pașnică a libertății sale și privirea popoarelor. Ea se proclamă aliată intelectuală și cordială a tuturor drepturilor, a tuturor progreselor, a tuturor dezvoltărilor legitime de instituții, ale națiunilor care vor să trăiască potrivit aceluiași principiu. Ea nu va face propagandă surdă sau incendiară la vecinii săi. Ea știe că nu sînt libertăți durabile decît acelea care se nasc din ele-însele, pe propriul lor pămînt... .

LAMARTINE

Membru al Guvernului provizoriu al Republicii și ministru al afacerilor străine. Paris, 2 martie 1848

Fragmente din Proclamația de la 1848

Timpul mîntuirii noastre a venit; poporul român se deșteaptă la glasul trîmbiței îngerului mîntuirii și își cunoaște dreptul său de suveran.

Domnia nu e drept de moștenire a nici unei familii, domnia este a patriei. Ea o dă celui ce va socoti de cuviință dintre fiii săi . . .

Puterea suverană în toată țara se află undeva. În țara română este în poporul român, ce are dreptul de a numi pe capul cel mai înalt al patriei. Prin urmare poporul, avînd dreptul suveran poate reinvesti cu dînsul pe oricine va socoti de cuviință și pe cîți ani i se va părea că este mai de folos.

PROCLAMAȚIA DE LA 1848

Puneți urechea și ascultați departe toaca deșteptării ce înconjoară lumea . . . 14 milioane de români . . . vor trăi într-o singură Republică democratică, solidară cu toate republicile națiilor Europei.

CEZAR BOLLIAC
(în Republica Română)

Vrem să fim o nație, una puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire.

NICOLAE BĂLCESCU
(Mersul revoluției în istoria românilor)

(NICOLAE BĂLCESCU, Mersul revoluției în istoria românilor)

Revoluția de la 11 a fost cea mai frumoasă ce s-a întâmplat vreodată la un popor.

NICOLAE BĂLCESCU

(Scrisoare către Ion Ghica, 16 iunie 1848)

Tiranii nu acordă niciodată drepturi, dacă Popoarele nu le smulg.

Poporul trebuie să ia pretutindeni inițiativa fraternității; pentru că numai el o simte și o înțelege.

ION HELIADE RĂDULESCU

(Mémoires sur l'histoire de la
régénération roumaine, Paris, 1851)

Hotărîsem să nu mor pînă ce voi vedea Republica Universală.

C.A. ROSETTI

(Scrisoare către Ion Ghica, 20 aprilie 1849)

Republica Română va exalta capetele și inimile; și eu unul sînt sigur că lumea întreagă, ce turbează în lanțurile ei, le va rupe în acel moment.

C.A. ROSETTI

(Scrisoare către Ion Ghica, 16 octombrie 1849.)

ISTORIE ȘI MITOLOGIE REPUBLICANĂ

WILHELM TELL
MASANIELLO
DESMOULINS • ROBESPIERRE • SAINT-JUST
BOLIVAR
DECEMBRIȘTII

SCHILLER

despre spiritul republican

Obiecțiile care se fac acestui personaj din epoca în care îl aduc pe scenă, mi se par să vorbească mai degrabă pentru decât contra lui. După exemplul tuturor oamenilor mari, el apare între întuneric și lumină, constituie o apariție izolată, proeminentă. Momentul când se formează este unul de generală fermentare a capetelor, de război între prejudecăți și rațiune, de anarhie a opiniilor, de apariție a zorilor adevărului — ceasul când se nasc oamenii extraordinari.

Ideile de libertate și de noblețe umană pe care o întîmplare fericită, poate o educație favorabilă, le-a sădit în inima aceasta curată, receptivă, o seduc prin nouitatea lor și operează cu toată puterea ineditului și surprizei asupra ei. Poate și modul confidențial în care probabil i s-au comunicat, să fi amplificat intensitatea impresiei. Folosirea lor îndelungată nu le transformase încă, prin uzură, în locuri comune, care le tocesc astăzi aspectul. Marea lor pecete nu fusese încă uzată de trîncăneala școlilor și nici de ironiile oamenilor de lume. Sufletul său se simte în aceste idei ca într-o regiune nouă și fermecată, care se răsfrînge asupra lui cu toată lumina ei orbitoare și îl desfată ca într-un vis din cele mai plăcute.

Mizeria opusă, a sclaviei și a superstiției, îl atrage din ce în ce mai mult și mai puternic spre această lume fermecată. Nu se visează oare cele mai frumoase visuri de libertate în închisoare? Spune tu însuși — prietene — unde ar fi putut veni mai bine și mai firesc pe lume îndemnul cel mai îndrăzneț al unei republici a oamenilor, al unei toleranțe generale și al unei libertăți de conștiință decât în apropierea lui Filip al doilea și al Inchiziției?

Toate principiile și sentimentele de dragoste ale marchizului de Posa se învîrtesc în jurul virtuții republicane. Pîndă și sacrificiul pentru prietenul său confirmă acest lucru, căci puterea de a te jertfi e cuprinsă în însăși noțiunea oricărei virtuți republicane.

Comentarii la « Don Carlos »
— Din portretul marchizului de Posa —

WILHELM TELL ARE OCHII TRIȘTI

Personajele dramei

CERȘETORUL CIUNG • VĂTAFUL • TREI ZIDARI • CERȘETORUL
OLOG • ORBUL • COPILUL • SERGENTUL • DOI GUARZI • WILHELM
TELL • CÎRCIUMARUL • O FEMEIE BĂTRÎNĂ • WALTER FÜRST •
CINCI OAMENI DIN URI • STAUFFACHER • DOI OAMENI DIN
SCHWYZ • MELCHTAL • TREI OAMENI DIN UNTERWALDEN •
PRISTAVUL • TOBOȘARUL • HEDWIG, soția lui Tell • WALTY, fiul
lui Tell • OAMENI CU TORȚE • GESSLER, guvernatorul • TREI SE-
CRETARI AI GUVERNATORULUI unul dintre ei nu vorbește •
OAMENI DIN ESCORTA GUVERNATORULUI

NOTĂ PENTRU REGIZOR ȘI SCENOGRAF:

Autorul e de părere ca, în montarea piesei « WILHELM TELL ARE OCHII TRIȘTI », să se evite orice reproducere — chiar și stilizată — a arhitecturii și costumelor epocii. Acest « WILHELM TELL » poate fi reprezentat în costume și uniforme actuale, pe scene abstracte. Sau, fără a recurge la această soluție extremă, se pot realiza costume convenționale, fără nici o referință temporală, și o arhitectură simplă și funcțională, în serviciul mecanicii pe care o cere textul.

ALTĂ NOTĂ, PENTRU CITITOR

Se va observa că oamenii Poliției și cei din Escorta Guvernatorului sînt înarmați cu arme de foc. Poporul răspunde acestor arme cu săgeți și sulite. Contrastul este deliberat.

TABLOUL ÎNTII

Piața din Altdorf, în cantonul Uri. În fundul pieții se construiește o clădire greoaie și întunecată, ale cărei schele se pierd în înaltul scenei. Zidarii lucrează sus, pe schele. Într-un ritm febril, un șir de muncitori transportă cărămizi spre interiorul schelelor, sub privirea sticloasă a unui vâtaf care supraveghează lucrările de pe o mică înălțime.

În depărtare se aude un cântec monoton, acompaniat la gitară.

(În planul întâi, CERȘETORUL CIUNG întinde zadarnic singurul său braț. Nu trece nimeni. Din depărtare se aude cântecul. Apare un CERȘETOR, care, așezat pe jos, cu picioarele inutile întinse înainte, abia reușește să se tîrască.)

CERȘETORUL OLOG (Cînd ajunge lîngă celălalt): Bună ziua.

CERȘETORUL CIUNG: Bună ziua.

CERȘETORUL OLOG: Mă lași să stau și eu nițel lîngă tine?

CERȘETORUL CIUNG: Stai.

CERȘETORUL OLOG: Dacă pică ceva, al tău e; se înțelege de la sine.

CERȘETORUL CIUNG: Bine.

(CERȘETORUL OLOG șovăie puțin și apoi se hotărăște să spună):

CERȘETORUL OLOG: Chiar dacă-i pentru mine?

CERȘETORUL CIUNG: Dacă-i pentru tine, facem pe din două.

CERȘETORUL OLOG: În regulă. (Se aciuiază lîngă zid): Cînd exisă o fărîmă de prietenie și oamenii se înțeleg între ei, e mai mare fericirea. Cînd vezi că ai lîngă tine un prieten, că nu ești azvîrlit la o parte de unde te oprișezi, că nu ești izbit cu piciorul, sau că nici măcar nu ești privit cu scîrbă, atunci îți vine să spui: « Merită să trăiești. »

CERȘETORUL CIUNG: Așa e. (Tăcere) Dar ce s-a întîmplat azi cu locul tău? De ce-ai venit aici?

CERȘETORUL OLOG: Era tare frig și, mai cu seamă, începuseră să roiască polițiștii (Tăcere)

CERȘETORUL CIUNG (Pe gînduri): Era un loc bun acolo... pe vremuri.

(CERȘETORUL OLOG dă din cap în semn de încuviințare. Tăcere).

CERȘETORUL OLOG: Pe vremuri toate erau altfel. Nu știi dacă tu mai ții minte... .

CERȘETORUL CIUNG (Visător): Dacă mai țin minte... .

CERȘETORUL OLOG: Cînd am început, un om din breasla noastră se bucura de o mare considerație socială.

CERȘETORUL CIUNG: Da, era altceva.

CERȘETORUL OLOG: Era mai multă omenie.

CERȘETORUL CIUNG (Dă din cap): Erau vremuri mai bune.

CERȘETORUL OLOG: Acuma parcă te-ar disprețui. Și dacă-ți dau ceva, îți dau fără să se uite la tine.

CERȘETORUL CIUNG: Și nici măcar nu-ți dau în mînă... . Îți azvîrl de departe, de parcă ai fi ciumat.

CERȘETORUL OLOG: La picioarele mele se uită cu silă. Cînd mă văd, copiii încep să șușotească între ei. Nu știu ce și-or fi spunînd.

CERȘETORUL CIUNG: Te simți de prisos. Cred că mulți din ei se înfurie că n-am murit încă. Le e greață că existăm.

CERȘETORUL OLOG: Eu eram călăuză în munți. Se spunea « Cea mai bună călăuză din Alpi »; așa se spunea. Toată lumea ținea la mine.

CERȘETORUL CIUNG: Eu eram fierar, dar aproape am uitat.

CERȘETORUL OLOG: Cînd mi-au paralizat picioarele, oamenii din Unterwalden, de unde sînt eu, și-au dat seama că n-o să mă mai pot întoarce niciodată în munți ca să-mi cîștig zilele, dar că am totuși dreptul să trăiesc. Așa că mi-au

spus: «Ți-ai pierdut picioarele muncind pentru noi, și noi trebuie să-ți purtăm de grijă de-acum înainte. Vino la oricare din noi să ceri cele de trebuință și nimic n-o să-ți lipsească vreodată. » Așa am ajuns cerșetor. Închipuie-ți cât de deznădăjduit eram când m-a lovit paralizia. Am vrut să-mi iau viața. Nu-ți poți da seama ce înseamnă pentru un om de munte pedeapsa de a se vedea așa. . . fără să fi făcut nimic care să merite una ca asta. Simțeam că mă înăbuș. Dar oamenii au fost atât de buni cu mine, încât m-au făcut să accept viața și să-l iert pe Acela care mă pedepsise atât de crud și de nedrept.

CERȘETORUL CIUNG: Taci ; vorbești cu păcat. Lăudat fie Domnul.

CERȘETORUL OLOG: Pe vremea aceea mai erai încă prețuit. Puteai să-ți pierzi încrederea în Dumnezeu, fiindcă tot îți rămîneau prietenii. Dar apoi, nu știam cum s-au înrăutățit lucrurile pînă într-atît. . . Acuma poți să mori în drum, ca un ciine, că nimănui nu-i pasă de tine. . .

CERȘETORUL CIUNG: Cînd am rămas ciung, pentru că un piron mi-a străpuns mîna, stăpînul fierăriei m-a luat în grija lui și niciodată nu mi-a lipsit nimic. Dar cînd a murit stăpînul, băieții lui, cu care mă jucasem cînd eram copil, m-au azvîrlit în stradă. Numai că pe vremea aceea se putea trăi din mila oamenilor. Acum e moarte curată. Oamenii trec pe partea cealaltă și întorc privirile ca să nu ne vadă.

CERȘETORUL OLOG (Cu o bruscă mișcare de minie): Dar sîntem aici ! Chiar dacă întorc privirea în altă parte, noi sîntem aici !

CERȘETORUL CIUNG: Nu te amărî, prietene.

CERȘETORUL OLOG: Nu mă amărăsc, Numai că. . .

(Rămîne tăcut.)

CERȘETORUL CIUNG (Încet): Slavă Domnului că Guvernatorul nu și-a mai adus aminte de noi.

CERȘETORUL CIUNG: Adu-ți aminte de zilele de groază, în iarna aceea, cînd a trebuit să fugim în munți și ne vinau ca pe flare. Cîți dintr-ai noștri or fi murit atunci de frig, în afară de cei uciși la colțuri de stradă și sub cerul liber la marginea orașului?

CERȘETORUL OLOG: Au fost zile cumplite. Nici nu vreau să-mi mai aduc aminte.

CERȘETORUL CIUNG: Și în afară de ei, toți cei care au fost prinși și spînzurați de Guvernator.

CERȘETORUL OLOG: Cîți a spînzurat? Nu-mi mai aduc bine aminte.

CERȘETORUL CIUNG: Doisprezece. Trupurile lor au fost atîrnate chiar în piață asta. Erau și trei femei.

CERȘETORUL OLOG: Vezi, nu-mi mai aduceam aminte. Doisprezece. Da.

CERȘETORUL CIUNG: Dacă mă gîndesc bine, eu mi-l amintesc pe toți. Închid ochii și-i văd aievea, cu bărbile lor nerase, cu rîia, și cu plăgile, și cu hainele lor rupte și murdare, și cu mutilările lor. Sîntem o umanitate jalnică, nu-i așa, prietene? Lumea noastră e o lume în care lipsesc ochi, picioare, brațe, sau sînt înțepenite, sau sîntem scuturați de un tremur ciudat și ne lovește tot felul de atacuri și parcă am fi gata să ne dăm sufletul, și zvîrlim spumă din gură, sau ochii ne lăcrămează și ni-i ștergem într-una cu o zdreanță murdară, și nopțile ne lasă cu urdori la ochi și gura rău mirositoare, sau aveam dinții putrezi, sau nu ne putem mișca brațele, sau gîngăvim și nu ne dăm seama de ceea ce se petrece în jurul nostru și ni se prelinge un fir de salivă din colțul gurii. . . Eu înțeleg că le e silă de noi prietene.

CERȘETORUL OLOG: Bine. Dar noi n-avem nici o vină că existăm. Eu aveam o soră. Scurpa sînge și avea o tumoare malignă în piept. Ea nu avea nici o vină. (Clatină cu tristețe din cap.)

CERȘETORUL CIUNG: Vrei o bucată de piine?

CERȘETORUL OLOG: Vreau.

CERȘETORUL CIUNG: Scoate-o din traistă și rupe-o tu în două.

CERȘETORUL OLOG: Bine. (*Face întocmai. Mănincă amîndoi*) E bună.

CERȘETORUL CIUNG: Da. (*Continuă să mănînce. Tăcere.*) Cel puțin acumă sîntem lăsați în pace.

CERȘETORUL OLOG: Numai de-ar ține. . .

CERȘETORUL CIUNG: Sigur că o să țină. Nu facem nici un rău nimănui.

CERȘETORUL OLOG: Și ce-i cu asta?

CERȘETORUL CIUNG: Și asta-i adevărat.

CERȘETORUL OLOG: Guvernatorului i se poate cășuna iar pe noi, și atunci. . .

CERȘETORUL CIUNG: Așa e.

CERȘETORUL OLOG: Poate porunci altă căsăpire.

CERȘETORUL CIUNG: Sigur că poate. . .

CERȘETORUL OLOG: Și dacă o face, o să fim hăituiți și nimeni n-o să se împotrivescă.

CERȘETORUL CIUNG: Asta nu se știe.

CERȘETORUL OLOG: S-a împotrivit cineva data trecută? Nu. Au lăsat să fim uciși ca niște ciini.

CERȘETORUL CIUNG: Ba s-a împotrivit cineva.

CERȘETORUL OLOG: Wilhelm Tell, care s-a mîniat ca și alte dăți. Și ce-a izbutit cu asta? Puțin a lipsit să nu-l omoare și pe el.

CERȘETORUL CIUNG: Wilhelm Tell e un viteaz.

CERȘETORUL OLOG: Dar nu poate face nimic. Guvernatorul e cu ochii pe el. Poliția îl păzește zi și noapte. Nu-l lasă să facă nici o mișcare. E acuzat că face parte din Rezistență, că e patriot. Și nu numai el.

(*Tăcere*)

CERȘETORUL OLOG: Mă uit cum lucrează băieții ăștia. Zidarii.

CERȘETORUL CIUNG (*Îi privește și el. Tăcere*): Trebuie să fie ora mesei nu-i așa?

CERȘETORUL OLOG: Cînd o da vîtaful semnalul, atunci e ora mesei pentru el.

CERȘETORUL CIUNG: Știu.

CERȘETORUL OLOG: Uneori mă întreb care e munca acestui vîtaf. Stă aici fără să facă nimic, privind. Aproape că nu face nici o mișcare. Pare una cu piatra.

CERȘETORUL CIUNG: Stă aici ca să înapăimînte. Lucrezi mai bine cînd ți-e frică. De asta l-au pus aici. E o slujbă bună și e plătit bine.

CERȘETORUL OLOG: Mie mi se pare o slujbă murdară, dar eu nu mă pricep.

(*Tăcere*)

CERȘETORUL CIUNG (*Privind schelele*): O să fie foarte frumoasă închisoarea, nu-i așa?

CERȘETORUL OLOG (*Întunecat*): O să fie foarte mare. Să încapă în ea toată țara. Și, de fapt, o zidim cu toții, chiar dacă nu punem noi pietrele. Știi cum? Cu tăcerea.

CERȘETORUL CIUNG: Mie mi se pare că tu te gîndești foarte mult, prietene. . .

(*Pauză. Cîntecul monoton se aude acum mai aproape*). Și asta ce mai e?

CERȘETORUL OLOG: Cîntă cineva. Un orb. Nu se știe de unde vine. El spune că din Schwyz. Se vede că i s-a urît cu viața. Și-a ales calea asta de a muri. Cîntă balade contra Guvernatorului. Poate că e nebun.

(*VĂTAFUL sună dintr-un clopot. Zidarii își încetează lucrul și încep să coboare de pe schele. Șirul cărămizilor se întrerupe. Zidarii se împart în grupuri și își deschid traistele cu mîncare. Mănîncă lacom, așezați pe jos sau pe blocuri de piatră, în planuri diferite. Intră în scenă ORBUL și COPILUL. Acesta din urmă*

poartă în mână o gitară. Cel dintii, o traistă și, în mână, un mănunchi de foi mici de hîrtie. Se opresc în mijlocul pieții. COPILUL cîntă la gitară. ORBUL începe să declame.)

ORBUL (cu glas monoton): Ascultați crimele și grozăviile din cantoane, nedreptățile și chinurile pe care le îndură țara, fărădelegile tiraniei străine. . . Orbul vă aduce glasul poporului, glasul eroicilor patrioți. Moarte stăpînirii străine ! Ascultați cîntecele unui popor care luptă pentru libertate !
(Lumea s-a strîns în jurul lui. ORBUL începe cu o voce gravă și monotonă, acompaniat de ghitară COPILULUI):

Oameni buni, femei, copii,
ascultați cu luare-aminte
ce voiește-a povesti
un bătrîn puțin la minte.
Cîntec despre-un om viteaz
care se împotrivi
să dea tot ce-agonisise
domnului Guvernator,
Cel ce se numește Gessler
și-i bețiv și trădător.
Se făcea că într-o seară,
omul de care vorbim,
își mîna alene boli,
cîmpu-n tihnă și-l ara,
cînd sosl gonind trimisul
domnului Guvernator,
cel ce se numește Gessler
și-i bețiv și trădător.
« Ordîn am să iau cu mine
boii acești, la număr doi,
plată fie pentru birul
ce rămas-a neplătit ;
și de-acuma înainte
singur tu vei trage plugul,
și nu boii ce sînt doi. »
Fioros era trimisul,
și de boi se-apropie,
dară omul, viteaz foarte,
cu o bită că izbi
drept în degetele-acestui
ce răcni înspălmîntat
și acoperit de sînge ;
ba și-un deget îi ciunti.
Iar omul, cu mare spaimă,
înspre codru că fugi,
fugi ziulica-ntreagă
și să scape izbuti.
Și se făcea că-ntr-o seară
cînd în tihnă se-odihnea,
sosi-n goană sol de taină
drept din sătulețul lui.

« Veste am de mare groază,
 vești de sînge ți-am adus. »
 « Spune, spune, nu te teme,
 spune-mi tot, pe ce-ai mai sfînt. »
 Omul era alb ca varul,
 inima îi tropotea.
 « Pe bătrînul tău luat-au
 chiar îndată ce-ai plecat.
 Luatu-l-au cu sila zbirii
 domnului Guvernator,
 cel ce se numește Gessler
 și-i bețiv și trădător.
 Au înfipt jos în țărînă
 două capete de sulii.
 L-au trîntit jos pe bătrînul
 care-amarnic se zbătea,
 silindu-l să-nfigă ochii
 drept în ascuțitul lor.
 Oh, ce groază fost-a atunci,
 ce groază, ce chin cumplit.
 Sîngele din ochii aceia
 pînă departe țîșni,
 iar urletul lui și plînsul
 satul tot le auzi.
 Vești negre sînt toate-acestea
 vești de sînge ți-am adus.
 Domnul sfînt să se îndure
 De bătrînu-acela orb. »
 Bietul om care-ascultase
 negru-n fața lui văzu
 și jură să se răzbune,
 amarul spre-a-și potoli.
 Oameni buni, femei, copii,
 care toate-ai ascultat,
 asta fost-a fărdelegea
 domnului Guvernator,
 cel ce se numește Gessler
 și-i bețiv și trădător.

(Ghitara încetează. Se face o tăcere adîncă. Unii, înspăimîntați, se uită în jurul lor, temîndu-se parcă să nu se întîmple ceva. VĂTAFUL se apropie de ORB.)

VĂTAFUL: Șterge-o de aici. Și fii mulțumit că te las să pleci.

ORBUL: Aici sînt oameni care vor să mă asculte, domnule.

VĂTAFUL: Sau o ștergi sau chem pe loc Poliția. *(Glasuri)* Sau o ștergi sau te denunț.

(Mai multe glasuri.)

UN ZIDAR *(Dintr-un grup)*: De ce să-l denunțe? Orbul nu face nimănui nic un rău.

ALT ZIDAR: Să mai zică un cîntec.

ALTUL: Da, să mai zică unul.

ORBUL *(Repetă)*: Aici sînt oameni care vor să mă asculte, domnule.

VĂTAFUL: Sau o ștegi sau...! (*Ridică pumnul într-un gest de amenințare. Rumoare. Huiduieli. Fluierături. VĂTAFUL privește în jur.*) Imbecili! Ce faceți de nu mă ajutați să-l scot de aici? (*Nimeni nu se mișcă.*) O să ne înfunde pe toți cu istoriile astea ale lui. Dacă vine poliția, ce ne facem? Ne vîră pe toți la închisoare fiindcă am îngăduit să se întîmple una ca asta. Ne compromite pe toți. (*Către ORB*) Pleacă odată!

ORBUL: Nu.

VĂTAFUL: Fir-ar să fie! O să te scot de aici în brînci.

ORBUL: Mă aflu aici ca să vă compromit, domnule. Ca să-i compromit pe toți aceia care, ca tine, au trecut alături de ei. Pe colaboraționiștii murdari ca tine, domnule. Hai, băiete. Altă poveste. Zi din gitară. Ascultați cu toții crimele și grozăviile din cantoane, nedreptățile și chinurile pe care le îndură țara, fără-delegile tiraniei străine... Orbul vă aduce glasul poporului, glasul eroicilor patrioți. Moarte stăpînirii străine! Ascultați cîntecele unui popor care luptă pentru libertate!

(*VĂTAFUL îl apucă de gît.*)

VĂTAFUL: Taci! O să te audă!

ORBUL (*Izbutește să se elibereze. Cîntă*):

Oameni buni, femei, copii
ascultați cu luare-amine
ce voiește-a povesti
un biet orb puțin la minte

VĂTAFUL: Taci, blestematul! Crăpa-re-ai! Lua-te-ar dracu'!

ORBUL: Dacă vrei să tac, e simplu. Omoară-mă. Eu nu doresc să trăiesc. Sparge-mi capul cu o piatră. Hai. Crapă-mi capul.

VĂTAFUL: Atunci nu taci?

ORBUL: Nu.

VĂTAFUL: Nici sub amenințarea morții?

ORBUL: Tot timpul mă aflu sub amenințarea morții. Și rîd, pentru că ceea ce vreau este să mor.

VĂTAFUL: Cine ești tu?

ORBUL (*Glasul i se stinge, devine tremurător*): Asta n-are nici o importanță. Casa mi-a fost arsă de un pluton al Poliției Militare. Copiii mi-au fost omorîți lingă un gard, la ieșirea din sat. Pe mine m-au lăsat să zac între niște pietre, socotindu-mă mort.

VĂTAFUL: Prietene, vād că nu vrei să te duci de aici la amenințările mele. Iartă-mă că am fost brutal și nepoliticos. Dar dacă eu te rog, dacă te rog frumos, prietene, să te duci în altă piață și să-ți continui acolo frumoasele tale cîntece, dacă te rog frumos, tot n-o să-mi faci hatîrul ăsta? Prietene, dacă vine poliția și ne găsește aici, ascultîndu-te, ne omoară pe toți. Am nevastă, prietene, am copii. Te duci? Pentru tine e tot una, aici ori acolo, și dacă te duci, nouă ne faci un mare bine.

ORBUL: Ești un laș. Ești un egoist. Oricine ar putea să te scuipe în obraz. Eu i-aș da mîna și i-aș spune: «Bine-ai făcut.»

VĂTAFUL: Am nevastă, am copii.

ORBUL: Construiești o închisoare pentru copiii tăi.

VĂTAFUL: E o casă. Asta mi-e meseria. Eu nu știu dacă e închisoare. Mie mi-e tot una dacă o să slujească drept școală, drept casă de nebuni, sau drept închisoare. Asta mi-e meseria. Să construiesc case. Eu nu sînt decît un meseriaș, înțelegi?

ORBUL: Eu nu înțeleg decît că asta e o închisoare. Eu nu sînt un meseriaș.

VĂTAFUL: Cîştig şi eu un ban şi o pîine pentru copiii mei, şi am cu ce-i îmbrăca iarna.

ORBUL: Îi chinuieşti pe toţi oamenii aceştia. Te porţi cu ei fără pic de milă. Ajuţi să propăşească tirania.

VĂTAFUL: Am nevastă, am copii.

ORBUL: Să-ţi moară şi nevasta şi copiii ! Închisoarea asta nu trebuie construită ! Toţi cei care construiesc închisoarea asta sînt nişte criminali !

VĂTAFUL: Dacă n-aş face-o eu, ar face-o altul. Sînt atîţia care aşteaptă. Închisoarea tot s-ar construi.

ORBUL: Ce părere ai despre domnul Guvernator?

VĂTAFUL (*Coboară glasul*): Ți-o spun între noi: o canalie, un bețiv, un nemernic fără pic de suflet, nenorocirea țării acesteia.

ORBUL: Atunci, moarte Guvernatorului ! Prieteni, la grevă, la grevă ! Moarte Guvernatorului !

VĂTAFUL (*îngrozit*): Taci ! Taci ! Ești nebun ! Taci !

ORBUL: Cînt crimele Guvernului, eroismul Rezistenței, nedreptățile și fărădelegile comise de un guvern infam !

(*COPILUL începe să cînte la gitară. VĂTAFUL o ia la fugă, strigînd*):

VĂTAFUL: Poliția ! Să vină poliția !

ORBUL: Oameni buni, femei, copii

ascultați cu luare-aminte
ce voiește-a povesti
un biet orb puțin la minte !
Un biet om din aste locuri,
cunoscut de vol, de toți,
într-o seară de decembrie
de la țarlă venea.
« Iată-mă-s aci, nevastă,
Unde ești că nu m-aștepți ? »
Dar femeia nu răspunde.
Omul nostru, ocol dete
nimeni nu l se-arătă.
« Unde te-ai ascuns femeie ?
Unde ești că nu m-aștepți ? »
Dară nimeni nu-l răspunde.
Pînă ce vine-un vecin
care-i spuse, printre lacrimi,
Că femeia i-a fost luată
și tîrîită de soldați
La palat cu ei o luară
și-o batjocorîră toți.
Mai întîi Guvernatorul,
iar apoi soldații toți.
Înima-ți plîngea văzînd-o,
moartă cum zăcea pe jos.
Omul o porni bezmetic
pînă ce din sat leși.
Nici nu vede, nici n-aude.
Geme doar din cînd în cînd,
și-și dă drumu-n hăul negru
pîntre pietre și-ntre stînci.

Asta este, dar, povestea
fărdelegilor — zeci, mii —
făcute de-un nemernic
Guvernator de la noi.
Arme luați, bărbați, cu toții
sulițe și tot ce-aveți
securi, bâte, arbalet
și cuțite, ciomege, pietre.
Jos cu ticălosul Gessler !
Ceasul morții l-a sunat.

(Apare SERGENTUL și doi guarzi, înarmați cu puști mitraliere și întovărășiți de VĂTAF. Zidarii se retrag înspăimîntați. În mijloc rămîn, singuri, ORBUL și COPILUL):
Ce se întîmplă? Ce s-a întîmplat?

COPILUL: A venit un sergent cu doi guarzi, bunicule.

ORBUL: Domnule sergent.

SERGENTUL: Da, aici sînt, lîngă tine.

ORBUL: Domnule sergent, cînt înfricoșătoarele crime ale Guvernatorului ! Cînt întîmplările singeroase, cînt fărdelegile ! Am istorii de foame, de frig, de nedreptăți ! Nu le vînd ! Le dăruiesc oamenilor ! Cîte vrei, domnule sergent ? Am întîmplări singeroase, am întîmplări sîfșietoare, am de toate !

SERGENTUL: Însoțește-ne.

ORBUL: Nu vreau să vă însoțesc.

(În fundul scenei, pe o înălțime, a apărut WILHELM TELL. E un om de vreo patru-zeci și cinci de ani. Chipul îi e brăzdat de ani. Trupul lui e încă zvelt. Părul începe să-i încărunească la temple. Privește scena.)

SERGENTUL: Am ordin să te ucid dacă te împotrivești.

ORBUL: Ucide-mă. Ce mai aștepți ?

VĂTAFUL: L-a atacat pe Guvernator ! Eu l-am denunțat ! Trăiască Guvernatorul !

ORBUL (Fără să se întoarcă spre VĂTAF, îi spune): Îți este atît de frică, încît îmi faci greață. (Fără să se întoarcă spre SERGENT, strigă): Ce mai așteptați ca să trageți ? Cîteva pete de sînge în plus nici nu s-ar mai cunoaște pe miinile voastre ! Trageți ! Moarte lui Gessler ! Trageți ! Moarte Guvernatorului ! Mi-e cu neputință să mai rabd ! Mă înăbuș în aerul acesta pestilent ! Din morminte se ridică duhoarea cadavrelor ! Văd totul ! Mă izbesc în frunte cizmele celor spînzurați de ramurile copacilor ! Îmi străpung auzul urletele de foame ale copiilor ! Tălpile mi se lovesc de trupuri goale și sfirtecate ! Simt în nări suflarea de bețiv a Guvernatorului ! Sughițul lui îmi întoarce stomacul pe dos ! Duhoarea asta vine din măruntaiele lui ! Își varsă lăturile peste capetele copiilor noștri ! (Strigă frenetic, cuprins parcă de un fel de halucinație). Moarte Guvernatorului ! Moarte Guvern. . .

(La un gest al SERGENTULUI, guarzii trag asupra ORBULUI care șovăie. . . cade. . . COPILUL se aruncă peste trupul lui.)

COPILUL: Bunicule ! Bunicule !

SERGENTUL (Îl dă pe COPIL la o parte, împingîndu-l brutal cu piciorul) La o parte ! (Deodată în piață se iscă rumoare. Toată lumea se întoarce spre cineva care se apropie. Este WILHELM TELL, care coboară de pe înălțimea de unde dominase scena. Guarzii privesc și ei, fără să înțeleagă așteptarea mulțimii) Cine este ?

UN GUARD: Nu știu, domnule sergent.

(TELL ajunge lîngă ei. Se oprește în fața SERGENTULUI și îl țintuiește cu privirea).

SERGEANTUL: Cine ești tu? (TELL este acum sub amenințarea guarzilor, care-l țin în bătaia puștilor) Spune, cine ești?

TELL: Mă numesc Wilhelm Tell.

SERGEANTUL: Wilhelm Tell!

TELL: Da, eu sînt!

SERGEANTUL (Îl privește bănuitor): Tu ești... cu adevărat Wilhelm Tell?

TELL: Da.

(SERGEANTUL se uită împrejur. Toți stau nemișcați. Privesc. SERGEANTUL înghite în sec. Se simte încofărit.)

SERGEANTUL: Și ce vrei?

TELL: Să te privesc... Să-ți învăț bine chipul...

SERGEANTUL (Stingherit): Să-mi înveți chipul! Pentru ce?

TELL: Pentru că într-o zi... într-o zi mi-ar plăcea să te întilnesc, sergente. În ziua aceea... tu nu vei fi deserviciu... Vei umbla pe stradă, îmbrăcat civil... și cei care te însoțesc acum vor fi departe... cu alt sergent... sau la ei acasă... odihnindu-se după slujba asta grea... O zi liberă o petreci de obicei cu nevasta și copiii, nu-i așa? (S-a întors spre cei doi guarzi, aceștia lasă capetele în jos. TELL continuă): Te ocupi de grădină... Fumezi o pipă... Citești ziarul... (Acum se întoarce din nou spre SERGEANT) În sfîrșit, tu vei fi singur... Poate că o să ne întilnim într-o circiumă... O să te poftesc la un pahar... Și o să-ți spun că n-am nimic împotriva ta... dar că ești de la Poliție... și că noi urim uniforma asta pe care o porți... În ziua aceea... în ziua aceea cînd ne vom întilni, vom avea la îndemînă două cuțite, unul pentru tine și altul pentru mine... și în ziua aceea te voi omorî... Îți jur că te voi omorî! (Îl apucă pe SERGEANT de gît. SERGEANTUL s-a făcut galben. TELL strigă: Ți-o jur!

SERGEANTUL: Nu! Nu! (Urlă înnebunit) Foc! Omorîți-l! A amenințat autoritatea! Foc!

(Guarzii trag, dar în clipa în care au răsunit împușcăturile, TELL s-a acoperit cu trupul SERGEANTULUI. S-a făcut tăcere. TELL continuă să țină în brațe trupul SERGEANTULUI. Îi dă drumul. Acesta cade greu la pămînt. Guarzii îl privesc îngroziți. Unul dintre ei strigă:)

UN GUARD: L-a omorît Wilhelm Tell!

CELĂLALT GUARD: L-a omorît Wilhelm Tell!

(Se aruncă asupra lui TELL și îl imobilizează. Îl iau cu ei. Tăcere. VĂTAFUL e primul care își vine în fire. Se adresează lucrătorilor, care stau împietriți.)

VĂTAFUL: Acoperiți-l cu niște saci pînă or veni să-l ridice. Și la lucru! E timpul... (Doi zidari acoperă cadavrele cu saci. Ceilalți, fără să rostească o vorbă, se urcă încet pe schele. Șirul cărămizilor se formează din nou. COPILUL plînge în tăcere peste trupul bunicului său.)

CERȘETORUL CIUNG (Comentînd): Îți spuneam eu.

CERȘETORUL OLOG: Ce?

CERȘETORUL CIUNG: Că Wilhelm Tell e un viteaz...

CERȘETORUL OLOG: Oare o să-l ucidă?

CERȘETORUL CIUNG (Stringe din umeri): Cine poate să știe?

CERȘETORUL OLOG: Dacă-l omoară pe el, se ridică toată țara.

CERȘETORUL CIUNG: S-ar putea să nu-l omoare. În sfîrșit, o să vedem.

(Tăcere. E scuturat de un fior și încearcă să-și strîngă mai bine hainele pe trup.)

E frig. Bineînțeles, sîntem în noiembrie și frigul începe deja să-și arate colții. E și firesc.

CERȘETORUL OLOG: Dacă-l omoară pe Tell.

(Rămîne pe gînduri.)

CERȘETORUL CIUNG: În alți ani era și mai frig la vremea asta. Brr, mult mai frig.

CERȘETORUL OLOG: Dacă-l omoară, nu știu... Ar fi...

CERȘETORUL CIUNG (*Cu o privire visătoare*): Îmi amintesc de iarna lui 1290... acum șaisprezece ani... Ce mai iarnă a fost atunci... O mulțime de oameni au murit de frig.

CERȘETORUL OLOG: Se prea poate să-l omoare. Se prea poate să-l fi omorât deja pe drum și să-l fi azvîrlit în vreun șanț... cum au făcut cu atîția alții...

CERȘETORUL CIUNG (*Pe un ton de placidă conversație*): N-a mai fost altă iarnă ca cea din 1290. Nu s-a mai pomenit ceva asemănător.

CERȘETORUL OLOG: Ar trebui să facem ceva ca să nu-l omoare. Dacă n-aș fi neputincios!

CERȘETORUL CIUNG: Strașnică a fost și cea din 1300, la începutul veacului... Nu știu dacă-ți mai aduci aminte...

CERȘETORUL OLOG: Poate că a început în țară ceva însemnat! Poate că a început revoluția!

CERȘETORUL CIUNG (*Urmîndu-și firul*): Dar ca în 1290 niciuna... niciuna... (*Pe nesimțite s-a făcut întuneric.*)

TABLOUL AL DOILEA

Interiorul unei cîrciumi, în Altdorf.

(*CERȘETORUL OLOG bea un pahar cu vin, așezat la o masă în prim plan. Picioarele îi atîrnă inerte. CÎRCIUMARUL curăță tejgheaua. Tăcere. Apoi CÎRCIUMARUL ridică privirea de pe tejghea.*)

CÎRCIUMARUL: E mult timp de cînd n-ai mai fost pe aici, nu-i așa?

CERȘETORUL OLOG: Mulțșor.

CÎRCIUMARUL: Aștepți pe cineva?

CERȘETORUL OLOG: Da.

CÎRCIUMARUL: Ești foarte misterios.

CERȘETORUL OLOG: Mde...

(*Tăcere*)

CÎRCIUMARUL: Unde locuiești acum?

CERȘETORUL OLOG: Într-o mahala de la marginea orașului. În partea dinspre nord.

CÎRCIUMARUL: Ai casă? (*CERȘETORUL OLOG începe să ridă*) De ce rizi?

CERȘETORUL OLOG: E o întrebare idioată.

CÎRCIUMARUL: Undeva tot trebuie să înnoptezi.

CERȘETORUL OLOG: Bineînțeles.

CÎRCIUMARUL: Ce-l cu tine? Pari prost dispus.

CERȘETORUL OLOG (*Vrînd parcă să se explice*): Mă întrebi dacă am casă...

CÎRCIUMARUL: Nu voiam să te supăr.

CERȘETORUL OLOG: N-am casă. N-o să am niciodată.

CÎRCIUMARUL: Ești pesimist.

CERȘETORUL OLOG: N-au case nici oamenii folositori, nici cei care au mîini și picioare bune de muncă, și o să am eu! (*Întunecat.*) Stau în mahalaua gunoaielor, lingă haznale. Acolo mă tăvălesc ca un porc. Acuma știi.

CÎRCIUMARUL: Iartă-mă.

CERȘETORUL OLOG: Știi unde vine mahalaua mea?

CÎRCIUMARUL: Acuma, pe loc, nu-mi dau seama.

CERȘETORUL OLOG: Cum ieși din Altdorf pe șosea, îndărătul zidului.

CÎRCIUMARUL: Îndărătul zidului mai sînt oameni?

CERȘETORUL OLOG: Dacă nu, de ce credeai că s-a mai construit zidul?

CÎRCIUMARUL: Nu știu.

CERȘETORUL OLOG: Tu nu știi nimic. Numai să torni vin în pahare, să mănînci sandvișuri și să bei rachiu.

CÎRCIUMARUL: Sînt și așa destule necazuri. Spui că dincolo de zid sînt. . .

CERȘETORUL OLOG: Da, sîntem noi. Îți aduci aminte, acum doi ani, cînd a venit Împăratul cantoanelor?

CÎRCIUMARUL: Da. A fost un an bun.

CERȘETORUL OLOG: Ei bine, atunci s-a construit zidul. Ca să nu ne vadă cînd intra în Altdorf. Arătăm urît.

CÎRCIUMARUL: N-am știut. . .

CERȘETORUL OLOG: Un prieten al meu a început atunci să facă socoteli.

CÎRCIUMARUL: Ce fel de socoteli?

CERȘETORUL OLOG: Zicea că din cărămizile cu care ridicaseră zidul ar fi putut construi case pentru o mulțime dintre noi. A făcut o mulțime de calcule și de socoteli. . . și a ajuns la părerea asta. . . Nu știu. . .

(Tăcere)

CÎRCIUMARUL: Mai vrei un pahar de vin?

CERȘETORUL OLOG: Tu pe toate le rezolvi în felul ăsta. Bine, mai dă-mi unul.

(CÎRCIUMARUL îi mai toarnă un pahar. CERȘETORUL OLOG îl bea pe nerăsuflăte. Sosește o FEMEIE BĂTRÎNĂ. Se așează la masa CERȘETORULUI OLOG.)

BĂTRÎNA: Ziua bună.

CERȘETORUL OLOG: Bună să fie. Ce mai e? S-a aflat ceva?

BĂTRÎNA: Sînt ruptă de oboseală. Nouă ceasuri am frecat dușumele. Nouă ceasuri în care să speli scuipatul șefilor și să adun mucerile lor de țigară, e peste puterile omeniei! Spune să-mi aducă un pahar!

CERȘETORUL OLOG (Strigă): Ei, încă un pahar.

(CÎRCIUMARUL i-l aduce. BĂTRÎNA îl bea și abia după aceea răspunde întrebării cu care o întîmpinase CERȘETORUL OLOG.)

BĂTRÎNA: Da.

CERȘETORUL OLOG: S-a aflat ceva?

BĂTRÎNA: Da. I-au dat drumul astă seară.

CERȘETORUL OLOG: L-ai văzut?

BĂTRÎNA: Da.

CERȘETORUL OLOG: Cum arăta?

BĂTRÎNA: Palid din cale-afară.

CERȘETORUL OLOG: L-or fi bătut. Bestiile astea îi bat întotdeauna.

BĂTRÎNA: Pe față n-avea nici o urmă.

CERȘETORUL OLOG: De obicei îi lovesc peste trup.

BĂTRÎNA: Știu prea bine.

CERȘETORUL OLOG: Bietul Tell. L-or fi zdrobit în bătăi.

BĂTRÎNA: E drept că era foarte palid. Să-mi mai toarne un pahar de vin. Mi-e sete. Nouă ceasuri. . .

CERȘETORUL OLOG: Încă un pahar. (CÎRCIUMARUL i-l toarnă. BĂTRÎNA bea.) Așa că i-au dat drumul.

BĂTRÎNA: Înainte de înserat.

CÎRCIUMARUL (Care a auzit): I-au dat drumul lui Wilhelm Tell?

CERȘETORUL OLOG: Da.

BĂTRÎNA: Da, după șapte zile. . .

CERȘETORUL OLOG: Le e frică.

BĂTRÎNA: Crezi?

CERȘETORUL OLOG: Da, le e frică.

(*Intră WALTER FÜRST. E destul de bătrîn.*)

FÜRST (*cîrciumarului*): Bună seara.

CÎRCIUMARUL: Bună seara, domnule Fürst.

FÜRST: N-a venit ginerele meu?

CÎRCIUMARUL: Nu, domnule. Trebuie să vină?

FÜRST: Am întîlnire cu el aici.

CÎRCIUMARUL: E adevărat, așadar, că a ieșit din închisoare.

FÜRST: Azi după amiază, da.

CÎRCIUMARUL: E o cinste pentru mine să vină aici Wilhelm Tell. Sper că nu va fi urmărit. . .

FÜRST: N-a fugit de la închisoare. I s-a dat drumul.

CÎRCIUMARUL: Așa, așa. Știi, cum nu-mi place ca în casa mea să fie scandal. . .

FÜRST (*Îl privește țintă*): Nu-ți face griji.

CÎRCIUMARUL: E o cinste, știi prea bine. Dar buclucuri, nu. În casa mea. . .

CERȘETORUL OLOG: Ești un nemernic.

CÎRCIUMARUL: Ce spui?

CERȘETORUL OLOG: Că ești un nemernic!

CÎRCIUMARUL: Nu vreau să dau de belea, asta-i tot! Am nevastă și copii. Dumneavoastră știți, domnule Fürst. . .

CERȘETORUL OLOG: Acum cîteva zile am auzit de la un orb, care apoi a fost ucis, niște vorbe care mi-au rămas în minte: « Mai bine ți-ar muri nevasta și copiii ». Se pare că, în vremurile astea, a avea nevastă și copii a devenit scuza tuturor nelegiuirilor. Un laș! Asta ești!

FÜRST: Lin! Știi-vă, domnilor.

CERȘETORUL OLOG: Luați puțin vin la masa mea, domnule Fürst.

FÜRST: Cu mare plăcere.

(*Se așează. CÎRCIUMARUL continuă să-și curețe tejgheaua.*)

CERȘETORUL OLOG: Sau preferați bere? Noi, săracii, n-avem bani, dar puținul pe care reușim să-l strîngem îl cheltulm cu voce bună.

FÜRST: În clipa asta, nu. O să beau ceva mai pe urmă, mulțumesc.

CERȘETORUL OLOG: Am citit ultimul dumneavoastră articol, domnule Fürst. Cel care a apărut în *Lupta*, în *Foia Rezistenței*. . . Mi-a plăcut.

FÜRST: Știi că e al meu?

CERȘETORUL OLOG: Da.

FÜRST: Mă bucur că ți-a plăcut.

CERȘETORUL OLOG: Descrieți foarte bine castelul domnului Guvernator.

« Întunecat », cum spuneai?, « întunecat și înconjurat de șanțuri și de închisori subterane, sus, pe creștetul stîncilor, se înalță castelul Celuilalt » . . . Al « Celuilalt » spuneai, nu-i așa? Asta n-am înțeles eu bine. Ce vreți să spuneți prin « Celălalt »?

FÜRST: Vreau să spun că Gessler nu are nimic de a face cu poporul acesta, că este tot atît de deosebit de oamenii de prin partea locului cum ar fi un șarpe, un gîndac sau un scorpion.

CERȘETORUL OLOG (*Foarte atent*): Sau o viperă. Acum înțeleg.

FÜRST: Se află acolo, sus. E inaccesibil. Îi vorbim și nu ne aude. Nu ne poate auzi pentru că el este « Celălalt » și nu are auz ca noi toți, nici sînge roșu și cald, și nici inimă.

CERȘETORUL OLOG: Are sîngele rece ca al șerpilor. Sau verde ca o buruiănă otrăvitoare. Acum înțeleg.

FÜRST: Nu se poate ajunge pînă la el. Trăiește în altă lume. Ne ignoră. Sîntem pentru el un fel de furnici. Așa cum noi strivim cu piciorul o furnică, el poate omorî orice om din țara asta.

CERȘETORUL OLOG (*A rămas pe gînduri*): Știți la ce mă gîndesc, domnule Fürst?

FÜRST: Ce anume?

CERȘETORUL: Că parcă nici n-ar fi om.

FÜRST: Așa e.

CERȘETORUL OLOG: E ca și cum ar fi . . . un soi de păianjen.

FÜRST: Da.

CERȘETORUL OLOG: Și că-l poți omorî ca pe un păianjen. Fără ca apoi să ai vreo remușcare.

FÜRST: Așa e. Întocmai cum ne omoară el pe noi.

CERȘETORUL OLOG: E bine de știut.

FÜRST: De ce?

CERȘETORUL: Cine știe, poate s-ar ivi vreodată prilejul. Cred că acum, cînd știu toate acestea, eu unul n-aș sovăi o clipă. I-aș zdrobi capul și apoi m-aș duce într-o cârciumă să beau un pahar cu vin și să mai schimb o vorbă cu prietenii. Și mîna nu mi-ar tremura de fel. Poate că mi-ar fi doar un pic de greață. Dumneavoastră nu l-ați omorî?

FÜRST: Eu?

CERȘETORUL OLOG (*Dă afirmativ din cap*): Dacă vi l-ar pune cineva în față și dumneavoastră ați avea în mînă o armă, l-ați omorî?
(*Tăcere.*)

FÜRST (*În cele din urmă*): Nu. Rostul meu . . . este să gîndesc pentru voi, prietene. Al vostru . . . să înfăptuiți pentru mine. Eu gîndesc pentru ca ceea ce săvîrșiți voi să nu fie crimă. Voi veți acționa pentru ca ceea ce gîndesc eu să nu fie pură filozofie. Înțelegeți?

CERȘETORUL OLOG (*Îl privește țintă pe FÜRST și apoi spune cu gravitate*): Ceea ce înțeleg este că noi vom fi cei care își vor mînji mîinile cu sînge, domnule Fürst.

(*Se privesc ca și cum între ei s-ar fi căscat brusc o prăpastie și ar încerca zadarnic să se mai apropie*).

FÜRST: Nu-mi spune «domnule». Spune-mi prietene.

CERȘETORUL OLOG (*În glasul lui nu mai e nici un strop de convingere cînd rostește, privindu-l în ochi*): Prietene . . .

(*Se deschide ușa. De afară se aude șuierul unui vînt aspru care s-a ridicat brusc. În pragul ușii apare WILHELM TELL. Îi vedem chipul. Vîntul se aude în continuare. Cei de față sînt scuturați de un fior. Fulgeră. TELL închide ușa și face cîteva pași. FÜRST s-a ridicat în picioare.*)

TELL: E furtuna. O să se dezlănțuie în curînd.

FÜRST: Bună seara, Tell.

TELL: Bună seara. Bună seara tuturor.

CERȘETORUL OLOG și BĂTRÎNA: Bună seara.

CÎRCIUMARUL: Bună . . . bună seara, domnule Tell. E frig, nu-i așa? S-a făcut frig afară. Se simte pînă aici. Mă duc să mai pun cîteva lemne pe foc și o să vă simțiți mai bine.

FÜRST: Așează-te.

TELL: Mulțumesc, domnule Fürst.

(*Se așează*)

FÜRST: Un pahar de rachiu? Tu nu bei niciodată, știu. E foarte important ca mîna să nu-ți tremure, Tell. Băutura tulbură privirea, face mîinile să sovăle . . .

Un vînător nu-și poate îngădui micile noastre păcate. Dar în seara asta trebuie să sărbătorim . . .

TELL: Da, un pahar de rachiu. Mulțumesc.

FÜRST (*cîrciumarului*): Rachiu pentru toată lumea. (*CÎRCIUMARUL îi servește. Beau cu toții în tăcere.*) Cum a fost, Tell? A fost greu tare?

TELL (*Își trage o mină peste ochi*): Nu puteți să vă dați seama . . .

FÜRST: Ce-i cu tine?

(*Tăcere. TELL ridică privirea către FÜRST. Are ochii umezi.*)

TELL: Sînt aici cu voi toți. Beau un pahar de rachiu și totul îmi pare din cale-afară de ciudat . . . Acolo e iadul. Credeam că am pierdut lumea aceasta pentru totdeauna. Nici nu mai puteam să mi-o închipui. Cineva care îți spune: « Bună seara » . . . Altul care își scoate pălăria și zîmbește . . . Vorbești despre vreme . . . Bei un pahar cu vin . . . Nici nu mai puteam să-mi închipui.

FÜRST: Atît de cumplit a fost?

TELL: La început mă gîndeam la Hedwig și la băiat, dar după aceea, nici măcar atît. Nu puteam să mai gîndesc.

FÜRST: Te-au bătut?

TELL (*Cu o frîntură de voce*): Da.

FÜRST: Fata mea își închipuia cum te bat și se chinuia îngrozitor. A suferit tare mult zilele astea. Biata Hedwig . . . Nu știam ce să mai fac ca să-i aduc puțină alinare . . .

TELL (*Cu glasul răgușit*): Cînd am văzut-o, m-am speriat. Mi s-a părut mai bătrînă. Da, a suferit mult. Întotdeauna suferă pentru mine. Ați fi putut să vă dați fiica după un om care să n-o facă să sufere atîta.

FÜRST: Taci, taci. Ce mai năzdrăvăanii spui.

TELL: Nu m-a dojenit de fel. Niciodată nu mă dojenește, orice aș face.

FÜRST: N-are pentru ce să te dojenească.

TELL: Cine mă pune să mă vîr în toate? Dar mă cuprinsese tristețea văzînd cele ce se petreceau . . .

FÜRST: Ți s-a mai întîmplat și alte dăți, Tell . . .

TELL: Da, mi se întîmplă uneori.

(*Bea o dușcă. Tăcere.*)

FÜRST: Spuneai că te-au bătut.

TELL: Da, dar nu asta era cel mai rău. Te durea și atîta tot. Cel mai rău era să le vezi fețele. Să le auzi chicotele. Să simți mirosul de rachiu pe care îl revărsau gurile lor putrede. Duhoarea picioarelor. Asta era cel mai rău.

FÜRST: Te-au bătut tare?

TELL: Am spinarea zdrobită. M-au lovit cu cizmele în pîntece. M-au ținut într-o baie de apă înghețată. Au petrecut de minune pe socoteala mea. Feciorii de cătea au petrecut de minune.

FÜRST: Bietul Tell.

TELL (*Liniștit*): E ciudat. Spun « feciorii de cătea », dar nu mai sînt minios. Sînt liniștit.

FÜRST: Eu nu sînt liniștit de loc.

TELL: Mă simt înghețat, fără pic de minie. Nu știu ce-i cu mine.

FÜRST: Uneori doare mai mult durerea altora. Dacă cineva ți-ar fi povestit în seara asta: « M-au lovit cu cizmele în pîntece », ai fi clocotit de minie. Azi nu e rîndul tău, Tell, e rîndul nostru să ne miniem.

TELL: Poate.

FÜRST: O să fac un articol pentru *Foia Reziștenței*. Voi convoca toți șefii Reziștenței din cantoane. Trebuie să facem o campanie de propagandă și agitație.

TELL: Domnia voastră sînteți ca un profesor, domnule Fürst. Scrieți cît se poate de bine. Ceilalți șefi sînt și ei oameni foarte inteligenți; cum să spun? «intelectuali», sau cam așa ceva. Dar dacă se întrunesc, vor face o șezătoare literară, nu o revoluție.

FÜRST: Ai o proastă idee despre noi. Vei vedea...

TELL (*Dă din umeri*): Eu nu mă mai amestec în nimic, domnule Fürst. Sînt sătul. Îmi ajunge. Vreau să mă întorc la mine acasă, la munca mea. Vreau să fiu liniștit.

FÜRST: Nu. Nu poți să te dai în lături. Contăm pe tine. Tu ești unul din cei care au suferit cel mai mult. Ai devenit un fel de mît pentru popor. De ce crezi că nu te-au omorît acum? Pentru că le e frică să te omoare. Pentru că știu că s-ar ridica toate cantoanele. Tell, nu ne lăsa singuri.

(*Se aude un tunet îndepărtat.*)

TELL: E furtună. Auziți? În noaptea asta în munți va stăpîni groaza. Ce bine o să dorm înfășurat în pături, la căldura focului... Îmi place să dorm... Să nu mă gîndesc la nimic. (*Răsufală adînc*) Mă simt bine.

FÜRST: Tell, Tell, nu ne părăsi!

TELL: Mă duc la mine acasă. Noapte bună.

(*S-a ridicat*)

FÜRST: Voi convoca o reuniune. Ai să vii?

TELL: Nu.

(*Se face întuneric.*)

TABLOUL AL TREILEA

(*Un subsol încăpător în casa lui WALTER FÜRST. Lumină slabă, aproape întuneric. E locul indicat pentru conjurație.*)

(*FÜRST și cinci oameni din Uri se află în jurul unei mese mari. Tăcere.*)

PRIMUL: Întîrzie.

AL DOILEA: Da.

PRIMUL: Să-i fi prins?

AL TREILEA: Nu cred.

AL PATRULEA: Acum au mărit paza pe timpul nopții.

AL CINCILEA: Paza nu face altceva decît să vindeze îndrăgostiți. Nici unul din soldați nu se așteaptă la una ca asta.

PRIMUL: Nu știu.

AL TREILEA (*Zîmbește*): Sînt guarzii din Brigada a Patra. Dacă nu văd băleți cu fete la braț, sînt pe deplin liniștiți.

AL DOILEA: Brigada întîia și a doua au întotdeauna două Companii de rezervă. Pentru orice eventualitate.

AL CINCILEA: Nu fac altceva decît să bea și să joace cărți la cazarmă. Au armele ruginite.

AL TREILEA: Cînd primesc ordin să omoare pe cineva, omoară. Dar sînt demoralizați. Le lipsește organizarea.

PRIMUL: Fișerele poliției continuă să funcționeze.

AL TREILEA: Pînă să se ducă să le consulte pot să se întîmple o mulțime de lucruri.

AL DOILEA: Trebuie totuși să fim atenți cu Poliția. Nu poți să știi niciodată.

AL CINCILEA: Sînt rău plătiți. Trebuie să profităm de asta.

PRIMUL: Întîrzie mult.

AL CINCILEA: E ora?

PRIMUL: Da.

AL DOILEA: Mă surprinde că n-au sosit încă cei din Schwyz. Stauffacher e foarte punctual.

AL TREILEA: Melchtal a spus că s-ar putea că cei din Unterealden să întârzie puțin.

AL PATRULEA: Tăceți !

AL DOILEA: Ce s-a întâmplat?

AL PATRULEA: N-ați auzit?

(*Ascultă*)

PRIMUL: Sînt pașii patrului. Cadența cizmelor pe asfalt.

AL PATRULEA (*Ascultă*): Da.

PRIMUL (*Ascultă*): Se îndepărtează.

AL DOILEA: N-am auzit nimic.

AL PATRULEA: Da, era patrula. (*Tăcere*). Domnule Fürst.

FÜRST (*Care părea să dormiteze*): Ce este?

AL PATRULEA: Păreți dus pe gînduri.

FÜRST: Așa e.

AL CINCILEA: Acum nu mai putem da înapoi.

FÜRST: În nici un caz. (*Bătăi în ușă, special ritmate. FÜRST se ridică.*) Cei din Schwyz.

(*Se duce să deschidă ușa. Deschide. Intră STAUFFACHER și doi oameni din Schwyz.*)

Bun venit.

(*FÜRST și STAUFFACHER se îmbrățișează.*)

STAUFFACHER: Bună seara tuturor.

(*Toți îi răspund.*)

FÜRST: Luați loc. (*Se așează cu toții.*): V-a fost ușor să ajungeți?

STAUFFACHER: Tocmai trecea o patrulă. Ne-am ascuns ca s-o lăsăm să treacă.

Era preferabil să nu dăm explicații.

FÜRST: Ați făcut bine. Care-i situația în Schwyz?

STAUFFACHER (*Întunecat*): Ne iau casele și pămînturile. Dau foc cîmpurilor de fiecare dată cînd cineva se împotrivesc vreunui capriciu de-al Guvernatorului. Nu putem face nimic. Singuri, sîntem pierduți.

FÜRST: Nu veți fi singuri. Nici unul din voi nu va fi singur.

STAUFFACHER: Melchtal vine?

FÜRST: Da. Îl așteptăm.

STAUFFACHER: Am auzit că în Unterwalden ar fi fost o cumplită expediție de pedeapsă.

FÜRST: Din ce pricină?

STAUFFACHER: Nu se știe.

FÜRST: O să ne povestească Melchtal. (*Tăcere*). Cum au fost desemnați reprezentanții Schwyz-ului în Comitetul Revoluționar?

PRIMUL DIN SCHWYZ: Prin alegere.

AL DOILEA DIN SCHWYZ: A avut loc un vot secret în tot cantonul. Am fost aleși noi.

PRIMUL DIN URI: Și la noi s-a procedat în același fel. Prin vot secret.

STAUFFACHER: Au votat toți care aveau dreptul?

AL DOILEA DIN URI: Nouăzeci la sută.

STAUFFACHER: Asta înseamnă că în Uri sînt foarte puțini colaboraționiști. Numai zece procente... E minunat.

FÜRST: Acești zece la sută n-au fost consultați. Ne-ar fi denunțat la Prefectura de Poliție a Guvernatorului. Dar în Schwyz?

PRIMUL DIN SCHWYZ: Noi stăm mai prost. Numai șaptezeci la sută sînt cu noi.

FÜRST: E suficient. (*Se aud în ușă aceleași bătăi ritmate. Fürst se duce să vadă. Înainte de a deschide*): Melchtal?

MELCHTAL (de afară): Da, deschideți !

(FÜRST deschide.)

FÜRST: Fiți bine veniți. (MELCHTAL și trei oameni din Unterwalden se năpustesc înăuntru.): Ce s-a întâmplat?

MELCHTAL: Mi se pare că am fost urmăriți. Am încercat să-i facem să ne piardă urma, dar nu știu ...

(Ascultă cu toții.)

FÜRST: Nu se aude nimic.

MELCHTAL: Am intrat prin pădure.

PRIMUL DIN UNTERWALDEN: Se pare că paznicii își dădeau semnalul.

AL DOILEA DIN UNTERWALDEN: S-a auzit un șuierat și am văzut mișcându-se niște umbre.

AL TREILEA DIN UNTERWALDEN: Ne-am oprit și totul a încetat.

AL DOILEA DIN UNTERWALDEN: Da, dar când am început să ne mișcăm din nou, au reînceput șuieratul și mișcarea umbrelor.

FÜRST: Nu vine nimeni.

MELCHTAL: Putem începe când doriți, domnilor.

STAUFFACHER: Când spuneți domniile voastre.

MELCHTAL (Îi privește pe cei din Uri): Wilhelm Tell n-a venit?

FÜRST (Biiguie): E ... e posibil ca astăzi să nu poată veni.

MELCHTAL: Din ce pricină?

FÜRST: E păzit zi și noapte. Ar fi primejdios să vină.

PRIMUL DIN URI: Dacă ar veni, Poliția n-ar avea decît să pornească pe urmele lui și totul s-ar isprăvi în noaptea asta.

MELCHTAL: Dar presupun că putem conta pe el.

FÜRST: Bine înțeles.

MELCHTAL: În Unterwalden se spune că l-au schingiuit îngrozitor în închisoare.

FÜRST: Au încercat să smulgă de la el numele șefilor Rezistenței. l-au aplicat gradul al treilea. N-au izbutit nimic.

MELCHTAL: E un viteaz.

(S-au așezat cu toții.)

FÜRST: Ce s-a întâmplat la Unterwalden?

MELCHTAL: O expediție de pedeapsă, organizată aici, la Uri, de Guvernatorul însuși.

FÜRST: Pedeapsă, pentru care pricină?

MELCHTAL: Pentru greva de la fabrica de arme și muniții de război.

FÜRST: Nu știam ...

MELCHTAL: Vroiam să se solidarizeze și zidarii care construiesc închisoarea de aici, dar n-am mai avut timp.

FÜRST: Noi, la Altdorf, nu știam nimic ...

MELCHTAL: Am trimis un mesager, dar a fost ucis. l-am găsit trupul, gol și mutilat, între niște pietre.

STAUFFACHER (Cu un tremur de minie): Propun să începem imediat delibărările Comitetului Revoluționar.

FÜRST: De acord. (Toți stau nemișcați. Tăcere.) Să procedăm în ordine. Trebuie să numim un șef al Comitetului.

MELCHTAL: Propun să fiți chiar domnia voastră. Și să trecem mai departe. Trebuie să acționăm. Tiranul se îmbuibă în timp ce noi ne pierdem vremea cu vorbării. Fiți dumneavoastră, domnule Fürst.

FÜRST: Ar fi o mare cinste pentru mine, dar mi se pare că cel mai înțelept lucru ar fi să trecem la vot.

PRIMUL DIN URI: Da, este cel mai bun lucru.

MELCHTAL: Întrucît cei mai numeroşi reprezentanţi în Comitet sînt cei din Uri, îmi repet propunerea ca domnul Walter Fürst să fie numit şef.

AL TREILEA DIN URI: Este posibil ca unii reprezentanţi din Uri să voteze pentru domnul Melchtal. Cred că trebuie să procedăm la o votare.

FÜRST: Dumneavoastră, de exemplu, l-aţi vota pe domnul Melchtal, nu-i aşa?

AL TREILEA DIN URI: Da, domnule.

FÜRST (*Către ceilalţi*): Domnilor?

MELCHTAL: Foarte bine. Să votăm. Dar repede.

FÜRST: Fiecare să noteze pe o bucată de hîrtie numele candidatului său.

(*Toţi scriu. Cineva bate la uşă. FÜRST se duce să deschidă. Deschide. Intră WILHELM*

TELL. *Are un aer absent şi preocupat.*) Tell!

TELL: Bună seara.

(*Se salută.*)

FÜRST: Aşadar ai venit.

TELL (*Stringe din umeri*): Da.

FÜRST: Ai fost cu băgare de seamă?

TELL: Băgare de seamă? Pentru ce?

FÜRST: Puteau să te urmărească.

TELL: Nu... Eu mi-am încasat partea mea. Acum mă lasă în pace.

FÜRST: Tell, sîntem bucuroşi că eşti aici, dar trebuia să fii cu luare aminte.

TELL: Am ieşit să fac o plimbare. Nu socoteam să vin.

FÜRST: Nu socoteai?

TELL: Nu, nu socoteam. (*Tăcere.*) Aşadar, sînteţi cu toţii aici. Aveţi un aer foarte serios. Ce s-a întîmplat?

FÜRST: Tell, cum poţi glumi? Ştii doar...

TELL: Aţi ajuns la vreo hotărîre?

FÜRST: Abia am început.

TELL: Atunci am sosit la vreme.

MELCHTAL: Da, Tell. Bun venit.

TELL: Bun venit domniilor voastre, aici la Uri. (*Către FÜRST*). Aşadar, tocmai începuserăţi.

FÜRST: Da. S-a pus problema alegerii unui şef al Comitetului.

TELL: A, da.

FÜRST: Şi vroiam tocmai să votăm.

TELL: Să votaţi... Foarte bine...

FÜRST: Nu ţi se pare potrivit? Ce-i cu tine?

TELL: Nimic... Aşa se începe...

FÜRST: Eşti de acord că trebuie procedat în ordine?

TELL: Desigur...

FÜRST: Vrei să votezi şi tu?

TELL: Nu. Eu nu. Am venit numai să ascult. (*Se aşează.*) Continuaţi, vă rog. Nu vreau să vă întrerup.

FÜRST: Cum vrei...

(*Ridică din umeri către ceilalţi, în semn că TELL e un om puţin ciudat.*)

MELCHTAL: Te-au bătut tare, nu-i aşa, Tell?

TELL: Destul... Dar acum a trecut.

MELCHTAL: Tell, mă bucur mult că ne-am întîlnit.

TELL: Şi eu... Ştii că povestea tatălui dumitale apare în cîntecele orbilor? Eu am auzit-o.

MELCHTAL: Da . . . Cîntecul se cîntă, dar nimeni nu știe că e vorba despre mine. Îl ascult pe orb, văd oamenii plîngînd în jurul meu, iar apoi toți se duc la treburile lor înghiontindu-mă cu nepăsare.

TELL: Nu de mult, unul din ei a fost ucis aici, la Altdorf, pentru că-l cîntase.

MELCHTAL: Am aflat. Aș vrea să mă duc să mă rog la mormîntul lui.

TELL: Nu se știe unde se află. (Îl cercetează pe MELCHTAL.) Cum de nu l-ai ucis în ziua aceea pe Guvernator?

MELCHTAL: Eram nebun de durere și de furie, dar n-am avut îndrăzneala. Vedeam ochii însîngerăți ai tatălui meu și nu eram în stare decît să plîng și să-mi frîng mîinile. Apoi durerea a devenit mocnită. Însă ura e aici în mine, la fel ca în prima zi, în ciuda timpului care s-a scurs. Sînt zece ani de atunci !

TELL (Repetă): Zece ani . . .

MELCHTAL: Nu voi fi liniștit decît în ziua cînd vor muri toți cei care l-au torturat pe tatăl meu. Numai în ziua aceea.

TELL: Eu n-aș fi putut să aștept atîta vreme. (Se întoarce spre ceilalți.) Dar nu continuați? Vă rog . . .

FÜRST: Ba da, Tell. Nu trebuie să pierdem timpul. (Continuă.) A votat toată lumea? (Numără bucățile de hîrtie.) Da . . . E curios . . . Sîntem treisprezece . . . Se spune că aduce nenoroc . . .

TELL: Sînt patrusprezece cu mine, domnule Fürst.

FÜRST: E adevărat. (Numără din nou.) Să vedem. Șase voturi, patru, trei. Vă mulțumesc, domnilor, pentru încrederea pe care mi-o acordați.

TELL: Să fie într-un ceas bun, domnule Fürst.

FÜRST (Către toți cei de față): Vă propun o ordine de zi.

MELCHTAL: Vă ascultăm, domnule Fürst.

FÜRST: Sînt cîteva puncte importante de care trebuie să ne ocupăm. Numirea unui secretar al Comitetului. Stabilirea de subcomitete și numirea șefilor și a secretarilor respectivi. Studiarea specială a misiunii pe care o va avea subcomitetul de agitație și propagandă, și pornind de aici va trebui să procedăm la redactarea unui program politico-social. Este vorba despre elaborarea unui studiu cu privire la structura noului Stat ce va trebui să fie creat, de redactarea unui Cod Penal de urgență, bazat pe normele imuabile ale Dreptului Natural, pentru a-i judeca pe toți trădătorii care se află acum în slujba puterii străine . . . Vă dați seama de problema penală care se ridică aici. Să te ocupi de organizarea națională a creșterii vitelor sau a agriculturii nu constituie un delict. Să te ocupi însă de această organizare în slujba lui Gessler, asta constituie un delict. De ce? Aici este problema.

STAUFFACHER: Într-adevăr.

MELCHTAL: Vă cer iertare. Eu nu văd care este problema. Mi se pare un delict de trădare foarte evident.

FÜRST: Trădare, față de ce?

MELCHTAL: Față de Patrie, față de Justiție.

FÜRST: Față de Patrie . . . Este posibil . . . Dar va trebui să stabilim ce considerăm a fi o Patrie. Iar cît privește Justiția, trebuie să arătăm că unii dintre funcționarii care colaborează în momentul de față cu imperiul, încearcă să facă acest lucru cît mai bine cu putință, în conformitate cu normele de echitate, și fac tot ceea ce le stă în puteri, pentru a restabili, în cadrul unei stări de lucruri evident anormale, Dreptul și Justiția. Fără ei, lucrurile ar merge cu mult mai rău.

MELCHTAL: Colaborează cu Imperiul. Acesta este delictul lor.

FÜRST (Repetă): Fără ei, lucrurile ar merge cu mult mai rău.

MELCHTAL: Fără ei, atotputernicia imperiului în cantoane s-ar fi năruit de mult.

STAUFFACHER (*Dă din cap*): Nu știu.

MELCHTAL: Dacă toți funcționarii ar fi fost străini, țara s-ar fi răzvrătit de mult. Dacă Gessler ar fi fost străin, acum ar fi deja mort. Dar realitatea este că el se prezintă ca adevărații patrioți. Noi sîntem « teroriști ». În felul acesta reușesc să înșele atîta lume. Spun că ei sînt singurii care își dau cu adevărat seama ce înseamnă țara și ce i se potrivește mai bine în momentul de față. Pe noi ne numesc bandiți, teroriști, sabotori, gangsteri: sabotorii unui plan național.

PRIMUL DIN URI: Așa este. Să moară toți.

FÜRST: Calm. Calm, domnilor. Noi trebuie să demonstrăm că nu sîntem așa-sini. Înainte de a trece la fapte trebuie să cumpănim bine lucrurile.

MELCHTAL: Dacă ne pierdem vremea cumpănind, nu vom mai trece niciodată la fapte!

FÜRST: Vă cer calm, domnilor . . . Vă cer cumpătare . . . (*Tell se ridică de pe scaun, cu aerul că vrea să plece.*) Tell, te duci?

TELL: Da.

FÜRST: Nu poți pleca acum. Ceea ce discutăm aici te interesează și pe tine.

TELL: O să-mi povestești după aceea . . . rezultatul. Eu . . . eu nu sînt bun pentru asemenea lucruri.

FÜRST (*Cu oarecare asprime*): Credeam că putem conta pe tine.

TELL: Conțați pe mine . . . dar pe alt teren. Unde să am ceva de făcut.

FÜRST: Aici. Rămii.

(*Tăcere*)

TELL: Adevărul e . . . că mi-e băiatul bolnav, domnule Fürst. De asta plec.

FÜRST: Walty e bolnav?

TELL: Da.

FÜRST: Tell, rămii. Nu poate fi nimic grav cu Walty. Și pe mine mă îngrijorează, acum că mi-al spus, boala nepotului meu. Dar trebuie să rămînem.

TELL: Are ceva febră . . . Geme, se chinuie . . . De asta am plecat de acasă . . . Vroiam să fac cîțiva pași. Și nu-l mai aud . . . M-am plimbat puțin ca să-mi răcoresc creierul . . . Am băut un pahar la cîrciumă . . . Acum mă simt mai bine . . .

FÜRST: Dar ce are?

TELL: Nu știu . . . Cu siguranță că nu e nimic grav . . . dar mă duc acasă . . . să văd cum îi mai este.

FÜRST: Nu știam nimic. Iartă-mă. Cînd s-a îmbolnăvit?

TELL: Azi-noapte. Dar nu plec numai din pricina asta . . . Nu . . . Adevărul este că . . . vă ascult și mă simt nepăsător. Vă ascult și totul mi se pare străin: ca și cum n-ar exista nedreptate și mizerie în țară. Ca și cum totul ar fi minciună. Ca și cum tot ce se spune aici ar fi numai povești. Ca și cum ați pune pe roate o afacere oarecare. Ca și cum aici ar fi o catedră universitară. Nu. Eu mă duc. N-am ce căuta între domniile voastre. Îndărătul cuvintelor pe care le roștiți eu nu văd copiii cerînd pîine. Cînd cineva face un copil să sufere, îl voi ucide cu mîna mea. Dar pînă atunci stau la mine acasă. Iertați-mă că v-am întrerupt. Noapte bună.

(*Iese. Tăcere.*)

FÜRST (*Explică*): E un om dintr-o bucată. Are simțul Dreptății. Dar e un anarhist și din pricina asta e greu să stai de vorbă cu el . . . Bun. N-are nici o importanță faptul că a plecat. Nu poate suporta disciplina, metoda, birocrăția. Dar contăm pe el. În ceasul primejdiei va sări de oriunde ar fi și va apărea printre noi. Și dacă va fi nevoie, va ucide. Va da foc la case. Va face tot ceea ce va trebui să

fie făcut. Va părea că-și caută singur moartea. Va fi în frunte, în prima linie, forța de șoc. Îi va reveni misiunea cea mai primejdioasă și o va îndeplini cu bucurie. Și dacă va fi nevoie, va săvârși ceva mareț. Iar rostul nostru, acum, este să gândim pentru el.

(*Tăcere. Toți au rămas neclintiți. MELCHTAL rostește cu voce gravă:*)

MELCHTAL: Astăzi trebuie să iasă de aici hotărîrea de a-l ucide pe Guvernator. Cînd va muri el, totul se va prăbuși. Propun un semnal. În ziua în care va cădea, să aprindem ruguri mari pe vîrfurile munților. Se vor vedea din toate marginile țării. Va fi semnalul răzvrătirii. În ziua aceea fericită vom dezgropa armele strămoșilor noștri. Țara cantoanelor va fi liberă.

STAUFFACHER: Voi comunica semnalul. Îl vom aștepta zi și noapte, gata pregătiți.

PRIMUL DIN SCHWYZ: Îndată ce vom vedea rugurile, vom răspîndi pretutindeni vestea morții Guvernatorului și vom lua cu asalt castelele.

FÜRST: Dacă moare la Altdorf, vom da foc pădurii. Și toată țara va vedea acest rug imens. Va părea că țara întreaie e în flăcări.

MELCHTAL: Acesta este consemnul. Moarte Guvernatorului!

TOȚI: Moarte!

(*S-au ridicat cu toții. Stau neclintiți, hotărîți, de nepătruns. Se lasă încet*)

CORTINA

TABLOUL AL PATRULEA

Piața din Altdorf

Zidarii lucrează sub privirea VĂTAFULUI, ca în tabloul întâi. CERȘETORUL CIUNG cere zadarnic ceva de pomană. Doi guarzi se îndeletnicesc cu ciudata operație a înfige o sulită în pămînt. Sosește FEMEIA BĂTRÎNĂ din tabloul al doilea.)

BĂTRÎNA: Bună ziua.

CERȘETORUL CIUNG: bună.

BĂTRÎNA: Nu l-ai văzut pe prietenul meu?

CERȘETORUL CIUNG: Nu.

BĂTRÎNA: Pe unde-o fi umblînd?

CERȘETORUL CIUNG: Nu e la locul lui?

BĂTRÎNA: Nu.

CERȘETORUL CIUNG: Atunci nu știu...

BĂTRÎNA (*Îi vede pe guarzi*): Ce fac ăștia?

CERȘETORUL CIUNG (*Dă din umeri*): Văd că înfig aici o sulită...

(*Guarzii au terminat de făcut gaura în pămînt. Acum pun o pălărie neagră în vîrfurile sulitei și o înfig în pămînt, în chip de catarg.*)

BĂTRÎNA: Ce-o fi însemnînd asta?

CERȘETORUL CIUNG: Cine poate să știe...

(*Se uită amîndoi, lung.*)

GUARDUL 1 (*Își curăță mîinile.*): Stă bine, nu-i așa?

GUARDUL 2 Stă.

GUARDUL 1: O fi bine înfiptă?

GUARDUL 2 (*Zgîlție sulita cu mîinile*): Dacă nu, ar cădea.

GUARDUL 1: N-o să zboare pălăria?

GUARDUL 2: Asta cam așa e.

GUARDUL 1: S-o legăm cu o sfoară?

GUARDUL 2: Ordinul nu spune nimic în privința asta.

GUARDUL 2: Asta cam așa e.

GUARDUL 1: Da, dar poate să zboare. . .

GUARDUL 2: Ordinul nu spune nimic.

GUARDUL 1: Atunci, nu.

GUARDUL 2: Și acum, ce mai e de făcut?

GUARDUL 1: Să stăm aici.

GUARDUL 2: Așa spune ordinul?

GUARDUL 1: Bineînțeles.

GUARDUL 2: Păi sîntem aici.

GUARDUL 1: Aici sîntem.

GUARDUL 2: Trebuie să stăm în poziție de dreptți?

GUARDUL 1: Ordinul nu spune nimic.

GUARDUL 2: Atunci cum stăm?

GUARDUL 1: Nu știu !

GUARDUL 2: Să mă duc să-l întreb pe caporal?

GUARDUL 1: Stăm în poziție de repaus. Ce zici?

GUARDUL 2: N-am curaj.

GUARDUL 1: Ba da, măi frate. Uită-te la mine (Se așează în poziție de repaus.)

Ai văzut? Nu se întâmplă nimic.

GUARDUL 2: Cum tu ești cel mai vechi din noi doi, dacă dai tu dispoziție. . .

GUARDUL 1: Stai fără frică.

GUARDUL 2: Fie ca tine.

GUARDUL 1: Dacă vine cineva mai de soi, eu dau comanda și facem imediat dreptți.

GUARDUL 2: Grozav. În felul ăsta trag nădejde să nu pășim nimic și să ne putem întoarce acasă la culcare. (Stau amîndoi în poziție de repaus. Sosesec un PRISTAV și un TOBOȘAR.) Uite pristavul. Facem dreptți?

GUARDUL 1: Stai. Așteaptă puțin.

(PRISTAVUL și TOBOȘARUL s-au oprit drept în mijlocul pieții.)

PRISTAVUL (Tobașarului): Dă-i drumul.

TOBOȘARUL: La poruncă.

(Bate toba).

PRISTAVUL: Acuma taci. (TOBOȘARUL nu-l aude și bate înainte) Am zis să taci.

TOBOȘARUL: La poruncă. !

(Se oprește. PRISTAVUL se pregătește să citească.)

PRISTAVUL: « Către toți locuitorii orașului Altdorf. Din porunca domnului Guvernator, toți cetățenii din Altdorf, fără deosebire de clasă, vîrstă, sex sau stare, vor fi obligați, la trecerea lor prin piața Gessler, să salute cu cea mai mare venerație pălăria domnului Guvernator aici așezată, să pună genunchiul în pămînt și să rostească cu glas tare, pentru a putea fi auziți de paza aci de față, « Trăiască domnul Guvernator », atrăgîndu-se atenția că neîndeplinirea acestui ordin va fi pedepsită cu cea mai mare strășnicie, fiind împuternicită această pază să supună torturii, prin vorbă și fapt, pe cetățenii nesupuși, care vor fi duși pe loc în fața șefului suprem al Tribunalului pentru reprimarea Terorismului. Cazurile de împotrivire în fața autorității vor putea fi pe loc pedepsite prin pedeapsa cu moartea, ducîndu-se apoi cadavrul la Morga Municipală, de unde va trece la departamentele de disecție și va rămîne la dispoziția studenților înscriși. Semnat la Altdorf, cantonul Uri, azi 18 noiembrie 1307.

Gessler. Guvernator. » (Toboșarului) Dă-i drumul. (TOBOȘARUL e cu mintea în altă parte.) Am zis să-i dai drumul ! (TOBOȘARUL începe să bată.) Tac! (TOBOȘARUL se oprește.) Haidem.

(Pleacă. O clipă după aceea, bătăile tobei se aud din nou, în depărtare.)

BĂTRÎNA: Ai auzit?

CERȘETORUL CIUNG: Da.

BĂTRÎNA: O lume de smintiți.

CERȘETORUL CIUNG (Placid): De ce?

BĂTRÎNA: La naiba ! Toate astea ți se par firești?

CERȘETORUL CIUNG: Eu am avut la viața mea beții mai rele.

BĂTRÎNA: Crezi că asta e o beție de-a domnului Guvernator?

CERȘETORUL CIUNG: Bineînțeles. Și o să-i treacă.

BĂTRÎNA: Ți se face părul măciucă.

CERȘETORUL CIUNG: De ce?

BĂTRÎNA: De ce? De ce-o să mai scoată din ea beția asta. Mă rog, acum mă duc să-mi caut prietenul. Poate-l găsesc.

CERȘETORUL CIUNG: Va trebui să treci prin fața pălăriei.

BĂTRÎNA: Să vezi numai ce frumos o salut ! Voi fi prima persoană care va face această timpenie. După mine vor defila toți cetățenii respectabili.

(Ride.)

CERȘETORUL CIUNG: Vei fi ca unul din personajele beției. Cum sîntem toți. Niște personaje umile, din marea beție a șefului. Hai, dute, du-te, să vedem cum faci ; eu o să rîd de aici, de la locul meu.

BĂTRÎNA: Ai să vezi. (Se apropie de pălărie. Îngenunchează cu mișcări largi, solemne. Strigă cit o ține gura): Trăiască Guvernatorul ! (CERȘETORUL CIUNG ride pe infundate. BĂTRÎNA cu un aer mucalit îi face de departe, un semn de rămas bun, și dispăre. Scurtă tăcere.)

GUARDUL 1: Știi ce mi se pare mie?

GUARDUL 2: Ce?

GUARDUL 1: Că baba asta și-a bătut joc de noi.

GUARDUL 2: Dar a executat ordinul întocmai.

GUARDUL 1: Asta așa e.

GUARDUL 2: Așa că nu putem să-i facem nimic.

GUARDUL 1: Asta-i partea proastă. (Tăcere.) Ascultă.

GUARDUL 2: Spune.

GUARDUL 1: Sînt tare necăjit. Știi de ce?

GUARDUL 2: Nu.

GUARDUL 1: Fetița cea mai mică e bolnavă. Sărăcuța...

GUARDUL 2: Ce are?

GUARDUL 1: O infecție intestinală, așa a zis doctorul.

GUARDUL 2: Îi trece. O să vezi.

GUARDUL 1: Am vrut să schimb cu cineva garda asta, și n-a vrut nimeni. Nu există pic de colegialitate.

(Tăcere.)

GUARDUL 2.: Și eu sînt necăjit.

GUARDUL 1.: Spune-mi dacă există măcar un singur om în toate cantoanele astea, care să nu fie.

GUARDUL 2: Nu-mi ajunge leafa. Țsta mi-e necazul.

GUARDUL 1: Nici mie nu-mi ajunge.

GUARDUL 2: Nevastă-mea alăptează și are nevoie de o mulțime de lucruri. Seara, după ce las uniforma, mă duc și lucrez la o dulgherie. Și nici măcar așa...

GUARDUL 1: Viața e tare grea, măi băiete. (Tăcere.) Ia să vedem, poate vine vreunul care nu salută și punem mâna pe el. Așa, cel puțin, ne mai răcorim și noi.

GUARDUL 2: Am un chef!

GUARDUL 1: Parcă se vede.

GUARDUL 2: Da, vine încoace.

GUARDUL 1: Dacă nu salută, o-ncasează. (Soșește WALTER FÜRST. E singur. E observat cu mare atenție. FÜRST se uită cu mirare la pălărie. Ridică din umeri. Vrea să-și urmeze drumul. Un glas îl oprește.): El tu!

FÜRST (Se întoarce surprins): Ce este?

GUARDUL 1: Nu-ți cunoști îndatorirea?

FÜRST: Care îndatorire?

GUARDUL 1 (Către GUARDUL 2): Ia uite la asta! (Către FÜRST:) Vrei să-ți bați joc de noi, sau ce?

FÜRST: Să-mi bat joc? Nu... cîtuși de puțin.

GUARDUL 1: Da, să-ți bați joc! Vrei să-ți bați joc de noi, sau ce?

FÜRST: Nu vreau de fel să-mi bat joc de domniile voastre.

GUARDUL 2: Asta mai lipsea! Pe deasupra mai e și ironic!

FÜRST: Domnilor, nu vă înțeleg...

GUARDUL 1 (Către GUARDUL 2.): Pe cît se pare, e un bătrîn cretin.

FÜRST: Mă insultați. Nu îngădui...

GUARDUL 2: Ajunge. Sper că n-ai să te împotrivești autorității.

FÜRST: Spuneam...

GUARDUL 2 (Înfuriat): Ai de gînd să taci, ori nu?

FÜRST: N-am încălcat nici o lege. N-am de ce să mă tem.

GUARDUL 2: Știi a cui e pălăria asta?

FÜRST: Nu știu.

GUARDUL 2: A domnului Guvernator.

FÜRST: Și ce caută aici?

GUARDUL 1: Stă alci ca să îngenunchezi în fața ei și să spui: « Trăiască Guvernatorul. »

FÜRST: E absurd.

(GUARDUL 1 îl lovește peste față.)

GUARDUL 1: Mai spune o dată că e absurd.

FÜRST: E ab...!

(Cei doi îl lovesc cu sălbăticie. Îl trîntesc la pămînt. GUARDUL 2 îl izbește cu pîciorul. FÜRST geme slab.)

GUARDUL 1: Și acum spune: « Trăiască Guvernatorul » sau te omorîm aici, pe loc.

FÜRST (Privește în jurul lui, căutînd parcă ajutor. Nu e nimeni care să-l poată ajuta. Zidarii lucrează sus, pe schele.): Cetățenii din Altdorf, ajutor! Cetățenii din Altdorf...!

(Nu-i răspunde nimeni.)

GUARDUL 1: Trăiască Guvernatorul sau mori aici, pe loc! (E trîntit la pămînt. Simte în piept sulilele guarzilor. E îngrozit. Tremură. Strigă):

FÜRST: Trăiască Guvernatorul!

GUARDUL 2: Încă o dată!

FÜRST (strigă): Trăiască Guvernatorul!

GUARDUL 2: Încă! Încă!

FÜRST: Trăiască . . . !

(Nu mai poate termina. Izbucnește în hohote de plins. Plinge cu convulsii. Se tăvăleşte pe jos ca o zdreanță tristă. Se face întuneric.)

TABLOUL AL CINCILEA

Casa lui Tell. Spre sfîrșitul după-amiezii.

(La lumina soarelui, care este acum slab, aproape de asfințit, Tell își curăță armele de vinătoare. HEDWIG, soția lui, croșetează. Tăcere.)

HEDWIG: Walty întîrzie.

TELL: Nu, femeie.

HEDWIG: S-a făcut tîrziu.

TELL: Nu-ți face griji.

(Fredonează vesel.)

HEDWIG: E mult de cînd trebuie să fi ieșit de la lucru.

TELL: O fi la cîrciumă cu băieții. Foarte bine dacă se mai distrează și el puțin.

HEDWIG: Încă nu s-a pus bine pe picioare.

TELL: Lasă-l, își vine singur în fire.

HEDWIG: După o boală ca asta . . .

TELL: N-a fost nimic, femeie.

HEDWIG: Adu-ți aminte cum mai gemea.

TELL: Dar acum a trecut.

HEDWIG: A rămas foarte palid.

TELL: E firesc.

HEDWIG: E tare slăbuț, bietul de el.

TELL: Acuma trebuie să mănînce bine. Cu puțintică grijă, ai să vezi . . .

HEDWIG: Nu i s-o fi întîmplat ceva?

TELL: Cesă i se întîmple? (Tăcere) Hedwig, știi că sînt tare mulțumit de băiatul nostru?

HEDWIG (clatină din cap.): Ce mă necăjește pe mine, este că e cam firav . . .

Că nu e ca cellalți . . . Că nu poate juca jocurile aspre ale tovarășilor lui . . .

Asta mă necăjește, mă doare . . .

TELL: Hedwig, Dumnezeu n-a vrut să ne dea un băiat puternic. Ne-a dat un băiat bun, inteligent, muncitor. Trebuie să-i fim recunoscători.

HEDWIG (schițînd un mic gest de tristețe.): Mi-ar fi plăcut . . .

TELL: Hedwig, Hedwig, ești nedreaptă. Tu nu-ți dai seama ce fel de copil avem? În toată lumea n-ai putea să găsești altul mai bun ca el! Tu nu-ți dai seama?

HEDWIG: Azi dimineață avea niște cearcăne adînci. Ca și cum ar fi avut o noapte rea. Ca și cum n-ar fi dormit de loc.

TELL: Trebuie să fi citit pînă tîrziu. Îi place să aștepte tot felul de lucruri. Doarme puțin pentru că îi place mult să trăiască. Hedwig, avem un fiu care ne este recunoscător pentru viața pe care i-am dat-o. Hedwig, dac-ai ști! Sînt copii care-și privesc părinții cu ură, pentru că i-au adus pe lume. Sînt copii care spun: « Eu nu vroiam ! », sau care strigă: « Cine mi-a cerut îngăduința de a mă naște? »; sau: « Eu nu v-am spus să mă aduceți, părinții mei ! » Părinții acestor copii sînt triști. Și uneori sînt copii zdraveni, sănătoși, care n-au fost bolnavi niciodată! Tu nu știi? Sînt copii, care-și pun capăt zilelor și nimeni nu știe din ce pricină. Părinții acestor copii au de ce să fie triști. Noi, nu, Hedwig. Noi sîntem fericiți, nu-i așa?

HEDWIG: Așa e, Tell. Dumnezeu să mă ierte dacă am avut îndrăzneala de a mă plînge.

TELL: Adevărul e că vrem totul, Hedwig. Și totul nu poți să-l ai într-o viață de om.

HEDWIG: Așa e, Tell. Iartă-mă și tu.

TELL: Hedwig, draga mea, n-am de ce să te iert. (Tăcere.) Tu nu-ți dai seama, Hedwig, cât de bună ești?

HEDWIG (înduișată. Ochii lui TELL sînt umezi.) Tell . . .

TELL: Tu nu-ți dai seama.

HEDWIG: Ce e cu tine, Tell?

TELL: Sînt fericit. Și cînd sînt fericit, ochii mei plîng. Nu e nimic. (Tăcere.) Sînt fericit de viața noastră.

HEDWIG: Și eu, Tell. Am fost întotdeauna foarte fericită.

TELL (Se uită în jurul lui): Ce se întîmplă în seara asta?

HEDWIG: Nimic, Tell. E o seară ca toate celelalte.

TELL: Nu știu.

HEDWIG: Ți se pare ceva neobișnuit?

TELL: E o seară ciudată. O seară din acelea în care s-a întîmplat ceva, sau trebuie să se întîmple.

HEDWIG: O să vină Walty. O să cinăm la lumina focului. Asta e tot. O să dormim liniștiți. Ce altceva ar putea să se întîmple?

TELL: Vom mîncă la lumina focului. Vom dormi liniștiți. Mă voi scula în zori. Mă voi duce în munți să vînez. Asta vreau.

HEDWIG: Așa-mi place să te văd. Liniștit . . .

TELL: Resemnat . . .

HEDWIG: Resemnat, nu, Tell. Liniștit.

TELL: Da, liniștit.

(Intră WALTY. E un băiat de vreo optsprezece ani.)

WALTY: Bună seara mamă. (O sărută.) Tată . . . (Îl bate afectuos pe umăr.)

HEDWIG: Bună seara, fiule, parcă ai întîrziat puțin.

WALTY: N-am putut veni mai repede. Iertați-mă.
(Se așează aproape de foc. Pare întunecat. HEDWIG îl observă.)

HEDWIG: Ce-i cu tine, Walty, s-a întîmplat ceva?

WALTY: De fapt . . . nu . . .

HEDWIG: Mi s-a părut. Erai dus pe gînduri . . .

WALTY: Nu, mamă. Să vezi . . . Ei bine, de ce să vă ascund? Da, s-a întîmplat !

HEDWIG: Ce este? Ai avut vreun necaz pe stradă? Te-ai certat cu vreun prieten?

Te-a pedepsit patronul? . . . Sau ce altceva?

WALTY: Nu e vorba despre mine, mamă.

HEDWIG: Atunci despre cine?

WALTY: Despre bunicul.

HEDWIG (se ridică, palidă.): S-a întîmplat ceva cu bunicul?

WALTY: Nu e vorba de sănătate, mamă.

HEDWIG: Atunci ?

WALTY: L-au bătut guarzii.

HEDWIG: Ești sigur, fiule?

WALTY: L-au lovit în fața tuturor, în piață. L-au silit să spună: « Trăiască Guvernatorul ! »

HEDWIG: Dumnezeu !

WALTY: Au pus o pălărie de-a Guvernatorului în virful unei sulici, drept în mijlocul pieții și, cînd treci prin fața ei, trebuie s-o saluți.

TELL (*Intervine, sumbru*): Cum adică, trebuie să saluți o pălărie?

WALTY: Da, tată. Toată lumea care trece face acest lucru. Pe unul care s-a împotrivit l-au zdrobit în bătaie și apoi l-au ținut la închisoare. Și nu s-a întâmplat nimic.

WALTY: Și pe bunicul?

WALTY: Când a spus «Trăiască Guvernatorul!», i-au dat drumul.

TELL: Și unde-i acum?

WALTY: A fugit să se ascundă. Așa am auzit. Îi e rușine.

TELL: Ce nenorocire!

WALTY: Tată, te-ai întristat.

TELL: Da.

(*Tăcere.*)

WALTY: Bietul bunic! S-a dus să se ascundă. De acum înainte n-o să mai poată vorbi cu nimeni niciodată. Ar fi fost mai bine pentru el să moară. (*HEDWIG plînge.*) Nu plînge, mamă, măicuță.

HEDWIG: Vreau să-l văd pe bunicul, Walty.

WALTY: Nu este acasă. Nimeni nu știe unde poate fi. De parcă ar fi fugit.

HEDWIG: Ori unde-o fi, trebuie să sufere îngrozitor.

(*Plînge. Pauză.*)

TELL (*Pe gînduri*): Trebuie să saluți o pălărie. Pare de rîs, dar e cel mai trist lucru din lume.

WALTY: Tată...

TELL: Zici că l-au lovit? Eu spuneam întotdeauna că bunicul e ca un profesor. Nu mă miră că n-a putut să reziste la o încercare ca asta. Ceea ce știu ei este să vorbească. Vorbesc cît se poate de bine. Își dau seama de toate problemele. Dar atîta tot.

WALTY: Pe bietul bunic o să-l ierte toată lumea...

TELL: Dar lui, asta n-o să-i ajute cu nimic. El este acela care nu și-o va ierta niciodată. Acuma trebuie să-și fi dat seama și el.

WALTY: De ce să-și dea seama?

TELL: Că e mai bine să mori într-o clipă anumită. Că a trăi nu e lucrul cel mai important. El se gîndea de mult la asta, dar abia acum și-a dat seama cu adevărat. (*Tăcere*) Zici că oamenii salută pălăria?

WALTY: Sînt unii care evită să treacă pe acolo. Dar eu cred că sînt alții care trec fără să aibă nici o treabă, numai pentru a face sluj în fața Guvernatorului.

TELL: Atunci, e o zi tristă.

HEDWIG (*Pare ceva mai liniștită. Își șterge lacrimile.*): Să pregătesc ceva? Mie nu mi-e foame, dar voi... Vreți să mîncăm?

TELL: Nu. În seara asta, nu. Sînt alte lucruri de făcut.

(*Tăcere. Rămîne neclintit.*)

HEDWIG (*Îl privește cu groază*): Tell, din nou?

TELL: Așa mi se pare.

(*Stă neclintit.*)

HEDWIG: Vrei să pleci din 'nou?

TELL: Nu știu.

HEDWIG (*Îngrozită*): Nu mă privi așa.

TELL: Dar nu te privesc, Hedwig. Nu știu unde îmi este privirea.

HEDWIG: Ai ochii foarte triști, Tell.

TELL: Atunci, s-ar putea să se întîmple ceva, Hedwig.

(*S-a ridicat.*)

HEDWIG : Plecă!

TELL : Da.

HEDWIG (*Cu groază*): Nu te duce.

TELL : Nu încap alegere, Hedwig. Nu pot rămâne.

(*la arbaleta din cui*)

HEDWIG (*Strigă*): Nu !

(*Se aud bătăi în ușă. WALTY deschide. Este PRIMUL OM DIN URI.*)

PRIMUL OM DIN URI : Bună seara. (*Nimeni nu-i răspunde*). Aș fi vrut să nu vin, Hedwig, Tell.

TELL : Ce s-a întâmplat?

PRIMUL OM DIN URI : Sorții au hotărât să vă spun eu. Eu n-aș fi vrut.

TELL : Ce este?

PRIMUL OM DIN URI : Domnul Walter Fürst . . .

TELL : Ei bine?

PRIMUL OM DIN URI : Și-a luat viața. Iertați-mă. Eu n-aș fi vrut să vin.

TELL : Și-a luat viața?

PRIMUL OM DIN URI : S-a spânzurat de un copac, în inima pădurii. Eu n-aș fi vrut . . .

(*HEDWIG scoate un strigăt sfișietor. Plînge în hohote*)

TELL (*liniștit*): Atunci e vremea să plec.

PRIMUL OM DIN URI : Iertați-mă. Eu nu sînt bun pentru asemenea vești . Eu . . .

TELL : Pe curînd. (*În pragul ușii se oprește. Se întoarce spre fiul său*): Walty.

WALTY : Ce este?

TELL : Vino cu mine.

WALTY : Unde mergem?

TELL : Tu vino.

WALTY : De ce vrei să vin cu tine, tată?

TELL (*Îl privește ciudat*): Încă nu știu, fiule. Am spus eu să vii?

WALTY : Da, tată.

TELL : Atunci . . . (*Ridică din umeri.*) Nu știu . . . o pricină trebuie să fie . . . să mergem . . .

(*TELL și WALTY ies. HEDWIG rămîne plîngînd. OMUL DIN URI stă în picioare, neclintit, întunecat. Se face întuneric.*)

TABLOUL AL ȘASELEA

Piața din Altdorf. Pălăria în vârful suliței.

(*Cei doi GUARZI, CERȘETORUL CIUNG nu e la locul său obișnuit.*)

GUARDUL 1 : Cum înnoptează, cum se lasă frigul.

GUARDUL 2 : Mi-au înghețat picioarele.

GUARDUL 1 : Eu am mîinile umflate, cu toate că port mănuși. Sînt degerăturile.

GUARDUL 2 : Blestemată slujbă.

GUARDUL 1 : Uneori e îndrăcită rău.

GUARDUL 2 : Mie nu-mi plac de loc gărzile. Cînd nu faci nimic, începi să te gîndești. Și pe mine, cînd încep să mă gîndesc, mă apucă durerea de cap.

GUARDUL 1 : Asta ni se întîmplă la toți (*Tăcere*). Acum a început să fie plicticos.

GUARDUL 2 : Dar totuși n-a fost o după amiază rea.

GUARDUL 1 : La naiba ! N-a fost chiar așa de rău !

GUARDUL 2 : N-avem de ce ne plînge.

GUARDUL 1: Ei, de ar fi toate gărziile așa ! Eu m-aș înscrie primul !

GUARDUL 2: Și încă se mai poate întâmpla ceva.

GUARDUL 1 (Descurajat): N-aș crede. E prea târziu.

GUARDUL 2: Nu trebuie să pierdem speranța.

(Tăcere.)

GUARDUL 1: Chestia cu popa a fost o adevărată porcărie.

GUARDUL 2: Lua-l-ar . . . ! N-aveai de loc cum să-l apuci !

GUARDUL 1: Venea cu sfînta împărtășanie și, vrînd nevrînd, trebuie să arăți respect.

GUARDUL 2: Cînd a sunat din clopoțel, mi-am zis: Ce-o fi avînd ăsta de gînd ?

GUARDUL 1: Și toată procesiunea a îngenuncheat.

GUARDUL 2: Dar nu în fața pălăriei, fi-r-ar să fie !

GUARDUL 1: Au îngenuncheat în fața lui Isus, fir-ar să fie !

GUARDUL 2: Ce mă face să turbez mai tare e că a trebuit să îngenunchem și noi.

GUARDUL 1: Cînd mi-am dat seama că sîntem creștini și trebuie să îngenunchem și noi, mi-am zis: fi-r-ar să fie !

GUARDUL 2: Și cînd ne-am dat seama că nu spusese « Trăiască Guvernatorul », ei erau departe.

GUARDUL 1: Popii ăștia găsesc întotdeauna scăpare.

GUARDUL 2: Popi blestemați ! Dacă n-ai fi creștin, ar merita să-i umfli pe toți !

GUARDUL 1: Dar cum ești creștin . . .

GUARDUL 2: Bineînțeles.

GUARDUL 1: Și nu poți să ieși din chestia asta.

GUARDUL 2: Nu, că-ți pierzi sufletul și asta, nu.

GUARDUL 1: Îți pierzi sufletul și te zvirlă cineștie unde. (TELL și WALTY își fac apariția pe înălțimea de unde TELL asistase la moartea ORBULUI. GUARDUL 2 îi zărește.)

GUARDUL 2: Fii atent.

GUARDUL 1: Ce e ?

GUARDUL 2: Ia ulte.

GUARDUL 1: Cine-i ăsta ?

GUARDUL 2: Nu-l cunoști ?

GUARDUL 1: Nu.

GUARDUL 2: Wilhelm Tell.

(GUARDUL 1 scoate un fluierat prelung.)

GUARDUL 1: Atunci să vezi că iese lată ! Ce facem ?

GUARDUL 2: Așteptăm. Să vedem ce face.

GUARDUL 1 (Cu spaimă): Uită-te la el !

GUARDUL 2 (Pe același ton): Dar ce face ?

(TELL își încarcă arbaleta și ochește pălăria. Trage. Pălăria cade străpunsă.)

GUARDUL 1: (Îngrozit): Ce-i asta ?

GUARDUL 2: Sacrilegiu ! Sacrilegiu !

(În aceeași clipă se aude zgomot de oameni care se apropie și lătrat de ciini.)

GUARDUL 1 (Paralizat în fața pălăriei căzute, cu glasul plin de groază.) Ajutor ! Ajutor !

GUARDUL 2 (Îngenunchează în fața pălăriei): Iertare, iertare, domnule Guvernator, Alteță, Învățătorule, Sanctitate, iertare ! (TELL stă liniștit lângă fiul său, care îl îmbrățișează.)

WALTY: Tată !

TELL: Trebuie să-ți păstrezi cumpătul, fiule ! Nu s-a întâmplat nimic !
WALTY: Tată, nu auzi ? Trebuie să fie Guvernatorul care se întoarce de la vinătoare !

TELL (*Exaltat*): E tocmai ce vroiam ! Guvernatorul ! Pentru asta am venit !

WALTY: Tată, tată ! Trebuie să...

TELL: Totul este pregătit pentru primirea lui.

WALTY: ... plecăm ... să fugim de aici ... ! Mai avem încă vreme ... O să ne omoare !

TELL: Cineva o să moară în noaptea asta, fiule. Dar încă nu se știe cine. (*Ascultă larma care se apropie. În munți se mai aude încă sunetul răgușit al cornului. Intră oameni cu torțe. Apoi oameni din escorta GUVERNATORULUI. Apare GUVERNATORUL. E beat. Intră cei trei secretari ai săi. Garzii, înnebuniți, se apropie de el, tirându-se pe pământ ca niște larve.*)

GUARDUL 1: Excelentissime, Luminăție, Alteță, Sanctitate !

GUVERNATORUL: Ce s-a întâmplat ?

GUARDUL 2: Sacrilegiu, Puternice, Atotputernice, Comandante, Amirale, Cavaliere, Guvernatorul ! Pălăria, divină pălărie este pe jos ... străpunsă !

GUVERNATORUL: Cine a fost ?

GUARDUL 1: Nemernicul, păduchiosul, otreapa, Wilhelm Tell ! (*Rumoare.*)

GUVERNATORUL: Un moment. (*Tăcere. GUVERNATORUL se bălăbăne pe picioare.*)

Mă simt cam rău. Întii să vărs. O să ne ocupăm de afacerea asta pe urmă.

GUARDUL 1: Să vărsați ? Chiar aici. Pe spatele meu. E o cinste. Vărsați pe spatele meu. Nu voi uita niciodată. Vă mulțumesc.

GUVERNATORUL (*Îcnește*): Bine ... mă simt foarte rău.

GUARDUL 1: Pe spatele meu ! Pe spatele meu !

(*Se tirăște pe jos.*)

GUVERNATORUL (*Gîfîie*): Mă simt ceva mai bine. Acum, să mi se explice ce s-a întâmplat.

GUARDUL 2 (*Ca într-un fel de halucinație, descrie cele întîmplate ca pe un fapt infernal.*): Răsare ca din pămînt, înconjurat de toți diavolii ! Ne leagă fedeleș, cu mîinile lor păroase ! El trage o săgeată roșie drept în pălăria ta ! O străpunge ! Noi facem tot ce ne stă în puteri. Dar nimic ! E un diavol care trage cu arbaleta lui blestemată !

GUVERNATORUL: Cine spuneți că a fost ?

TELL: Eu, Guvernatorul.

GUVERNATORUL: Tu ?

TELL: Da.

(*A mai venit și altă lume. Oameni din Uri, din Unterwalden, din Schwyz. Polițiști în uniforme. Zidari și cerșetori.*)

GUVERNATORUL (*Își pune pălăria găurită și ride.*): O să vă spun o glumă. (*Tăcere.*) « Și dacă umblu cu ea așa ? » (*Hohote mari de ris.*) Tăcere ! (*Toți tac. Liniște adîncă.*) Voi n-ați rîs.

TELL: Nu.

GUVERNATORUL (*Către WALTY*): Cine ești tu ?

TELL: E fiul meu.

GUVERNATORUL: Am spus un lucru plin de haz. Azi sînt bine dispus.

TELL: Eu nu sînt bine dispus.

SECRETARUL 1: Ce zici, imbecilule ?

TELL: Am zis: eu nu sînt bine dispus.

SECRETARUL 1.: Nu e cu puțină ! Când domnul Guvernator este mulțumit, toată lumea trebuie să fie la fel, cîine ! Să fii trist este un act de sabotaj !

(Intervine SECRETARUL 2.)

SECRETARUL 2. (*Recită o fișă*): « Wilhelm Tell ; delincvent de profesie ; a suferit mai multe condamnări pentru delikte de drept comun ; contact cu străinătatea ; în serviciul marilor puteri ; agent provocator ; agitație în slujba unor mașinații de nemărturisit ».

SECRETARUL 1. (*la cuvîntul pe un ton entuziast*): Nu există nici un motiv pentru tristețe ! Nici unul ! Privim cu optimism viitorul ! Totul merge bine ! Foarte bine ! Se construiesc șosele ! Crește nivelul de trai al claselor muncitoare Există libertate de presă, cu excepția cazurilor de eroare sau minciună ! Înainte de Guvernarea Amiralului General Gessler, țara era pradă haosului, corupției, necivilizației ! Gessler ne-a adus pacea, progresul, ordinea publică, fericirea ! Proletariatul e fericit ! Am distrus vechile privilegii ! Ce fericire ! Ce imensă fericire ! (*Izbucnește în plîns și cade la pămînt, moale ca o cîrpă. Suspînă sfișietor. Doi guarzi se reped spre el și-l tirăsf afară din scenă. GVERNATORUL compătimitor, comentează*):

GUVERNATORUL: E puțin obosit. A muncit mult.

SECRETARUL 2.: Da, domnule Guvernator.

(*Se înclină. GVERNATORUL, din nou surizător, se întoarce spre TELL.*)

GUVERNATORUL: Cespuneam ? Ah, da. Istoria cu pălăria . . . Mie mi s-a părut foarte nostimă. Nu ți s-ar fi întîmplat nimic. Dar ce nu mi-a făcut de loc plăcere este . . . povestea cealaltă.

TELL: Care poveste ?

GUVERNATORUL: Că n-ai rîs.

TELL: Îmi pare rău.

GUVERNATORUL (*Răsuțește pălăria în mînă*): Ochești bine, nu-l așa ?

TELL: Da.

GUVERNATORUL: Ce ești ?

TELL: Vinător.

GUVERNATORUL: Probabil că sus, în munte, nu-ți scapă nici o vîietate.

TELL: Nu, domnule.

GUVERNATORUL: La cincizeci de pași dobori o capră neagră între stînci.

TELL: Da, domnule.

GUVERNATORUL: La optzeci de pași o pierzi foarte rar.

TELL: Niciodată, domnule.

GUVERNATORUL: La o sută de pași ai străpunge un măr pe ramura lui.

TELL: Așa este.

GUVERNATORUL: La o sută douăzeci de pași . . .

TELL: La fel.

GUVERNATORUL: Chiar dacă mărul s-ar afla pe capul fiului tău.

TELL: Ce spuneiți, domnule ?

GUVERNATORUL: Sînt obosit. (*Către SECRETARUL 1.*) Repetă-mi tu fraza.

SECRETARUL 1.: Chiar dacă mărul ar sta pe capul fiului tău.

TELL (*S-a făcut palid*): Nu știu . . .

GUVERNATORUL: Vom încerca.

TELL: Nici gluma aceasta nu mă face să rîd, domnule.

GUVERNATORUL (*Chipul i s-a înăsprit*): Nu este o glumă, Tell.

TELL: Domnia voastră nu puteți . . .

GUVERNATORUL O vei face . . .

TELL: Nu.

GUVERNATORUL (*le strigă guarzilor*): Armele la ochi ! Fiți gata să trageți !
(*Guarzii pun armele la ochi și îl ochesc pe WALTY*) Sau o faci . . . sau fiul
tău va fi omorât. Tu hotărăști.

TELL: Voi ști să-l apăr.

GUVERNATORUL: Poți să mă omori pe mine. Poți să mai omori încă unul sau
doi. Ultimul care va rămîne în viață va îndeplini ordinul meu. Fiul tău va
muri.

TELL: Este o ticăloșie.

GUVERNATORUL: Dacă o faci, dacă străpungi un măr așezat pe capul fiului
tău, fiul tău și cu tine veți rămîne în libertate provizorie, ca toată lumea.
Gessler știe să uite. Gessler îi admiră pe cei viteji. Marele Gessler e generos.

TELL: Nu pot . . .

GUVERNATORUL: Tu singur mi-ai spus că la distanța asta omori o capră neagră,
ceva care se mișcă, deci. Ceea ce îți propun eu este mult mai ușor. Atît
de ușor încît aproape că regret. Dacă mă las cuprins de regret, s-a sfîrșit pen-
tru voi orice speranță. Veți cădea amîndoi, aici, pe loc. Așa că nu știu dacă
să mă las cuprins de regret sau nu. Șovăi. Mă las sau nu mă las ? Ei bine,
nu. Speranța voastră a rămas în picioare. Îmi mențin propunerea. Gessler e
generos.

(*În lumina torțelor, scena pare stranie, fantomatică, WALTY se apropie de tatăl
său.*)

WALTY: Tată, fă-o.

TELL: Ce spui, fiule ?

WALTY: S-o faci. Eu n-o să tremur.

TELL: Eu, da.

WALTY: Fă-o, tată.

TELL: Nu pot.

WALTY: Dacă nu, ne omoară pe amîndoi. Fă-o.

TELL: Sint nervos. N-o să nîmeresc.

WALTY: Ba da, o să vezi.

TELL: Nu mă așteptam la una ca asta. Am venit aici pregătit pentru orice ; dar
la una ca asta nu mă așteptam.

WALTY: Tată, nu te teme.

TELL: Eram pregătit pentru orice. Să ucid. Să mor. Pentru asta, nu.

WALTY: Tată, mi-al spus să vin cu tine.

TELL: Da.

WALTY: Pentru asta era.

(*Tăcere. TELL privește în jurul său. Pare că s-a mai liniștit.*)

TELL: Guvernatorul, s-ar putea să-mi răpun fiul. Vreau să vorbesc cu el înainte
de asta.

GUVERNATORUL (*Amuzat*): Se acceptă. Domnilor, așezați-vă în jurul meu. Vom
asista la o scenă mișcătoare. Luați loc. Faceți-vă comozi. Teatru gratuit pen-
tru toată lumea. « Tragedia lui Wilhelm Tell ». Poftiți, poftiți domnilor.
(*Lumea se așează în semicerc în jurul lui TELL și al lui WALTY. Pauză. Așteptare.*)
Să începem. (TELL și fiul său stau neclintii.) Dați-i drumul ! Sus cortina !
Aprindeți reflectoarele ! Gong !

(*Tăcere. TELL se apropie de fiul său.*)

TELL: Vezi și tu, Walty. E ca un teatru. O mulțime de ochi indiferenți așteaptă
asupra noastră.

WALTY: Da, tată.

TELL (*Arată spre public*): O mulțime de oameni care ne privesc.

WALTY: Da.

TELL: Își fac digestia după o cină îmbelșugată. Nu le pasă de ce-o să se întâmple.

WALTY: Da tată.

TELL: Sau au băut câteva pahare la cârciumă și sînt bine dispuși. Ne privesc printr-un ușor abur de rachiu.

WALTY: Aproape că nici nu ne văd, tată.

TELL: Îți dai seama? Nu sîntem decît un spectacol, fiul meu. Un spectacol la care rolul lor este să aplaude sau să fluiere.

WALTY: Da, tată.

TELL: Iar rolul nostru este să fim răniți . . . sau uciși.

WALTY: Nu fi trist tată. Eu nu sînt trist.

TELL: Nici eu. Ce mă doare, însă, este că nu ne vine nimeni în ajutor.

WALTY: Sîntem singuri, tată.

TELL: Nu e nimeni pe lume care să ne poată ajuta.

WALTY: Nimeni. (Tăcere.) Așa că trebuie să ne păstrăm cumpătul. Nu e nici o speranță. Chiar dacă am striga pînă am rămîne fără glas, și tot n-ar veni nimeni. Așa că ce rost ar avea să mai strigăm? Te simți foarte liniștit cînd știi că n-ai nici o speranță.

TELL: Iartă-mă.

WALTY: Pentru ce?

TELL: Pentru că te-am adus.

WALTY: Eu am vrut să vin.

TELL: Pentru că te-am adus pe lume, fiule.

WALTY: Sînt fericit că am venit pe lume, tată. E minunată țara asta în care trăim. Chiar dacă viața mea n-ar fi ținut decît o clipă, atîta cît să deschid ochii să văd munții aceștia și să mor, și tot așa fi fost fericit. Tot restul îl primesc ca pe un dar. (TELL își trece mîna peste ochi.) Plîngi, tată? Dacă e din pricina mea, nu trebuie să plîngi. Eu sînt bucuros că mă aflu aici. Sînt bucuros de ochii aceștia care ne privesc. Ce extraordinar e să poți face ceva mare! Nu tuturor le-a fost hărăzit să se afle aici, înconjurați de o mulțime de oameni care îl privește cu groază sau cu milă; o mulțime care așteaptă să se întâmple ceva mare.

TELL: Numai ție și mie, fiule, ne-a fost hărăzit lucrul acesta îngrozitor.

WALTY: Tată.

TELL: Ce este, fiule?

WALTY (Cu glasul slab): Tu nu crezi, dar poate că și el suferă pentru noi. Mă gîndesc la cei care se află în jurul nostru. Poate că și el suferă.

TELL: Nu știu.

WALTY: Tu n-ai încredere în nimeni, tată.

TELL: Își slăbesc cîngătorile. Își mîngîie obrații proaspăt rași. Ne privesc strîngînd din pleoape, ca pe niște animale rare.

(Își pipăie fața.) Ce rău îmi pare!

WALTY: De ce, tată?

TELL: Am barba nerasă de două zile. Într-o zi ca asta ar trebui să fi frumoș și senlin.

WALTY: Dar, tată . . .

TELL: N-am dungă la pantalonii. Puteam s-o fi rugat pe mama să mi-l calce. Am pantofii murdari. Sînt un personaj respingător. Exact contrariul eroului pe care oamenii ar dori să-l vadă.

WALTY: Tată, nu mai e nimeni ca tine în lumea toată. Nimeni nu poate sta alături de tine.

TELL: Atunci, trebuie să încerc?

WALTY: Da.

TELL (*Strigînd*): Pot să te omor !

WALTY: Vom vedea.

TELL (*Aproape plîngînd*): Walty, n-am curaj să trag în tine !

WALTY: Dacă nimerеști, ne vom întoarce acasă ținîndu-ne de mînă. Mama nu va afla niciodată nimic. Ne vom întoarce rîzînd, ca și cum am fi băut cîteva pahare. Mama o să ne certe și noi o să-i spunem că n-o să mai facem nicio-dată. O să tragem un somn zdravăn și miine va fi o zi ca oricare alta. Toate acestea ne vor părea un coșmar prostesc. Haide. Sînt gata.

TELL: Walty, și dacă te omor . . . !

WALTY: Atunci, făcă-se voia lui Dumnezeu !

(*Se depărtează de TELL. GUVERNATORUL aplaudă.*)

GUVERNATORUL: Foarte bine ! Foarte bine ! O scenă foarte frumoasă ! (WALTY stă liniștit, la o depărtare destul de mare de tatăl său. Cineva îi pune pe creștetul capului un măr. TELL își încarcă arbaleta. Tăcere adîncă. TELL ochеște. Coboară arbaleta.)

TELL (*Aproape fără simțire*): Nu pot !

GUVERNATORUL: Sau tragi, sau toată escorta mea va trage asupra voastră !
Sau tragi sau . . . !

TELL: Trag, Guvernatorul.

(*Ochește din nou. Trage. Toate privirile se întorc spre WALTY, care se clatină. Cade greu la pămînt. Strigăte.*)

UNUL: Ce cumplit !

(*Rumoare*)

ALTUL: I-a zdrobit capul !

(*Rumoare*)

ALTUL: E mort !

(*Rumoare. Ici și colo cîteva strigăte de minie.*)

TELL (*Încearcă să-și deschidă drum spre fiul său. Strigă*): Ce s-a întîmplat ? Ce s-a întîmplat ?

(*AL DOILEA OM DIN URI îl oprește.*)

AL DOILEA OM DIN URI: Liniștește-te, prietene.

TELL: Ce s-a întîmplat ?

AL DOILEA OM DIN URI: N-ai nimerit. Fiul tău e mort.

(*TELL scoate un urlat cumplit. E ca un răcnut de fiară*)

TELL (*Strigă deznădăjduit*): Moarte Guvernatorului ! (*Trage în Guvernator, care cade străpuns*) Moarte tiranilor !

(*Agitație. Strigăte. Poporul se luptă cu guarzii GUVERNATORULUI*)

UNUL: Moarte tiranilor !

TOTI: Moarte !

ALTUL: Semnalul ! Semnalul ! A murit Guvernatorul !

TELL (*Strigă în mijlocul vacarmului*): Sfîșiați trupul acesta ! Desfăceți-l în mii de bucăți ! Să-i pot lua capul în mîini și să-l zdrobesc de perete ! Moarte tiranilor !

TOTI: Moarte !

(*Cineva ridică în virful unei sulițe capul GUVERNATORULUI.*)

(*Scena devine sîngerie.*)

UNUL: SEMNALUL ! Semnalul ! Pădurea este în flăcări !

ALTUL: Mii de ruguri se aprind în depărtare, pe toți munții! Toată țara a văzut semnalul!

ALTUL: În clipele acestea poporul întreg se ridică! Ia cu asalt castelele!

TELL (*Aproape răgușit, strigă frenetic*): Moarte tiranilor!

TOȚI: Moarte!

(*Asupra luptei înrăcnate se lasă încet întunericul*)

TABLOUL AL ȘAPTELEA

Casa lui Tell

(*În scenă: TELL, HEDWIG, PRIMUL OM DIN URI, STAUFFACHER, MELCHTAL. TELL pare îmbătrinit. HEDWIG e îmbrăcată în negru.*)

PRIMUL OM DIN URI: E tot poporul, Tell.

TELL: Așa.

PRIMUL OM DIN URI: Tot poporul... care vrea să-ți aducă omagiul acesta. Este omagiul întregii națiuni.

TELL (*Pe gânduri*): Întreg poporul, spui?

STAUFFACHER: Întocmai. Măine, la douăsprezece, se vor aduna cu toții. Vor veni din toate cantoanele. Vei vedea lacul acoperit de bărci și de oameni care te aclamă. Va fi ceva cum n-a mai fost niciodată. Ziua de mâine va rămâne pentru totdeauna în amintirea oamenilor. Țara este liberă și știe tot ce îți datorează și tot ce ai suferit tu. Vor să te vadă, să te îmbrățișeze. Vor să fie cu tine, să-ți vadă chipul, să și-l întipărească bine în minte pentru a și-l aminti întotdeauna și a-l putea povesti măine copiilor lor. Vor spune «era...» «avea niște ochi...» «brațele lui păreau ca...» «Era îmbrăcat cu...», «zîmbea în așa fel încît...»

(*Tăcere. TELL este dus pe gânduri.*)

TELL: Unde erau?

STAUFFACHER: Cine?

TELL (*Clatină din cap*): Când eu eram singur cu Walty, n-a venit nimeni.

MELCHTAL: Tell, știi bine cât le era de frică tuturor.

TELL: Și mie îmi era frică.

MELCHTAL: Ție nu, Tell. O spui pentru că ești un om plin de umilință și nu-ți place să fii admirat. Dar ție nu-ți era frică.

TELL (*Cu glasul tremurător*): Îmi era atât de frică încît mi se părea că sînt pe lumea cealaltă. Îmi tremurau picioarele și simțeam un nod în stomac... Dinții îmi clănțăneau și simțeam un fior prin șira spinării. Îmi era o frică cumplită, s-o știe toată lumea! Dar știam că trebuie făcut ceva, lăsînd la o parte această frică îngrozitoare!

PRIMUL OM DIN URI: Ai făcut-o, Tell. De asta te vrea poporul.

TELL: Nu știu unde erau ei.

PRIMUL OM DIN URI: În noaptea aceea?

TELL: Da, în noaptea aceea, cînd am privit în jurul meu și n-am văzut decît spectatorii unei scene de teatru.

PRIMUL OM DIN URI: Erau alături de tine, muți. Mai lipsea ceva pentru ca revolta să izbucneasă. Încă nu puteau să facă nici o mișcare, dar cînd a sosit clipa, ai văzut doar. Lipsea ultima scînteie pentru ca oamenii să se arunce în stradă.

TELL: Era nevoie să moară fiul meu.

PRIMUL OM DIN URI: Da, Tell.

TELL: Nu era neapărat nevoie ca fiul meu să moară ! (*Ceialți pleacă capetele în pământ. Nu se încumetă să răspundă*) Walty și cu mine eram singuri. Unde erau toți aceia care vor acum să mă vadă? Ce făceau? Dormeau în odăile lor? Sau își fumau liniștiți țigara? Unii își sărutaseră copiii și se duseseră la culcare. Alții . . . de fapt, ce-mi pasă mie? Când s-au sculat a doua zi, s-au pomenit într-o țară liberă. Mie îmi pare bine. Mă bucur pentru ei, fiindcă au dobândit libertatea la un preț atât de mic. (*Cu un glas moale, rugător*) Dar pe mine să mă lase în pace. E singurul lucru pe care îl cer. Să mă ierte că nu voi fi cu ei. Ce altceva aș mai putea spune?

STAUFFACHER: Tell, noi avem datoria să concentrăm asupra ta tot meritul acestei mari victorii. Noi putem să administrăm de acum încolo țara. Este sarcina noastră. Dar asta este tot. Eliberatul ei ești tu; chiar dacă tu nu vrei, chiar dacă ideea te înspăimintă și o respingi. Știam cât ești de modest și de simplu, dar nu ai încotro și trebuie să accepți admirația poporului. Ceea ce ți-a rămas de făcut nu e de loc ușor. Este greu să eliberezi un popor; dar este și mai greu să-l fi eliberat.

TELL: Eu vă rog să le spuneți tuturor că refuz să fiu eliberatorul țării. Eu m-am văzut împins să fac ceva. Dacă în același timp a fost eliberată și țara, asta nu mă mai privește pe mine. Eu n-am nimic de a face cu asta. Asta vă privește pe voi.

MELCHTAL: Tu ai făcut posibil să existe ceva care să ne privească pe noi. (*Scurtă tăcere*). În ultima întrunire a noului Guvern am hotărât ca aici, unde se află acum această casă, să se construiască după moartea ta un sanctuar, pentru ca amintirea lui Wilhelm Tell să dăinuie veșnic.

TELL: După moartea mea, n-o să-mi mai pese de nimic.

STAUFFACHER: Ție n-o să-ți pese, dar numele tău va face ca poporul să-și iubească libertatea, și ca de acum înainte să nu mai rabde pe nimeni care să-l tortureze și să-l nimicească.

TELL (*Cu simplitate*): Mă bucur că sacrificiul meu a folosit la ceva. Dar nu pot trece mai departe de asta. Nu pot să fiu vesel . . . (*Rămîne pe gînduri.*) Acuma mă gîndesc . . . Ar fi fost frumos . . . (*Stringe puțin pleoapele*) Ce poveste . . .

PRIMUL OM DIN URI: Ce spui, Tell?

TELL: Mă gîndesc . . . Ar fi fost frumos . . . altceva . . . Și acum aș ride și eu cu voi. Am închina cîteva câni cu bere. Miine mi-aș pune hainele de sărbătoare . . . Focuri de artificii . . . Flashurile fotografiilor . . . Aș suride așa cum am văzut în jurnalele de actualități . . . cum am văzut că fac oamenii importanți. (*Încearcă niște surisuri.*) Da, ar fi fost cu totul altă poveste.

STAUFFACHER: Ce fel de poveste, Tell?

TELL: Dacă aș fi nimerit? Vă dați seama? Dacă aș fi nimerit !

MELCHTAL: Acum ai fi omul a cărui mîna nu tremură niciodată, un faimos campion de tir, sau cine știe ce. Nu omul acesta teribil și minunat care este Wilhelm Tell.

TELL (*Visător*): Îmi place să-mi închipui . . . Lovesc mărul drept în mijloc . . . Walty îl ridică, îl arată publicului, salută, spune « hop » ca un acrobat de circ și face o reverență. Un număr frumos, vrednic de un mare circ ambulant. Dar Guvernatorului nu-i place. El așteaptă singele. « Și ce-ai fi făcut dacă-ți omorai fiul? » mă întreabă. « V-aș fi ucis pe domnia voastră », îi răspund. Se înfurie. Mă leagă. Mă lăsați să-mi închipui? Este povestea pe care mi-ar fi plăcut s-o trăiesc. Cea care mi-ar fi plăcut mie să fie povestea lui Wilhelm Tell. (*Cu privire puțin rătăcită. Pierdută undeva departe.*) Sint urcat într-o barcă. Trebuie să mă duc la castelul Kussnach, în vechea închisoare. Trebuie să traversăm la-

cul celor Patru Cantoane. Furtună. Barca e gata să se scufunde. Toți își dau seama că eu sînt singurul care ar putea-o salva. Mă pricep la bărci, mă pricep la furtuni. Dar sînt în lanțuri. « Să i se dea drumul ! » Mi se dă drumul. Îndrept barca. O duc la țarm. Și acolo, pe neașteptate, sar pe pămînt ! « Săritura lui Wilhelm Tell ! » Va rămîne faimoasă pe veci. Împing cu piciorul barca, o desprind de țarm. Sînt fapte de erou, de om puternic și fără nervi. Mă salvez. O lau la fugă. Ce-o să se întîmple oare cu Guvernatorul. S-ar putea ca barca să se scufunde. Dar nu, Guvernatorul se salvează. Îl aștept la o cotitură. Îi ies în întîmpinare și îl ucid. Aflînd de moartea lui, poporul se ridică. Izbucnește revolta. Mă întorc acasă. Sînt un erou și sînt împreună cu fiul meu. (Tăcere) Așa ar fi putut să fie. De ce n-a fost așa? lertați-mă. Uneori îmi place să țin ochii întredeschiși și să visez. Nu degeaba nu mi-a spus nimeni, niciodată, pe numele meu. Toți mi-au spus întotdeauna: « Tell, visătorul ». Asta mi-a fost porecla întotdeauna. Dar în afară de asta, am și început să îmbătrînesc.

(Ceilalți încrucișează priviri tăcute.)

PRIMUL OM DIN URI: Rămas bun, Tell.

STAUFFACHER: O îmbrățișare, Tell.

(Îi îmbrățișează.)

MELCHTAL: Rămas bun.

TELL: Mergeți cu bine.

(OMUL DIN URI, STAUFFACHER și MELCHTAL, ies. Tăcere. TELL se apropie de fereastră. E un amurg cenușiu.)

HEDWIG: Tot mai plouă?

TELL: Da.

HEDWIG: Așează-te. Așează-te aici, lîngă foc. (TELL se apropie de HEDWIG. Se așează lîngă foc. Scormone jăratecul.) E bine aici, nu-i așa?

TELL: Da. (Tăcere.) Hedwig, știi ceva? N-o să mai pot vîna niciodată. Azi dimineață am rupt arbaleta.

HEDWIG (Îl privește îngrijorată): Dar bine, Tell...

TELL: Azi dimineață am ochit o fiară și acolo, la o sută de pași de mine, se afla Walty. N-am putut să trag. Am rupt arbaleta.

HEDWIG: Dragul meu...

TELL: Sînt sfîrșit...

HEDWIG: Nu spune asta, nu poți să spui...

TELL: Cum de nu mă urăști, Hedwig? Cum de-mi poți privi chipul fără să te înapăimînți?

HEDWIG: Tell, nu spune asta. Nu mă face să sufăr.

TELL: L-am omorît cu mîna mea. E îngrozitor.

(Își acoperă ochii.)

HEDWIG: Tell, ești obosit.

TELL: Da.

HEDWIG: Ai ochii triști.

TELL: Acum e pentru totdeauna.

HEDWIG: I-ai auzit pe oamenii aceștia? Zic că țara e acum liberă și că totul ți se datorează ție.

TELL: Țara e liberă, dar eu nu mai pot trăi în ea.

HEDWIG: Încă mai putem încerca. Poate izbutim să ne refacem. Cine știe! Să mai găsim vreun rost pentru care să trăim.

TELL (Cu un gest șters, vag): Știi bine că nu.

HEDWIG (*S-a apropiat de el*): Te frămînți prea mult. Asta îți face rău. Acum ai nevoie de somn.

TELL: Nu știu.

HEDWIG: Hai să vedem. Încearcă...

(*Îl mîngîie*)

TELL (*Cu ochii pe jumătate închiși*): O să mă ierți vreodată? E singurul lucru care-mi rămîne. Dacă tu mă ierți... poate...

HEDWIG: Nu am pentru ce să te iert.

TELL: Încă... s-ar mai putea... ca...

HEDWIG: Ascultă-mă... Nu te mai gîndi la nimic... Dormi...

TELL: S-ar mai putea ca... dacă tu m-ai ierta... (*Se aude răpăitul puternic al ploii.*)
Ce tare plouă! E bine aici, Hedwig... Lîngă foc. Cu tine.

HEDWIG: Simți cum îți vine somnul?

TELL: Povestește-mi ceva Hedwig. O poveste... un basm pe care îl știi tu de cînd erai mică... Poate așa reușesc...

HEDWIG: A fost odată.

TELL: Spune...

HEDWIG: A fost odată, într-o cetate, un om cu o barbă lungă, lungă...
Și barba asta era albastră, poți să-ți închipui? Barba...

TELL (*Pe jumătate adormit*): Da...

HEDWIG: Și omul acesta...

Încet, pe nesimțite, cade

CORTINA

În românește de CRISTINA ISBĂȘESCU HĂULICĂ

Sastre și dialectica tragediei

Este extrem de semnificativ pentru teatrul spaniol contemporan faptul că dramaturgii cei mai renumiți, Antonio Buero Vallejo și Alfonso Sastre*, cultivă un teatru de mărturie angajată și încearcă să reînvie tragedia. Lupta pentru reabilitarea tragediei este văzută de Sastre ca o misiune specială a spaniolilor, dat fiind că în Spania se petrec nu numai *esperpento-uri* (în traducere exactă: *sperietori*, un fel de farse grotești, specie inițiată de marele dramaturg Ramón del Valle Inclán, care, prin unele aspecte ale operei, este un precursor al teatrului absurdului), ci se petrec și tragedii, care, mai mult decât *esperpento-urile*, pot exprima esența vieții sociale spaniole.

Ce înțelege Sastre prin tragedie? Într-o valoroasă lucrare teoretică, *Anatomía del realismo* (*Anatomia realismului*), încercând să definească tragedia, Sastre pornește de la opoziția tragedie-*esperpento*. În cadrul concepției sale, *esperpento-ul* capătă un sens mult mai larg decât cel obișnuit. Sastre respinge părerea lui Valle Inclán, pentru care tragedia spaniolă nu poate fi decât un *esperpento*, dat fiind că « Spania este o deformare grotescă ». Viziunea aceasta i se pare « viziunea unui orb », o viziune excesiv nihilistă și disperată. Astăzi, când panorama teatrală europeană arată că *esperpento-ul* nu este apanajul spaniolilor, se pare că o asemenea poziție (absolutizarea « scîrbită » a experienței istorice spaniole și prezentarea datelor ei ca aistorige) este depășită, nu numai ca înțelegere filozofică, dar și ca soluție artistică. Sastre nu cultivă o literatură a absurdului, literatura pe care el o numește a « nihilismului *esperpentic* », ci o literatură a speranței. Însăși existența tragediei este condiționată de speranță. În forma ei ideală, tragedia este definită de Sastre ca o depășire dialectică a pesimismului (aproape întotdeauna fixat în existențial) și a optimismului (aproape întotdeauna fixat în social-istoric), dispariția unuia sau altuia din termeni ducând la degradarea sau la moartea tragediei: pesimismul absolutizat produce o literatură anarhizantă și *esperpentică*, în timp ce optimismul absolutizat produce o literatură conformistă, literatura optimismului fără teme. Pe lângă acestea, mai

* Alfonso Sastre s-a născut la Madrid în 1926. E licențiat în litere și filozofie. În 1946 a avut loc premiera primei sale piese, «Uranus» 235. Dintre piesele jucate în Spania se cuvine să amintim « Escuadra hacia la muerte » (Escadra spre moarte), « La mordaza » (Călușul) « La sangre de Dios » (Singele lui Dumnezeu), « El cuervo » (Corbul) și « La cornada » (Impunsătura de corn). A mai publicat în Spania, America latină și Franța piesele: « Cargamento de sueños » (Încărcătura de vise), « El pan de todos » (Pâinea tuturor), « Guillermo Tell tiene los ojos tristes » (Wilhelm Tell are ochii triști), « Asalto nocturno » (Asalt nocturn), « Muerte en el barrio » (Deces în cartier) « En la red » (Razia). Sastre este și un animator neobosit al vieții teatrale spaniole, creator al unor grupări de orientare realistă și teoretician al problemelor teatrului actual. Din întinsa lui operă dramatică, numeroase piese au fost traduse în franceză engleză, italiană, portugheză, rusă, cehă.

există o modalitate, care constă în asumarea optimistă a realității obiective, oricât ar fi ea de « rea », în măsura în care poate fi modificată prin acțiunea omului; așa se produce *esperpento*-ul revoluționar al lui Brecht, literatura pe care Sastre o numește a « optimismului cu temei ». Oricât îl admiră pe Brecht (ale cărui opere le califică drept « geniale *esperpento*-uri constructive »), Sastre nu-i poate fi discipol în ceea ce privește sensul ultim al operei. Dramaturgul german îi apare fundamental anti-tragic. Materia literară a teatrului brechtian este în fond aceeași cu a teatrului de « avangardă », cu deosebirea că este văzută din afară, cu distanțare, din perspectiva socialismului. În timp ce teatrul de « avangardă » prezintă cu umor negru o lume în descompunere, închisă și fără sens, Brecht prezintă aceeași lume din perspectiva unei soluții în mers; dacă pentru « avangardă » tragedia nu are sens fiindcă nu există speranță, pentru Brecht tragedia nu are sens fiindcă el cunoaște și expune temeiurile unui optimism la care a ajuns situându-se în perspectiva socialismului.

Deși se poate spune că se apropie adeseori de marxism, Sastre diferă mult de Brecht ca viziunea teatrală. Reabilitând tragedia, consideră că realizează o negare a teatrului epic, care a fost, la vremea lui, o negare dialectică a teatrului neoclasic-naturalist. Sastre este marcat în mod hotărâtor de experiența existențialismului. Maestrul său (al cărui teatru l-a tradus integral în ultimii ani) este Jean Paul Sartre. Încercarea de a împăca existențialismul cu marxismul produce, în cazul lui Sastre, viziunea tragică, a cărei determinare esențială este, așa cum am văzut, speranța. Tragedia este o *rara avis* fiindcă presupune — consideră el în *Anatomia realismului* — « o tensiune greu de suportat între cei doi poli ai unei duble luări de conștiință: a situației individuale a omului, de ființă care există, și a situației lui istorice; între angoasa personală de ființă muritoare și activitatea colectivă în sensul progresului; între puritatea etică și eficacitatea socială; între angoasa individuală și acțiunea publică, tot atât de departe de un nihilism existențial ca și de un imperturbabil activism politic. Această tensiune se rezolvă uneori în speranța activă și eliberatoare pe care o dau spectatorului marile tragedii; dar alteori spectatorul cade și el rănit, sfîșiat, odată cu eroul. »

Tensiunea greu de suportat dintre individual și social de care vorbește Sastre, flacăra plâindă a unei speranțe care trebuie permanent întreținută, însăși definirea tragicului prin această speranță precară și eroică în același timp permit situarea dramaturgului spaniol în vecinătatea teatrului existențialist. Personajele sale poartă o aură de tristețe, de insatisfacție, de suferință, care provine din faptul că nu fac pur și simplu istoria, ci o și suferă în același timp, cu luciditate tragică.

În ambianța culturală spaniolă de după război, atitudinea revoluționară a lui Sastre a întâmpinat, firește, o serioasă rezistență. Atât prin piesele sale « iritante », cu tematică social-politică de stringentă actualitate, cât și prin platforma teoretică în care se îmbină note marxiste și existențialiste, Sastre reprezintă, de mai mult de două decenii, o poziție inconformistă de mare prestigiu, datorită căreia, în pofida

marilor dificultăți de afirmare (interzicerea frecventă a publicării sau a reprezentării), a reușit să modifice substanțial climatul vieții teatrale spaniole.

Încă din 1950, la doi ani de la debut, conștient de necesitatea regenerării teatrului spaniol printr-o acțiune de înviorare a repertoriului, proiectează crearea unei grupări pe care o numește *Teatro de agitación social* (*Teatrul de agitație socială*). Concepind teatrul ca o artă socială prin excelență și luând atitudine împotriva teatrului-divertisment, Sastre (împreună cu José María de Quinto, dramaturg și regizor) își propune să aducă pe scenele spaniole piese de Brecht, de Toller, de Steinbeck, de Arthur Miller, de Jean Paul Sartre etc., capabile să-l scoată pe spectator din inerțiile sale provincialiste și să-l facă să participe la o amplă dezbateră a problemelor sociale desfășurată pe plan internațional. Proiectul (nerealizat în 1950) al acestui teatru de agitație socială renaște peste un deceniu prin crearea unei asociații, *Grupo del teatro realista* (*Gruparea teatrului realist*), cu obiective asemănătoare. Într-o lume care impune tot mai insistent angajarea în forme ideologice și în grupări politice de luptă, Sastre consideră că misiunea dramaturgului este să reflecte și să dezbată realitățile dramatice ale momentului, făcându-se ecoul și martorul pasionat al angoaselor sociale. Întemeiată pe datele existenței umane concrete, aproape documentare, acțiunea pieselor sale înfățișează evenimente dramatice cu acută semnificație politică și morală, care provoacă în ultimă instanță în sufletul spectatorilor întrebări grave despre sensul existenței omenești. În felul acesta spectatorul este obligat să gândească, eventual să-și schimbe concepțiile, și se produce acea purificare personală imediată care justifică numele de tragedii ale speranței dat de Sastre pieselor sale. Respingînd, așa cum am văzut, deopotrivă optimismul facil și pesimismul nihilist, Sastre imprimă pieselor sale o deschidere amplă, propunînd probleme grave în termeni de maximă complexitate. În acest sens, contrar concepției clasice despre tragedie, consideră că scopul acesteia nu este imunizarea față de pasiunile devoratoare, ci dimpotrivă, cultivarea neliniștilor, dezvăluirea unei lumi pe care spectatorul o ignoră, cu problemele ei adesea insolubile. Într-un interviu acordat criticului Ricardo Domenech, Sastre vorbește despre operele sale ca despre părți componente (nu simple imagini, reflectări) ale unui patetic proces de cunoaștere. Declarînd că scrie ca să afle el însuși, împreună cu spectatorii, care sînt problemele reale, nu ca să-l indoctrineze cu superioritate, Sastre amintește că și Engels considera arta ca o activitate de cercetare, fără să-l pretindă obligația de a indica soluția viitoare a conflictelor pe care le prezintă. Chiar dacă nu își propune să dea soluții, Sastre face însă tot ce stă în puterile unui dramaturg pentru a ajunge la ele: convoacă pe scenă personajele purtătoare ale conflictului și întreprinde o adevărată anchetă judiciară. În *Anatomia realismului* declară că își concepe piesele ca pe niște investigații polițiste. Plecînd de la crimele sociale și de la suferințele colective ale timpului nostru, întreprinde permanent anchete, întrebîndu-se cine poartă vinovăția crimelor. Teatrul lui Sastre, exprimînd aceste acute suferințe și perplexități,

transmite spectatorului același refuz al soluțiilor facile, aceeași oscilație dramatică ce caracterizează investigația sa polițistă, și în acest sens este, nu numai tematic, dar și în structură, un teatru de agitație socială.

Concepția despre tragedie ca depășire dialectică cu termen lung a falselor soluții ale prezentului îl duce pe Sastre la o luciditate pe care am putea s-o numim uneori anti-teatrală, sau, mai bine zis, la o consecvență atitudine anti-*happy-end*, menită, cu riscul de a diminua succesul de public, să-l ajute pe spectator să-și recupereze libertatea pierdută, acea libertate prin care, în măsura limitată în care se poate sustrage riscurilor istoriei, omul rămâne deasupra ei, cu alte cuvinte e capabil să facă ceva din ceea ce istoria a făcut din el. Afinitățile dramaturgului spaniol cu Albert Camus și Jean Paul Sartre îndreptătesc o asemenea interpretare. Temele teatrului social angajat, de tip brechtian, se amestecă inextricabil cu temele teatrului existențialist: libertatea, răspunderea, vinovăția, conviețuirea, izolarea, autoritatea, supunerea etc. Cu toate diferențele dintre primele piese, impregnate de pacifism nihiist, și ultimele, în care mărturia gravă și atitudinea critică merg pînă la demascarea perseverentă a autorilor crimelor sociale contemporane, există câteva note caracteristice pentru întreaga operă a lui Sastre: acțiunea directă, cu personaje funcționale, adesea simbolice, conceperea vieții omenești nu ca manifestarea unei pasiuni fără sens, ci ca risc și răspundere, sentimentul necesității unei schimbări sociale revoluționare etc. Fără îndoială, dacă vrem să-l caracterizăm succint, teatrul lui Sastre poate fi numit un teatru al revoluției. Revoluția aceasta, a cărei necesitate o proclamă sau pe care ne face să o simțim în toate piesele lui, este o revoluție a viitorului, o revoluție care, chiar dacă nu poate fi încă înfăptuită de personaje, este sădită ca ideal în sufletul spectatorilor. Faptul că respinge optimismul social cînd nu are suficiente temeiuri și că de obicei nu rezervă personajelor sale un triumf facil l-a determinat pe criticul spaniol Domingo Pérez Minik să-l numească pe Sastre « dramaturgul melancolic al revoluției ».

Piesa *Wilhelm Tell are ochii triști* justifică întru totul această caracterizare. Este un « amplu poem patetic și politic », cum spune însuși Sastre, care ne oferă cel mai bun exemplu pentru concepția și modalitățile sale dramatice. Clasicul personaj este demistificat, umanizat. Sastre consideră că Schiller și ceilalți dramaturgi care au tratat înaintea lui legenda eroului național al Elveției, nu au știut să vadă posibilitățile tragice ale mitului. În viziunea lui, Wilhelm Tell nu mai este erou de legendă, ci personaj tragic, dobîndind măreția lui Danko, care îi salvează pe ceilalți sacrificîndu-se. Dar, spre deosebire de eroul romantic al lui Gorki, personajul lui Sastre este deposedat de aura mitică. Rămas în viață după triumful revoluției pe care a declanșat-o, mărturisește că ar fi dorit să nu devină personaj de tragedie, ci să fi rămas erou de legendă: să nu-și fi ucis fiul, ci să fi nimerit mărul așezat pe creștetul acestuia. Transpare aici ideea dificultății de a cuceri ceva fără sacrificii, ideea libertății ca valoare pe care nu o poți obține decît plătindu-i scump prețul. Piesa este o demascare a tiraniei și o exaltare a revoluției, care aduce poporul

independența și libertatea democratică. Actualitatea este obținută prin anacronisme și anatopisme deliberate. Regimul despotice al lui Gessler dispune de un aparat represiv perfecționat, cu o înzestrare tehnică modernă. Terminologia este a zilelor noastre și prin aceasta Sastre sugerează pregnant antagonismul dintre tiranie și libertate, asigurând actualitatea acută a acestor situații. Orbul îl acuză pe tehnician de « colaboraționism », tristețea lui Tell, când Gessler e vesel, este considerată un act de « sabotaj », în « fișa » lui Tell scrie că este terorist, agent provocator, că întreține relații în străinătate etc. În pofida viziunii tragice (tragicomice pe alocuri), figura lui Tell păstrează totuși ceva din romantismul eroului de legendă: puternicul sentiment al libertății, justiției și demnității omenești. Deși nu participă la mișcarea de « rezistență » în forma ei organizată, ci declanșează revoluția printr-un act spontan, individual, conjunctural, Tell posedă deopotrivă calitățile omului de acțiune și ale intelectualului (pe care Sastre le întruchipează în personajele Cerșetorul și Fürst), este viteaz și știe când și cum trebuie să înfrunte primejdiile. Viața lui nu este numai triumf neîntrerupt, dar nici nu este numai înfrângere și suferință, ci destin asumat cu tragică și luminoasă bărbăție.

Eduardo de Filippo face în această dramă cu cîntece o interesantă operație — opusă celor curente, la modă — de «re-mitizare». Sau, mai precis, încearcă să restabilească adevărul în legătură cu o fascinantă figură a istoriei italiene, pe care o «reabilitează» în termenii sensibili, plastici, expresivi ai poeziei dramatice: Tommaso Aniello, zis Masaniello, din Amalfi. Istoriografia tradițională s-a complăcut în a-l considera pe acest pescar care a izbutit să ridice întreg poporul din Napoli împotriva împilării și abuzurilor regalității spaniole — revolta populară din 1647, — ca pe un om sîngeros, egoist, cu simțul parvenirii și al agonisiei personale. De Filippo, cu o caldă simpatie și înțelegere, corectează această viziune tendențioasă, făcînd din Tommaso d'Amalfi un personaj patetic, de o imensă generozitate, victimă firească a propriei nepregătiri intelectuale și politice, dar mai ales a unei clase dominante viclene, lipsită de scrupule și mai abilă.

Cuvîntul republică apare o singură dată în dialog dar e ușor de înțeles că el constituie cheia întregii dispute ideologice, și sociale, pivotul în jurul căruia se rotesc interesele tuturor: sperietoare mortală pentru aristocrație și regalitate, aspirație organică — deși încă instinctivă și oarecum «anacronică» — a masselor populare.

Tommaso d'Amalfi e povestea dramatică a unei răscoale populare spontane care, ca atîtea altele de felul ei, au dat greș. Dar chiar și în străfulgerarea de o clipă a ideii și imaginii de libertate republicană, se poate citi cu pasiune vibrația celor mai înalte și mai nobile aspirații ale omenirii.

Fl. P.

TOMMASO D'AMALFI

PERSONAJELE

TOTONNO, negustor de pește • BERNARDINA PISA • O femeie din popor • SFINGIONE • CACUOCCILO • MARCO VITALE • MASANIELLO (Tommaso d'Amalfi) • PIONE • MARIA GRAZIA (sora lui Masaniello) • MADAME MAYER • PERZECHELLA • Bulgăr de nea • Babá • Soldat neamț • MICHELE • Un zbîr • ADELINA • TANIELLO CURTO • MASO CARRESE cumnatul lui Masaniello • ANACLERIO, alesul Poporului • Căpitanul Judecător • PERRONE • GIULIO GENUINO • VICEREGINA • MATTIA, ospătar • ZUFFIA, ministru • CAPOCCIONE, bancher • ȘOMBELANUL • Un caporal spaniol • Un pictor • CARNETTA • CAPATOSTA • TUPPITÙ • DUCELE DE MADDALONI • ABATELE FILOMARINI • CARDINALUL FILOMARININI • ARHIEPISCOPUL DE NAPOLI • VICENZO CACACE • DOMENICO ZUCCA • MICHELE FORUNGILLO • TOLA PANCRAZIO • CARMINE • Un notar • Un ofițer din marina spaniolă, • ALFONSO FONSECA • Un crainic • CANNETELLA • PALMETELLA • TERESINA • CARMELA • RACHELE • ATTANASIO • VIRGINIA garderobieră a Curții • MALVINA fiica ei • LAZZARI • ALARBI • Bandiți • Popor • Vecinii lui Masaniello • Vecinele lui Masaniello • Servitori ai Viceregelui • Nobili

Piața Tîrgului din Napoli, spre sfîrșitul lui iunie, în timpul ultimelor zile care au precedat izbucnirea revoluției 1647—48. Biserica del Carmine, cu turnul ei caracteristic, se va profila pe fundalul scenei; în fața ei crește iarba în smocuri. De jur împrejur taverne în aer liber, plăcintării, grătare pentru fripturi, tejghele și butuci de măcelar împodobite cu hîrtie creponată și panglici în culorile cele mai vii; prăvălii de piele, de stoffe, mese și lavițe, firme și butoaie de vin, bărci la care se vinde de toate: cîrnați, ouă, păsări,

paste făinoase, fructe și dulciuri. Casa lui Masaniello se înalță în stînga, la vedere. La picioarele celor două mici ferestre ale acestei clădiri, — un podium de lemn, acoperit cu zdrențe decolorate, pe care evoluează cîntăreți și saltimbanci. Tîrgul e în toi. Du-te-vino de oameni din popor, cîntăreți ambulanți, derbedei, soldați spanioli și nemți; cîteva bigote se duc la biserică. Larma vînzătorilor și a mulțimii e confuză și asurzitoare. Trecătorii vorbesc cu glas tare și tot cu glas tare vînzătorii și cumpărătorii se tîrguiesc asupra prețurilor; negustorii și băcanii — fiecare de la locul său de vînzare — țipă și gesticulează pentru a transmite mai bine celorlalți ceea ce nu pot exprima în cuvinte. În acest climat de obișnuită surescitare colectivă, vînzătorii și cumpărătorii, trecătorii și cei din partea locului nu numai că reușesc să vorbească între ei, ci și să se înțeleagă perfect, să-și schimbe idei personale, să ridă de una și de alta, să-și comunice întîmplările zilei. Strigătele vînzătorilor vor fi următoarele:

- Marfă-a-ntîia . . . Marfă-a-ntîia . . . Numai șase bănuți !
- Ia de-aici, ia de-aici, ouă ouate la Pozzuolo, mari și mici !
- Regina mea frumoșică: ia încearcă astă brînzulică !
- Cine ia pe degustat, acest strugure muscat ? !
- Ah, numai regi și marchize mîncă astfel de smochine !
- Ia păpușii, ia păpușii, că doar nu dau bașbuzucii !
- Trei biștare pentru sare !
- Piine albă dacă vrei, împletită-n treizeșitrei !
- Hai la tăieței, hai la tăieței, cu făină prima-n ei !
- Ah ! Ciubuc, sugiuc, buluc !

Vînzătorii ambulanți circulă prin mulțime cum pot, proslăvindu-și marfa în cuvinte potrivite, în timp ce înalta piramidă de scăunele împletite pentru copii se leagănă încet peste marea de capete. Comentariul muzical, după introducerea cu cortina coborîtă, va continua să descrie agitația mulțimii, euforia ceasului de vîrf și folclorul local.

Din una din nenumăratele ulițe și ulicioare apare, zgomotos, un grup de vînzători de pește cu coșuri și « tăvi » pline de pește proaspăt. Fețele lor sînt arse de soare și bărbile înspumate: sînt desculți. Pantalonii de pînză, suflecați pînă la genunchi, sînt strînși cu un brîu de lînă roșie, răsucită de cîteva ori în jurul mijlocului; cămășile albe, cu mînecele suflecate sînt desfăcute la piept. Pe cap poartă, cu un aer « haiducesc », clasica beretă frigană, cea care cu o sută de ani și mai bine după aceea, avea să înflăcăreze spiritele revoluționarilor francezi și care avea să devină pînă la urmă stema noii Republici. Sînt cu totul șase bărbați, inclusiv Totonno. Acesta e un tînr de vreo nouăsprezece ani, îndesat și vînjos, cu barba « în colier », sprîncenele puternic marcate, sub fruntea înaltă, dau chipului cu trăsături obișnuite un aer de o nobilă mîndrie. Inimosul Totonno conduce grupul « luntrei de pescari », îndemnîndu-l să-și dubleze strigătele, care, ajunse la culme, devin un fel de răget deșănțat, prelung și atît de puternic încît acoperă urletele celorlalți vînzători și atrage atenția și interesul întregii piețe.

TOTONNO: Melcu . . . melcu . . . Fruct' de mare ! Stridia ! vongola și tonu' . . . icre de laviac și scoica !

CEI CINCI VÎNZĂTORI DE PEȘTE: Peștele ! . . . Peștele ! . . . Peștele !

Poporul vesel îi înconjoară pe vânzătorii de pește, privind cu lăcomje belșugul de pește, pe care cei șase bărbați îl rînduește pe jos, cum e obiceiul.

TOTONNO (*adresîndu-se slujnicilor și tinerelor din popor care se arată mai expansive și mai cochete cu cei șase bărbați*): Cumetre, cumetrițe, noi sîntem !

FEMEILE: Bună ziua !

TOTONNO (*văzînd-o pe Bernardina, soția tovarășului său Masianello, care tocmai în clipa aceea deschide fereastra casei sale și se arată*): Uite că s-a ițit și Bernardina !

TOTONNO ȘI CEI CINCI: Ești frumoasă . . . ești cea mai frumoasă, Bernardino !

TOTONNO: Popor, popor !

leși la ferestre,

Popor, popor !

Fugi în balcoane . . .

Lasă treaba și orce fasoane . . .

Oameni, oameni, veniți în jurul meu . . .

Coboriți coșnița, pregătiți sarea . . .

Cumpărați marea

Cu tot ce-i mai bun de mîncare în ea !

BERNARDINA: Cîntă. Totó, că ești cîntăreț !

TOȚI: Cîntă, Totó !

BERNARDINA: Pe luntrea tuturor pescarilor ! Povestește-ne cum e cu belșugul ăsta de pește, cu glas tare ca să putem auzi.

TOTONNO: Peștii sînt stăpîni sub mare

și se duc pe unde vor

unde vor acolo-noată :

dar nu știu ce îi așteaptă :

un' se duc și unde mor . . .

După ce își termină cîntecul, Totonno se îndreaptă spre casa lui Masaniello.

TOTONNO: Masaniello, Masaniello ! Te-a furat somnul în dimineața asta . . .

CEI CINCI (*se alătură lui Totonno, ca să-și cheme tovarășul întîrziat*): Masaniello . . .

Noi sîntem !

UNUL DIN CEI CINCI: Trezește-te !

TOTONNO: Trezește-te, Masaniello !

BERNARDINA: Cum așa, Masaniello n-a fost cu voi la pescuit, astă-noapte ?

TOTONNO: Nici pomeneală. L-am așteptat pînă în ultima clipă cu luntrea plină, pe urmă am ridicat ancora, dar Masaniello nu s-a arătat.

BERNARDINA: Văzînd că nu e cu voi, m-am gîndit că s-a dus să vîndă peștele pe seama lui.

UNUL DIN CEI CINCI: A fost văzut cu Pione.

BERNARDINA: Țăstia-s tot timpul împreună . . . Tare-aș vrea să știu ce pun la cale nespălații ăștia doi.

O FEMEIE: Bernardina, fii cu ochii-n patru. Masaniello e un flăcău frumos și-l mănincă pielea . . .

CEL MAI BĂTRÎN DINTRE PESCARI: De ce nu-ți vezi tu de treburile tale?

FEMEIA DE ADINEAORI: De ce, ce-am zis?

CEL MAI BĂTRÎN: Ia te uită la ele: dau foc la casă, o prefac în scrum, și-apoi întreabă: ce-am zis?

BERNARDINA: Asta nu se poate întâmpla, pentru că eu și cu Masaniello ne iubim, să crape toate alea care nu ne iubesc și văd cu ochi răi familia noastră.

UN PESCAR: Masaniello e un flăcău pe cinste.

ALT PESCAR: Numai casă și biserică.

ALT PESCAR: Își iubește copiii și cinstește pe cei bătrâni.

CEL MAI BĂTRÎN: Are sînge în vine. Îl iubesc ca pe un copil al meu. În schimb, cînd îmi sărută mîna (*emoționîndu-se*) simt un simțămînt în piept ca atunci cînd răposatu' taică-meu îmi săruta mîinile cînd eram eu un copilăș.

O FEMEIE: Bernardina, și tu te mîngii de una singură?

BERNARDINA: Ba . . . cîndva a fost așa, dar acum s-a schimbat. Nu-l mai înțeleg. Mereu ca pe ghimpi, mereu pe gînduri . . . Cînd îi vorbesc nu mă aude, nu-mi răspunde . . . Și nu mai vrea să muncească . . . zice că munca e de prisos.

O FEMEIE: Semn că nu aveți nevoie.

BERNARDINA: Cine-a vorbit?

FEMEIA: Eu.

BERNARDINA: Și cine ești tu? Ce știi tu cum merg treburile în casa mea?

UNUL DIN POPOR: Cum așa, Masaniello n-a cîștigat bani grei la Napoli?

BERNARDINA (*strigînd*): N-are nimic, nu avem nici o lețcaie. De puținul pe care l-am pus deoparte am avut nevoie ca să fiu pusă în libertate . . . Pentru un fleac de făină de contrabandă . . . opt zile de-nchisoare. Bietul de Masaniello, ca să plătească amenda, n-a știut ce să mai vîndă. Am rămas fără pat. Cu salteaua pe jos! Cearceafuri, perne, cămăși . . . nu mai avem nimic! Astea-s albiturile care ne-au mai rămas . . . (*Arată mulțimii un cearceaf peticit și citeva cămăși rupte*) Atita! Sinteși mulțumiți?

FEMEILE (*care au luat parte la ieșirea Bernardinei, i se alătură acum*): Ai dreptate . . . mereu plătim . . . mereu plătim . . .

În timpul acestei scene, în piață au avut loc vînzări, certuri, treceri de vite — oi, porci, coșuri cu păsări — o mare parte din mulțime se adună în jurul vînzătorilor, al pescarilor, iar altă parte se plimbă și se oprește în fața prăvăliilor. Un lungan numai oase, cu fața trasă într-o expresie de fatalism întunecat, învelit în zdrențe care ar vrea să imite hainele unui tîrgoveț foarte bogat al epocii, dar reușesc să fie doar patetic de groteschi, sare pe podiumul saltimbancilor și, ajungînd la mijlocul acestuia, scoate un strigăt de fiară ce nedumerește, pentru o clipă, toată piața. Cînd și pescarii se uită curioși spre podium, Sfingione, așa se numește acest tip straniu, se adresează, aparent curtenitor, lui Totonno.

SFINGIONE: Scuzați, pe Dumneavoastră vă cheamă Totonno?

TOTONNO: Ei, și?

SFINGIONE: Pe mine, Sfingione.

TOTONNO: Ei, și?

SFINGIONE: Toți trebuie să trăim, nu credeți Dumneavoastră? Doamna Bernardina se plînge și are succes de public... Voi, ăștia alții, cîntați, zbierați de vă ies ochii...

TOTONNO: Și tu ce vrei?

CEI CINCI: Ce vrei?

SFINGIONE: Podiul ăsta-i al meu, și tapiseria-i a mea, s-a făcut cu biștarii mei; ca să-l așez aici, în piața Tîrgului, cincisprezece carlini plătit-am: avans pe o lună-și luară vameșii, un carlin și jumătate pe zi. Afluența, înghesuiala-n tîrg, cît ține? Începe la opt, la zece: salutare! șase sau șapte reprezentații trebuie să le fac, ca să pot plăti dreptul de stat aici, ca să-mi cumpăr un coltuc de piine și să amortizez cheltuielile de instalare... (se uită în jur) Unde-i Cacuocciolo? (Țipînd) Cacuocciolo! Cacuocciolo!

De sub podium apare Cacuocciolo; tîrîndu-se și sprijinindu-se apoi în mîini, se ridică în picioare, urcă pe podium și se plasează lîngă tovarășul său, arătîndu-și în întregime penibila figură de măscărici. Din piață se aud batjocuri și fluierături la adresa celor doi. Cacuocciolo e travestit în femeie bătrînă și-și arată o enormă burtă falsă, simulînd o graviditate avansată. Mulțimea se prăpădește de rîs și mai tare cînd obiectul personaj camuflat în femeie gravidă, emite urlete și gemete plîngărețe, dînd din mîini și legănîndu-și ridicola căptușeală.

CACUOCCIOLO: Sfingione, nu mă vezi? Aici sînt.

SFINGIONE (celuilalt): De cîte ori trebuie să naști?

CACUOCCIOLO: De șapte ori pe zi. (Crezînd că trebuie să înceapă reprezentația, începe să se roage, în cantilenă, la toți sfinții în care personajul buf pe care-l interpretează, crede orbește) Sfîntă Rozalia... (Etcetera, la libera improvizație) Dintr-o străduță lăturalnică apare Marco Vitale. E un tînăr simpatic cu căutătura înflăcărată, inteligentă, cult și energic. E îmbrăcat elegant, dar simplu. Pescarii îl recunosc și-l salută respectuos.

TOTONNO (scofîndu-și bereta): Don Marco, bună ziua.

MARCO (amabil): Bună ziua, bună ziua la toată lumea.

CEI CINCI PESCARI: 'Celență!

MARCO (unui pescar): Jumătate de duzină.

PESCARUL: Gata! (Și începe să deschidă stridiile, spre a le servi lui Marco)

Între timp cei doi saltimbanci au reușit să atragă atenția celor mai slabi de înger, pe care-i amuză strîmbăturile și scălîmbăielile acestora.

O FEMEIE (lui Cacuocciolo): Și cum îți mai merge cu sarcina?

CACUOCCIOLO: Sufăr, cumătră... și pruncul nu vrea să iasă.

O SLUJNICĂ: Dar bărbatu-tău?

CACUOCCIOLO: Văduvă sînt . . . Bărbatu' mi-a murit în bătălia cu traiul. A luptat împotriva oștilor sărăciei și zdrențelor . . . A fost întii prizonierul foamei, pe urmă l-au osîndit la moarte . . . și l-au mîncat puricii, păduchii și ploșnițele. *(Mulțimea rîde)*

SLUJNICA: Dar pruncul ăsta, cînd se naște odată?

CACUOCCIOLO: Peste alte șaisprezece luni.

MULȚIMEA: Oh ! . . .

SFINGIONE: Eu sînt moașa, adică nașul lui. Înainte să se împlinească cele douăsprezece luni, nenorocita n-o să poată da la iveală rodul trupeztei zbenguiei pe care a împărtășit-o la timpul său cu eroicul luptător căzut sub loviturile de sabie ale mizeriei. Dacă mînîncă bine, naște mai devreme.

CACUOCCIOLO: Vreau plăcinte, vreau plăcinte !

SFINGIONE: Poftim, ați văzut? *(Unui ins care mînîncă o plăcintă)* Tu-ți mînînci plăcinta, și prăpăditului i se face poftă. Nu putem să naștem pruncul cu pofta de plăcintă.

CACUOCCIOLO: Plăcinte, plăcinte !

INSUL CU PLĂCINTA *(rupe o bucată și o întinde lui Cacuocciolo)*: Ține . . . ia-o ! *(Cacuocciolo o mînîncă dintr-o înghițitură)*

SFINGIONE *(unui alt ins)*: Tu zici că ai pîine? Dă-i și ei o bucată.

Jocul se repetă. Între timp grupul de spectatori se amuză văzîndu-i pe cei doi că mînîncă cu atîta lăcomie. Toți se întrec în a arunca pe podium cîte ceva: roșii, morcovi, coji de pîine etc. Cele două personaje famelice, fără să le pese de tirul greșit, care din cînd în cînd le nimerește drept în față, concurîndu-se și căuțînd fiecare să prindă și să înghită cît mai mult.

Treptat, micul grup îl părăsește pe saltimbanci, Marco Vitale înghite cea de-a șasea stridie, în timp ce o vinzătoare de lămii așteaptă ca tînărul să-i facă semn să stoarcă zeamă peste fructele de mare pe care le va comanda.

UN PESCAR: Mîncăți, don Marco . . . *(referindu-se la stridii)* Astea-s sănătate curată din mare.

MARCO: Încă o jumătate de duzină.

PESCARUL *(vinzătoarei de lămii)*: Mai taie o jumătate de lămie.

VÎNZĂTOAREA DE LĂMÎI: Cea mai proaspătă din cîte am. *(Alege lămîia din coș, o taie și așteaptă)*

TOTONNO *(lui Marco)*: Masaniello nu-i acasă.

UN PESCAR: Nu s-a arătat pe-aici, 'celență.

MARCO: Știu. În zilele astea, Masaniello are prea multe de făcut.

TOTONNO: Se apropie hramul sfintei Fecioare del Carmine.

UN PESCAR: Masaniello a fost numit căpitanul Lazzarilor.

ALT PESCAR: Și Pione, căpitanul Alarbilor.

MARCO: I-am văzut. Am trecut pe la Arenaccia și i-am văzut pe Marbi și Lazzari. Un spectacol emoționant. Masaniello îi instruiește ca pe niște sdevărați ostași. Trebuie să-l vezi în fruntea băieților ălor. Ochi i se aprind, pieptul i se umflă brațele și miinile țîșnesc în mișcări atît de precise, încît nici o putere din lume nu le-ar putea sta împotrivă.

TOTONNO: Dumneavoastră vă e drag.

MARCO: Mai mult decît un frate. Ne-am cunoscut în închisoare. El era acolo pentru că nu-și plătise dările, eu . . . din alte motive.

Între timp, Marco Vitale a mîncat celelalte șase stridii comandate. Vînzătoarea de lămii a stors zeamă proaspătă pe fiecare apoi, după ce Marco a plătit-o aceasta s-a îndepărtat în căutare de alți clienți.

CEI MAI BĂTRÎNI DINTRE PESCARI (lui Marco): 'Celență, oare o să iasă un pic de lumină și pentru noi, da ori ba?

MARCO (aluziv): Hramul Fecioarei del Carmine are să fie o sărbătoare cu totul deosebită, anul acesta. Lazzarii au să lupte împotriva Alarbilor pentru apărarea Castelului, cum n-au luptat niciodată. Masaniello are să-și facă cinste, o să vedeți. Și dacă n-o să-l urmați, dacă n-o să luați parte la sărbătorire . . . înseamnă că sînteți oameni de nimic !

De departe, se aude un cîntec plin de sentimente de răzbunare, de aspirații la libertate, de revendicare a sacrelor drepturi ale poporului. Cel care cîntă e Masaniello. Deși e încă departe, vocea lui e ușor de recunoscut.

MASANIELLO (din afara scenei):

Oh . . . îi am însemnați, în păr . . .

Oh . . . nu vă fie teamă

La fel sînt cu toți, de-o seamă,

că-s melci, că-s țipari sau răs_păr . . .

dați prin faină . . .

TOTONNO: Vine Masaniello !

Cele două ferestre ale locuinței lui Masaniello se deschid; la prima apare Bernardina, la a doua Grazia, sora lui Masaniello.

GRAZIA (întrebîndu-i pe toți): Tommasino e?

CEI ȘASE PESCARI: Da . . . da . . . !

BERNARDINA: A nimerit drumul spre casa lui.

Dinspre punctul din care parvine vocea lui Masaniello, mai apropiată acum, ajunge tropăitul ritmat a vreo șasezeci de picioare desculțe, acompaniat de o articulare compusă de fraze care, în ansamblu, au caracteristicile armonioase ale unei orchestre angajate în executarea unei muzici răscolitoare, a cărei paternitate ar putea fi atribuită compozitorului celui mai pregătit din punct de vedere muzical și mai fantezist din epoca noastră. Piața așteaptă, în timp ce tropăitul și cuvintele se apropie tot mai mult. Toți sînt nerăbdători să primească sărbătorește cele două echipe ce se vor bate pentru cucerirea castelului, în seara sărbătoririi Fecioarei del Carmine. Prima echipă care năvălește în piață e aceea

a lui Pione: Alarbii. Mulțimea aplaudă și face loc să treacă băieții. Pione e un tânăr de optsprezece ani: brunet, cu ochi negri și isteți, slab ca un cui, pachet de nervi. Deși e îmbrăcat în zdrențe, tonul cu care dă porunci « trupei », dă persoanei sale aerul unui comandant general în ținută de gală. « Oamenii » săi, mai murdari și mai zdrențăroși decât el, cu toții au, mai mult sau mai puțin, aspectul suferind din lipsă de hrană suficientă pentru a sătura foamea lor tinerească; pe chipurile lor se citește cedarea absolută la orice semn expresiv care să le ateste apartenența la rasa umană, din care fac parte. Fiecare duce în mîna dreaptă o nuia lungă, în timp ce își lovește pieptul cu mîna stîngă, într-un ritm care însoțește perfect stilul de dans arab pe care Alarbii caută să-l imite. În plus, pentru a înlesni armonizarea și precizia ritmului, repetă cu toții, împreună, într-un fel monoton și penetrant; « guè... guè... guè... guè... » țipînd în același timp.

PIONE (sărind și el): Aici, veniți aici... și să nu vă opriți. Îl așteptăm pe Masaniello. Guè... guè... guè...

BERNARDINA: Și Masaniello?

PIONE: Guè... guè... Vine-ndată... guè... guè...

ALARBII (aliniați în fața lui Pione): Guè... guè...

BERNARDINA: Ascultă, Pione... Ați înnebunit cu toți! Ce v-a apucat să jucați halarlpu?

Din culise se aude sosind cea de-a doua echipă.

LAZZARII (din culise): Tè... tè... tè...

MULȚIMEA (exultînd): Masaniello!

De fapt, în fruntea Lazzarilor săi, Masaniello intră în piața Tirgului. E un tânăr de douăzeci și șase de ani: ochi negri și o claică de păr blond; pe chipul ars de soare răsar o mustață foarte blondă; e mereu prompt și isteț la vorbă și aproape totdeauna melancolic în priviri. Sufletul său nobil e împins spre gesturi de înaltă generozitate, care contrastează cu obîrșia sa plebee și cu actualele sale condiții de viață destul de mizere. E îmbrăcat ca și tovarășii săi pescari, dar cu un gust personal ce imprimă făpturii sale de talie mijlocie și zveltă, ceva vesel și armonios. Și Lazzarii țopăie, împreună cu Masaniello, dar salturile lor sînt diferite de ale Alarbilor: sînt mai reținute, mai puțin orientale. Lazzarii sînt și ei murdari și zdrențăroși și înarmați cu bețe lungi.

MASANIELLO (săltînd): Rînduiți-vă aici!

Lazzarii se aliniază în fața lui Masaniello. Pione se adresează lui Masaniello.

PIONE: Ai mei se pot opri? Guè... guè... guè...

MASANIELLO: Ba, nu se pot opri... Tè... tè... tè... tè... altfel li se înmoaie puterile... tè... tè... tè... tè... Și nu se pot opri nici ai mei... tè... tè... tè... tè...

PIONE (săltînd): O ținem așa într-una? Guè... guè... guè... guè...

MASANIELLO (celor două echipe): Repetițiile luptelor nu s-au terminat... Trebuie să facem o jumătate de repetiție generală aici, pe loc... cît să beau un pahar cu apă... cinci minute și luptele încep din nou... tè... tè... tè... Mișcarea

s-o faceți încet, încet, așa nu vă oboșiți și sînteți gata oricînd pentru reluare.

Instruiți de Masaniello, Lazzarii și Alarbii bat pasul pe loc, rostind aproape în șoaptă:
« Tè . . . tè . . . » și « Guè . . . guè . . . ». *Țopăind în continuare, Masaniello ajunge în fața casei sale.*

MASANIELLO: Bernardina, dă-mi un pahar cu apă . . . Tè . . . tè . . . tè . . .

BERNARDINA (*îmbufnată*): Tè . . . tè . . . tè . . . Să fii tu sănătos: nu-ți dau . . .

MASANIELLO: Mie? Comandirulul Lazzarilor? Tè . . . tè . . . tè . . .

BERNARDINA: Du-te și muncește ! Scîrbavnicul ăsta a uitat drumul spre casa lui . . . nici noaptea nu se retrage . . . și n-avem ce mîncă ! (*Ironică*) Comandirul ! Du-te și lucrează, în loc să pierzi vremea cu nespălații ăștia.

Lazzari și Alarbii își manifestă resentimentul, sporind volumul cantilenei lor:

LAZZARII: Tè . . . tè . . . tè . . .

ALARBII: Guè . . . guè . . . guè . . .

Masaniello se oprește din sărit, o ținutește pe nevastă-sa cu o privire plină de milă pentru ea, care se preschimbă apoi într-o ochire rece, detașată, în care se văd semnele unei străfulgerări teribile și răzbunătoare. Cele două echi pe continuă, ca zgomot de fond, monotonul lor « guè, guè, guè » și « tè, tè, tè ». Pauză lungă. Între timp, Grazia s-a dus să aducă apa, a coborît în piață și, apropiindu-se de fratele ei, îi întinde paharul.
GRAZIA: Poftim, bea.

BERNARDINA: Nu-i da să bea, că-i nădușit.

Masaniello, care a dus paharul la buze, la cuvintele Bernardinei aruncă paharul pe jos.

MASANIELLO: Nu mai vreau să beau ! Nu mai vreau să mîncînc ! Nu mai vreau să dorm ! (*Cuprins de o minie frenetică*) Nu mai vreau să trudes !

BERNARDINA: Și-o să mîncăm capul sfîntului Vichentie !

MASANIELLO: Mai bine să mîncăm noi capului sfîntului Vichentie decît să ne mînînce sfîntul Vichentie capul nostru.

MARCO (*apropiindu-se de Masaniello, îi vorbește cu blîndețe*): Tommaso.

MASANIELLO (*văzîndu-l, se luminează la față*): Vitale . . . (*Rostește acest nume cu savoarea celui care gustă o mîncare sănătoasă*) Marco Vitale . . . Îmbrățișează-mă.

MARCO: Din toată inima. (*Se îmbrățișează*)

MASANIELLO: Și dă-mi o sărutare.

MARCO: Două. (*Se sărută pe obraji*)

MASANIELLO: Marco, îți place marea?

MARCO: Mai întreb.

MASANIELLO: Marea-i frumoasă. Noaptea, ziua, dimineața, totdeauna. De oriunde ar bate vîntul: de la răsărit, de la apus, de la miazăzi . . . întotdeauna e frumoasă. Și cîntă. Cea mai frumoasă muzică a cîntat-o întotdeauna marea. Și ce voce are ! Îți vorbește, te sfătuiește . . . și mie mi-a vorbit. Mi-a zis: vino să mă privești cu ochii fericiți, fără ura cu care mă privești atunci cînd tragi la visle și vîntul nu vine, și se frîng brațele și se rup mîinile . . . mîinile care-ți șterg sudoarea

de pe frunte și o pătează cu sîngele țîșnit din aceste mîini. (*Cîntă melodia: « Nu, nu, nu » . . .*)

În timpul cîntecului lui Masaniello, cele două echipe s-au dizolvat și acum băieții, pe grupuri, se odihnesc întinși pe jos în diferite colțuri ale pieței. Chiar și Pione ia o mică gustare, în fața tejghelei plăcîntarului. Masaniello îi cheamă la adunare.

MASANIELLO: Copii, unde sînteți?

PIONE: Aici, aici . . . Tu vorbeai cu don Marco. (*Către Alarbii săi, strigînd*): Alarbi !

Reluîndu-și monotona și ațîțătoarea cantilenă, Alarbii se aliniază în fața lui Pione;

același lucru îl fac Lazzarii, aliniîndu-se în fața lui Masaniello, ascultînd de porunca sa.

MASANIELLO: Copii . . . dați-i drumul frumos . . .

ALARBII: Guè . . . guè . . . guè . . .

LAZARII: Tè . . . tè . . . tè . . . tè . . .

MASANIELLO (*lui Marco*): Îți place trupa?

MARCO: Eram la Arenaccia cînd făceați repetițiile.

MASANIELLO: Copii, strigătul de bătălie care-l?

LAZARII, ALARBII: Trăiască regele, să moară ocîrmuirea cea rea. Fără dări și fără taxe !

O VOCE DIN MULȚIME: Și fără zbiri !

MASANIELLO (*celor două echipe*): Cînd îi vedeți pe zbiri, strigătul vostru care-l?

LAZARII, ALARBII: Trăiască Fecioara del Carmine și regele Spaniei !

MASANIELLO: Hai ! (*Îmbărbătindu-și echipele*) Guè, guè guè . . .

ALARBII: Guè . . . guè . . . guè . . .

LAZARII: Tè, tè, tè . . .

MASANIELLO: Nespălații . . . Scîrbavnicii . . . Cornuții . . .

ALARBII, LAZARII: Nespălații . . . Scîrbavnicii . . . Cornuții . . . Coarne și cornițe . . . Boi și bouleni . . . Berbeci și berbecuți . . . tè . . . tè . . . guè . . . guè . . .

Improvizează un dans răscolitor, în cursul căruia Alarbii și Lazzarii luptă pentru cucerirea castelului. Cînd ies la asalt Alarbii, muzica are ritmuri arabe, cînd ies Lazzarii, ritmurile napoletane. Zbirii, soldații spanioli și cei nemți se opresc să-i admire, amuzați, dar cînd aceștia se duc, dansul se oprește brusc și din toate gîtlejurile se ridică un strigăt puternic.

TOȚI: Trăiască regele Spaniei, să moară ocîrmuirea cea rea ! Fără dări și fără taxe !

TABLOU

Un lupanar promiscuu, situat într-o stradă perpendiculară pe Lavinaio. Poarta mizeriei clădiri e trasă, cele două ferestre sînt închise. Lumina chioară ce răzbătea prin jaluzele face încă și mai echivocă atmosfera ulicioarei rău famate. Dinăuntru casei răzbat voci răgușite de bărbați beți, chicoteli și risete de femeie, și ele în prada ameteții provocate de vin.

Dintr-odată se aude un zgomot puternic: farfurii și pahare căzute pe jos, care se sparg. Zgomotul acesta neașteptat e primit de societatea veselă dinăuntru cu urlate și risete.

O voce de femeie, cu accent teutonic, se ridică, autoritară, pentru a restabili liniștea.
E vocea Madamei Mayer, patroana lupanarului.

MAYER (dinăuntru): Pasta ! Pasta ! Sînteți caini turpați . . . Caini turpați, toți !
Nu afeți respect . . . Casa mea este Pordel serios. (Un soldat neamț îndrăgă — tot din culise — cîteva cuvinte în nemțește, apoi încearcă să cînte o arie din satul lui, dar cu rezultate slabe, căci e aphon ca o cutie de tinichea) Borcule !
Trageți bantalonii și bleacă . . . Afara . . . Afara . . .

Poarta se deschide și apare, îmbrăcată de seară și înzorzonată, Madam Mayer, în culmea miniei. În spatele ei, împins de o negresă, îmbrăcată sumar, apare un soldat neamț cu haina deschiată și cu pantalonii pe vine, complet beat. Tre-cînd pragul, soldatul se clatină, se sprijină de muchea porții, dar picioarele i se îndoie și se așează pe jos, frecîndu-și spinarea de zid. Negresa depune sabia cu centironul lîngă soldat, îi azvîrle chipiul în poală și intră în casă rîzînd.

MAYER (spre interiorul casei): Perzechella . . . Fravulella . . . Bulgăr de zahăr . . .
Babă . . . Perzechella, unde ești ?

PERZECHELLA (dinăuntru): Madam Mayer, venim acușica.

MAYER: Foi serfitorai răi, pentru de ce nu gata chind eu chemat la foi ?

FRAVULELLA (dinăuntru): Gata !

BULGĂR DE ZAHĂR: Gata de tot !

BABĂ: Aici sînt !

Cei patru apar în cadrul porții și se aliniază în fața stăpînei lor.

PERZECHELLA: Roabele voastre, Madam Mayer.

FRAVULELLA, BULGĂR DE ZAHĂR, BABĂ, PERZECHELLA: Roabe !

Se înclină respectuos. Cei patru servitori ai Madamei sînt exponenții «cel mai de vază» a iinfimei pederastii a epocii. Și pederastia, ca de altfel locuințele, locurile la teatru, în spitale, în tramvaie, a fost mereu clasificată în categorii diferite: nobile și plebe. Dacă un nobil își putea permite luxul de a fi pederast fără a șoca sensibilitatea cercurilor mondene și a curțiilor, un plebeu trebuie să-și ascundă rușinea în casele de toleranță cele mai rău famate ale Regatului. Erau angajați în calitate de servitori. Madam Mayer îl arată celor patru pe soldatul neamț.

MAYER: Duceți borcul acesta departe de caza mea. Foi niciodat gata pentru treapă.
Eu dau afară pe foi și angajez alți serfitori. Rebete, luați rușine de la boarta mea. Imetiat tupa aceea, intrați înapoi. (se duce)

PERZECHELLA (neamțului): Hel, pușor . . . (Se apleacă asupra bărbatului și-l privește cu admirație) Cît e de frumos ! E brunet, brunet . . .

FRAVULELLA: Doarme ca un îngerăș.

BULGĂR DE ZAHĂR: Să-l ducem acolo (Arată un punct al uliței, departe de casă)
Vino, Babă.

- PERZECHELLA** : Eu, Fravulella și Bulgăr de zahăr îl ținem de cap, Babà de picioare
Cei patru servitori îl ridică pe neamț, în formația indicată de Perzechello, și încep să-l transporte spre locul arătat de Bulgăr de zahăr.
- PREZECHELLA** : Mamma mia . . . ăsta trage cât un chintal.
- FRAVULELLA** : Unde pui că astăzi n-am mâncat decît verdețuri . . .
- BULGĂR DE ZAHĂR** : Uitați-vă la el, ce bine e clădit . . . Parc-ar fi o statuie.
- BABĂ** : Ce carne tare.
- PERZECHELLA** : Da, dar e prea păros.
- FRAVULELLA** : Păroșii-s cei mai buni.
Au ajuns la locul indicat și-l lasă jos pe soldat. Cei patru se așează unul în fața celuilalt, așteptînd parcă începerea unui ritual.
- PERZECHELLA** : Și una, și două, și trei, șterge . . . (silabisind cuvintele, atinge cu mîna pieptul celorlalți și al său, făcînd numărătoare) O rășușcă pe gunoi, număra din doi în doi: doi, patru, opt, zece . . . Babà trece ! (Babà a cîști-gat) Cap sau pajură? Dreapta sau stînga?
- BABĂ** (fără să ezite) : Cap la mîna dreaptă. Mult-puțin cit oi găsi, toate ale mele-or fi.
Se apleacă peste soldat și-și înfundă mîna în buzunarul din dreapta vestonului. Ceilalți trei așteaptă cu atenția încordată. Babà scotocește în buzunar.
- BABĂ** : Ceva tare . . . parc-ar fi o cutiuță. (Scoate obiectul din buzunar) O tabacheră. (O deschide) Plină de tutun de Lecce. (Din același buzunar extrage o batistă cu ajur) O mucelniță de femeie. (Mai scoate una, de format și culori diferite) Altă mucelniță . . .
- FRAVULELLA** : Cap la mîna stîngă e al meu. (Începe să scotocească buzunarul din stînga, în timp ce Bulgăr de zahăr și Perzechella caută în buzunarul pantalonilor) Încă o mucelniță.
- PERZECHELLA** (scofînd din buzunarul pantalonilor o altă batistă) : Și încă una ! . . .
Cei patru întorc buzunarele pe dos, scotocesc peste tot, dar nu reușesc să găsească decît batiste. Scot vreo douăzeci și cinci de batiste, toate diferite una de alta.
- PERZECHELLA** : ăsta face pe spălătoreasa ? !
Masaniello, care a intrat ceva mai înainte și a rămas să privească scena cu curiozitate, se hotărăște să intervină.
- MASANIELLO** : Hei, hoțomanilor !
- CEI PATRU** (speriați) : Cine-i ?
- MASANIELLO** : Ce faceți aici ?
- CEI PATRU** : Neamț este.
- MASANIELLO** : Și voi borfași sînteți.
- PERZECHELLA** : Borfaș e el. Uitați-vă cîte basmale are. (Arată mormanul de batiste)
- MASANIELLO** (scuturîndu-l pe neamț cu vîrfurile unuia picior) Hei, Franț, mișcă-te de-aici. (Soldatul neamț îngaimă ceva, poate fredonează)

CEI PATRU : S-o ștergem ! . . .

După ce adună batistele fug spre poarta casei. Soldatul neamț, cîntînd, se ridică cu greu și abia ținîndu-se pe picioare, se îndreaptă spre o ulicioară. Din cînd în cînd se oprește, se uită în direcția celor patru și-i salută cu mîna.

CEI PATRU : Rămîi sănătos, Franț.

Ajuns la colț, soldatul neamț scoate o altă batistă și o flutură în aer, ca să-i salute pe cei patru.

PERZECHELLA : Numai mucelnițe avea.

MASANIELLO : Nici un carlin ?

FRAVULELLA : Nici măcar trei firfirici.

BABĂ : A trecut pe la revizie, la Madam Mayer.

MASANIELLO : Dacă Madam e liberă, vreau să-i vorbesc.

BULGĂR DE ZAHĂR : Intrați, intrați . . .

PERZECHELLA : Faceți înconjurul lumii : rasa albă și rasa neagră.

FRAVULELLA : Oricum ați alege, alegeți bine.

BABĂ : Numai unt și vițelușe de Sorrento.

BULGĂR DR ZAHĂR : Intrați . . .

Toți îl înconjoară pe Masaniello, făcîndu-i plecăciuni.

MASANIELLO : Guè, plecați de-aici, că duhniți prea tare. Ce vă trece prin cap ? !

PERZECHELLA : Marfă bună. Plămadă proaspătă.

MASANIELLO : Mă doare capul. Mie-mi place mirosul mării. Mai bine să intru.

Intră repede pe poartă; cei patru se adulesc unul pe celălalt.

CEI PATRU : Simți ce duhoare . . . Isuse, Isuse . . . În numele tatălui și al fiului . . .

BERNARDINA (*venind într-o fugă*) : Hei, fluturașilor . . . spuneți-i scîrbavnicului ăluia care a intrat aici să coboare imediat.

PERZECHELLA : Vă-nșelați, n-a intrat nimeni aici.

BERNARDINA : L-am văzut. Stăteam ascunsă acolo ? (*Arată un punct pe uliță*)

FRAVULELLA : Frumoaso, aici lumina e puțină. Cine știe pe cine ați văzut.

BERNARDINA : M-am înșelat. (*Se repede spre poartă și se proțăpește în fața ferestrelor închise*) Hei, Masaniello, Masaniello . . . Tommaso Aniello din Amalfi !

CEI PATRU : Doamne sfinte . . . Nu zbierați . . . E noapte . . . Tăceți . . .

BERNARDINA : În case d-astea îți petreci nopțile, nespălatule ! Faci pe comandirul : tē, tē, tē și crezi că mă-mbrobodești și pe mine !

MAYER (*venind*) : Ce se-ntîmplă ?

BERNARDINA : Îl vreau pe omul meu ! Spune-i să coboare, că de nu îți dărim casa !

MAYER : Nu stricați ! Tumnefoastră înnebunit. (*Celor patru*) Ce faceți foi în mișlocul de la uliță ? Intrați imediat.

CEI PATRU : Sluga ! (*și pleacă*)

MAYER : Repete, repete : închiterez poarta.

BERNARDINA: Îl vreau pe omul meu !

MAYER: Nimeni nu cunoaște pe parpat de la tunneafoastră, noi cunoașterea numai clienți și pasta !

MASANIELLO (*alergînd, foarte agitat*): Bernardina . . .

BERNARDINA: Ești aici să faci pe comandirul de tractir.

MAYER: Pasta, plecați !

În pragul porții apar șase femei, inclusiv negresa, fetele ascultă, comentează faptul, rîzînd din cînd în cînd, cîte una se înfurie.

BERNARDINA: Pînă și femei negre ! Mi-e greață ! Acasă ai să faci baie, puturosule !

MASANIELLO: Bernardina, sînt curat și nepătat.

BERNARDINA: Du-te și te spală.

MASANIELLO: Sînt curat.

BERNARDINA: Du-te și te spală.

MASANIELLO (*desfăcîndu-și cămașa cu un gest teatral și arătîndu-și pieptul*) Bernardina, pe pieptul meu poți să mănînci macaroane ! (*Toți rîd în gura mare*)

BERNARDINA: Pleacă, pleacă de-aici . . .

VOCI DE LOCATARI DIN ULICIOARĂ:

— Tăceți din gură !

— Noaptea oamenii dorm !

— Ce înfundătură nenorocită !

— Ajunge, ajunge . . .

MAYER (*celor patru și femeilor*): Înuntru, înuntru !

BERNARDINA: Înăuntru . . . înăuntru . . . pe toți îi bagă înăuntru . . . Și pe oameni; însurați.

MAYER: Eu nu trepuiește a cer hîrtie de la popa pintru parpații care fin la casa mea ca se face ce nu freau se face acasa la ei . . .

Intră furioasă, împreună cu «personalul» ei.

BERNARDINA: Ce-a zis?

MASANIELLO: Mai bine că n-ai înțeles. (*Apropiindu-se de nevasta-sa, cu gingășie*) Bernardina . . .

BERNARDINA: Nu m-atinge . . . (*Se îndepărtează imbufnată*)

MASANIELLO: Eu am o nevastă frumoasă tare . . . (*Cîntă melodia, împreună cu Bernardina*)

După ce termină cîntecul, Bernardina îl lasă acolo pe Masaniello și fuge minioasă. Masaniello o urmărește.

MASANIELLO: Bernardina, Bernardina . . .

Scena se întinează și din întuneric se aude vocea Bernardinei, care-și mustră soțul.

BERNARDINA: Fă baie, nespălatule ! Du-te la mare, scîrbavnicule ! Și să nu te prind că te-ntorci acasă, înțelesu-m-ai ?

TABLOU

Orele douăzeci și unu și treizeci. Piața Tîrgului e luminată doar de felinarele cu ulei și de candelile votive ce înroșesc fondul întunecat al tuturor icoanelor presărate pe zidurile clădirilor. Prăvăliile sînt închise; teighelele și tarabele sînt acoperite cu pînze de iută, vechi și peticite, legate cu sfori putrede; ușile pivnițelor sînt cîscate și diferiți locatari, mai ales bărbații, dorm întinși pe jos, pe praguri. Aproape în centrul pieții, complet întins pe jos, cu brațele desfăcute și cu palmele în sus, se află Cacuocciolo: pare un Crist desprins de pe cruce. Pe podiul celor doi măscărici s-a așezat Masaniello. Îl găsim acolo, ghemuit, aproape nemișcat, cu privirea ațintită spre fereastra casei sale.

Dintr-odată, infuriat parcă, se hotărăște să se întindă. Se învîrte într-o parte și în alta, în sfîrșit se așează ca mai înainte.

SFINGIONE (de sub podiu): Ce s-a întîmplat? Nici măcar un ceas nu poate dormi omul . . . Linște ! (Și bate de cîteva ori în podea).

MASANIELLO: Cine-i?

SFINGIONE (de sub podea): Proprietarul.

MASANIELLO: Iertare, nu știam că dormiți aici.

SFINGIONE: Și pe căpel l-ați trezit . . . Profit de ocazie să-l scot să-și facă nevoia. (Sfingione iese de sub podiu. Poartă o cămașă de noapte veche și în brațe ține un cățeluș) Sîntem doi care dormim aici dedesubt, cu căpelul trei . . . Strîmt e locul. (arătîndu-și căpelul) Dacă nu-l scot afară de două sau de trei ori pe noapte, face pe noi. (Își invită ciinele să se ușureze, apoi, adresîndu-se lui Cacuocciolo) Cacuocciolo, ajunge. Vino să te culci.

CACUOCCIOLO: Încă unul și gata.

MASANIELLO: Ce face dumnealui?

SFINGIONE: Piața e plină de șoareci, atîta de mari . . . și negustori-s disperați: îi plătesc un carlin prinși de vii, jumătate de carlin, morți. El își vîră bucațele de brînză între degete și așteaptă. Cîți ai căpătat, Cacuocciolo?

CACUOCCIOLO: Unsprezece. Toți vii.

SFINGIONE: Nu-i rău de loc. Ajunge.

CACUOCCIOLO (strîngînd între degete încă un șoarece, trimfător): Încă unul ! Am făcut taman o duzină ! (Desface un săculeț și vîră șoarecele în el) Obosit mă mai simt. Noapte bună. (Azvîrle sacul sub podiu, apoi se vîră și el, de-a bușilea).

SFINGIONE: Dar dumneavoastră dormiți în oraș?

MASANIELLO: Nu, să sperăm că nu.

SFINGIONE: Dacă vrei să rămîneți aici, nu vă jenați, dar la o anumită oră toți avem dreptul să dormim. Noapte bună. (Și dispare sub podiu, cu amic cu tot)

MASANIELLO (se apropie de casă și-și cheamă soția, cu voce joasă, dulce): Bernardina . . . Bernardina . . .

BERNARDINA (*dinăuntru*): Du-te de-aici . . . (*Dar tonul ei nu mai e furios ca în scena precedentă*).

MASANIELLO (*își dă seama de schimbare și se-ncumetă să intre*): Ce muiere nelegiuită, care mă lasă aici în mijlocul uliței. Bernardina, la casa aia am fost pentru un motiv pe care nu ți-l pot spune acum, nu pentru ce crezi tu. Ți-o jur pe maica asta frumoasă del Carmine, pe inima lui Isus . . . că nu m-am dus pentru lucruri rele. Eu numai pe tine te vreau.

BERNARDINA (*fără dușmănie*): Du-te . . .

MASANIELLO: Unde să mă duc? Dacă nu simt mîinile tale în părul meu, și pe față și pe piept, și cînd urcă pe umeri, în timp ce-mi zici: «Mamma mia, ce umeri tari ai . . . » eu unde să mă duc să stau? Bernardina, dă-mi cheia de la poartă . . . lasă-mă să urc. (*Muzică*).

BERNARDINA (*deschide fereastra și se arată. Cîntec*):

Fie,

să facem așa:

tu te dezbraci . . . eu mă dezbrac,

și dacă nu ți se face poftă,

dacă nu te simt proaspăt . . .

vai de tine,

că eu înțeleg !

Bagă de seamă . . .

(*Aruncă cheia, pe care Masaniello o culege de pe jos*)

MASANIELLO: Fie,

să facem așa:

Tu te dezbraci cît eu urc,

cît mă urc, mă și dezbrac.

Pregătește salteaua

Bagă de seamă

Sînt ca nebun,

hop, și am și urcat. (*Intră pe poartă; dinăuntru*) Urc . . .

BERNARDINA: Ai ajuns !

MASANIELLO: Am alergat. (*Își îmbrățișează nevasta cu toate puterile*)

BERNARDINA: Mi s-a rupt cămășuța.

MASANIELLO: S-a rupt? Ce să fac?

Cu salteaua tot pe jos,

Fără lux, fără cearceaf,

tu cunoști numai o vorbă

cea mai dulce: Bernardina !

BERNARDINA: Fie,

să facem așa:

eu mă dezbrac, tu te dezbraci . . .

MASANIELLO : Și dacă n-am poftă,
dacă nu-s chiar proaspăt . . .

BERNARDINA : Bagă de seamă,
că eu înțeleg . . .

MASANIELLO : Bagă de seamă, tu . . .

BERNARDINA : Bagă de seamă, tu . . .

Masaniello își trage nevasta la piept și închide fereastra. Continuă melodia, ca zgomot de fond, comentind clipa de dragoste a Bernardinei cu Masaniello, ansamblul prăvăliilor mizere și somnoroase, vanitatea histrionică a podiului prăpădit, leneșa trecere a rarilor trecători și atmosfera încă înfierbîntată a lunii lui Cuptor. În ciuda zăpușelii, un om de vîrstă mijlocie, îmbrăcat sărăcăcios, străbate piața acoperindu-și fața cu o eșarfă și cu o pălărie largă, care-i coboară pînă peste urechi și-i acoperă complet ochii. Îl vedem pe om cum pășește temător, de parcă s-ar simți urmărit și pîndit, pînă cînd ajunge la o tarabă de verdețuri, se oprește și se uită împrejur, scrutînd întunericul pieții; apoi ciocănește cu degetele în acoperișul de lemn al barăcii și așteaptă. Perdeaua zdrențuită care acoperă paragina aceasta, e dată la o parte de către o femeie. Sărmana, nu e decît un morman de zdrențe. Bărbatul o îmbrățișează, o strînge puternic la piept, o sărută de cîteva ori. Apoi, nenorocita scoate din baracă un copilăș de cîteva luni, pe jumătate gol și adormit și-l întinde bărbatului, care-l primește în brațele sale și-l strînge cu nesfîrșită dragoste.

Intră un zbir și se-ndreaptă spre nefericita familie.

ZBIRUL : Michele !

MICHELE (îngrozit) : Nu !

ZBIRUL (se înfîie în fața lui Michele) : În sfîrșit, am avut plăcerea să te găsim.
Nu-s singur, Michele.

De fapt, soldați spanioli, înarmați cu arhebuze, se apropie de zbir și se opresc în spatele lui, spre a-l apăra.

ZBIRUL : Ai prieteni cam flecari. Mi-au spus că vii în seara asta să-ți vezi familia. Vrei să repetăm scena ? « Domnule Michele Santoro, legea-i lege. Atîta și-atîta trebuie să plătești : atîta pentru atîta și-atîta pentru atîta. Îți stau în ajutor, mă duc și vin : vrei să-mi plătești, da ori ba ? » Și-acum, dă-mi palma pe care mi-ai dat-o acum două luni. Ai scos-o la capăt patruzeci de zile, dar acum te-am prins. (Amenințător) Haide.

MICHELE : Nu, nu vin.

Zbirul face un semn soldaților, care se năpustesc asupra lui Michele și-l imobilizează.

ADELINA : Michele ! Michele !

MICHELE (luptînd din răsputeri, ca să se elibereze) : Nu vin, nu vin . . .

LOCATARII DIN SUBSOLURI (ieșind în stradă) : Ce s-a întîmplat ?

De sub podiul saltimbancilor se ivesc capetele lui Sfingione și Cacuocciolo.

ZBIRUL : Hai, marș !

MICHELE (*tîrît de soldați*): Adelina, ăștia mă omoară-n băta! Nu-mi mai dau drumul, mă omoară.

ADELINA: Michele . . .

Două sau trei femei, în cămăși de noapte, se apropie de Adelina, pentru a o mîngîia.

MICHELE: Mă omoară, Adelina.

Pumnii, loviturile de picior, zbaterea sa nu i-au împiedicat pe soldați să execute ordinul. Cei patru soldați se îndepărtează cu Michele, urmași de zbir, căruia îi sticlesc ochii de bucurie: în sfîrșit și-a împlinit răzbunarea. Adelina plînge, cu copilul în brațe. Femeile în cămășă de noapte intră și ies din fundăturile lor, aducînd fie cîte un pahar cu lapte pentru copilăș, fie cîte o bucată de piine, fie deadreptul un castron plin cu paste făinoase, cu o lingură înfiptă în el stînd dreaptă. Adelina, continuînd să rostească numele nefericitului ei bărbat, duce din cînd în cînd la gură o lingură de paste, sau bea o înghițitură de vin, găsind puterea să și mulțumească femeilor.

ADELINA: Michele . . . Michele . . . (*Femeilor*) Mulțumesc.

SFINGIONE: Sărmana.

CACUOCCILO: Plînge . . . un copil mic are.

SFINGIONE: S-a dus somnul. Nu mai pot dormi. Mi-a rămas aici glasul omului ăla . . . « Mă omoară, mă omoară . . . » În noaptea asta, am să veghez.

CACUOCCILO: Și pe mine m-a răscolit. Îți țin tovarășie.

SFINGIONE: Nu te deranja.

CACUOCCILO: Mai fac vreo trei sau patru șoareci, pînă una alta.

Masaniello apare în pragul casei, se oprește și se uită o clipă la cerul înstelat, apoi se-ndreaptă spre centrul pieții.

BERNARDINA (*dinăuntru*): Masaniello, unde ești?

MASANIELLO: Bernardina, iau un pic de aer.

Se apropie Pione, urmat de șase sau șapte băieți, pe care i-am văzut în timpul exercițiilor celor două echipe. Pione are în mînă un cîrlig solid de fier, din acelea care servesc la prinderea porcilor. Tînărul se apropie de Masaniello și-i arată cîrligul. Băieții fac cerc în jurul celor două căpetenii, foarte curioși.

PIONE: Merge ăsta?

Masaniello ia cîrligul și-l minuieste, mișcîndu-l ca și cum ar vrea să prindă și să tragă spre sine un porc.

MASANIELLO: Merge . . . E un fierar bun. A înțeles despre ce e vorba.

PIONE: Vrea să fie plătit.

MASANIELLO: Trec eu mîine pe la el.

SFINGIONE (*lui Masaniello care s-a apropiat de podiul său*): L-au luat pe Michele Santoro.

MASANIELLO: Ei și . . .

BERNARDINA (*apărînd la fereastră*): Ce noapte frumoasă!

MASANIELLO: Adelina, ce s-a întîmplat?

ADELINA: L-au luat pe Michele. (*Plinge*)

UN OM (*din pragul subsolului său*): Unul cite unul, o să ne ia pe toți.

MASANIELLO (*ambiguu*): Fă așa: fuuuu. (*Emite o suflare ușoară*)

UN OM: Cum să fac?

MASANIELLO: Așa: fuuuu. (*Repetă suflarea*)

UN OM (*amuzat, deși n-a înțeles tîlcul suflării, îl imită pe Masaniello*): Fuuu . . .

MASANIELLO (*lui Sfingione*): Fă și tu.

SFINGIONE: Eu? Fuuu . . .

MASANIELLO (*lui Cacuocciolo*): Și tu.

CACUOCIOLO: Fuuuu . . .

MASANIELLO: Toți deodată. (*Suflă toți, împreună*)

FEMEILE (*amuzate*): Putem să șuierăm și noi?

MASANIELLO: Cum să nu? Șuierul femeilor dă curaj celui al bărbaților: șuierați !

(*Cele patru femei suflă*) Șuierați împreună cu noi. (*Suflă din nou cu toții*)

BERNARDINA (*de la fereastră*): Ce-i cu șuieratul ăsta?

MASANIELLO: Șuieră și tu. Șuieratul tău trebuie să fie cel mai tare.

(*Muzică*)

Dacă ai o fereastră, ți-o îngroapă.

Îți iau lumina și aerul.

Țil rufele la mulat și vrei să le-ntinzi,
trebuie să plătești !

Dacă ai un trandafir, trebuie să-l ascunzi :

afară, pe balcon flori nu se țin,

ca să pui o singură garoafă,

trebuie să plătești !

Birurile ne jupoaie

ne iau pînă și răsufierea . . .

Asta-i pielea și o iau . . .

Ce alta mai vor?

Și tēcchete, tēcchete, tēcchete și fetele,

luați-ne, luați-ne, luați-ne și nevestele . . .

sugeți-ne, sugeți-ne sugeți-ne și sîngele,

ci suge-l, suge-l, suge-l . . . dacă vrei să sugi . . .

Rondul de noapte trece prin piață, dar Masaniello își continuă cîntecul.

MASANIELLO: Dar bagă de seamă . . .

Lemnul s-a uscat . . .

De-aceea-ți spun :

bagă de seamă !

Lemnul, lemnul, lemnul s-a uscat

și cînd e veșted și uscat se aprinde ușor . . .

Și cînd e veșted și uscat se aprinde ușor . . .

Rondul se îndepărtează și dispare.

COR: Se ațîță focul
cresc vilvătăile.
Suie, pînă-n cer ajunge,
că-l flacăra vie,
cine-o poate stinge?
Suflă-n ea, popor !
Peste focul arzător
ca un vînt pustiitor,
suflă, suflă, biet popor !
Suflă tu și suflu eu
și suflăm cu toții-n cor
suflă, suflă, suflă, suflă
suflă doar cel ce pricepe
că suflînd văpaia crește.
Cînd poporul se unește
și să sufle izbutește,
de amnar iasca-i aprinsă
și curajul de-a sufla tot crește . . .

În jurul lui Masaniello sporește curiozitatea; ochii tuturor acestor oameni săraci sînt ațintiți asupra lui și se aprind de o emoționantă admirație cînd îndeminaticul pescar face un salt pe podiul saltimbancilor și ia poziția și tonul unui adevărat tribun.

MASANIELLO: Suie
și în cer ajunge. . .
E flacăra vie,
cine s-o poată stinge !

COR: Și suflă tu și suflu eu
și suflăm cu toți-mpreună
suflă, suflă, suflă, suflă.

TABLOU

Piața Tirgului în plină zi. E șapte iulie. Mulțimea de vînzători și cumpărători e nerăbdătoare să afle cum se va termina cearta dintre negustorul din Pozzuoli, Maso Carrese, și vînzătorul de fructe din piață, Taniello Curto. Toți, inclusiv Bernardina, care se va afla la fereastra ei, urmăresc și comentează, din cînd în cînd, aprinsul dialog ce se desfășoară între cei doi energumeni. Din cînd în cînd, Masaniello intervine în dispută, ațîțînd spiritele celor doi adversari. Lazzarii săi sînt împrăștiați în pîlcuri, ici și colo, prin piață. Printre Alarbi se află și Pione. Din felul de-a se certa al celor doi adversari,

din intervențiile lui Masaniello și din atitudinea Bernardinei se înțelege că sfida nu e altceva decât o « piesă montată » și că disputa va atinge punctul culminant doar în clipa în care se va ivi o împrejurare prevăzută și premeditată. Deocamdată, cearta se desfășoară astfel: cei doi își schimbă ocări și înjurături, dar dacă unul scoate pipa și caută degeaba cu ce s-o aprindă celălalt se repede să-i fie de folos prietenului. Poporul nu e la curent cu înțelegerea și s-a săturat să aștepte sfârșitul gilcevei, fiind nerăbdător să cumpere și să mănince smochinele troiene din Pozzuoli, care de vreo două ceasuri, aranjate în coșuri, sînt expuse în soarele arzător de iulie. Maso Carrese se află lângă șareta sa și păzește coșurile pline cu smochine. Taniello Curto, în fața lui, supraveghează cîntarul enorm pe care a fost așezat un coș cu smochine, pentru a-i controla greutatea.

O FEMEIE: Putem au ba să cumpărăm o jumătate de kil de smochine?

ALTĂ FEMEIE: Ce așteptăm?

UN BĂRBAT: Vreți să vă hotărîți o dată?

BERNARDINA (de la fereastră): Vedeți cine trebuie să plătească taxa pentru fructele astea. Lumea așteaptă. Înțelegeți-vă.

MASO (Bernardinei): Cum adică, mă-nveți dumneata cum trebuie să fac negoț?

MASANIELLO: Bernardina, taci. Hei, Maso, vezi dacă poți cădea la o înțelegere.

MASO: Masaniello, drăguțule, eu te iubesc, sîntem cumnați. . . dar comerțul e comerț. Eu am făcut vînzarea, am hotărît prețul.

TANIELLO: Iar începi? N-am hotărît nimic.

MASO: Atunci înseamnă că ești un om fără cuvînt.

TANIELLO (căutînd înțelegere printre oameni): Țsta mă jignește. . . mă jignește. . . Am să-ți zdrobesc mutra.

MASO: Pleacă de-aici. . . Am să-ți dau un picior de-ai să dansezi un ceas și jumătate ! (Toți rîd)

TANIELLO: Măscăriciule !

FEMEIA DE ADINEAORI (țipînd): Vreau smochine !

TOȚI: Vrem smochine !

MASO: Așteptați !

Cîțiva băieți, pofticioși, înconjoară șareta cu smochine.

CINEVA DIN MULȚIME: Vine Andrea Anaclerio !

Toți se uită în direcția arătată de omul care a strigat.

MASANIELLO (apropiindu-se de Carrese): Dă-le, cumetre, dă-le ! (apoi către Taniello) Taniello, dă-l drumul.

Cei doi se plasează unul în fața celuilalt, ca pentru a sfîrși o ceartă care nu a cunoscut nici un răgaz. Pione, în picioare pe butoi, privește în direcția din care sosește Anaclerio.

PIONE: Vine cu zbirii după el.

MASANIELLO: Mai bine.

PIONE: E și un Căpitan Judecător.

MASANIELLO: Tilharul ! (Adresîndu-se Lazzarilor răspîndiți în piață:) Tè, tè, tè. . .

PIONE: Guè, guè, guè. . .

«Tè, tè, tè, și «guè, guè, guè» ale celor două echipe, ca un semnal de înțelegere, pleacă din toate colțurile și, în curînd, se adună într-un singur punct, în care s-au strîns Lazzarii și Alarbii, care strigă chemarea. Carrese se încălzește la rece și, cu un gest teatral, îl înfruntă pe Taniello,

CARRESE: M-am săturat, ai înțeles? Taxa pentru fructe trebuie s-o plătești tu.

TANIELLO: Coșul de smochine mi l-ai vîndut tu, așa că tu trebuie să plătești taxa.

CARRESE: Ba tu, că tu ești cumpărătorul.

TANIELLO: Ba nu, tu.

CARRESE: Trebuia s-o spui înainte de-a ne tîrgui.

TANIELLO: Dacă taxa o plătesc eu, prețul smochinelor unde ajunge?

MULȚIMEA: Ai dreptate, așa e. . .

CARRESE: Și ce să-ți fac eu? Ajunge la cer, în paradis. . . Descurcă-te cu ocîrmuirea cea proastă.

TANIELLO: Ba mă descurc cu nespălatul de tine.

CARRESE: Fir-ai tu al naibii! (Se repede la Taniello; acesta face la fel. Mulțimea intervine spre a-i despărți)

MULȚIMEA: Sfîntă Fecioară del Carmine! Se omoară! Oameni buni, veniți, că se omoară!

ANACLERIO (urmat de șase zbiri și un Căpitan Judecător): Ce se întîmplă aici? Opriti-vă!

Zbiri reușesc să croiască un coridor prin mulțime, permițînd Alesului Poporului și Căpitanului Judecător să ajungă la locul certei.

ANACLERIO: Iată-i. Carrese și Taniello Curto. Păi sigur că da. Cum se ivește o gilceavă în piața Tîrgului, s-ar putea să nu fie iscată de Carrese sau de Taniello Curto?

MASANIELLO: Aveți dreptate.

ANACLERIO: Sau de Masaniello. Miroșiți cale de-o poștă, pe căldurile astea. . . Trebuie să vin în piața Tîrgușul, în duhoarea, asta, ca să impac o treabă de trei firfirici. Ce s-a întîmplat?

MASANIELLO: Îl avem aici pe Alesul Poporului, el hotărăște.

ANACLERIO: Tu, pleacă de-aici. (Zbiri îl îndepărtează pe Masaniello)

CARRESE: Am vîndut un coș de smochine acestui domn (îl arată pe Taniello). L-am cîntărit și am hotărît prețul. Cînd să plătesc, și-a adus aminte: «taxa cine-o plătește?»

ANACLERIO: Mda, nu vrei s-o plătești?

CARRESE: Adică cum: «nu vrei s-o plătești»? E vorba să se hotărască cine-o plătește.

TANIELLO: Nu cumva trebuie s-o plătesc eu?

FEMEIA: Am înțeles, pînă la urmă o s-o plătim tot noi.

TOȚI: Chiar așa! Noi, cei săraci. . . Ce netrebnicie, așa nu se mai poate!

- MARCO VITALE (*făcându-și loc într-un grup de oameni*): Iertați-mă dar Viceregele nu s-a legat față de popor, la Crăciunul de anul trecut, cred, că pînă la sfîrșitul lui iunie ar fi șters birurile pe fructe și pe vin?
- ANACLERIO: Viceregele fîgăduiește, se leagă. . . dar eu nu-s în capul Viceregelui să știu ce-i acolo. Deocamdată legea a rămas cum a fost și lucrurile stau cum au stat la Crăciun.
- TANIELLO: Eu plătesc prețul după învoială, îmi iau smochinele și tu plătești taxa.
- CARRESE: Cine ești tu, Domnul din ceruri, că poruncești pe punga mea?
- PIONE: Dar îl avem aici pe Don Andrea, Alesul Poporului. . .
- ANACLERIO: Și cu mine e și Căpitanul Judecător.
- MASANIELLO: Păi da, singur n-ai fi venit.
- ANACLERIO: Ce vrei să spui, că mi-e frică? Cînd trebuie să vin în piața asta puturoasă, parcă mă pălește cineva cu un par în cap.
- MASANIELLO: Cine trebuie să plătească taxa asta, putem să știm și noi? Vrei să vorbești sau nu?
- MULȚIMEA (*excedată*): Vorbește, Anaclerio. . .
- ANACLERIO: Trebuie s-o plătească cine vinde.
- CARRESE: Eu?
- ANACLERIO: Ba nu, eu? ! Și-acum, descurcă-te cu vameșii și cu Căpitanul Judecător. Eu mă duc să mănînc.
- MASANIELLO: Pentru Andrea Anaclerio, Alesul Poporului, ora prînzului nu trece niciodată. (*Mulțimea rîde*)
- ANACLERIO: Ce vrei să spui?
- CARRESE: Măninci ! Tu măninci. . . Te-ai dat cu spaniolii. . . ești un Dumnezeu împuștit !
- ANACLERIO (*înfuriat*): Maso Carrese, de data asta înfunzi pușcăria.
- CARRESE: Eu sînt un om cinstit, un om care trudește și sînt stăpîn pe lucrurile mele. Dumnezeu ne trimite belșugul, iar ocîrmuirea cea rea face să vie foametea. . .
- CĂPITANUL JUDECĂTOR (*ii trage o palmă sonoră lui Carrese*): Te-nvăț eu minte să vorbești de ocîrmuirea cea rea. (*Carrese rămîne o clipă înmărmurit*). Tu ești stăpîn să-ți duci fructele la Pozzuoli și să le lași să putrezească. Dar dacă le vinzi și dobîndești un cîștig, trebuie să plătești taxa, așa cum o plătesc toți.
- CARRESE: Atunci nu le vînd. . . și nu le duc la Pozzuoli. . . și taxa tot n-o plătesc. (*În culmea miniei, taie sforile unui coș și cu piciorul îi răstoarnă conținutul pe jos*.) Oameni buni, fără taxe. . . mîncăți, mîncăți. . . mană cerească ! (*Poporul îi ia partea lui Carrese, murmură amenințător, dar nu îndrăznește să se miște. Pentru Masaniello a venit clipa să intervină*).
- CĂPITANUL JUDECĂTOR: Aici suflă vînt de răzvrătire. Astă noapte, la Fuori Grotta, s-a dat foc unei case în care se strîng dările. S-a deschis o cercetare

pentru a-i găsi pe vinovați. N-ar fi cu neputință ca Maso Carrese să poată da judecătoriei câteva nume interesante. (Zbirilor:) Luați-l.

Cei șase zbiri, au fost imobilizați pe la spate de cârligele Lazzarilor, în timp ce Alarbii, în fața lor, îi amenință cu arcebuzele smulse chiar acestora. Un alt cârlig e îndreptat spre centironul Căpitanului. Alesul Poporului e înfruntat direct de Masaniello.

MASANIELLO: Tu ești Alesul Poporului? Tu ești cel care ar trebui să reprezinti poporul și să-i aperi interesele? Cine te-a ales? Prin cunoștințe. . . prin pile. . .

Te-ai dat cu spaniolii, Maso Carrese dă-i înapoi palma pe care ți-a dat-o Căpitanul.

ANACLERIO: Dar palma i-a dat-o Căpitanul. . .

CARRESE: Netrebnicule ! . . . Căpitanul nici nu se poate mișca. . . Uite.

(il arată pe Căpitan) Pione i-a virit fierul pe sub brăcinar. . . (Mulțimea ride). Tu te poți apăra. . . Tremuri tot ca o gelatină. . . Mi-e greață de tine. Du-te.

MASANIELLO: Copii, fructele. . . Mîncați fructele.

În fruntea Lazzarilor și a Alarbilor se repede la smochinele rostogolite pe jos; băieții le devoră.

MASANIELLO: Copii, și zbirii vor să mînince.

Și dă semnalul, urmat de ceilalți, unei trageri precise de smochine, struguri și pepeni în obrazul Alesului Poporului, al Căpitanului, al zbirilor, tragere ce devine imediat foarte îndesată.

MASANIELLO: Fără taxe ! Trăiască Regele Spaniei, să moară ocîrmuirea cea rea ! Anaclerio, Căpitanul Judecător și zbirii, sub tirul violent de smochine, o șterg, în timp ce poporul le adresează vorbe de ocară și fluierături. Masaniello dă ordine băieților săi, care tirăsc în fugă castelul de lemn ce trebuia să servească falsei bătălii la Hramul Fecioarei del Carmine; îl răstoarnă și-l transformă într-o scheleterie foarte asemănătoare unei tribune. Masaniello sare pe ea cu agilitate și ține prima adunare, primul miting. După ce și-a tras pantalonii în sus și s-a șters de sudoare, ridică brațele arătînd poporului palmele desfăcute.

MASANIELLO: Oameni buni ! Eu am mîinile curate !

Comentariul muzical și mișcărilor sugestive de lumină vor completa tabloul coregrafic care urmează. Poporul, înfierbîntat de atmosfera de revoltă iscată de întîmplarea de adineaori, ia acum atitudinea gravă a celui conștient că trăiește un moment istoric. Ordinele lui Masaniello nu se discută. Marco Vitale citește o listă de nume, alcătuită în prealabil, cu cei mai cunoscuți și neobrăzați profitori de pe urma dărilor.

MARCO: Girolamo Letizia. (Numele e primit cu urlete de indignare din partea mulțimii). Casa lui Giovanni Andrea Basile. (Mulțimea — ca mai înainte) Casa sfetnicului De Angelis.

MULȚIMEA: Sfetnicul sfatului cel rău !

MARCO: Casa Alesului Poporului, Andrea Anaclerio !

MULȚIMEA (*urlate și fluierături*): Netrebnicul !

MARCO: Casa magistratului Carlo Mattina și a lui Giovanni Bonaccoglia, avocatul brutarilor. . . (*Mulțimea — idem.*)

MASANIELLO: Trăiască Regele Spaniei ! Să moară ocîrmuirea cea rea !

MULȚIMEA: Fără biruri !

Masaniello își imparte oamenii, Alarbii și Lazarri, în patru echipe și le poruncește să se ducă imediat în toate cartierele orașului pentru a da foc tuturor caselor de strîns dările, caselor și bunurilor Vameșilor, ordonîndu-le să nu se atingă de nimic, altminteri s-ar putea crede că ceea ce fac e un act de tilhărie, iar nu un act de legitim protest împotriva împilărilor săvîrșite de ocîrmuirea Viceregelui. Cele patru echipe de tineri desculți, lăsîndu-se pradă bucuriei și miniei deopotrivă, se îndreaptă spre diferitele cartiere din Napoli, conduse fiecare de cite o căpetenie: Masaniello, Marco Vitale, Pione și Carrese. Aprind ghemotoacele îmbibate cu smoolă din vîrfurile bețelor și pleacă în goană, urmați de femei furioase care strîng în mîini snopi de fin. Noaptea coboară, în timp ce siluetele negre ale incendiatorilor se agită în ulițele din întregul Napoli, iscînd un incendiu organizat cu meticulozitate, o răzbunare mocnită de mult și izbucnită fulgerător, ca și limbile de foc ce se înalță furioase în diferitele puncte ale orașului, îndreptîndu-se spre cer.

TABLOU

Casa sărăcăcioasă a lui Masaniello. Două cămăruțe strimte, dînd din una în alta, cu două ferestre mici spre piața Tîrgului și prin care se vede biserica del Carmine. Pe jos e o saltea, citeva scaune oloage, niște rufe adunate într-un colț. Prin una din ferestre se vede podiul soltimbancilor și, prin amîndouă, vîrfurile bețelor cu cîrligele Lazzarilor și ale Alarbilor, garda Căpeteniei Poporului. Piața răsună de strigătele mulțimii, de răpăitul de tobe, de dangătul clopotelor. Masaniello, foarte agitat, nu-și găsește locul și se mișcă dintr-o parte într-alta a camerei, fără răgaz. Maria Grazia e lingă soțul ei, Maso Carrese, și-i leagă brațul rănît. Bernardina e la fereastră, în așteptarea cuiva. Șase sau șapte băieți, Lazzari și Alarbi, după ce au primit ordine de la Masaniello, pleacă în goană, care pe ușă, care pe fereastră.

BERNARDINA (*Adresîndu-se mulțimii*): Apă ! . . . Aduceți apă !

SFINGIONE (*se arată la fereastră și-i întinde Bernardinei o găleată cu apă*): E ca gheața, doamnă Bernardina. Și să ne spună domnul Masaniello ce are să ne spună.

BERNARDINA (*ia găleata*): Mai tîrziu, mai tîrziu. . .

SFINGIONE: E vorba de revoluție.

BERNARDINA: Mai tîrziu. Duceți-vă.

Sfingione, ridicat parcă de o putere uimitoare, se suie în dreptul ferestrei. Surprins, el însuși, de acest zbor, se ghemuiește și în această poziție e purtat pe brațe de garda formată de Lazzari și Alarbi.

MASANIELLO: Bernardina, apa.

BERNARDINA: E rece, ține. (Îi întinde găleata) Bea.

Masaniello ia găleata și bea cu nesaț. Apoi, bea și Bernardina.

MARIA GRAZIA: Dă-mi și mie să beau. (Bea și-i dă să bea și soțului ei)

BERNARDINA: Sfântă fecioară, ce căldură! (soțului) Tu trebuie să măninci, ai înțeles?

MARIA GRAZIA: Și Maso trebuie să mănince. . .

BERNARDINA: Un ceas de odihnă, eu pregătesc și mîncăm.

MASANIELLO (strigînd): Nu ! Nu vreau nimic. O bucată de piine, atîta vreau.

Din piață se ridică un vuiet de aplauze, însoțit de strigăte.

BERNARDINA: Cine-i? (Se duce la fereastră)

MASO: Ce s-a întîmplat? (Se duce la fereastră, urmat de soția sa)

MASANIELLO (il vede pe Marco Vitale purtat în triumf de mulțime): Marco Vitale !

(În curînd, purtat de mulțime, Vitale se pomenește în picioare, pe pervazul unei ferestre a lui Masaniello): Marco !

MARCO (sare în casă și-l îmbrățișează fratern pe Masaniello): Am făcut-o ! Masaniello, pricepi? Am făcut-o ! Pricepi tu asta?

MASANIELLO: Ce, mă crezi prost, să nu pricep?

MARCO (tot mai exaltat): Am făcut-o !

MASO: Am făcut-o !

BERNARDINA: Am făcut-o !

MARIA GRAZIA: Am făcut-o !

Strigătul se răspîndește și ajunge în piață.

MULȚIMEA: Am făcut-o ! Am făcut-o !

MASANIELLO (aleargă la fereastră): Nu ! N-am făcut nimic ! Tăcere !

(Nimeni nu mai răsufliă) N-am făcut chiar nimic ! Aveți meteahna pisicii care ca să se scape cît mai repede, a născut puii orbi. (Risete și aplauze ale mulțimii). În fața noastră e un dușman care se apără pînă la capăt. Un dușman care a avut norocul să ne prostească pînă astăzi, și înainte să incuviințeze că poporul acesta nu e prost recurge la toate mijloacele ca să nu piardă comoara cea mare, dobîndită din prostia omenească. N-am făcut nimic ! Orașul Napoli e alcătuit din nobilime și popor, în tribunalul San Lorenzo nobilii au șase locuri, poporul — unul singur. (Fluierături și cuvinte de batjocură din mulțime) Locul poporului e alcătuit din douăzeci și nouă de căpitani de stradă și zece sfetnici. Căpitaniii reprezintă douăzeci și nouă de raioane orășenești. Acești treizeci și nouă de trădători ai poporului trebuie pedepsiți în piața Tîrgului, și înlocuiți cu oameni îndrăzneți și de încredere. Eu și Marco Vitale facem lista lor. . . Am mîinile curate ! O să vină și clipa cînd am să vă spun : am făcut-o. Și dacă am să v-o spun eu. . . am făcut-o cu adevărat !

Aplauze prelungite, strigăte de bucurie ale mulțimii. Apoi un murmur îndesat, o șușoteală ce se propagă tot mai mult, potolește aplauzele, care se transformă în ovații pentru un alt personaj. Din mulțime pornește o voce.

O VOCE: Perrone, Perrone. . .

DIFERITE VOCI: Faceți-i loc să treacă. . . Loc. . . Lăsați-l să treacă. . .

PERRONE (*din piață*): Masaniello, Perrone vine să îngenunchieze la picioarele tale și mai vine să-și pună inima în mâinile celui mai mare om din Napoli. (*Strigăte și aplauze ale mulțimii*)

MASANIELLO (*la fereastră*): Masaniello te așteaptă. Tu ai fost totdeauna un bărbat inimos și demn de respect.

La fereastră apare Perrone, ridicat de popor în brațe. E un « guappo » (un haiduc), temut de populația napolitană. Povestea lui o vom spune în altă parte, împreună cu descrierea înfățișării sale. Cei doi bărbați ajung unul în fața celuilalt, într-o atitudine melodramatică, și se privesc lung în ochi, cu reciprocă admirație.

PERRONE: Aici sînt (*Tăcere în așteptare în piață*) Vite... Plîng...

MASANIELLO: Liniștește-te.

PERRONE: Lasă-mă să plîng. . .

MASANIELLO: De ce?

PERRONE: Trebuie să plîng.

MASANIELLO: Nu mai plînge atîta: nu-i semn bun.

PERRONE: Cît ești de frumos! Bărbat frumos! Dă-mi mâinile! (*La o mină a lui Masaniello între ale sale*) Mîini sfînte. . . (*adresîndu-se poporului, cu o voce plină de efect*) Oameni buni, viața mea, sîngele meu, mintea mea. . . în mâinile astea. . . peste care așez și o sărutare, cu aceeași credință cu care se sărută piatra sfîntă din altarul bisericii del Carmine. (*Aplauze ale mulțimii*)

MASANIELLO: Oameni buni, eu sînt căpetenia voastră. Lîngă mine stau Marco Vitale și Pione. Ați înțeles care e al patrulea, Domenico Perrone. (*Aclamații și aplauze ale mulțimii*) Primul nume în lista Căpitanului Poporului e al său. Alesul Poporului care trebuie să îngrijească de aprovizionarea orașului împreună cu ministrul Majestății Sale, la tribunalul San Lorenzo — el este. (*Aplauze etc.*)

FERRONE (*adresîndu-se poporului*): Ascultare și credință.

MASANIELLO: Stai jos.

BERNARDINA: Unde să stea jos? Aici nu ne putem nici mișca. . . cade casa peste noi. . .

MARIA GRAZIA: Nu putem șede. . . e cald.

PERRONE: Doamnă Bernardina, nu vă faceți griji, eu mă duc imediat. Soțul dumneavoastră mi-a dat un post de răspundere și, înainte să-mi încep munca vreau să trec pe-acasă să-mi pun în orînduială niște treburi de-ale mele. Lista căpitanilor de stradă e gata?

MARCO: Trebuie s-o rotunjim.

PERRONE: Aș vrea să mă gîndesc și la cîteva nume cum se cuvine.

Mulțimea din piața comentează respectuos apropierea unui nou personaj.

MULȚIMEA: Părintele Genuîno. . . Părintele Genuîno. . .

Toți, inclusiv Masaniello, aleargă la fereastră...

MARIA GRAZIA: Chiar el e, părintele Genuino. . .

MASO: El e !

MARCO: Toți vor veni aici. O să vedeți că vin în casa voastră persoane de toate categoriile și rangurile sociale, pînă și sfinții cei mari or să iasă de sub clopoțele de sticlă.

BERNARDINA: Ne-ar trebui o cazarmă !

MARIA GRAZIA: Frumos bărbat !

MASO: Are aproape optzeci de ani.

O VOCE DE SUB FEREASTRĂ: Masaniello, a venit părintele Genuino. . . poate să urce?

MASANIELLO: Arătați-i drumul.

PERRONE: Eu mă duc, ne vedem peste un ceas. Domnilor, cu îngăduința dumneavoastră. *(Iese pe fereastră)*

MASANIELLO *(la fereastră)*: Copii, aduceți-mi o măsuță și cîteva scaune.

MULȚIMEA: Da, da. . .

MASANIELLO: Și dacă găsiți, un jilț moale pentru părintele Genuino. *(Ușa se deschide și apare părintele Genuino, însoțit de doi Lazzari.)*

PĂRINTELE GENUINO: Scumpul meu fiu. . .

Toți sărută mîna preotului.

MARIA GRAZIA: Doriți să beți?

MASANIELLO: Ia un pahar. . .

BERNARDINA: Am o lămîie proaspătă. . . Să vă fac o limonadă?

PĂRINTELE GENUINO: Mai tîrziu, poate. . . Aș vrea să stau jos, sînt cam obosit. . .

(Se apropie de un scaun)

MASANIELLO: Nu, ăsta-i rupt. . . l-am păstrat pentru cazul în care ar veni să mă viziteze Viceregele. . . Scaunul pentru dumneavoastră sosește îndată.

La fereastră se profilează siluetele unor scaune în diferite stiluri, un jilț de lemn din așa-numitele « comode » ce se țineau în dormitor. În mijlocul jilțului e și o gaură în care a fost fixată oala de noapte. Trece pe fereastră și o măsuță. După ce întreaga familie s-a îndeletnicit cu aducerea din piață în casă a diferitelor mobile, fiecare se așează frînt și nădușit în jurul micii mese. Numai Genuino a rămas în picioare lingă jilțul ce i-a fost destinat, cam descumpănit.

BERNARDINA: S-ar cuveni să măturăm pe jos.

MARIA GRAZIA: Ne trebuie o mătură.

MASO: Unde țineți mătura?

MASANIELLO *(la fereastră, strigînd)*: O mătură !

VOCE DE FEMEIE BĂTRÎNĂ: Gata.

MASANIELLO: Părinte, nu stați jos?

GENUINO *(zîmbind)*: Ba da. . . *(Se uită la jilț perplex.)* De altfel, în lunga și frămîntata mea viață m-am aflat în situații mult mai umiltoare și mai caraghioase decît aceasta. . . *(Se așează în fața lui Masaniello)* Tu nu mă cunoști.

MASANIELLO: După nume.

GENUINO: Sînt Giulio Genuino, originar din Cava.

Din piață, cineva ridică o mătură pînă la înălțimea ferestrei.

O VOCE DIN MULȚIME: Mătura.

BERNARDINA (*luînd mătura*): Mulțumesc. (*Începe să măture podeaua, în timp ce dialogul continuă*)

GENUINO: Am fost Ales al Poporului în 1620.

MASANIELLO: Așteptați. Eu sînt un neștiutor, dar un pic de istorie tot știu. Pe vremea aceea Vicerege la Napoli era Ducele de Ossuna.

GENUINO: Am fost principala sa unealtă pentru a ațîța poporul împotriva nobilimii. Fiule, în casa ta îmi risc acum capul. Tu ai împlinit într-o singură clipă visul tinereții mele și al chinutei mele bătrîneți. Te admir, te iubesc. Sînt la ordinele tale. (*Femeile plîng, bărbații sînt emoționați*)

PIONE (*de la fereastră*): Masaniello!

MASANIELLO: Pione?

PIONE (*triumfător*): Asta-i mustața Viceregelui. (*Arată jumătatea de mustață ca pe un trofeu*) l-am smuls-o în timp ce fugea... « Fără dări » i-am strigat în obraz. L-am pus cu umerii la pămînt.

MASANIELLO: Și pe urmă?

PIONE: E mai mult mort decît viu. L-au dus la Castel Nuovo.

TABLOU

Castel Nuovo. Don Roderigo Ponza De Leon, duce de Arcos, Vicerege de Napoli, palid, furios, plin de ură, șade la o masă. Lîngă el, Viceregina îi îngrijește o rană la buza de sus, sub mustață. Frumoasa spaniolă înmoaie într-un lighenaș de argint feșele pregătite dinainte și, una cîte una, le așează pe buza soțului ei.

VICEREGINA: Nobilimea aliată cu poporul? Ai înnebunit?

VICEREGELE: Nobilii și-au pierdut busola: sînt tulburați, îngrijorați. La o asemenea răsturnare fulgerătoare nu s-au așteptat. Duri și aroganți cum au fost totdeauna, vād acum cum cad în miinile unui nespălat de pescar frinele orașului, așa, de la o clipă la alta. Întreg poporul e la picioarele lui Masaniello... iar el poruncește, dictează legi, emană hotărîri cu iscălitura lui.

VICEREGINA: Și-atunci?

VICEREGELE: Sîntem angajați cu Milano să-i apărăm de Francezi; Sicilia e în revoltă; Papa e nemulțumit; Venețienii răuvoitori față de Spania... Mai adaugă și războiul din Flandra! Fortărețele orașului sînt aproape goale de alimente... dispun de douăzeci de mii de oameni... asta-i tot. Nobilimea nu vede cu ochi buni Spania, a îndurat totdeauna cu greu dominația noastră... Dacă în momentele acestea se unește cu Masaniello, Spania pierde Napoli.

VICEREGINA: Dar poporul urăște nobilimea de secole !

VICEREGELE: Ca un zeu a fost primit de popor principele de Bioignano ! Și Carofa?

Și Monte Miletto? Poporul îi urăște pe blestemații aceștia, dar se lasă fascinați de ei . . . și blestemații știu asta . . . Au, ah ! Mai încet.

VICEREGINA: Am terminat. Urit te-au mai aranjat . . .

VICEREGELE: A fost deajuns un pumn de țechini ca să scap de cîinii aceia răioși care au îndrăznit să mă încercuiască și să mă înfrunte. Așa îi aruncam (*arată cum arunca țechinii*) . . . cădeau de sus și la cîțiva centimetri de pămînt se și aflau în palmele alea jengoase. Așa am reușit să-mi croiesc drum și să mă eliberez de duhoarea scîrboasă ce ieșea dintr-o gură ce-mi striga în obraz :« Fără dări ! »

VICEREGINA: Ce vrea Masaniello? Cît vrea?

VICEREGELE: O să aflăm.

VICEREGINA: Nu pierde timpul. Un agitator norocos ca el sporește prețul mediației sale pentru a întoarce poporul la liniște, ceas cu ceas.

UN VALET (*intrînd*): Excelență.

VICEREGINA: Ce-i?

UN VALET: Ministrul Zuffia.

VICEREGELE: Să intre. (*Valetul îl introduce pe Zuffia*)

ZUFFIA (*intră și se închină în fața Vicereșilor*) Excelențe . . .

VICEREGELE: Ia loc, Zuffia.

ZUFFIA: Mulțumesc. (*Valetul oferă un scaun ministrului, apoi iese*)

Lucruri importante, Excelență. (*Se așează*) Deocamdată, așa cum am hotărît în Consiliu, a plecat un curier la Roma, cu mesajul adresat Ministrului Regelui Spaniei. Sînt sigur că va trimite imediat toate trupele de întărire pe care va reuși să le strîngă și o va informa pe Majestatea Sa Catolică pentru a cere alte întăriri.

VICEREGINA: Să așteptăm, să așteptăm, . . . Dar putem să mai așteptăm?

ZUFFIA: Trebuie să așteptăm.

VICEREGELE: Pentru napoletani, revoluția e o distracție, e ca hramul Fecioarei del Carmine . . . (*iși face cruci, în timp ce Viceregina, făcîndu-și și ea semnul crucii, aproape că ingenuchie*) cu respectivul asalt al Castelului.

ZUFFIA: Nu. Îmi pare rău că trebuie s-o contrazic pe Excelența noastră . . .

Masaniello, cu Lazzarii lui, a dezarmat întregi companii de soldați nemți și spanioli . . . A rechiziționat pulberea de tun și toate arcebuzele pe care le-a găsit; de la topitori și-a procurat tunuri mari și mici, și le-a plasat în locurile cele mai importante din oraș . . .

VICEREGINA: Cît vrea? Cît trebuie să i se ofere?

ZUFFIA: Cît vor ei. Nu e sigur.

VICEREGELE: Nu?

ZUFFIA: Informatorii noștri mi-au destăinuit că alături de el se află un om foarte isteț.

VICEREGELE : Cine?

UN VALET (*intrînd*) : Excelență?

VICEREGELE : Du-te dracului !

VICEREGINA : Așteaptă, dragul meu, nu te înfură. (*Valetului*) Ce-i?

CAPOCCIONE (*intră; e un bătrîn toscan, în jur de șaptezeci de ani, vorbăreț, viclean*) : Capoccione, Excelență . . . Capoccione zurbagiul, el e !

VICEREGELE : V-am primit acum două ore, înainte de ședința Consiliului. Am vorbit pe-ndelete, ce mai aveți să-mi spuneți?

CAPOCCIONE : Cum aș fi putut să plec, Excelență? Mi-am zis: dar dacă Viceregele are nevoie de ceva? Frumoasă treabă, să-l las singur în momente ca acestea. Ceasuri de foc, Excelență. M-am sacrificat așteptînd afară, în picioare . . . și fără să mîncînc. Două linguri de zeamă mi le-a dat un caporal . . . Oh, ce mîncare scîrboasă le dă soldaților săi ! Pe Viceregină n-am mai văzut-o de un car de vreme . . . vă felicit . . . nu vă face deloc rău revoluția, Dumneavoastră.

VICEREGINA : Și ce mai vreți?

CAPOCCIONE : Nimic, nimic . . . L-am văzut pe ministru intrînd (*il arătă pe Zuffia*) și m-am gîndit că prezența mea ar putea să fie de folos, în vederea unei hotărîri de luat. Am vești precise.

ZUFFIA : Le avem și noi.

CAPOCCIONE : Ale mele sînt mai proaspete. Ce mai, Excelență, torta e mare, dar mi se pare că în jurul mesei sînt prea mulți invitați. Abia apucați să împărțiți feliile, că ăia au și întins mîna și le-au înșfăcat . . .

ZUFFIA : Și cine, după părerea dumată, ar fi atît de necuviincios față de Excelența Sa, și atît de lacom, încît să se servească singur?

CAPOCCIONE : Domnule ministru, băncile își desfășoară activitatea la lumina zilei : un ducat costă atîta și atîta pe an. Cu ducatul acesta se fac industria, comerțul, lucrările publice, războaiele . . . Ducatul însă, se dă întîi, cît costă, Majestății Sale Cato-lice. Ceea ce Majestatea Sa Catolică nu știe e cît îl vor costa ducatul acesta pe oame-nii din popor.

ZUFFIA : Și dumneata știi?

CAPOCCIONE : Și dumneavoastră știți, domnule ministru.

ZUFFIA : Eu nu știu nimic.

CAPOCCIONE : Atunci, să vă explic eu. Vă explic ca bancher și în numele băn-cilor publice care lucrează la Napoli, de la banca Sfîntul Eligi : pînă la banca Prea Sfîntului Mintuitor. Madrid cere Viceregatului Napoli ducatul pentru arma-ment, războaie, daruri și alte bagatele. Băncile dau ducatul în acot și în con-dițiile stabilite. Cine plătește? Nobilii și clerul sînt de neatins. Plătește poporul. Cum? Prin biruri. Instituția birurilor e concesionată cavalerilor, negustorilor bogați, baronilor, care varsă suma guvernului Viceregelui.

ZUFFIA : Și pe urmă? Continuă.

VICEREGELE : Lasă-l să vorbească.

CAPOCCIONE: Firește. Nu mi-e frică, mie, să vorbesc. Perceptorii concesionarilor, vameșii, strâng poporul în menghine și-i storc sîngele. Ducatul cu pricina se înmulțește la nesfîrșit pentru a umple buzunarele profitorilor, călăilor și pungașilor.

ZUFFIA: Nu-i adevărat !

CAPOCCIONE: Nu? Atunci ce înțeles are Masaniello? De ce tot poporul de rînd îl socotește un Dumnezeu? Eu nu vorbesc în apărarea răsculaților. Sînt un bancher, nu un revoluționar. Băncile pot să se închidă, deocamdată, și să se redeschidă în cazul cînd Masaniello s-ar hotărî să predea Napoli în mîinile Francezilor. Ce ne interesează pe noi?

VICEREGELE: Ajunge !

VICEREGINA: Ești obraznic și de nesuferit.

CAPOCCIONE: Sîntem bancheri. Ghișeele băncilor se țin deschise sau se țin închise. Informatorii noștri ne-au dat știri precise. Masaniello a aflat de Privilegiul lui Carol Quintul.

VICEREGINA: Privilegiul lui Carol Quintul?

CAPOCCIONE: Exact, un pergament acordat de Împărat, credinciosului popor napoletan, în timpul vizitei sale, acum un secol, și care nu numai că limitează numărul birurilor, ci și precizează că, în cazul în care actul ar fi violat, poporul napoletan ar avea dreptul să ia armele în mîini pentru a-și apăra privilegiile, fără a putea fi acuzat de răzvrătire.

ZUFFIA: Părintele Genuino l-o fi informat de asta pe Masaniello.

VICEREGELE: Giulio Genuino?

CAPOCCIONE: Așa e. El l-a informat.

VICEREGINA: Cum, după grațierea primită de la Majestatea Sa, tot se mai ocupă de reforme?

VICEREGELE: Are s-o plătească scump.

VICEREGINA: După. Mai e timp. Ai răbdare. Socotelile vor fi făcute.

CAPOCCIONE: Birurile care ar rămîne în vigoare dacă Privilegiul ar fi restabilit, ar fi desigur suficiente Regelui Spaniei, dar n-ar ajunge să astîmpere foamea mesenilor care stau la ospățul perceptorilor. Iată sfatul pe care-mi permit să-l dau Excelenței voastre: revoluția e rodul greșelilor unui sistem economic. Greșelile se pot elimina, revoluția nu. Dacă aș fi în locul dumneavoastră aș înmîna Privilegiul lui Masaniello și aș trage împotriva sistemului. Nu vorbesc în interesul meu personal: nici Masaniello, dacă învinge, n-ar putea să se lipsească de bănci. Noi putem să așteptăm. Ghișeele băncilor ori se țin deschise ori se țin închise. Cer îngăduința Excelenței Voastre. Sînt obosit, înfometat: mă duc acasă să îmbuc ceva. Permiteți ! (Se înclină și iese)

VICEREGINA: Dar perceptorii aștia sînt, într-adevăr, atît de tirani față de popor?

ZUFFIA: Minciuni, Excelență, minciuni. Cunosc eu prea bine țelurile secrete ale acestui intrigant bătrîn.

VICEREGINA: A vorbit de greșeli . . . de sisteme . . .

ZUFFIA: Sistemul folosit de noi e singurul care poate ține în frâu un popor cu o fire schimbătoare, încăpăținată, silnică și necinstită cum e aceea a poporului napoletan. Fără perceptorii nu s-ar scoate nici o lețcaie de la nelegiuții ăștia. Bancherul, figura asta suspectă, își are planurile sale. El crede că Spania va pierde Regatul Napoli.

VICEREGELE: Nu ! Trăiască Spania !

ZUFFIA: Trăiască !

VICEREGELE (*Vicereginei*): Și tu ?

VICEREGINA: Trăiască Spania !

VICEREGELE: Masaniello nu știe unde poate duce o revoluție, și unde un sistem . . .
Zuffia !

ZUFFIA: Excelență !

VICEREGELE: Eliberează-l pe ducele de Maddaloni și adu-l aici, cu toate onorurile cuvenite numelui și rangului său. Don Roderigo Ponza de Leon, Duce de Arcos, Vicerege al Regatului Napoli acceptă să-l primească în audiență la Castel Nuovo.

ZUFFIA: Se va face, Excelență. (*Se înclină și iese*)

VICEREGELE: Arhivari, secretari, șambelani, paji și slujitori ai curții ! Alergați, repede ! (*Persoanele chemate vin în goană*) Căutați Privilegiul lui Carol Quintul ! (*Muzică, pantomima începe. Toți, inclusiv Viceregele și Viceregina încep să caute pergamentul. Apar mobile stil, dulapuri cu cărți, rafturi, lăzi, paturi, leagăne. Se caută pretutindeni, în fiecare sertar, fără rezultat. Din dulapuri ies veșminte, hirtii, pălării cu pene, jucării, instrumente muzicale, vase de bucătărie, măști . . . într-un cuvânt, zecile de lucruri ciudate pe care servitorimea le-a sustras, le-a ascuns și-apoi le-a uitat. Talmeș-balmeșul — ordonat coregrafic — e la culme în clipa în care Viceregele intervine*)

VICEREGELE: În odăi, cămări, arhive

Nu se află Privilegiul . . .

S-a pierdut . . . Dar mai rău are să fie :

Masaniello nu o știe ! (*Unei cameriere*)

Dar Regina, ceva știe ?

CAMERIERA: Zice că n-ar ști nimic.

VICEREGELE (*unui șambelan*): Arhivarul ?

ȘAMBELANUL: Ei, de-asemeni,

n-a văzut, nimic nu știe.

VICEREGINA (*intrînd*):

Tot nimic și iar nimic . . . L-am căutat

peste tot am cercetat,

pînă și-n episcopala tiară

a lui Nunzio. Unde a putut să piară ?

VICEREGELE: Dar sub pat? !

VICEREGINA: Am căutat.

VICEREGELE: Printre țigle, sus, pe casă?

VICEREGINA: Nu e. Nu știu, zău, cum o să iasă.

VICEREGELE: O privire în closet !

VICEREGINA: Am căutat, eu, berechet !

VICEREGELE: Scotociți prin cele scrinuri ! *(Servitori și cameriere deschid valize și lăzi, scoțind mari cantități de hirtii prăfuite)*
 Prin dulapuri, oh, ce chinuri ! *(Servitorii scotocesc dulapurile, fac grămezi de cărți și pachete de hirtie)*
 Doar valizele-mi întinse,
 nu cumva să fie-atinse ! *(Doi soldați spanioli își încrucișează halebardele în fața valizelor Viceregelui)*
 În sertar căutați cu toții. *(Arată un sertar. Șambelanul scoate o pereche de chiloți de femeie)*

ȘAMBELANUL *(tulburat)*: Ai nevastii-mi-s, chiloții !

VICEREGINA: Cum de au ajuns acolo?

ȘAMBELANUL *(mai scoate din același sertar, niște pantaloni bărbățești)*
 Pantaloni ! Și în ce hal !
 ăștia sînt de caporal !

VICEREGINA: Cu nevasta-ți, șambelane,
 e-n raporturi conjugale?

ȘAMBELANUL: Cine știe . . . ah, ce jale !

VICEREGELE: Iar, acum, deschideți ușa
 chiar acestui dulăpior ! . . . *(Arată o mobilă. Șambelanul încearcă, dar ușa rezistă)*
 Spargeți-l, hai, repejor ! *(Ușa e forțată și dulapul, deschis. În interiorul mobilei e ascuns un caporal al armatei nemțești, în izmene)*

VICEREGINA *(caporalului)*: Ce-ai făcut, pe Dumnezeu !

CAPORALUL *(arată pantalonul)*: Bantalonul este-al meu !

ȘAMBELANUL: Trage sabia, caporale !

CAPORALUL: Cata sînt ! Ți-o pag în șale ! *(Cei doi își încrucișează spadele)*

VICEREGELE *(nerăbdător)*:
 De hirtie vreau să știu !
 Coarnele — pe mai tîrziu.
 Să chemați, pe loc, un pictor
 cu penéle și culoare.
 Din trei linii și chenare
 o să iasă, cătinel,
 Privilegiul frumusei.

UN SERVITOR (*introducând un pictor care aduce cu sine un pergament, o paletă, culori și penêl*): L-am adus !

VICEREGELE: Maestre !

PICTORUL (*înclinându-se*): Excelență !

Mă înclin vouintei voastre,
la chemare sînt prezent :
iat-aici un pergament.

VICEREGELE: Vrei să-l faci să pară vechi ? !

PICTORUL: Dar e vechi, hîrtie roasă !

la priviți : e ca o gioarsă ! (*Servitorii desfășoară enormul pergament și-l întind astfel ca pictorul să-și poată începe lucrul*)

VICEREGELE: Atențiune la-nceput :
e în gotic conceput !

PICTORUL: Evident.

VICEREGELE: Arabescuri, mii și mii,
hieroglîfe, cred că știi ;
semne sfinte, așa, și-așa,
capete, etcetera . . .

PICTORUL: Un albastru-ar fi de pus.

VICEREGINA: Chiar așa, aici, mai sus.

PICTORUL: Puțin roșu am să pun.

VICEREGINA: Pare sînge ! Nu-i semn bun.

PICTORUL: Cam așa-i, aveți dreptate.

VICEREGELE: Pe un fond de aur, frate,
să-mi presari acum ușor
ca pe fluturași în zbor,
printre litere, avan,
puțin verde otoman.

VICEREGINA: Doămne sfinte !

VICEREGELE: Ce se-ntîmplă ?

VICEREGINA: Ia aminte,
jos, la dreapta, vrei nu vrei,
e o pată de ulei !

PICTORUL: Nu-i nimic ! Nici o dilemă :
o pictez ca pe o stemă !

VICEREGELE: Dar ca a lui Carol Quintul fie !

PICTORUL: Plici, plici, plici,
placi, placi, placi,
dacă taci, mai bine faci . . .
Și treaba-i gata ! Uite ici !

Servitorii dispar, împreună cu pictorul. Viceregele arată soției sale, cu un aer satisfăcut, falsul pergament

VICEREGELE: Și-acum, lui Masaniello
să-i întindem ăst inel,
și să-l prindem ca-ntr-un laț;
haț !

UN VALET (*intrind*) Excelență !

VICEREGELE: Ce dorești ?

UN VALET: Ducele de Maddaloni.

VICEREGELE (*aparte, soției sale*): El va duce negocierile cu Masaniello.

VICEREGINA: Dar temerile tale, Roderigo? Poporul îl iubește pe Duce. Cu planul acesta, tu însuși vei lega poporul și nobilimea, împotriva Spaniei.

VICEREGELE (*valetului*): Cei trei derbedei, la mine. Fluieră, Mattia. (*Secretarul se supune și la fluierătura sa intră în scenă trei personaje îndoielnice: Carnetta, Capatosta și Tuppitù, toți trei murdari, zdrențăroși și desculți*)

CEI TREI DERBEDEI (*cad în genunchi în fața Viceregelui și se înclină, pînă ating podeaua cu fruntea*): Excelență !

VICEREGELE (*sprijinindu-se cu vârful unui pantof pe mîna lui Carnetta*): Tu Carnetta !

CARNETTA: Ușurel, Excelență !

VICEREGELE: Ce-ai să spui, tu ?

CARNETTA (*repetînd lecția învățată pe dinafară*): Trădare, trădare !

VICEREGELE: Capatosta, tu ?

CAPATOSTA: Ducele de Maddaloni e trădător.

VICEREGELE: Tuppitù ?

TUPPITU: A măsruit Privilegiul.

VICEREGELE: Șase țechini. Trei arvună. (*Mattia dă arvuna celor trei*): Ceilalți după îndeplinirea misiunii. Repede, alergați spre piața Tîrgului.

CEI TREI DERBEDEI: Ecelență ! . . . (*și fug*)

VICEREGELE: Spune-i ducelui de Maddaloni să intre. (*Mattia iese*) Vino, scumpa mea mireasă, șezi lingă mine. Ești frumoasă . . . Ai să-l dai gata pe duce. Să fii drăguță cu el.

VICEREGINA: Bineînțeles . . .

TABLOU

Piața Tîrgului. Masaniello e la tribună, împreună cu Mario Vitale. Maso Carrese, Domenico Perrone și Giulio Genuino. Alarbii și Lazzarii, acum înarmați cu archebuze și halebarde, înconjoară tribuna, păzindu-și căpeteniile. Mulțimea, și ea înarmată, se plimbă incolo și-ncoace prin piață, adunîndu-se ori de cîte ori sosește cineva cu știri proaspete. Cei doi saltimbanci, Sfingione și Cacuocciolo, sînt așezați pe podiul lor, necăjiți pentru repausul forțat la care i-a constrins revoluția. Agitația mulțimii crește

pe măsură ce sosesc știrile. Pe bnzele tuturor flutură un singur nume: Maddaloni. Din cînd în cînd, cite un Alarb sau un Lazzar sosește în goană, urcă la tribună și înmînează un bilet lui Masaniello, care, la rîndul său, îl dă lui Genuino. După ce au citit mesajul, cei patru capi se sfătuiesc și luînd o hotărîre, aceasta se transformă imediat în ordine de executat. În depărtare, se pierd voci nedeslușite, sunete de trîmbiță și răpăit de tobe.

MASANIELLO: Veselie, veselie, veselie !
Sîntem frați, aici, cu toții . . .
Bucurie, bucurie, bucurie
să-nălțăm o rugă lui Isus.
San Gennaro ne proteje,
cel mai mare protector !
Veselie, veselie, veselie . . .
Frații mei, acum s-au rupt
lanțurile grele . . .
Bucurie, bucurie, bucurie !
Cine a luat puterea
să se-arate-acum în stare
s-o păstreze, s-o vegheze.

Dintr-o uliță vine în goană Pione.

PIONE: Masaniello, pescuit bogat !

MASANIELLO (se luminează de bucurie): Cine vine?

PIONE (întorcîndu-se spre ulița din care a sosit): Aduceți-l aici. (lui Masaniello):
Girolamo Letizia !

MASANIELLO: Bine ! (Mergînd spre casa lui) Bernardinaaa ! Ne-a sosit un prieten . . . Vino repede, Bernardina !

BERNARDINA (la fereastră): Cine-i?

Patru sau cinci Lazzari, înarmați cu archebuze, împing un bărbat speriat, palid și pe jumătate gol, spre tribună. Odată ajuns la picioarele tribunei, omul stă să se prăbușească; Lazzarii se opresc și-l sprijină.

MASANIELLO (către Lazzari): Așteptați. Dacă don Gerolamo nu e în stare, îl ajut eu să urce. (Coboară, se apropie de Girolamo Letizia și-l ajută să urce pe tribună) Încet, încet . . . (Mulțimii) Prietenul nostru a băut peste măsură. (Mulțimea rîde) Dar acum, în aerul proaspăt, beția se duce. (Au ajuns în centrul tribunei) Dați-i un scaun să șadă lui don Girolamo. (Carrese întinde un scăunăș, pe care se așează Girolamo) Așa stai mai bine. (Bernardinei) Bernardina, cum adică: vrei să faci contrabandă cu făină într-un ciorap, fără să-ți spună nimeni nimic? Dar vameșii ce treabă au? (Îl arată pe Girolamo) Și-a făcut datoria. Ai fost opt zile la pușcărie? Ai plătit. A trebuit să fac rost de două mii de ducați ca să te scot de-acolo? Am plătit. (Prefăcîndu-se că-și dă seama abia acum de rănila de pe fața lui don Girolamo) Ce ți-au făcut?

(Lazzarilor) Ce să mă mai fac cu voi? (lui don Girolamo) Cine te-a zgîriat așa? la te uită... (Cu un bețigaș numără rănile) Una, două, trei... (Se uită la capul lui Girolamo.) Încă una, aici... și încă una. (Din nou, Lazzarilor) Dacă vă mai purtați și altă dată așa cu un vameș, vă arăt eu vouă... El și-a făcut datoria. Rănile astea trebuie să dispară.

MULȚIMEA: Cum?

MASANIELLO: O să-l doftoricească Bernardina. Bernardina!

BERNARDINA (vine în fugă, urcă la tribună, cu o pungă de făină): Aici sînt.

MASANIELLO: Don Girolamo trebuie doftoricit.

BENARDINA: Gata! (Aruncă făina, cu pumnul în Girolamo. Mulțimea ride din toată inima. Cînd omul e complet acoperit de făină, Bernardina încetează) Gata pentru friptură!

MASANIELLO: Focul trebuie aprins la casa lui. (Lazzarilor) Duceți-l acasă la el. Așezați-l în fața porții și arătați-i cum se aprinde focul.

Lazzarii îl umflă pe Girolamo și-l duc, în risetele și fluierăturile mulțimii. Lîngă tribună, Sfingione se adresează unui Lazzar de pază.

SFINGIONE: Vrei să o întrebi pe căpetenia voastră dacă binevoiește să-mi acorde audiență?

LAZZARUL: Ce-ai spus?

SFINCIONE: Aș vrea să vorbesc cu căpetenia.

LAZZARUL: Masaniello!

MASANIELLO: Ce-i?

LAZZARUL: Țasta vrea să vorbească cu tine.

MASANIELLO: Ce dorești?

SFINGIONE: Domnule Masaniello.

MASANIELLO: Domnul e-n cer.

SFINGIONE: Așa-i, dar n-am vrut să jignesc. În Sicilia, « Domnule excelență » se zice mereu.

MASANIELLO: Bun, și?

SFINGIONE (lui Cacuocciolo): Cacuocciolo, vino... să vorbim amîndoi.

CACUOCCILO: Lasă-mă-n pace... Eu nu vorbesc cu scîrbosul ăsta.

SFINGIONE: Nebunule, isprăvește! Țasta-ți taie capul.

CACUOCCILO: Să mi-l taie, să mi-l taie... Tot scîrbos este.

(Obrăznicia lui îl amuză pe Masaniello și provoacă risetele mulțimii)

MASANIELLO: Cacuocciolo, vino-ncoace.

CACUOCCILO: Mie nu-mi poruncește nimeni, nici mama.

MASANIELLO: Atunci vin eu la tine. (Se duce pînă în fața lui Cacuocciolo)]

Scîrbos sînt?

CACUOCCILO: Scîrbă. Scîrbos și nespălat.

MASANIELLO: De ce?

CACUOCCILO: Nimeni nu mai ia șoarecii prinși de mine. « După revoluție », îmi spun. (*Arată sacul cu șoareci*) Dacă n-au de mâncare, de foame au să moară.

SFINGIONE: În viață trebuie să-i ținem . . . Șoarecii morți n-au decît jumătate de preț !

Apropierea unui cal în galop în direcția pieței, atrage atenția mulțimii și a lui Masaniello.

MARCO VITALE: Masaniello, acum e acum.

CARRESE: Ne sosește prietenul.

Masaniello se întoarce pe tribună în timp ce mulțimea se îngrămădește la colțul uliței, pe unde se știe că va trece călărețul.

MULȚIMEA: El e ! Ducele . . . Maddaloni ! . . .

Alarbi și Lazzari își croiesc drum prin mulțime pentru a-l întâmpina și escorta pînă la Masaniello pe nobilul cavalier care sosește. Încă puțin și se aude tropotul calului, pe ulicioară; calul se oprește și dă din copită, apoi își reia înaintarea, intrînd în piață, dus de căpăstru de Lazzari. Ducele de Maddaloni se ține drept în șa. Mulțimea, bănuitoare, îl înconjoară și-l privește cu ură. Ducele, bănuitor și el, scrutează chipurile dușmănoase din jurul său, dar nu-și pierde obișnuita trufie. Dă drumul frîului și se lasă dus pînă la tribună. Urmează o tăcere stingheritoare pentru toată lumea.

MADDALONI (*mulțimii*): Ei? Nu vă mai aduceți aminte de binefăcătorul vostru? Așa-l primiți pe omul care a căutat totdeauna să vă ajute și să vă apere de silniciile Spaniolilor? Chiar atît de nerecunoscător ești, popor napoletan, încît îl întâmpini cu atîta răceală pe Ducele de Maddaloni?

MASANIELLO: Excelență ilustrisimă, nu din lipsă de cuviință față de nobila dumneavoastră persoană . . . numai că piața a rămas oarecum copleșită de marea cinste de-a fi primit în obraz cele patru copite gingașe ale înfocatului dumneavoastră bucefal.

MADDALONI: Masaniello, tu să nu-ți bați joc de mine.

MASANIELLO: Vai de mine, ferit-a sfîntul ! (*Mulțimii*) Bateți din palme pentru excelentissimul domn Duce. (*Mulțimea aplaudă zgomotos*) Ați văzut . . .

MADDALONI: Pentru aplauzele acestea trebuie să-ți mulțumesc ție . . .

MASANIELLO: Și eu trebuie să vă mulțumesc pentru altceva . . .

MADDALONI (*mulțimii*): Am venit aici numai în interesul vostru. Documentul care vă ocrotește de orice pedeapsă sau osîndă pentru crima de lèse majesté a fost găsit, acesta e. (*Arată mulțimii pergamentul*) Viceregele, Ducele de Arcos, a binevoit să-mi dea însărcinarea de a-l înmîna lui Masaniello. (*Mulțimea primește vestea fără entuziasm*) Văzînd că nici măcar lucrul acesta nu vă înduioșează, înmînez pergamentul și mă duc, scîrbit și tot mai convins de cît sînteți de proști și de necuviințioși.

Înmînează pergamentul lui Masaniello, trage de hățuri, dar Alarbii opresc calul.
MASANIELLO: Așteptați.

MADDALONI: Ce să mai aștept? Crezi cumva că sînt sluga ta?

MASANIELLO: Eu n-am slugi. Dumneavoastră, da. Excelență, am cunoscut trei din ele. Și după cum gîndesc slugile se poate pricepe cum gîndesc stăpînii.

Între timp, Genuino și Vitale, după ce au cercetat atent pergamentul, se uită unul la altul, cu gravitate. Apoi, Genuino se apropie de Masaniello, îi șoptește ceva la ureche. Căpetenia poporului ia pergamentul și-l arată poporului.

MASANIELLO: Și am dobîndit și Privilegiul lui Carol Quintul . . . Acum putem să fim liniștiți. Mulțumiți domnului Duce, din ce în ce mai nobil și mai puternic . . . și stăpîn încă pe o feudă, pe care Viceregele i-a făgăduit-o pentru oboseala ce și-a luat-o. Și așa, el, cu toată șleahța de nobili și nobiloni, poate să săvîrșească mai departe fărădelegi, tilhării și silnicii împotriva oamenilor săraci. De aceea l-a falsificat ! (*Arătînd pergamentul, Ducelui*) Țsta e măsilit ! Tu l-ai măsilit !

Masaniello se aruncă asupra lui Maddaloni, îi smulge hățurile și-l trage jos de pe cal.

MASANIELLO: Asta i se cuvine, și încă mai rău decît asta, unui trădător de patrie ca tine !

Mulțimea infuriată se repede la Maddaloni. Alarbii și Lazzarii îl imobilizează cu armele pe Duce, care zace pe jos. Toți așteaptă un semn al lui Masaniello pentru a-l executa. Intervine Perrone, viclean și energic.

PERRONE: O clipă ! Masaniello, eu te iubesc. Greața față de cîinele ăsta învățat mă îndeamnă să-l jupoi cu miinile mele. Dar noi nu ne-am răzvrătit împotriva Majestății Sale Catolice, Regele Spaniei. Tu însuși ai spus credinciosului popor din Napoli: « Trebuie să protestăm împotriva rețelei de silnici profitori pungași care sug sîngele poporului și chiar al Majestății Sale ». Și asta facem ; să nu se spună vreodată că a plecat de la noi primul semn de violență sîngerоasă. Datoria noastră e de a-l virî în închisoare pe acest trădător, de a-l ține la dispoziția unei judecăți a poporului după toată rînduiala.

MASANIELLO (*după o scurtă reflecție*): Ai dreptate. (*Alarbilor*) Duceți-l în închisoarea del Carmine.

PERRONE (*coborînd de pe tribună*): Domnule Duce, vreau să am eu cîntea să vă-nsoțesc ca pușcăriaș. (*Mulțimea rîde*)

MADDALONI (*adresîndu-se poporului, în timp ce Alarbii, la porunca lui Perrone, îl tirăsc afară*): Priviți-l, admirați-l, pe șeful vostru ! (*lui Masaniello*) Iar tu, vorbește, spune tot ce vrei, dar repede . . . fiindcă n-ai prea mult timp la îndemină.

MASANIELLO (*face semnul « coarnelor » cu degetele*): Ptiu, ptiu, cobe ! (*Mulțimea protestează și urlă împotriva Ducelui*)

PERRONE: Umblă, și nu mai pălăvrăgi atita ! (les)

PĂRINTELE GENUINO: Avem nevoie de reforme . . . Nu cu violența vei obține ceva de la nobilime.

MASANIELLO: Dar mie, cu violența mi-a luat Ducele de Maddaloni zece kile de pește . . . (Își dezgolește un umăr și-și arată cicatricile) Uite ce mi-au făcut slugile lui. E un pungaș, un porc, învoit cu bandiții și când dau o lovitură îmi împart prada . . . E învoit și cu vameșii. Dar nobilimea nu plătește biruri. (Adresându-se poporului) Cum se face vinul? Se așează ciorchinii de struguri grămadă și se strivesc cu picioarele. Cu cât picioarele sînt mai grele, cu atît mai mult vin iese. Ce belșug, cîți struguri ! Să știți, copii, cu cît mai nobile sînt picioarele, cu atît mai mult sînge țîșnește dedesubtul lor !

UNUL DIN MULȚIME: Hei, Masaniello . . . ce-i de făcut, acum?

ALTUL: Să nu pierdem timpul.

MULȚIMEA: Masaniello, ce-avem de făcut?

VITALE: Viceregele are tot interesul să pierdem timpul . . . La ceasul ăsta a și trimis după întăriri în Spania. (Mulțimea aprobă declarația lui Vitale)

MASANIELLO: Viceregele a umblat la școală, a învățat, ca să știe ce se-ntîmplă în lume. Lumea e alcătuită din nații, națiile — din orașe, orașele — din străzi. Toate cartierele din Napoli, de la Sant' Angelo la Segno, la Rua Catalana, vor afla cînd Viceregele a primit să capituleze, recunoscînd drepturile poporului.

PĂRINTELE GENUINO: Capitularea trebuie să fie iscălită de întreg Consiliul și ratificată de Majestatea Sa Regele Spaniei.

MASANIELLO: Viceregele știe ce se întîmplă în mijlocul străzii, pentru că a învățat. Eu, în mijlocul străzii — m-am născut ! (Mulțimea aplaudă)

TABLOU

Formare, la vedere, a curții interioare a bisericii del Carmine. Se așteaptă lectura pe capitole a Tratatului de Pace. Poporul e nerăbdător; se vorbește, se comentează, se formează grupuri numai de femei și numai de bărbați. Maria Grazia, soția lui Carrese și sora lui Masaniello, în lipsa Bernardinei, e persoana cea mai căutată și mai disputată de toată lumea. Perrone arată unui grup de pescari cît de hotărîtoare a fost importanța persoanei sale în a-l hotări pe Vicerege să accepte Capitularea.

PERRONE: Dacă nu era Domenico Perrone, fiți siguri că Viceregele nu primea Capitularea . . .

UN PESCAR: Ai fost chiar tu la Vicerege?

PERRONE: Nu cumva crezi că mi-a fost frică? M-am înfățișat și-am spus: « Oți fi dumneavoastră Viceregele, dar poporul e popor. Dacă nu primiți, Napoli se preface într-o scăldătoare plină de sînge. »

PESCARII: Foarte bine!

MARIA GRAZIA (*trăgînd la o parte un grup de femei din popor*): Părintele Genuino a făcut . . . cum îi zice . . . a scris chiar el înţelegerea: treisprezece articole, toate în folosul poporului. Dar dacă nu era bărbatu-meu, Viceregele nu primea. CARRESE (*intrînd*): Să nădărdăuim că asta-i ultima liturghie. Să se citească această Capitulare şi să isprăvim tarantella, că nu mai pot ! Unul vrea ceva, altul vrea altceva . . . şi toţi vin la mine. Dar ce sînt eu, Tatăl ceresc? (*apropiindu-se de soţia lui*) Maria Grazia, vino lîngă mine, că după citirea capitolelor ne-ntoarcem la Pozzuoli: m-am săturat.

MARIA GRAZIA: Încă o leacă de paciinţă.

Intră trei cerşetori şi întind mîna după pomană.

MULȚIMEA: Plecați, pomana s-a făcut. Nu mai e nimic.

Cei trei zdrențăroși se apropie de Perrone.

PRIMUL ZDRENȚĂROS: Sîntem din carne şi oase.

PERRONE (*fraza convențională l-a făcut să-i recunoască pe cei trei: Carnetta, Capatosta şi Tuppitù*): Din carne şi oase sîntem cu toții, dar nu-i momentul de făcut pomeni.

CARNETTA: 'Xcelență, vrem să-l vedem pe Masaniello şi mai vrem să auzim şi noi citirea capitolelor.

PERRONE: Şi voi aveți dreptul acesta. Stați aici şi nu faceți gălăgie. (*tare*) Şi ducele de Maddaloni?

CARNETTA (*Sottovoce*): Totul în ordine. La ceasul ăsta e în casa lui cumnatu-său, în Abruzzo.

MASANIELLO (*intrînd şi strigînd în direcția pieței*): Bernardina, vino . . .

BERNARDINA (*dinspre piață*): Imediat . . . încă două minute.

MASANIELLO (*înaintînd spre centrul curții, urmat de părintele Genuino şi de Marco Vitale*): Perrone, unde ești?

PERRONE: Aici sînt.

MASANIELLO: Şi Carrese?

CARRESE: Aici sînt şi eu.

Intră diferiți ofițeri, urmați de alte grupuri de oameni. Perrone, care iscodește nerăbdător în toate părțile, observă imediat sosirea lui Antonino Grosso, însoțit de doi bandiți. Poporul comentează cu ostilitate aceste noi venituri. Masaniello încremenește, dar nu ia măsuri, mulțumindu-se să observe calm ceea ce se petrece.

PERRONE (*luîndu-l la o parte pe Grosso*): Cîți sînteți?

GROSSO: Peste două sute. Mergem la sigur?

PERRONE: Du-te liniștit . . . sînt eu aici. (*lui Masaniello*) Masaniello privește . . . (*Îl arată pe Grosso şi pe oamenii săi*)

MASANIELLO: Am văzut. Dar ce fac aici, bandiții ăștia?

PERRONE: Se mișcă județul, satele, ca să simtă mirosul omului celui mai mare de pe Pămînt. Sînt oamenii credincioși ai lui Domenico Perrone, care își aștern la picioarele lui Masaniello curajul şi, dacă e nevoie, capul. Au venit să

asculte *Tratatul de Pace*. (*adresându-se bandiților*) **Vorbiți ! Ce-i, vă e rușine? Vorbiți !**

CEI TREI (*în cor*): Masaniello e mîntuirea noastră ! (*În piață se aude o detunătură*)
MASANIELLO (*strigînd*): Trădare !

Mulțimea se îngîmădește spre ieșire, îndreptîndu-se spre piață. Perrone îl trage la o parte pe Masaniello, izolîndu-l și dîndu-i impresia că vrea să-l țină departe de orice primejdie.

PERRONE: Viața ta e prea de preț. Nu te mișca de-aici.

Se îndepărtează și se îndreaptă spre ieșire. În aceeași clipă, bandiții se aliniază în fața căpeteniei poporului, îndreaptă spre el archebuzele și trag. Poporul tace, înmărmurit. Dar, dîndu-și seama că Masaniello a rămas teafăr, mulțimea izbucnește în strigăte de bucurie.

MULȚIMEA: Minune . . . Fecioara del Carmine a făcut minunea !

Toți se strîng în jurul celui « atins de minune », tratîndu-l ca pe o relictă sacră: îi sărută mîinile, veșmintele, și-l ridică pe brațe, pentru a-l purta în triumf. Din mulțime pleacă o vorbă.

O VOCE: Bandiții au fost ! Moarte bandiților !

O ALTĂ VOCE: Prindeți-l pe Perrone ! El e trădătorul !

Poporul scoate un urlat sălbatic și se azvîrle asupra bandiților. Mulțimea, în frunte cu Masaniello, se revarsă în piața Tîrgului, urmărindu-i pe bandiți și pe Perrone. Curtea bisericii rămîne goală. Domenico Perrone iese din ascunzătoarea sa ca să fugă, dar se întîlnește cu Cacuocciolo, travestit în femeie gravidă, pentru reprezentatie.

PERRONE (*îngrozit, bîlbîindu-se*): Frumoaso, fă, frumoaso . . . Ești mamă de copii. . . . Dacă mă scapi cu viață, îți dau zece țechini de aur.

CACUOCCILO: Fă-te că ești orb și vino cu mine. Închide ochii, închide-i . . .

Perrone se lasă dus de mîină, și-l urmează pe Cacuocciolo cu ochii închiși. Curtea bisericii dispare la vedere și ne aflăm în piața Tîrgului. Tablou coregrafic: uciderea bandiților. La sfîrșit, în jurul tribunei în care au luat loc Masaniello, Genuino, Carrese și Marco Vitale, poporul ridică țepele cu capetele bandiților.

PIONE (*îl tîrăște pe Antonino Grosso, muribund, pe tribună*): Urcă, vino . . .

VITALE (*însfăcîndu-l pe Grosso de haină*): Cine-i capul trădării? Vorbește.

CARRESE și **GENUINO**: Vorbește.

GROSSO: Ducele de Maddaloni.

CARRESE (*arătîndu-i țepele cu capetele bandiților*): Uite ce sfîrșit au avut tovarășii tăi.

MASANIELLO: Mai lipsește unul.

CACUOCCILO (*ajungînd, dintr-o uliță*): Loc, loc . . . orbii trebuie respectați . . .

Loc, loc . . . (Mulțimea face loc) Îndurați-vă de cei orbi . . . (Toți se dau la o parte și-i lasă să treacă) Vino, te călăuzesc eu. (Ajunși lîngă tribuna lui Masaniello, Cacuocciolo își ridică privirea spre căpetenie și-i zice) Tu,

care faci atâtea minuni, redă-i vederea lui Domenico Perrone ! (Scoate pălăria și mantaua lui Perrone, îl împinge spre Masaniello, apoi fuge, refugiindu-se pe scena saltimbancilor, lângă Sfingione)

MULȚIMEA : Netrebnicule ! Nelegiuitule ! Trădătorule ! (Mulțimea ar vrea să se azvirlă asupra trădătorului, dar Masaniello intervine)

MASANIELLO : O clipă. (lui Perrone) Urcă, vino-ncoace . . . Arată-te. Lumea vrea să te vadă. (Alarbilor) Ajutați-l. (Alarbii îl însoțesc pe Perrone, pe tribună. Masaniello se apropie și-i vorbește de la obraz) Bărbat frumos ! Bărbat însemnat ! Plînge . . . Mult va trebui să plîngi, acum. Ești înarmat ? (Îl percheziționează pe Perrone; găsește un cuțit și un pieptene) Asta ți-e de folos. Ți s-a încilcit părul. . . Nu-i frumos. Păptănă-te. Vreau să fii cu capul ferchezuit. (Adresîndu-se poporului) Oameni buni, de cum se întunecă trebuie să aprindem focuri la colțul străzilor și ulițelor și în mijlocul piețelor. Întunericul a fost totdeauna ortac cu trădarea. Focurile să țină toată noaptea. Și la toate ferestrele, la toate balcoanele, trebuie așezată cite o luminare. Napoli luminat și frumos ! (Adresîndu-se lui Perrone) Și în mijlocul orașului luminat, ce frumoasă e căpătîna ta pieptănată cum se cuvine !

Și începe să pieptene cu grijă părul lui Perrone, în timp ce mulțimea se adună tăcută în jurul tribunei.

PARTEA A DOUA

Un tăpșan verde pe Monte di Dio. E o zi frumoasă cu soare. De pe colină se vede o nemărginită întindere de mare albastră. Cîteva spălătorese înfig în pămînt « furcile », altele întind frînghiile pentru a agăța rufele, iar altele pregătesc albiturile spălate spre a fi întinse. În același timp, cîntă. Cu mișcări ritmice, de dans, femeile își continuă lucrul.

PRIMA SPĂLĂTOREASĂ : Țin un deget în ureche
ce îmi zice, ce îmi zice . . .

CORUL : Ce îți zice?

PRIMA SPĂLĂTOREASĂ : Că nu voi a mai trudi !
Și aș vrea
de s-ar putea
princesă-a deveni !

CORUL : Asta numai un bărbat,
poate face, de ți-e dat.

A DOUA SPĂLĂTOREASĂ : Țin un deget în ureche
ce îmi zice, ce îmi zice : . . .

CORUL : Ce îți zice ? Ce îți zice ?

A DOUA SPĂLĂTOREASĂ : Cînd e ploaie, nu e soare . . .
Tare-aș vrea cu un cuvînt
Să-nsenin cer și pămînt !

CORUL : Asta numai un bărbat,
poate face, de ți-e dat.

A TREIA SPĂLĂTOREASĂ : Țin un deget în ureche
Ce îmi zice, ce îmi zice . . .

CORUL : Ce îți zice?

A TREIA SPĂLĂTOREASĂ : Că Vezuviul nu se-atinge . . .
Un capac pe el, întins
În sfârșit să-l văd și stins.

CORUL : Asta numai un bărbat,
poate face, de ți-e dat.

A PATRA SPĂLĂTOREASĂ : Țin un deget în ureche,
Ce îmi zice, ce îmi zice . . .

CORUL : Ce îți zice? Ce îți zice?

A PATRA SPĂLĂTOREASĂ : Dealul ăsta-i nemișcat . . .
Tare-aș vrea, dintr-o suflare
Să-l urnesc și-apoi să zboare.

CORUL : Asta numai un bărbat
poate face, de ți-e dat.

Dintr-odată, muzica veselă, exuberantă se frânge într-o notă discordantă.

PRIMA SPĂLĂTOREASĂ (strigînd) : Priviți ! (Și arată cu degetul spre capul Posillipo, pe lingă care trece un grup de galere spaniole. Femeile devin neliniștite)

A DOUA SPĂLĂTOREASĂ : Flota spaniolă !

A TREIA SPĂLĂTOREASĂ : Pușche-ți limba !

A PATRA SPĂLĂTOREASĂ : Să moară mortul !

PRIMA SPĂLĂTOREASĂ : Să alergăm în piață. Să mergem la Masaniello . . .

TOATE : Să mergem . . . Veniți . . . veniți . . .

O SPĂLĂTOREASĂ BĂTRÎNĂ : Alergați voi, că sînteți fete fecioare . . .

TABLOU

Castel Nuovo. O sală. Viceregele arată Vicereginei galerele spaniole, printr-un ocean.

VICEREGELE : Cită măreție ! Patru galere . . . Ba nu, așteaptă : cinci.

VICEREGINA : Să văd ! (Pune ochiul la ocean) Minunate ! A șasea a ajuns acum la capul Posillipo.

VICEREGELE : Să văd, repede . . . (Viceregina îi lasă locul) Firește, nu mă-nșel . . .
E flota Amiralului Doria.

VICEREGINA : Putere dumnezeiască ! Revolta va fi înăbușită.

VICEREGELE : Nu vorbi prostii. Doria face escală la Napoli ca să se aprovizioneze cu merinde, apă, paste făinoase . . . ca să-și odihnească echipajele și să-și îmborsăteze el însuși puterile . . . Ce știe el, ce poate să știe despre ceea ce s-a întîmplat la Napoli ?

VICEREGINA: Nu poți să-i trimiți cu o felucă un curier care să-l informeze despre toate?

VICEREGELE: Și ce probabilități de succes am avea, atacînd dinspre mare un popor înarmat pînă în dinți, stăpînind fortărețe prevăzute cu tunuri foarte puternice, în timp ce Doria contează doar pe brațe obosite și pe burți goale? Ar fi o sinucidere curată... Dacă ar fi o adevărată flotă de război, atunci, da, aș juca această carte. Numai amenințarea și ar fi de-ajuns să-i punem pe fugă pe zdrențăroșii ăștia, și să răcorim fierbințelele mizerabilei lor căpetenii.

ZUFFIA (*intrînd*): Excelență, a venit părintele Filomarini.

VICEREGELE: Ce dorește?!

ZUFFIA: Nu știu. L-am văzut venind într-o goană.

MATTIA (*intrînd*): Excelență, abatele Filomarini.

ABATELE (*intrînd în fugă și adresîndu-se Viceregelui, fără obișnuitele forme protocolare*): Excele... iertați-mă... dar acum, dacă ne mai încurcăm cu « luați loc » și cu « mii de mulțumiri », nu mai terminăm. (*Arătîndu-l pe Mattia*) Pe ăsta, ca să-l urnești din loc e nevoie de Spiritul sfînt. N-avem nici o clipă de pierdut. M-a trimis fratele meu, Eminența Sa Cardinalul, și mi-a zis: « Zboară! » Și am zburat din piața Tîrgului pînă aici, ce să vă mai spun, mi s-au înmuiat picioarele și mi se-nvrîtește capul... Lăsați-mă să mă așez și dați-mi un pahar cu apă. Vai de mine, ce căldură!

MATTIA: Apă?

VICEREGELE: Da, un pahar cu apă.

MATTIA (*perplex*): Excelența Voastră știe foarte bine că oamenii lui Masaniello au tăiat conductele... Apa nu mai ajunge la castel. Mai avem o mică rezervă... Dacă se-apucă să bea și cei ce vin de-afară, salutare!

ABATELE: O jumătate de pahar, un deget... Mi-e gîtlejul uscat, ca al sfîntului Iosif cînd a fugit în Egipt.

MATTIA (*întinde un pahar lui Filomarini și-i varsă un pic de apă dintr-o carafă de argint*): Poftim...

ABATELE: Mulțumesc. (*Bea. Mattia iese*) Ah, lăudat fie Domnul.

VICEREGELE: Ei?

ZUFFIA: Ce e așa de important?

ABATELE: De îndată ce poporul a văzut galerele sosind, parcă s-au dezlănțuit stihii iadului. Masaniello e în culmea furiei. A zis: « Cum, noi tratăm pacea, și Viceregele cheamă flota? »

VICEREGELE: Absurd, cînd aș fi avut răgazul?

ABATELE: Poporul e prost, Excelență. S-a răspîdit vestea aceasta, o crede și n-ai cum să-l convingi. Și dacă n-ar fi fost fratele meu, Eminența Sa Cardinalul, ar fi fost nevoie de căruțe pentru a culege morții de pe străzi.

VICEREGELE: Eminența Sa a vorbit cu Masaniello?

ABATELE: Numai prestigiul său a putut opri mînia poporului. Eminența Sa a rămas în piața Tîrgului pentru a-l convinge pe Masaniello să nu facă prostii . . . Era cît pe-aci să atace flota de pe Monte di Dio . . .

VICEREGELE: A spus el asta?

ABATELE: Zbierînd ca un nebun . . . « S-audă Viceregele cum funcționează tunurile sale ». Fratele meu mi-a zis: « Fugi la Castel Nuovo. Viceregele trebuie să facă ceva, altminteri nu numai că se duce de ripă tratatul de pace, dar se întîmplă o catastrofă ».

MATTIA (*intrînd*): Eminența Sa Cardinalul Filomarini.

Cardinalul intră, toți îi ies în întîmpinare, se închină în fața lui și-i sărută mîna.

TOȚI: Eminență . . .

ABATELE: Cum, Eminență, ai venit și tu?

CARDINALUL: Trebuie să evităm un măcel. Am fost nevoit să încredințez poporul că mă voi ocupa personal de treaba asta. Excelență, Masaniello vrea asigurări imediate și precise în privința angajării personale a Excelenței Voastre, de a nu lăsa să intre în portul Napoli flota spaniolă.

VICEREGELE: Coate-goale ! Vierme ! Un prăpădit de pescar îndrăznește să spună vreau !

CARDINALUL: Am stat mult de vorbă cu el.

VICEREGELE: Care-s ambițiile sale? Cîți ducați dorește?

CARDINALUL: Vă sfătuiesc să trimiteți imediat o felucă rapidă, cu un curier, pentru a întîmpina flota și pentru a o opri în larg. Despre Masaniello, Excelență, vom vorbi după aceea.

VICEREGELE: Amiralul Doria are nevoie de hrană.

CARDINALUL: Dar Excelența Voastră vrea sau nu să înțeleagă că Masaniello are în mîinile sale o putere absolută? Vrea sau nu, Excelența Voastră să dea ordine chibzuite pentru a se evita ca mult chinuitul popor al orașului Napoli să fie lovit de un flagel ireparabil?

VICEREGELE (*sceptic*): Nici așa . . .

CARDINALUL (*convins*): Masaniello trage.

VICEREGELE: Roderigo, te rog, ascultă sfaturile Eminenței Sale.

ZUFFIA: Excelență, Masaniello va primi Tratatul de pace, așa cum l-a dorit. Poporul își va redobîndi liniștea, iar noi vom avea tot timpul să restabilim adevărata ordine.

VICEREGELE (*după o scurtă meditație*): Așa-i, Zuffia, cea mai rapidă felucă să ajungă flota. Excelența Sa, Ducele de Arcos, Vicerege de Napoli, ordonă . . .

CARDINALUL: Nu, nu . . . iertați-mă. Amiralul Doria trebuie să primească ordinele direct de la Masaniello.

VICEREGELE: Cum?

CARDINALUL: Feluca trebuie să oprească în larg flota, să îmbarce un ofițer, să-l aducă la țîrm, la Masaniello. Ordinele i le va da el, în persoană.

VICEREGELE: Atunci . . . Vicerege e Masaniello?

CARDINALUL: Nu. Viceregele sînteți dumneavoastră. Masaniello e poporul.

VICEREGELE: Du-te, Zuffia. Execută ordinele lui Masaniello.

ZUFFIA: Așa voi face. (lese)

CARDINALUL (*fratelui său*): Tu vei aștepta ofițerul, pe țărîm, și-l vei însoți pînă în piața Tîrgului.

ABATELE: Bine. Sărut mîna. (*Închinîndu-se în fața Viceregelui și a Vicereginei*)
Excelențe . . . (lese)

CARDINALUL: Și-acum să vorbim despre vierme.

VICEREGELE: Care vierme?

CARDINALUL: Așa și-a îngăduit Excelența Voastră să-l numească pe Masaniello.

VICEREGELE: Dar, ia spuneți-mi, Eminență, dumneavoastră care l-ați cunoscut, ce are atît de deosebit omul ăsta încît vrăjește poporul?

CARDINALUL: Spune adevărul. Acest Masaniello și-a cîștigat atîta autoritate, respect și ascultare în aceste cîteva zile, încît face să se cutremure orașul cu poruncile sale, care sînt executate cu sfințenie de cei ce-l urmează. Masaniello a dovedit o prudență, o judecată și o moderație puțin obișnuite . . . În sfîrșit, a devenit pentru populația din Napoli regele cel mai glorios și mai capabil din lume.

VICEREGELE: Interesant.

VICEREGINA: Un împlînzitor de șerpi ca el ar putea aduce prețioase servicii Curții Spaniei.

VICEREGELE: Și Eminența Voastră a reușit să-și facă o idee despre planurile secrete ale lui Masaniello?

CARDINALUL: Planuri secrete?

VICEREGELE: Ce vrea? Funcții? Onoruri? Avere?

CARDINALUL: Nimic, Excelență.

VICEREGELE: Nimic? Te pui în fruntea unei revolte pentru nimic? Îți riști pielea pentru nimic?

CARDINALUL: Da, Excelență, pentru nimic. Masaniello dorește doar binele poporului.

VICEREGELE: Atunci, e nebun ! . . .

CARDINALUL: În Tratatul de Pace pe care Masaniello vi l-a trimis, sînt cuprinse toate cererile sale: amnistie generală, egalitate de vot între popor și nobilime și abolirea oricărui bir pus după Carol Quintul.

VICEREGELE: Vreau să-l văd. Vreau să-i vorbesc.

CARDINALUL: Pot să i-o spun.

VICEREGELE: Nu, Eminență. Întîi trebuie să primească Tratatul cu semnăturile, numai după aceea îl invit la Curte.

VICEREGINA (*privind prin ocean*): Ce țare să se întîmple în piața Tîrgului? Sînt neliniștită . . . Flota se apropie tot mai mult ! Cine știe cît îi trebuie curierului să ajungă pînă la ea.

CARDINALUL: Mă-ntorc în piața Tîrgului. Voi păstra legătura cu Masaniello.

Năvalnic cum e, ar putea să facă vreo prostie.

VICEREGINA: Eminența Voastră trebuie să fie obosită...

CARDINALUL: Am trăsura jos.

Viceregle și Viceregina sărută mina Cardinalului și-l însoțesc pînă la ușă.

VICEREGELE, VICEREGINA: Eminență...

Cardinalul iese grăbit.

VICEREGELE: Vreau să-l văd ! Vreau să-l văd ! Vreau să vorbesc cu el...

VICEREGINA: Cu cine?

VICEREGELE: Cu neprihănitul, cu nepătatul, cu prea curatul, cu incoruptibilul.

Mă voi pleca la orice vrere a sa. Îi voi da oficial această putere absolută pe care a cucerit-o cu violența... Vreau să-l împodobesc de sărbătoare, ca pe un curcan de Crăciun, să-l acopăr în argint și pene, ca pe un rege Midas, ca pe un sfînt Mihail... Iată-ți marea căpetenie, popor răzvrătit din fire ! Nu mai e un nelegiuit: îl mai iubești ? Nu mai e în zdrențe ca tine. Adoră-l în genunchi, acum, dacă pizma nu te face să-ți iasă ochii din cap... « Miinile mele-s curate ! »... Ți le murdăresc eu !

TABLOU

Piața Tîrgului. Masaniello, în centrul tribunei, dă audiențe poporului, examinînd diferite cazuri ce se supun judecării sale. Din cînd în cînd, se consultă repede cu Genuino, Pione și Maso Carrese care sînt lîngă el. De la fereastra casei sale, Bernardina urmărește fiecare gest al soțului, mîndră de el. Cacuocciolo și Sfingione își pregătesc de mincare, cel dintîi așîță cu un « evantai », focul dintr-un mic cuptor deasupra căruia joacă o căldare cu apă clocotită; cel de al doilea aranjează niște farfurii sparte și pahare desperechiate pe un butoiăș răsturnat cu gura în jos. Alături de cei doi saltimbanci se află un nou personaj: Tola Pancrazio, o femeie pocită, cu un enorm cap zburlit, deasupra unui trup firav ce nu depășește înălțimea de un metru și jumătate. Znamenیا îmbufnată și încruntată, stă pe podiul comediienilor. Un grup de Lazzari împinge pînă la tribuna lui Masaniello un tîrgoveț în stare de arest

PIONE: Vincenzo Cacace ! Contrabandă de arme și pulbere de foc ! Recidivist.

MASANIELLO: Are copii ? (Cacace face semn că da. Masaniello îl iscodește cu intensitate) Pe deasupra ești și mincinos ! (Privindu-l mereu țintă, își duce degetul mare al miinii drepte sub bărbie, pentru a arăta că acest Cacace va trebui să fie spînzurat. Osînditul se clatină, e dus pe brațe. Locul său e luat imediat de un bărbat bine îmbrăcat, împins pînă sub tribună de doi Alarbi)

PIONE: Domenico Zucca. Și-a dat foc casei cu bună știință, după ce și-a pus mobilele la adăpost, ca să dobîndească despăgubiri după terminarea revoluției.

MASANIELLO: Bună găselniță ! (Își duce degetul la gît, indicînd că acest osîndit va trebui să fie pedepsit prin decapitare. Alarbii îl scot pe Zucca, în timp ce Lazzarii îl împing în față pe Michele Frungillo, un borfaș tinerel de origină populară)

PIONE: Michele Frungillo ! A furat un sfeșnic de argint din locuința judecătorului Manzillo.

MASANIELLO: Hei, Frungillo Frungì . . . ce-ai de zis? Noi am făcut răscoala împotriva silniciilor și a nedreptăților, n-am făcut-o în folosul pungașilor . . .

PIONE (*arătînd prada*): Sfeșnicul e aici.

MASANIELLO: Să înfigem în el o luminare frumoasă și să-l trimitem bisericii del Carmine. După ce lumina se topește, Michele Frungillo să fie slobod. Poporul, însă, poate să stingă lumina după placul lui. Dacă aceia care o sting sînt mai mulți decît cei care o aprind, osînda poate să țină și zece ani . . .
(*Mulțimea rîde, Frungillo e dus. Masaniello se adresează lui Carrese și lui Genuino*)
Două minute pauză. Mă duc și mă-ntorc.

TOLA: Masaniello, ce faci, pleci?

MASANIELLO: Două minute.

TOLA: Acuși vine Carminiello.

MASANIELLO: Dacă vine, să aștepte.

TOLA: Dacă nu ești tu, ăla mă ocărăște, îmi spune cuvinte urite . . . îmi spune « privată » . . . Dar eu îl jupoi. (*Întinde brațul și arată un cuțit*)

MASANIELLO: De față cu Părintele Genuino, nu e voie. Eu mă-ntorc.

CARRESE (*privind în direcția unei ulicioare*): Vine Carminiello. Urcă, Masaniello.
(*Masaniello se-ntoarce pe tribună*) În zece minute am terminat.

GENUINO: E și notarul cu el.

PIONE (*iese în întîmpinarea lui Carminiello și a notarului*): Notarule, terminăm repede. (*Urcă toți la tribună. Pione îl arată pe Carminiello mulțimii*) Iată și mirele ! (*Mulțimea aplaudă*)

CARMINIELLO: Trebuie să vorbesc poporului.

MASANIELLO: Tu să nu vorbești nimic. Tu ai săvîrșit nelegiuirea cea mai scîrboasă din cîte « poate » săvîrși un bărbat: ai necinstit o fată și pe urmă ai părăsit-o.

CARMINIELLO: Pe singele lui Iuda ! Fata e aia de colo ! (*o arată pe Tola*) Tola Pancrazio. Eram o ceată de prieteni, veseli, că am băut un pic. Vine znameniam asta (*se referă la Tola*) și băieții încep să rîdă.

TOLA: Ce mă, nesplătatule, a venit Pulcinella?

GENUINO: Lăsați-l să vorbească. Băieții încep să rîdă. Și pe urmă?

CARMINIELLO: Zice unul: « Aș fi în stare să fac asta și asta ». Altul zice: « Nu cred ». Eu, care băusem mai mult decît toți, zic: « Vreți să vă arăt că o fac eu? Facem rămășag? » « Facem ». Pe zece ducați. După vreo douăzeci de minute am cîștigat rămășagul.

CARRESE: Dar tu, Tola Pancrazio, nu te-ai putut apăra?

TOLA: N-am putut nimic. (*Arătîndu-l pe Carminiello*) M-a dus cu zăhărelul . . .

Mi-a spus: te iau de nevastă, te iau de nevastă . . . (*Mulțimea rîde*)

MASANIELLO: Liniște !

CARMINIELLO : Uitați-vă la nenorocita asta ! Să mă-nsor eu cu tine?

MASANIELLO : Așa e, te-nsori. Ți-a plăcut rămășagul? Acum te fac eu să te ții de cuvânt. Întii o iei de nevastă, căci aceasta-i datoria unui bărbat de cuvânt, pe urmă pun să-ți taie căpățina.

CARMINIELLO : Dacă-i așa, să-i dăm drumul, repede. Domnule notar, dați-i zor.

NOTARUL : Eu-s gata. Să vină mireasa.

CARMINIELLO : Să vină « Privata ».

TOLA (*jignită*) : Masaniello, mi-a spus « Privata » !

CARMINIELLO : Trebuie să mor și spun adevărul.

TOLA : Masaniello? . . .

MASANIELLO : Asta nu pot să-i interzic. Vino-ncoace, nu mai pierde timpul.

(*Tola își croiește drum prin mulțime și urcă la tribună*)

MULȚIMEA : Trăiască mirii ! Trăiască mirii !

BERNARDINA : La mulți ani !

TOLA : Mulțumesc, mulțumesc . . .

MASANIELLO (*poporului*) : Osinditul la moarte Carmine Scannicchi, se unește prin căsătorie cu Tola Pancrazio, aici de față, necinstită de el ca să cîștige un rămășag, făcut cu prietenii. După slujbă, capul ăsta care a gîndit o faptă atît de scîrbavnică, o să fie adus în starea de-a nu mai gîndi asemenea scîrboșenii. Notare, citește.

CARMINIELLO : Căsătoria trebuie să fie religioasă și în toată regula : vreau un preot și un naș.

CARRESE : Preotul e aici. (*îl arată pe Genuino.*)

CARMINIELLO (*arătîndu-l pe Cacuocciolo*) : Martor o să-mi fie el. Vino-ncoace.

CACUOCIOLO : Într-o clipă sînt acolo. (*Ajunge la tribună și se urcă*)

CARMINIELLO : Tu care m-ai făcut totdeauna să rîd, trebuie să stai lîngă mine pînă la capăt. Așa cum ți-am făgăduit aseară, ai să fii nașul și moștenitorul meu. Dugheana de pescărie, casa cu trei odăi și terasă, ție ți le las . . . (*Mulțimea aplaudă*)

TOLA : Casa și dugheana i se cuvin văduvei.

NOTARUL : Dumitale ți se cuvine partea legală. Carmine a făcut totul după rînduială. Casa și dugheana le poate lăsa oricui vrea.

CACUOCIOLO : Finul meu frumos și drag, lumea asta-i un iad deschis. Cei ce mor în timpuri ca acestea, norocoși sînt. Unii trag hăis, alții cea . . . Zbiri, vameși, silnicii, nedreptăți, răscoale . . . Nu ești stăpîn pe nimic . . . Picioarele astea vor să o ia încoace? Nu, domnule, vine un nespălat și-ți zice : « Trebuie s-o ia încolo ». Vrei să-ți ții palmele deschise? Nu, domnule, alt nespălat îți zice că trebuie să le ții închise. Și dacă totuși vrei să le ții deschise, nespălatul îți zice : « Îți tai capul ». Domnilor, capul ăsta ne costă libertatea. Nu se poate trăi, domnilor, mereu cu gîndul ăsta fix : « Îmi pierd capul ăsta, sau nu mi-l pierd? » Capul ăsta pe care ți l-a făcut mama și tata, domnule, ți-l pui noaptea

pe pernă, dar nu știi dacă în noaptea următoare o să-l mai poți pune. Finu-țule, mi-ai dat casa și dugheana, iar eu ți-am spus adevărul. Pentru tine, chinurile s-au sfârșit. Călătorie fericită, finuț frumos și drag. (*Îl îmbrățișează și-l sărută pe Carminiello, apoi se adresează lui Masaniello*) Haideți, cine trebuie să-i taie capul?

TOLA: Întii să mă ia de nevastă.

MASANIELLO: Domnule notar, e rîndul dumneavoastră. Dați-i zor.

NOTARUL: Puneți crucea. (*Cei doi semnează actul*)

GENUINO: Îngenunchiați (*Cei doi ascultă*). Ar trebui să țin o cuvîntare de început de drum, dar dat fiind sfîrșitul iminent al lui Carmine Scannicchi mă abțin, promițîndu-i o laudă de îngropăciune după execuție.

BERNARDINA: Masaniello, ajunge. Lasă-l pe Carminiello să-i vină inima la loc.

MASANIELLO: I-am spus nevesti-mi că osînda la moarte urma să fie suspendată imediat după nuntă. Carmine Scannicchi s-a purtat bine. A dat numele său Tolei Pancrazio. Eu îl grațiez și le doresc amîndurora o căsnicie fericită și viață lungă.

TOȚI: Trăiască mirii ! Trăiască mirii ! (*Aplauze*)

CARMINIELLO: O clipă. Eu m-am înșurat cu Tola Pancrazio pentru că Masaniello m-a încredințat că imediat după aceea mi se taie capul. Dar așa, ori se dezleagă cununia ori se păstrează osînda la moarte.

TOLA: Sîntem bărbat și femeie ! Dă-i drumul, acasă, nespălatule !

Dîndu-i brinci, îl silește pe Carmine să coboare de la tribună. Mulțimea îl inconjoară pe cei doi, îi ridică pe brațe și-i duce în triumf.

MULȚIMEA: Trăiască mirii !

CARMINIELLO: Asta nu-i dreptate ! Vreau să mor !

TOLA: Acasă !

CARMINIELLO: Nu vin !

TOLA: Nu ?

CARMINIELLO: Nu.

Cei doi au ajuns la cuțite. Tola ar vrea să-i dea o palmă lui Carmine, care, la rîndul lui, întinde miinile ca să-i tragă femeii o chelfăneală. Mulțimea s-a împărțit în două grupuri, care se amuză ațîțîndu-i pe miri, apropiindu-i apoi despărțîndu-i cînd sînt gata să se înșface. Jocul devine coral, cu risete, chicoteli, fluierături și fraze la libera improvizație, pînă cînd cele două grupuri se îndepărtează din piață. Între timp, Sfingione a luat căldarea de pe foc, a strecurat pastele care apar, acum, într-o salatăieră.

SFINGIONE (*arătînd lui Cacuocciolo salatiara plină de spaghetti cu sos de roșii*): Cacuocciolo, la masă. Hai !

CACUOCIOLO (*apropiindu-se de podiu*): Mi s-a tăiat pofta de mîncare . . . Nu mi-e foame. (*arătîndu-l pe Masaniello*) Nespălatul ăsta m-a făcut să-mi pierd

averea . . . (Se urcă pe podiu și se așează la locul său, în fața butoiului răsturnat.
Sfingione șade vizavi de el)

SFINGIONE (adresându-se lumii din piață): Poftiți la poftă !

TOȚI: Poftă bună.

MASANIELLO: Și-acum mă duc o clipă pîn-acasă.

GENUINO: Așteaptă.

MASANIELLO: Nu pot să mai aștept.

CARRESE: Ce trebuie să faci?

MASANIELLO: Întii fac și pe urmă vă spun ! (Toți rîd, în timp ce Masaniello ajunge
într-o goană acasă și dispare)

CACUOCCIOLO: Nu mănînc, nu mănînc . . . Otrăvit mă simt.

SFINGIONE: Două macaroane acolo, fiule, tot trebuie să îmbuci. Nu te mai
gîndi la avere. Noi ăștia, săraci ne-am născut, săraci o să murim.

CACUOCCIOLO: Am să mă-mbolnăvesc . . . Fierbințeala mă cuprinde. Și plîng . . .
plîng . . . Poftă să plîng: atîta mai am. (Plînge în hohote)

SFINGIONE: Bogăția, ascultă-mă pe mine Cacuocciolo, e ruina omenirii. Cine are
bănuți e ca un pușcăriaș pe viață. (În timp ce Sfingione vorbește, Cacuocciolo
svîntă întreaga salată de macaroane) Unii vor să te înșele, alții te blestemă
dacă nu le îndeplinești pofta. Toți cei care-și aduc aminte de tine, te caută
și-ți devin prieteni și rubedenii. Îți pierzi nevasta dacă o ai, iubita dacă ți-ai
găsit-o. Începi să te gîndești: « Unde să pun bănuții ăștia? ». Amenințări,
trădări, hoți, chei false . . . Adu-ți aminte ! Te ucid ca să pună mîna pe banii
tăi ! Adu-ți aminte cuvintele lui Sfingione: cine nu are, nimic nu pierde. Cine
are, pierde tot . . . (Vede salatierea goală și se uită la Cacuocciolo, care are gura
unsă și roșie de sos) Eu am avut macaroane . . . și tu, nemîncat mă lăsași . . .
Scîrbosule . . . nespălatule . . . (Se repede la Cacuocciolo și-l acoperă de ghion-
turi sonore. Sosește abatele Filomarini, urmat de un ofițer de marină, trimis al
amiralului Doria).

ABATELE: Dați-mi voie, vă rog . . . Lăsați-ne să trecem. (Însoțit de ofițer, ajunge
la tribună) Masaniello nu-i aici?

GENUINO: Masaniello vine-ndată.

ABATELE: Dumnealui e ofițerul care trebuie să vorbească cu el.

OFIȚERUL (îclinindu-se respectuos în fața lui Maso Carrese):

Saludos, amigos. Amiralul Giannetto Doria mă-nșărcinează să vă spun . . . cu
tot respectul și cinstea ce se cuvin nobilei și puternicei voastre persoane,
señor Masaniello . . .

CARRESE: Nu sînt eu Masaniello !

OFIȚERUL (și mai politicos): Scuzați, scuzați. Dacă am greșit, nu e din vina dum-
neavoastră. A fost o greșală de neiertat că am deranjat nobila dumneavoastră
persoană. Cer iertare și mii de scuze.

CARRESE (arătînd casa lui Masaniello): Acolo stă Masaniello.

OFIȚERUL (*se apropie de podiu și se înclină în fața lui Cacuocciolo*): Saludos, amigo.
CACUOCCIOLO: Saludos, saludos! (*Mulțimea ride*)
OFIȚERUL: Amiralul Giannetto Doria mă însărcinează să vă spun, cu tot respectul
și cinstirea ce se cuvin nobilei și puternicei voastre persoane...
CACUOCCIOLO: Domnia voastră vrea să-mi dăruiască o pană?
OFIȚERUL: O pană?
CACUOCCIOLO: Una din alea de pe pălărie.
OFIȚERUL (*încintat*): Ca suvenir! Suvenir de la marina spaniolă, nu-i așa? (*Întin-
zind pălăria lui Cacuocciolo*) Alegeți-o pe cea care vă place mai mult.
CACUOCCIOLO (*zmulgînd o pană*): O iau pe asta.
OFIȚERUL: Puteți să le luați pe toate, domnule Masaniello.
CACUOCCIOLO: Ați greșit. Încă o dată ați greșit. Eu nu sînt Masaniello. Sînt
Cacuocciolo.
OFIȚERUL: Cine-i Cacuocciolo?
BERNARDINA: Domnule ofițer, vă cer iertare. Masaniello e soțul meu. A urcat
o clipă în casă pentru că, vorbind cu respect în fața domniei voastre, a trebuit
să alerge să facă o treabă pe care, atunci cînd trebuie s-o faci, nu poți să
trimiți pe nimeni în loc.
OFIȚERUL (*îclinîndu-se, Bernardinei*): Încintat, frumusețea dumneavoastră,
doamnă... Care e numele dumneavoastră?
BERNARDINA: Bernardina, Bernardina Pisa.
OFIȚERUL: Încintat! Frumusețea dumneavoastră, Bernardina, îmi înfierbîntă
singele și-mi răscolește inima. Nu există nimic mai negru ca ochii dumnea-
voastră, nimic mai catifelat ca părul dumneavoastră. Nu există roșu mai roșu
ca gura dumneavoastră...

BERNARDINA: Iertați-mă, dar dumneavoastră trebuie să vorbiți cu soțul meu.
OFIȚERUL: Vorbesc cu dumneavoastră, totuna e. Pot să urc, dacă-mi permiteți.
MASANIELLO (*iese din casă și se apropie de ofițer*): Vreți să urcați?
OFIȚERUL: Păcat că-i bărbatul acasă.
MASANIELLO: Bărbatul nu-i acasă.
OFIȚERUL: A ieșit?
MASANIELLO: A ieșit.
OFIȚERUL: Și unde e?
MASANIELLO: Lîngă dumneavoastră. Eu sînt Masaniello.
OFIȚERUL (*pe ton oficial*): Saludos, amigo. Amiralul Giannettino Doria mă însărci-
nează să vă spun, cu tot respectul și cinstirea ce se cuvin nobilei și puternicei
voastre persoane, domnule Cacuocciolo... (*Mulțimea ride*)
MASANIELLO: Veniți cu mine. (*Urcă la tribună, lăsîndu-l pe ofițer la picioarele
scării*) Cine te-a trimis aici?
OFIȚERUL: Amiralul Giannettino Doria.
MASANIELLO: Ah, Giannettino...

OFITERUL : Așteaptă ordinele Domniei Voastre ilustrissime . . .

MASANIELLO : Spuneți amiralului Giannettino că galerele trebuie să rămână la o depărtare de o milă de port și că nimeni n-are voie să coboare pe țarm.

OFITERUL : Avem nevoie de hrană, apă, paste . . .

MASANIELLO : Astăzi chiar veți primi la bord tot ce vă trebuie . . .

OFITERUL (*înclinându-se ceremonios*) : Mulțumesc Domniei Voastre ilustrisimă.

MASANIELLO (*înclinându-se la rindul său*) : Nu e nevoie, mi-am făcut datoria.

OFITERUL : Politețea dumneavoastră nu va fi uitată nicidecum de amiralul Doria.

MASANIELLO : Multe salutări lui Giannettino.

OFITERUL : Saludos, amigo !

MASANIELLO : Saludos !

OFITERUL : Saludos, Bernardina !

BERNARDINA : Saludos !

OFITERUL : Saludos, popor Napoletan !

TOȚI : Saludos !

OFITERUL : Infinite mulțumiri din partea Majestății Sale Catolice, Regele Spaniei, din partea amiralului Giannettino Doria, din partea tuturor echipajelor și o mulțumire specială din partea mea, Alfonso Fonseca, Conte de Castilha și prim-ofițer de coartă a mării marine spaniole.

O puternică pleznitură de buze întrerupe entuziasmul ofițerului și scufundă mulțimea într-o tăcere de nedumerire. Masaniello intervine flegmatic și caută să explice întâmplarea.

MASANIELLO : Nu sîntem încă înzestrați pentru toate formalitățile trebuincioase unor primiri oficiale. Vreau să spun că n-avem unelte pentru a primi și a saluta persoane de vază ca dumneavoastră. Pentru a dobîndi un sunet de trîmbiță desăvîrșit, e nevoie de cineva care știe să pleznească bine din buze. N-avem trîmbiți, dar plescălturile știm să le facem. (*Spre mulțime*) Copii, suflați în trîmbiți !

O salvă de asemenea pîrîituri își ia zborul din piață la adresa ofițerului, care, înclinându-se mereu, se-ndreaptă spre o ulicioară și iese.

TABLOU

Interiorul locuinței lui Masaniello. Bernardina îl introduce pe Cardinalul Filomarini.

BERNARDINA : Intrați, Eminență . . . Intrați. E o cinste prea mare pentru mine . . .

Casa nu e demnă de dumneavoastră . . . Să ne lertați. Luați loc. (*Oferă un scaun lui Filomarini*)

CARDINALUL (*așezîndu-se*) : Mulțumesc, copila mea, mulțumesc.

MARCO VITALE (*Intrînd*) : Eminență, i-am spus lui Masaniello că vreți să-i vorbiți și în curînd va fi aici.

CARDINALUL : Nu se poate vorbi oricînd în piață, de față cu poporul.

MARCO VITALE: Îmi permit să atrag atenția Eminenței Voastre că noi nu avem nimic de ascuns poporului și că intenția noastră e de-a lucra la lumina soarelui.

CARDINALUL: De-acord, tinere, dar poporul are dreptul să fie consultat de reprezentanții săi după încheierea tratatelor, nu în cursul desfășurării lor.

MARCO VITALE: Chiar așa, poporul ia cunoștință de tratate după ce acestea s-au încheiat, și nu poate face altceva decât să le accepte. Masaniello nu-și mai aparține sieși: el reprezintă poporul și ca atare voința sa trebuie să aibă o țință precisă.

Între timp a intrat Genuino, care s-a oprit în prag, ascultînd vorbele lui Vitale.

GENUINO: Și care ar fi țința precisă?

MARCO VITALE: Chiar dacă v-aș descri-o amănunțit, tot n-ați izbuti să înțelegeți, și ați răătăci drumul ca să ajungeți la ea.

GENUINO: Aș ghici fără doar și poate traseul și aș ajunge ușor la destinație, dacă indicațiile n-ar fi vagi și confuze ca acelea pe care tu mi le poți da. Marco, nu vorbești unui prost: am fost doctor în drept și după aceea preot. Sint omul cel mai priceput în încîlcita problemă a birurilor și dărilor de zmulș lacomului monopol al bogătaşilor, și pentru aceasta am îndurat ani de pușcărie, de exil, confiscarea modestei mele proprietăți... De-acum înainte, Masaniello nu trebuie să facă altceva decât să obțină Tratatul ticluit de mine și-atît. Dacă vrei să-l scoți din fîgașul cel drept, nu conta pe mine. Pe de altă parte, cu Masaniello vei putea face tot ce vrei: nu pricepe nimic. El, fie că-i vorba de Rege sau de Republică sau de anarhie, are să strige întotdeauna: « Trălăscă Fecioara del Carmine și Regele Spaniei ». Amăgește-l, abate-l de la drumul sănătos, te privește, dar, repet, nu te bizui pe mine: numele lui Giulio Genuino e legat de monarhie.

MARCO VITALE: La optzeci de ani n-ar trebui să vă mai fie teamă de spînzurătoare.

GENUINO: Cînd se taie un cap, înăuntrul lui rămîne totdeauna o idee. Iar o idee are nevoie să pornească dintr-un cap viu ca să poată ieși după plac și să intre în capetele celorlalți.

BERNARDINA: Iertați-mă, e Eminența Sa aici de față, și mi se pare că nu-l luați destul în seamă.

CARDINALUL: Nu-i nimic. Nu mă ocup de politică. Pot să și plec dacă vreți să mai vorbiți.

MASANIELLO (*intră, urmat de Maso Carrese și Pione*): Iată-mă, Eminență, spuneți că vreți să-mi vorbiți.

CARDINALUL: În piață e cu neputință: e prea multă gălăgie.

MASANIELLO: Sint al dumneavoastră.

MARCO VITALE: Eu mă duc, e tirziu. (*Lui Masaniello*) Te aștept diseară la șapte, la locul obișnuit. Să nu lipsești. Vom fi cu toții.

MASANIELLO: Eminență, care-i necazul?

- CARDINALUL: Necazul . . . Fiule, tu faci mereu cîte o nefăcută . . . Abia s-a terminat povestea cu amiralul Doria și tu ai și trimis ultimatum Viceregelui: « Dacă nu primesc imediat Tratatul iscălit . . . »
- BERNARDINA: Iertați-mă, Excelență, dar se vede cît colo că e vorba de recre-dință din partea Viceregelui. Ce-i trebuie atîta ca să pună o iscălitură.
- CARRESE: Poporul așteaptă. Zice: dacă-i așa, tu, Masaniello, nu te știi face respectat !
- PIONE: Nu vrem să fim învinuiți de răscoală și de lèse-majestăte.
- BERNARDINA: Cine ne spune că Viceregele nu cîștigă timp ca să ne prindă în greșeală ?
- CARDINALUL: Eu v-o spun. Interesul Viceregelui e de-a restabili ordinea în țară. Dar e nevoie de timp. A trebuit să se întrunească de urgență, Consiliul. A trebuit să se citească Tratatul și apoi să fie discutat și aprobat prin vot . . .
- CARRESE: Eminență, aici ne-am pierdut liniștea. Înainte se plăteau birurile. Bine. Dar acum încurcătura e prea mare. Eu nu dorm noaptea. Blestemată fie clipa în care m-am băgat !
- MASANIELLO: Dacă vrei să fii liniștit, du-te la Pozzuoli !
- CARRESE: Taci, Masaniello ! Că toată încurcătura asta, tu ai făcut-o. Acum, să zicem că Tratatul ăsta blestemat îl iscălește Viceregele : dar dacă Regele Spaniei nu-l recunoaște ?
- MASANIELLO: Dacă Regele Spaniei nu recunoaște Tratatul de pace, poporul nu lasă armele din mîini. Tu spui că ți-ai pierdut liniștea. Asta înseamnă că pentru a fi liniștiți trebuie să îndurăm silnicia, nedreptatea și netrebnicia ? Pentru Regele Spaniei răscoala a fost un noroc, și fiindcă nu-i prost, înțelege imediat că tot ce-am făcut, am făcut în folosul lui. Aici, la Napoli, a început să fie o rușine. Vin din toate părțile lumii ca să se înțeleagă cu tîlharii și să-l ducă de nas pe Regele Spaniei.
- BERNARDINA: Din Olanda, din Anglittera, din Nemția . . .
- MASANIELLO: Și din Sicilia, de la Florența, de la Genova . . .
- BERNARDINA: Cum vine, fiecare își face mendrele și pe urmă se cară. *Intră Abatele Filomarini.*
- ABATELE: Vin de la Castel Nuovo. Viceregele mi-a încredințat un mesaj pentru Eminența Sa, și Tratatul cu iscăliturile pentru Masaniello.
- CARRESE (*radios*): Tratatul iscălit !
- CARDINALUL: V-am spus.
- MASANIELLO (*repezindu-se la fereastră*): Urcați, părinte, veniți. (*Către Lazzari*) Însoțiți-l pînă aici.
- ABATELE: Nu-i nevoie, cunosc drumul.
- MASANIELLO: Bernardina, Tratatul a fost iscălit !
- BERNARDINA: Să mulțumim Fecioarei.
- MASANIELLO: Ești bucuroasă ?

BERNARDINA (*plângînd, cade în brațele soțului ei*): Masaniellu'meu . . .

CARDINALUL: Ce-i, Bernardina?

BERNARDINA: Nu mai pot, Eminență, nu mai pot . . .

MASANIELLO: Dar n-are rost să plîngi chiar acum cînd lucrurile se-ndreaptă spre bine.

BERNARDINA (*plîngînd în hohote*): E o minune că-i încă viu . . . lumea e rea.

Cu cît faci mai mult bine, cu atîta ești răsplătit cu rău . . . (*Îl trage la sine pe Masaniello și se agață de el cu toate puterile*) Au să mi-l ucidă, au să mi-l ucidă . . .

GENUINO: Nu mai cobi acolo.

ABATELE (*intrînd*): Iată-mă . . . (*Rămîne nedumerit, privind scena*) Ce s-a întîmplat?

CARDINALUL: Capitulara a fost iscălită . . . Documentul e aici . . . Beneficiile au fost dobîndite . . . inclusiv amnistia generală . . . Nici că se putea să se sfîrșească mai bine.

BERNARDINA: Au să mi-l ucidă.

CARRESE: Cine?

BERNARDINA (*cu o pătimășă pornire de minie*): Chiar și tu. (*Arătîndu-l pe Pione*) Și tu. (*Arătînd spre Genuino, spre abatele Filomarini și apoi spre Cardinal*) Și dumneavoastră, și dumneavoastră . . . și chiar Eminența Sa.

CARDINALUL (*zîbind binevoitor*): Eu? . . .

BERNARDINA: Toți ! Masaniello, ăștia te ucid !

MASANIELLO (*autoritar*): Ajunge ! Nu știi ce vorbești ! (*Adresîndu-se celorlalți*) Fiți înțelegători, Bernardina e obosită. (*Își ia soția de un braț și o tirăște la picioarele cardinalului*) Cere iertare Eminenței Sale.

CARDINALUL: Nu-i nevoie. Teama ei e de-nțeleș.

MASANIELLO: A păcătuit și trebuie să vă ceară iertare, în genunchi.

BERNARDINA (*îngenunchiază*): Eminență, iertați-mă.

CARDINALUL: Bine, bine, copilă mea, te iert. Nu mai ai de ce te teme pentru soțul tău, trebuie să fii doar mîndră de el.

CARRESE: Ia să vedem Tratatul ăsta !

ABATELE: Poftim. (*Îi înmînează lui Masaniello Tratatul*) Iar acesta e mesajul pentru tine. (*Dă un plic fratelui său*)

CARDINALUL: Mulțumesc. (*Deschide plicul și citește*)

MASANIELLO (*întinzînd Tratatul lui Genuino*): Citește-l bine.

GENUINO (*uitîndu-se la document*): Da . . . da . . . Totul e în regulă . . . Toate iscăliturile. Da, perfect.

MASANIELLO (*sărutînd documentul*): Lăudată fie inima lui Isus ! (*aleargă la fereastră*) Oameni buni, poporul meu ! (*Aplauze prelungite la adresa Căpeteniei poporului*) Liniște ! (*Nimeni nu mai răsufală*) Viceregele a iscălit Capitulara, iată înscrisul. (*Îl arată mulțimii, care-l aplaudă cu entuziasm*) Liniște ! (*De data aceasta, Masaniello trebuie să repete porunca de mai multe ori, pînă cînd aceasta e ascu-*

tată) Am spus: liniște! Oameni buni, mi-ați spus că Eminența Sa Cardinalul ne trădează. Eminență, veniți. (*Cardinalul ia loc la fereastră, lângă Masaniello*) Dar înscrisul cel adevărat, controlat de părintele Genuino e aici, și ni se spune că Eminența Sa a mijlocit în folosul poporului. Să cerem, deci, iertare Cardinalului.

MULȚIMEA: Iertare! Iertare!

MASANIELLO: Și să cerem iertare și Excelenței Sale Viceregele!

MULȚIMEA: Iertare! Iertare!

MASANIELLO: Cine și-ar fi închipuit că vom trăi clipa aceasta?! Pipăiți-vă obrajii, picioarele, creștetul: treziți-vă, nu dormiți. Să mulțumim cerului și prea fericitei Fecioare del Carmine. Cine sînt stăpînii noștri? Răspundeți o dată cu mine: Dumnezeu...

MULȚIMEA: Dumnezeu...

MASANIELLO: Fecioara del Carmine...

MULȚIMEA: Fecioara del Carmine...

MASANIELLO: Regele Filip, Cardinalul Filomarini și Ducele de Arcos...

MULȚIMEA: Regele Filip, Cardinalul Filomarini și Ducele de Arcos...

CARDINALUL: Fiii mei iubiți... (*aplauze*) Iubiți fii, încă o veste bună pentru toți. Am fost însărcinat să comunic oficial căpeteniei voastre că Excelentissimul Roderigo Ponza de Leon, Duce de Arcos și Vicerege de Napoli, acceptă să-l primească astăzi la orele șapte, în Palatul Regal, pentru a-i aduce cinstire și pentru a trata în formă particulară cu el. (*Aplauzele mulțimii explodează compact și zgomotos, transformîndu-se într-o ovație răscolitoare*)

MASANIELLO (*întorcîndu-se în casă*): Asta v-a scris?

CARDINALUL: Da, aceasta e dorința sa.

MASANIELLO: E o capcană. Nu mă duc.

GENUINO: Ba deloc, trebuie să te duci.

CARDINALUL: Trebuie să mergem împreună: tu, eu și părintele Genuino.

GENUINO: S-a referit și la numele meu?

CARDINALUL: O invitație oficială cum nu se poate mai amabilă și mai măgulitoare

BERNARDINA (*temătoare*): Masaniello...

MASANIELLO: Taci! (*Cardinalului*) De ce dorește să mă vadă?

CARDINALUL: Ești o mare autoritate. Tu reprezinți poporul. Nu poți refuza.

Vrea să înceapă o discuție cu tine asupra unor probleme ale țării; vrea să te întrebe, să-ți ceară părerea, să-ți dea un post oficial, recompense...

MASANIELLO: Știu eu ce înseamnă invitația asta, după cum știu și ce recompense vrea să-mi dea Viceregele: cătușele, butucii, căpeștele și roata, astea sînt recompensele și mulțumirile. Vor să mă ucidă, Bernardina, vor să mă ucidă. Ai avut dreptate!

BERNARDINA: Doamne Dumnezeule, ce nenorocire!

CARRESE (*scos din țițini*): Vrei să afli adevărul, Masaniello? Sînt sătul de tine pînă-n gît ! Ești nebun?

MASANIELLO (*apucă un scaun, ca să-l arunce în Carrese*): Cît e de sfîntă Maica del Carmine . . . (*Pione și Genuino îl imobilizează pe Masaniello*)

PIONE: Unde vrei să ajungi?

GENUINO: Potoliți-vă . . . Respectați prezența Eminentissimului Cardinal.

CARRESE (*referindu-se la Masaniello*): Țasta cînd zice ceva, cînd zice altceva . . .

MASANIELLO: Taci ! Vrei să vezi că zic un singur lucru ? Țăiați capul lui Carrese și salutare !

CARDINALUL: Ascultă, fiule. Ceea ce spune Carrese nu e cu totul greșit. . . . Mi-ai cerut iertare că m-ai socotit un trădător și după două minute mă acuzi de același lucru.

MASANIELLO: Cîtuși de puțin.

CARDINALUL: Cum, cîtuși de puțin ? Dacă socotești invitația Viceregelui o capcană și insiști în a crede asta, în ciuda cuvintelor mele de asigurare, înseamnă că mă consideri pârtaș sau cel puțin informat în privința vicleșugului urzit împotriva ta.

MATTIA (*de pe scări*): E voie?

BERNARDINA: Cine-i?

MATTIA (*intră și depune un pachet pe masă*): Din partea Viceregelui, Excelentissimul Duce de Arcos. (*Se închină și iese*)

BERNARDINA (*deschide pachetul și scoate, umblind cu multă grijă, o pălărie cu pene, de Căpitan General*): Ce frumoasă e !

CARDINALUL: Asta e pentru tine.

MASANIELLO (*umilit*): Pentru mine?

CARRESE (*uitîndu-se la pachetul desfăcut*): E și un costum aici !

PIONE: Și spada . . .

BERNARDINA: Costumul e cusut numai în argint.

MASANIELLO: Cine-l îmbracă ? Să umblu prin Napoli, îmbrăcat în argint ?

GENUINO: Dar tu te duci la Palat.

MASANIELLO (*arătîndu-și zdrențele de pe el*): Țasta-i costumul lui Masaniello . . . zdrențaros, ca poporul meu !

GENUINO: Dar duci la Palat !

MASANIELLO: Mă ustură-n cot !

CARDINALUL (*autoritar*): Masaniello, isprăvește. Dacă nu vrei să te las la voia întîmplării, nu-mi mai jigni persoana cu vorbele tale birjărești. Viceregele a înțeles să cinstească poporul napoletan și pe tine, invitîndu-te la curte. Cine crezi că ești ? Unde crezi c-ai ajuns ? Refuză invitația, disprețuiește hainele trimise în omagiu de Vicerege, dar nu vei putea ocoli excomunicarea pe care păstorul poporului o va lăsa să cadă peste capul tău de piatră.

MASANIELLO (*speriat*): Nu ! (*Și cade în genunchi. Ceilalți cad, de asemenea, în genunchi, făcându-și semnul crucii*)

CARDINALUL: Nori grei au să coboare în drumul tău. Cutremură-te, Masaniello !
Mii de fulgere și de săgeți vor porni din cer și te vor prefăce în scrum.

BERNARDINA: Îndurare !

CARRESE (*palid de frică*): Masaniello, pentru Dumnezeu . . .

MASANIELLO (*cu capul plecat, după o scurtă meditație*): Vreau să vorbesc cu Bernardina . . .

Cardinalul se trage la o parte cu fratele său, în timp ce Pione și Carrese se îndepărtează, lăsându-i singuri pe cei doi soți, Bernardina își privește lung soțul, de parcă l-ar vedea prima oară.

BERNARDINA: Ce frumos ești !

MASANIELLO: Bernardina, mie nu mi-e frică.

BERNARDINA: Știu.

MASANIELLO: Mă gândesc la tine.

BERNARDINA: Și eu la tine.

MASANIELLO: Ți aduci aminte de Amalfi?

BERNARDINA: Îmi aduc aminte de tine. Amalfi ești tu.

MASANIELLO: Ți aduci aminte marea, în seara aceea?

BERNARDINA: Marea ești tu . . .

MASANIELLO: Și luna? Cerul? Briza?

BERNARDINA: Briza ești tu.

MASANIELLO (*nostalgic*): « Doriți o barcă? » « Sîntem șapte prietene », ai zis tu.
« Dacă ne duceți . . . » « Coboriți ». Nicicînd barca aceea nu mi s-a părut mai ușoară. Și visleam, visleam . . . și mă uitam la eșarfa de mătase verde ce-o țineai pe umeri . . . « Marinarul nu vorbește », a zis o prietenă de-a ta.
« Păi, nu vorbește nici Bernardina ». Iar eu mă gîndeam : « O cheamă Bernardina . . . » (*cu avînt*) Bernardina, orice s-ar întîmpla, să nu rămîi la Napoli . . . Du-te la Amalfi.

BERNARDINA: Ziceai că nu ți-e frică. Vorbește deschis. De ce zici : « Orice s-ar întîmpla », și nu zici : « Dacă mă ucid »? Spune : tu nu mă ai decît pe mine.

MASANIELLO (*ațintindu-și ochii senini în ochii luminoși și plini de o înțeleaptă înțelegere ai soției sale*): Dacă mă ucid.

BERNARDINA: Pe Bernardina o iei cu tine.

MASANIELLO (*iși îmbrățișează și-și sărută îndelung soția. Apoi se desprinde și se duce lîngă masă, înfruntîndu-l hotărît pe Cardinal*): Așa cum a poruncit Eminența Voastră, Tommaso Aniello d'Amalfi lasă zdrențele astea și se-mbracă în argint pentru ca să fie, la șapte fix, la Palat.

CARDINALUL: Bine c-a dat Dumnezeu.

MASANIELLO: Pione . . .

PIONE: Poruncește !

MASANIELLO: Crainicii să dea de știre la toate răspîntiile orașului că Tratatul a fost iscălit și că la ceasurile șase plec din piața Tîrgului spre Palatul Viceregelui. Vreau ca întreg poporul din Napoli să se afle sub ferestrele Curții regești.

TABLOU

O cortină reprezentînd, în sinteză, Raioanele orașului Napoli cu respectivele însemnuri. Raionul Nido (Cuib): un cal negru fără friu pe fond de aur. Raionul Montagna (Munte): un munte cu trei vîrfuri verzi pe fond albastru. Raionul Porta Nova (Poarta Nouă): o poartă de aur pe fond albastru. Raionul Forcella (Furca): un Y, un port și un om-triton (numit peștele Nicolae) pe fond de argint. Raionul Porta Capuana (Poarta Capuană): un cal fără friu, de aur, pe fond albastru. Însemnurile se vor lumina rînd pe rînd, pe măsură ce crainicul le rostește numele. Crainicul intră prin dreapta și sună din trîmbiță. După ce a adunat șase, șapte persoane, își citește proclamația.

CRAINICUL: Oameni din Raionul Nido . . . (*Însemnul corespunzător se luminează*)

Raionul Montagna ! Porta Nova, Forcella ! Porta Capuana ! (*Lumea din diferitele raioane s-a adunat în grupuri, sub propriile însemnuri*) Masaniello poruncește și ordonă preacredinciosului popor din Napoli să se afle la ceasurile șapte sub ferestrele Palatului Regal. Ducele de Arcos a dat de știre că vrea să stea de vorbă cu Masaniello și l-a poftit la Curte. Masaniello pleacă din piața Tîrgului la ceasurile șase ; înainte de a-l vedea pe Vicerege, însă, vrea să vorbească el singur, numai el, cu poporul său. Vrea să vă salute și să vă spună cum să vă purtați dacă această invitație ar fi să se dovedească o mîrșăvie . . . Asta nu-l decît o presupunere, nu-i sigur. Veselie ! Veselie ! Veselie ! Lumînări, flori și înveltori de mătase la balcoane. Clopote de sărbătoare, focuri de artificii și tarantelle . . . Tratatul de pace a fost iscălit ! (*Grupele diferitelor raioane se unesc și, exultînd, se prind într-o horă a bucuriei*)

Cortina cu însemnurile raioanelor din Napoli se ridică și descoperă impozanta figură a lui Masaniello în strălucitorul său veșmînt de argint și cu spada în mînă. În spatele său, foarte departe, se zărește, în întregime, Palatul Regal, ale cărui numeroase balcoane și ferestre sînt luminate dinăuntru. Masaniello vorbește poporului.

MASANIELLO: Oameni buni, au trecut cinci zile de cînd în piața Tîrgului v-am vorbit pentru prima oară și v-am spus : « Mîinile mele-s curate ». Eu sînt cel care am dat foc și am făcut să ardă prima casă a noilor biruri . . . Veselie, dar, tovarăși ai mei ! După cinci zile sîntem slobozi de orice împilare, slobozi de toate dările și ne-a fost dată înapoi scumpa libertate. Dacă n-aș fi fost silit de Eminența Sa și amenințat cu excomunicarea, nu mi-aș fi pus țoalele astea pe mine, ci m-aș fi înfățișat la Palat cu zdrențele mele de pescar, căci așa m-am născut, așa am trăit și așa vreau să mor. Mă duc să mă tîrgulesc cu Excelența

Sa și o să mă vedeți iar peste un ceas sau, cel mai târziu, mâine dimineață. Dar dacă mâine dimineață n-o să mă vedeți, dați foc întregului oraș să ardă în vîlvătăi. Îmi făgăduiți?

POPORUL: Da... Da... Așa o să fie!

MASANIELLO: Un singur lucru vreau de la voi și nu vă mai cer altul. Dacă o să vă ajungă vestea c-am murit, să spuneți pentru mine un Ave Maria. Îmi făgăduiți?

POPORUL: Da... da... dar peste o sută de ani!

MASANIELLO: Vă mulțumesc. Din dragostea pe care v-o port, vreau să vă dau un sfat și să vă atrag luarea aminte: mâine, în catedrală, Viceregele o să jure solemn că va păstra cu credință Tratatul de pace; dar pînă cînd nu vine din Spania confirmarea amnistiei și capitolele iscălite de Rege, stăpînul nostru, să nu lăsați armele din mîini. Să nu vă încredeți niciodată în nobili, pentru că-s trădători și dușmanii noștri. Trăiască Regele Spaniei, moarte relei ocîrmuirii! Trăiască Fecioara del Carmine și preacredinciosul popor din Napoli!

POPORUL: Trăiască! Trăiască!

În timp ce ovațiile continuă, Masaniello se îndreaptă spre Palatul Regal, care se apropie și se descompune sub ochii săi, pînă cînd în fața sa nu rămîne decît poarta. Sentinelele spaniole și pichetul de onoare în mare uniformă prezintă armele Căpeteniei poporului. În întunericul curții strălucește argintul costumului lui Masaniello, în timp ce sunete de trîmbiță și răpăit de tobe din interiorul palatului însoțesc pașii vajnicului tînăr.

TABLOU

O uliță în apropierea Domului, strînsă între clădiri înalte. Ultimele raze de soare poleiesc acoperișurile și balustradele unor terase. Bastoanele lungi de bambus, ieșind de la fiecare fereastră în chip de catarge de drapel, cu bogate podoabe de rufe întinse la uscat, se află deja în umbră. Albiturile întinse de sus în jos și de-a lungul întregii ulițe alcătuiesc, la nivelul prăvăliilor și al subsolurilor, o sufocătoare boltă încrețită. În jurul uliței ce ne interesează se înșiruie alte maghernițe, cu scări întretăiate și piezișe, care se cațără cum pot și duc cine știe unde. Sînt ceasurile opt și jumătate ale serii, prăvăliile-s închise. Femeile ies și intră în subsoluri, pentru a se ajuta între ele sau pentru a sta de vorbă.

O bătrînă, așezată în fața subsolului ei, împletește un coș de nuiete. Lîngă ea zac alte coșuri, mari și mici. Femeile pe care le vedem sînt șase la număr: cea care împletește coșuri se numește Rachele, celelalte cinci sînt spălătoresele pe care le-am văzut la Monte di Dio, și se numesc: Palmetella, Cannetella, Teresina, Carmela și Nannarella. Tihna uliței e tulburată de bătăile solemne ale clopotului din Dom și de larma îndepărtată a mulțimii, punctată de răpăit de tobe, și semnale de trîmbiță.

CANNETELLA: La ceasul ăsta, s-o fi terminat și slujba.

PARMETELLA: Eu am șters-o. Tot norodul din Napoli era acolo . . . și ce căldură!

TERESINA: Dar pe Masaniello l-ai văzut? -

PALMETELLA: L-am văzut pe Masaniello și pe Vicerege, că erau călare.

RACHELE (*rizind*): Masaniello călare . . . asta mai lipsea !

CARMELA: De ce, nu i se cădea să umble călare?

RACHELE: Taci, că ești mică și nu-nțelegi nimic. Un sărăntoc de pescar care umblă
călare, se îmbracă în argint și se înfățișează la palat . . .

TERESINA: Și-acum zice că se duce și Bernardina. A poftit-o Viceregina.

RACHELE: Și nespălata aia vrea să se dea cu nobilii? Ce să mai vorbim . . .

CANNETELLA (*ironică*): Bernardina printre nobili !

RACHELE: Principesa de Piine-uscată !

CARMELA: Totuși, Masaniello ne-a scăpat de biruri.

RACHELE: Dar te gîndești cită lume a murit din pricina lui Masaniello? După
mine, și Masaniello și Bernardina sînt doi nelegiuîți: a tunat și i-a adunat . . .
Dintr-o ulicioară răzbat voci nedeslușite și bătaî din palme.

VOCI DIN CULISE: Trăiască Excelența Sa și trăiască Regele ! Trăiască Masaniello !
Vinnn . . .

PALMETELLA (*alergînd în direcția vocilor*): Excelența Sa și Masaniello trec pe-aici. . .
(Celelalte femei o urmează, în afară de Rachele, care rămîne la locul ei)

RACHELE: Fetițelor, ați prostit ! Viceregele să treacă chiar pe aici !

TERESINA: Domul e aproape. Slujba s-a terminat și poate că au apucat pe
scurtătură.

VOCI DIN CULISE: Trăiască Masaniello ! Trăiască Excelența Sa !

*Din ulicioară apare Sfingione, urmat de o coadă de vreo opt-nouă ștregari, și de
Cacuocciolo, care poartă cu greu bagajul cu garderoba lor și cu diferite obiecte
de recuzită, ca săbii, bastoane, mături, pălării și chiar o valiză veche de care e
legat un pachet mare.*

SFINGIONE: Vino, Masaniello.

CACUOCCILO: Vin, Excelență.

CANNETELLA: Măscăricii !

CARMELA: Te fac să mori de rîs . . .

SFINGIONE: Liniște, ori de nu, vă tai capul la toți.

UN BĂIAT: Plimbă ursu, nespălatule ! (*Risete, urlete și zeflemele*)

TERESINA (*lui Sfingione*): Tu cine ești?

SFINGIONE: Sînt Viceregele de Napoli.

RACHELE (*lui Cacuocciolo*): Dar tu?

CACUOCCILO: Sînt Masaniello ! (*Fluierături, zeflemele etc.*)

SFINGIONE: Venim de la Catedrala Domului.

CACUOCCILO: Ai jurat?

SFINGIONE: Cu amîndouă mîinile și chiar cu picioarele ! (*Risete*)

Un băiat îngenunche la picioarele lui Cacuocciolo, plecîndu-și capul.

BĂIATUL: Masaniello, taie-mi capul . . .

MULȚIMEA (*intrecându-se pentru a fi aleasă ca victimă*): Mie . . . Ba mie . . .

SFINGIONE: Nu, domnilor ! Azi e zi de sărbătoare. Ca Vicerege de Napoli am jurat să-mi țin cuvântul pînă cînd îl voi schimba cu altul, și capete nu se taie . . .

Mai ales, cele cu păduchi. (*Femeile și ștregarii se prăpădesc de ris*)

BĂIATUL: Faceți-ne slujba.

TOȚI: Slujba, slujba.

RACHELE: Ce să facă? Ce să facă?

SFINGIONE: Pentru cei ce n-au văzut slujba din Dom, o mai facem o dată aici în mijlocul străzii. (*Băieților*) Voi așezați-vă aici. Trebuie să faceți corul de lîngă Cardinal. (*Băieții și femeile se aranjează în jurul celor doi bufoni pentru a asista la improvizările lor. Cei doi scot din valiză și din pachet jachete de soldați spanioli, pălării, eșarfe, spade. Unul se maschează în Masaniello, celălalt în Vicerege. Femeile și băieții se amuză din inimă și rîd mai mult cînd Cacuociolo, cu spada în mînă, se plasează în mijlocul micii mulțimi și ia atitudinea semeței căpetenii a poporului.*)

CACUOCIOLO: Oameni buni, mi-s mîinile curate ! (*Își arată mîinile, negre ca cerneala*)

SFINGIONE (*luind o poză marțială*): Masaniello !

CACUOCIOLO (*prosternîndu-se la picioarele lui Sfingione*): Zi-i, Excelență, că pe-o ureche intră și pe cealaltă iese.

SFINGIONE: Vrei să-mi spui, Domnia Ta, ce anume vrea poporul?

CACUOCIOLO: O ciomăgeală ziua și alta — noaptea.

SFINGIONE: Dar de pîine, ce zice?

CACUOCIOLO: Zice că plămada e prea mare și că i-ar plăcea una mai mică, mai neagră și mai cleioasă.

SFINGIONE: Ia mai spune-mi ceva, domnule Masaniello: poporul napoletan cînd are de gînd să termine cu revoluția?

CACUOCIOLO: Cînd Excelența Voastră se îndură să mai pună o dată toate birurile.

SFINGIONE: Asta nu, niciodată ! Nu-mi vorbi de biruri că mă-nfuriu !

CACUOCIOLO: Atunci trebuie să iscălești Capitularea și să juri solemn în Dom.

SFINGIONE (*închinîndu-se adînc, ca și cum s-ar afla în fața Cardinalului*): Eminență, s-o facem repede, repede. Jur și mă duc. (*Lui Cacuociolo*) Îngenunchează, Masaniello. (*Cacuociolo se execută*) Acum, clopotele vor vesti poporul că slujba începe. (*Imită dangătul clopotelor*) Bang . . . bang . . . bang . . . bang . . . (*Ia un băț gros și se apropie de Cacuociolo*) Domnule Cardinal . . . (*ii trage o lovitură puternică lui Cacuociolo, în cap*) Punct ! Jur de față cu dumneavoastră (*altă lovitură*) virgulă ! (*Femeile și băieții rîd*) și de față cu poporul . . . (*Se prefacă că se gîndește o clipă, apoi îi întreabă pe băieți*) Ce punem : virgulă sau punct ?

BĂIEȚII: Punct, punct !

SFINGIONE: ... de față cu poporul, punct ! (*Altă lovitură de baston*) punct ...

Că diseară măninc o farfurie de macaroane, în sos de roși ...

BĂIEȚII: Virgulă ! (*lovitură de baston*)

SFINGIONE: Un pui la cuptor !

BĂIEȚII: Punct ! (*idem*)

SFINGIONE: ... Salată ...

BĂIEȚII: Virgulă ! (*idem*)

SFINGIONE: ... brinză, fructe ...

BĂIEȚII: Punct ! (*idem*)

SFINGIONE: ... prăjitură ...

BĂIEȚII: Virgulă ! (*idem*)

SFINGIONE: În barba lui Masaniello ! (*de data aceasta loviturile vor fi două și mai puternice*) Punct și virgulă !

RACHELE: Masaniello, cum te simți ? (*Toți rid*)

SFINGIONE: Rău, se simte rău. Dar își revine repede dacă binevoiți să vă-ndurați să ne dați câte o para. (*Femeile azvîrlă câteva monede saltimbancilor*)

TABLOU

Piața Tîrgului. Masaniello i-a evacuat pe toți cei care locuiau deasupra lui și vizavi, inclusiv bătrînii și copiii. Totonno, șeful Lazzarilor înarmați, îi somează pe ultimii evacuați să-și părăsească imediat locuințele, fără comentarii și fără să se împotrivesc. Răspindite prin piață, grupulețe de cinci, șase familii strînse în jurul sărmanelor lor catrafuse, nu îndrăznesc să protesteze și nici măcar să-și ridice privirea spre locul unde se desfășurează abuzul în dauna lor. E ceasul șapte și jumătate seara, piața e luminată de reflexele unui asfințit roșu, de foc. Prăvăliile sînt închise, ușile subsolurilor sînt cîscate, iar diferiții locatari, unii în picioare, alții șezînd în fața propriei case, asistă la penibila scenă a exodului, muți, dar plini de o vădită ură față de aplicarea măsurii de evacuare. Totonno se întoarce spre casa lui Masaniello, privind în sus.

TOTONNO: Nu vreau să am necazuri din pricina voastră. Coboriți, și cît mai repede. (*De sus, nimeni nu răspunde*) Ați înțeles, dom' Attanasio ? Trebuie să coboriți ! (*De sus, nici un răspuns*) Atunci, să urcăm noi acolo ?

ATTANASIO (*dinăuntru*): Nu e nevoie. Coborîm. Cît să legăm sacul ăsta.

TOTONNO: Și ce, sînteți mut ? Nu știți să răspundeți ?

ATTANASIO: Am răspuns.

TOTONNO: După un sfert de ceas.

GENNARO (*capul unei familii, alungat împreună cu patru-cinci membri ai familiei*): Unde mergem ? Putem ști unde vreți să ne acuiim ?

TOTONNO: Dom'Gennaro, taci din gură. Dacă vorbim toți deodată e turnul lui Babel.

GENNARO: Și ca să nu fie turnul lui Babel, tu mă bagi într-o privată, iar eu trebuie să tac. Mă scoți din casă, dar spune-mi măcar unde mă duci?

CELELALTE FAMILII: Vrem să știm! Vrem să știm!

GENUINO (*sosește, însoțit de Maso Carrese*): Ce-i? Ce s-a întâmplat?

GENNARO: Părinte Genuino, am ajuns pe drumuri... Masaniello a poruncit să fie scoți toți locatarii din casa lui și din casa de vizavi. În două ceasuri: evacuarea...

GENUINO (*lui Carrese*): Ai văzut? Asta voiam să-ți spun.

CARRESE: I-o fi frică de vreo trădare.

GENUINO: De ce nu lasă puterea? De ce nu renunță?

CARRESE: I-am spus, dar e prea tare de cap.

TOTONNO (*spre ferestrele de sus*): Dom' Attanasio!...

Attanasio intră sprijinind o bătrână gîrbovită și pe jumătate oarbă.

ATTANASIO: Vino, mamă... Fii cu băgare de seamă. (*Unui băiat și unei fete care-l însoțesc, cărînd cu greu geamantane, pachete etc.*) Ați luat tot?

FATA: Da, tată.

BĂIATUL: Ce-i cu nebunia asta?

ATTANASIO: Taci și umblă.

BĂTRÎNA: Unde mergem?

ATTANASIO: Mergem în vilegiatură... Vino, mamă.

TOTONNO: Strîngeți-vă într-un singur pîlc și țineți-vă pe lîngă mine. (*Toate familiile se unesc, formînd un singur grup*) Repede, că ne-apucă noaptea.

GENNARO: Încotro ne ducem?

TOTONNO: La Arenaccia. Am prevăzut un adăpost pentru toată lumea.

FAMILIILE: Nebunie! Facă-se voia ta, Doamne!

GENNARO: Ei, părinte Genuino?...

GENUINO (*adresîndu-se grupului*): Înteleg nemulțumirea voastră și mă dor necazurile pe care le îndurați... dar îmi dau seama și de amărăciunea cu care Căpitanul general al Poporului, ilustrisimul Domn Masaniello, țintă a unor numeroase uneltiri, capcane și trădări, a fost silit să ia o măsură atît de tiranică și de aspră în paguba voastră. Nu mai trebuie să-l socotiți pe Masaniello un egal al vostru. El a fost înălțat de Excelența Sa Ducele de Arcos, în numele Majestății Sale Catolice, la rangul celor puternici. I se cuvine ascultare și credință. Cuvîntul lui e lege, iar în fața legii trebuie să ne închinăm. Un semn de împotrivire v-ar costa spînzurătoarea. În cîteva zile, poate chiar peste o oră, o revenire asupra ordinului vă va putea aduce înapoi în casele voastre. Blizuiți-vă pe firea schimbătoare a omului. Noroc.

TOTONNO (*familiilor*): Să mergem. (*Alaiul evacuaților, flancat de Lazzari, se îndreaptă în tăcere spre o ulicioară și dispare*)

CARRESE (*exasperat*): Nu pot să văd anumite lucruri. Părinte, dreptate e asta?

GENUINO: Ba e nebunle curată.

CARRESE: Să-l ducem atunci la balamuc, înainte să ne osindească pe toți la moarte !

GENUINO: Marco Vitale . . . Marco Vitale e ghimpele său.

CARRESE: Treaba e isprăvită. Capitulara a fost iscălită, Viceregele a jurat . . .
Ce mai vrea ?

GENUINO: Masaniello ar fi cedat. Marco Vitale e pentru împlinirea planurilor sale nesocotite.

CARRESE: Ce vrea ?

GENUINO: Republica. Și nu pricepe, amăgitul, că singura putere care poate ține în friu silnicia nobililor e tocmai monarhia.

MASANIELLO (*intră în piață alergând, urmat de Marco Vitale*): Sint nebun ! Acum să vedem cine e nebun ! (*Fără să-i pese nici de Genuino, nici de Carrese, se duce glonț la fereastra casei sale*): Bernardina ! Bernardina !

CARRESE (*rece*): Bernardina a ieșit cu Maria Grazia după cumpărături.

MASANIELLO: Nu-i nimeni acasă ?

CARRESE: Palatul e pustiu, așa cum ai dorit.

MASANIELLO (*tipind*): Și bine au făcut ! Trădare, numai trădare în jurul meu.
În fiecare noapte, din zece în zece minute, din sfert în sfert de ceas, se aude o voce care strigă: « Masaniello e nebun ! » Mă duc la fereastră: « Cine-i ? »
« Noi dormim . . . Nu știm nimic ».

CARRESE: Or fi glumit copiii.

MASANIELLO: Trădători plătiți, asta sint !

GENUINO: Dragă Masaniello, te porți în chip josnic.

MASANIELLO: Fac ce vreau și ce-mi place.

GENUINO: Țsta nu e un răspuns de Căpitan General. Ascultă și tu de sfaturile altora . . .

MASANIELLO (*ironic*): Ale cui ?

GENUINO: Ale mele.

MASANIELLO: Și, tu, cine ești ?

GENUINO (*izbucind*): Masaniello, îți poruncesc să isprăvești cu tonul ăsta arogant. Te-ai răzvrătit împotriva nedreptăților celor puternici, și nu-ți dai seama de nedreptățile pe care le faci tu, ceas cu ceas. Osîndiri la moarte fără nici o deosebire, ordine greșite, amenințări, persecuții.

MASANIELLO (*repeșindu-se la Genuino*): Ești un bătrîn ramolit . . . (*Carrese și Vitale intervin, oprindu-l pe Masaniello*). Nu te iau la palme numai pentru că mi-e milă de tine.

CARRESE: Unde vreți să ajungeți ?

MARCO VITALE: Dragă Maso, liniștește-te.

GENUINO: Cum se poate ca un nepriceput să împartă dreptatea și să dea o orientare politică țării ?

MASANIELLO (*încearcă să iasă din strînsoarea lui Carrese și Vitale*): Lăsați-mă . . .

CARRESE: Potolește-te, potolește-te . . .

GENUINO: Poporul e obosit, vrea să se întoarcă la ordine și la liniștea vieții normale.

MARCO VITALE: Dragă Părinte Genuino, noi vă recunoaștem meritul de-a fi luptat împotriva nobilimii, toată viața, printr-o politică moderată, și de aceea vă stimăm. Dar ne permitem să ne deosebim de ideea dumneavoastră și s-o combatem.

GENUINO: Succes, atunci, și noroc. Și ție, Masaniello. *(Se îndreaptă spre ieșire)*

MARCO VITALE *(lui Genuino)*: Dușmani?

GENUINO: Tu ești cel care vrei să combați ideea mea: eu o apăr. *(Iese)*

Sosește Bernardina, urmată de Maria Grazia. Cele două femei sînt pline de pachete și pachețele.

BERNARDINA: Vai ce oboseală !

MASANIELLO: Unde ai fost?

BERNARDINA: După cumpărături. Mi-am cumpărat ciorapi, o pereche de pantofi și un șal de mătase cu broderii.

MARIA GRAZIA: Pantofii-s foarte frumoși.

BERNARDINA: Cît e ceasul?

CARRESE: Opt, zece minute pînă-n opt.

BERNARDINA: Uf, Doamne . . . Trebuie să mă-mbrac. Viceregina mă așteaptă la Palat.

MARIA GRAZIA: Și ce rochie ți-a trimis !

BERNARDINA: Vreau să mă-mbrac, de-abia aștept să-mi pun rochia. Hai, Maria Grazia, ajută-mă tu.

CARRESE: Maria Grazia trebuie să vină cu mine la Pozzuoli.

MARIA GRAZIA: Două minute. Cum e gata Bernardina, plecăm.

BERNARDINA: Masaniello, mă-mbrac și cobor imediat să mă vezi: așteaptă-mă. *(Iese, urmată de Maria Grazia)*

MARCO VITALE *(lui Masaniello)*: Mă duc. Am o ședință urgentă.

MASANIELLO *(aproape absent)*: Bine . . .

MARCO VITALE: Ce-i cu tine?

MASANIELLO: Părintele Genuino e un ticălos.

MARCO VITALE: Poate c-am întins prea mult coarda. Trebuie să-l neutralizăm. Am să pun o persoană de încredere să se ocupe de el. Ești îngrijorat?

MASANIELLO: Nu, dar dacă poți, fă-l să se întoarcă la mine. Vreau să-i vorbesc. Mai bine prieten cu Genuino, decît dușman.

MARCO VITALE: Ne vedem mai tîrziu.

CARRESE: Eu mă duc să-mi cumpăr tutun. *(Se îndepărtează, în timp ce Masaniello se așează pe podiul comedianților)*

PIONE *(intrînd)*: Iată-mă. Bună seara, Masaniello.

MASANIELLO: Bună seara.

PIONE: Am fost la « Belșugul poporului », la Posillipo: masă oprită și felurile de mâncare alese și poruncite. Totul e în regulă.

MASANIELLO: Ce masă?

PIONE: Păi, nu l-ai poftit tu pe Vicerege?

MASANIELLO (*sare în picioare ca un arc*): Uh, așa-i ! Uitasem . . . Cît e ceasul?

PIONE: Să tot fie opt.

MASANIELLO (*strigînd spre ferestrele locuinței sale*): Bernardina ! Bernardina !

BERNARDINA (*dinăuntru*): Masaniello ? !

MASANIELLO: Nu pot să te mai aștept, e tîrziu . . . Trebuie să merg la Palat.

BERNARDINA (*de la fereastră*): Mergem împreună.

MASANIELLO: Tu te duci la Viceregină. Viceregele vine să mănînce cu mine la « Belșugul Poporului », la Posillipo. Trebuie să mă grăbesc, s-a făcut tîrziu. Ne vedem la noapte. Pione, fugi la Marco Vitale și spune-i că sînt la « Belșugul Poporului ».

PIONE: Bine. (*les, grăbind pasul pe uliți opuse*)

BERNARDINA (*strigă tare*): Adelina ! Adelina !

ADELINA (*apare în pragul subsolului său, leneșă și fără tragere de inimă*): Ce doriți?

BERNARDINA: Nu cumva ai un fir de ață albă?

ADELINA: N-am. N-am ață. (*Intră*)

BERNARDINA: Adelina, stai.

ADELINA: Ce doriți?

BERNARDINA: Întreab-o pe Vincenza, poate că are ea.

ADELINA (*spre subsolul de alături*): Vincenza !

VINCENZA (*ieșind*): Ce dorești, Adelina?

ADELINA: Un fir de ață albă. Îi trebuie Bernardinei.

VINCENZA: N-am.

BERNARDINA: Întreabă în vecini.

VINCENZA (*cu voce tare, adresîndu-se, oarecum, tuturor femeilor din piață*): Un fir de ață albă . . . Îi trebuie Bernardinei.

FEMEILE DIN SUBSOLURI (*dinăuntru*): Nu.

TABLOU

O sală a Palatului Regal. Viceregele șade la o masă și se uită curios la Malvina și la Virginia, care frig știuleți de porumb pe un grătar improvizat, lîngă fereastră.

VIRGINIA: Porumbul fript trebuie mîncat fierbinte. (*Malvinei*) Suflă, suflă . . . întoarce știuletele ăla că se arde.

VICEREGELE: Bucătarul îmi face porumb fript, dar mi-l trimite rece la masă.

VIRGINIA: Cînd știuletele se răcește, bobul se face tare. (*la un știulete de pe foc și-l întinde Malvinei*) Malvina, du-l Excelenței Sale. Țasta e gata.

MALVINA (*așează știuletele pe un șervet alb și-l oferă Viceregelui*): Excelență . . .

- VICEREGELE (*mofturos, referindu-se la porumb*): Frige.
- MALVINA: Nu, Excelență, apucați-l de jos. Așa nu frige.
- VICEREGELE (*pipăind capătul știuletelui, cu vârful degetelor*): Ai dreptate. (*În timp ce suflă deasupra știuletelui, se uită la trupșorul mlădios și atrăgător al fetișcanei*) Ești ca un rod proaspăt. Ești un porumbiel și tu. (*Malvina roșește, se înclină și se ducă lingă maică-sa*)
- VIRGINIA: Acum Malvina știe să frigă porumbielul. Oricând Excelența Voastră dorește, vine Malvina și vi-l frige ea.
- ZUFFIA (*intrînd*): O noutate foarte importantă, Excelență: a venit părintele Genuino.
- VICEREGELE (*Virginiei*): Un știulete domnului ministru . . .
- VIRGINIA (*în timp ce Malvina îl servește pe Zuffia*): Imediat.
- VICEREGELE: V-a spus ceva bătrînul?
- ZUFFIA (*rozînd știuletele*): Doar cîte un semn de nerăbdare, cîteva blesteme. S-a săturat de Masaniello.
- VICEREGELE: Și de-abia așteaptă să-și verse năduful. (*Strigînd*) Mattia !
- MATTIA (*intrînd*): Excelență !
- VICEREGELE: Părintele Genuino așteaptă afară. Poștește-l.
- MATTIA: Imediat. (*lese*)
- VICEREGELE: Genuino vine să ceară tăierea unui cap, pun pariu : o sută de țechini la zece.
- ZUFFIA: Voi plăti zece țechini dacă cere unul singur. Voi avea cînstea să încasez o sută de la Excelența Voastră dacă cere două.
- GENUINO (*intră; plecăciune în fața Viceregelui*): Excelență . . .
- VICEREGELE: Vîno, Genuino. Vei fi obosit, ia loc. (*Virginiei*) Virginia, lăsați-ne singuri.
- VIRGINIA: Da, Excelență. (*Strînge, cu Malvina, grătarul etc.*) Vîno, fata mea. (*lese*)
- VICEREGELE (*lui Genuino*): Un știulete?
- GENUINO: Nu, mulțumesc.
- VICEREGELE (*evaziv*): Suflă șirocul, nu?
- GENUINO: Șirocul.
- ZUFFIA: Ține trei zile.
- GENUINO: Cîteodată o zi sau două mai mult, dar nu depășește niciodată săptămîna.
- ZUFFIA: Crivățul mătură totul în cale.
- GENUINO: Ilustrisimul Căpitan General . . .
- VICEREGELE (*detașat*): Cine?
- GENUINO: Căpetenia Poporului.
- VICEREGELE (*fals nedumerit*): Zuffia, cine?
- ZUFFIA (*pricepînd din zbor jocul Viceregelui*): Nu-nțeleg . . .
- GENUINO: Da, Masaniello.
- VICEREGELE: Pescarul.

GENUINO: Exact. Pescarul.

VICEREGELE: E nebun. Asta voiai să-mi spui?

GENUINO: Voiam să vă spun mai mult, Excelență.

MATTIA (*intrînd*): Căpitanul General, ilustrisimul domn Masaniello, cere să vorbească Excelenței Voastre.

GENUINO: Domnule ministru, Excelență: am la îndemînă omul potrivit, un om cu brațul sigur și cu ochi care nu greșesc. Un oarecare Dardizzone.

VICEREGELE: Zuffia, zece țechini.

ZUFFIA: Da, Excelență.

GENUINO (*stîngerit*): Excelență . . .

VICEREGELE: Zuffia, continuă discuția cu părintele Genuino în salonul de alături.

(*Ironie*) Eu trebuie să mă pun cu umilință la dispoziția ilustrisimului domn Masaniello, Căpitan General al poporului.

ZUFFIA (*luînd-o înaintea lui Genuino și introducîndu-l în salon*): Veniți cu mine.

GENUINO: Mulțumesc. (*Plecăciune*): Excelență. (*Iese cu Zuffia*)

MATTIA (*intrînd*): Ilustrisimul domn Căpitan General.

VICEREGELE (*așezat la masă*): Vino, vino, prletene.

MASANIELLO (*intrînd*): Excelență, sănătate.

VICEREGELE: Ce bucurie pentru mine, să te văd. Ești totdeauna ca o zi de sărbătoare. Mattia, un jilț. (*Mattia execută*)

MASANIELLO: Excelență, ce jilț . . . Trebuie să mergem, e tîrziu. Am poruncit să ni se pregătească o cină pe cinste. Unde e Viceregina? Să vină și ea, umplem luntrea.

VICEREGELE: Viceregina nu poate, o așteaptă pe Bernardina. Nu știi că nevastă-ta vine aici astă seară?

MASANIELLO: Ba da, ba da ! M-am zăpăcit.

VICEREGELE: Viceregina are oaspeți, iar eu, Masaniello, am o durere de cap care mă face să văd stele verzi . . . Cred că am și febră.

MASANIELLO: Cine știe ce porcării vă dau să mîncăți aici, la Palat. Bucătarii sînt o șleahță de ticăloși . . . Lucrează în scîrbă, scuipă în oale . . . Aveți un rău de mațe . . . Trebuie să le curățați.

VICEREGELE: Da, vreau să mă așez în pat. Petrecere frumoasă, dragă Masaniello. Mattia !

MATTIA: Poruncă !

VICEREGELE: Cea mai frumoasă felucă la dispoziția Căpitanului General. (*Arată un coș plin cu sticle de vin*) Îl pregătisem pentru cina noastră: Porto și Lacrima Christi. Bea-l tu, în sănătatea ta.

MASANIELLO: Mulțumesc, Excelență.

VICEREGELE (*lui Mattia*): Condu-l pe Căpitanul General. (*Mattia și Masaniello se îndreaptă spre ieșire*) À propos, unde te duci să mînînci?

MASANIELLO: La « Belșugul Poporului », la Posillipo.

VICEREGELE: Excelentă tavernă. Dacă mă simt mai bine . . .

MASANIELLO (*plin de speranță*): Da?

VICEREGELE: Poate că la o anumită oră vei avea o surpriză.

MASANIELLO (*sincer*): Să sperăm. Bună seara. (*lese*)

Intră Viceregina, îmbrăcată în mare pompă și urmată de o mică suită de nobili și cavaleri.

VICEREGINA: Roderigo.

VICEREGELE (*admirativ*): Ești superbă !

VICEREGINA: Mulțumesc, dragul meu.

VICEREGELE (*nobililor*): Bună seara, prieteni.

NOBILII (*inclinându-se*): Excelență . . .

VICEREGELE: Vă las cu Viceregina, care în curînd va avea cîntecul să v-o prezinte pe prințesa sardelor. (*Risete ironice însoțesc butada*) Pe curînd, draga mea.

VICEREGINA: Rămii și tu.

VICEREGELE: Nu pot. Afaceri urgente mă cheamă dincolo.

VICEREGINA: Nu vrei s-o cunoști pe soția lui Masaniello?

VICEREGELE (*cu răceală*): Văduva. (*lese*)

MATTIA (*intrînd*): Bernardina Pisa !

Curtea se strînge în jurul Vicereginei în semicerc, unii în picioare, alții șezînd. Începe muzica. Intră Bernardina, pieptănată pompos, îmbrăcată în argint; e splendidă, nici măcar strălucirea Vicereginei nu reușește să întunece coplesitoarea frumusețe a tinerei. Văzînd-o pe Bernardina, doamnele de la curte, toate băbății împopoțonate și pomădate, pleacă ochii în jos și-și string buzele într-o strîmbătură de dispreț invidios. În schimb, bărbații își lungesc gîturile și-și holbează ochii.

Bernardina o salută pe Viceregina printr-o plecăciune grațioasă.

BERNARDINA (*cîntînd*): Excelență, sluga voastră !

VICEREGINA: Dragă, dragă Bernardină,
ce frumoasă și ce fină,
vino, vino lîngă mine.

BERNARDINA: Ce onoare ! (*se așează lîngă Viceregina*)

VICEREGINA: Să-ți prezint:
pe ducesa Tutungiu
pe baronul Bulangiu,
Toată boierimea'naltă
pe Marchizul, pe Contesa . . .
Și Viscontele Bibic, Ducele Baban
Și Baronul de Bostan.

BERNARDINA (*plecăciuni tuturor*): Sluga voastră.

NOBILII: Vă rog, vă rog . . . (*Mattia deschide calea unor servitori care aduc enorme tăvi cu răcoritoare*)

VICEREGINA: Băuturi răcoritoare?

BERNARDINA : Prea gentilă ; eu : oricare.

VICEREGINA : O-nghetată ?

BERNARDINA : Onorată.

VICEREGINA : Să ne răcorim cu toții . . . ce căldură ! . . .

NOBILII : Ce căldură ! Ce căldură . . . (*Mattia se înclină în fața Vicereginei și-i întinde o casetă căptușită cu mătase. Viceregina o deschide și-i arată Bernardinei un colier bogat*)

VICEREGINA : Pentru tine e colierul !

NOBILII : Ce splendoare ! Oare cine-i bijutierul ?

BERNARDINA (*zăpăcită*) : O, ba nu, eu nu mi-l pun !

NOBILII : Dar de ce ? E un lucru bun !

UN NOBIL : Excelența Sa se-ndură . . .

O NOBILĂ : E-o bijuterie pură !

UN NOBIL : Unui dar regesc ca ăsta, nu se poate zice nu.

BERNARDINA (*convinsă și de propria deșertăciune femeiască*) : Fie, dară, l-oi lua . . .
(*Viceregina îi petrece colierul în jurul gâtului*)

TOȚI : În sfârșit ! Așa mai zic !

VICEREGINA : Și ilustrul Masaniel ?

BERNARDINA : E drăguț și blînd : un miel !

VICEREGINA : Te înșeală ?

BERNARDINA : Cum ? Imediat îl vîr în boală !

VICEREGINA : Viața lui nu e ca mierea :
nu l-a obosit puterea ?

BERNARDINA : Cînd ceva e cum îți place
pîn-la capăt ai a-l face !

VICEREGINA : În curînd al tău bărbat
își va reveni în fire :
ce te miri, să nu te mire
Regelui poporu-i dat !

BERNARDINA : Da, dar regele-i departe,
hăt în Spania. Domnii-aici
pentru ei e bine, foarte !
Dar săracul ce se face ?
Pentru-a noastră sărăcime
De-o regină e nevoie :
Eu să stau unde mi-e voie,
voi să stați în nobilime.

VICEREGINA : Înțeleg : e-o depărtare,
o prăpastie între noi.

BERNARDINA : O răbdăm, cum sîntem, goi,
pîn'să vină-o destrămare.

VICEREGINA : Și-ntre voi, petreceți bine?

BERNARDINA : După timp, cât se cuvine.

VICEREGINA : Și cum e cînd v-amuzați?
Tarantellele dansați?

BERNARDINA : Tarantella-n noi e trează.

VICEREGINA : De-i așa, atunci dansează.

BERNARDINA : Cum să nu? De ce n-aș face-o?

astă tarantellă-nalte
n-oi juca-o birjărește
ci mai fain și mai domnește
ca-n saloanele înalte !

Tobe nu-s avenite,
că fac gălăgie mare
și urechile-n adunare
nu ar trebui jignite.

Fac un pas, mîinile sus,
și din degete, cu sete,
îmi fac patru castaniete :
nu fac larmă, e exclus !

Și acum, o-nvîrtitură
ca o frunză de salată,
încă una, și mai lată,
și o nouă-mpletitură !

Da-i nevoie și de tineri . . .

De ce stați așa pleoștiți?

Ci în jocul nost' veniți,
că nu-i, astăzi, zi de vîneri.

Fetișcanele sînt gata
cu fustițele-nfoiate
cînd se dau încet pe spate
pîn' și Regele-i dat gata.

Hai să dănțuim, copii !

În mișcare mlădioasă
pe o muzică frumoasă
care face șita-șita-și !

În răstimpul acestor strofe, Bernardina a reușit să transmită tuturor nobililor o poftă irezistibilă de-a încerca și ei tarantella; astfel, treptat-treptat, s-a înjghebat o tarantellă în ritm lent, acceptată de toți cu plăcere și dansată cu gust.

VICEREGELE (urmat de Zuffia) : N-am să mă plictisesc, Zuffia. Acest dans e cu adevărat delicios și mă interesează. Pe curînd. Să vii cu vești bune.

ZUFFIA (plecăciune) : Excelență . . . (se îndreaptă spre ieșire)

VICEREGELE: Așteaptă. (Îi aruncă o pungă plină de țechini): E a dumitale !

ZUFFIA (prinzînd punga din zbor): Ce-i asta?

VICEREGELE: Genulno a rostit numele lui Marco Vitale. Am pierdut pariul.

ZUFFIA (ipocrit): Excelența Voastră are mai multă ținere de minte decît mine.

Pe curînd. (Se înclină și iese, în timp ce tarantella continuă. Bernardina e încîntătoare, nobilii se distrează de minune. Viceregele asistă, zîmbește tuturor . . . E limpede că se amuză și el)

TABLLOU

Taverna « Belșugul poporului », la Posillipo. Printre buțile și butoaiile lipite de pereții localului rustic, au fost aranjate patru-cinci mese cap la cap, pentru a forma una singură, destul de mare, ca să cuprindă zece-douăsprezece tacîmuri. Carmine Scannicchi, proprietarul, ajutat de Tola și de Cuosemo, ospătarul, a făcut pe dracu-n patru a decora cu pompă localul. Pe mese a întins o față de masă din cînepă, nouă-nouă, a scos la iveală farfuriile cele mai frumoase, carafele cele mai scumpe, tacîmurile de zile mari. De sus, atîrnă o frînghie, al cărei capăt ajunge la centrul mesei; cînd amfitrionul va socoti de cuviință, o smucitură a frînghiei va face să se răstoarne un șir de coșuri plasate pe birna tavanului, producînd o ploaie deasă de flori peste meseni. La cîțiva metri de local, marea se frînge de stînci și inundă, într-o mișcare moale, plaja. Dintr-odată, cinci fete irump în local, vesele și sprînzare. Poartă costume de baie, încă muiate de apă.

CARMINIELLO: Ați zis: facem o baie de zece minute și stați în apă de două ceasuri.

V-am rugat să plecați de-aici: am nevoie de local.

Cele cinci fete n-au prea înțeles ce le-a spus Carminiello, și se mărginesc să ridă nepăsător și să răspundă « da » în franțuzește, în englezește, în nemțește și în alte limbi. Apoi, toate împreună, inclusiv tînăra negresă ce se află printre ele, se adună în prag și strigă spre mare.

FETELE: Madam Mayer ! Madam Mayer !

CARMINIELLO: Patroana voastră e tot în apă? (Fetele rid. Apare Madam Mayer și ea în costum de baie, muiată pînă la os)

MADAM MAYER (intră șchiopătînd): Ce paie, ce paie ! Aba-i blina de arici . . .

Mi-am scrantit un bicior (lui Carminiello) Bîine, șinchen și fin : abem voame . . .

FETELE: Da, foame . . .

CARMINIELLO: Trebuie să plecați de-aici . . . V-am rugat . . . Aștept niște oameni de vază și am nevoie de local.

MADAM MAYER: Tacă nu tai de mîncare, nu bleacă !

TOLA (din culise): Ajutor ! Ajutor ! Ajutor !

CARMINIELLO (alarmat, aleargă spre intrare): Ce s-a-ntîmplat?

IOLA (din culise): Carminiello ! Carminiello ! (În costum de baie, și ea, intră în fugă și se refugiază în brațele soțului, speriată) Doamne sfinte ! O lungustă . . . O lungustă așa de mare ! S-a luat după mine . . . Eu înotam și ea tot mai aproape, după mine . . . Și se uita la mine !

CARMINIELLO: Te-o fi luat drept maică-sa ! (*Aspru*) Du-te și îmbracă-te. E târziu.

TOLA: Potolește-te, Carminiello. Am și eu dreptul să mă răcoresc. (*Pleacă*) Ce spaimă am mai tras ! (*lese*)

Intră Carnetta, urmat de Capatosta și Tuppitù. Cel dintii e îmbrăcat ca Stegar al Regelui, ceilalți doi ca nobili cavaleri napoletani.

CARNETTA: Veniți, nobilii mei amici, veniți. Te adăpăm cu o carafă de muscat de peșteră, pâlăvrăgim vreo zece minute despre lucruri înțelepte și ne întoarcem în palatele noastre princiare.

CAPATUSTA: Cum zici tu, așa facem. Eu persecut totdeauna ce zici tu.

TUPPITÙ: Iar eu nu calc niciodată pe noada nimănui.

CARNETTA (*văzînd fetele*): Ia' te uită ce fete frumoase !

CAPATOSTA: Ar fi pentru mine o mare onoare să le cunosc !

TUPPITÙ: Și proaspete și elegante.

MADAM MAYER: Eu și vetele mele așteptăm biine, șinchen și fin . . . Dar el (*il arată pe Carminiello*) nu frea să ne serfească . . .

CARMINIELLO: Aștept niște clienți de mare vază.

CARNETTA: Mai de vază decît noi, nu cred. (*Arătîndu-l pe Capatosta*) Îl avem aici pe Prințul de Blestamația, iar dumnealui (*il arată pe Tuppitù*) e Ducele de Tărițenia. Cît despre mine, se vede după spadă și după uniformă. (*Fetele și Madam Mayer se înclină respectuos în fața celor trei tîlhari*)

MASANIELLO (*de pe plajă*): Carminiello ! Carminiello !

CARMINIELLO: Masaniello ! (*aleargă spre intrare*) Iată-mă. Porunciți !

MASANIELLO: Gata masa ?

CARMINIELLO: Gata ! (*Femeilor*) Îmi vine tot guvernul: Masaniello, Viceregele, Miniștri, Excelențe . . .

MADAM MAYER: La mine spus ca Masaniello a inepunit !

CARMINIELLO: Era el nebun dinainte, darmita acum.

CARNETTA: Eu sînt pedepsit și am plecat fără învoire. Dacă mă vede Masaniello . . .

Mă duc, la revedere, nobilii mei amici. (*lese*)

CAPATOSTA: Noi vrem să mîncăm, dar fără să amenajăm pe nimeni. Și-apoi, nobilimea nu poate să cadă de acord și să facă amor cu Masaniello.

CARMINIELLO: Mai sînt odăi și sus, urcați și alegeți unde vreți să stați. Într-o parte se vede San Martino, în cealaltă Capomiseno.

TUPPITÙ: Să mergem. (*Pleacă*)

CAPATOSTA: Îmi pare rău de fete. (*les*)

MADAM MAYER (*strigînd spre plajă*): Masaniello ! Masaniello !

FETELE: Masaniello !

MASANIELLO (*intrînd*): Ia' te uită cine se vede ! (*Fetele îl înconjoară pe Masaniello, întîmpinîndu-l cu veselie*) Miroșiți a fructe de mare . . . Luați loc și mîncăți cu mine.

MADAM MAYER: Mulțumesc ! Vetelor, șeteți. (*Femeile se așează la masa cea lungă*)

MASANIELLO: La ce te gîndești?

BERNARDINA: La nimic.

Dintr-o uliță apare abatele Filomarini și vine drept spre podiul comedianților. Văzîndu-l pe Masaniello dezlegat se oprește, pîlînd de frică.

ABATELE: Oh, Sfîntă Gervasa! L-au dezlegat!

BERNARDINA: Pofțiți, părinte, pofțiți!

ABATELE: Doar nu-s nebun, copila mea! Mă trec florii. Poftește tu la mine. (*Bernardina se apropie de el*) Ține... (*Îi dă o scrisoare*) Am scris frumos și caligrafic totce mi-ați spus să scriu.

BERNARDINA: Stă scris limpede că Masaniello nu mai vrea să știe de nimic?

ABATELE: Da, copila mea... Că, în primul rînd din respect pentru lege și în al doilea rînd din motive de sănătate, cedează puterea Excelenței Sale Viceregele, întorcîndu-se acasă la el, fericit și mulțumit, și salutare! Dedesubt, iscălitura: Tommaso Aniello. Pune crucea și o predă fratelui meu. Rămii cu bine, copiliță. (*Plecăc grăbit*)

MASANIELLO: Nu fugiți... Eu nu-s nebun.

ABATELE: Cine-a spus asta? Vai de mine. Noi sîntem nebuni, tu ce-ai a face? (*Iese*)

BERNARDINA: Înmînează scrisoarea Eminenței Sale. Nu mai e mult și coboară să spună liturghia. Eu mă duc să pregătesc lucrurile, după care cobor și plecăm la Almamfi. (*Se îmbrățișează și se sărută de mai multe ori, cu o nespusă dragoste, apoi Bernardina intră în casă și dispare*)

Masaniello se uită în urma ei; apoi își ridică fruntea, privește cerul. Urcă încet la tribună, se așează apoi, se întinde pe jos. Din stînga intră o femeie bătrînă îmbrăcată țărănește, curată, foarte îngrijită în port. Se apropie de Masaniello și se oprește, privindu-l. Lumina ireală care o învăluie, o desparte de ceea ce e viu: de fapt, e mama moartă a lui Masaniello, trăind doar în imaginația febrilă a tînărului bărbat. Masaniello sare în capul oaselor.

MASANIELLO (*murmurînd*): Mamă...

MAMA: N-am vrut să cred... n-am vrut să cred! (*Plînge*)

MASANIELLO: Și-acum, crezi.

MAMA: Cred, da. Dacă n-ar fi adevărat, dac-ar fi chinul unui somn bolnav, ar trebui să mă trezesc.

MASANIELLO (*se apropie, dă s-o îmbrățișeze*): Hai, mamă...

MAMA: Du-te! Du-te de aici!... Nu mă atinge cu mîinile astea... Ucigașule!

MASANIELLO: Nuuu...

MAMA: Pătate de sînge sînt mîinile tale. Cîți oameni ai ucis? Cîți? Ca pe niște mielușei de Paști... Ca pe niște țipari de Crăciun! Rușine! Rușine!

MASANIELLO: Ascultă, mamă! Tu ești o sfîntă. Tu nu poți înțelege răspunderea unui om care trebuie să cîrmuiască. Ai de lucru cu tîlhari, cu pungași, cu descreierați, cu cei care înfometează poporul...

MAMA: Cuvîntul lui Dumnezeu pogoară și culege.

MASANIELLO: Pogoară și alege! Alege omul și mintea. M-a ales întru slava lui și a țelurilor lui.

MAMA: Și mai e ocîrmuirea.

MASANIELLO: Ocîrmuirea sînt eu. O, mamă, Masaniello are mîinile curate. Cînd ucide, Masaniello primește porunca de la ocîrmuire.

MAMA: Vai, sărmana de mine!... Ce ticălos și ce viermănos te-ai făcut... Otravă s-a făcut laptele ce-ai supt la pieptul meu... Odgoanele luntrei ți le-a pus în mîini taică-tău ca să pescuiești, nu funia spînzurătorii... Din zahăr ți-a alcătuit inima, ca să se topească de milă în fața păcătosului, nu ca să-ți rămînă rece

în fața trupurilor înghețate ale osîndiților . . . Otravă s-a făcut sîngele ce ai supt la pieptul meu . . . (Plînge)

MASANIELLO : O, mamă, ce îi spune ocîrmuirea lui Masaniello e drept. Ce spune Masaniello ocîrmuirii e drept. Tu te-ai născut și-ai viețuit în satul nostru. Viață de țărani . . . sau așteaptă luntrea cu pește, sau spun rugăciunea, sau stau la bucătărie . . . Biserică și bucătărie, iar la ceasurile nouă, culcarea, sub cearșafurile de cînepă, proaspete și bine mirositoare, spălate de tine. Mirosul curățeniei tale. Rozmarin, izmă și pătrunjel. Ierburi aromate în buchete și în legături tocate mărunt de mîinile acestea în mii de salate, ca să sature familia. Cînd umbli, aerul ce-ți atinge pielea se parfumează și el, și cel care-ți simte răsufierea zice: asta e pîine ! Pîine plămădită, gata să intre în cuptor. Înfinge-ți degetele în obrazul meu, și trage pînă o țîșni sîngele . . . eu îngenunghes și-ți sărut poala rochiei. Rupe carnea asta în bucăți pînă or ieși oasele, eu îți sărut gura.

MAMA : Du-te. . .

MASANIELLO : Scoate-ți încălțările și ciorapii, ca să-ți sărut picioarele. . .

MAMA : Du-te. . .

MASANIELLO : Dă-mi încălțările, ca să sărut tălpile astea care-au călcat pămîntul. . .

MAMA : Ucigașule. . .

MASANIELLO : Nuuu ! Masaniello ucide după dreptate !

Între timp, clopotul bisericii del Carmine vestește zorii noii zile. La primul dangăt, mama dispăre, Masaniello rămîne singur, visător și privește aproape uimit negustorii care încep să-și deschidă prăvăliile sau să-și rînduiască tarabele. Locatarii subsolului ies în prag ; grupuri de credincioși intră în biserică, grăbind pasul pentru a nu pierde binecuvîntarea Arhiepiscopului. Masaniello ajunge în centrul pieții, își ridică privirea îndurerată spre ferestrele casei sale și după ce s-a gîndit o clipă la scrisoarea pe care o strînge în mîna dreaptă (cea ticluită de abatele Filomarini) se îndreaptă, clătîindu-se ușor, spre intrarea principală a bisericii del Carmine.

TABLOU

Interiorul bisericii del Carmine. În timp ce credincioșii, izolați sau în mici grupuri, se închină în fața Madonei, a cărei imagine domină de la înălțimea altarului, Masaniello, cu părul vilvoi și cu hainele în dezordine, străbate naosul și se îndreaptă spre sacristie.

UN CĂLUGĂR (se apropie de Masaniello și-i cere explicații) : Masaniello, ce s-a întîmplat ? În ce hal ești, frate. Ce ți s-a întîmplat ?

MASANIELLO : Eminența Sa ! Unde e Eminența Sa ?

UN CĂLUGĂR (nesigur) : L-am văzut. . . (văzîndu-l pe Cardinalul Filomarini care tocmai sosește) : Uite-l.

MASANIELLO : (încurajat) : Eminență ! (Aleargă în întîmpinarea Cardinalului și i se aruncă la picioare) : Eminență, nu mai pot !

CARDINALUL : Liniștește-te, liniștește-te !

MASANIELLO : Trădare, Eminență ! Calomnie și trădare. S-a urzit un complot împotriva mea.

CARDINALUL : În închipuirea ta, crede-mă pe mine. Cine-ar putea să te trădeze ?

MASANIELLO : Toți ! Părintele Genuino, Carrese, poporul. . .

CARDINALUL : Nu te pierde cu firea, liniștește-te. . .

MASANIELLO : Vor să mă ucidă ! Eminență, faceți să ajungă această scrisoare la Vicerege. (Înmînează scrisoarea) Mă duc la Amalfi cu Bernardina. Mă-ntorc la luntrea mea ! La neamul meu ! La mama mea ! Dacă mai rămîn douăzeci și patru de ceasuri la Napoli, ăștia mă ucid !

CARMINIELLO: Și Viceregele?

MASANIELLO: Adu bucatele.

CARMINIELLO: Imediat. *(Iese, în timp ce începe muzica. Masaniello cântă)*

MASANIELLO: Pîntec, pîntecelul meu
fă-te cît un fedeleu . . .
că de-un veac tu nu mănînci . . .
mîncă, mîncă: să mănînci !

Carminiello revine, însoțit de Cuosemo, și servește bucate alese.

MASANIELLO: Fă-te, burtă, un butoi
n-ai băut de-un veac un țoi . . .
Suge, sugă, bea de zor,
satură-te pînă-n zori !
Patru oi cu tot cu lînă
și un porc cu oase-n el
două vaci și un vițel
vreau să mînc, stînd într-o rină !
Oaspeții sînt numai eu,
și-am să mînc, pe Dumnezeu !
Am să mînc cît mă încape,
Viceregele să crape !

(Trage de frînghie și o ploaie de flori proaspete cade peste Masaniello și peste fete. În aceeași clipă, se aude de sus, ca venind dinspre colină, vocea lui Capatosta)

CAPATOSTA: Masaniello e nebun !

MASANIELLO *(sărind în picioare)*: Cine-a îndrăznit?

MADAM MAYER *(ride, împreună cu fetele)*: Am auzit: Masaniello e nebun !

MASANIELLO: Cine-a îndrăznit?

MADAM MAYER: Un nesbălat, dă-i bace !

(Tot de sus, dar din direcție opusă, se aude vocea lui Tuppitù)

TUPPITÛ: Masaniello e nebun !

MASANIELLO *(furios, se urcă pe masă, scoate sabia și o îndreaptă spre butoaie și spre tavan)*: Jegosule, zevzecule! Unde te-ai ascuns? Arată-te ! *(Speriate, femeile se refugiază într-un colț)*

CAPATOSTA și TUPPITÛ *(obsesiv)*: Masaniello e nebun !

MASANIELLO *(dintr-o săritură ajunge la intrare, strigînd ca un posedat)*: Scîrnavie, jegosule ! Te jupoi ! *(Iese în fugă, blestemîndu-și defăimătorii, în timp ce aceștia, necruțători, continuă să strige din ascunzișuri: « Masaniello e nebun ! »)*

MARCO VITALE *(intrînd)*: Încotro aleargă Masaniello? De ce țipă? *(Nimeni nu răspunde. Cine l-a scos din sărite? În spatele său apare Carnetta, tăcut ca o umbră)*

CARNETTA: Cineva a strigat: Masaniello e nebun !

MARCO VITALE: Carnetta ! . . . Cine ți-a permis să porți uniforma de Stegar? *(Încă două umbre apar în spatele lui Marco: Capatosta și Tuppitù)*

TUPPITÛ: Viceregele ! *(În frîntura de secundă în care Marco Vitale se întoarce spre el, Carnetta scoate sabia și-l străpunge pe la spate. Femeile, înmărmurite, nu îndrăznesc să vorbească)*

TABLOU

Piața Tîrgului, pe la ceasurile trei din noapte. Prăvăliile sînt închise. Tarabele sînt acoperite cu obișnuitele zdrențe. Pe podiul saltimbancilor a fost depus Masaniello, legat strășnic cu frînghii groase. Tîndrul nostru nu se mai răzvrățește. Nefericita Căpetenie

Poporului, biruit de viclenia Viceregelui, se mărginește să privească cerul cu ochii holbați neputincios, învins. Bernardina plînge încet lîngă soțul ei și-i mîngîie părul. Chipul înecat în lacrimi al tinerei femei, părul negru și răvășit, bogăția sfîșiată a rochiei de argint, fac și mai tragic momentul înfrîngerii. În picioare, tăcuți, Maria Grazia și Maso Carrese, Pione și patru-cinci tineri rămași credincioși căpeteniei lor, fac cerc în jurul celor doi nefericiți.

MASANIELLO: Cîte stele ! Una, două, trei, patru . . . E și luna. Bernardina, luna.
BERNARDINA: Da . . . da . . .

MASANIELLO: (implorînd) Dezleagă-mă, Bernardina. Frînghia e prea strînsă, mă dor umerii.

BERNARDINA (incercînd să slăbească frînghia): Mai tîrziu, mai tîrziu am să te dezleg.

MASANIELLO: Acum mă simt bine, mi-a trecut beția.

BERNARDINA: Bernardina are să te dezlege. (Îl întreabă din privire, pe Carrese, sperînd să dobindească de la acesta un semn de aprobare)

CARRESE: Lasă, Bernardina. Țasta, cum îl dezlegi, scapără scînteii. Nu știi cît am pătimit pînă să-l prindem, să-l legăm și să-l aducem aici . . . Trecea ca o săgeată cu sabia în mînă. A băgat groaza în ulițele orașului. Nu se uita dacă oamenii pe care-i întîlnea erau bărbați sau femei . . . « Îngenunchiați ! Sărutați-mi picioarele ! » Lumea fugea: pe vreo doi i-a străpuns cu sabia . . . Zece bărbați, de-abia l-am legat.

BERNARDINA (suspînînd): Inima mea . . . inima mea . . .

MASANIELLO: Cîte stele ! Și ce frumoasă e luna !

CARRESE: Să mergem, Maria Grazia. Trebuie să ajungem la Pozzuoli.

MARIA GRAZIA: S-o las pe Bernardina singură ?

CARRESE: Bernardina știe mai bine decît noi ce trebuie să facă.

BERNARDINA: Scrisoarea o pregătește abatele Filomarini.

CARRESE: Cum ți-o aduce (îl arată pe Masaniello), dumnealui își pune degetul pe cruce și-o înmînează Cardinalului. Are grijă Cardinalul s-o trimită Viceregelui. Ține minte, Bernardina, asta-i singura cale de scăpare pentru el. (Către Maria Grazia) Să mergem.

MARIA GRAZIA: Rămii cu bine, Bernardina . . . (Cele două femei se îmbrățișează)

CARRESE: Pe urmă-l chemi pe doftor, îl rogi să-l cerceteze, și doftorul are să-ți spună dacă trebuie să-l trimiți la balamuc sau poți să-l ții în casă. Dar să nu-l dezlegi pînă nu-ți spune doftorul. Vîno, Maria Grazia . . . (adresîndu-se tinerilor) Rămîneți cu bine, copii, și mulțumesc pentru tot.

PRIMUL TÎNĂR: Pentru nimic. (Tinerii se îndepărtează)

CARRESE: Hai, Maria Grazia. (Iese, urmat de soția sa)

MASANIELLO (după o scurtă pauză): Dacă Tatăl ceresc ar zice oamenilor: « Nu mai aveți nevoie nici să mîncăți, nici să beți, din clipa asta puteți trăi numai cu aer. Poftim, aripi: zburăți ! Părăsiți pămîntul și viețuiți în mijlocul văzduhului » . . . unul cu plămîni mai mari ar începe imediat să zică: « Eu vreau să-mi respir aerul meu, dar și aerul care ți se cuvine ție ». Cînd ți-ar fi lumea mai dragă, ar începe să pice din cer o ploaie de morți înăbușiți. Eu nu-s nebun, Bernardina . . . Sînt obosit . . . și cît de bătrîn mă simt ! (Bernardina desface nodurile frînghiilor, cu gingășie. Masaniello își freacă mădularele amorțite, se ridică în capul oaselor, își sprijină fruntea de umărul Bernardinei) Nu ți-e frică de mine ?

BERNARDINA (cu blindețe): Nu.

MASANIELLO (amintindu-și seara primei lor întîlniri): « Doriți o barcă » ? « Sîntem șapte priletene . . . Dacă ne luați . . . »

BERNARDINA: Amalfi ești tu. Marea ești tu . . . cerul ești tu.

CARDINALUL: Fiule, ești istovit, ești sleit de puteri... Ai nevoie de odihnă. (Adresându-se unor călugări) Conduceți-l într-o chilie a mănăstirii, dați-i o băutură caldă și culcați-l într-un pat.

Cei doi călugări îl ajută pe Masaniello să se ridice și-l duc afară, fără ca tânărul bărbat să le opună o rezistență.

Între timp un grup de oameni, comandați de Carnetta, intră în biserică strigând:

CARNETTA: Trăiască Regele Spaniei! Moarte celor care ascultă de Masaniello! (Mulțimea face loc oamenilor) Masaniello, vino-ncoace. Trebuie să-ți înmînez o misivă urgentă. (Mulțimea, ca un singur om, își întoarce capul în direcția în care au dispărut călugării și Masaniello. Această indicație e suficientă pentru a dezvălui lui Carnetta unde se află căpetenia poporului. Arată oamenilor punctul respectiv și le poruncește să înainteze. Aceștia execută ordinul și Carnetta dispăre în fruntea oamenilor săi)

BERNARDINA (intrînd în biserică încărcată de pachete și bagaje, străbate naosul): Unde-i Masaniello? L-ați văzut pe Masaniello?

CARNETTA (din culise): Masaniello! Masaniello!

MASANIELLO: (din culise): Pe mine mă cauți? Iată-mă, oameni buni. (O descărcare de arcebuze răsună în toată biserica. Mulțimea, înmărmurită, nu îndrăznește să scoată un cuvînt. Bernardina rămîne ca de piatră) Ah, trădătorilor! Trădători mirșavi! (O a doua rafală curmă viața căpeteniei poporului și risipește pentru totdeauna ecoul vocii sale. Bernardina, lîngă sărmanele ei lucrușoare, rămîne ca paralizată)

Piața Tîrgului, cîteva zile după aceea. Poporul, cu spatele la public, privește în tăcere înmormîntarea lui Masaniello, cortegiul care trece încet pe fundalul scenei. Clopotele bisericii del Carmine bat în dungă. Unii plîng, alții suspină.

O FEMEIE DIN POPOR: Masaniello... (Plînge).

UN BĂRBAT DIN POPOR: (strigînd): Masaniello...

O FEMEIE DIN POPOR: (strigînd tare): Masaniello...

UN BĂRBAT DIN POPOR: Deșteaptă-te Masaniello!

Cortegiul funerar a trecut.

MULȚIMEA: Deșteaptă-te, Masaniello!

Se aude vocea lui Masaniello, încă omenească și legată de patimile omenești, dar îndepărtată, obosită. Poporul tresare, apoi tace și ascultă.

MASANIELLO: Lăsați-mă să dorm un veac
și încă-un veac... și încă zece veacuri!

eu nu mă cer de-acuma leacuri,

ci doar în pace vreau să zac.

Oameni!

Popor cu gheata ruptă, fără pîine,

cui sărăcia, o s-o plîngeți mîine?

Eu am murit ucis, și cine m-a ucis,

pentru un vis ce l-am visat în vis?

Oameni!

Popor cu fața suptă, fără mamă,

cînd numele striga-vei, pe al meu,

și-i auzi prezent... să știi că nu sînt eu,

Bagă de seamă!

Oameni!

Aud cum plîngeți, pentru-a cîta oară?

voci de neveste și de copii în șanțuri,

în pușcării sînt lacrimi și lanțuri,
dar timpul trece, zboară !
Lume !
Ai auzit acumă tunul?
Acumă nu sînt archebuze,
ci mitraliere și obuze. . .
Spînzurătorile în hohot se distrează,
în timp ce popii binecuvîntează.
Lume !
Aeroplanul auzit-ai? Spune?
Lume !
Cum bombe face să detune?
Lume !
Răbojul timpului se încrustează.
Lume !
Spînzurătorile în hohot se distrează.

SFÎRȘIT

Această piesă a fost reprezentată pentru prima oară la Roma, pe scena Teatrului Sistina, la 8 octombrie 1963, de către compania « Domenico Modugno » în regia autorului și cu Domenico Modugno, Liana Orfei, Carlo Tamberlani, Ciccio Ingrassia și Franco Franchi în rolurile principale. Muzica de Domenico Modugno. Scenografia și costumele de Maurizio Chiari. Coregrafia de Ugo Dell'Ara.

În românește de FLORIAN POTRA

TRIBUNI AI REPUBLICII -

Într-o istorie, nu numai a conceptelor dar și a tipurilor cărora le-a dat naștere idealul republican, capitolul tribunilor ar fi unul dintre cele mai populate iar între figurile marcant-reprezentative s-ar remarca efigiile lui Robespierre, Saint-Just și Desmoulins. Ca exponenți înflăcărați ai acestui ideal, ei au fost hărăziți, mai mult decât să-l exprime, să-l întrupeze și marea lor strălucire va fi fost de a-și fi întemeiat ardoarea verbului și a credinței pe tăria faptei consecvente, împinsă până la abnegație și sacrificiu. N-au ezitat să-și parafeze ideile cu propria lor viață, făcând din principiul Republicii revoluționare rațiunea însăși a existenței, cea mai sigură și suprema ei îndreptățire. De aceea, în luările lor de atitudine împotriva putredei monarhii și în pledoariile pentru domnia poporului, ei desfășoară un crez care îi angajează cu întreaga lor ființă, până acolo încât frazele capătă o cadență sacră, purificate de tot ce este conjunctural, efemer, iar cei ce le rosteau nu puteau fi decât înfăptuitorii unei misiuni istorice, devotații și inspirații ei.

FIȘÉ DÉ TEMPERATURĂ CIVICĂ

CAMILLE DESMOULINS

Opinia unui deputat al Parisului în Convenție, în legătură cu judecarea lui Ludovic al XVI-lea.

... A fi rege este o crimă. Chiar și a fi rege constituțional a fost o crimă, căci națiunea nu a acceptat niciodată Constituția. Nu există decît o singură situație ipotetică în care domnia ar putea fi un act legitim : atunci cînd un popor se privează în mod formal de drepturile sale pentru a le ceda unui singur om, nu numai cum au făcut Statele Generale din Danemarca în 1660, ci și în condițiile în care întregul popor încheie sau cel puțin ratifică el însuși această delegare a suveranității sale. Și nici atunci, el nu ar putea angaja generația următoare, căci moartea stinge orice drept. Celor vii, în posesia cărora se află acest pămînt, le revine datoria să-și făurească, la rîndul lor, legea; ar însemna altminteri ca morții să iasă din morminte și să vină să-și susțină legile împotriva celor vii care le abrogă ! Orice altă regalitate nu se exercită asupra poporului decît pe seama insurecției, după cum tîlharii domnesc și ei în codri pe seama pedepsei jandarmerești. Și, după ce ne-am răsculat și ne-am redobîndit drepturile, a opune francezilor republicani legi feudale sau chiar Constituția ar însemna să opunem Codul Negru¹, negrilor învingători ai albilor.

¹ Statutul sclavilor instituit în 1685

... Sau sîntem într-adevăr republicani, și atunci să ne ridicăm la înălțimea acestor idei republicane; sau nu sîntem decît niște pigmei și atunci să nu ne erijăm în uriași. Din punctul de vedere al dreptului ginților, Ludovic al XVI-lea a fost un tiran răsculat împotriva națiunii, iar ca rege, chiar ca rege constituțional, un criminal care merită moartea; francezii nu au nevoie să-l dea în judecată, după cum nici Hercules nu a avut nevoie să dea în judecată mistrețul din Wrimant, sau Romanii pe Tarquinus sau pe Cezar, care se credea și el un dictator constituțional.

Dar în persoana sa, noi avem de pedepsit nu numai un rege, ci și un criminal care are la activul său nelegiuiri.

... Ceea ce îl face deosebit de odios poporului pe sus-numitul rege, sînt acești patru ani de sperjururi și de jurăminte reînnoite fără încetare națiunii în fața cerului, în timp ce conspira împotriva națiunii. Trădarea a fost întotdeauna, pentru toate națiunile, crima cea mai obiectă. Ea a fost întotdeauna urmărită cu dezgustul pe care îl stîrnesc otrăvurile și viperele, pentru motivul că împotriva lor este imposibil să te aperi. De aceea legea celor 12 mese promitea furiilor pe mandatarul care înșela încrederea făptuitorului său și-i permitea acestuia să-l ucidă oriunde l-ar fi întîlnit. De aceea fidelitatea în respectarea angajamentelor este singura virtute cu care se fălesc cei care au renunțat la toate celelalte virtuți. Este singura pe care o întîlnești în peștera hoților. Este ultimul bun al societății, acela care face ca lumea tilharilor să nu se destrame; toată lumea cunoaște povestea acelor hoți la care se refugiase pretendentul după bătălia de la Culloden și care s-au lăsat spînzurați cu toții pentru că au furat niște sume destul de neînsemnate, în timp ce nici unul dintre ei nu a fost tentat să obțină, încălcîndu-și cuvîntul, cele treizeci de mii de lire sterline promise celui care ar fi descoperit refugiul pretendentului.

Tocmai această apropiere zugrăvește cel mai bine regalitatea, arătînd cum pînă și peșterile sînt mai puțin nelegiuite decît un Louvre, devreme ce deviza tuturor regilor este aceea a lui Cezar: « Pentru a domni îți este îngăduit să-ți încălci credința ». Este ceea ce Anton de Leon îi spunea lui Carol Quintul, în idiomul său religios: « Dacă vrei să nu fii un ticălos, dacă vrei să vă salvi sufletul, renunțați la imperiu ». Este ceea ce spunea Machiavel în termeni care se aplică într-un mod izbitor la situația noastră. De aceea nu am omis să citez acum un an acest pasaj într-o petiție adresată Adunării Naționale: « Dacă pentru a da unui popor libertatea ar fi necesar să se renunțe la suveranitate, cel care va fi fost investit cu ea ar avea unele scuze și națiunea ar fi nedreaptă dacă ar găsi că e rău că el n-o trădează deloc, căci este greu și împotriva naturii să cazi în mod voit de atît de sus ».

Toate acestea dovedesc că nelegiuirile lui Ludovic al XVI-lea sînt mai degrabă crime ale autorilor Constituției, care l-au menținut în situația de rege, cu alte cuvinte, care i-au dat certificate de dușman al națiunii și de trădător. Dar toate aceste considerațiuni, care pot să servească pentru a diminua în ochii posterității ororile acestor comploturi, nu ar putea în fața legii să-i aducă o împlînzire a pedepsei. Oare judecătorii ar da o pedeapsă mai mică unui tilhar pentru că a fost crescut într-o peșteră și învățat să creadă că toate bunurile trecătorilor îi aparțin? Pentru că educația i-a corupt în așa măsură natura, încît nu mai putea să facă altceva decît să fie hoț? Faptul că un rege nu a putut fi decît un trădător, poate fi oare un motiv ca trădările sale să rămînă nepedepsite, faptul că acest arbore nu a putut să dea decît otravă poate fi oare un motiv ca să nu-l doborî, dînd astfel un exemplu națiunilor?

Pe scurt, prin Declarația Drepturilor, prin acest cod etern, imuabil, acest cod provizoriu al tuturor societăților pînă în momentul organizării lor depline, pînă în momentul în care anumite legi speciale vor aduce o derogare de la legile sale generale, prin acest cod ale cărui articole șterse de rugina secolelor au fost adop-

tate cu entuziasm de poporul francez și restabilite în toată puritatea lor, prin acest articol pe care el l-a pus la baza Constituției sale: « Legea este aceeași pentru toți, fie că pedepsește, sau ocrotește », Ludovic al XVI-lea, privat de înviolabilitatea sa himerică, nu ar putea fi considerat decât ca un conspirator care, urmărit de popor la 10 august în locul cunoscut, a venit să caute un refugiu în mijlocul nostru și la picioarele tronului și ale suveranității naționale, în a cărei casă au fost găsite nenumărate dovezi ale comploturilor și nelegiurilor sale, pe care l-am pus sub stare de arest și l-am închis în Temple și pe care nu ne mai rămîne decât să-l judecăm.

Dar cine îl va judeca pe acest conspirator? Este uluitor și de necrezut să vezi cît de chinuitoare poate fi această nouă problemă pentru cele mai luminate minți ale Convenției. Îndepărtați, cum sîntem, de natură și de legile primitive ale oricărei societăți, cea mai mare parte dintre noi nu am crezut că un conspirator poate fi judecat fără un jurat pentru acuzare, un jurat pentru judecată și judecători care să aplice legea, și cu toții și-au imaginat un tribunal mai mult sau mai puțin extraordinar. Iată cum nu mai ieșim din vechiul făgaș al deprinderilor decât pentru a intra în altul, în loc de a urma calea netedă a bunului simț. Cine îl va judeca pe Ludovic al XVI-lea? Poporul întreg dacă ar putea, așa cum poporul Romei îi judeca pe Manlius și Horațiu fără să se gîndească că este nevoie de un jurat pentru acuzare, apoi de un jurat pentru judecată, apoi de un tribunal care să aplice legea pentru a judeca un vinovat prins asupra faptului. Dar cum nu se pot ține pledoariile a douăzeci și cinci de milioane de oameni, trebuie să revenim la maxima lui Montesquieu « că un popor liber face tot ce poate prin el însuși și restul prin reprezentanții și comisarii săi ». Or, dacă nu vrem să negăm evidența însăși, ce altceva este Convenția națională decât comisia numită de poporul francez pentru a-l judeca pe ultimul rege și pentru a făuri constituția noii Republicii?

În românește de GINA SEBASTIAN

ROBESPIERRE

Fragmente din discursuri

Nu ascundem faptul că vom ridica împotriva-ne toate partidele: ne rămîne însă aprobarea propriei noastre cunoștințe și stima tuturor oamenilor cinstiți.

ROBESPIERRE

... Sînt republican ! Este adevărat, vreau să apăr principiile egalității și exercitarea drepturilor sacre garantate de Constituție poporului, împotriva sistemelor primejdioase ale intriganților care-l socotesc doar o unealtă a ambiției lor. Prefer să văd o adunare populară reprezentativă și niște cetățeni liberi și respectați conduși de un rege, decât un popor rob și înjosit de tirania unui senat aristocratic și a unui dictator. Pe Cromwell nu-l socot mai bun decât pe Carol I; și nu aș putea suporta mai curînd jugul Decemvirilor decât pe cel al lui Tarquinius. Oare în ter-

menul de *republică* sau în cel de *monarhie* stă răspunsul mării probleme sociale? Să fie oare acestea simple definiții inventate de diplomați pentru a clasifica diferitele forme de guvernământ care aduc fericirea sau nefericirea națiilor, sau adevărata lor natură este dată de combinarea legilor și a instituțiilor? Toate constituțiile politice sînt create pentru popor; toate acelea în care el este desconsiderat sînt doar atentate la adresa umanității. La ce bun așa ziși patrioți îmi înfățișează perspectiva apropiată a însingurării Franței pentru a ne izbăvi de regalitate, dacă nu vor să restabilească, pe ruinele ei suveranitatea națională și egalitatea civică și politică? La ce bun se ridică unii împotriva greșelilor de la Curte dacă, departe de a le înlătura, ei nu încetează să le tolereze și să le încurajeze, spre a trage apoi folos de pe urma lor? La ce bun recunosc ei, alături de toată lumea, neajunsurile Constituției privind nelimitata putere a regelui, dacă dreptul de a petiționa este călcat în picioare; dacă este atacată libertatea insului și cea de opinie; dacă barbaria împăcată cu veșnica impunitate a marilor conspiratori este lăsată să se dezlănțuie împotriva unui popor înfricoșat; dacă nu încetează hoția și calomnierea tuturor acelor care au apărut, dintotdeauna, cauza nației, împotriva acțiunilor Curții și a tuturor partidelor dușmane?

(*Le Défenseur de la Constitution* în *Discours et Rapports de Robespierre avec une Introduction et des Notes* par Charles Vellay, Paris, Eugène Fasquelle, Éditeur, 1908. p. 180—181)

Republica Franceză este invincibilă ca rațiunea; nemuritoare ca adevărul. Cînd libertatea a făcut o cucerire cum e Franța, nici o putere omenească nu o mai poate alunga de aici. Tirani, în zadar că veți risipi comorile, în zadar vă veți aduna sateliții, nu veți reuși decît să vă grăbiți pieirea. Sînt gata s-o dovedesc prin nenorocirile voastre; și mai ales prin succesele voastre: Un port și două sau trei fortărețe cumpărate cu aur; iată deci nobilul preț al eforturilor atîtor regi ajutați, vreme de cinci ani, de căpeteniile armatelor noastre și de guvernul nostru însuși! Aflați că un popor pe care nu l-ați putut înfrînge cu asemenea mijloace este un popor de neînvins. Despoți înduioșați, mărinimoși tirani: nu risipiți — ne-ncrențiți voi — atîtea vieți și atîta aur, decît spre a-i reda Franței fericirea și pacea! Ați reușit atît de bine să vă faceți fericiți proprii supuși, încît regalelor voastre suflete nu le-a mai rămas să se ocupe decît de-al nostru. Luați seama, totul se schimbă în univers: destul timp au pedepsit regii popoarele; la rîndul lor, popoarele ar putea tot atît de bine să-și pedepsească regii.

Desigur, tot pentru a ne asigura mai bine fericirea vreți — se spune — să ne înfometăm și în acest scop ați organizat, cu o sută de corăbii, blocada Franței: din fericire, natura este mai puțin crudă cu noi decît tiranii care-o batjocoresc. Blocada Franței ar putea prea bine să nu albă un sfîrșit mai fericit decît cea a orașelor Maubeuge și Dunkerque. Dar, cînd îndrăznești să ameninți un mare popor cu foamea, el devine un dușman teribil; cînd nu-l mai rămîn decît armele, el refuză opresorilor săi și pîlnea și lanțurile; dar le va dărui moartea.

Iar voi, reprezentați ai acestui popor generos, voi cei chemați să întemeiați, în ciuda tuturor furtunilor prima republică din lume, nu uitați că, în cîteva luni, tot voi trebile să o salvați și să o întăriți.

Dușmanii voștri știu prea bine că, de acum încolo, de le va sta în putere să vă piardă, nu ar putea-o face decît prin voi înșivă. Faceți, în toate, contrariul a ceea ce vor ei să săvîrșîți. Urmați întotdeauna un plan neabătut, demn de un guvern așezat pe principiile unei înțelepte și energice politici.

Dușmanii voștri ar voi să dea cauzei sublime pe care o apărați un aer de ușurătate și de nebulie; apărați-o cu toată demnitatea rațiunii. Vor să vă învrăjbească; rămâneți mereu uniți. Vor să trezească în sufletele voastre orgoliul, pizma, neîncrederea: porunciți tuturor josnicilor pasiuni să amuțească. Cel mai frumos titlu este, dintre toate, acela care vă învestește pe toți. Dar nici unul dintre noi nu va fi destul de mare decât atunci când ne vom fi salvat cu toții patria. Vor să înjosească și să sugrume în fașă guvernul republicii; dărulți-i activitatea, priceperea și stima de care are nevoie. Ei vor ca Republica să aibă soarta corăbiei plutind în voia furtunilor, fără călăuză și fără țel; prindeți cîrma cu o mînă neșovăielnică și purtați astfel vasul, printre nevăzute primejdii, pînă în portul păcii și fericirii.

Forța poate răsturna un tron; dar singură înțelepciunea poate întemeia o republică. Nu vă lăsați prinși în capcanele pe care dușmanii nu pregetă să ni le-ntindă; dovediți-vă revoluționari și buni politicieni; fiți necruțători cu cei răi și milostivi cu cei nefericiți; feriți-vă deopotrivă de moderația dezonorată și de exagerarea încăpățînată a falșilor patrioți: fiți demni de poporul pe care-l reprezentați; poporul urăște excesele: el nu se vrea nici înșelat, nici protejat, vrea să fie doar apărât cinstindu-i-se numele. Faceți lumină în peșterile acestor noi Cacus ce-și împart poporul ca pe o pradă, conspirînd împotriva libertății sale. Înăbușiți-i în bîrlogurile lor și pedepsiți, în sfîrșit, cea mai odioasă dintre nelegiuiri, aceea de a împodobi contra-revoluția cu emblemele sacre ale patriotismului și de a asasina libertatea cu propriile sale arme.

Perioada în care ne găsim e hărăzită să pună cel mai greu la încercare virtutea republicană. Sfîrșitul acestei campanii oferă infamului cabinet londonez pe de o parte imaginea coaliției aproape distrusă de eforturile ei nesăbuite, a dezonoarei culorilor Angliei, a norocului său compromis, iar pe de altă parte pe cea a libertății salvată tocmai prin forța de care ați dat dovadă; în interior, îi e dat să audă chiar strigătele englezilor gata să-i ceară socoteală pentru crimele făptuite; în spaima sa, a aminat pînă în ianuarie convocarea parlamentului a cărei apropiere îl înfricoșează. Va folosi acest răgaz ca să comită împotriva noastră ultimele atentate urzite, spre a salva cu ele neputința de a vă învinge. Toate semnele, toate veștile, toate dovezile primite în ultima vreme sînt legate de acest plan. Coruperea celor mai slabi reprezentanți ai poporului, calomnierea sauuciderea acelor care n-au putut fi corupți, în sfîrșit, posibilitatea de a dizolva reprezentanța națională, iată-le țelul spre care tind prin toate uneltirile la care sîntem martori, prin toate mijloacele contra-revoluționare ce se vor patriotice și pe care, în perfidia lor, nu precupețesc să le folosească pentru a stîrni o răscoală la Paris și pentru a răsturna întreaga Republică.

Reprezenți ai poporului francez, fiți conștienți de forța și demnitatea voastră. Orgoliul vostru este, pe drept cuvînt, legitim. Felicități-vă nu numai că ați distrus regalitatea și că i-ați pedepsit pe regi, că ați doborât idolii vinovați în fața cărora era prosternată omenirea; ci mai ales, de-a fi uimit-o printr-un act justițiar cum nu a mai văzut ea încă, abătînd paloșul legii asupra capetelor criminale ce se ridicau din mijlocul vostru, pentru că ați reușit să zdrobiți facțiunile prin forța națiunii.

Oricare ar fi soarta personală care vă așteaptă, triumful vostru este sigur. Moartea fapturilor libertății nu este oare ea însăși un triumf? Toate pier: chiar și eroii umanității, chiar și tiranii care o asupresc; dar nu la fel.

(Rapport sur la situation politique de la République, op. cit. p. 295—298)

Discursul din care reproducem următoarele două fragmente a fost pronunțat în fața Convenției, în preziua complotului din 9 Termidor. După ce l-a citit și de la tribuna iacobinilor, bănuindu-și sfîrșitul tragic, Robespierre — se spune — ar fi adăugat:

« Discursul pe care l-ați ascultat acum este testamentul meu. Astăzi m-am convins: *coaliția celor răi este atât de puternică încât nu pot spera să-i scap. Mor fără părere de rău; vă las în dar amintirea mea; vă va fi scumpă și o veți apăra* ».

Nevoind să absolv crima, nevoind să îndreptătesc prin ele însele greșelile funeste ale multora, nevoind să întunesc gloria vajnicilor apărători ai libertății și nici să dezamăgesc iluzia unui nume sacru în analele Revoluției, afirm că toți acei reprezentanți ai poporului care au suferite curate trebuie să-și recapete încrederea și demnitatea care li se potrivesc. Nu cunosc decât două partide: al cetățenilor cinstiți și al celor necinstiți; patriotismul nu este o chestiune de partid ci de suflet; el nu stă nici în insolență, nici în pasiunea trecătoare ce nu respectă nici principiile, nici bunul simț și nici morala; încă și mai puțin în devotamentul față de interesele unei facțiuni. Cu inima îndurerată de experiența atîtor trădări, cred în trebuința de a chema în ajutorul Republicii, cu deosebire, probitatea și toate sentimentele generoase. Cred că oriunde vom întâlni un om cinstit, în oricare loc s-ar fi aflat el, trebuie să-i întindem mîna și să-l stringem la piept. Cred în existența unor împrejurări fatale pentru revoluție, care nu au nimic comun cu uneltirile criminale; sînt încredințat de influența detestabilă a intrigii și mai ales de forța sinistră a calomniei. Văd lumea plină de înșelași și de înșelători; dar numărul celor care înșeală este mai mic: ei sînt aceia care trebuie să dea seama pentru crimele și nenorocirile omenirii. Cu nici un chip nu voi învinovăți deci de uneltirile lui Brissot și ale Girondinilor, oamenii de bună credință pe care i-au înșelat uneori; cu nici un chip nu voi învinovăți pe toți cei care au crezut în justetea crimelor celui conspirator care a fost Danton; cu nici un chip nu voi învinovăți de acelea ale lui Hébert, pe cetățenii al căror patriotism sincer a întrecut uneori dreptele hotare ale rațiunii. Conspiratorii n-ar mai fi conspiratori de nu ar stăpîni, cu destulă abilitate, meșteșugul de-a înșela pentru cîtăva vreme încrederea oamenilor cinstiți; dar există semne sigure după care poți deosebi victimele înșelăciunii de autorii ei și greșeala de crimă. Cine va face oare această deosebire? Bunul simț și justiția. Vai ! Cît sînt, de necesare în tot ce făptuiesc oamenii, bunul simț și justiția ! Oamenii corupți ne numesc sîngeroși pentru că ne-am războit cu opresorii lumii. Am fi socotiți umani, dacă ne-am alătura nelegluitei lor *coaliții* pentru a gîtui poporul și a duce prapla la pierzanie.

În rest, dacă există conspiratori favorizați, dacă există dușmani inviolabili ai Republicii, primesc, în ceea ce-i privește, să mă supun unei necurmate tăceri. Mi-am făcut datoria dar nu o voi face și pe-a altora; un lucru mai urgent mă frămîntă în acest moment: acela de a salva morala publică și principiile apărătoare ale Libertății; acela de a smulge opresiunii pe toți prietenii devotați ai patriei. Sînt învinovățiți că ar năzui la puterea supremă; dar o exercită deja. Deci Convenția națională — vreți voi să spuneți — nu mai există ! Poporul francez este deci nimic ! Calomnatori stupizi ! V-ați dat oare seama că tiradele voastre ridicule nu sînt o insultă adusă unui singur individ ci unei națiuni invincibile care-i supune și-i pedepsește pe regi ?

(*Discours du 8 Thermidor* în op. cit. p. 391—394)

Văzînd mulțimea viciilor pe care iureșul revoluției le-a învălmășit cu virtuțile civice, m-am temut, uneori, să nu apar în ochii posterității, mînjit, de vecinătatea înjositoare a acestor făcarnici care s-au strecurat în rîndurile apărătorilor sinceri ai umanității; dar înfrîngerea facțiunilor rivale pare să fi dat friu liber tutu-

ror viciilor: ei și-au închipuit că nu le mai rămâne altceva de făcut decât să-și împartă patria ca pe o pradă, în loc să-i redea libertatea și prosperitatea; eu însă le mulțumesc pentru că furia care-i animă împotriva a tot ce se opune planurilor personale i-a deosebit de toți oamenii cinstiți; dar dacă acești Veres și acești Catilina ai Franței se socotesc deja destul de iscusiți în arta crimei, pentru a expune la această tribună capul acuzatorului lor, să știe că am promis nu de mult, printre altele, să las cetățenilor mei un testament de temut pentru opresorii poporului cărora le-am hărăzit drept moștenire, din această clipă, oprobiul și moartea. Îmi dau seama că ligii tiranilor lumii îi este ușor să doboare un om singur; dar știu și care este datoria unui om care poate muri apărând cauza seminției umane.

... Francezi, nu lăsați ca dușmanii voștri să-ncerce să vă umilească sufletele și să vă molească virtuțile printr-o funestă doctrină. Nu Chaumette, nu Fouché, moartea nu este deloc un somn etern. Cetățeni, ștergeți de pe morminte această maximă nelegiuită care aruncă un vâl funebru peste natură și care batjocorește moartea; gravați-o mai curînd pe aceasta: *Moartea este începutul nemuririi*.

Popor, amintește-ți că dacă, în Republică, dreptatea nu este stăpîna absolută și că dacă acest cuvînt nu însemnează dragoste de egalitate și de patrie, libertatea este doar un cuvînt van.

Popor, tu care ești temut, lingușit, și disprețuit; tu, suveran recunoscut, tratat întotdeauna drept sclav, amintește-ți că pretutindeni unde nu domnește dreptatea, locul ei e luat de nedreptățile magistraților și că poporul și-a schimbat doar lanțurile, iar nu soarta.

Amintește-ți că există în sinul tău o coaliție de netrebnci care luptă împotriva virtuții publice, care are mai multă influență decît tu-însuși în propriile-ți acțiuni, care se teme de tine și te lingușește fără deosebire, dar care te proscribe în persoana fiecărui bun cetățean.

Nu uita că, departe de a sacrifica fericirii tale această mină de netrebnci, dușmanii tăi vor să te sacrifice acestora, autori ai tuturor nenorocirilor noastre și unice obstacole în calea prosperității publice.

Ține minte că orice om care se va ridica pentru apărarea cauzei și moralei publice va fi copleșit de ocările semenilor și proscris de netrebnci; ține minte că orice apărător al libertății va fi supus întotdeauna datoriei dar va deveni și ținta calomniei; că cei ce nu vor putea fi acuzați de trădare vor fi acuzați de ambiție; că influența probității și a principialității va fi comparată cu forța tiraniei și cu violența facțiunilor; că încrederea și stima ta vor deveni capete de acuzare împotriva tuturor prietenilor tăi; că strigătele patriotismului oprimat vor fi numite strigăte ale răzvrătirii.

... Iată prin ce se fac temuți tiranii înarmați împotriva noastră; iată care este influența coaliției lor cu toți oamenii corupți, întotdeauna dedați la a-i servi cu plecăciune. Așadar sclerații ne impun legea de a trăda poporul, după ce ne-au acuzat că sîntem dictatori. Vom subscrie oare acestei legi? Nu: să apărăm poporul cu riscul de a-i cucerii stima; să-i lăsăm pe tirani să meargă la eșafod pe drumul crimei, iar noi pe cel al virtuții.

(Discours du 8 Thermidor, în op. cit. pag. 425—426)

În românește de ALINA LEDEANU

... Monarhia nu e un rege, e o crimă; republica nu e un senat, ea e virtutea. Oricine îngăduie crima vrea să restabilească monarhia și să sacrifice libertatea.

RAPPORT SUR LES PERSONNES INCARCÉRÉES

Cetățeni reprezentanți ai poporului francez

Există o convenție naturală între guvernele libere și popoarele libere, prin care guvernele se angajează să se sacrifice pentru patrie, și prin care popoarele, fără a se angaja cu nimic, se obligă numai să fie dește. Insurecția este garanția popoarelor, care nu poate fi nici oprită nici modificată; dar guvernele trebuie să aibă de asemeni garanția lor; ea e în justiție și în virtutea poporului.

Rezultă din aceste idei că, desigur, complotul cel mai funest ce se poate urzi împotriva unei guvernări, este corupția spiritului public spre a-l abate de la justiție și de la virtute, astfel ca, guvernul pierzându-și garanția, să se poată cu îndrăzneală încerca totul spre a-l distruge.

Vin, dar, astăzi, a vă plăti, în numele Comitetului de salvare publică, tributul sever al dragostei de patrie; vin a denunța poporului francez un plan de perversitate, distrugător al garanției guvernământului, o conjurație împotriva poporului francez și împotriva Parisului.

Vin a vă spune, fără ocol, adevăruri aspre, ascunse pînă astăzi. Glasul unui țaran al Danubiului nu fu disprețuit într-un senat corupt: se poate, dar, cuteza a vă spune totul, vouă, prietenii poporului și dușmanii tiraniei. Căci unde am ajunge, Cetățeni, dacă adevărul ar trebui să tacă și să se ascundă, și viciul ar îndrăzni totul cu impunitate? Să fie, așadar, cutezanța dușmanilor libertății îngăduită apărătorilor ei! Cînd un guvern liber este instaurat, el trebuie să dăinuie cu toate mijloacele echitabile; el poate desfășura în mod legitim multă energie; el trebuie să sfărîme tot ceea ce se opune prosperității publice; el trebuie să dezvăluie fără teamă comploturile.

Avem curajul a vă anunța, și a anunța poporului, că e timpul ca toată lumea să revină la morală, și aristocrația la teroare; că e timpul să declarăm război corupției neînfrîinate, să facem o datorie din economie, din modestie, din virtuțile civile, și să facem să reintre în neant pe dușmanii poporului care ațîță viciile și pasiunile oamenilor corupți spre a crea partide, înarma cetățenii împotriva cetățenilor, și, în sînul discordiilor civile, să readucă tronul și să slujească străinilor.

Oricît de aspru ar fi acest limbaj, el nu poate displace decît celor cărora patria nu le e dragă, care vor să readucă poporul în sclavie și să distrugă guvernul liber. Există în Republică o conjurație urzită de un factor din afară al cărei scop e de a împiedica, prin corupție, ca libertatea să se instaureze. Scopul e de a face conjurați din toți oamenii nemulțumiți și să ne discrediteze, dacă ar fi cu putință, în fața lumii, prin scandalul intrigilor. Se comit atrocități spre a învinui poporul și Revoluția: și tot tirania e cea care săvîrșește toate relele ce se văd, și cea care acuză, în același timp, libertatea.

Veneticul corupe totul. Scopul său, de cînd simplitatea vestmintelor a fost stabilită, e de a-și destina toată opulența voracității oaspeților, desfriurilor, ruinării poporului și spre a ține toate crimele în solda sa.

Astfel, de la decretele care privau de bunurile lor pe dușmanii Revoluției, acest venetic a simțit lovitura ce i se dădea și a ațîțat tulburările spre a speria și încetini acțiunea guvernului.

Noi nu cunoaștem decît un mijloc de a stîrpi răul: acela de a pune, în sfîrșit, Revoluția în stare civilă, și de a declara război oricărui soi de îmboldiri la rău, ca stîrnite printre noi cu scopul de a slăbi Republica și a zdruncina temelia garanției sale; de a ne lepăda față de cei care atacă ordinea prezentă a lucrurilor de orice fel de indulgență și de a sacrifica fără milă pe mormîntul profan al tiranului tot ceea ce regretă tirania, tot ceea ce tinde să o răzbune, și tot ceea ce o poate face să reînvie printre noi. Planul străinului n-a fost numai de a corupe și de a lăsa Revoluția pradă îndelungilor sale convulsii; urmarea acestui discurs vă va arăta că un complot fusese pregătit spre a sfărîma totul năpraznic, și a substitui guvernul regal acestuia de față. La efectele corupției, o lovitură îndrăznească combinată de toate guvernele, trebuia să succedă și să răstoarne democrația.

Libertatea nu trebuie să fie într-o carte, ea trebuie să fie în popor și adusă în practică.

Constituția Francezilor trebuie să ardă cu fierul roșu ridiculul regalității în toată Europa, arătînd-o ca despuiată de misiune, de reprezentare, de moralitate; ea trebuie să fie simplă, lesne de stabilit, de executat și de răspîdit. Morala e mai puternică decît tiranii; toate înnoirile sale au acoperit lumea, cînd formele îi erau simple; revoluțiile desfășurate în spiritul uman devoră pe cei care le combat. Cînd lui Licurg I s-a spart ochiul, în Lacedemonia, au urmat legile; dacă tiranii luptă împotriva voastră, ei le vor suferi pe ale voastre.

Curînd, națiunile luminate vor face procesul celor care au domnit asupra lor; regii vor fugi în pustii, printre animalele feroce, semenele lor, și natura își va relua drepturile sale.

Toate acestea trebuie să fie fructul legilor pe care voi ni le veți da. Nu, voi nu veți lăsa să mai dăinuie nimic din ceea ce ar putea fi un germen de înrobire și de uzurpare; toate lespezile sînt tăiate pentru edificiul libertății: voi îi puteți clădi un templu sau un cavou din aceleași pietre.

Sînt puțini oamenii care să nu aibe o tainică aplecare spre înavușire. Calculele ambiției sînt impenetrabile; rupeți, rupeți toate căile care duc la crimă. Rare au fost în lume epocile cînd virtutea a putut să dea oamenilor legi care să-l desrobească; nu pierdeți prilejul: puțini sînt acei oameni care vor binele poporului pentru el-însuși; orgoliul și ambiția au săvîrșit multe fărădelegi pe acest pămînt: lucrarea lor a murit odată cu ele. Voi, în sfîrșit, voi lucrați pentru umanitate; voi veți fi primii, căci de multă-vreme s-a făcut totul împotriva ei și cite virtuți n-au dus cu ele taina lor în mormînt !

(Discours sur la constitution à donner à la France, 430—31)

Raport asupra facțiunilor străine

În timp ce bunii cetățeni se bucurau de noul triumf al libertății, o izbucnire năpraznică, neprevăzută se petrecu. Noi vă vorbisem de fericire: egoismul se folosi de această idee spre a înverșuna urletele și furia aristocrației. Fură trezite pe neașteptate dorurile după acea fericire care constă în uitarea celorlalte și în desfrîul îmbuibării. Fericirea! Fericirea! se striga. Dar nu fericirea din Persepolis a fost aceea pe care v-am dat-o; această fericire e a corupătorilor umanității: noi v-am dăruit fericirea Spartei și cea a Atenei din zilele ei cele mai frumoase; noi v-am adus fericirea virtuții, cea a bunei-stări și a simplității; noi v-am dat fericirea care se naște din desfătarea celor trebuincioase fără huzur; noi v-am dat drept fericire ura față de tiranie, bucuria unei colibe și a unui ogor mănos lucrat cu propriile voastre mâini. Noi am dăruit poporului fericirea de a fi liber și liniștit, și de a se bucura în pace de roadele și rînduielile bune ale Republicii; aceea de a ne reîntoarce la natură, la morală, și de a întemeia Republica. Poporul e cel care face Republica prin simplitatea moravurilor sale; nu șarlatanii pe care trebuie să-i gonim mai întîi din societatea noastră dacă vreți să fiți fericiți în ea. Fericirea pe care v-am dăruit-o nu e cea a popoarelor corupte; s-au înșelat aceia care așteptau de la Revoluție privilegiul de a fi la rîndul lor tot atît de ticăloși ca nobilimea și ca bogătașii monarhiei; un plug, un ogor, o casuță la adăpost de fiscalitate, o familie la adăpost de poftetele unui tilhar, iată fericirea.

Ce vreți oare, voi care nu doriți virtutea ca fericire? Ce vreți, voi care nu doriți teroarea pentru ticăloși? Ce vreți, o, voi care, fără de virtute, întoarceți teroarea împotriva libertății? Și cu toate acestea, cîrdășia voastră s-a închegat; căci toate crimele se leagă și formează în această clipă o zonă toridă în jurul Republicii.

Ce vreți, voi care năvăliți în piețele publice spre a vă face văzuți, și a face să se zică de voi: « Il vezi pe cutare care vorbește? Îl vezi pe cutare care trece? » Voi vă lăsați de meseria tatălui vostru, care era poate un meșteșugar cinstit, și a cărui onestitate v-a făcut patrioți, spre a deveni oameni influenți și insolenți în Stat.

Veți pieri, voi care umblați după căpătuială, voi care căutați o fericire, alta decît a poporului.

Cetățeni, revin la această crudă idee, că după ce noi v-am vorbit de fericire, partida străinilor se strădui să încline ideea de fericire înspre infamie, înspre ura față de un guvern auster, care singur ne poate salva. Să-și ceară poporul libertatea sa, cînd este oprimat; să urmeze sfatul lui Minos, să urmărească pe magistrați; dar cînd libertatea triumfă, și cînd tirania își dă suflul, a uita de binele obștesc spre a ucide patria cu șanse și mai deosebite, e o lașitate, e o ipocrizie vrednică de pedepsit; în acest fel se asediază libertatea. Toate ideile se confundă. Îi spuneți ticălosului: « Am cîștigat anul trecut douăzeci de bătălii; avem un milion două sute de mii de luptători anul acesta. » Asta nu-i nimic, vă va răspunde el, am un dușman personal de care trebuie să mă descotorosesc.

Astfel sînt conduse treburile noastre; totul e răsturnat. Un pungaş, pe care tribunalul revoluţionar îl va condamna, spune că el vrea să reziste opresiunii, fiindcă vrea să reziste eșafodului.

Nu ştiu dacă e cineva care ar îndrăzni să vă spună toate aceste lucruri, dacă s-ar simţi cu ceva vinovat sau complice la relele ţării sale. Vă vorbesc cu sinceritatea unei cinste hotărîte să întreprindă totul, să spună totul pentru salvarea patriei. Cîntea este o putere care desfide toate atentatele.

Dacă poporul iubeşte virtutea, cumpătarea, dacă neruşinarea dispăre de pe feţe, dacă modestia revine în cetate, contra-revoluţionarii, moderaţii şi pungaşii se reîntorc în pulbere; da, teribili faţă de duşmanii Revoluţiei, sîntem iubitori şi plini de simţire faţă de un patriot; dacă funcţionarii se închid în birourile lor, spre a se devota să facă binele fără să umble după renume, neavînd drept martor decît inima lor, dacă daţi pămînturi tuturor sărmanilor, dacă le luaţi tuturor scelerăţilor, recunosc că aţi făcut o revoluţie: dar dacă se întîmplă contrariul, dacă veneticul învinge, dacă viciile triumfă, dacă alţi capi au luat locul celor dintii, dacă pedepsele nu mai urmăresc pe conspiratorii ascunşi, să fugim în neant, sau în sînul divinităţii: n-a fost nici o revoluţie: nu e nici fericire, nici virtute de nădăjduit pe acest pămînt.

Ştiţi care e sprijinul cel din urmă al monarhiei? E clasa care nu face nimic, care nu poate renunţa la lux, la nebunii; care, negîndindu-se la nimic, se gîndeşte la rău; care îşi plimbă plicisul, ahtierea după destrăbălări şi dezgustul de viaţa obişnuită; care se întreabă: ce se spune? care presupune, care pretinde că ghi-ceşte ce face guvernul, şi care e gata să-şi schimbe partidul din curiozitate. Aceasta e clasa care trebuie reprimată. Obligaţi pe toată lumea să facă ceva, să-şi aleagă o profesiune folositoare libertăţii. Toţi trîntorii aceştia n-au copii, ei au valeţi care nu se căsătoresc, care sînt întotdeauna de părărea lor, şi care se prostituează influenţelor străinilor. N-avem noi, oare, de construit vase, de sporit fabrici, de desţelenit pămînturi? Ce drepturi pot avea în patrie cei care nu fac nimic? Aceştia sînt cei care au despre fericire o idee îngrozitoare, şi care sînt cei mai înverşunaţi potrivnici ai Republicii.

Popor, pedepseşte pe oricine va lovi în justiţie: ea e cheazăia guvernului liber: justiţia e cea care face pe oameni egali între ei. Oamenii corupţi sînt sclavi unii altora, legea între ticăloşi e dreptul celui mai tare. Să fie justiţia şi libertatea la ordinea zilei în Republica franceză! De-aci înainte guvernul nu va mai ierta nici o crimă. Popor, nu mai asculta glasurile mieroase nici glasurile nesăbuite; îndrăgeşte morala; judecă-te pe tine însuşi; susţine pe apărătorii tăi; creşte-ţi copiii în modestie şi în dragostea de patrie; fii în pace cu tine însuşi, în război cu regii: doar spre a te domoli împotriva regilor vor ei să te facă să te războieşti acum cu tine însuşi. Cum! s-a izbutit a te sorti să lîncezeşti sub o regenţă de tirani pe care ţi-ar fi dat-o Burbonii? Cum! tot sîngele copiilor tăi, morţi pentru libertate, să

se fi fost pierdut? Cum ! să nu mai fi cutezat tu să-i plîngi și să le rostești numele: Să fi fost, oare, distrusă statuia Libertății și această incintă mînjită de resturile impure ale regaliștilor și ale rebelilor din Vendeaa? Cenușa apărătorilor tăi să fi fost, oare, împrăștiată în vînt? Departe de tine acest tablou ! El nu mai e decît un vis al tiraniei; Republica e încă o dată salvată. Chemăm să împărtășească această clipă sublimă cu noi pe toți dușmanii secreți ai tiraniei care, în Europa și în lume, poartă cuțitul lui Brutus sub haină.

Raport asupra polției, asupra justiției, comerțului, legislației și crimelor facțiunilor

Un revoluționar e neînduplecat, dar e cu judecată, e cumpătat; e simplu fără să afișeze luxul falsei modestii; el e neîmpăcatul dușman al oricărei minciuni, al oricărei indulgențe, al oricărei prefăcătorii. Cum scopul său e de a vedea triumfînd Revoluția, el nu o critică niciodată, dar condamnă pe dușmanii săi fără a o cuprinde cu ei; el nu o ocărăște niciodată, dar o luminează; și, ținînd la puritatea ei, își măsoară vorba, din respect pentru ea; el cere mai puțin să fie egalul autorității care e legea, decît să fie egalul oamenilor, și mai ales al sărmanilor. Un revoluționar e plin de onoare; el e binecrescut nu cu ostentație, ci din sinceritate și fiindcă e împăcat cu inima sa; el crede că grosolănia e un semn de înșelăciune și de remușcare, și că ea ascunde falsitatea sub zel. Aristocrații vorbesc și acționează cu tiranie. Revoluționarul e neîndurător cu ticăloșii, dar e simțitor; el ține atît de mult la gloria patriei sale, încît nu întreprinde nimic fără o chibzuială: el se avîntă în luptă, urmărește pe vinovați și apără inocența în tribunalele țării; el spune adevărul pentru ca acesta să instruiască și nu ca să jignească; el știe că, pentru ca Revoluția să se întărească, trebuie ca omul să fie tot atît de bun pe cît era de rău altădată; cinstea sa nu e finețe a spiritului, ci o calitate a inimii și un lucru de la sine înțeles.

Ați fost severi : a trebuit să fiți, dar ați fost cu bun simț : a trebuit să-i răzbuțați pe părinții noștri, și să îngropați sub dărîmăturile ei această monarhie, imens sicriu al atîtor generații aservite și năpăstuite; a trebuit să se reziste la crimă prin justiția neînduplecată, să fie nimicite conjurațiile și pedepsită ipocrizia sanghinară a celor care, fără curaj, aspirînd să readucă tronul și disimulînd cu Republica, au prilejuit zbuciumarea Statului prin sumbre nelegiuiri, tănuite primejdii.

Ce-ar fi devenit o Republică indulgentă față de dușmanii ei furioși? Noi am opus sabia sabiei și libertatea a fost întemeiată; ea a ieșit din sînul furtunilor; această origine îi e comună cu lumea, ieșită din haos, și cu omul, care plînge născîndu-se.

De n-ar fi soarta tuturor imperiilor de a fi frământate în leagănul lor și dacă natura umană n-ar avea vicisitudinile ei de neînălțurat, guvernele, dușmanii noștri, ar avea dreptate să se mire de furtunile noastre: dar să-și arunce orice imperiu din lume ochii spre locul de unde a pornit, și să ne citească istoria lui. Așadar, orgoliul, și nicidecum dragostea față de omenire a împins atâtea guverne să ridice armele împotriva noastră. Nu cred că acest orgollu poate aduce vreodată fericire popoarelor pe care le ține supuse. Care sînt, deci drepturile lor de a ne aservi? Ele au secole de nebunie, iar noi aveam cinci ani de rezistență la împilare și de adversitate care naște oameni mari; și aceștia ar voi să ne corupă ! Noi sîntem mai mari decîi tei : ce e un rege pe lingă un Francez ? Aș vrea să știu care erau, pe vremea lui Pompei, străbunii din care coboară regii noștri contemporani ? Care erau, pentru urmașii lor, pretențiile la cîrmuirea Marii-Britanii, a Olandei, a Spaniei și a Imperiului ? Și cum gîndul iute și rațiunea află puțin spațiu între vîrste, toți acești tirani sînt încă pentru noi strănepoții plugarilor, ai marinarilor sau ai soldaților, care valorau mai mult decît ei. Oameni mărunți, care v-ați luat meseria bănoasă de a pune impozite, și care numiți asta a domni, priviți la străbunul vostru așezat sub bătrînii arbori ai Germaniei și ai Galiilor, și tremurați să nu devenim mai înțelepți decît voi : lucrul nu e greu deloc.

Totul începe mereu, așadar, sub cer. Trebuie să pară mai puțin neobișnuit că Republica franceză a înlocuit o monarhie, decît că, de pildă, celelalte State ale Europei ar fi înlocuit Imperiul roman. Dacă Republica romană s-ar naște încă o dată, ea și-ar înălța gloria din noi, și ar roși amar de ceilalți urmași ai ei.

Fac aceste reflecții pentru ca să nu șovăim a îndeplini o misiune pe care destinul pare s-o fi dărut generației de azi a poporului francez, și pentru ca să fim încredințați că dacă această Republică e guvernată prin justiție, ea va fi curînd respectată.

Fragmente asupra instituțiilor republicane

Preambul

Instituțiile sînt garanția guvernului unui popor liber împotriva corupției moravurilor și garanția poporului și a cetățeanului împotriva corupției guvernului.

Instituțiile au drept scop de a insufla cetățeanului și copiilor chiar, o rezistență legală față de nedreptate; de a impune magistraților și tineretului virtutea; de a inspira curaj și cumpătare oamenilor; de a-i face drepti și simțitori; de a-i lega prin relații generoase; de a pune aceste relații în armonie, supunînd cît mai puțin cu puțință legilor autorității relațiile domestice și viața privată a poporului; de a introduce unirea în familii, prietenia între cetățeni; de a pune interesul public de-asupra tuturor celorlalte interese; de a înnăbuși pornirile criminale; de a face natura și inocența să constituie pasiunea tuturor inimilor, și de a forma o patrie.

Instituțiile sînt garanția libertății publice; ele moralizează guvernul și starea civilă; ele înfrînează geloziile, care generează facțiunile; ele stabilesc distingerea delicată a adevărului și a ipocriziei, a inocenței și a crimei; ele statornicesc domnia justiției.

Fără instituții, forța unei Republici se bazează, sau pe meritul trecătorilor muritori, sau pe mijloace precare.

Iată de ce, politica vecinilor unui popor liber, dacă îi pizmuiau prosperitatea, s-a străduit, dintotdeauna, să corupă sau să facă să fie proscriși oamenii ale căror talente sau virtuți puteau fi utile țării lor.

Printre toate inimile care mă ascultă, nu e, fără îndoială, niciuna care să nu fie cuprinsă de o secretă oroare în fața acestor triste adevăruri.

Ele au fost acelea care mi-au insuflat imboldul generos de a desăvîrși garanția practică a guvernării, prin iubirea binelui, devenită pornirea nobilă a tuturor cetățenilor. Aceste triste adevăruri au fost acelea care, ducîndu-mă în întîmpinarea furtunilor și a patimilor pe care le întrevedeam, m-au făcut să concep ideea de a înlănțui crima prin instituții, și de a face să fie tuturor practică justiția și cînstea cărora le rostisem numele sacre...

Aveam deasemenea ideea emoționantă că memoria unui prieten al umanității va trebui să fie îndrăgită într-o zi. Căci, în sfîrșit, omul obligat să se izoleze de lume și de el-însuși, își aruncă ancora în viitor, și strînge la inima sa posteritatea nevinovată de relele prezente...

Este esențial, în revoluții, cînd răutatea și virtutea joacă roluri atît de mari, să enunț limpede toate principiile, toate definițiile. Vine uneori un moment cînd cei care au mai mult spirit și simț politic îi biruie pe cei care au mai mult patriotism și o mai mare cinste. Vai celor ce trăiesc într-o vreme cînd virtutea coboară ochii, cu fruntea rușinată, și trece drept viciu pe lîngă crima dibace! Vai celor ce

trăiesc într-o vreme când se caută a se convinge prin finețea spiritului, și când omul ingenuu, în mijlocul facțiunilor, este socotit criminal, fiindcă el nu poate înțelege crima ! Atunci orice deliberare se curmă, fiindcă în rezultatul ei, nu se mai găsește și cel care avea dreptate, și cel care era în eroare; ci numai cel care era cel mai obraznic și cel care era cel mai timid. Orice deliberare asupra interesului public încetînd, voințele se substituie dreptului : iată tirania.

Nu-mi plac cuvintele noi ; nu cunosc decît *drept* și *nedrept*; aceste cuvinte sînt înțelese de toate conștiințele. Trebuie ca toate definițiile să fie readuse în conștiință : spiritul e un sofist care conduce virtuțile la eșafod.

Sînt învinuiri făcute de spiritul ipocrit, la care omul sincer și curat nu poate răspunde. Există atari oameni categorisiți drept dictatori și drept ambițioși, care-și înghit în tăcere insultele. Care dintre ei e cel mai puternic, cel care îl califică nepe-depsit pe un om de dictator, sau cel care e numit astfel? . . .

Trebuie ca puterea și justiția inflexibilă a legilor să ia locul influenței personale. Atunci revoluția este întărită; nu mai există invidii, nici tabere; nu mai există pretenții, nici calomnii.

Instituțiile au drept scop de a stabili de fapt toate garanțiile sociale și individuale, spre a evita disensiunile și violențele; de a substitui ascendentul moravurilor ascendentului oamenilor.

3. MORAVURI

Destinul unui popor se alcătuește din cei care năzuie la glorie și cei care năzuie la bogăție.

Fiecare, votînd și vorbind în consfăturile publice, vorbește și votează urmîndu-și ideile. *Dacă oamenii care năzuie la glorie sînt mai mulți, Statul e fericit și prosper; dacă sînt mai mulți oameni care năzuie să se îmbogățească, Statul se prăpădește.*

Nu există, în orice Stat, decît un foarte mic număr de oameni care să se ocupe de altceva decît de interesul lor și de casa lor. Sînt puțini cei care iau parte la trebile și mersul înainte al ocîrmuirii. În Franța, numele de *patriot* cere un simțămînt viu, care e de natură să-i supere pe cei care-și află o lașă plăcere din a nu se angaja în nimic. . .

Sînt două feluri de *federalism*: *federalismul politic*, care constă în guvernare; *federalismul civil*, care se naște din raporturile dintre cetățeni.

Există un federalism de drept: care ar fi în cazul în care forma declarată a guvernămîntului îl va fi fost stabilit. Există un federalism de fapt, în cazul în care, cu toate că guvernul e unul, fiecare oraș, fiecare comună s-ar izola în cadrul intereselor proprii.

E ceea ce se întîmplă în această clipă; fiecare își reține mărfurile alimentare pe teritoriul său, toată producția se consumă pe sol.

Scopul unui guvern opus federalismului nu este ca unitatea să fie în folosul guvernului, ci în folosul poporului: trebuie, deci, să facem astfel ca nimeni să nu se izoleze de fapt. . .

Patria nu e solul, ea e comunitatea simțirilor, care face ca, fiecare luptînd pentru salvarea sau libertatea a ceea ce îi e scump, patria să se simtă apărută. Dacă fiecare iese din coliba sa, cu arma în mînă, patria este curînd apărută. Fiecare luptă pentru ceea ce îi e drag: iată aceea ce se cheamă a vorbi cu bună-credință. A lupta pentru toți, nu e decît consecința.

Acolo unde se cenzurează caraghiozlicurile, oamenii sînt corupți. Acolo unde se cenzurează viciile, oamenii sînt virtuoși. Cei dinții țin de monarhie: ceilalți de republică. . . Cel care glumește în fruntea unui guvern tinde către tiranie. . .

Binele chiar este uneori un mijloc de intrigă. Să fim ingrați, dacă vrem să salvăm patria.

Grosolănia e un fel de rezistență la opresiune. Blîndețea este tovarășă a mîndriei omului liber.

Stoicismul, care e virtutea cugetului și a sufletului, e singurul care poate stăvili corupția unei republici neguțătoare sau lipsită de morală.

În ziua în care mă voi fi încredințat că e cu neputință a i se da poporului francez moravuri blînde, energice, simțitoare și neînduplecate față de tiranie și nedreptate, mă voi înjunghia.

(Op. cit. T. II-e. Sixième Partie. III. *Fragments sur les institutions républicaines*. Troisième fragment. Idées générales. 3. Mœurs, pp. 503—504.)

În românește de TAȘCU GHEORGHIU

BOLÍVAR

«Simón Bolívar, președintele Republicii Columbia, născut din evgheniști¹ la Caracas (în America) la 1785², au învățat la Madrid și în Franța de unde întorcându-se în America, redată asupra Spaniei, au intrat în oaste și după multe tâmplări ale războiului, sporind nărocul americanilor, Bolívar s-a numit în statul Venețiola cap al Republicii. La 15 febr (uarie) 1819 numitul (Bolívar) au deschis congresul de Venețiola, când ne primindu-i-se paretisul³, au luat iară asupra sa comanda și au străbătut cu oștile preste necălătoriții încă munți Cordelieri împotriva Crăiei Grănada, pre carea au și supus-o și aceasta asemine în Republică prefăcându-se numiră pre Bolivar preșident, carele apoi uni pe îmbele acum slobode staturi într-o Republică. În această treaptă aflându-se ș-acum Bolivar, toată sembria sa pe anu cuprinsă în 25 mii galbeni și alte moșii herezite lui din partea statului, le-au dăruit în Vistierie pentru folosul Patriei ».

ALBINA ROMÂNEASCĂ, IAȘI, I, 7 IULIE 829.

¹ nobilii
² de fapt, 1783
³ demisia

SIMÓN BOLÍVAR

Discurs pronunțat la ședința Societății literare hispano-americane, New York, 28 octombrie 1893

Doamnelor și domnilor,

Cu fruntea plecată de pocăință a americanilor care încă n-au putut intra în America noastră, cunoscând limpede locul și contribuția marelui bărbat din Caracas în acțiunea spontană și multiplă a emancipării americane, cu uimirea și venerația celui ce vede încă înaintea ochiilor, cerându-i prinosul, pe bărbatul care a fost ca un cedru al câmpiilor, falnic și generos, și asemeni rîurilor care se prăvălesc de pe culmi, asemeni stîncilor incandescente care țîșnesc din măruntaiele pămîntului, luminînd tot cerul, aduc omagiul sărac al cuvintelor mele, mult mai puțin profund și grăitor decît omagiul tăcerii, celui care a dat jos drapelul lui Pizarro de pe turnul palatului din Cuzco. De sub mormanul de critici și sarcini împovăraătoare, deasupra pasiunilor, care-l acoperă fie numai de elogi, fie numai de vorbe de ocară, deasupra slăbiciunilor sale omenești, se înalță luminos omul adevărat.

Gîndindu-te la el, apropiindu-te de viața lui, citindu-i cuvîntările, văzîndu-l cum se sbuciumă și suferă într-o scrisoare de dragoste, simți cum gîndirea ți se împodobește cu un nimb de aur. Ardoarea lui a fost ardoarea mîntuirii noastre, limbajul lui a fost limbajul naturii noastre, statura lui a fost statura continentului nostru; căderea lui ne-a îndurerat tuturor inimile. Cînd spunem Bolívar vedem înaintea ochilor cînd muntele încununat, nu de zăpadă, ci de silueta călăreșului neînfricat, cînd smîrcurile prin care își croiesc drum, după ce proclamaseră republica în trei țări, eliberatorii care aduc mîntuirea unei lumi. Nu poți vorbi în liniște despre cel care n-a avut niciodată parte de ea. Despre Bolívar poți vorbi avînd ca tribună un munte, sau între fulgere și trăznete, sau cu un mănunchi de popoare libere în mînă și cu tirania decapitată la picioare ! Nu trebuie să ne fie teamă de admirația dreaptă, numai pentru că e la modă în unele cercuri antipatia pentru lucrurile extraordinare; dar nici nu putem îngădui ca dorința de aplauze cu orice preț să înăbușe sub cuvinte umflate glasul rațiunii. Nu există cuvinte care să poată exprima taina și iluminarea acelei frunți, atunci cînd, după înfrîngerea de la Casacoima, cuprins de febra bolii și rămas singur după retragerea armatelor, a văzut limpede, din înălțimea Anzilor, drumurile pe care se va revărsa libertatea în văile peruviene și boliviene. Orice am spune, pînă și cuvintele care ar întrece măsura sună bine pe buzele noastre în această seară, fiindcă toți cei care ne-am adunat astăzi aici sîntem fiii spadei lui.

A fost într-adevăr un om extraordinar. A trăit înconjurat de flăcări, și el însuși a fost o flăcără. lubește, și ceea ce spune e ca o rozetă de foc. Cînd îi moare prietenul devotat, pe care-l iubea, poruncește să înceteze orice activitate. Cu o mînă de oameni, nucleul armatei sale care abia se născuse, mătură tot ce întîlnește în cale de la Tenerife la Cúcuta. Se luptă, și în toiul bătăliei, cînd toți ochii se întorc spre el, știe să dea ordinul necesar. Cînd scrie e ca atunci cînd pe înălțimile de munte se stîrnește furtuna și valea se acoperă de neguri, dar după un timp razele soarelui își despică drum și aici-colo cîte un nor se mai agață de piscuri, iar în fundul văii strălucesc orbitor culorile proaspete. Asemeni munților, era bine împlîntat în pămînt, cu rădăcini adînci, iar crestele spiritului său erau drepte și ascuțite, pentru a pătrunde mai bine în cerul rebel. Parcă-l văd galopînd cu sabia ridicată, sabia lui cu mîner de aur, spre porțile gloriei. Crede în puterea Americii și în destinul ei. Gloria îl învăluie și îl înflăcărează. Învîgătorul nu poartă oare însemnul divinității? Să învingi dușmanii, rîurile umflate, vulcanii, secolele, natura . . . Cum ar putea desface secolele dacă n-ar ști mai întîi să le facă? Oare nu a desrobit popoare, nu a deslegat de farmece un întreg continent, nu a străbătut cu drapelele mîntuirii teritorii mai întinse decît a străbătut orice cucceritor în numele tiraniei, oare nu vorbește la Chimbarazo direct cu veșnicia

și nu are la picioare, la Potosi, una din înfăptuirile cele mai tenace ale istoriei umane? Oare nu-i dau ascultare orașele, și puternicii acestei 'umii, și rivalii fascinați și supuși, și femeile frumoase?

Nu e asemeni soarelui care dezgheață și fecundează, luminează și încălzește? Dacă este un senat în cer, el face parte, desigur, din acest senat. Vede lumea de acolo, de sus, scaldată în razele soarelui, învăluită în aburul norilor, și scînteile cerului îl fac să-și amintească de reflexele amiezii la Apure în vârfurile strălucitoare ale lăncilor. Moare la Santa Maria, îndurerat de răsturnările politice și de prăbușirea aceluia astru pe care l-a crezut nemuritor, căci a comis eroarea de a confunda gloria de a fi util, care îl face să crească neîncetat și este cu adevărat divină, reprezentînd o coroană pe care nimeni nu i-o poate smulge de pe creștet, cu simplul accident al puterii omenești, sarcină aproape întotdeauna impură a celor care fără vreun merit o doresc pentru ei, sau steril triumf al unei grupări mărunte asupra alteia, sau echilibru instabil al intereselor și pasiunilor, care îl alege pe omul de geniu sau pe omul plin de virtuți numai în clipele de supremă criză sau de trecătoare pudoare, cînd popoarele, iluminate de primejdie, aclamă ideea sau sacrificiul în care își întrezăresc mîntuirea. Astfel și-a cucerit Bolívar un loc în cerul Americii, veghiînd așezat pe o stîncă alături de inca și avînd la picioare drapelele tuturor bătăliilor. Mai poartă încă cizmele de campanie, fiindcă ceea ce n-a apucat să facă nu s-a făcut nici pînă azi, fiindcă Bolívar ar mai avea multe de făcut în America noastră!

America fierbea la începutul secolului, și el a fost focul care a făcut-o să fiarbă. Mai fermentează și astăzi încă, ca viermii sub crusta vechilor rădăcini, America de atunci, larvă enormă și confuză. Sub sutanele canonicilor și în mintea călătorilor de vază veneau din Franța și din America de Nord cărți revoluționare care ațîtau nemulțumirea creolului cu știință de carte, căruia i se poruncea din metropolă să plătească tribut, iar dacă se împotriva era trimis la spînzurătoare; și această revoluție de sus, la care se adaugă mișcarea rebelă și într-un anumit fel democratică a spaniolilor dezmoșteniți, creștea văzînd cu ochii, concomitent cu obida surdă a gaucho-ului, a metisului și a țăranilor din cîmpie, umiliți și obidiți; în acea tălăzuire cumplită, cutreierau pădurile, cu mîngîirea răzbunării drepte a războiului, cete de indigeni, asemeni focurilor rătăcitoare deasupra unui mormînt uriaș. Independența Americii venea sîngerînd de un secol și mai bine. Nici de la Rousseau, nici de la Washington, ci de la ea însăși pornește America noastră! Astfel, în nopțile înmiresmate ale grădinii sale de la conacul din San Jacinto, sau pe malurile rîului Anaucó unde s-a plimbat împreună cu plăpînda lui soție, care a murit în floarea tinereții, Bolívar auzea chemarea precursorilor în lupta pentru independența Americii: sufletele morților cutreieră văzduhul

și nu-și află odihnă pînă nu-și văd opera împlinită. El a văzut, desigur, în asfințitul din Avila, aceste suflete rătăcitoare . . .

Din măruntaiele pămîntului și pînă pe culmile Anzilor, întreaga Americă se cutremură, prinde viață și își află întruchiparea în Bolívar. Nu oamenii fac popoarele, ci popoarele, în ceasul groazei, sînt reprezentate, cu vibrații și triumf, de oameni. Uneori sînt gata acei oameni și nu sînt popoarele. Alteori sînt gata popoarele și nu apar oamenii. America se cutremură; se cutremura de secole; sîngele-i țîșnea din nenumărate răni; cînd, deodată, ca și cum morții de sub pămînt și-ar fi scuturat greutatea odioasă ce-i apăsă, au început să se clatine munții, să se ivească armate de după creste, să se încununeze vulcanii de drapele. Dintre toate piscurile, unul se înalță deasupra tuturor celorlalte, strălucind etern: dintre toți căpitani independenței americane, cel mai tare strălucește Bolívar. E ca argintul viu, permanent neliniștit. La șaptesprezece ani trimite o scrisoare viitorului său socru, prin care-i cere mîna viitoarei sale soții ca un senator, și din prima frază înlătură cu abilitate obiecția pe care i-ar fi putut-o face socrul. Puțin înainte de a se prăbuși, din înălțimea pasionantei sale monocrații pe plaja tristă cu tamarinzi de la San Pedro, din clocotul de lavă al puterii pe patul de moarte, scria unui general să potcovească caii într-un anumit fel și să le ungă copitele cu cocuiza; iar pe altul îl sfătuiește, într-o scrisoare lungă și subtilă, să se folosească pentru scopul său, acela de a face o republică în Alto Perú, de toate pasiunile și posibilitățile locului; cu Olmedo corespundează la un nivel de mare finețe literară, făcînd observații subtile despre oda pe care acesta o închină bătăliei de la Junín, observații pentru care l-ar putea invidia orice critic. Și ce dovezi mai convingătoare s-ar putea aduce despre capacitatea sa extraordinară de analiză critică, nervoasă și curajoasă, decît raportul pe alocuri prea aspru, despre cauzele căderii primei republici venezuelane. Natura omului, ca și cea a Americii timpului său, era scînteierea și lupta; mergea neabătut pînă la victorie, și cel ce merge înainte învinge. Gloria sa, mai mult decît în cîștigarea bătăliilor pentru America liberă, constă în pregătirea pentru aceste bătălii a elementelor disparate și ostile și în topirea lor la o temperatură atît de înaltă, încît unitatea realizată de el a fost mai puternică decît forța centrifugă a elementelor inegale și discordante. Eroarea lui a fost, poate, faptul că pentru siguranța și stabilitatea popoarelor noi care luau naștere s-a bizuit mai mult pe armatele ambițioase și pe avocații palavragii decît pe puterea de auto-apărare a maselor celor mai largi. Dar pentru a vedea aceste lucruri trebuie să cobori în adîncuri și să oblige lumea să gîndească, ceea ce nu este de loc pe placul literaților și politicienilor de operetă care preferă să pună zorzoane pe fațada de carton a istoriei. Bolívar este cunoscut mai ales prin biruințele lui uimitoare și spectaculoase. De la istoriograful Gervinus pînă la metisul

în zdrențe din Perú, toți îl văd descălecînd în clipele de agonie de la San Mateo, traversînd torente și mlaștini pentru a elibera Noua Granadă, învâluind cu flacăra ochilor săi și cu escadroanele armatei pe regaliști în bătălia de la Carabobo, vorbind cu nemurirea pe culmea de la Chimborazo, îmbrățișîndu-se la Guayaquil cu generalul San Martín cuprins de tristețe, conducînd la Junin, din umbra nopții, ultima bătălie cu arme albe, făcîndu-și intrarea triumfală în Potosi, în fruntea armatei biruitoare, în timp ce popoarele și munții îl salută și pe colina din Plata flutură drapelele a cinci noi republici. Alții îl văd în clipa morții, aproape în zdrențe, pe malul mării. Noi, cubanezii, îl vom vedea întotdeauna pregătind împreună cu Sucre expediția pentru eliberarea Cubei, rămasă în stadiul de proiect.

Rareori a contemplat cerul scene mai frumoase decît cele din timpul revoluției latino-americeane, fiindcă niciodată hotărîrea de a-și cuceri libertatea n-a stăpînit atîtea inimi și nu și-a aflat un teatru de desfășurare de o măreție naturală atît de impresionantă. Sufletul unui întreg continent și-a găsit expresia în sufletul unui singur om. Cerul însuși pare a fi fost actor, căci bătăliile acelea erau demne de el. Parcă toți eroii libertății și toți martirii de pe pămînt se adunaseră sub acea frumoasă boltă, luîndu-ne sub protecția lor. Cerul însuși trebuia într-adevăr să-și țină respirația la vederea unei asemenea splendori: din înălțimea zăpezilor veșnice se prăvălesc apele înspumate ale marilor fluvii; asemeni unei coame bogate, arborii seculari acoperă monumentele întunecate; ruinele templelor indigene veghează întinderea pustie a lacurilor; prin negura văilor se întrezăresc turnurile catedralelor spaniole; craterele fumegă și prin gura vulcanului se revarsă măruntaiele universului. Deodată, din toate părțile, latino-americanii pornesc la luptă pentru libertate. Unii călăresc pe întinderea cîmpiilor și cad asupra dușmanului ca fulgerele cerului; alții, cu frîul în dinți, înoată prin apele rîului ieșit din matcă; alții, ca o pădure ce se pune în mișcare, vin umăr la umăr, cu lăncile în cumpănire; alții urcă pe coastele unui vulcan și înfig pe marginea craterului drapelul libertății. Dar nici unul nu e mai falnic decît un om cu fruntea vastă, cu privirea scăpă-rătoare, cu o pelerină care flutură peste crupa calului înspumat, cu bustul drept sub ploaia de foc și sub urgia furtunii, cu o spadă la lumina căreia cinci națiuni își cuceresc independența. Cele cinci pavilioane ale noilor republici flutură ca niște flăcări pe culmile Americii reînviată. Salvele mortierelor anunță biruința eroului și pe deasupra capetelor descoperite de respect și de spaimă răsună îndelung ecoul pe care munții îl transmit din culme în culme. Tot astfel, din generația în generație, cît timp America va dăinui, ecoul numelui său va răsuna în sufletele curate ale bărbaților Americii.

În românește de ANDREI IONESCU

DISCURSUL
ROSTIT
ÎN FAȚA
CONGRESULUI
DE LA
ANGOSTURA
LA 15 FEBRUARIE
1819

Domnilor, fericit Cetățeanul care sub scutul armatelor conduse de el a convocat Suveranitatea Națională pentru a-și exercita voința absolută ! Așadar, mă număr printre ființele cele mai favorizate de Divina Providență, deoarece am avut onoarea să întrunesc pe Reprezentanții Poporului din Venezuela în acest August Congres, origine a Autorității legitime, depozitar al voinței suverane și arbitru al Destinului Națiunii.

* Fragmente

Transmițind Reprezentanților Poporul Puterea Supremă ce mi-a fost încredințată, înlăptuiesc dorințele inimii mele, cele ale concetățenilor mei și cele ale viitoarelor noastre generații, căci așteptăm totul de la înțelepciunea, de la probitatea și prudența dumneavoastră. Îndeplinind această scumpă datorie, mă eliberez de imensa autoritate care mă copleșea, de responsabilitatea nelimitată ce apăsă umerii mei slabi. Doar o necesitate obligatorie, unită cu voința imperioasă a Poporului, m-a putut supune teribilei și primejdioasei îndatoriri de *Dictator Șef Suprem al Republicii*. Acum însă respir ușurat, restituindu-vă această autoritate, pe care cu atita risc, greutate și chin am reușit s-o mențin în pofida celor mai îngrozitoare frământări ce pot copleși un organism social !

Epoca Republicii pe care am condus-o n-a fost o simplă revoltă politică, nici un război sîngeros, nici o anarhie populară, ci a fost, într-adevăr, desfășurarea tuturor elementelor dezorganizatoare: a fost revărsarea unui torent infernal care a scufundat pămîntul Venezuelei. Ce stavile ar fi putut opune un om, și încă un om ca mine, violenței acestor devastări? În mijlocul acestei spalne generale n-am fost decît o jucărie neînsemnată în voia uraganului revoluționar care mă purta ca pe un fir pe paie ! N-am putut face nici bine nici rău: forțe irezistibile au condus mersul evenimentelor noastre: ar fi nedrept să-mi fie atribuite mie, și ar însemna să mi se dea o importanță pe care n-o merit. Vreți să-i cunoașteți pe autorii acestor evenimente și ai ordinii actuale? Consultați analele din Spania, din America, din Venezuela: examinați legile din Indii, regimul vechilor cîrmuitori, influența religiei și a dominației străine: examinați primele fapte ale Guvernului Republicii, ferocitatea dușmanilor noștri și caracterul național. Nu mă întrebați despre efectele acestor piedici cu totul lamentabile; nu sînt decît un simplu instrument al marilor cauze care au acționat asupra Venezuelei; totuși, viața mea, comportarea mea, toate acțiunile mele publice și private sînt supuse criticii poporului. Domnilor Reprezentanți, vouă vă revine sarcina să le judecați ! Supun istoria conducerii mele hotărîrii voastre obiective; nu voi adăuga nimic ca să mă scuz; am spus mai înainte cît poate reprezenta apologia mea. Dacă merit aprobarea voastră, înseamnă că am dobîndit titlul sublim de cetățean bun, pe care-l prefer celui de *Eliberator* dat de Venezuela, celui de *Pacificator* dat de Cundinamarca¹, și celor pe care lumea întreagă le-ar putea da.

Domnilor Legislatori, vă încredințez puterea supremă a Venezuelei. Acum aveți datoria augustă de a vă consacra fericirii Republicii: în mîinile voastre se află balanța destinelor noastre, măsura gloriei noastre. Ele vor pecetlui decretelor ce determină *Libertatea* noastră. În acest moment Șeful Suprem al Republicii nu mai este decît un simplu cetățean, și astfel dorește să rămînă pînă la moarte. Voi sluji, totuși, în armată atîta timp cît vor exista dușmani în Venezuela. Patria are o mulțime de fii merituoși capabili s-o conducă, patrimoniul multora din cei care reprezintă aici Poporul sînt talentele, virtuțile, experiența și tot ce se cere pentru a cîrmui niște oameni liberi; și afară de acest organism suveran se află cetățeni care în toate epocile au dovedit curaj pentru a înfrunta pericolele, prudență pentru a le înlătura și, în fine, arta de a se guverna și de a-i guverna pe alții. Acești oameni de seamă renumiți vor merita fără îndoială sufragiile Congresului, și guvernul le va trasa lor sarcinile, la care atît de cordial și de sincer am renunțat nu de mult.

Deținerea puterii de același individ a fost în mod frecvent scopul guvernelor democratice. Alegerile repetate sînt esențiale în sistemele populare, deoarece nimic nu este atît de periculos decît să se lase timp îndelungat puterea în mîi-

¹ Regiune din Columbia de astăzi.

nile aceluiasi cetăţean. Poporul se obişnuieşte să i se supună, iar el se obişnuieşte să-i poruncească; de unde ia naştere uzurparea şi tirania. Un zel drept este garanţia Libertăţii Republicane, şi cetăţenii noştri trebuie să se teamă pe bună dreptate ca acelaşi magistrat care i-a condus multă vreme să-i conducă mereu.

De vreme ce, deci, prin acest act al aderării mele la libertatea Venezuelei pot aspira la gloria de a fi considerat printre cei mai credincioşi şi iubiţi fii ai ei, îngăduiţi-mi, domnilor, să-mi prezint cu sinceritatea unui adevărat republican raportul respectuos în acest Proiect de Constituţie pe care îmi iau libertatea să vi-l ofer drept mărturie a sincerităţii şi purităţii sentimentelor mele. Întrucît este vorba de izbăvirea noastră a tuturor, îndrăznesc să cred că am dreptul să fiu ascultat de Reprezentanţii Poporului. Ştiu foarte bine că înţelepciunea dumneavoastră nu are nevoie de sfaturi, şi mai ştiu că proiectul meu o să vi se pară, poate, greşit, nerealizabil. Domnilor, acceptaţi însă cu bunătate această sarcină, căci este mai curînd tributul supunerii mele sincere în faţa Congresului decît rezultatul unei superficialităţi înfumurată. Pe de altă parte, funcţiile dumneavoastră fiind creaţia unui organism politic şi, s-ar putea spune, chiar creaţia unei societăţi întregi, în pofida tuturor dificultăţilor pe care le prezintă o situaţie atît de deosebită şi de grea, poate că strigătul unui concetăţean va atrage atenţia asupra unui pericol ascuns ori necunoscut.

Aruncînd o privire asupra celor întîmplate, să vedem care este originea Republicii din Venezuela. Desprinzîndu-se de Monarhia Spaniolă, America s-a aflat într-o situaţie asemănătoare cu Imperiul Roman, cînd acea imensă mulţime, unită pînă atunci, s-a destrămat. Fiecare dezmembrare a format atunci o naţiune independentă, potrivit cu situaţia sau cu interesele ei; dar cu diferenţa că acei membri restabileau primele ei forme de asociere. Noi nici măcar nu păstrăm vestigiile a ceea ce a existat odinioară: nu sîntem Europeni, nu sîntem Indieni, ci o speţă mijlocie între Aborigeni şi Spanioli. Americani prin naştere şi Europeni prin drepturi, ne aflăm în conflictul de a contesta băştinaşilor titlurile de posesiune şi de a rămîne în ţara care ne-a născut, împotriva opoziţiei invadatorilor; astfel, situaţia noastră este cea mai neobişnuită şi complicată. Mai mult; soarta noastră a fost totdeauna pur pasivă, existenţa noastră politică a fost totdeauna nulă şi ne este cu atît mai greu să dobîndim Libertatea, cu cît ne aflăm pe o treaptă inferioară a robiei; pentru că nu numai că ni s-a furat Libertatea, ci şi tirania activă şi privată. Îngăduiţi-mi să explic acest paradox. În regimul absolut, puterea autorizată nu admite limite. Voinţa despotului este Legea Supremă, executată în mod arbitrar de către subalternii care fac parte din oprimarea organizată în raport cu autoritatea de care se bucură. Ei sînt însărcinaţi cu funcţiile civile, politice, militare şi religioase. Cu toate acestea, însă, satrapii din Persia sînt Persani, Paşalele marelui Stăpîn, Turci, iar Sultanii Imperiului Tătar, Tătari. China nu trimite să caute Mandarinii în leagănul lui Gingis-Han, care a cucerit-o. Dimpotrivă, America primea totul din Spania, care într-adevăr o privea de bucuria şi exercitarea tiraniei active; nepermiţîndu-ne să ne spunem cuvîntul în treburile noastre private şi în administrarea interioară. Această situaţie ne pusese în imposibilitatea de a cunoaşte mersul afacerilor publice: nu ne bucuram nici de consideraţia personală pe care o inspiră strălucirea puterii în ochii mulţimii, şi care este atît de importantă în marile Revoluţii. Voi spune fără ocolişuri, eram absenţi din universul referitor la ştiinţa guvernării.

Poporul nostru american fiind supus la triplul jug al ignoranţei, tiraniei şi viciului, n-am putut dobîndi nici ştiinţă, nici putere, nici virtute. Discipoli ai unor maeştri atît de dăunători, lecţiile pe care le-am primit şi exemplele pe care le-am studiat sînt cele mai distrugătoare. Am fost dominaţi mai mult prin

înselătorie decît prin forță; și am fost mai curînd umiliți prin viciu decît prin superstiție. Sclavia este fiica întinericului; un popor ignorant este un instrument orb al propriei sale distrugerii: ambiția și uneltirea abuzează de credulitatea și de lipsa de experiență a oamenilor străini de orice cunoștințe politice, economice sau civile, și adoptă drept realități niște pure iluzii; iau desfrîul drept libertate, trădarea drept patriotism, răzbușnarea drept justiție. Asemeni unui orb instigat puternic de sentimentul forței sale, pășește cu siguranță, dar, lovindu-se de obstacole, nu se mai poate îndrepta. Dacă un popor corupt își dobîndește libertatea foarte repede, o pierde din nou; pentru că în zadar se vor strădui să-i arate că fericirea constă în practicarea virtuții: căci imperiul legilor este mai puternic decît cel al tiranilor, deoarece ele sînt mai rigide, și totul trebuie să se supună rigorii lor binefăcătoare: căci obiceiurile bune, și nu forța, sînt stîlpii legilor: căci exercitarea Justiției este exercitarea Libertății. Astfel, domnilor Legislatori, sarcina dumneavoastră este cu atît mai anevoioasă cu cît trebuie să formați oameni corupți de iluziile erorii și de stimulenții dăunătoare. Libertatea, spune Rousseau, este un aliment savuros, dar greu de digerat. Concetățenii noștri slabi vor trebui să-și călească spiritul cu mult înainte de a izbuti să digere binefăcătoarea hrană a Libertății. Cu mîinile și picioarele amorțite de lanțuri, cu vederea slăbită de bezna temnițelor și distruși de bestii slugarnice, vor fi în stare să meargă fără să șovăie spre mărețul Templu al Libertății? Vor fi în stare să admire de aproape razele-ii strălucitoare și să respire eterul pur care domnește acolo?

Cugetați bine asupra alegerii dumneavoastră, domnilor Legislatori. Nu uitați că puneți bazele unui popor care se trezește la viață și care se va putea ridica pînă la măreția pe care natura i-a semnalat-o, dacă faceți ca temelia să se potrivească cu treapta înaltă la care va ajunge. Dacă alegerea voastră nu este condusă de geniul tutelar al Venezuelei, care trebuie să vă inspire izbînda alegînd caracterul și forma de guvernămînt pe care le veți adopta pentru fericirea Poporului; dacă nu izbutiți, repet, sclavia va fi sfîrșitul transformărilor care au avut loc în societatea noastră.

În pofida unor cugetări atît de dure, eu mă simt cuprins de bucurie pentru pașii mari pe care i-a făcut Republica noastră cînd a intrat în nobila ei situație. Iubind ce este mai util, însuflețită de ce este mai drept și aspirînd la ce este mai desăvîrșit atunci cînd Venezuela s-a despărțit de națiunea spaniolă și a recăpătat Independența, Libertatea, Egalitatea, Suveranitatea națională. Constituindu-se într-o Republică Democrată, a proscris monarhia, deosebiri, noblețea, avantajele și privilegiile: a declarat drepturile omului, libertatea de a munci, de a gîndi, de a vorbi și de a scrie. Aceste acte, cu totul liberale, nu vor fi niciodată prea admirate pentru puritatea care le-a dictat. Primul Congres al Venezuelei a întipărit în analele Legislației noastre cu caractere de neșters maiestatea Poporului demn exprimată, pecetluind actul social cel mai capabil de a aduce fericirea unei Națiuni. Trebuie să-mi adun toate forțele pentru a simți cu toată vehemența de care sînt susceptibil binele suprem pe care-l conține acest Cod nemuritor al drepturilor și al legilor noastre. Dar cum voi îndrăzni să-l numesc? Voi cuteza eu oare să profanez cu dezaprobarea mea tabelele sfinte ale legilor noastre? ... Există sentimente care nu pot fi înfrînte în pieptul unui iubitor al Patriei; ele se revarsă agitate de propria lor violență și, în ciuda voinței celui care le adăpostește, se manifestă cu o forță imperioasă. Sînt pătruns de ideea că guvernul Venezuelei trebuie să se reorganizeze; și că, deși mulți cetățeni iluștri gîndesc ca mine, nu toți au curajul necesar pentru a manifesta public adoptarea de noi principii. Acest considerent mă obligă să iau inițiativa într-o chestiune de cea

mai mare gravitate și îmi dau seama că este o îndrăzneală din partea mea să dau sfaturi Consilierilor Poporului.

Cu cât admir mai mult superioritatea Constituției Federale, cu atât mai mult mă conving de imposibilitatea aplicării ei la statul nostru. Și, conform felului meu de a vedea, este o minune că modelul ei din Nordul Americii se menține atât de înfloritor și nu a fost răsturnat de primul obstacol sau pericol. În pofida faptului că poporul acela este un model aparte de virtuți politice și de renume moral, cu toate că Libertatea a fost leagănul lui, că s-a format în Libertate și se hrănește cu pura Libertate, deși sub multe raporturi, acest popor este unic în istoria genului omenesc, este o minune, repet, ca un sistem atât de slab și de complicat ca cel federal să-l fi putut guverna în împrejurări atât de grele și delicate ca cele trecute. Dar orice s-ar întâmpla cu acest guvern în ceea ce privește Națiunea Americană, trebuie să spun că nici pe departe nu mi-a venit ideea să asimilez situația și caracterul unor state atât de deosebite ca cel englez și american pe de o parte și cel american și spaniol pe de altă parte. N-ar fi fost greu să se aplice Spaniei Codul de Libertate politică civilă și religioasă al Angliei? Firește, e și mai greu încă să se adapteze în Venezuela legile din Nordul Americii. Nu se spune în Spiritul Legilor că ele trebuie să fie proprii poporului pentru care au fost făcute, că numai cu totul întâmplător cele ce aparțin unei Națiuni pot folosi și alteia, că legile trebuie să fie adecvate la configurația țării, la clima ei, la calitatea terenului, la situația și extinderea ei, la genul de viață al popoarelor, și că trebuie să se raporteze la gradul de libertate pe care Constituția îl poate îngădui, la religia locuitorilor, la înclinațiile lor, la bogățiile lor, la numărul lor, la legăturile lor, la obiceiurile și la purtarea lor? Iată Codul pe care trebuia să-l consultăm, și nu pe cel al Washingtonului !

Să-mi fie îngăduit să atrag atenția Congresului asupra unui subiect care poate fi de o importanță vitală. Să ne amintim că Poporul nostru nu este european, nici nord-american, mai curînd e un compus al Africii și Americii decît o emanare a Europei ; nici Spania nu este propriu-zis Europa datorită singelui african, datorită instituțiilor ei și caracterului ei. Este imposibil să numim cu precizie cărei familii omenești îi aparținem. Cea mai mare parte dintre indigeni a dispărut, europeanul s-a amestecat cu americanul și cu africanul, și acesta s-a amestecat cu indianul și cu europeanul. Născuți cu toții din sînul aceleași mame, tații noștri diferiți ca origine și sînge sînt străini și toți se deosebesc evident ca epidermă ; această neamestănare este urmarea unui păcat de cea mai mare importanță.

Toți cetățenii Venezuelei se bucură prin Constituție, interpretă a Naturii, de o egalitate politică desăvîrșită. Dacă această egalitate n-ar fi fost o dogmă în Atena, în Franța și în America, ar fi trebuit s-o consfințim noi pentru a micșora diferența care există aparent. Părerea mea este, domnilor Legislatori, că principiul fundamental al sistemului nostru depinde imediat și în mod exclusiv de egalitatea stabilită și practică în Venezuela. Faptul că oamenii se nasc toți cu drepturi egale față de bunurile societății este confirmat de majoritatea înțelepților ; cum este în aceeași măsură adevărat că nu toți oamenii se nasc la fel de capabili să ajungă la aceleași poziții sociale ; deoarece toți trebuie să practice virtutea, și nu toți o practică ; toți trebuie să fie curajoși, și nu toți sînt ; toți trebuie să fie talentați, și nu toți sînt. De aici provine deosebirea efectivă ce se observă între indivizii societății întemeiate în modul cel mai liberal. Dacă principiul egalității politice este general recunoscut, nu mai puțin este cel al inegalității fizice și morale. Natura îi face pe oameni inegali ca înzestrare, ca temperament, ca putere și caracter. Legile micșorează această diferență fiindcă îl plasează pe individ în societate pentru ca educația, meseria, artel, ocupațiile, virtuțile să-i dea o egalitate fictivă, pe drept cuvînt numită politică

și socială. Reunirea tuturor claselor într-un stat, în care diversitatea se multiplică în raport cu propagarea speciei este o inspirație întru totul binefăcătoare. Prin acest singur pas s-a sfârșit dezbinarea nemiloasă. Câtă gelozie, rivalitate și ură s-a înlăturat astfel !

După ce ne-am făcut datoria față de țară, să ne facem acum datoria față de politică, de societate, înlăturând dificultățile unui sistem atît de simplu și de natural, dar atît de slab încît el mai mic obstacol îl răstoarnă, îl distruge. Diversitatea de origine are nevoie de o mină foarte fermă, de un tact foarte delicat, pentru a conduce această societate eterogenă, al cărei mecanism complicat se dislocă, se desface, se dizolvă la cea mai ușoară alterare.

Cel mai desăvîrșit sistem de guvern este acela care dă naștere la cît mai multă fericire cu puțință, la cît mai multă securitate socială cu puțință și la cît mai multă stabilitate politică cu puțință. Prin legile dictate de primul congres avem dreptul să așteptăm ca fericirea să fie zestrea Venezuelei ; și prin ale voastre, trebuie să ne măgulum că securitatea și stabilitatea vor face această fericire nemuritoare. Vouă vă revine datoria să rezolvați problema. După ce am sfărîmat toate cătușele vechii voastre asupra, cum am putea săvîrși fața minunată de a evita ca rămășițele lanțurilor noastre puternice să nu se schimbe în arme împotriva libertății ? Urmele dominației spaniole vor dăinui mult timp, pînă vom izbuti să le distrugem : atmosfera noastră este impregnată de influența despotismului, și nici focul războiului, nici specificul legilor noastre binefăcătoare nu au purificat aerul pe care îl respirăm. Mîinile noastre sînt libere acum, dar inimile mai pătinesc încă de pe urma suferințelor pricinuite de robie. Omul, cînd își pierde libertatea, spunea Homer, își pierde jumătate din suflet.

Guvernul Venezuelei a fost, este și trebuie să fie un Guvern Republican ; bazele lui trebuie să fie Suveranitatea Poporului : repartizarea puterii, libertatea civilă, proscriserea sclaviei, abolirea monarhiei și a privilegiilor. Avem nevoie de egalitate pentru a retopi, ca să mă exprim astfel, într-un singur tot, specia omenească, opiniile politice și obiceiurile publice. Apoi, privind mai departe peste cîmpul întins ce ne rămîne de străbătut, să fim atenți la pericolele pe care trebuie să le evităm. Istoria să ne fie călăuză în acest drum. Atena ne dă cea dintîi exemplul cel mai strălucit al unei democrații absolute, și imediat apoi aceeași Atenă ne oferă exemplul cel mai trist al extremei slăbiciuni a acestui tip de guvern. Cel mai înțelept legiutor din Grecia n-a asistat la împlinirea a zece ani de existență a Republicii sale și a suferit umilința de a recunoaște incapacitatea democrației absolute de a conduce vreo societate oarecare, nici chiar pe cea mai cultă, cumpătată și limitată, pentru că strălucește numai cu fulgerări de Libertate. Să recunoaștem, așadar, că Solon a dezamăgit lumea ; și i-a arătat cît de greu este să-i conduci pe oameni prin legi simple.

... Trezindu-se din timpurile antice la cele moderne, să ne oprim la Anglia și Franța, care atrag atenția tuturor Națiunilor și le dau tot felul de lecții elocvente în materie de guvernare. Revoluția acestor două mari popoare, ca un meteor luminos a inundat lumea cu asemenea belșug de lumini politice, încît toate ființele gînditoare au învățat care sînt drepturile omului și care sînt datoritiile lui ; în ce constă superioritatea guvernelor și în ce constă viciile lor. Toți știu să aprecieze valoarea intrinsecă a teoriilor speculative ale filozofilor și legislatorilor moderni. În fine, acest astru, în drumu-i luminos, a aprins cugetele spaniolilor apatici, care s-au aruncat și ei în vîltoarea politică ; au făcut încercările lor efemere de libertate, au recunoscut incapacitatea lor de a trăi sub dominația dulce a legilor și s-au reîngropat în temnițele și pe rugurile lor străvechi.

Aici este locul să vă repet, domnilor Legislatori, ceea ce vă spune elocventul Volney în fața ruinelor din Palmira: « Popoarelor care se trezesc la viață din Indiile Castiliene, Conducătorilor generoși care le călăuzesc spre Libertate: greșelile și restriștile lumii vechi să fie o lecție de înțelepciune și fericire pentru lumea nouă ». Să nu se piardă, așadar, lecțiile experienței; și istoria Greciei, Romei, Franței, Angliei și Americii să ne fie dascăl în știința dificilă de a crea și menține națiunile cu legi proprii, juste, legitime, și mai ales utile. Fără să uităm vreodată că superioritatea unui Guvern nu constă în teoria lui, nici în forma lui și nici în mecanismul său, ci în potrivirea cu Natura și caracterul Națiunii pentru care se întemeiază.

Roma și Marea Britanie sînt Națiunile care s-au remarcat mai mult printre cele vechi și moderne; amîndouă s-au născut ca să conducă și să fie libere; amîndouă însă s-au întemeiat nu pe forme strălucitoare de Libertate, ci pe forme stabile și solide. Vă recomand așadar, domnilor Reprezentanți, studiul Constituției britanice, cea care pare destinată să înfăptuiască cel mai mare bine posibil popoarelor ce o adoptă; dar oricît de perfectă ar fi, departe de mine gîndul să vă propun imitarea ei servilă. Cînd vorbesc despre Guvernul Britanic mă refer doar la ceea ce are de republicanism, și într-adevăr, oare se poate numi Monarhie pură un sistem în care se recunoaște suveranitatea populară, împărțirea și echilibrul puterii, libertatea civilă, a conștiinței, a presei, și tot ce este sublim în politică? Poate exista mai multă libertate în alt tip de Republică? Și se poate pretinde mai mult în ordinea socială? Eu vă recomand această Constituție drept cea mai demnă de a sluji ca model tuturor celor care aspiră să se bucure de drepturile omului și de întreaga fericire politică ce este compatibilă cu natura fragilă.

Domnilor Legislatori, binevoiți a primi cu indulgență mărturia conștiinței mele politice, ultimele dorințe ale inimii mele și rugămințile fierbinți pe care, în numele poporului, îndrăznesc să vi le adresez dumneavoastră. Binevoiți a acorda Venezuelei un Guvern eminentamente popular, eminentamente drept, eminentamente moral, care să pună în lanțuri oprimarea, anarhia și culpa. Un guvern care să facă să domnească cinstea, umanitatea și pacea. Un guvern care să facă triumfe sub imperiul legilor inextorabile Egalitatea și Libertatea.

Domnilor, începeți să vă exercitați funcțiile; eu le-am isprăvit pe ale mele.

În românește de IRINA RUNCAN

LĂNCILE ÎNSÎNGERATE

roman

Cap. III

Evenimente noi veniră să tulbure monotonia oraşului şi să distragă atenţia lui Fernando.

Într-o zi lumea fu adunată în Piaţa Mare cu strigări şi bătăi de tobă. Pe o estradă se dădu citire ordinului emis de căpitanul general Guevara y Vasconcelos, prin care se ofereau o mie de pesos celui ce va aduce capul trădătorului Miranda, duşmanul lui Dumnezeu şi al regelui.

Fernando se afla în mulţime. Estrada era înconjurată de soldaţi care din când în când împingeau înapoi cu paturile puştilor pe oamenii ce se îngrămădeau. Vociferau cu toţii, unii strigau, femeile îşi făceau semnul crucii.

Lîngă Fonta, un om gras mesteca ceapă cu piine. De la el află:

— Cum, păi nu ştii că nemernicul ăsta de Miranda a ridicat armele împotriva regelui, împotriva regelui!

Şi omul care mîncă ceapă îşi scoase pălăria în semn de respect pentru cuvîntul « rege ».

* Fragmente

— Un netrebnic de mulatru. Vine să fure și să omoare. Da' las' că-l pedepesc ei soldații Majestății sale și-o să ardă în fundul iadului.

Fernando se gândi că nu era cazul să-l mai întrebe și altceva pe vecinul său, care te trăsnea cu mirosul de ceapă și ale cărui explicații erau cam confuze, dar continuă să observe mulțimea care se agita și striga:

— Să fie ucis ! Vrem capul lui Miranda !

Pe estradă era din nou agitație. Se pare că executorul legii striga ceva, dar zgomotul mulțimii îi acoperea vocea. Desfășură apoi un sul lung de hîrtie pe care îl ținuse pînă atunci sub braț și-ncepu să-l arate în toate părțile. Pe el, prost de desenat, se vedea profilul unui om diform : ochii în dreptul nasului foarte turtit, o gură enormă, sprincene aproape inexistente și o claie mare de păr. Unii strigau : « Ce urît e ! Ce urît e ! Dați-i foc ! » Executorul luă din mîinile unui soldat o torță aprinsă și cu o mișcare ridicolă și solemnă dădu foc desenului. Hîrtia arse cu o vîlvătaie rapidă.

Din nou oamenii excitați se porniră pe strigăte. Flacăra tremura în furtuna de urlete. Omul de pe estradă spuse iarăși ceva ce nu se putea auzi. Soldații loveau cu paturile puștilor în toată părțile, îndepărtîndu-i pe furioșii care voiau să ajungă mai aproape de foc.

Strigătele și flăcările îi treziră în mod inconștient lui Fernando idei uitate. Martiriul. Acel desen urît reprezenta un om, înlocuia un om care de fapt ar fi trebuit ars de viu, care ar fi trebuit să sufere martiriul. Martiriul pentru dobîndirea Îndurării. Și acel om era un dușman al lui Dumnezeu.

Ideile acestea îl puseră pe gînduri și-i sporiră confuziile care și așa se adunaseră destule în mintea sa.

În oraș nu se vorbea despre altceva decît despre simulacrul de execuție și despre omul care fusese obiectul acestuia.

Agitația îi aprindea închipuirea. Vedea efigia monstruoasă a celui om, devorată de foc, a celui netrebnic care îndrăznise să fie dușman al lucrurilor celor mai sfinte. Își închipuia că l-ar putea întîlni dintr-o clipă în alta și-i era frică, pentru că figura sa trebuia să fi fost înspăimîntătoare; prezența sa, vătămătoare; contactul său, mortal.

Ascultînd comentariile grupurilor adunate la colțuri de străzi, reuși să afle că Miranda era un creol care de mulți ani trăise departe de țară și care încercase să debarce cu trupe, pentru a uzurpa puterea regelui.

După amiază, în casa lui don Bernardo se întîlniră din nou aceiași prieteni care în mod regulat veneau aici să bea sucuri răcoritoare și să stea de vorbă. Bătrînul proprietar cu favoriți lungi, preotul vorbăreț și alte cîteva persoane serioase.

Fernando intră în vîrfurile picioarelor și rămase afară, pe coridor, să asculte.

— În mod logic — spunea preotul — în mod logic toți cei care îl urmează comit un păcat mortal; mai mult chiar, sînt excomunicați.

— Așa trebuie să se întîmple, nobile prieten, așa trebuie să se întîmple. Regele nostru domnește prin voia lui Dumnezeu, iar trădătorii care luptă împotriva lui luptă contra lui Dumnezeu și-și vor primi pedeapsa.

— Și nu numai din cauza asta; Miranda a participat și la ticăloșiile din Franța, cea blestemată de Dumnezeu; a citit cărți necurate, care vor să distrugă tot ce e sfînt; este un trădător înveterat și trebuie condamnat. Să te ridici contra lui Dumnezeu și a regelui este cea mai mare nelegiuire. . .

Fernando cîntărea aceste idei. Miranda îndrăznise să lupte împotriva lui Dumnezeu și împotriva regelui. De necrezut. Dar poate că avea vreun motiv foarte grav, de s-a încumetat la o crimă atît de neobișnuită. Chiar și el simțise o yagă revoltă împotriva divinității.

... — pentru că noi, biete ființe nedemne, nu trebuie decît să ne supunem și să adorăm. Greșelile comise de regi sînt greșeli binefăcătoare, de vreme ce Dumnezeu le îngăduie. Nu omului, făptură pieritoare, îi revine dreptul de a se transforma în judecător al regilor, trimișii lui Dumnezeu. . .

Tot ce știa despre regi erau lucruri aflate din auzite. Își închipuia că trebuie să fie complet deosebiți de ființele umane. Atît de deosebiți, atît de sus, atît de îndepărtați și de luminați, încît în fața unui rege n-ar fi îndrăznit decît să îngenuncheze.

— . . . Majestatea este reflexul și ecoul Puterii Divine.

— Așa este — încuviință preotul — și de aceea nu există crimă mai mare ca cea a trădătorului Miranda. Are mîinile pătate de sîngele regelui Franței. A fost trădător al lui Dumnezeu.

— Și trădătorul poporului său — adăugă don Bernardo cu voce liniștită — , pentru că insolentele sale expediții sînt plătite de către protestanții englezi, cărora vrea să le dea aceste pămînturi. . .

Fernando nu mai vru să asculte. Plecă fără să facă zgomot. În mîntea sa confuzia dansa o sarabandă dezlănțuită. Miranda, Englezii. Sîngele regilor. Diavolul. Efigia arsă în piața publică. Regii. Dumnezeu. Miranda. Diavolul.

Simțea aproape o ameteală fizică. Cine să fi fost acel om temut care venise să tulbure viața tuturor?

Îi vedea figura hidoasă încoronată de flăcări și mîinile înroșite de sînge regesc. Cine era ființa aceea înspăimîntătoare care venea ca o pedeapsă?

Cap. IV

— Vrei să știi cine e Miranda? — îl întrebă într-o zi Bernardo pe neașteptate. Aprobă dînd din cap, pentru că o teamă înconștientă îi reținea cuvintele. — Da? Bine. O să afli la prînz. Dar e un mare secret. Nu cumva să vorbești despre asta.

Mergea, condus de Bernardo, în lumina orbitoare a soarelui. Inima îi bătea nebunește. Ieșiră din Caracas, traversară o bucată de cîmp și ajunseră la ruinele unei foste fabrici de zahăr.

Un turn pe jumătate distrus, cîteva ziduri groase de cărămidă, resturile unui depozit. Un băiețandru voinic stătea tolănit pe o grămadă de borhot. Părea că doarme, dar de îndată ce se apropiară sări brusc în picioare și strigă cu o voce puternică:

— Unde este apa?

Fernando rămase uimit, crezînd că era vreun nebun, dar Bernardo răspunse:

— Sub agavă.

Întrebă din nou:

— Ce cuvînt te animă?

— Libertate !

— Intră.

Sfîrșindu-și cercetarea, flăcăul se trînti din nou, făcîndu-se că doarme, în timp ce ei ocoliră o grămadă de grinzi vechi, ridicară o tablă acoperită de borhot și coborîră pe o scară șubredă într-un subsol.

Un subsol mare, acoperit de niște ferestruici lungi care dădeau spre un cîmp cu bălării. În mijloc, o masă veche, înconjurată de vreo douăzeci de tineri, unii stînd în picioare, iar alții așezați pe jos, pe cărămizi ori pe unelte vechi de plugărie.

Douăzeci de chipuri, devenite grave în mod prematur, îl priveau atent în lumina slabă a pivniței. Simțea o plăcere amestecată cu neliniște. Subit, asupra lui se abătuseră misterul și aventura. O poveste cu hoți, o societate clandestină, un

om care cunoaște mari secrete. Recucerea împărăția copilăriei. Privea totul cu ochi orbi de copil.

Pe pereți erau câteva desene. Unul înfățișa o femeie cu un lanț rupt în mâini; dedesubt scria: « Libertatea »; un altul reprezenta un steag: galben, albastru și roșu; ceva mai încolo, un portret cu inscripția: Washington; și un altul, al lui Miranda, atât de frumos, pe cât de urât era cel ce fusese ars în Piața Mare.

Scena îl emoționa.

Bernardo se îndreptă spre un tânăr așezat pe o ladă, în fața mesei:

— Cetățene președinte, vă prezint pe noul nostru frate, cetățeanul Fernando Fonta.

Aueza pentru prima dată cuvântul cetățean și i se păru simplu și frumos.

Președintele se ridică și, adresându-se tuturor, proclamă cu voce solemnă:

— Cetățeni, îl acceptați ca frate pe noul fiu al Libertății, cetățeanul Fernando Fonta?

Majoritatea acceptă.

— Cetățene, în numele Patriei și al Libertății, de acum înainte vei fi fratele nostru pînă la moarte!

Fernando nu știa ce să răspundă. Avea senzația unui fel de botez care-l lega pentru totdeauna de ceva ce ar fi putut fi teribil. Se apropie tăcut de fiecare și le strînse minile. Apoi se așază lîngă perete, în așteptare.

Președintele îl întrebă:

— Cetățene, cunoști principiile noastre?

Fernando dădu din cap în semn negativ.

— Unde te-ai născut?

— La « El Altar ». O fermă de trestie-de-zahăr.

— Pe unde vine asta?

— În Aragua.

— Unde se află Aragua?

— În provincia Caracas a Căpităniei Generale a Venezuelei.

— Nu! Nu în Căpitănia Generală, ci simplu, în Venezuela. Venezuela este patria ta și pentru ea ești obligat să-ți dai singele. Toți oamenii care s-au născut pe acest teritoriu sînt frații tăi și pentru bunăstarea lor ești obligat să te lupți; și toți oamenii născuți în afara acestui teritoriu sînt străini; ei nu trebuie nici să comande, nici să intervină pe pămîntul acesta care este al nostru.

Cuvintele acelea îl smulgeau din sfera gîndurilor sale obișnuite. Știa că pămîntul din « El Altar » era al său, dar nu se gîndise niciodată că între acesta și întreaga întindere cuprinsă sub numele de Venezuela ar putea exista o legătură, o legătură atât de profundă, încît să-l oblige să-și dea viața.

Era un sentiment puțin confuz, dar plăcut într-un anumit fel. Toți oamenii care se nășteau în această clipă pe pămîntul acela, dintre care doar foarte puțini îl cunoșteau, erau legați de el; pentru ei ar munci cu plăcere, chiar dacă n-ar ajunge niciodată să-i cunoască. Aceasta era Patria. Singele oamenilor unește și adună pămînturi întinse, din toate părțile, făcîndu-le fragede cum e carnea.

Începea să se simtă prins de o legătură subită, să-i vadă altfel pe oamenii care-l înconjurau; îi păreau dintr-odată schimbați, transfigurați de fraternitatea aceea oarbă. Sentimentul lua treptat proporții uriașe. Ar fi vrut să-i sărute pe toți, să le demonstreze într-un mod nefolosit de nimeni pînă atunci sinceritatea emoției sale.

Se auzi din nou vocea președintelui:

— Cetățene secretar, începe lectura Drepturilor Omului.

Secretarul scoase de sub o piatră un carnet; era un exemplar al traducerii Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, tipărit clandestin de Narino la Bogotă.

Îl deschise și începu să citească cu voce de licean :

— Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului. Articolul întâi. Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Distincțiile sociale nu se pot baza decât pe utilitatea publică.

— Cine vrea să comenteze? — îl întrerupse președintele.

— Eu — spuse cineva.

Era un tânăr slab, cu părul vîlvoi și pielea foarte neagră.

— Natura — începu fără a șovăi — îi crează identici pe fiii săi. Se nasc dotați cu aceleași organe, făcuți din aceeași substanță, construiți după același model, stăpîniți de aceleași instincte și animați de dorințe asemănătoare. În Natură nu există inegalitate. . .

Majoritatea celor prezenți luau parte la discuție. Unii încingeau dispute independente. Fernando asculta expunerea, dar îi venea foarte greu să o urmărească. Gîndirea aceea se desfășura pe căi pentru el necunoscute. Întreaga sa cultură se baza pe principiul inegalității. Toată experiența vieții sale îi amintea despre inegalitate. Regele, căpitanul general, tatăl său, sclavii, nobilii, plebea, albi, mulatrii, toate figurile ierarhizate care îi populau lumea negau această ideologie.

— . . . în starea naturală domnea egalitatea, adică domneaua fericirea, dreptatea și bunăstarea. Dar de cînd prin blestem s-a format societatea, a apărut și inegalitatea. Pactul social a avut consecințe nedrepte, prin el s-a ieșit din cadrul Naturii și s-a creat această monstruoasă, care este inegalitatea. Contractul social reclamă o reformă adîncă, reformă care nu poate însemna altceva decât egalitatea. Dizertația fu înțîmpinată cu nenumărate vociferări.

— Societatea e monstruoasă !

— Trăiască egalitatea.

— Jos regii !

Tînărul cel slab veni să se așeze lîngă Fernando. Acesta continua să mediteze; îl îmboldea dorința de a-și mărturisii îndoielile, dar timiditatea sa înnăscută îl reținea. În cele din urmă își luă inima în dinți și spuse cu timiditate :

— Fiți amabil și explicați-mi mai amănunțit ceea ce ați spus pînă acum. N-am înțeles bine.

Celălalt îi răspunde cu vioiciune :

— Cu plăcere. Este foarte simplu. E vorba despre principii aproape axiomatice. Ai să vezi. În Natură toate ființele, din toate speciile, sînt egale. Natura este opera lui Dumnezeu. Societatea este opera oamenilor. Nu e greu să-ți dai seama care din ele este cea rădăcită.

Fernando tăcu o clipă, ordonîndu-și gîndurile, și spuse :

— Eu cred, dimpotrivă, că întreaga Creație proclamă inegalitatea. Nu toate animalele au aceeași forță, nu toate trăiesc la fel de mult și nici nu sînt toate la fel de protejate. Nici capacitățile nu le sînt împărțite în mod egal. . .

Vocea cititorului îl întrerupse dintr-o dată, sonoră și hotărîtă :

— Principiul oricărei suveranități constă în națiunea. . .

— . . . pînă și în cer sînt ierarhii, în castelul divin există ierarhii.

— Aceste observații n-au nici o valoare. Nu uita că aproape toate cărțile religioase au fost scrise pentru a servi regilor și, în consecință, se bazează pe principii care le sînt favorabile. Cea mai bună dovadă că egalitatea este naturală. . .

— . . . cei care asigură altor membri ai societății avantajul acestor drepturi . . .

— . . . cea mai bună dovadă este faptul că e posibilă. Ceea ce se poate întîmpla, se întîmplă în Natură și tot ceea ce se întîmplă în sînul Naturii este natural. Aștăzi egalitatea există în Franța și în Statele Unite ale Americii, deci este posibilă. . .

— ... trebuie să fie aceeași pentru toți, indiferent dacă protejează sau pedepsește. ...

— ... deci este naturală !

Fernando nu reușea să răspundă cu claritate rapidei dialectici a celuiilalt.

— Eu știu că am dreptate, dar pentru moment nu pot s-o demonstrez. Argumentele dumneavoastră sînt false. Spuneți că inegalitatea nu este naturală, și totuși ea există.

— ... Patria este cea mai sfîntă legătură — trîmbița vocea altcuiva —, în ea se unesc sîngele, proprietatea, dragostea, orgoliul și puterea.

Cel care citise striga și mai tare:

— Toți cetățenii, fiind egali în fața ei, sînt în mod egal acceptabili. . .

Într-un grup cineva strigă:

— Trăiască generalul Miranda !

Același nume îi lovi iarăși auzul cu o neliuște nouă. Cineva vorbea lîngă el.

— Miranda este singurul care lucrează cu adevărat pentru patrie.

Confuzia i se strecurase în minte și-l chinuia. În cele din urmă, nu se mai putu abține și întrebă:

— Este sau nu un trădător ?

— Trădător ! Nicidecum. Miranda luptă numai pentru ca noi să avem o patrie. Vezi steagul acesta? — și-i arătă cu degetul hîrtia pe care era desenat un drapel galben, albastru și roșu. Acesta este steagul nostru.

Fernando îl privi cu atenție. Erau trei culori simple. Trei culori reprezentînd patria care începea să se nască. Patria pe care o descoperise dintr-o dată. Îi amîntea puțin de curcubeiele care îmbracă uneori cerul. Îl vedea și-ncepea să se simtă mișcat. Aproape c-ar fi vrut să-l adore ca pe o relicvă. În cele trei culori, pictate cu neîndemînare pe o bucată de hîrtie, era patria.

— E frumos. Cine l-a făcut ?

— Miranda. L-a adus în prima sa expediție. Mi-a povestit un om care se afla pe bord.

Fernando asculta istorisirea; pivnița și oamenii care strigau dispăruseră; se simțea ca și cum ar fi fost de față la tot ceea ce omul de lîngă el povestea.

Vasul-amiral intrase în radă. Peste crestele verzi ale munților și peste marea zgomotoasă și albastră se ridica soarele strălucitor. Pe punte se dădeau ordine. Se alcătuia trupa, se pregătea tunul. Americani, englezi, francezi, creoli se amestecau, blonzi, palizi, bronzăți. Dimineața ardea în baionete lîngă gura neagră a puștilor. Deodată, o voce aspră, de comandă, încrămeni întregul șir de soldați. Cu pași lenți și maiestuoși un om iese pe covertă. Avea fața senină. Purta uniformă de general francez: haină albastră brodată cu fir de aur, pantalon alb strîns pe picior, cizme negre de campanie, iar sub braț ținea o sabie încovoiată. Rămase o clipă drept și tăcut; în lobul unei urechi îi tremura un inel fin de aur. Bătea un vînt puternic dinspre Marea Caraibilor. Salută și se îndreaptă spre catargul cel mare. Acolo luă, din mîinile tremurînde ale unui soldat, o bucată de pînză în trei culori și începu s-o ridice încet pe-o frînghie. Din nou se auzi un strigăt: « Foc ! » și tot aerul mării și-al munților, zdruncinat de descărcările tunului, făcea să tremure, sus, în vîrful catargului, cele trei culori virgine, goale, apărute ca o minune în fața pămîntului larg și mut.

Fernando se lăsă cuprins de o puternică emoție; sub piele carnea îi fremăta ca o pînză în vînt. Îl vedea pe Miranda înălțînd steagul pe vas. Vedea mica bucată de hîrtie prost pictată. Vedea flăcările care devoraseră efigia.

Acum îi vorbeau. Lectura se terminase și se trecuse la comentarii.

— Cetățene Fonta, sub cutia pe care stai este o carte. Fii amabil și dă-mi-o.

Ridică binișor cutia. Văzu dedesubt o carte foarte veche, îngălbenită de prea multă folosire. Pe copertă se putea citi: «*Du contrat social ou principes du droit politique, par J. J. Rousseau, citoyen de Genève, à Amsterdam chez M. M. Rey. 1762*». O duse cu grijă la masă și se întoarse la locul său.

Președintele ceru liniște și începu să traducă din franceză, rar, cu dificultate: «Omul se naște liber și totuși el este încătușat. Într-atît se crede stăpînul altora, încît devine în cele din urmă mai sclav decît ei. Cum s-a produs această schimbare? Nu știu. Ce l-ar putea readuce la starea lui autentică? Cred că pot să răspund la această întrebare.»

Toate ideile, toate conceptele care se desprindeau din lectură erau primite cu un entuziasm avid. Discutau cu aprindere, improvizau comentarii și din cînd în cînd, printre zgomotele lor, naufragia vocea celui care citea. Nimeni nu se gîndea să reflecteze într-un mod cît de cît filozofic la adevărata esență a doctrinelor. Știau doar să le accepte sau să le respingă cu căldură.

Cineva spunea cu un ton emfatic:

— Dar de ce omul care s-a născut liber nu rămîne mereu așa? Animalele, lucrurile, elementele naturii sînt libere. Omul se poate întreba, ca Segismundo: «De ce, avînd viață, să nu am libertate?»

— Dacă omenirea ar fi rămas întotdeauna la stadiul de natură — adăugă altul — nu ar fi cunoscut sclavia.

Dezordinea cuprindea întreaga adunare. Lîngă Fernando cîțiva discutau despre cel mai bun sistem de guvernare.

— Fără îndoială — spunea unul — este democrația. Guvernul tuturor pentru toți. Toți sînt regi și toți sînt supuși.

— Guvernul democratic este expresia voinței generale. . .

Cîștiga și pierdea în fiecare clipă conștiința acelor valori noi. Cetățenii. Democrația. Dorea să le repete în șoaptă, așa cum copiii doresc să se joace cu o jucărie nouă; să le repete, să le spună tuturor, să le audă murmurate încet în mintea sa. În mod inconștient își amintea discuțiile bătrînilor prieteni ai lui don Bernardo Lazola și tot în mod inconștient observa o vagă asemănare.

— . . . democrația va fi fericirea popoarelor. . .

Nu înțelegeau cum de oamenii trăiseră nefericiți atîta timp, cînd doar prin instaurarea democrației ar fi putut pune capăt definitiv tuturor relexor.

— . . . în ea vor fi la fel de fericiți ca atunci cînd se aflau încă în stadiu de natură. Fernando interveni:

— Foarte bine ! Dar cum se va putea realiza această schimbare?

— Extrem de simplu ! Cum s-au făcut pînă acum toate schimbările. Făcîndu-le cunoscute oamenilor. Prin predici, prin exemple, la fel cum s-a întîmplat cu Creștinismul. Este imposibil ca atunci cînd toți oamenii vor cunoaște avantajele democrației să nu o proclame imediat.

— Deci, după cîte spuneți, nu trebuie să facem altceva decît ca ideile să circule.

— Da. Va fi de ajuns atîta. Acțiunea democrației va fi miraculoasă. Este o operă entuziastă. Din noapte pînă-n zori, doar prin virtutea unică a adevărului său, va schimba fața lumii.

Puțin cîte puțin învîlmășeala scădea, discuțiile se stingeau, iar liniștea începea să caște goluri dese.

Vocea tînarului care citise se întrerupsese brusc, ca un jet de apă. Oboseala dădea tîrcoale prin atmosferă.

În cele din urmă președintele anunță sfîrșitul sesiunii. Participanții la adunare începură rînd pe rînd să se împrăștie. Ieșeau în grupuri mici, la intervale, ca să nu atragă atenția.

Fernando se despărți de toți cu strângeri însuflețite de mînă și, la rîndul său, plecă cu Bernardo.

Ieșind din semi-întunericul subsolului, fură orbiți de lumina cîmpului larg. Soarele apunea și în aer se simțea o prospețime de aur ce îmbia la o respirație adîncă.

Mergeau atît de copleșiți de emoții și gînduri, încît nici unul nu reușea să-i vorbească celuilalt. Ajunseră la primele clădiri ale orașului. Continuară să meargă în liniște mai departe, pînă acasă. Cînd ajunseră se lăsa înserarea. Pe ultimele frunze ale palmierului din curte mai tremura o frîntură de soare.

Noaptea, Fernando, ca pe vremea misticismului său, la fel ca în nopțile cînd se temea să nu moară subit și să fie luat de Diavol, puse pe jos o pernă și se așeză pe ea să se roage.

Orașul era liniștit și adormit. Luna umplea aerul de cenușă. Se auzea cîntecul greierilor și al broaștelor, trist, repetat la infinit.

Se ruga. Se ruga chiar acelui Dumnezeu iubit și detestat pentru care era plăcut să suferi și care încasa taxe la porțile Paradisului său la fel ca un impresar de spectacole. Se ruga, tremurînd, acelui Dumnezeu.

— Tatăl nostru, fă te rog să se nască Patria; fă-o să se nască puternică și bună. Mă rog ție, Tatăl nostru, pentru toți oamenii care o vor face, pentru toți acești oameni de departe, pe care nu-i cunosc și care sînt frații mei pentru totdeauna. Tatăl nostru care ne ești în ceruri...

Pe ramura unui copac o pasăre cînta un tril tainic de noapte.

Se gîndea la Patrie. Orinoco, cîmpiile, Anzii, marea. Întreg acel pămînt necuprins și viu îl chema și aștepta ceva de la el.

În Caracas se petrecură multe lucruri extraordinare.

Cap. V

La 19 aprilie 1810 fu destituit căpitanul general Emparan. La 5 iulie 1811 se proclamă independența Republicii Statelor Unite ale Venezuelei și începu războiul.

Miranda se întorsese în țară cu prestigiul unor ani îndelungați de luptă disperată.

Sunase ora pentru toți acei tineri care visau acțiuni mărețe.

Veștile evenimentelor ajungeau pînă la «El Altar», iar Fernando le urmărea cu un interes deosebit. De cîteva ori fu tentat să-și părăsească pămînturile și să se înroleze în serviciul Republicii; dar rugămintile lui Inés aveau mai multă putere asupra caracterului său nehotărît decît atracția idealurilor sale.

Veneau timpuri grele. Viața ordonată și ușoară a Coloniei luase sfîrșit. Pentru înția oară creolii simțeau tragicul gust al războiului.

Începea exterminarea.

Satele se dezmembrau, lumea emigra, bărbații se împrăștiu. Antonio Zelina, studentul la Drept, plecase în expediția organizată de marchizul de Toro împotriva regalștilor din Occident și rămăsese printre nisipurile de lingă Coro.

José Salguero, studentul la Medicină, care se certa cu Luiz, plecase cu armata lui Villapol spre sud, către Orinoco.

În toată Venezuela se aprinsese marele incendiu al războiului. Oameni care niciodată nu vărsaseră sînge simțeau violența primei beții prelungite. Un spirit individualist, nedisciplinat și crud încolțea în suflete.

O dată cu războiul care începea, veni și tragedia Naturii. În joia Paștelui, la 26 martie 1812, la ora patru și șapte minute după amiaza, de-a lungul lanțului de munți ce se întind între coastă și Anzi, întreg pământul se zgudui, tremurând din adâncuri. Ca bînuite de valuri, orașele rămaseră ruinate, iar oamenii sub zidurile pe care și le ridicaseră. Crăpături lungi deschiseră pământului gura, ca să strige.

Bisericele erau pline de credincioșii care se pregăteau să comemoreze supliciuul lui Isus, inundate de zgomotul mare al mulțimii adunate și, deodată, zguduitoră bruscă, apoi o liniște adîncă de cimitir. Unii au murit pe cîmp, doborîți de suflu, și au fost orașe, ca La Guaira, în care n-a rămas în picioare decît o singură casă. Pământul fu curățat de așezări omenești. Castel din cărți de joc ras într-o clipă. Soldații Republicii muriră striviți sub căzărmi.

Și aceasta s-a întîmplat exact în memorabila zi a primului act de nesupunere față de Guvernul spaniol și, printr-un curios capriciu, populația regalistă, aflată aproape în întregime la mari distanțe de zona muntoasă, avu puțin de suferit, în timp ce republicanii, care trăiau în majoritate la poalele munților, fură complet distruși.

Cutremurul distruse așezările și dezechilibra spiritele. Poporul, cu fanatismul său monstruos, interpretă superstițios acele semne ca pe o dovadă că Dumnezeu dezaproba și pedepsea pe rebelii care se ridicau împotriva regelui Spaniei. Așa predicau, peste ruinele bisericilor, preoții, în timp ce mulțimea, înspăimîntată și pocăită, se ruga cu glas tare.

— ... în afara pedepsei eterne, își poartă pedeapsa și pe pămînt. Blestemați fie ei, blestemate sufletele lor, blestemați urmașii lor, blestemați toți dușmanii regelui; Dumnezeu îi strivește ca pe niște gîndaci scîrboși...

Printre resturile orașelor frumoase odinioară nu se întîlneau decît cadavre descompunîndu-se la soare, oameni înnebuniți implorîndu-l pe Dumnezeu, toți și șmecheri ce profitau de dezordine și un îndrăzneț ofițer spaniol, don Domingo de Monteverde, care, profitînd de confuzie și de starea jalnică a trupelor republicane, reuși să ajungă în cîteva zile, sporindu-și mereu cu fanatici rîndurile armatei, de la Coro la Valencia.

Acolo se opri.

Trebuia să lupte cu generalissimul Francisco de Miranda, acum bătrîn, dușmănit, neascultat, comandînd o armată pe care n-o cunoștea și purtînd nehotărîrea și amărăciunea în suflet.

Au fost zile grele.

Fernando Fonta, de la ferma sa, urmărea cu pasiune soarta campaniei. Se gîndeа chiar la posibilitatea de a intra în acțiune, dar o amîna în mod nedefinit. I-ar fi plăcut ca cineva să-l oblige să plece și să nu poată refuza.

Se informa de la cei care puteau afla vești, întreba, asculta păreri. O ușoară neliniște îi înfiora spiritul.

O dată, dimpotrivă, ajunse să gîndească exact contrariul; îi fu frică și aproape că se convinge de slabele sale puteri.

Vorbînd cu vechilul, Presentacián Campos, îi spuse:

— De ce nu pleci la război? Înarmează-ți oamenii și pleacă la luptă alături de Miranda.

Se simțea vinovat. Pe marginea prăpastiei. Neliniștea îi accelera pulsul. Nu, război nu!

Agitația pusese stăpînire pe toate sufletele și nimeni acum nu mai putea rămîne indiferent. Prietenii se stingeau.

Gaspar Luiz, studentul la Teologie, pieri strivit sub zidurile unei biserici, în ziua cutremurului. Când Fernando află, nu putu îndepărta gândul că sufletul său trebuie să fi găsit astfel martiriul ideal pe care îl căutase cu atîta fervoare, drept cheie a Divinei Îndurări.

Pentru că numele său figura pe lista persoanelor suspecte, Bernardo Lazola, după capitularea lui Miranda și intrarea lui Monteverde în Caracas, plecase într-un sat din apropierea fermei «El Altar», de unde menținea legături permanente cu Fernando.

Intrarea lui Monteverde agravă mult situația. Începură persecuțiile și represaliile. Vechi tovarăși de luptă se denunțau unii pe alții; oameni fără scrupule întocmeau liste lungi de persoane suspecte și le prezentau șefului spaniol, iar acesta, vrînd să restabilească ordinea, pedepsea cu asprime.

Fostul președinte al Fiilor Libertății fu denunțat de o corcitură fiindcă nu voise să-l primească la adunările lor. Fu închis, făcut să destăinuie și numele altor participanți, care la rîndul lor fură urmăriți, iar Drepturile Omului și prețiosul exemplar al lui Rousseau fură confiscate și distruse, ca periculoase, fiind cuprinse în lista cărților prohibite, ce nu permitea intrarea în țară a «romanelor tratînd subiecte profane și fabuloase sau povești imaginare».

Majoritatea oamenilor își părăseau căminele, după ce-și ascunseseră bijuteriile și lucrurile de valoare, și se expatriau pe furiș sau se pierdeau, sub alte nume, prin orașele de provincie.

Durerea crestase în carnea oamenilor ce trebuiau să transforme pămîntul. Ceașul rău se abătuse asupra lor. În fundul sufletelor creșteau păduri monstruoase de pasiuni. Iubeau sau urau orbește. Erau iubiți ori dușmăniți republicanii sau regaliștii creoli și spanioli. Părea că după o lungă perioadă de calm, în Colonie sosise momentul unui carnaval nebunesc.

La «El Altar» muncile cîmpului continuau; dar deși ele erau aceleași, se putea observa că timpul se schimbase. Uneori treceau pe la fermă grupuri de oameni care plecau să se înroleze în armată.

Stînd de vorbă cu ei, Fernando afla care era situația. La început, aproape toți fuseseră patrioți; dar acum Caracasul se afla în puterea lui Monteverde și revoluționarii fugeau de teama represaliilor.

— Spaniolii comit atrocități.

Mergeau în căutarea focarelor rebele din Nueva Granada.

După un timp, cîțiva fugari îi comunicară:

— Generalul Simón Bolívar a început din nou lupta. A pornit din Cúcuta. Înaintează prin Anzi.

Fernando auzise vorbindu-se despre acest Simón Bolívar. Cîțiva dintre colegii săi de facultate îl cunoscuseră. El era acela care pierduse fortăreața din Puerto Cabello, pe vremea cînd era colonel în armata lui Miranda. Acum se apropia.

— Și crezi c-o să reușească?

— Cine știe?

Mulți dintre cei care plecau la război se vedeau a fi oameni cruzi la suflet și asta îl nemulțumea pe Fernando.

— Toți spaniolii trebuie omorîți. Pînă ce nu se va termina cu toți n-o să se sfîrșească războiul.

— Și prizonierii?

— Și ei. Toți. Femeile, copiii, bătrînii.

— Dar e o cruzime!

— Cruzime? Aici nu ne jucăm. Sau noi terminăm cu spaniolii, sau termină ei cu noi. Dacă generalul Miranda ar fi fost mai hotărât, războiul s-ar fi terminat de mult. Așa, acumă . . .

Și cel care vorbea schiță un gest vag de disperare.

— Acuma ce?

— Acuma trebuie să moară multă lume.

Fernando continua să primească vești de la cei care-l vizitau. Campania lui Bolívar se apropia triumfătoare. Popularitatea acelui om începea să circule pe toate buzele. Bolívar se afla în Victoria. Bolívar intrase în Caracas.

Acum treceau pe la « El Altar » armatele spaniolilor în retragere. Nu se auzeau decât povestiri despre cruzimea învingătorilor. Bolívar semnase decretul prin care se institua « războiul morții ». Război fără cazărmi.

— Răsculații omoară pe toată lumea. Țara se va transforma într-un cimitir.

— Soldatul care aduce treizeci de capete de spanioli este făcut ofițer. E o barbarie !

— În sate n-a mai rămas nici un suflet de om. Au fugit cu toții. Veștile acestea îl copleșeau pe Fernando. Avea impresia că totul va pieri.

La 14 octombrie, în biserica San Francisco din Caracas, Simón Bolívar fusese proclamat Eliberator al Venezuelei. Fernando nu-l cunoștea, dar și-l închipuia. Acel om tânăr și îndrăzneț fusese proclamat în mod solemn eliberator. Eliberatorul . . .

În românește de ANTOANETA ȘTEFĂNESCU

BOLÍVAR eroul legendar al independenței

« Pentru a forma Universul, Descartes spunea că are nevoie de materie și de mișcare. Pentru a forma un sistem de justiție sau un Guvern, e nevoie de egalitate, care este materia, căci fără ea nu există nimic drept și nici util, și de libertate, care este mișcarea naturii sociale, căci nu poate exista acțiune morală fără o anumită libertate ».

Bolívar: Gânduri despre Congresul de la Panamá.

Soarta lui Bolívar, eroul care între 1810 și 1830 a străbătut ca un fulger al justiției și libertății aproape toată America de Sud, într-o vastă cruciadă a independenței, a fost să se transforme într-o figură de legendă. Grandoarea staturii sale intelectuale, politice și militare îi asigură un loc de cinste printre marile personalități ale epocii. Romanticii și liberalii din Europa anilor treizeci ai secolului trecut îl situează mai presus de Napoleon și de Washington. Confiscînd Republica franceză, Napoleon o continuase, desigur, dar o și trădase în același timp. Washington, eroul Americii de Nord, era reprezentantul unei țări pe atunci sărace și, ca om politic, era lipsit de gesturi mărețe. America de limbă spaniolă era mai bogată și mai populată, faptele de arme ale generalului Bolívar erau mai dramatice, discursurile lui republicane vibrau mai puternic decît frazele simple ale lui Jefferson sau Franklin. Bolívar devine un simbol al ideilor republicane, întruchipînd, strălucit, într-o perioadă de reflux revoluționar, speranțele de recucerire a unei libertăți pierdute.

Byron botează cu numele lui corabia cu care vrea să plece spre Grecia, pentru a-i apăra libertatea. Revoluționarii francezi din 1830 se plimbă prin fața palatului regal purtând pălării *à la Bolívar*. Figura lui apare în nenumărate gravuri și inspiră înflăcărata proză romantică a călătorilor europeni și nord-americani veniți să asiste la dureroasa naștere a unei lumi noi în America latină.

Pentru națiunile care apar în urma victoriilor sale politice și militare, Bolívar este eliberatorul, făuritorul sentimentului patriotic. Istoria romantică împarte simbolic viața Americii latine în două mari epoci: epoca întunericului, care precedă emanciparea de sub stăpânirea spaniolă, și epoca luminii, pe care o deschide Bolívar. Înainte de independență totul era obscurantism și servitute față de monarhia absolută; o dată cu independența apare lumina, suveranitatea națională, libertățile republicane. Luptătorii pentru emancipare din generația lui dobîndesc astfel semnificația de salvatori care scot popoarele Americii latine din haos și întuneric, întemeind națiuni și deschizînd drum libertății. Bolívar se transformă în arhetipul eroului la care țările întemeiate de el trebuie să se întoarcă permanent pentru a regăsi drumul drept, gîndirea lucidă, principiile morale, libertățile sistemului republican. Chiar dacă opoziția ideologică dintre cele două epoci nu oferă în realitate o polarizare atît de netă, perioada luptei pentru independență fiind înfinit mai complexă și mai dramatică, dimensiunea mitică a personajului care o întruchipează nu este prin aceasta mai puțin grandioasă. Exponent al continentului vulcanic într-un moment de erupție violentă, creator de națiuni într-o vreme în care nici în lumea veche nu reușiseră să se închege decît o parte din cele de azi, preocupat de echilibrul mondial în pragul unei epoci în care istoria încetează de a fi exclusiv europeană, Bolívar este personalitatea care întrunește armonios spiritul revoluționar al secolului (Rousseau profetizase în 1762 că secolul următor va fi o epocă a revoluțiilor), geniul militar și capacitatea de organizare politică, este reprezentantul strălucit al unei generații care reușește să dea Americii hispanice o fizionomie proprie.

Posteritatea nu se poate dispensa de contribuția lui multiplă și fecundă, care atinge toate domeniile vieții sociale. Bolívar rămîne în istorie, desigur, în primul rînd ca eliberatorul Americii latine, dar opera lui nu se reduce la cucerirea independenței; este cel dintîi organizator al republicilor pe care le creează, în același timp om politic, jurist, sociolog, strateg, etnolog, pedagog, literat etc.

Gîndirea lui politică este nedespărțită de evenimentele revoluționare la care ia parte, căci, mai mult decît un simplu teoretician, a fost un om de acțiune — desigur, nu lipsit de o solidă cultură politică — pe care ampla mișcare al cărei exponent și creator este îl obligă să gîndească în termeni politici și să caute soluții originale. De aceea, semnificația politică a lui Bolívar nu poate fi înțeleasă fără a parcurge traiectoria urmată de personajul istoric. Tocmai datorită destinului său politic exemplar a putut deveni principalul erou al pantheonului latino-american.

S-a născut la Caracas, în 1783, anul în care Anglia recunoaște independența Statelor Unite prin tratatul de la Versailles. Aparține unei bogate familii creole și primește o educație aleasă. Primul său preceptor, Simón Rodríguez, este un adept al ideilor lui Rousseau. În primii ani ai secolului face cîteva călătorii peste ocean, care-i permit să contemple America dintr-o perspectivă mai amplă, fără de care, așa cum singur spune, n-ar fi dobîndit conștiința acută a necesității emancipării. « Probabil că la Caracas, sau la San Mateo (moșia părintească n.n.) nu s-ar fi născut în mintea mea ideile care m-au năpădit în timpul anilor de călătorii, și în America n-aș fi căpătat acea experiență, acea cunoaștere a lumii, a oamenilor și a lucrurilor care m-a ajutat atît de mult în cariera mea politică ».

Tînărul melancolic de nouăsprezece ani, pe care un episod dramatic (moartea soției la cîteva luni de la căsătorie) îl face să privească viața cu și mai multă gravitate,

pleacă la Paris, unde la începutul anului 1802 Napoleon îi apare ca întruchiparea luminoasă a libertății, pentru ca doi ani mai târziu să-l dezamăgească profund: « Îl adoram — scrie el varei sale Fanny Trobriand, măritată cu un ofițer francez — pe eroul Republicii, văzînd în el steaua strălucitoare a gloriei. Dar s-a proclamat împărat și din ziua aceea îl privesc ca pe un tiran ipocrit, oprobriu al libertății și obstacol în cale progresului civilizației ». Este o atitudine intransigentă de revoluționar format la școala enciclopedismului. Autorii săi preferați sînt Locke, Buffon, Condillac, Montesquieu, Malby, D'Alambert și, bineînțeles, Rousseau, Voltaire, Raynal, profetul viitorului grandios al Americii. În salonul parizian al verișoarei sale cunoaște pe doamna de Staël, pe doamna de Récamier, pe fizicianul Gay-Lussac, pe marele geograf și etnolog Alexander von Humboldt, pe botanistul Aimé Bonpland, căruia îi propune să se stabilească la Caracas, oferindu-i jumătate din veniturile sale. Se pare că aici îl aude pe Humboldt spunînd că America spaniolă a ajuns la maturitate pentru a deveni liberă și că îi lipsește numai un om mare care să-i dea primul impuls. Conversațiile lui Humboldt contribuie, desigur, la cristalizarea hotărîrii de a se consacra emancipării Americii. Trădarea revoluției din partea lui Napoleon îl afectează mai mult decît lăsașă să se bănuiască aparențele (Bolívar ducea la Paris obișnuita viață de petreceri a unui tînăr creol bogat), și bonapartiștii din salonul lui Fanny rămîn surprinși cînd îl aud pronunțînd cuvinte ofensatoare la adresa împăratului. Sfătuit să părăsească Franța, refuză curajos, declarînd că vrea să-și dea seama prin proprie experiență dacă într-o țară liberă îi este permis unui străin să-și spună părerea sinceră despre oamenii care o guvernează. Din corespondența acestor ani se poate vedea că sentimentele față de Napoleon sînt complexe și contradictorii: îl admiră ca geniu militar, îl invidiază pentru capacitatea de a cuceri mulțimile, dar îl detestă ca demagog vulgar și deplînge faptul că a devenit un tiran de duzină. În această stare de spirit îl găsește bătrînul său pedagog, care, pentru a-și însenina discipolul, îi propune o excursie prin Franța și Italia pe drumul urmat de Rousseau. Asistă la cea de a doua încoronare a lui Napoleon la Marnege, în fața a șaptezeci de mii de soldați. (La încoronarea de la Paris refuzase să ia parte.) La Roma, în puterea nopții, în fața ruinelor seculare pe care le contemplă de pe Sacro Monte, jură solemn că-și va consacra viața eliberării Americii hispanice. Se întoarce în Venezuela (trecînd prin Germania și Statele Unite) în momentul cînd compatriotul său Miranda eșuează în încercarea de a răsturna puterea spaniolă (1806).

Figura lui Miranda, ilustru precursor al independenței, oferă un interes deosebit pentru înțelegerea primelor mișcări de emancipare, precum și a caracterului expedițiilor pe care Bolívar le va organiza mai târziu, trăgînd învățăminte din greșelile înaintașului. Miranda întruchipează limitele unei concepții revoluționare strict raționaliste. Bazat pe faptul că în mediile intelectuale latino-americane se discutau cu aprindere idei de independență și de guvernare republicană, consideră că este de ajuns să-i alunge pe spanioli cu ajutorul dușmanilor acestora, englezii, și cu sprijin din partea tinerei republici din America de Nord, pentru ca fostele colonii să adopte constituții republicane. Comitea în felul acesta eroarea de a confunda entuziasmul pentru ideile Revoluției franceze, manifestat de o minoritate urbană, cu starea de spirit generală și cu posibilitățile revoluționare reale ale unor țări ce trăiseră timp de trei secole într-o totală dependență față de Spania și se aflau într-o stare de înapoiere greu de lichidat printr-o simplă proclamație republicană, pe care Miranda o credea capabilă să îndrepte popoarele Americii latine pe făgașul civilizației. (Mai târziu, peste o jumătate de secol, un alt om politic liberal care continuă spiritul inaugurat de Miranda, scriitorul Sarmiento, ajuns președinte al Argentinei, va sintetiza această situație politică prin celebra alternativă

«civilizație sau barbarie».) Exilat de mai mult de trei decenii în Europa (unde la parte la luptele revoluționare din Franța, ajungând general în timpul guvernării girondine), Miranda pierduse contactul cu realitățile sociale și politice din Venezuela. În momentul cînd se hotărăște să organizeze expediția eliberatoare, situația nu este de loc favorabilă planului său bazat pe ajutor extern: Anglia, care devenise aliata Spaniei în lupta contra lui Napoleon, refuză să-i acorde ajutor militar, iar Statele Unite, prudente, se limitează la o vagă promisiune de împrumut bănesc.

În aceste condiții era normal ca expediția să eșueze. Conspirațiile împotriva puterii spaniole continuă însă în anii următori, și tinărul Bolívar, care se bucură de prestigiu social și intelectual în mediile aristocratice influente ale capitalei, organizează o «Societate patriotică» în spirit iacobin, după model francez. În 1811, în momentul cînd Spania adoptă o constituție liberală, fără a acorda însă independența coloniilor de peste ocean, în Venezuela, sub presiunea «Societății patriotice», se constituie un congres care proclamă independența țării și votează o constituție bazată pe Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789. Miranda, care se întorsese în țară, este numit generalisim, în fața amenințării unui atac militar spaniol. Anul 1812 este un an funest. Un cutremur care lovește în primul rînd orașele aflate de partea revoluționarilor, producînd distrugeri imense (numai la Caracas sînt zece mii de victime), este exploatat de cler în favoarea monarhiei spaniole, și revoluționarii trec prin momente grele. În fața unei armate inferioare ca număr, Miranda, neîncrăzător în forțele revoluției, capitulează. Spaniolii, odată stăpîni pe situație, îl arestează și îl trimit la Cádiz, unde va muri după cîțiva ani în închisoare. Tinerii, în frunte cu Bolívar, sînt indignați de slăbiciunea lui Miranda, pe care îl consideră trădător.

Momentul acestei prime înfringeri este hotărîtor pentru clarificarea concepției lui Bolívar. Într-o lucidă analiză a cauzelor eșecului pe care o face în exil, consideră că principala greșală a constat în neglijarea Americii «barbare». Miranda nu a plecat de la premiza (pe care se bazează în acțiunile lor Bolívar și, mai tîrziu, Martí) că America sălbatică poate fi creatoare și că primul lucru pe care îl avea de făcut era să o accepte. Concluziile lui Bolívar coincid cu ideile marelui poet și revoluționar cubanez expuse în celebrul articol *America noastră*. «Legile pe care le consultau magistrații noștri — scrie Bolívar — nu puteau să-i învețe știința practică a guvernării, ci doar să facă din ei niște vizionari naivi care au încercat să atingă perfecțiunea politică imaginînd republici utopice. Așa se face că am avut filologi în loc de conducători politici, filantropi în loc de legiuitori și sofști în loc de soldați.»

Epopeea eliberării Americii nu poate fi povestită în cîteva pagini. De cinci ori e nevoit Bolívar să ia drumul exilului, și tot de atîtea ori se întoarce cu o voință neclintită acționînd în numele Americii viitoare. Triumful nu vine de la sine, ci este cucerit cu sacrificii eroice. Victoriile strălucite, ca bunăoară cea din 1813, cînd își face intrarea în Caracas ca un general roman încununat de glorie, într-un car tras de douăsprezece tinere fete din aristocrația creolă, sînt urmate de amare înfrîngerii, care, departe de a-l descuraja, îi întăresc hotărîrea de a-și împlini cu orice preț jurămîntul solemn făcut la Roma. Față de ceilalți generali care luptă alături de el pentru independență, se impune, pe lîngă calitățile militare, prin nețăgăduita superioritate morală, prin clarviziune politică și un mare talent organizatoric cu ajutorul cărora unifică mișcarea spontană a independenței; nu este, ca San Martín, doar generalul care duce armatele la victorie, ci posedă deopotrivă și în cel mai înalt grad calități de strateg și de om politic. Încrederea în biruința ideilor republicane și capacitatea de a jertfi totul pe altarul lor (își împarte averea, își eliberează sclavii de pe moșii și, în momentele de cumpănă, nu pregetă să-și riște viața)

sint calități care impresionează profund și reușesc să canalizeze energiile tuturor, aplanând disensiunile izvorite cel mai adesea din mărunte ambiții de putere.

Conștiința destinului său de eliberator nu-l părăsește nici în clipele cele mai grele. Cumplitul război pe viață și pe moarte pe care îl declară conștient că, într-o primă etapă, acesta se va întoarce împotriva patrioților, deoarece regaliștii dețineau forțe net superioare, dovedește, pe lângă încrederea neșrămutată în victorie, conștiința necesității celei mai acute în acel moment: crearea ideii de patrie americană, crearea conștiinței naționale a unor națiuni încă inexistente, a căror populație incultă și speriată în marea ei majoritate rămăsese credincioasă monarhiei spaniole. Războiul pe viață și pe moarte este în primul rând un război ideologic și, în pofida eșecului militar, reprezintă o victorie hotărâtoare în bătălia pentru independență. Într-un mesaj patetic adresat compatrioților din exil, Bolívar atrage atenția că principalul dușman nu este armata spaniolă, ci ignoranța seculară, mentalitatea de sclav a mulțimilor care trebuie să învețe să iubească libertatea. Era nevoie ca America să sufere pentru libertate, ca să o poată înțelege și merita. Trebuia creat un sentiment patriotic popular, pe care să se poată altoi ideile politice de libertate și democrație. Efectele pozitive ale războiului pe viață și pe moarte se văd abia câțiva ani mai târziu, când se încheagă spiritul național, când creolul capătă conștiința mândriei și vitejiei sale în lupta împotriva spaniolilor, când dreptul asupra pământului creează în sufletul lui o forță juridică și morală pe care o opune cutezător și violent ierarhiei administrative și militare spaniole. Chiar dacă masele de autohtoni rămân în această perioadă în ignoranță și « barbarie » (va fi nevoie de un întreg secol de lupte politice pentru a se consolida ideea de națiune și a se depăși definirea conflictului în termenii lui Sarmiento: civilizație — barbarie), pînă la urmă, după câțiva ani de șovăieli, instinctul popular se orientează totuși împotriva monarhiei spaniole și în favoarea ideilor republicane.

Raționalistul Miranda, pus în fața unei situații noi, pe care n-o studiasse în cărțile enciclopediștilor francezi, capitulase dezorientat, refuzînd să înfrunte fenomene care i se păreau iraționale. Bolívar posedă însă un instinct politic sigur și tăria de a nu dezarma în fața adversităților de moment. Desigur, consideră și el că lipsa de educație este principalul obstacol în calea autonomiei politice a țărilor latino-americane. Dar, spre deosebire de Miranda, își dă seama că numai cufundîndu-se în torentul colectiv și canalizînd imensele energii dezlănțuite pînă atunci haotic spre idealurile revoluționare ale momentului: independență și guvernare republicană, va putea sluji efectiv înfăptuirea lor.

Neîncrederea populației rurale și de culoare în minoritatea creolă fusese factorul hotărîtor al înfrîngerilor de pînă atunci. În exilul din Jamaica (1815), într-o celebră scrisoare cunoscută sub numele de « scrisoarea profetică », datorită clarviziunii uimitoare asupra situației politice latino-americane în secolul următor, Bolívar atrage atenția că libertatea Americii nu poate veni decît de la masele indigene, și preconizează eliberarea sclavilor și adoptarea imediată a unor măsuri democratice care să permită ridicarea întregii populații la o viață socială și politică demnă. În înflăcăratul discurs de la Angostura, oraș din interiorul incult al țării, capitala unei națiuni încă neformate și de aceea denumită batjocoritor de spanioli « capitala fără țară » (cit de grăitoare pentru încrederea lui Bolívar în independența și viitorul republican al Americii este convocarea congresului Venezuelei în condiții politice și militare atît de vitrege !), susține, la fel ca Martí mai tîrziu (« Independența Americii venea sîngerînd de un secol și mai bine. Nici de la Rousseau, nici de la Whashington, ci de la ea însăși pornește America noastră ! »), că mișcarea de independență nu el a declanșat-o (și de aceea titlul de Eliberator îi atribuie o importanță pe care el n-o merită), ci cele trei secole de dominație spaniolă. Mersul evenimen-

telor a fost condus de forțe irezistibile, dezlănțuite ca un uragan. Bolívar este (așa cum îl vede Martí într-o caldă evocare) întruchiparea perfectă a acestui uragan revoluționar, omul extraordinar pe care, în momentele de supremă criză, popoarele știu să-l aleagă pentru a putea fi călăuzite spre lumină. Conștiința dificultății și complexității problemelor puse de instaurarea libertății în țările extrem de înapoiate ale Americii hispanice este exprimată cu intens dramatism, în cuvinte impresionante prin realismul lor politic, îmbinare admirabilă a patosului revoluționar care îl ajută să depășească pentru moment îndoilele tragice cu privire la viitor, cu luciditatea care îl ajută să evite optimismul facil. Își dă seama perfect că efortul pe care trebuie să-l facă noile state va fi un efort uriaș: « Este cu atât mai greu să dobândim libertatea, cu cât ne aflăm pe o treaptă inferioară a robiei, pentru că ni s-a furat nu numai libertatea, ci și tirania activă și privată ». (Prin această tiranie activă, pe care spaniolii, excluzându-i pe creoli de la viața politică, nu au îngăduit-o, s-ar fi putut cuceri, după părerea lui Bolívar, măcar acea « considerație personală pe care o inspiră strălucirea puterii în ochii mulțimii, și care este atât de importantă în marile revoluții. ») Populația Americii, supusă timp de secole la triplul jug al ignoranței, tiraniei și vicleniei, este un instrument al propriei sale distrugerii, putînd deveni cu ușurință victima ambiției și a uneltirilor, putînd lua desfrîul drept libertate, trădarea drept patriotism și răzbuunarea drept justiție. Pentru un popor ignorant și corupt ca cel american, consideră că păstrarea libertății este mult mai dificilă decît cucerirea ei (« Dacă un popor corupt își dobindește libertatea foarte repede, o pierde din nou ») și că principalul dușman se află în interior. Soluția pe care o propune, încrezător în puterea educației, ca toți revoluționarii formați la școala iluminismului, este cultivarea virtuților în rîndul mulțimilor cu ajutorul unei legislații autoritare. Constituția pe care o redactează în acest moment, ca și cele de mai tîrziu, se inspiră, desigur, din legislația franceză, engleză și nord-americană, dar nu mai este, ca proiectul lui Miranda din 1811, o copie servilă a acestora. Bolívar are acum conștiința că spiritul legilor trebuie să fie adecvat la spiritul poporului pentru care sînt făcute și că poporul Americii hispanice nu este nici european, nici nord-american, ci mai curînd un compus al Africii și Americii decît o emanație a Europei: « Nu sîntem europeni, nu sîntem indigeni, ci o speță mijlocie între aborigeni și spanioli ». Montesquieu și Rousseau sînt asimilați deopotrivă cu experiența Franței postrevoluționare și cu sistemul parlamentar britanic, pentru a găsi o soluție cît mai potrivită cu situația țărilor abia ieșite din haosul social și cultural de pînă atunci. Caracterul heterogen și starea de înapoiere a noilor națiuni americane îl determină să precizeze crearea unei a patra puteri, puterea morală, necesară pentru atingerea virtuților, iar în ceea ce privește celelalte trei puteri, modelul recomandabil (pentru a fi adoptat, nu imitat, desigur) i se pare Constituția britanică, « cea mai demnă de a fi urmată de toți cei care aspiră să se bucure de drepturile omului și de întreaga fericire politică îngăduită de natura noastră fragilă. » Respingînd hotărît soluția monarhică (la fel ca mai tîrziu, în istorica întîlnire de la Guayaquil cu generalul San Martín, adept al creării de monarhii constituționale conduse de suverani din familii domnitoare europene), Bolívar propune ca unică soluție republica democratică: « Guvernul Venezuelei a fost, este și trebuie să fie un guvern republican; bazele lui trebuie să fie suveranitatea poporului, împărțirea puterii, libertatea civilă, proscierea sclaviei, abolirea monarhiei și a privilegiilor. » Înfăptuirea acestor principii și măsuri întîrzie însă, în condițiile grele ale instaurării unei organizări politice liberale în toiul luptelor contra puterii militare spaniole. Bolívar este cel dintîi conștient de dificultăți: « Urmele dominației spaniole vor mai dăinui mult timp, pînă vom izbui să le distrugem; atmosfera noastră este impregnată de influența despotismului, și nici focul războiului, nici specificul

legilor noastre binefăcătoare nu au purificat aerul pe care-l respirăm.» Abolirea sclaviei nu este totală, generalii republicani, ca recompensă pentru meritele lor militare, primesc moșii întinse, creînd primejdia formării unei noi oligarhii, ambițiile personale dezbină și slăbesc unitatea forțelor republicane. În aceste momente critice ce reflectă lipsa de maturitate politică a Americii latine, incapabilă să despartă ordinea civilă de forța militară, Bolívar își asumă răspunderea puterii, cu toate riscurile pe care le implică această răspundere. Republicile hispano-americane create de el sînt republici autoritare. Scuza lui Bolívar este că nu face din putere un scop, ci doar un mijloc. Are de luptat pe de o parte cu spiritul conservatori pe de altă parte cu liberalismul sentimental și utopic, care în orice măsură autoritară, menită să apere organismul social încă foarte slab, vede semnul dictaturii și al abuzurilor, și care ar dori să poată aplica fără piedici și rezistență ideile din cărți.

În fața demagogiei iresponsabile sau a sabotajului aristocratic temător de schimbări radicale, merge pînă la proclamarea unei vremelnice dictaturi revoluționare pentru salvarea republicii. Contradicțiile și pericolul situației nu-i sînt necunoscute. Teoretic, autoritatea republicană nu degenerază în arbitrar, deoarece este călăul zită de virtute. Dar, în fapt, este greu pentru cel ce deține puterea să-și dea seama dacă este eroul care salvează patria de primejdia anarhiei sau despotul care o subjugă. Preocuparea obsedantă a lui Bolívar, în această perioadă de autoritarism, este să nu repete traiectoria lui Napoleon, căruia nu-i putea ierta trădarea revoluției pentru gloria personală. Titlul de « Dictator șef suprem al Republicii », pe care îl poartă un timp sub presiunea evenimentelor, i se pare « teribil », și recomandă cu insistență congresului organizarea de alegeri periodice, căci « nimic nu este atît de periculos decît să se lase timp îndelungat puterea în mîinile aceluiași cetățean. Poporul se obișnuiește să i se supună, iar el se obișnuiește să-i poruncească, de unde ia naștere uzurparea și tirania. » Și apoi, « sub regimurile de dictatură, cine poate vorbi de libertate? Sînt deopotrivă vrednici de plîns poporul care ascultă orbește și omul politic care poruncește singur. » Împrejurările îl determină totuși să accepte în repetate rînduri exercitarea unor puteri dictatoriale, prin care încearcă să asigure stabilitatea politică și continuitatea sistemului republican. Prins în vîrtejul puterii, se pare că există un moment cînd încetează de a mai acționa în sensul curentului de energii populare al căror exponent fusese pînă atunci. Este momentul delicat pe care îl semnalează Martí atunci cînd vorbește de eroarea de a confunda gloria de a fi util, care îl face să crească neîncetat în ochii posterității, cu simplul accident al puterii omenești. Este momentul în care Bolívar ajunge la convingerea că numai el, ca președinte pe viață al unei mari federații hispano-americane, ar fi putut pune capăt disensiunilor și anarhiei. Uniunea de națiuni pe care o visa nu putea fi însă creată atît de ușor și de repede. Misiunea enormă pe care și-o asumă depășea puterile unui singur om și ale unei singure generații. Uneori își dă seama de imposibilitatea de a forța ritmul istoriei și afirmă profetic că va trebui să mai

treacă trei generații pentru ca în America de limbă spaniolă să se poată instaura libertatea și justiția. Previziunile se adevăresc în linii generale: cu câteva excepții luminoase: Sarmiento în Argentina, González Prada în Perú, Benito Juárez în Mexic, José Martí în Cuba, în secolul al XIX-lea țările Americii latine cad sub dominația unor regimuri dictatoriale.

Condițiile încă necoapte pentru țelul fixat limitează anvergura acțiunii lui Bolívar, conferindu-i măreție tragică. Semnificativă pentru noblețea morală a omului în aceste momente de amară dezamăgire este hotărîrea de a desființa garda personală în urma unui atentat eșuat. Rămînea astfel fidel maximei sale preferate conform căreia «dacă pentru a menține un stat este nevoie de un anumit om, acel stat nu are nici o rațiune de a exista.» Destinul lui este condiționat de necesitatea istorică de a trebui să facă foarte mult într-o perioadă foarte scurtă. Acțiunea lui politică și militară rămîne în istorie ca cel mai glorios efort de a înălța America hispanică la nivelul comandamentelor politice și morale ale vremii, de a transforma radical în decurs de cîțiva ani atît forțele sociale cît și instituțiile noilor state latino-americane, de a găsi soluții originale, izvorîte din substanța rodnică a dificultăților și a contradicțiilor.

MIRANDA MOARE ÎN CEAȚĂ (1816)

De intrați în Europa pe înserat cu joben
în grădina împodobită
de nenumărate toamne lingă marmora
unei fântini în timp ce frunze
de aur zdrențuit cad peste Imperiu
și în ușă se profilează o siluetă
peste noaptea din Sanct Petersburg
dacă se aud clinchete de zurgălăi
dacă cineva tremură în pustietatea albă
același pas aceeași întrebare
dacă ieșiți pe ușa împodobită cu flori
a Europei un cavaler în costum negru
cu cordon de aur pecete a inteligenței
fruntea lui privește spre deviza « Libertate Egalitate »
în bătaia artileriei dezlănțuite
dacă în Insule covorul ierbii îl cunoaște
oceanul îl poartă Intrați vă rog
au urmat insultele apoi ceața
care îl urmărește pas cu pas
în ascunzișul lojilor masonice
maldăre de scrisori și marinari
îndreptindu-se spre Trinidad fumul
unei bătălii se înalță în zare pe țărm
din nou marea și Bay Street
atmosfera impenetrabilă a primirii
ca un măr copt din care nu poți mușca
și iarăși mîna protectoare mînușă
albastră azvîrlită în anticameră
și străzi lungi și războaie și grădini
înfringerea pe buze cu gust amar
sare și oțet dacă la Cddiz

rezemat de zidul fortăreței gîndirea
în lanțuri groase frigul
teama de moarte temnița timpul oprit în loc
de coborîți în subterane printre șobolani
zidurile mîncate de lepră încă un zăvor
iată în sicriul unui spînzurat
chipul cunoscut și cuvîntul
sufocat pe buze cuvîntul numele nostru
pămîntul spre care vroia să-și poarte pașii
libertatea pentru focul său rătăcitor
îl coboară în mormîntul rece
săpat în pămîntul dușman nimeni
nu se descoperă e frig
e un frig de mormint în Europa.

GUAYAQUIL (1822)

Cînd a intrat San Martín, ceva nocturn
umbros, jilav, ca un drum nesigur,
a pătruns în salon. Bolívar aștepta.
Bolívar a înțeles ce se întîmpla.
Era aerian, rapid, metalic,
anticipare, știință a zborului,
se stăpînea cu greu, vibra prelung,
acolo, în salonul obscuriei
hotărîri a istoriei.
Cobora din înălțimile Anzilor,
din atmosfera constelată,
și armatele lui înaintau
înghițind noaptea și distanțele,
general al unei trupe invizibile,
al zăpezii care îl urma.
Lampa a pîlîit, ușa
în urma lui San Martín a închis
noaptea cu lătratul ei și un zgomot
surd de estuar.
Cuvintele au deschis o cărare
care se depărta și revenea la ele.
Cele două siluete își vorbeau,
se respingeau, se ascundeau,
se izolau, se fereau.
San Martín aducea din sud
o coloană de cifre cenușii,
solitudinea hanurilor
sordide, caii
galopînd și adunîndu-se
în fortărețele nisipurilor.

Veneau cu el asprii cărăuși
 cu catirii lor chilieni,
 o lentă armată feruginoasă,
 spațiul pregătitor,
 drapele cu nume șterse
 de vreme pe întinderile pămpei.
 Tot ce și-au spus atunci
 în tăcere, în clipele acelea grele,
 nu erau cuvinte, ci profunde
 emanație de pământuri adverse,
 a pietrei omenești ce se lovește
 de un metal inaccesibil.
 Cuvintele s-au întors la locul lor.
 Fiecare din ei vedea înaintea ochilor
 drapelele sale.
 Unul, viitorul cu flori orbitoare,
 celălalt, trecutul ireversibil,
 uniforme zdrențuite ale soldaților.
 Lângă Bolívar o mină albă
 îl aștepta, îl saluta, îl mângia,
 prindea îndemnul său arzător
 și așternea patul nupțial.
 San Martín rămânea credincios pămpei.
 Visul lui era un galop,
 un șir nesfârșit de vise și primejdii.
 Libertatea lui era pampa.
 Biruința lui, hambarele de grîne.
 Bolívar construia un vis,
 o dimensiune ignorată, un foc
 permanent întreținut ce-l mistuia,
 făcându-l prizonier, închis în
 propria lui esență.
 Cuvintele au fost spuse s-a așternut tăcerea.
 Ușa s-a deschis din nou, pentru o clipă
 întreaga noapte americană, vastul fluviu
 cu mii de guri, a făcut să vibreze spațiul.
 San Martín s-a întors la singurătate,
 la grînele pămpei.
 Bolívar a rămas singur, să lupte mai departe.

MARTÍ (1890)

Cuba, floare de spumă, crin stacojiu,
 efervescentă iasomie,
 e greu să afli sub stratul de flori
 negrul cărbune al martiriului
 și vechea urmă a morții tale.

Cicatricea s-a acoperit de spumă.
Dar înăuntru, asemeni unei clare
geometрии de zăpadă încolțită,
unde se deschid ultimele învelișuri,
se odihnește Marti, ca o migdală pură.
Stă în adîncul circular al văzduhului,
în miezul albastru al insulei,
puritatea lui de sămînță adormită
strălucește ca un strop de rouă.
Noaptea ce-l acoperă e de cristal.
Deodată, adunatele dureri străbat pămîntul
cu lacrimi amare ajungînd
pînă la locul înfinitei clarități asumate.
Poporul își împlintă uneori rădăcinile
în noapte pînă ajunge la izvorul
ascuns al apelor liniștite.
Uneori trece dincolo de ură
în timp ce calcă în picioare semănăturile
și un mort cade în potirul poporului.
Uneori se întoarce biciul îngropat
și şuieră sub bolțile înalte.
Un strop de sînge, ca o petală,
cade pe pămînt și coboară în tăcere.
Totul ajunge la strălucirea imaculată.
Micile înfiorări bat la ușa de cristal
a eroului ascuns.
Toate lacrimile ajung la el.
Toate flăcările se îndreaptă spre el.
Astfel, din fortăreața tăcută,
din izvorul bogat și nevăzut,
țînesc luptătorii Cubei.
Își au cu toții obirșia într-un izvor cristalin.

În românește de ANDREI IONESCU

AMERICA NOASTRĂ

Tăranul vanitos crede că lumea întreagă se reduce la satul lui și ia drept bună ordinea universală, cu condiția ca el să rămână primar sau să îl umilească pe rivalul care i-a furat logodnica sau să-i sporească economiile în pușculiță, fără să știe nimic despre uriașii cu cizme de șapte poște, care îl pot strivi cu cizma lor, și nici despre lupta cometelor pe cer, care merg adormite prin spații înghițind lumile. Tot ce a mai rămas în America întocmai unui astfel de sat trebuie să se trezească. Vremurile noastre nu sînt din acelea în care să te culci cu batista la cap, ci cu armele drept pernă, ca vitejii din legende; cu armele rațiunii care le înving pe celelalte. Tranșeele de idei valorează mai mult decît tranșeele de piatră.

Nu există provă care să spintece un val de idei. O idee energetică, fluturată la timp în fața lumii, oprește, asemenea steagului Judecării de apoi, un escadron de crucișătoare. Popoarele care nu se cunosc trebuie să învețe să se cunoască, întocmai celor care vor lupta împreună. Cei care-și arată pumnii unul altuia la fel ca doi frați geloși, cei care iubesc deopotrivă același pămînt, sau cel care are o casă mică și-l invidiază pe cel cu casă mare, toți trebuie să se unească, astfel încît cele două mîini să nu fie decît una singură. Cei care, la adăpostul unei tradiții criminale, au furat cu sabia înmuiată în sînge, din pămîntul fratelui învins, al fratelui pedepsit mult mai crunt decît îi era vina, să dea înapoi pămînturile fratelui, dacă nu vor ca poporul să-i numească tilhari. Datoriile de onoare nu le încasează cel onorat cu bani cu un anume preț pentru fiecare palmă. Nu mai putem fi poporul de frunze, care trăiește în aer, cu coroana încărcată de flori, trosnind sau zumzăind, după cum o mîngîie lumina capricioasă sau o devastează și o bat furtunile. Copacii trebuie să se alinieze ca să nu poată trece uriașul cu cizme de șapte poște! Este ceasul socotelilor de pe urmă și al marșului unit, și trebuie să mergem în formație strînsă la fel ca argintul din măruntaiele Anzilor.

Numai avortonilor le va lipsi curajul; cei care nu au încredere în pămîntul lor sînt niște avortoni. Și pentru că lor le lipsește curajul, nu recunosc că ceilalți îl au. Brațul lor rahitic, brațul cu unghii vopsite și cu brățări, brațul Madridului sau al Parisului, nu ajunge la copacul greu accesibil și atunci spun că nu se poate ajunge la copac. Aceste insecte dăunătoare, care rod osul patriei ce-i hrănește, trebuie încărcate pe vapoare; dacă sînt parizieni sau madrileni, să se ducă pe Prado în chip de felinare sau la Tortoni în chip de jobene. Acești fii de tîmplari, cărora le este rușine că tatăl lor este tîmplar! Acești oameni născuți în America, cărora le este rușine că poartă șorțul de indian al mamei care i-a crescut și își renegă, haimanelele, mama bolnavă și o lasă singură pe patul de suferință! Căci cine este om? Cel care rămîne lîngă maică-sa ca s-o îngrijească sau cel care o pune

să muncească acolo unde să nu fie văzută de alții și trăiește din ce scoate ea de pe pământurile sterpe, cu un viermișor de cravată la gît, blestemînd sinul care l-a legănat și plimbîndu-și firma de trădător pe spatele vestonului de hîrtie? Aceștia sînt fiii Americii noastre, care trebuie să se mintuiască prin indienii ei și are înainte un viitor luminos! Acești dezertori cer arme și se înrolează în armatele din America de Nord, care-și înăbușă în sînge indienii ei și care își pătează astfel istoria! Acești delicați care se numesc bărbați și nu vor să facă muncă de bărbați! Oare Washington, care le-a făcut această țară, s-a dus să trăiască printre englezi, să se amestece cu ei în anii în care-i vedea pe aceștia năvălind asupra propriei sale țări? Acești « incredibili » compatrioți care renunță la onoare, care o tirăsc pe meleaguri străine, întocmai acelor oameni incredibili din timpul Revoluției Franceze, care grăseau dansînd și sulimenindu-se!

Și apoi, în ce patrie poate avea un om mai multă mîndrie decît în îndurera-tele noastre republici din America, ridicate din rîndul masselor mute de indieni, în zgomotul luptei dintre carte și sfeșnic, pe brațele însingurate a sute de apostoli? Niciodată nu s-au creat într-un timp istoric mai scurt națiuni atît de înaintate și compacte din niște factori atît de tulburi. Crede îngimfatul că pămîntul a fost făcut ca să-i servească lui drept piedestal pentru că are condelul ușor și vorba colorată, și acuză de iremediabilă incapacitate republica în care s-a născut pentru că codrii ei tineri nu-i oferă posibilitatea continuă de a umbla prin lume în chip de magnat celebru, încăleciînd cai arabi și consumînd rîuri de șampanie. Incapacitatea nu este a țării care abia se naște și cere forme care să i se potrivească și o măreție utilă, ci a celor care vor să conducă niște popoare cu o structură profund originală, cu o compoziție ciudată și violentă, după niște legi moștenite de la cele patru secole de practică liberă în Statele Unite și cele nouăsprezece secole de monarhie în Franța. Cu un decret al lui Hamilton nu oprești lovitura minzului unui țaran de la șes; cu o frază a lui Sieyès nu descătușezi singele amorțit al rasei indiene. Trebuie să se țină seama de ceea ce există acolo unde se cîrmuiește pentru a cîrmui bine; și un bun cîrmuitor în America nu este cel care știe cum se cîrmuiesc germanii sau francezii, ci acela care știe din ce elemente este formată țara lui și cum le poate îndruma în ansamblul lor pentru a ajunge, prin metode și instituții născute din însăși țara lui, la acel stadiu mult rîvnit în care fiecare om se cunoaște pe sine și se valorifică, și toți se bucură de abundența pe care natura a sădit-o într-un popor pe care ei îl fac să devină rodnic prin munca lor și-l apără cu viețile lor. Cîrmuirea trebuie să se nască din sinul țării; spiritul cîrmuirii trebuie să fie spiritul țării; forma de cîrmuire trebuie să se potrivească structurii specifice a țării; cîrmuirea nu este altceva decît echilibrul elementelor autohtone ale țării.

De aceea, cartea de import a fost învinsă în America de către autohton: autohtonii i-au învins pe lărații artificiali. Metisul autohton l-a învins pe creolul¹ străin. Nu există luptă între civilizație și barbarie, ci între falsă erudiție și natură. Autohtonul este bun, respectă și răspîndește o inteligență superioară atîta vreme cît aceasta nu se folosește de supunerea lui pentru a-i face rău sau nu îl ofensează ignorîndu-l, fapt pe care nu-l iartă autohtonul, dispus să redobîndească prin forță respectul celui ce-i rănește sensibilitatea sau dăunează intereselor lui. Tiranii Americii au ajuns la putere pentru că au fost în concordanță cu elementele autohtone disprețuite; și au căzut de îndată ce le-au trădat. Republicile au ispășit prin

¹ Creol — «criollo» în spaniolă este albul, spaniolul născut în America. Considerăm utilă această precizare a sensului corect al cuvîntului creol deoarece la noi se întîlesc adesea erori și confuzii în privința sensului adevărat al acestui cuvînt.

tiraniile suferite incapacitatea lor de a cunoaște adevăratele elemente ale țării, de a deduce din ele forma de cîrmuire și de a cîrmui cu ele. La un popor nou, cîrmuitor înseamnă creator.

La popoarele compuse din elemente culte și elemente inculte, inculții vor cîrmui, prin obișnuința lor de a înfrunța și rezolva îndoielile cu propriile lor mîini, acolo unde cei culți nu o să învețe arta de a cîrmui. Massa incultă este supusă, acceptă cîrmuirea inteligenței, vrînd să fie cîrmuită bine; dar atunci cînd cîrmuirea o stînjenește, o înlătură și cîrmuiește ea. Cum să iasă cîrmuitori din universități, dacă nu există în America o universitate în care să se predea rudimentele artei de a guverna, care constă în analiza elementelor specifice popoarelor Americii? Tinerii ies în lume bijbiind, cu paravane yankee sau franceze, și aspiră să conducă un popor pe care nu-l cunosc. Cei care nu cunosc rudimentele politicii ar trebui să nu fie admiși să urmeze studii politice. Iar premiile la concursuri nu trebuie să se dea pentru cea mai bună odă, ci pentru cel mai bun studiu despre factorii hotărîtorii în viața fiecărei țări. Și este de-ajuns să cunoști acești factori, fără ascunzișuri sau ocolișuri; căci cel ce lasă deoparte, fie dinadins fie uitînd, o fărîmă de adevăr, cade cu vremea din cauza adevărului pe care nu l-a respectat, adevăr care crește chiar atunci cînd e neglijat și dărimă tot ce s-a ridicat fără el. A rezolva o problemă după ce-i cunoști elementele este mai ușor decît a o rezolva fără să i le cunoști. Autohtonul, indignat și puternic, vine și dărimă justiția acumulată în cărți, deoarece aceasta nu-i este administrată potrivit nevoilor evidente ale țării. A cunoaște înseamnă a rezolva. A cunoaște țara și a o cîrmui conform cunoașterii, este singurul mijloc de o elibera de tiranii. Universitatea europeană trebuie să cedeze în fața universității americane. Istoria Americii, începînd cu incasii, trebuie să se învețe la perfecție, chiar dacă nu se învață cea a arhonților Greciei. Grecia noastră este de preferat Greciei care nu este a noastră; ne este mai necesară. Oamenii politici naționali trebui să-i înlocuiască pe cei străini. Să se altoiască lumea pe republicile noastre; dar trunchiul trebuie să fie al republicilor noastre. Și să tacă pedantul învins, căci nu există vreo patrie în care un om poate fi mai mîndru decît în îndureratele noastre republici americane!

Cu mătîni, cu capul alb și trupul pictat ca indienii și creolii, semeți am venit să luăm loc în rîndul națiunilor. Cu stîndardul Fecioarei am pornit la cucerirea libertății. Un preot, cîțiva locotenenți și o femeie ridică în Mexic republica pe umerii indienilor. Un canonic spaniol, la umbra mantiei sale, instruește în spiritul libertății franceze, pe cîțiva licențiați eminenți, care aleg ca șef al Americii Centrale, împotriva Spaniei, chiar pe generalul spaniol. În strale monarhice și cu Soarele ca scut, venezuelezii în Nord și argentinienii în Sud au pornit să ridice popoarele. Cînd cei doi eroi s-au ciocnit și continentul începea să se cutremure, unul din ei — și nu era cel mai neînsemnat — a dat înapoi.¹ Și cum eroismul în timp de pace este mai rar pentru că este mai puțin glorios decît cel din timp de război; cum omului îi este mai ușor să moară încercat de onoruri decît să gîndească ordonat; cum a cîrmui cu sentimente exaltate și unanime este mai ușor decît a ordona, după luptă, gînduri diferite, trufașe, străine sau ambițioase; cum puterile înfrînte în epica năvalnică săpau, cu șiretenia felină a speciei și greutatea banului, la temelia edificiului pe care, în ținuturile necioplite și ciudate ale Americii noastre metise, unde descuții de ieri înălțaseră steagul popoarelor hrănite cu seva cîrmuirii în practicarea continuă a dreptății și libertății; cum structura ierarhică a coloniilor rezista organizării democratice a Republicii, iar capitalele

¹ Referire la istorica întîlnire dintre Bolivar și San Martin la Guayaquil

cu lavalieră lăsau să aștepte în vestibul satele cu cizme de piele; cum izbăvitori bibliogeni n-au înțeles că dacă revoluția triumfase cu ajutorul acelui suflet al pământului dezlănțuit la glasul salvatorului, tot cu ajutorul lui trebuia să se cîrmuiască și nu împotriva lui sau fără el, America a început să sufere și suferă de oboseala luptei pentru adaptarea elementelor discordante și ostile pe care le-a moștenit de la un colonizator despot și perfid, la ideile și formele importate care au tot întîrziat o cîrmuire logică, din pricina necunoașterii realității locale. Continentul dislocat timp de trei secole de o autoritate ce refuza omului dreptul său de a-și exercita rațiunea, a intrat, nesocotindu-i și neauzindu-i pe « ignoranții » care îl ajutaseră să se mîntuiască, într-o cîrmuire a cărei bază este dreptatea; dreptatea tuturor în problemele tuturor, și nu dreptatea universitară a unora asupra dreptății țărănești a altora. Problema independenței nu era schimbarea de forme, ci schimbarea de spirit.

Trebuia să existe o cauză comună cu cea a asupriților pentru a putea întări un sistem opus intereselor și obiceiurilor de guvernare ale asupritorilor. Tigrlu, înspăimîntat de îpușcătură, se întoarce noaptea la locul prăzii. Moare scoțînd flăcări pe ochi și cu ghearele scoase. Nu-l auzi cînd vine, căci vine cu gheare de catifea. Și cînd prada se trezește, tigrlu a și sărit asupra ei. Colonia a continuat să trăiască în Republică; și America noastră începe să se izbăvească de marile ei greșeli — de trufia orașelor capitale, de triumful orb asupra țăranilor disprețuiți, de importul excesiv de idei și formule străine, de disprețul nedrept și necuviincios față de rasa băstinașă — prin virtuțile superioare, stropite cu sînge fertil, ale republicii care luptă împotriva coloniei. Tigrlu așteaptă în spatele fiecărui copac, ghemuit în fiecare colț; va muri cu ghearele scoase, scoțînd flăcări pe ochi.

Dar « aceste țări se vor mîntui », cum prevestea argentinianul Rivadavia, cel care a păcătuit prin finețe în vremuri crude; machetelui nu i se potrivește o teacă de mătase, după cum nici într-o țară care s-a cucerit cu lancea nu se poate arunca lancea la spate, pentru că se supără și vine la ușa Congresului. Aceste țări se vor mîntui, deoarece, prin armonia senină a naturii pe continentul luminii, prin influența acțiunii critice care a urmat în Europa acțiunii de tatonare și falanster de care s-a pătruns generația anterioară, se naște în America, în aceste timpuri reale, omul real.

Eram o viziune, cu pieptul de atlet, miini de fante și frunte de copil. Eram o mască cu pantaloni englezești, vestă pariziană, canadiană nord-americană și beretă spaniolă. Indianul, mut, se învîrtea în jurul nostru și apoi pleca în munți, în creierul munților, ca să-și boteze copiii. Negrul, dat la o parte și păzit, cînta noaptea muzica inimii sale, singur și necunoscut, printre valuri și fiare sălbatice. Țăranul, creatorul, se răscula, orbit de indignare, împotriva orașului care-l disprețuia, împotriva fiului său plecat la oraș. Eram epolet și toge, în țări care veneau pe lume cu opinci în picioare și basma pe cap. Bine ar fi fost dacă s-ar fi înfrățit, cu caritatea inimii și curajul cîtoror, basmau cu toga; dacă s-ar fi trezit indianul; dacă s-ar fi făcut loc negrului destoinic; dacă s-ar fi modelat libertatea după trupurile celor care s-au ridicat și au învins în numele ei. Dar ne-au rămas magistratul, generalul, literatul, canonicul. Tineretul angelic înălța spre cer cu o glorie sterilă capul încoronat de nori. Autohtonul, sub imperiul instinctului, nimicea, orbit de triumf, bastoanele aurite. Nici cărțile europene, nici cele yankee nu dădeau cheia enigmei hispano-americane. S-a adunat numai ură și popoarele decădeau an de an. Obosea de ura inutilă, de rezistența cărții contra lancei, a rațiunii contra sfeșnicului, a orașului contra satului, de dominația de nesuportat a castelor urbane învrăjbite asupra națiunii autohtone, furtunoase sau inerte,

popoarele încep pe nesimțite să se privească unele pe altele cu dragoste. Se ridică în picioare și se salută. « Cum sîntem? », se întreabă; și își răspund unele altora cum sînt. Cînd la Cojmar apare o problemă nu se duc să-i caute rezolvare la Danzig. Redingotele mai sînt încă din Franța, dar gîndirea începe să fie a Americii. Tinerii din America își suflecă minca pînă la cot, își afundă mîinile în aluat și îl fac să crească cu drojdia sudorii lor. Înțeleg că imită prea mult și că salvarea stă în a crea. A crea este cuvîntul cu liberă trecere al acestei generații. Vinul de banane, chiar dacă este acru, este vinul nostru! Înțeleg că formele de cîrmuire a unei țări trebuie să se adapteze elementelor ei naturale; că ideile absolute, pentru a nu cădea din pricina unei greșeli de formă, trebuie să se îmbrace în forme relative, că libertatea, pentru a fi trăinică, trebuie să fie sinceră și deplină; că dacă nu-și deschide brațele pentru a-i primi pe toți și nu înaintează cu toții, republica moare. Tigrul dinăuntru intră prin crăpătură și la fel și cel dinafară. Generalul obligă cavaleria, în timpul marșului, să-și potrivească pasul după al infanteriei. Iar dacă lasă în urmă infanteria, dușmanul îi încercuiește cavaleria. Politica este strategie. Popoarele trebuie să trăiască criticîndu-se, deoarece critica este sănătate; dar cu un singur suflet și un singur cap. Să se coboare pînă la cei nefericiți și să-i ridice în brațe! Să dezghețe cu focul inimii America înghețată! Să țîșnească, prin vene, fierbînd și revărsîndu-se, sîngele natural al țării! În picioare, cu ochii veseli ai celor ce muncesc, se salută, de la un popor la altul, noii oameni ai Americii. Apar oamenii de stat autohtoni, care studiază direct natura. Cîtesc pentru a aplica și nu pentru a copia. Economii studiază dificultățile pornind de la originile lor. Oratorii încep să fie sobri. Dramaturgii aduc pe scenă caractere autohtone. Poezia își scurtează pletele zorillești¹ și agață în copacul glorios vesta colorată. Proza, scînteietoare și purificată, este încărcată de idei. Cîrmuitoarii, în republicile de indigeni, învață limba indigenilor.

America se salvează, încetul cu încetul, de toate primejdiile. Peste unele republici încă doarme caracatița. Altele, printr-o lege a echilibrului, se aruncă în mare, ca să recupereze, cu o grabă nebună și sublimă, secolele pierdute. Altele, uitînd că Juarez se plimba într-o trăsură trasă de catîri, vor să facă trăsuri trase de vînt, și, drept vizitiu, un clăbuc de săpun; luxul veninos, dușman al libertății, sădește putreziciunea în omul ușuratic și deschide ușa străinului. Altele purifică, prin spiritul epic al independenței, caracterul bărbătesc. Altele cresc, în războiul rapace împotriva vecinului, soldătimea care poate cîndva să le devoreze. Dar America noastră este expusă, poate, altei primejdii, care nu provine din ea însăși, ci din diferența de obîrșie, metode și interese dintre cei doi factori continentali, și se apropie ceasul în care un popor întreprinzător și puternic care nu o cunoaște și nu o disprețuiește se va apropia de ea, dorind legături strînse. Și cum popoarele puternice, care s-au făurit singure, cu pușca și cu legea, iubesc doar popoarele puternice; cum ceasul destrăbălării și al ambiției, în care America de Nord ar putea fi aruncată de masele ei răzbunătoare și sordide, sau de tradiția de cucerire și de interesul unui caudillo abil, dar de care la fel de bine s-ar putea elibera prin predominarea a ceea ce este mai pur în sîngele ei, nu pare atît de apropiat nici în ochii celui mai fricos, încît să nu rămînă timp pentru dovada de mîndrie, continuă și discretă, cu care ar putea fi înfruntată și îndepărtată; cum onoarea ei de republică pune Americii de Nord, în fața popoarelor atente ale Universului, o pavază pe care nu i-o poate răpi provocarea puerilă, mîndria ostentativă sau discordia paricidă a Americii noastre, datoria urgentă a Americii noastre

¹ Referirea la stilul grandilocvent romantic al poetului spaniol Zorrilla,

este de a se arăta așa cum este, un singur suflet și un singur țel care a învins cu rapiditate un trecut sufocant, pătată doar de sângele fertil pe care-l smulge din mîini lupta cu ruinele sau de cel din venele pe care ni le-au lăsat ciopîrțite stăpînii noștri. Disprețul vecinului gigantic este cea mai mare primejdie pentru America noastră; și pentru că ziua vizitel este aproape, este imperios necesar ca vecinul să o cunoască, să o cunoască repede ca să nu o disprețuiască. Din ignoranță ar putea ajunge să rîvnească la ea. Din respect pentru ea, după ce o va fi cunoscut, ar lua mîinile de pe ea. Trebuie să ai încredere în ceea ce este mai bun în om și să nu ai încredere în ce este rău în el. Trebuie să oferi posibilitatea ca aceea ce este bun în om să iasă la iveală și să predominie asupra răului, căci altfel răul predomină. Popoarele trebuie să aibă un stîlp al infamiei pentru cel ce le ațîță la vrăjmășii inutile; și un altul pentru cel care nu le spune adevărul la timp.

Nu există ură de rasă, pentru că nu există rase. Gînditorii rahitici, gînditorii la lumina lămpii, înșiră verzi și uscate și încălzesc niște rase de librărie pe care călătorul cîstit și observatorul binevoitor le caută în zadar în justiția naturii, în care identitatea universală a omului iese în evidență atît în dragostea victorioasă cît și în instinctele nestăpînite. Cel care ar încuraja și propaga ura de rasă ar păcătuî împotriva Umanității. Dar în amestecul popoarelor, în apropierea de alte popoare se condensează caractere specifice și active, idei și obiceiuri de mîrire și stăpînire, de vanitate și zgîrcenie care, dintr-o stare latentă de preocupări naționale, ar putea să se transforme, într-o perioadă de dezordine internă sau de precipitare a caracterului acumulat al țării, într-o amenințare gravă pentru pămînturile vecine, izolate și slabe, pe care țara puternică le declară pieritoare și inferioare. A gîndi înseamnă a sluji. Nu trebuie să se presupună, dintr-o antipatie țărănească, că poporul blond de pe continentul nostru este în mod fatal și înnăscut rău pentru că nu vorbește limba noastră, sau pentru că nu vede casa așa cum o vedem noi, sau pentru că seamănă cu noi în racilele lui politice, care sînt diferite de ale noastre, sau pentru că nu prețuiește oamenii focoși și oacheși, sau pentru că nu privește cu compasiune, din înălțimea eminenței lui încă nesigure, pe cei care, mai puțin favorizați de istorie, urcă în salturi eroice pe drumul repubblicilor. Nu trebuie, însă, nici să se ascundă datele evidente ale problemei care se poate rezolva, spre pacea secolelor, prin studiul oportun și unirea tăcută și grabnică a sufletului continental. Căci a început să se audă imnul tuturor: generația actuală duce mai departe, pe drumul croit de pămîntii ei sublimi, America muncitoare; de la Río Bravo pînă la strîmtoarea lui Magellan, din înaltul cerului a fost aruncată peste națiunile romantice ale continentului și peste insulele îndurerate ale mării sămînța Americii noi!

În românește de OANA GAVRILESCU

JOSÉ MARTÍ, OMUL CEL MAI PUR AL AMERICII

Marele poet cubanez José Martí, inițiator, împreună cu Rubén Darío, al modernismului de limbă spaniolă, « omul cel mai pur al Americii », cum îl numește Gabriela Mistral, este în același timp un înflăcărat revoluționar, martir al independenței cubane. Misiunea lui istorică imediată a fost să desăvârșească la sfârșitul secolului trecut independența Americii de sub stăpînirea spaniolă în zona Antilelor. Aparent, nu face altceva decît să completeze cu un ultim capitol opera lui Bolívar. În realitate, însă, Martí realizează o operă politică profund originală, care se situează pe o treaptă superioară a conștiinței revoluționare latino-americane. Noile condiții în care se desfășoară lupta pentru independență în Cuba și în Puerto Rico (în primul rînd dezvoltarea impetuoasă a « vecinului din Nord », Statele Unite, care intră în faza imperialistă) determină apariția unor obiective diferite: prin independența Antilelor, Martí aspiră să oprească expansiunea imperialismului nord-american asupra întregului continent. « Cuba și Puerto Rico — scrie el — își vor cuceri libertatea cu o compoziție diferită, într-o epocă diferită și cu răspunderi mult mai mari decît celelalte popoare ale Americii spaniole ». Prin emanciparea lor, Antilele urmau să asigure, în viziunea lui Martí, echilibrul Americii și al lumii întregi. În ultimii ani ai vieții, Bolívar nutrise visuri asemănătoare, încercînd să formeze o Federație a țărilor latino-americane cu capitala la Panamă, să elibereze Cuba și Puerto Rico, și, în caz de nevoie, să organizeze o expediție în Spania pentru a instaura în fosta metropolă un regim republican. Efortul lui Martí, la o distanță de aproape trei sferturi de secol, este cu atît mai eroic, cu cît primejdia externă este mai mare. În ajunul morții (1895), într-o dramatică scrisoare adresată unui prieten, scrie: « Zilnic mă pîndește primejdia de a-mi pierde viața pentru țară și pentru împlinirea datoriei de a împiedica la timp, prin independența Cubei, ca Statele Unite să-și întindă stăpînirea asupra Antilelor și să se năpustească asupra Americii noastre ». Moartea eroică pe cîmpul de luptă l-a împiedicat să realizeze aceste planuri grandioase. Trei ani mai tîrziu, Cuba scutura jugul spaniol, obținînd o independență care, deși limitată, avea să contribuie cîtva timp la menținerea fragilului echilibru mondial.

Conștiința faptului că reprezintă o lume diferită transpare clar în expresiile « America noastră » și « America metisă », pe care le folosește insistent în articolele politice. Față de America de Nord nu-și mai face iluziile pe care le nutrise generația precedentă. Cu toate că este un admirator al istoriei revoluționare a Statelor Unite, de la Washington la Lincoln, istorie pe care o numește « Homeriada americană », Martí, care a trăit mulți ani la New York, își dă seama că următorul pas pe care-l va face America de Nord intrată în faza imperialistă, în care a înghițit jumătate din teritoriul Mexicului, va fi să-și continue expansiunea asupra restului Americii de limbă spaniolă. Pentru a preveni acest risc încearcă să obțină cît mai repede independența Cubei și să arate compatrioților și întregii Americi « metise », amenințate de vecinul puternic și disprețuitor din Nord, că țara libertății și prosperității nu e lipsită de defecte sociale și politice, care o subminează pe dinăuntru, și că America latină nu trebuie să urmeze neapărat drumul Americii de Nord. Față de poporul care a creat republica « cea mai bogată și mai liberă » din lume, poporul

care i-a dat pe Emerson și pe Whitman (evocați cu căldură în seria de *Scene nord-americane*) manifestă un respect profund, dar în același timp nu-și poate învinge un sentiment de teamă la gândul iminentei invazii asupra Americii hispanice. (« Am trăit în pîntecul monstrului, și-i cunosc intențiile. »)

Îndu-și seama că se apropie o confruntare inevitabilă între două lumi aflate în stadii de dezvoltare diferite, Martí afirmă hotărît grandoarea Americii « metise », căreia îi aparține, în discursul adresat delegaților latino-americani la Conferința internațională americană convocată la Washington în 1899: « Oricît ar fi de mare această țară (Statele Unite n.n.) și oricît ar fi de binecuvîntată pentru oamenii liberi ai Americii în care s-a născut Lincoln, pentru noi, însă, în adîncul sufletului nostru, și nimeni nu ne-o poate lua în nume de rău, America în care s-a născut Juárez este mai mare, fiindcă este a noastră și fiindcă a fost mai nefericită ». Această demnitate a omului umilit într-o țară lipsită de libertate îi luminează întreaga gîndire politică și etică. Războiul de independență națională se sprijină moralmente pe o patetică încredere în drepturile la viață ale autohtonilor în fața primejdiei imperialiste.

În toată opera lui Martí există referiri constante la această idee, care dobîndește limezime de cristal în celebrul articol *America noastră*, adevărată Carta Magna a atitudinii demne și cutezătoare a popoarelor asuprite. Dacă, pe de o parte, în spațiul culturii « patria este umanitatea » și izolarea este sinucigașă, pe de altă parte, pentru a intra ca țară independentă în circuitul universalității trebuie să afirmi creator propriul fond spiritual. Conștiința necesității de a afirma specificul latino-american, care este « metis », îl ajută să depășească opoziția « civilizație-barbarie » stabilită de Sarmiento, continuînd pe un plan superior ideile pe care Bolívar nu apucase să le pună în practică. Și Bolívar și-a dat seama că țările Americii hispanice nu sînt, prin spiritul lor profund, prin ceea ce au cu adevărat creator, continuatoare ale Europei, ci expresie a unei lumi noi, deosebite de Europa. Martí merge însă mai departe și denunță falsitatea opoziției « civilizație-barbarie », care, situîndu-se simplist de partea « civilizației », continuă în fond politica colonizatorilor spanioli de exterminare a elementelor indigene. Dar, după decenii de sîngeroase lupte politice, « metisul autohton l-a învins pe creolul străin » — constată Martí. « Nu există luptă între civilizație și barbarie, ci între falsă erudiție și natură ». Republicile au fost înghițite de tiranii pentru că au trebuit să plătească incapacitatea de a se sprijini pe elementele autohtone. « Să se altoiască lumea pe republicile noastre », preconizează el amintind din nou de necesitatea deschiderii fecunde, « dar — și aici cade accentul principal — trunchiul trebuie să fie al republicilor noastre. Și să tacă pedantul învins, căci nu există nici o patrie în care omul poate fi mai mîndru decît în îndureratele noastre republici americane ». Răspunderile politice sînt deopotrivă răspunderi morale. Grandoarea țărilor lipsite de libertate ale Americii « metise » este conferită de suferință, iar patriotul care luptă în aceste condiții grele pentru libertatea « deplină și sinceră », ce trebuie să-i cuprindă pe toți, este aureolat de onoare. Cei ce nu au încredere în patriile unde s-au născut sînt înfierați ca « avortoni », sînt pentru el ființe « incredibile », dezertori care « își pierd onoarea, tirînd-o pe meleaguri străine ». Celor ce fug în Statele Unite le atrage atenția că Washington nu s-a dus să trăiască printre englezi, cînd aceștia amenințau independența țării sale. În momentele critice în care, pe lîngă trădarea oligarhiilor dinăuntru, există primejdia din afară a unui vecin puternic dispus să le trateze cu superioritate agresivă, țările mai puțin favorite de istorie ale Americii metise trebuie să facă eforturi eroice pentru cucerirea libertăților republicane. Ultimele cuvinte ale lui Martí exprimă încrederea într-un viitor luminos, construit creator pe temelia realităților proprii: « Generația actuală duce mai departe, pe drumul croit de pîrînții ei sublimi, America muncitoare ».

DECEMBRIȘTII

**documente
și
proiecte
utopice**

MIHAIL BESTUJEV

DIN ÎNSEMNĂRI

Zgomotoasă și agitată a fost consfătuirea care s-a ținut în ajunul lui 14 decembrie acasă la Rîleev. Eram mulți și toți eram cuprinși de un fel de febră amestecată cu entuziasm. Se auzeau rostindu-se fraze disperate, se făceau propuneri ce nu puteau fi realizate, se dădeau dispoziții, se aruncau cuvinte ce nu puteau fi urmate de fapte, și pentru care mulți au plătit scump mai târziu, deși nu erau cu nimic și față de nimeni vinovați. Mai puternic decât glasurile altora se auzeau exclamațiile lăudăroase ale lui Iakubovici și Șcepîn-Rostovski. Primul era un ofițer curajos, dar

îi plăcea să se laude, să se fălească cu actele sale de bravură în timpul campaniei din Caucaz. Pe bună dreptate se spune însă că cel ce trîmbițează în dreapta și în stînga despre faptele sale e un om de nimic. A dovedit-o și Șcepin-Rostovski în ziua de 14 decembrie, în Piața Senatului...

În schimb, cît era de minunat în seara aceea Rîleev. Omul acesta era departe de a fi frumos, vorbea simplu, și nu fără oarecare greutate. Cînd se întîmpla însă să nimerească o temă care-i stătea la inimă, și aceasta era dragostea de patrie, chipul i se înflăcăra, ochii lui negri ca tăciunele ardeau de o lumină stranie, cuvintele se înșirau armonios unul după altul, curgeau ca o lavă înfierbîntată — era cu neputință să nu-l privești cu admirație. Și în seara aceea fatală după ce-și răspunsese la întrebarea « to be, or not to be », chipul lui palid ca luna și în același timp luminat de o lumină supranaturală, ba apărea, ba dispărea în mijlocul valurilor de furtuni și pasiuni ce se încăierau. Stam deoparte, lîngă Sutgof, îl priveam plin de admirație. . . Rîleev se apropie de noi, ne luă mîinile într-ale sale și rosti:

— Pace vouă, oameni ai faptei, numai voi nu vorbiți, nu alergați nebuni, nu vă agitați ca Șcepin, ca Iakubovici, sînt însă convins că veți fi la înălțimea răspunderii ce vă revine.

— Noi, încercai să-l întrerup eu...

— Mi se pare extrem de suspectă această fanfaronadă și toate lăudăroșeniile, îndeosebi ale lui Iakubovici. El are misiunea să producă răzvrătire în regimentul de artilerie și în regimentul Izmailovski, să le aducă la mine și apoi să mergem cu toții în Piața Senatului. Crede-mă, n-are s-o facă, sau are s-o facă cu întîrziere; cînd entuziasmul soldaților este ațîțat, orice întîrziere poate fi fatală pentru reușită.

— Dar cum îți poți imagina că un om care s-a dovedit atît de curajos în Caucaz?...

— Curajul soldatului și curajul complotistului sînt două lucruri diferite. Iakubovici e destul de inteligent ca s-o înțeleagă. Însfîrșit, ce să mai lungim vorba, eu am să aduc regimentul, am să încerc să-l opresc să depună jurămîntul, celelalte regimente să ni se alăture în Piață.

— Știi că soldații din regimentul tău te vor urma, orice-ar fi, dar celelalte regimente? întrebă după o clipă de tăcere Rîleev.

— În ultimele două zile soldații regimentului meu au dus o muncă intensă de lămurire în alte regimente. Comandanții mi-au dat cuvîntul de onoare să nu-și oprească ostașii, dacă aceștia vor dori să se alăture soldaților mei. Pe comandanții de batalioane și regimente i-am convins să nu vină în Piață, ca să nu sporească în zadar numărul de victime.

— Și părerea dumitale care e? îl întrebă Rîleev pe Sutgof.

— N-aș avea nimic de adăugat la cele spuse de Bestujev — răspunse acesta. Am să vin cu batalionul meu în Piață, după ce voi fi văzut că s-a strîns măcar o parte din trupe.

— Și ceilalți soldați? întrebă Rîleev.

— Poate că și alții mă vor urma, dar n-aș putea să garantez pentru ei.

Au fost ultimele cuvinte pe care le-am schimbat pe această temă cu Rîleev. Era aproape de miezul nopții cînd l-am părăsit. M-am grăbit să ajung acasă pentru a fi gata să întîmpin ziua fatală ce urma să vină și pentru a-mi mai întări, cu cîteva ceasuri de somn, forțele slăbite.

În sfîrșit, răsăriră zorile. Am fost invitați să ne prezentăm la comandantul regimentului, generalul Fridrihs, unde l-am găsit pe căpitanul Kornilov (fratele mai mare al eroului de la Sevastopol). Am urmărit expresia de pe chipul lui Kornilov în timp ce Fridrihs citea declarația de abdicare a lui Konstantin și manifestul lui Nicolai; Abdicarea lui Konstantin îl mirase într-atît, încît ieși clătînîndu-se din odaie. Coborînd în urma lui pe scară, l-am oprit și l-am întrebat:

— Cum ai de gînd să te comporți în această situație?

— Nu mai pot merge alături de voi, îmi retrag cuvîntul dat.

— Ai uitat o singură condiție — îi replicai eu, și-i arătai mînerul pistolului ascuns în mîneca mantalei militare.

— Atunci trage ! ucide-mă ! Prefer să mor decît să iau parte la un act nelegiuit !

— De ce să mori ? N-ai decît să trăiești, dar să nu-i împiedici pe soldații tăi să meargă împreună cu ai mei în Piață.

— Îți fîgăduiesc — spuse Kornilov.

Se ținu într-adevăr de cuvînt . . . Cînd m-am întors acasă l-am găsit pe fratele meu, Alexandru, care mă aștepta cu nerăbdare.

— Dar unde-i lakubovici ? a fost prima mea întrebare.

— lakubovici e acasă la el. N-a găsit încă formula cum să ne trădeze cu mai mult curaj. Cît am căutat eu să-l conving să vină cu mine la regimentul de artilerie și regimentul Izmailovski, el o ținea însă morțiș:

« Lucrul de care v-ați apucat e o nebunie. Nu-l cunoașteți pe soldatul rus, pe cînd eu îl cunosc ».

— După cîte înțeleg nu mai putem conta pe artileriști și pe celălalt regiment — i-am spus eu, simțind cum mă îneacă lacrimile. Se vede că aceasta-i voia Celui de Sus. N-are rost să ne pierdem vremea. Hai să mergem la regimentele noastre. Eu îl duc pe al meu în Piață.

— Mai stai o clipă, îmi spuse fratele. Aseară Rîleev se îndoia că lăudărosul de lakubovici ar putea face ceva serios și a promis că are să meargă el la artileriști, la regimentele Izmailovski, Semenovski, la cel de vînători, și are să le aducă în Piață.

— Nu, dragul meu, orice întîrziere poate fi fatală. Hai să mergem, să încercăm să scoatem regimentul înainte de a fi depus jurămîntul.

Fratele a dat ascultare cuvintelor mele și am plecat amîndoi. El s-a adresat soldaților spunîndu-le că este aghiotant al împăratului Konstantin, că a fost reținut venind spre Petersburg pentru că unii vor ca garda să depună jurămînt lui Nicolai etc., etc. Ostașii au răspuns în cor.

— Nu-l vrem pe Nikolai, ura, să trăiască Konstantin !

Cînd am ieșit cu batalioanele din cazarmă l-am văzut pe fratele meu Alexandru. El se afla lîngă generalul Fridrihs pe care căuta să-l convingă să plece. Văzînd că acesta nu se lasă convins și-a desfăcut haina la piept și a arătat pistolul. Fridrihs sări în stînga dar în aceeași clipă Șcepin, care se afla în spatele lui, îl atinse cu sabia, lovitura a fost atît de precisă încît generalul se prăbuși. Cînd m-am apropiat de gangul de la ieșire, Șcepin a repetat mișcarea cu generalul Șinșin, care căuta să convingă un grup de soldați rebeli să renunțe la planurile lor. La ieșire am dat peste colonelul Hvoșcinski care stătea cu brațele ridicate, oprindu-i pe soldați și făcîndu-le semne să se întoarcă. Șcepin ridică sabia. Hvoșcinski se făcu mititel de frică și o luă la goană, așa că Șcepin nu apucă decît să-l croiască pe spate cu latul sabiei: Hvoșcinski fugea și țipa cît îl ținea gura:

— Mor ! Mor !

Soldații se tăvăleau de rîs.

Cînd am ajuns în Piața Senatului am găsit-o complet pustie.

— Vedeți, am avut eu dreptate cînd am tot repetat că ați conceput un plan ce nu poate fi realizat. Precum vezi, nu sînt singurul de această părere — spuse Iakubovici.

— Ai fi putut s-o spui dacă te-ai fi ținut de cuvînt și ai fi dus aici, așa cum făgăduiseși, artileria și regimentul Izmailovski, i-a replicat fratele meu.

Șcepin și cu mine ne-am apucat să aranjăm soldații în careu. Batalionul meu a ocupat două laturi, una îndreptată spre Senat, cealaltă spre Monumentul lui Petru I. Batalionul lui Șcepin, căruia i s-au adăugat soldați și din alte batalioane, s-a așezat pe laturile îndreptate spre catedrala Isaki și spre Amiralitate. Era aproape 9 dimineața, ne aflam de peste două ceasuri în Piață, dar nici un fel de trupe nu veneau împotriva noastră. Primele pe care le-am văzut au fost regimentele de gardă călare care se apropiau agale dinspre dreapta, mergînd de-a lungul bulevardului Amiralității, apoi cotind la dreapta, au luat poziție cu spatele spre Palatul Amiralității, cu flancul drept spre Neva. A urmat apoi regimentul Preobrajenski care venea dinspre Piața Palatului de Iarnă, precedat de artilerie. Dar în grabă obuzele fuseseră uitate și s-a dat ordin ulterior să fie aduse. Obuzele au fost aduse abia către seară. Regimentul Pavlovski a fost așezat cu spatele spre casa lui Lobanov-Rostovski, regimentul Semionovski în lungul malului, Izmailovski a rămas pe străduța ce se deschisese după ce a fost construită casa lui Lobanov. Regimentele au fost aduse treptat și dislocate cu pauze mari, cu întreruperi, într-o atmosferă de agitație. Regimentul Izmailovski care a refuzat cu hotărîre să depună jurămint lui Nikolai, a fost așezat față-n față cu trupele cu care abia aștepta să facă joncțiunea. Noul împărat, care era șeful acestui regiment, l-a salutat conform obiceiului strigînd de trei ori: « Sănătate băieți ! », dar n-a primit răspunsul cuvenit. Drept care nu i-a rămas decît să se retragă. Regimentul Izmailovski a rămas să stea așa în fața noastră pînă seara. De asemenea și regimentul Preobrajenski . . . Trupele de gardă călare,

căroră li s-a poruncit de trei ori să pornească la atac împotriva noastră și care numai la a treia poruncă au reușit să ajungă pînă în dreptul Senatului și să ia poziție în fața lui, au rămas să stea și ele fără să acționeze pînă seara. Acest regiment fusese pregătit de membrii societății noastre, încît dacă noi am fi pornit la acțiune, el ni s-ar fi alăturat fără doar și poate. De altfel, întocmai ca și ostașii din regimentul Preobrajenski, ei ne-au trimis vorbă în acest sens prin oamenii care stăteau în spatele careului.

După ce am reușit să aranjez în careu ostașii din diferite regimente și să strîng laolaltă pe mulți dintre membrii societății noastre, am remarcat absența lui Iakubovici și am întrebat cărui fapt se datorează.

— Mi-a spus că-l doare cumplit capul și se retrage din Piață, mi-a răspuns fratele meu. Dar ia privește-l, și mîna lui se îndreaptă spre locul de unde apărea țarul urmat de suita sa, se vede că noul țar a știut să-i influențeze în chip favorabil nervii sensibili.

Într-adevăr, fratele nu se înșelase. Copleșit de sentimentele sale de loialitate, Iakubovici se apropiase de țar rugîndu-l să-i dea voie să ne vorbească și să ne convingă să revenim pe calea legalității. Țarul s-a învoit.

Iakubovici a prins o batistă albă de sabie. S-a apropiat de careu și i-a suflat repede lui Mihail Kûihelbecher:

— Țineți-vă tare. Ei se tem grozav de voi. Apoi a plecat.

Curînd, un escadron de gardă călare ieși din front și porni în goană împotriva noastră. El a fost întîmpinat cu o ploaie de pietre aruncate de popor, smulse din caldarîm, și de lemne luate din curtea vecină cu biserica Sf. Isaki. Atacul a fost slab, lipsit de vlagă, călăreții reveniră la locul lor. Al doilea și al treilea atac au fost respinse cu sînge rece și stoicism fără ajutorul poporului. După respingerea celui de al treilea atac, trupele de gardă călare au trecut spre Senat unde au început să ia poziție în front. Ostașii mei, crezînd că au intenția să treacă la atac din această direcție au dus puștile la ochi gata să tragă. Dacă ar fi făcut-o, ar fi nimerit în plin.

Uitînd de primejdie, am ieșit în fața regimentului și am strigat:

— Opriți !

Pionierii călare nu se știe din porunca cui au pornit peste cîteva clipe trecînd prin fața regimentului nostru. Soldații mei traseră cîteva focuri răzlețe silindu-i să se întoarcă. Împușcăturile au fost auzite în cazărmile trupelor de gardă de unde le-au sosit imediat ajutoare. Ne-a mai venit încă un ajutor cu totul neașteptat. Pe cînd inspectam latura careului nostru îndreptată spre Neva, am văzut cum se apropie elevii liceului militar de marină și ai liceului militar nr. 1.

— Am fost delegați de liceele noastre militare să vă cerem încuviințarea să venim în Piață și să luptăm alături de Dumneavoastră — a spus unul dintre ei. Vorbea cu glasul întretăiat de emoție.

Fără să vreau, am zîmbit, și pentru o clipă mi-a trecut prin minte ideea să le îngădui să vină în Piață. Dar am renunțat repede, însemna să supun primejdiei viața și viitorul acestor copii-eroi.

Ziua era mohorâtă, sufla un vînt rece. Soldații îmbrăcați în haine de paradă se aflau de peste șapte ceasuri în piață. Eram înconjurați din toate părțile de trupe, nu aveam o căpetenie, un conducător (dictatorul desemnat de noi, Trubețkoi, nu mai apărea) nu aveam artilerie, nu aveam cavalerie, într-un cuvînt ne lipseau elementele morale și fizice necesare pentru a întreține curajul soldaților. Aceștia stăteau neclintii, dînd dovadă de o mare bărbăție . . . Ca să le încerc starea de spirit, m-am apropiat de Liubimov, un sergent tînăr, frumos, care se însurase cu trei zile înainte și pe care l-am binecuvîntat cînd s-a dus la biserică pentru a se căsători.

— Ce-i Liubimov, ai căzut pe gînduri? Ori te gîndești la tînăra-ți nevastă? l-am întrebat eu, bătîndu-l prietenește pe umăr.

— De nevastă-mi arde mie acuma, Excelența voastră ! Mă tot gîndesc de ce stăm locului. Uitați-vă, și soarele apune, picioarele ni-s înghețate, mîinile așîderea și noi tot stăm.

— Mai așteaptă puțin Liubimov ! acuși o pornim. Cu inima frîntă de jale m-am depărtat.

Kûihelbecher și Pușcin căutau să convingă mulțimea să plece din piață, să nu aștepte să se tragă în noi. M-am alăturat lor, dar nu primeam decît un răspuns: murim împreună cu voi. A venit Suhozanet și ne-a transmis un ultimatum din partea țarului: ori depunem armele, ori vor deschide focul împotriva noastră.

— Pleacă precum ai venit, i-am strigat cu toții. Iar Pușcin a adăugat:

— Trimite pe cineva mai cinstit decît dumneata. La înapoiere Suhozanet își scoase coiful de paradă, semnalul convenit pentru deschiderea focului. Primele salve răsunară. Gloanțele trecură șuierînd deasupra capetelor. Mulțimea nu se mișcă din loc. A doua salvă ținti drept în mijlocul masei. Căzură mulți nevinovați. Oamenii începură să se împrăștie. Urmă a treia salvă. Mulți soldați din regimentul meu căzură, se rostogoliră la pămînt cuprinși de chinurile morții. Alții o luară la goană spre Neva. Liubimov mă ajunse și-mi spuse:

— Orice ar fi, eu unul nu vă părădesc, dar în aceeași clipă un glonț îl lovi din plin în piept și el căzu la picioarele mele. Sîngele țîșnea din rana adîncă. l-am dat batista mea.

— Băieți, după mine! le-am strigat soldaților și am coborît spre fluviu. Am oprit apoi valul de ostași cu ajutorul plutonierilor, am încercat să organizez o coloană cu intenția de a trece Neva pe gheață și de a ocupa fortăreața Petro-pavlovsk. Dacă manevra mi-ar fi reușit am fi avut un excelent point d'appui unde ne-am fi putut retrage cu toții și am fi putut purta tratative cu Nikolai la adăpostul tunurilor îndreptate spre Palatul de Iarnă. Am reușit să aduc în ordine de bătaie trei batalioane, cînd am auzit șuierînd un obuz, lovindu-se de gheață și lunecînd apoi în lungul fluviului. Continuam operația deși obuzele îmi provocau goluri, cînd în dreapta, cînd în stînga. Eram aproape gata, cînd pe neașteptate a răsunat un strigăt:

— Ne înecăm!

Am văzut o bulboană imensă în care se zmuceau, se luptau, se înecau soldații. Sub povara oamenilor gheața lovită de obuze nu rezistase.

— Unde ne ducem acum? mă întrebă stegarul.

Am aruncat o privire spre poarta Academiei și am văzut curtea interioară, rotundă, pe care o cunoașteam atât de bine. « Pe aici, băieți ! » le-am strigat. Primul grup de soldați pătrunse pe poartă trecînd în goană prin fața portarului uluit, care însă, peste o clipă, revenindu-și din groază, coborî scripetele și ne închise poarta în nas. Am poruncit soldaților să pună mîna pe o bîrnă din fundul unui șlep pe jumătate dărîmat ce stătea prins de malul apei. Am încercat să deschidem poarta. Dar în clipa în care aceasta părea să cedeze sub loviturile noastre am văzut gonind spre noi un escadron de cavaleriști din gardă. Ne-am dat seama de inutilitatea acțiunii noastre. Puteam oare să ne gîndim la rezistență în acest haos, cînd eram reduși cu toții, la o grămadă amorfă?

— Salvați-vă băieți, care cum puteți! și soldații o porniră în goană. M-am apropiat de stegar și, îmbrățișîndu-l, i-am spus:

— Spune-le tovarășilor tăi de regiment că, luîndu-mi rămas bun de la tine, mi-am luat pentru totdeauna rămas bun de la ei. Du-te acum și predă steagul ofițerului aceluia care gonește în fruntea coloanei. În felul acesta vei scăpa de pedeapsă.

Am mai stat locului cîteva clipe, l-am văzut pe stegar apropiindu-se în mijlocul pieței Rumianțev de ofițer, înmîinîndu-i steagul și în aceeași clipă căzînd la pămînt lovit de sabia lui ...

Strecurîndu-mă agale pe ulicioare spre casa tihnită a surorilor mele, simțeam cum se potolește treptat starea de încordare în care mă aflasem toată ziua, cum dispare povara ce-mi apăsa sufletul. Știam că-mi făcusem datoria ...

În românește de T.N.

Mișcarea decembristă a înscris nu numai o pagină de seamă în istoria luptei revoluționare din Rusia, dar a lăsat și o bogată moștenire literară și publicistică. În afară de creațiile literare propriu-zise printre care se înscriu binecunoscutele contribuții poetice ale lui K. Rîliev, A. Odoievski, V. Kâchelbecker, A. Bestujev-Marlinski, etc., moștenirea decembriștilor cuprinde și alte scrieri de profiluri foarte variate — politice, economice, sociale, istorice, dintre care relativ puține au ajuns pînă la noi, majoritatea fiind pierdute sau distruse. Pe lângă cunoscuta « Ruskaja Pravda » a lui Pestel, sintetizînd programul de lupte și reforme preconizat de decembriști, de « Catehismul » lui N. Muraviov, de fapt un fel de proiecte de constituție și nu singurele care au circulat în epoca respectivă, documente deosebit de interesante sînt: « Petițiile » aparținînd unor reprezentanți de frunte ai mișcării decembriste, ca M. Orlov, N. I. Turgheniev, A. V. Muraviov, A. Iakuşkin, tratînd probleme politice și sociale ale vremii, cum ar fi de pildă cea a lui Orlov, cerînd desființarea iobăgiei. Nu mai puțin vrednice de luat în seamă ar fi diferitele proiecte de program, materiale cu caracter « tactic », după cum un însemnat capitol îl reprezintă scrierile legate nemijlocit de ziua răscoalei, de evenimentele lui 14 decembrie: « Manifestul din 14 decembrie » (cunoscut și sub titlul « Manifest către poporul rus ») « Apel către poporul rus » al lui Bestujev-Riumin, ca și publicistica decembristă care cuprinde « Scrisorile către Buturlin » ale lui M. Orlov, « Discursul » lui M. Orlov ținut la Societatea Biblică, Pamfletele lui Veraievski, « Despre soldat », « Despre robia țăranilor », sau Însemnările lui N. I. Turgheniev « Despre starea iobăgiei în Rusia ».

În măsură egală, moștenirea decembristă cuprinde lucrări de critică literară, de filologie, de estetică, de istorie. Pentru propagarea ideilor lor decembriștii au apelat, și nu o dată, la alegorie, la parabolă, cultivînd un limbaj esopic, recurgînd la forme și specii ce puteau înșela vigilența autorităților țariste.

Printre creațiile cele mai cunoscute de acest fel se înscrie și utopia, « Visul » de A. D. Ulîbișev citită în 1819 la una din ședințele Societății literare « Lampa verde » afiliate Societăților secrete decembriste, cărora le servea ca un fel de tribună legală. Publicist, spirit cultivat și unul din cei mai fini cunoscători ai muzicii în epoca respectivă, autor de studii despre Beethoven și a unei ample și mult apreciate monografii despre Mozart, autor de drame, traducător, A. D. Ulîbișev (1794—1858) nu a fost dovedit ca făcînd parte din societățile secrete decembriste, ceea ce l-a situat în afara destinului tragic al multora dintre prietenii săi care au cunoscut suferințele temniței și ale ocnei. Problema apartenenței sau neapartenenței sale organizatorice la mișcarea decembristă rămîne pînă astăzi deschisă. Dar simpatiile sale decembriste rezultă evident din toată activitatea sa dinainte de 1825 și-și află expresia și în utopia « Visul » considerată unul din documentele decembriste cele mai de seamă, ca și în activitatea sa de după eșecul răscoalei care rămîne consecventă idealurilor din tinerețe.

T.N.

UN VIS

Dintre toate felurile de superstiții, cea mai acceptabilă, cred eu, e cea care încearcă să explice visele. Într-adevăr, visele au în ele ceva mistic, care ne face să recunoaștem în viziunile lor fantastice un avertisment al cerului sau prototipuri ale viitorului nostru. De îndată ce un ambițios are un vis care s-a ferit multă vreme din calea ochilor săi, el se și vede împodobit cu un ordin ce îi provoca insomnii, și, trezindu-se din somn, caută să se convingă că sărbătoarea Paștilor sau Anul Nou îi vor aduce împlinirea visului. Îndrăgostitul nefericit se desfată în vis cu obiectul îndelungatelor sale dorințe, și speranța aproape mistuită reînvie în inima lui. Fericită însușire de a te hrăni cu iluzii, tu contrabalansezi necazurile reale care ne înconjoară în permanență viața; dar farmecele tale hrănesc nu numai pasiuni egoiste. Un patriot, prieten al rațiunii, și, îndeosebi, un filantrop, își au și ei idealurile lor, care câteodată se întruchipează în vise și le oferă clipe de fericire închipuită ce depășește de o mie de ori tot ce poate să le ofere trista realitate. Așa a fost și visul meu de-acum două nopți; visul acesta concordă într-atîtă cu dorințele și idealurile camarazilor mei din «Lampa Verde» încît nu pot să nu li-l împărtășesc.

Se făcea că mă aflu pe străzile Petersburgului, dar totul era atît de schimbat, încît îmi era greu să mai recunosc ceva. La fiecare pas îmi atrăgeau privirea noi clădiri publice, iar cele vechi păreau a fi folosite în scopuri ciudate de deosebite de destinația lor inițială. Pe fațada Palatului Mihailovski am citit această inscripție cu litere mari de aur: «Palatul Adunării de Stat». Școli publice, academii, biblioteci de toate soiurile ocupaseră locul nenumăratelor cazărmi de care era plin orașul. Trecînd prin fața Palatului Anicikin, am văzut prin geamurile mari o mulțime de monumente superbe din marmură și bronz. Mi s-a spus că acesta este Panteonul Rus, adică o colecție de statui și busturi ale oamenilor vestiți prin talentul sau prin meritele lor față de patrie. Am căutat zadarnic chipul actualului proprietar al acestui palat.

Ajungînd pe Bulevardul Nevski, mi-am aruncat privirea înainte pe strada dreaptă, și în locul minăstirii care o încheie am văzut un arc de triumf, ridicat parcă pe ruinele fanatismului. Deodată mi-au izbit auzul niște sunete apropiate, a căror armonie și forță necunoscută păreau o împreunare a orgei, armonicei și a unui instrument de suflat numit serpent. Curînd am văzut o mulțime de oameni scurgîndu-se spre locul de unde veneau sunetele acelea; m-am alăturat mulțimii și după un timp am ajuns dinaintea unei rotonde, ale cărei proporții și splendoare întreceau nu numai toate edificiile noastre contemporane, dar și uriașele monumente ale grandorii romane din care noi vedem numai niște cioburi. Ușile de bronz, neobișnuit de mari, se deschiseseră ca să primească mulțimea; am intrat și eu împreună cu ceilalți.

Simplitatea plină de noblețe a interiorului corespundea grandorii exteriorului. Cupola, susținută de trei rînduri de coloane, reprezenta în interior firmamentul cu constelațiile sale. În mijlocul sălii se înălța un altar de marmură, pe care ardea

o flacăra perpetuă. Tăcerea adîncă ce domnea aici și expresia de concentrare de pe toate chipurile m-au făcut să cred că mă aflu într-un templu, fără însă a putea ghici cărei religii îi aparține el. Nu vedeam nici o statuie, nici o pictură, nu vedeam nici preoți ale căror veșminte sau mișcări mi-ar fi putut risipi îndoielile sau îndruma presupunerile. După o tăcere de un minut, câteva voci de o superbă puritate și sonoritate au început să cînte un imn Creațiunii. Execuția mi s-a părut pentru prima oară demnă de geniul lui Haydn și am crezut că într-adevăr ascult un cor de îngeri. Deci printre ele trebuiau să se afle și voci de femeie? Era neîndoișor așa, și această noutate, atît de potrivită cu bunul gust și cu rațiunea, mi-a produs o plăcere nespusă. «Ei bine, mi-am zis, dacă gîngania cu bîzîitul ei și pasărea cu ciripitul ei îl slăvesc pe Cel de Sus, ce închinătate ridicolă și barbară oprește jumătatea cea mai interesantă a spiței umane să-i aducă laude?» Împreunîndu-se cu aburii miresmelor ce ardeau pe altar, sunetele minunate ale acestei muzici se înălțau în tăriile cupolei și păreau că duceau cu ele gîndurile frumoase, avînturile de recunoștință și iubire ce se smulgeau din toate inimile, năzuind spre dumnezeire.

Pe urmă cîntarea a încetat. Un bătrîn venerabil, avînd pe el însemne necunoscute mie, a urcat pe treptele altarului și a rostit aceste cuvinte: «Cetățeni, aducîndu-ne prinosul de recunoștință celui atotbinefăcător, ne-am făcut o datorie sfîntă; dar datoria aceasta va fi o formă deșartă dacă nu vom slăvi divinitatea și cu faptele noastre. Numai dacă vom trăi potrivit legilor omeniei și cu sentimentul de compasiune față de frații noștri nefericiți, sentiment sădit de însuși Dumnezeu în sufletele noastre, vom putea nădăjdui să cunoaștem, cu prețul cîtorva ani de virtute, fericirea veșnică». Și zicînd așa, bătrînul a încredințat mizericordiei celor de față pe cîțiva săraci, ruinați de pe urma unor împrejurări nefericite, într-un chip cu totul nemeritat. Toți s-au grăbit să-i ajute pe măsura puterilor, și după cîteva minute am văzut adunîndu-se o sumă îndestulătoare pentru a scoate din mizerie zece familii.

Eram zguduit de toate cele văzute și datorită unei inconsecvențe inexplicabile, dar frecvente în vis, deodată mi-am uitat numele, țara și m-am simțit un străin venit pentru prima oară la Petersburg. M-am apropiat de bătrîn și fără a mă sfiu cîtuși de puțin de cinul lui înalt, i-am vorbit cît se poate de degajat.

— Domnule, i-am spus, iertați curiozitatea unui străin care, fără a ști dacă trebuie să-și creadă ochilor, îndrăznește să vă ceară explicația atîtor miracole. Oare concetățenii dumneavoastră nu sînt de confesiune greco-catolică? Grandioasa adunare la care am fost martor nu seamănă de loc cu liturgia grecească și nici cu cea latină, ba chiar nu are nici urmă de creștinism.

— De unde ați venit? mi-a răspuns bătrînul. Sau poate studiul istoriei v-a captivat pînă într-atîta încît trecutul a reînviat pentru dumneavoastră, iar prezentul v-a dispărut din vedere? De aproape trei secole, la noi s-a instaurat religia adevărată, adică cultul unui dumnezeu unic și atotputernic, întemeiat pe dogma nemuririi sufletului, a suferinței și răsplății după moarte, eliberat de orice legături cu omensul și cu superstițiile. Noi înălțăm rugile noastre nu pînă la grîu, nici vîscului din stejar, nici sfîntului mir, ci aceluia despre care unul din cei mai mari poeți ai unei națiuni care ne-a fost din vremurile străvechi învățătoare a spus: «Eternitatea e-al lui nume, și-a lui creație e lumea». Printre oamenii de rînd mai sînt babe și bigoți care regretă ritualurile de altădată. Nu poate fi nimic mai frumos, spun ei, decît să vezi o slujbă oficiată de un arhiereu, cînd o duzină de preoți și de diaconi, transformați în lachei ca să-i pună veșmintele, se lasă în genunchi dinaintea lui și îi sărută mereu mîna, în timp ce el șade în jilț, iar toți credincioșii stau în picioare. Spuneți-mi, oare nu era asta o adevărată idolatrie, mai puțin fastuoasă decît la greci, dar mai stupidă, pentru că un slujitor al Domnului se identifica cu un idol. Azi,

la noi nu mai există preoți, și cu atât mai puțin călugări. Orice funcționar superior îndeplinește cu rîndul îndatoririle pe care le-am îndeplinit eu azi. După ce voi părăsi templul, voi merge să împart dreptatea. Cel ce stă de strajă rînduieilor pămîntești nu e oare și cel mai demn reprezentant al lui Dumnezeu, izvorul ordinii din Univers? Nu există nimic mai simplu decît cultul nostru. În templul nostru nu vedeți nici tablouri, nici statui; noi nu considerăm că înfățișarea materială a divinității e jignitoare, dar ea e pur și simplu ridicolă. Muzica este singura artă admisă pe bună dreptate în templele noastre. Ea este limbajul firesc dintre om și divinitate, deoarece ea ne face să presimțim ceea ce nici un grai nu poate să exprime și nici imaginația nu știe să închipuie. Datoria mă cheamă în altă parte, a zis bătrînul, și dacă doriți să mă însoțiți, vă voi vorbi cu plăcere despre prefacerile și reformele care s-au produs în Rusia în răstimpul acestor trei sute de ani asupra cărora se pare că sînteți slab informat.

Am acceptat cu recunoștință propunerea lui și am ieșit împreună din templu.

Mergînd prin oraș, m-au izbit costumele locuitorilor lui. Ele întruneau eleganța europeană și grandioarea asiatică. La o privire mai atentă am recunoscut caftanul rusec, cu oarecari modificări.

— Mi se pare, i-am spus călăuzei mele, că Petru cel Mare a poruncit clasei superioare a societății rusești să poarte straie nemțești. De cînd le-ați desființat?

— De cînd am devenit națiune, mi-a răspuns el. De cînd, încetînd de a mai fi robi, nu mai purtăm livreaa stăpînului. Petru cel Mare, cu toate talentele sale excepționale, era înzestrat mai degrabă cu geniul imitării decît cu un spirit creator. Silind un popor barbar să adopte costumul și moravurile unor străini, el i-a dat într-un răstimp scurt o aparență de civilizație. Dar această civilizație prematură era tot atît de îndepărtată de adevărata civilizație cît de îndepărtată e o efemeră plantă de seră de un stejar bătrîn, crescut sub efectul aerului, al soarelui și al anilor săi mulți, ca un bastion împotriva furtunii și un monument al eternității. Petru era mult prea îndrăgostit de gloria sa ca să fie patriot pe de-a întregul. El voia să savureze în răstimpul vieții sale o evoluție ce putea fi numai rodul unor secole. Numai timpul creează oameni mari în toate ramurile ce definesc caracterul unei națiuni și trasează calea pe care trebuie ea s-o urmeze. Impulsul dat de acest stăpînitor a întîrziat pentru mult timp la noi succesele autentice ale civilizației. Experiențele noastre în artele frumoase, copiate după operele străinilor, au menținut între ei și noi pe parcursul a două secole diferența care îl separă pe om de maimuță. Operele noastre literare, îndeosebi, purtau deja amprenta decadenței înainte de a fi ajuns la maturitate, și literatura noastră, la fel ca și instituțiile noastre, se compară cu un trecut verde pe-o parte și putred pe cealaltă. Din fericire am observat la timp răstăcirea noastră.

Marile evenimente, sfărîmîndu-ne cătușele, ne-au ridicat pe primul loc printre popoarele Europei și totodată au înviorat sîntea aproape stinsă a geniului nostru popular. Am început să punem în valoare vîna fertilă și aproape neatinsă a străvechii noastre literaturi orale populare și în scurtă vreme a răbufnit din ea focul poetic care arde și acum cu atîta strălucire în epopeile și tragediile noastre. Moravurile, căpătînd trăsăturile tot mai caracteristice care deosebesc popoarele libere, au dat naștere la noi unei comedii bune, unei comedii originale. Tiparîțele noastre nu se mai îndeletnicesc cu repetarea și sporirea cantității inutile a acelor traduceri de piese franțuzești, învechite chiar și la poporul pentru care au fost create. Așadar, numai îndepărtîndu-ne de străini, după pilda scriitorilor din țările care au creat la ei o literatură națională, ne-am putut ridica la nivelul lor și, învingîndu-i cu forța armelor, am devenit aliații lor întru geniu.

— Iertați-mă că vă întrerup, domnul meu, dar eu nu văd mulțimea aceea de militari pentru care, așa cum mi s-a spus, orașul dumneavoastră slujește ca centru principal.

— Și cu toate acestea, mi-a răspuns el, noi avem mai mulți soldați decât a avut Rusia vreodată, pentru că numărul lor se ridică la cincizeci de milioane de oameni.

— Cum, o armată de cincizeci de milioane de oameni? ! Glumiți, domnule !

— Nimic nu este mai adevărat, pentru că natura și națiunea fac un tot. Fiecare cetățean devine erou atunci când trebuie să apere pământul care hrănește legile ce-l apără, pe copiii pe care el îi educă în spiritul libertății și al onoarei, și patria al cărei fiu se mândrește a fi. E adevărat, noi nu întreținem aceste uriașe gloate de trântori și de hoți rânduți în regimente, acest flagel nu numai pentru cei împotriva cărora sînt ei trimiși, dar și pentru poporul care îi hrănește, pentru că dacă ei nu nimicesc generații întregi cu armele, le distrug din rădăcină răspîndind bolile molipsitoare. Noi nu mai avem nevoie de ei. Schelele care susțineau despotismul s-au prăbușit odată cu el. Dragostea și încrederea poporului, și mai ales legile, care îl lipsesc pe suveran de posibilitatea de a abuza de puterea sa, alcătuiesc în jurul lui o gardă mai unanimă decât șaizeci de mii de baionete. Ia gîndiți-vă, aveau oare trupe regulate republicile din antichitate cele mai vestite prin faptele lor de arme, ca Sparta, Atena, Roma? Serviciul necesar pentru ordinea internă din țară este făcut pe rînd de toți cetățenii în stare să poarte o armă pe toată întinderea imperiului. Vă dați seama că această schimbare din sistemul militar a adus o uriașă schimbare și în finanțe. Trei pătrimi din veniturile noastre, înghițite mai înainte exclusiv de întreținerea armatei, ceea ce n-o împiedica să moară de foame, se folosesc acum pentru creșterea bunăstării obștești, pentru stimularea agriculturii, comerțului, industriei și pentru sprijinirea celor săraci, al căror număr, sub cîrmuirea părintească a Rusiei, mulțumită cerului scade pe zi ce trece.

În tot timpul acesta am stat în mijlocul Pieței Palatului. Deasupra zidurilor înnegrite de vreme ale palatului flutura drapelul vechi, dar în locul vulturului bicefal cu fulgere în gheare am văzut o pasăre Phoenix plutind în nori și ținînd în plisc o cunună de ramuri de măslin și de imortele.

— După cum vedeți, noi am schimbat stema imperiului, mi-a spus însoțitorul meu. Cele două capete ale vulturului, care semnificau despotismul și superstiția, au fost tăiate, și din sîngele care s-a scurs a răsărit Phoenixul libertății și al adevăratei credințe.

Leșînd pe cheiul Nevei am văzut în fața palatului un splendid pod pe jumătate din marmură, pe jumătate din granit, care ducea spre o superbă clădire de pe celălalt mal al fluviului și pe al cărei frontispiciu am citit: «Sanctuarul justiției este deschis fiecărui cetățean, și la orice oră el poate apela la protecția legilor».

— Acolo, mi-a spus bătrînul, se întrunește Tribunalul suprem, alcătuit din bătrîni națiunii, al cărui membru am cîntea de a fi.

Am vrut să trec podul, cînd deodată m-au trezit sunete de goarnă și de tobă, și țipetele unui țăran beat tîrît la secția de poliție. Mi-am zis că mai e mult pînă mi se va împlini visul . . .

În românește de I.B.

DMITRI MEREJKOVSKI

ALEXANDRU I ȘI DECEMBRIȘTII

— Excelență, ce noutăți ne aduceți? zise cneazul Volkonski ridicându-se în întâmpinarea lui Dibici.

— Ce noutăți? rosti după o clipă de tăcere Dibici, cu glasul surd, descheindu-și gulerul hainei militare de parcă ar fi simțit că se sufocă. Noutatea este următoarea: curierul trimis la Varșovia s-a întors fără nici un răspuns.

— Cum, fără nici un răspuns?

— Așa bine. Telegramele pe care le-am trimis n-au fost desfăcute, curierul n-a fost primit, și în aceeași noapte a fost poftit să plece din oraș interzicându-i-se să stea de vorbă cu cineva...

— Ce spui, ce spui? exclamă Vilie și Volkonski.

— Nu mă credeți, domnilor? Nici eu n-am crezut la început. Dar poftim, citiți. Dibici întinse o scrisoare. Volkonski începu s-o citească și păli după câteva clipe.

* Fragment

— Ce să fie? Ce să însemne, Doamne?

Vilie citi și el și chipul i se lungi vizibil.

Scrisoarea era semnată de marele cneaz Konstantin Pavlovici care comunica că în conformitate cu aprobarea defunctului împărat renunțase la dreptul său la tron în favoarea fratelui, marele cneaz Nikolai Pavlovici, în virtutea rescriptului imperial din 2 februarie 1822.

«Ținînd seama de acestea, nu-mi pot asuma nici un fel de răspundere și nu pot da dispoziții pe care urmează să le primiți la Sankt-Petersburg de la persoanele împuternicite. Eu rămîn la locul meu actual, același supus ca și domniile voastre al noului împărat. Vă doresc numai bine».

— Despre ce rescript să fie vorba? întrebă Vilie, venindu-și în fire.

— Nu pot să știu, răspunse Dibici.

— Împăratul nu ți-a spus nimic?

— Nimic.

— Dar ultima lui voință?... .

— Ultima lui voință a rămas necunoscută.

— Cum, nu și-a adus aminte înainte de moarte?

— Nu și-a adus aminte. Se vede că a uitat.

— Și dumneata ai uitat?

— Eu? N-am uitat deloc. Am avut onoarea să-i raportez majestății sale de cîteva ori, și căutătura pe care Dibici i-o aruncă lui Volkonski era plină de răutate. Dar majestatea sa nu mi-a răspuns nimic. Stătea de parcă era cuprins de apoplexie.

— Ce să fie, ce să facem, Doamne? Șoapta lui Volkonski semăna a delir. Pe neașteptate sări de pe scaun, se lovi cu palmele și strigă: — Dar jurămîntul, ce facem cu jurămîntul?... .

— Ce să facem? Ieri am jurat unui împărat, mîine o să depunem jurămînt altuia. Se vede că nimeni nu mai face caz de jurămînt; și Dibici zîmbi acru, ceea ce-i schimonosi și mai rău chipul. — Rămîne numai de văzut dacă Nikolai Pavlovici va accepta coroana. Deocamdată nici asta n-o știm... . Ei, dar pînă una alta este interregnum. Împăratul a murit, moștenitor nu avem, nu se știe cui aparține Rusia... .

Dibici se ridică, se apropie de masă, turnă rom în pahar, și ridicîndu-l rosti: — Am onoarea să vă felicit domnilor cu doi împărați... sau poate cu nici unul! după care bău. Vilie deschise gura, să spună ceva, dar Dibici îl întrerupse:

— Stai puțin, nu-i încă totul. A fost surpriza numărul unu, iar acum urmează surpriza numărul doi. În hîrțile defunctului împărat am găsit un denunț în care se vorbea de un complot politic din cele mai vaste răspîndit în armata întregului imperiu. Azi-mîine va izbucni revoluția. Poate că a și izbucnit pe undeva, iar noi stăm aici și nu știm... .

— Asta ne mai lipsea, mormăi Volkonski. Vroi să mai adauge ceva, dar limba refuză, capul îi căzu pe umeri, avea chipul palid, leșinase.

— Ei drăcie! altă belea, bombăni Dibici. Ce-a pățit? Un atac de apoplexie?

Vilie îi tamponă tîmplele cu apă, îl desfăcu la gît, îi dădu să miroase amoniac și Volkonski își veni în simțiri, dar era complet turtit.

«Bătrîn ramolit»! își zise Dibici în sinea lui, cu dispreț.

— Povestește-mi. Golițin, cum s-a întîmplat?

— Uite cum: dumneata Pestel știi că sublocotenentul Zaikin a luat Ruskaia Pravda împreună cu alte hîrtii, să le țină la păstrare.

— Știu. Chiar eu i le dădusem cînd am aflat că se știe despre complotul nostru și cînd așteptam în fiecare clipă să fiu arestat. Unde le-a ascuns?

— Le-a băgat sub podea, în casa lui de la Nemirov, apoi le-a cusut într-o pernă și le-a adus la Tulcin. « Faceți ce știți cu ele, ne-a zis, el, la mine nu le mai pot ține. Locul nu e sigur. Sînt destui spioni și apoi mai sînt și șoareci. . . »

— Așadar, șoarecii rod Ruskaia Pravda. Să fie asta o alegorie, Golițin?

— Da, Pestel, poți s-o socotești drept o alegorie.

— Ei, și ce-ați hotărît?

— Multă vreme n-am știut ce să facem. Unii ziceau să le ardem, alții dimpotrivă ziceau « cum să arzi hîrtii ca acestea? Trebuie să le îngropăm în pămînt ». Așa am și hotărît să facem. La început ne-am gândit la cimitirul din Tulcin. Dar acolo e lume multă și autoritățile sînt prea aproape. Le-am împachetat din nou și le-am dus în satul Kirnasovka pe drumul spre Balta, la distanță de cincisprezece kilometri de Tulcin. Am vrut să le îngropăm în vreo grădină sau pe cîmp, dar și așa era primejdios. Puteam să ne vadă niște țărani care și-ar fi zis că e cine știe ce comoară (astăzi toată lumea caută comori), le-ar fi desgropat și le-ar fi dus autorităților. După multă chibzuială, ne-am hotărît să le îngropăm undeva departe pe un teren viran. Ne-am dus la cîrciuma lui Slioma, tîrziu după miezul nopții, de parcă am fi fost contra-bandiști sau falsificatori de monede, și cînd cîrciumarul și nevastă-sa au adormit, ne-am închis într-o odăiță, am așezat hîrțiile într-un cufăr de plumb din cele folosite în artilerie pentru praf de pușcă, iar apoi acesta l-am pus într-un cufăr de lemn. . .

— Așadar, două sicrie ca pentru cine știe ce mort simandicos.

— Întocmai. Cufărul e lunguiet și nu prea mare, parcă ar fi un sicriu de copil. Cînd am bătut capacul, aveam impresia că închidem un sicriu. Eu am băgat în afară de Ruskaia Pravda și Catehismul lui Muraviov, pentru orice eventualitate, cine le-o găsi să le găsească împreună.

— Așadar, Muraviov și cu mine zacem împreună în același sicriu.

— Da, împreună. . . Cufărul era greu, nu-l puteam duce pe braț, l-am aranjat într-o căruță și am plecat. Am luat și felinare cu noi căci noaptea era neagră, nu se vedea la doi pași, mai și ninge, încît am rătăcit drumul. . . Ai fost vreodată prin locurile acelea?

— Am fost.

— Știi, pe stînga, de la drumul ce duce spre Balta, cam la o jumătate verstă distanță, lîngă riul Kozarika e un teren viran. E un loc sălbatic, numai rîpe și tufșuri. Se zice că odinioară niște tîlhari au ucis aici o jupîniță de vițu nobilă. E acolo o cruce. Țăranii evită locul, se tem că noaptea jupînița se scoală din sicriu. Nu departe de această cruce am săpat și noi o groapă ca de copil, am depus cufărul, iar cînd am început să aruncăm pămîntul deasupra și primii bulgări au lovit capacul, am avut chiar senzația că ar fi un sicriu. « Ce-ar fi să-l prohodim, să-i cîntăm Doamne, odihnească-se sufletele adormiților robilor tăi », glumi cineva. L-am îngropat, zăpada s-a așternut deasupra, nu se mai vede nimic. Doar crucea mai indică locul. . .

— Golițin, dumitale îți plac alegoriile?

— Îmi plac nu-mi plac, dar fără ele nu se poate. . . Lîngă mine se afla locotenentul Bobrișcev-Pușkin. Înainte de a ne despărți și-a scos chipiul, a făcut semnul crucii și mi-a strîns mîna. Nu am schimbat nici un cuvînt, dar am înțeles că amîndoi ne luăm angajamentul să facem tot posibilul ca morții să învie. . .

— Precum jupînița aceea ucisă?

— Nu ucisă, ci vie.

— Ei, mult timp o să mai așteptați.

— Chiar de-ar fi mult timp, totuși. . . Adu-ți aminte, Pestel, parabola cu sămînța de muștar. Cînd se seamănă se folosesc foarte puține semințe, dar ele crescînd dau roade foarte multe.

— Altă alegorie... Să lăsăm aceste subiecte, hai mai bine să discutăm despre altceva.

...În biroul lui Pestel totul era ca altădată. Din tablourile lor cnejii Sangujko, moși și strămoși priveau cu tot atîta expresivitate și amenințare încît aveau impresia că-și rotesc pupilele urmărind pe cei ce se uită la ei. Mirosea ca și altădată a șoareci și igrasie. Domnea aceeași singurătate și melancolie.

Lampa ardea cu o flacără stinsă. Lemnele din cămin erau pe terminate. Afară viscolea, vîrtejurile de zăpadă goneau prin fața ferestrelor ca niște fante pale, copacii bătrîni vuiau în parc, își fluturau ramurile ca niște brațe cuprinse de dispare.

— Era să uit. Mai am pe aici niște hîrtioare, spuse Pestel, și scoase din sertarul biroului un teanc. Astea nu merită să fie îngropate. Le pot azvîrli direct în foc.

Aruncă hîrțiile una după alta în cămin. Flacăra izbucni mai puternică și fantele pale se lipiră de geamuri de parcă ar fi privit în odaie cu ochii lor orbi. În hol vîntul urla, de parcă era o haită de lupi flămînzi...

— Rămii aici toată iarna, Pestel?

— Toată iarna.

— Nu ți-e urît?

— Nu, m-am obișnuit. Anul acesta, slavă Domnului, iarna a venit devreme. Cînd or troieni cîmpiile, n-o să mai putem pleca nici noi nicăieri și nimeni nu va putea veni să ne vadă. E liniște, e pace, te simți ca un urs în bîrlogul său. Am să șed, am să-mi sug laba ca ursul, am să caut să mă cunosc după sfatul oracolului. Eventual, mai scriu poate o nouă Ruskaia Pravda. Eu le compun, iar dumneata le îngropi. Și așa trece timpul și viața fără să observi.

Golițin îl privi cu atenție. Părea sănătos, nu mai avea friguri și cu toate acestea era parcă mai tras, iar chipul ca și altădată, imobil, încremenit semăna cu o mască. Conversația lîncezea. Fiecare se gîndea la ale lui și simțea că interlocutorul se gîndește și el la problemele sale. Amîndoi se simțeau stînjiți de parcă ar fi fost doi răniți așezați în același pat și nu se puteau mișca, ca nu cumva să-și provoace reciproc durere.

Pestel începu să-l descoase moale despre tabăra de la Leșinski, despre unirea Societății slavilor cu Societatea de sud, despre jurămîntul făcut.

— Ai jurat și dumneata, Golițin?

— Am jurat.

— De ce ai făcut-o de vreme ce nu putem să ducem planul la îndeplinire?

— De ce nu putem?

— Știi și dumneata de ce. Nu poți face pasul de-al doilea fără să-l fi făcut pe cel dintîi. Atîta timp cît împăratul trăiește nimeni n-are să înceapă... Dar ce, te grăbești din nou, Golițin, nu vrei să rămii la mine cîteva zile?

— Nu pot, trebuie să plec.

— Ce om neastîmpărat. Și unde te duci acum?

— La Kiev.

Pestel îl privi țintă de parcă ar fi vrut să spună ceva, dar nu știa ce anume. Golițin lăsă privirea în jos. Urmare cîteva clipe de tăcere, din precauție, și de aceea jenante.

— Un singur lucru nu pot pricepe, reîncepu Pestel conversația după tăcere, de ce nu sîntem arestați. Stăm aici și tremurăm, ne ardem hîrțiile, le îngropăm și poate că totul este zadarnic. Iată, de trei luni complotul este descoperit și cîți trădători nu s-au găsit: Servud, Vite, Maiboroda și toți sîntem teferi, nimeni n-a fost arestat. Poți să-mi spui ce așteaptă, la ce se gîndesc?...

Îți mai aduci aminte Golițin, ai spus cândva că a te duce cu o petiție la împărat, a aștepta îndurarea lui, nu este numai o ticăloșie, ci pur și simplu o nebulie. . .

— Ascultă-mă, Pestel, rosti pe neașteptate Golițin, de parcă pe întuneric îi venea mai ușor să vorbească decât la lumină. Mai adineaori ți-am spus o minciună. Eu nu mă duc la Kiev.

— Dar unde?

— La Taganrog.

— La Taganrog? La împărat?

— Da, la împărat.

— A, așa? se miră Pestel și nu prea. Nu vedea chipul lui Golițin dar îi auzise vocea și-și dădea seama că zîmbește ironic. . . .

— Așadar, pleci la Taganrog, la împărat, spuse Pestel, cu același zîmbet amar în glas. De ce nu mi-ai spus-o mai înainte? Caraghioși mai sîntem amîndoi, de parcă ne-am juca de-a v-ați ascunselea. Știam doar că pleci la Taganrog. . .

— Știi, Pestel?

— Ei, chiar dacă nu știam, presimțeam. De aceea te-am și așteptat. N-am făcut decât să mă gîndesc la această călătorie, să mă tot gîndesc mereu. Avem de terminat discuția aceea, dacă-ți amintești, despre ticăloșie, sau despre. . . nebulie. Ar trebui s-o terminăm, căci noi doi nu sîntem nici ticăloși, nici nebuni. Iar dacă e neapărat nevoie să alegem una din două, mai bună e nebulia, nu-i așa? . .

Golițin tăcea fără să-l privească pe Pestel, simțind însă cum ochii acestuia se întunecă și privirea lui grea, de nesuportat, se lasă asupra lui.

— Uite ce-ți propun, Golițin, rosti Pestel cu un glas schimbat. Hai să mergem împreună.

— Împreună, unde?

— La Taganrog.

— La ce bun?

— Parcă nu știi!

Golițin știa, dar simți că frica pune stăpînire pe el ca în vis. Vroia și nu-și putea aminti de Sofia, de împărat, de ceea ce-l chinase toate aceste luni: « Trebuie ucis, dar nu eu, ci altul să-l ucidă ».

— Ai spus atunci, continuă Pestel, că noi doi sîntem chit. Amîndoi știm ce trebuie să facem, nu o facem, nu putem, ceea ce înseamnă că amîndoi sîntem ticăloși. Ai spus-o însă atunci din compasiune pentru mine. Dumitale nu ți-ai spune-o. . . Lasă, lasă, să nu luăm nici o hotărîre, dar să plecăm împreună, să vedem lucrurile la fața locului, să încercăm. . . Nu mă refuza, Golițin, nu mă refuza! repetă el cu glas de implorare și amenințare, iar privirea i se făcea tot mai grea, tot mai grea. Nu vrei? . . șopti și-și apropie fața de cea a lui Golițin.

« Dacă are să mă scuipe drept în obraz, are dreptul s-o facă », își zise Golițin. — Fie, să mergem. Și în aceeași clipă simți că spusese dar și făcuse un lucru ce nu mai putea fi remediat. Nu mai conta dacă va ucide sau nu, era ca și cum ar fi ucis.

— Ei, slavă Domnului! Eram convins că n-ai să mă refuzi. Pestel oftă cu ușurare.

Se așternu din nou tăcerea. Numai urletul lupilor se auzea în horn, din camera alăturată veneau tot felul de foșnete, zgomote, troznituri, ai fi zis că cineva se strecoară prin odaie. Apoi pașii se auziră atît de deslușit, încît cei doi se întoarseră și văzură în dreptul ușii o namilă în alb. Oare nu cumva intrase în casă, vreuna din fante-mele acelea palide care goneau prin fața ferestrelor?

— Cine e? Cine e? strigară amîndoi.

— Dumneata ești, Pestel? spuse într-o franceză impecabilă omul ce stătea în dreptul ușii.

— Naiba să te ia, dragul meu ! Ce spaimă am tras. . . Am crezut că ești o fantomă răspunse și Pestel în franceză, rîzînd.

Golițîn recunoscă pe cneazul Alexandr Ivanovici Bariatinski, căpitan în regimentul de gardă al husarilor, membru al organizației din Tulcin al Societății secrete din sud.

— De ce stați domnilor pe întuneric? întrebă mirat Bariatinski.

— S-a stins lampa, iar ordonanța doarme dusă, n-o poți trezi. Vezi că pe aici prin apropiere este o luminare, spuse Pestel.

Bariatinski găsi lumina pe masă, ieși în antreu și fără să-l trezească pe Savenko care sforăia dus, aprinse lumina la opaițul din colț.

— Domnilor, o noutate foarte importantă, începu Bariatinski, revenind în birou. În genere, se bălăba, iar acum și mai mult, probabil din cauza emoției. Mult timp nu putu rosti fraza, dar în cele din urmă le spuse: A de-ce-dat. . . Împăratul a decedat. . .

— Ce vorbești? Imposibil ! exclamă Pestel cu acea uimire pe care o trezește totdeauna în oameni știrea neașteptată a morții cuiva.

— Împăratul a murit? Lui Pestel tot nu-i venea să creadă și se mira mereu. Să fie oare adevărat? De unde știi?

— Aseară, la orele nouă, s-a primit o înștiințare la Statul major prin curier, din Taganrog, transmisă de generalul Dibici.

— Ciudat, ciudat, rosti Pestel cu o voce surdă, dus pe gânduri. Numai ce-am vorbit aici despre el, și cînd colo. . . Nu cumva să fie și asta o alegorie? Ce zici, Golițîn?

— O ocazie ca asta nu mai prindem nici peste cincizeci de ani, încheie Baratsinski, și dacă o pierdem înseamnă că sîntem niște ticăloși.

— Dumneata ce crezi, Golițîn, întrebă Pestel.

— Ceea ce am crezut totdeauna — trebuie să începem.

— Ei, atunci cu Dumnezeu înainte. Dacă e de început, să începem, spuse Pestel și zîmbi. Ca de obicei, zîmbetul îi întineri chipul și-l făcu neobișnuit de atrăgător.

Au început să discute planul de acțiune. Au hotărît că Pestel și Bariatinski să plece la Tulcin ca să pregătească pe membrii societății de acolo. Golițîn urma să plece la Petersburg ca să unească societatea din nord cu cea din sud, ceea ce era acum mai necesar ca oricînd. Pestel era convins că totul va porni din Petersburg.

— Domnilor, dumneavoastră începeți acolo, iar noi aici. La Tulcin, vom pune mîna pe regimentul Viatka, vom aresta pe șeful statului major și pe comandantul regimentului. Acesta va fi semnalul de pornire.

— Armatele răscolite se vor îndrepta mai întîi spre Kiev iar de aici spre Moscova și Petersburg. După primele succese ale răscolului, dacă Sinodul și Senatul nu vor ceda benevol, le vom obliga să publice două manifeste. Primul din partea sinodului, prin care să se ceară prestarea jurămîntului unei conduceri supreme formată din directorii societăților secrete, al doilea din partea senatului, proclamînd republica.

Au discutat toată noaptea pînă dimineată. În zori viforîta se potolise. Soarele răsări și în jocul razelor de soare, geamurile înghețate păreau albastre, trandafirii. Golițîn își aminti de întîlnirea pe care o avusese în casa lui Relev unde-l ascultase pe Pestel vorbind. Ideile acestui om i se păreau asemănătoare cristalelor de gheață scînteind la lumina razelor de lună. Nu cumva acum aceste cristale nu vor mai arde la lumina moartă a lunii ci se vor aprinde de flăcările vii ale soarelui. . .

În romînește de Tatiana Nicolescu

14 DECEMBRIE

KÜCHELBECKER • UN SOLDAT • UN COPIST • UN OM ÎN
CAFTAN • 1-UL ȘI AL 2-LEA MARINAR • UN ZIDAR ÎN VÎRSTĂ •
UN ZIDAR TÎNĂR • UN BĂTRÎN • UN NEGUSTOR • OMUL CARE
L-A ADUS PE RĂNIT • O CALFĂ • UN SUBOFITER • UN RĂNIT

O curte mare, spațioasă, care se umple repede de lume. Învălmășeală

UN SOLDAT DIN REGIMENTUL DE GARDĂ MOSKOVSKI: Aici ! Aici ! Toată lumea aici !

COPISTUL: Curtea asta nu e prea încăpătoare, toți n-au să încapă aici. Ar trebui să-i mai oprim.

SOLDATUL: Se trage cu mitralii, și tu: să-i oprim. Șoarece de cancelarie ! Aici !
OMUL ÎN CAFTAN: Norocul nostru că e casa fără stăpîn. Era a lui Narișkin, dar acuma a vîndut-o lui Miatlev și de-aia, pînă una-alta, stă nepăzită. Rămînem aici. Toate curțile sînt zăvorîte ! Aoleu ce halima !

UN MARINAR DINTR-UN ECHIPAJ DE GARDĂ: Prima salvă — în senat, sus pe acoperiș, a doua — în oameni. Au tras în ai lor !

AL 2-LEA MARINAR: Primul artificier n-a vrut să tragă în ai săi, au adus altul și ăsta a tras ! Uite de-aia. Acuma să te ții !

COPISTUL: Dacă proptim poarta cu un drug pe dinăuntru, putem sta foarte bine pînă s-o potoli. Altfel o să vină puhoi de oameni... Nici nu mai pot să răsufliu.

DOI MEȘTERI ZIDARI.

ZIDARUL ÎN VÎRSTĂ: Am zis, pînă s-o lăsa întunericul. Cum s-o întuneca, toată lumea în piață. Hai că încă nu s-a sfîrșit. Filka, unde-s pietrele? Le-ai adunat?

ZIDARUL TÎNĂR: Le-am adunat. Da' Andrei s-a urcat sus pe acoperișul senatului. E lume multă acolo sus.

BĂTRÎNUL: De unde sînteți?

ZIDARUL TÎNĂR: Noi sîntem de la catedrala Sfîntului Isachie. Catedrala încă nu există, e abia în construcție. Dar noi sîntem acilea.

SOLDATUL: Nu mai e nimeni sus pe acoperiș. L-au gonit cu mitraliile.

ZIDARUL ÎN VÎRSTĂ: Încă nu s-a sfîrșit, eu așa zic. Să așteptăm pînă s-o întuneca. NEGUSTORUL: A doua oară nu mai jurăm. I-am jurat credință lui Constantin, S-au scos și bilete de bancă cu Constantin Întîi. Și acuma e altul. A doua oară nu mai putem să jurăm.

COPISTUL: La noi la canțilerie i-au pus și portretul: majestatea sa autocrată Constantin Întîi. La o adică se poate depune jurămîntul și a doua oară, numai să nu fie și a treia.

SOLDATUL: O să fie ea și a treia. Ai făcut vreodată de sentinelă fără să fi schimbat? Ai defilat la paradă? Cunoști regulamentul interior? Ai toți dinții în gură? Ei las' c-o să fie el și a treia oară. Ai să juri credință cui trebuie.

BĂTRÎNUL: Noi ăștia din compania de gardă sîntem obișnuiți cu de toate. Îmi aduc aminte de Petru al Treilea — pe ăsta l-au curățat repede. Vezi bine, nu aici, la vilă. Și după aia s-a pornit... Mi-l amintesc pe Pavel Petrovici, Stăteam de planton. L-au omorît la ceasurile două și jumătate. Acuma toate se fac anapoda. Amurgește. O fi patru. Și încă n-avem pentru cine să depunem jurămîntul. Mai e ceva ce nu pricep: ce caută aici civilii? Ce se tot foiesc pe-aici civilii? Am văzut doi. E prima oară că văd așa ceva. Niciodată n-au mai fost civili. Pare-mi-se, ei comandă. Au pistoale. Cine or fi? Asta-i ceva nou. Așa ceva n-am mai pomenit. Să vezi ce dandana iese! U-iu-iu! Da' tu cine ești?

Dînd urmare unei intenții mai vechi, la sfîrșitul anilor '30, Iuri Tinianov abandonează genul dramatic: vrea să scrie o piesă despre poetul și dramaturgul Wilhelm Küchelbecker (1797—1846), unul din fruntașii decembriștilor, implicat în insurecția din decembrie 1825. În această piesă el poate să folosească o serie de materiale noi, descoperite recent. Tinianov speră să-și vadă piesa pusă în scenă la Teatrul Academic de dramă « A.S. Pușkin » din Leningrad, avîndu-l în rolul titular pe N.K. Cerkasov. Dar speranțele acestea nu s-au împlinit, pentru că a izbucnit războiul.

Piesa « Paisprezece decembrie », din care publicăm partea finală, începînd cu ziua insurecției, 14 decembrie 1825, și sfîrșind cu surghiunirea lui Küchelbecker, prezintă în primele tablouri o seamă de imagini din Petersburgul acelor zile, cu oameni și întîmplări ce gravitează în jurul eroului, angajat în activitatea potrivnică autocrației.

SOLDATUL: Te-am mai văzut. Tu ai dat semnalul?

FLAUTISTUL: Eu.

BĂTRÎNUL: Câți ani ai, de te-ai vîrit într-un bucluc ca ăsta? Cum te cheamă?

FLAUTISTUL: Am treisprezece ani. Mă cheamă Andreev Feodor. Sînt flautist într-un echipaj de marină de gardă.

DOI SOLDAȚI poartă pe un subofițer pe o brancardă făcută din două puști peste care e pusă de-a curmezișul o sabie și e întinsă o manta.

SOLDAȚII: Ferește! Faceți loc! Vezi că ducem un rănit!

NEGUSTORUL: Mitralii?

UN SOLDAT: Nu, glonț. Un atac al gărzii călare. Atacul a fost respins. Au căi nepotcoviți. Pe el l-a lovit un glonț.

ÎNȚIUL SOLDAT: Și ce stați? Luați-o spre Neva și de-acolo, pe gheață.

MARINARUL: Pe Podul Isakie sînt tunuri. Ia vezi! Le-au adus obuze la toate.

ALT MARINAR: Pe Neva gheața e subțite. O să se spargă sub ei.

ÎNȚIUL SOLDAT: Doar n-or să stea aici!

ALȚI CÎȚIVA MARINARI. KÜCHELBECKER. Ține în mîină un pistol.

COPISTUL (către Omul în caftan): Trebuie să ne adăpostim aici. N-am încredere în oamenii ăștia. Cunoști curtea asta, nu? Ce-i cu țarcul ăsta?

OMUL ÎN CAFTAN: E pentru lemne.

COPISTUL: Eu mă bag acolo. (Intră în țarc).

OMUL ÎN CAFTAN: E o idee! (Îl urmează).

CALFA: Acolo o să răsufliți mai ușor.

COPISTUL (scoate capul): Hai că ne aranjăm noi!

KÜCHELBECKER: Alexandr! Sașa! Nu mă aude. (Către Soldat). Nu l-ai văzut pe Odoevski? Era adineauri aici.

MARINARUL: Cine? E civil?

KÜCHELBECKER: Nu, ofițer din garda călare. Era aici în patrulare, între Regimentul Moskovski și marinari. Unul tînăr.

SUBOFIȚERUL: În patrulare? Mi se pare că l-am văzut.

KÜCHELBECKER: Le striga celor din garda călare: « Oare vreți să vărsați singele fraților voștri? »

MARINARUL: L-am auzit. Tînăr, zici?

KÜCHELBECKER: Mai tînăr ca toți și mai bun ca toți.

SUBOFIȚERUL: L-am văzut. A trecut în galop pe lîngă manej și după aia a descălecat.

KÜCHELBECKER: Dar l-am văzut adineauri aici. Era aici adineauri.

SOLDATUL: Nu l-am văzut, Ce, parcă poți să vezi ceva?

KÜCHELBECKER: Of, Sașa! Și acum o să murim! Onorabil! (Tare.) E rușinos să aruncați armele! Nu vă predați! Încă nu e totul sfîrșit! Mîine vom reincepe! Totul se va schimba!

BĂTRÎNUL: Poftim! Un civil! Eu ce ziceam?

ZIDARUL ÎN VÎRSTĂ: Auzi, cică încă nu e totul sfîrșit.

KÜCHELBECKER: Popor al Rusiei! Soldați din echipajul de gardă! Împotriva robiei! Pentru libertate! Le vom lua tunurile! Amintiți-vă de Suvorov! La baionetă!

RĂNITUL (îl atinge cu mîna pe Küchelbecker, încet): Am învățat carte la dumneavoastră, la școala de cartografie. Trebuie să faceți careu.

KÜCHELBECKER: Titov? Ești rănit? Popor al Rusiei! Ostași! Înainte, pentru

libertate ! (Se apleacă deasupra rănitului.) Ce-i de făcut ? Titov, eu nu știu să comand ! Trebuie să le luăm tunurile.

RĂNITUL: Ascultați ce vă spun eu. Numai dați-mi apă !

KÜCHELBECKER (către Flautist): Băiețș, adu o bucată de gheață sau puțină zăpadă !

Flautistul dă apă rănitului. Rănitul bea lacom.

BĂTRÎNUL: Dacă-i pe-așa, nu mai e nevoie să așteptăm căderea nopții. Am zis eu că e un civil. Acuma-i altceva !

RĂNITUL: Acum comandați: drepti !

KÜCHELBECKER (cît poate de tare): Drepti !

Toți s-au ridicat. Küchelbecker ascultă, aplecat deasupra rănitului.

RĂNITUL: Strîngeți rindurile ! Alinirea !

KÜCHELBECKER: Strîngeți rindurile ! Aproiați ! Aproiați !

RĂNITUL: Unde sîntem aici ? Unde e poarta ? (Se ridică în capul oaselor). Alinierea la stînga !

KÜCHELBECKER: Alinierea la stînga !

RĂNITUL: Flancul stîng înainte !

KÜCHELBECKER: Flancul stîng înainte !

RĂNITUL: Unde sîntem ? Acolo e poarta ?

KÜCHELBECKER: Acum, toți ca unul, la stînga ! Ocolire la stînga !

RĂNITUL (abia auzit): Baloneta la armă ! (Își pierde cunoștința).

KÜCHERLBECKER (aplecat, încet): Titov ! Nu m-aude ! Sașa ! Pușkin, Griboedov, toți sînt cu mine ! (Tare.) La baionetă ! Înainte ! Înainte ! (Se șterge de frunte.) Înainte marș ! Da ! Înainte marș ! Le vom lua tunurile !

Toți s-au pus în mișcare. O salvă de mitralii. Cade Flautistul, apoi alții. Gemete. Totul s-a învălmășit.

TABLOUL 6

O odaie la Gorki. Pomul de Crăciun

MĂTUȘA: O rochie de nuntă, Eudoxie, e, știut lucru, cît se poate de simplă, fără volănașe și fără crinolină. Am eu o croitoreasă pe cînstă și ți-aș ceda-o cu dragă inimă, dar îmi e de treburîță. Sînt o muceniță, Eudoxie, unchiul e bătrîn și bolnav, nu face un pas, dar mie îmi cere să arăt tînără.

Dunia începe să se plimbe prin odaie.

MĂTUȘA: Știi, Eudoxie, nu mai pot de bucurie că faci nunta aici. După aceea, rămîneți la noi. Ce splendid e că a coincis cu pomul de Crăciun ! Vai, unchiul e înnebunit din pricina lui Guillaume. Ieri zice: Guillaume e nobil. Ce frumos ! Nu fi tristă, Eudoxie, că întîrzie. Ce mai e, Doamne, și cu tronul: ba Constantin, ba Nicolas. Mai întîi l-au depus jurămîntul lui Constantin, apoi lui Nicolas. (În șoaptă). Cică au cîrtit rău. A ieșit un scandal ! Noi nu admitem, zic. De-aia e și primejdios pe drumuri. Și de-aia întîrzie și el.

DUNIA: Cine zice asta ?

MĂTUȘA: Ce să zică ?

DUNIA: Că nu admit.

MĂTUȘA: Tocmai aia e și că nu știe nimeni. Am fost la Semionovi: ei zic că ofițerii; am fost la Kriștofovici: ei zic că soldații. Levașov mi-a spus-o fără ocol: niște indivizi suspecti, în fracuri.

DUNIA: În fracuri ? Cine să fie oare ?

DUNIA: Ai uitat ceva?

KÜCHELBECKER: I-am spus lui Semion: lasă totul... Am lăsat tot. Mi-am lăsat toate cărțile. Aș vrea să-ți spun...

Dunia rămîne în așteptare. Küchelbecker a văzut un ziar. Îl citește.

KÜCHELBECKER: Scrie aici despre garda călare. În gardă e Sașa Odeovski. L-am strigat după ce totul s-a sfîrșit: Sașa, Sașa! Nu mi-a răspuns. Poate nu m-a auzit?

DUNIA: O, desigur că nu te-a auzit.

KÜCHELBECKER: L-am strigat nu prea tare: Sașa! Credeam că are să mă audă. Tunurile amuțiseră. Era aproape de tot. Trebuia să-i spun...

DUNIA: Voi ai adineauri să-mi spui ceva?

KÜCHELBECKER: Nu, voiam numai să spun despre pomul acesta... despre odaia asta... Tu cum crezi, aș putea să rămîn aici o săptămînă, sau o lună?... Poate că tu... Adică nu, voiam numai să spun că nu-mi trebuie nimic altceva, și că toată viața mi-am dorit liniște, și că aici... cu tine... Sau lasă... *Scoate din buzunar o foaie de hîrtie.*

DUNIA: Ce-i asta?

KÜCHELBECKER: Nu știu despre cine e vorba: înalt, slab, părul castaniu, cînd vorbește, strîmbă din gură, merge puțin într-o parte, lungeste cuvintele, în vîrstă de treizeci de ani...

DUNIA (*își frînge mîinile*): De unde ai asta?

KÜCHELBECKER: A smuls-o Semion de undeva. Îi lipsește începutul.

DUNIA: De unde a smuls-o?

KÜCHELBECKER: De pe un stîlp de verastă.

DUNIA: Despre cine e vorba?

KÜCHELBECKER: Nu știu. Desigur că nu e vorba de mine...

DUNIA (*își acoperă ochii cu mîna*): Nu te gîndi la nimic, dragul meu. Peste cinci minute mă întorc. N-ai vrea să te uiți puțin la manuscrisele tale, la scrisori? Am luat totul atunci, așa cum m-ai rugat. Astă vară voi ai să scrii aici... Uită-te la ele. Mai încălzește-te la șemineu. (*Îi pune în față teancul de manuscrise și iese.*)

KÜCHELBECKER: În vîrstă de treizeci de ani... (*Brusc scoate din buzunar legitimația și o citește*). Născut în anul o mie șapte sute nouăzeci și cinci. Am treizeci de ani. În vîrstă de treizeci de ani... (*Cu mișcări încete rupe în două legitimația și o aruncă în șemineu.*) Ce mai pîrîie focul! Pîrîie numele meu. În vîrstă de treizeci de ani. Dar acum care e numele meu, cine sînt eu? la să mă gîndesc... Un om fără neam. Unde-i Semion? (*Își scoate fracul, își încălzește mîinile, se uită la manuscrise.*) Dunia a adus toate scrisorile. (*Citește.*) Greci, Bulgarin, Bulgarin, Greci. Oho, ce de-a scrisori! De ce trebuia să le aducă aici? (*Citește.*) « La mine la vilă vei scrie imediat o mulțime de versuri și de proză, și imediat ai să poți să-mi dai datoria ». O, vila lui — mare lucru! Am onoarea. (*Aruncă scrisoarea și o calcă în picioare*). Înainte de a deveni hîrtie a fost o cîrpă. (*Privește uimit.*) O scrisoare de la Kondrat? Cum a ajuns scrisoarea asta aici? Am pus-o în buzunar și am uitat de ea? Nu a fost deschisă. (*Deschide plicul și citește.*) « Umbra lui Byron » încă n-a apărut... » N-a apărut nici pînă acum. Am găsit o serie de greșeli: « cin » în loc de « rang ». la te uită! Probabil că nu eram acasă. Scrisoarea asta a adus-o Nikita. N-a apărut nici pînă acum... Ce-ar fi s-o trimit la tipar imediat? Să-i spun Duniei? (*Pune scrisoarea în buzunar, rămîne o vreme în picioare, privind înainte, apoi scoate iar scrisoarea. Cu un glas surd.*) Prea tîrziu, Kondrat! Rămii cu bine, Kondrat! (*Aruncă scrisoarea în*

foc.) O scrisoare de la Puşkin. Mi-a trimis nişte versuri la aniversarea liceului « O, frate întru muze şi destin »... Tu-mi eşti frate pentru că... (şoptit) în curind... autocraţia... (Citeşte.) « Mă bucur că te afli în viaţă » — cenzorul n-a observat. E în exil, s-ar putea să-i dăuneze. (Aruncă scrisoarea în foc.) Ce sărac sînt acum! Iată şi o scrisoare de la Griboedov. (Citeşte.) « Am fost chemat la von Fock, am ars tot ce am scris cîndva. I-am scris lui Bulgarin un blestem pentru prietenia cu cancelaria specială. Ai dreptate ». (Se lasă în genunchi, duce scrisoarea la piept, apoi o lasă să cadă în foc.) Fraţilor! Alexandri! Împreună! Salvaţi-vă! Cum oare au să se salveze acum? (Scrisorile ard.) Iată, mi-am ars urmaşii. Ei, numai ei mi-au luat apărarea! O, frate al meu... (Se ridică.) Şi acum, rideţi!

SEMION (intră pe furiş): Vasil Karlovici! V-am făcut rost de nişte haine de la un cioban. Poruncă de la domnişoara.

KÜCHELBECKER: Semion, de ce ai smuls de pe stîlp anunţul acesta? Îi lipseşte începutul. De ce l-ai smuls?

SEMION: Ca să nu se sperie calul.

Pauză

KÜCHELBECKER (se uită nedumerit, apoi se îmbracă în straie ţărăneşti: cămaşă, obiele): Uite cînd mi-a fost dat mie să-mi pun straie din popor. (Se priveşte uimit).

SEMION: Hainele astea, vezi bine, nu-s de la oraş: opinci. Nu prea-s arătoase. Deh, strai de om sărac.

KÜCHELBECKER: E minunat!

SEMION: Astea-s opinci. Le-am luat de la un moş. În pantofi, să avem iertare, n-o să vă simţiţi prea bine. La cămaşă şi obiele nu se poate fără opinci.

KÜCHELBECKER (şi-a pus opincile, se priveşte): Interesant! Toată viaţa am visat să port straie din popor, şi e foarte interesant că le-am înbrăcat abia azi.

SEMION: Lăsăm calul să mai mînince, să se odihnească un pic, şi după aia putem pleca mai departe. Eu unul îl înţeleg. Îl schimbăm. Cînd o obosi, îl schimbăm în obor sau la vreun negustor. Cu aşa cal ajungem la capătul lumii. Ca la curse, Velghem Karlîci. Mai tare ca Leonid ăla al dumneavoastră!

KÜCHELBECKER: Hai mai taci! Mi se sfîşie inima cînd te aud. Eu uite ce-ţi spun: acum nu prea trebuie să vorbim.

SEMION: Voiam să zic că cu calul ăsta eu unul mă prind... pînă la capăt. Pînă la capăt, Velghem Karlovici. Calul şi cu mine. Şi cu dumneavoastră. Vă scoatem noi la liman! Eu mă pricep la cai. ăsta-i cal cazon.

KÜCHELBECKER: Sînt şi eu cu tine, Semion. Întotdeauna ţi-am fost prieten.

Semion iese. DUNIA.

DUNIA: Ian te uită! la stai! Nu te mai recunosc. Poftim. Ți-am făcut rost de o legitimaţie. E veche. (Îi dă legitimaţia).

KÜCHELBECKER: N-ai să mă crezi, Dunia, ce ușor mă simt în straiele astea. Şi ştii, totul s-a sfîrşit. Acum am să-mi adun gîndurile. Da, acum am s-o pornesc pe drumuri de ţară. Cu Semion. Poposim la cite-o colibă, la cite-un cioban, la cite-o casă. E foarte posibil ca undeva să reuşesc... A început o altă epocă. Vezi, şi hainele sînt altele. Nu se poate ca eu, ca pe mine... E împotriva firii omului. Trebuie să mă grăbesc. Nu pot să mai zăbovesc aici. Calul e gata. (Citeşte legitimaţia): « Matvei. Prokofiev Zakrevski... soldat în Regimentul Kexholm... » Soldat. Eu sînt Matvei Zakrevski. « Carte nu ştie ». Eu nu ştiu carte. « A intrat în serviciu în anul una mie opt sute trei ». Aveam opt ani! « Cu acelaşi grad... Ordin cu prezenta legitimaţie... » Cine e omul acesta, Dunia?

MĂTUȘA: La Semionovi spuneau că sînt poeți, oameni de condei.

DUNIA: Oameni de condei? Și unde, mă rog?

MĂTUȘA: În piață, vezi bine. Doar acolo, în piață, s-a depus jurămîntul, nu?
Dunia merge înainte și înapoi, frîgîndu-și mîinile.

MĂTUȘA: Uita așa mă frămîntam și eu înainte de nuntă. Dar tu i-ai adus aici
chiar și cele de trebuință pentru lucru. Nu-ți face griji. Vrei să-ți ghicesc?
(la cărțile).

DUNIA: Da, ghicește-mi.

MĂTUȘA: Pentru casă, pentru inimă, să se-implinească, inima să se potolească.
Tu gîndește-te neapărat și are să se împlinească. Taie!

Dunia pune mîna pe cărți, dar nu le taie.

(Întinde cărțile.) Les valets — asta înseamnă alergătură. Unde-i nuntă e și aler-
gătură. Drum lung, ba nu, toți patru — asta înseamnă birfă. Birfă mare. Uf,
că pizmărețe mai sînt...

Dunia ride înfundat

Nu iese cartea. Stai puțin să văd pentru inimă. Valetul de pică... N-ai tălat,
de-ai a ieșit el. Te-am rugat să tai.

DUNIA: Ce înseamnă asta?

MĂTUȘA: Nimic.

DUNIA: Totuși înseamnă ceva.

MĂTUȘA: Ala e că nu înseamnă nimic. Uite-așa, nimic. Un gol sufletesc, nulleté.
Nimic. Nu te-ai gîndit la nimic și de-ai a nici n-o să iasă. O fi el ce-o fi, dar
cartea nu arată nimic. Dar să știi că ăsta nu e vreun semn.

Dunia ride înfundat

Și acuma, să mă scuzi, Eudoxie, scumpa mea, te las. Nu fi tristă. Trebuie să merg
la Semionovi și la Levașovi, am atîta treabă! Uf, sînt o muceniță cu toate
treburile astea! Mai aflu și ceva nouăți. Nu fi tristă. *(O sărută și iese.)*

DUNIA *(face cîțiva pași prin odaie, se apropie de un vraf de manuscrise, se lasă
în genunchi și vorbește așa de parcă ar cînta)*: Asta e că nu e nimic. Nimic,
nimic. Un gol sufletesc, nulleté, nimic. Nu te-ai gîndit la nimic și n-o să iasă
nimic. ăsta nu e vreun semn. Trebuie să merg la Semionovi și la Levașovi,
sînt o muceniță! Indivizi suspecti în fracuri! *(Izbucnește în plîns. Se așează
la pian și cîntă un vals de Titov).*

Küchelbecker. E plin de zăpadă. Poartă un cojoc peste frac. Cu un gest caracte-
ristic de birjar își plesnește minușile. Se apropie de Dunia, fără s-o salute, se
așează, rămîne o vreme tăcut, apoi vorbește cu glas scăzut.

KÜCHELBECKER: O singură zi a decis totul. Sînt nefericit, fugar.

DUNIA *(ride)*: Dragul meu, ai zăbovit așa de mult! Te aștept aici de zece zile.
Ne cununăm aici, nu-l așa? *(Abia auzit)*. Poți să vorbești obișnuit, nu în
șoaptă. Nu s-a întîmplat nimic. Scoate-ți cojocul. Am să-ți cînt un vals.

Küchelbecker și-a scos cojocul. Dunia se ridică îngrozită.

DUNIA: Ești în frac?

KÜCHELBECKER: Da, nu mi l-am scos, n-am fost pe-acasă.

DUNIA *(s-a așezat iar și ride înfundat)*: Am să-i spun mătușii că ai să te cununi
în frac. Doar n-ai nimic altceva, nu?

KÜCHELBECKER: N-am nimic. l-am spus lui Semion: capul e mai scump ca o
moșie. Tot ce am e pe mine.

DUNIA: Dar unchiul are... adică nu.

KÜCHELBECKER: Am să-l rog pe Semion, îmi găsește el ceva.

DUNIA: Semion e aici? Las' că-l spun eu. Să-ți fac un ceai.

Küchelbecker face cîțiva pași prin odaie, își freacă fruntea, apoi se oprește.

DUNIA: Nu știu. Un soldat.

KÜCHELBECKER: Unde e acum?

DUNIA: Nu știu. A murit. Ți-ai pus haine de cioban. Poate nu trebuia?

KÜCHELBECKER: Ba da. Trebuie să ne grăbim. (O îmbrățișează pe Dunia și o sărută. Îmbracă cojocul, se încinge, își pune în cap căciula țuguiață adusă de Semion, o scoate, face o plecăciune adîncă, își pune iar căciula).

MĂTUȘA (intră): O, Wilhelm, Wilhelm, bietul meu Wilhelm! Ce au făcut ei din tine! Ce-i cu hainele astea de bilci? Ce-i cu căciula asta? Semen! cu un bufon!

KÜCHELBECKER (ofensat): Sînt niște haine foarte comode. Și nu semăn cîtuși de pușin cu un bufon. Căciula asta e tocmai la locul ei. E de croială populară.

DUNIA (ride și plînge): Dragul meu, dar chiar că ai să fi recunoscut. Pune-ți altceva în cap. (Deschide dulapul, scoate un chipiu vechi și i-l pune pe cap). Acum n-are să te recunoască nimeni. (Ride și plînge). Și acum, repede, repede! (Abia auzit). Am văzut adineauri un guard, zicea că vine o patrulă. Dumnezeu să te aibă în pază! (Se uită la chipiu, plînge și ride).

KÜCHELBECKER: Nu, n-am să-mi pun chipiul acesta. Îmi pun căciula și nimic altceva. (Își scoate chipiul).

Intră SEMION și face o plecăciune.

SEMION: Am tras trăsura.

MĂTUȘA (către Küchelbecker): Da! Dumnezeu să te aibă în pază! Drum bun! Eu știu tot. Las' c-o să fie bine. Hai, plecați, plecați!

Küchelbecker și Semion ies. Dunia îi conduce.

TABLOUL 7

Fortăreața

KÜCHELBECKER (șade cu capul prins în miini, zguduit de plîns sau poate rîzînd infundat). Are în față o cîrticică: Pușkin scria în « Ruslan »:

O, cîmp al morții, cine oare
Te-a fost umplut de oseminte!

Iar aici:

O, Pușkin, cine te-a-nvățat
Să ne vrăjești cu-a tale versuri!

Iată și o onomatopee:

Rațele măcăie scurt bălăcindu-se-n cîrd în băltoace.

Giștele gădăie lung, mîndre-notînd în băltoace...

Frumos! Ce zi superbă! Douăzeci și șase mai! (Socotește ceva). Am un calendar foarte exact: mîncea cămășil. Detașabil: un fir, o zi. Azi e douăzeci și șase mai, ziua de naștere a lui Pușkin.

Dar cine mi-o fi trimis almanahul? Mare eveniment! Așadar mi s-a permis să primesc un almanah! Cred că mi l-a trimis Dunia! Oare cîți ani o să mă aștepte Dunia? N-aș vrea s-o nenorocesc. O absolv de promisiune. Ce bine-mi pare că mi-a trimis acest almanah! Vorbesc aiurea: doar nu ea mi l-a trimis! Nu putea să mi-l trimită ea. Dar oricum o fi, îi mulțumesc.

Nu, ziua asta nu poate să treacă așa. E ziua lui Alexandr.

Pușkin, Griboedov.

Ziua aceasta am s-o sărbătoresc.

Dar cum?

Ei bine, am să văd de-aicl pentru prima oară cerul. Mă urc pînă la geam, și în cinstea lui Alexandr am să privesc cerul! Ura!

VOCEA DIN FERESTRUICĂ. Nu e voie de strigat.

KÜCHELBECKER (*încet*): Nici nu mă gîndesc. Azi vreau să citesc ceea ce mi-a scris Puşkin.

Cînd ne dăm seama, e tîrziu. Şi-apoi

Vedem trecutul depărtat, străin.

Aşa-i, se pare, Wilhelm, şi cu noi,

Tu, frate întru muze şi destin.

Mă urc sus la geam, să privesc cerul ! Pămîntul n-am să-l văd de-aici. Uite colo o pată de lumină. Am să şterg cu un nasture varul de pe geam. (*Încearcă să se urce pînă la geam, se suie cu băgare de seamă pe masă, dă din mîini, îşi pierde echilibrul*).

VOCEA. Nu e voie de făcut gălăgie !

KÜCHELBECKER (*şade pe pardoseală*): Ei şi ! Ulte că totuşi m-am suit pe masă !

M-am mai apropiat ! Să avem răbdare ! Pînă mîine ! (*Pauză*). Şi dacă dincolo . . . dacă dincolo mai e un geam, dat şi el cu var ? Ce-ar fi să încerc să cînt, uite aşa, de ziua lui Puşkin ? N-am cîntat niciodată. Nu ştiu să cînt. (*Fredonează*). « De ce-al tăcut, o, glas al veseliei ? »

VOCEA. Nu e voie de vorbit !

KÜCHELBECKER. Dar eu vorbesc cu mine însumi. Şi nu vorbesc, ci cînt. Nu-mi răspunde nimeni. Aşa, cred eu, nu înseamnă că vorbesc. Mi s-a permis să scriu cîte o scrisoare la fiecare treime din termenul de detenţiune. Dar nu ştiu pe cît timp am fost condamnat.

Ce-i de făcut ?

Ei bine, am să scriu o tragedie. E cel mai liniştitor să scrii o tragedie. Cînd scriu versuri lirice, plîng, şi pe urmă trebuie să înghit din ele, din cauza pasajelor nepermise. Aici am şi înghit două elegii. Voi scrie o tragedie — mai multă vlaţă şi mişcare. Daţi-mi oameni, oamenii şi iar oameni !

VOCEA. Nu e voie de vorbit !

KÜCHELBECKER (*scrie*): Liapunov :

Pentru Rusia

Eu tuturor le sînt îndatorat,

Şi nu voi cere socoteală, nu,

Oricît de grea ofensă mi-ar aduce.

După asta trădătorii îl omoară. Partea proastă e că nu mai am hîrtie.

Sus se aude bătaia orologiului. Trec PUŞKIN şi DELVIG. Merg în tăcere.

DELVIG: Verbul în timp e sunet de metal. Asta am învăţat-o la liceu. Ții minte ?

Este cam taciturn. E aproape o oră de cînd holnărim prin jurul fortăreţei. PUŞKIN (*se apleacă şi arată cu mîna în jos*): Puteam să fiu şi eu aici, ca şi ei . . . Unde e Puşkin ? Nu ştii ?

DELVIG: Nu.

PUŞKIN: O fi aici ? Dar Kiuhlia ?

DELVIG: Nu ştiu.

PUŞKIN: Oriunde ar fi ei, nu sînt departe de noi. Puteam să fiu şi eu aici, ca şi ei . . . Mi se pare că ai la tine o dramă a lui Kiuhlia ?

DELVIG: Da. A rămas la mine. O dramă în versuri.

PUŞKIN: O vom tipări. Dau şi eu o baladă despre un cavaler îndrăgostit de o fecioară.

E în stilul lui Kiuhlia :

A fost odată-un cavaler sărac . . .

Tu dai cîteva cîntece. Punem drama lui Kiuhlia, şi gata culegerea. S-a făcut ?

DELVIG: S-a făcut !

PUŞKIN: Îl găsim şi i-o trimitem.

Prieteni, Dumnezeu să vă ajute
În braţele deliciului sublim
Şi-n negrele prăpăstii pămînteşti.

Oare o fi şi Kiuhlia aici? (Încet).

Păzească-mi-te geniul tău cel bun
În zbuciumul furtunilor şi-n tihnă.

DELVIG: Ce tot şopteşti acolo?

os, în fortăreaţă. Kiuhlia şade pe pardoseală. Deodată, din celula vecină se aude o romanţă. În celula vecină stă husarul OBOLENSKI. Cîntă:

La şalul cel negru privesc în neştire,
Cu inima strînsă de-o mare mîhnire.

KÜCHELBECKER (dezmeticindu-se, zîmbeşte uluit): E « Şalul negru » de Puşkin.

Cine o fi cîntînd?

HUSARUL: În anii cei veseli, cînd tînăr eram . . .

Pauză.

KÜCHELBECKER: Păcat că a tăcut.

HUSARUL: O zîină de fată cu drag mîngîiam . . . (Tace din nou).

Ferestruica se deschide şi se închide. Intră SENTINELA, un ostaş tînăr, şi pune pe masă o scrisoare. Duce arătătorul la buze şi iese numaidecît.

KÜCHELBECKER (citeşte scrisoarea): «Plec azi. N-am să te uit niciodată. Detest slugoi şi tiranii care ţin într-o groapă un suflet aşa de drag mie ca al tău ». Cine mi-o fi scriind? Probabil că cel care cînta adineaori. « Voi transmite prietenilor şi rudelor tot ce trebuie. Hei, sufletele, măcar o zi de-am petrece-o împreună în libertate, aş şti eu să te distrez ! Îţi aminteşti de mine, de bună seamă, dacă n-ai uitat de calul Leonid de la curse. Eu am fost cel care ţi-am spus atunci că te pricepi la cai ». (Rîde): Păi sigur, asta e husarul ! O, Doamne, încep din nou să cred. « Şi dacă şi el şi tu aţi fost învinşi, vedem noi ce-o să fie mai departe. Rămîi cu bine, prieten nepreţuit. Eu stau aici pentru că i-am spus baronului comandant că e un slugoi şi un tiran. Al tău fidel husar Obolenski ».

Am să-i dau sentinei o scrisoare pentru Puşkin şi pentru Griboedov. Asta le-o transmite. (Scrie). Am să le scriu o scrisoare la amîndoi. Să se împrietenească. Am să fac pe mijlocitorul între ei. « Dragi prieteni şi fraţi, poeţi Alexandri ! Vă scriu ca să vă apropii unul de celălalt. Eu sînt sănătos, şi datorită firii mele uşurative, pe care mi-a dăruit-o mama mea Natura, nu mă simt nefericit. Trăiesc şi scriu. Iertaţi-mă, vă sărut. N-am să vă uit niciodată ». Asta-i. Pentru cei doi Alexandri. Asta are să le-o transmită. Aşa zicea: cu mine nu te pierzi. (Izbucneşte în ris).

Intră Sentinela.

KÜCHELBECKER (îi dă scrisoarea): Poţi să dai biletul acesta persoanei de la care mi-ai adus mie un bilet?

SENTINELA: Cred că da, măcar că pentru o treabă ca asta mă aşteaptă bătaia cu vergile.

KÜCHELBECKER: Bătaia cu vergile ! S-a întîmplat vreodată?

SENTINELA: Ba bine că nu !

KÜCHELBECKER: Atunci lasă. Sst ! Am terminat.

SENTINELA: Ia hai ! Poate că n-oi păşi nimic. Daţi-l încoace. (Ia scrisoarea).

KÜCHELBECKER (tuşeste încet, stînjnit): Şi încă ceva . . . Spune-mi, cum e vremea azi?

SENTINELA. E o vreme minunată. (Iese).

Küchelbecker se ridică și face câțiva pași prin celulă.

KÜCHELBECKER: Acum vreo zece ani, orice soldat din armata noastră nici n-ar fi înțeles, cred, ce vrea să zică cineva care ar fi spus că e o vreme minunată. Secolul nostru merge înainte, orice-ar fi. Nici nu știu cum îl cheamă! Un creion! Un creion! Am să-i dedic aceste versuri. Voi încheia așa:

*În ce strălucitor veșmînt
Azi lumea ni s-a arătat.
Cu ce ardoare și avînt,
Orbește, crunt, necugetat
Ne-am prins cu viața-n luptă noi. . .*

(Repetă)

Orbește, crunt, necugetat. . .

O singură zi nu poate să decidă nimic. Sentinela mea o dovedește.
În celulă intră COMANDANTUL, un bătrîn cu un picior de lemn și cu celălalt încălțat cu un papuc; e urmat de TEMNICER și el în papuci.

COMANDANTUL: Numărul treisprezece, predă hîrțiile. (Ia hîrțiile de pe masă).
Aghiotant! Ceara! (Sigilează hîrțiile cu ceară roșie).

KÜCHELBECKER: O clipă, vă rog! Trebuie să corectez ceva despre Dmitri și despre Pojarski. Abia acum văd limpede. (Dă să ia manuscrisul).

COMANDANTUL: Ce s-a sigilat nu e voie de atins! Numitul Dmitri, precum și Pojarski, sînt complici sau rude? E prima oară cînd faci declarația asta?

KÜCHELBECKER: Aceștia sînt falsul Dmitri și cneazul Pojarski, salvatorul Rusiei.
Scriu aici despre ei.

COMANDANTUL: Vom face cercetări.

KÜCHELBECKER: Dar ei au trăit acum două sute de ani. Aceste manuscrise vor fi tipărite și de-aceea aș vrea. . . Trebuie. . .

COMANDANTUL: Cînd vor fi tipărite?

KÜCHELBECKER: Nu știu cînd, dar eu trebuie imediat. . .

COMANDANTUL: Știi în ce an ne aflăm acum? Și știi dumneata ce cazemată e aceasta? Ce număr are?

KÜCHELBECKER: Numărul treisprezece. Și sîntem în anul o mie opt sute douăzeci și nouă. Nu vă înțeleg.

COMANDANTUL: Exact. Dar știi dumneata cum e numită cazemata aceasta? Poți să nu-mi răspunzi.

KÜCHELBECKER: Nu știu.

COMANDANTUL: Cazemata numărul treisprezece e numită *cazemata uitată*. Cînd, dar, ai să tipărești dumneata asta ce-am sigilat eu?

KÜCHELBECKER (se clatină, își toarnă apă în pahar, bea. Cu un glas înfundat): Cînd se va tipări asta? . . . Asta se va tipări în anul . . . da, în anul o mie nouă sute douăzeci și nouă.

COMANDANTUL: Peste o sută de ani? (Ride). Și cine o va tipări?

KÜCHELBECKER: Urmașii noștri. Poporul Rusiei.

COMANDANTUL (către Temnicer): Ia-i cartea, pana, cerneala, creionul. Îi lași o singură foaie de hîrtie.

Temnicerul se execută.

Numărul treisprezece, pe viitor nu vei mai primi hîrtie, cerneală, pană și creion. Toate astea se suspendă. Dacă ai de făcut noi depoziții, anunți sentinela. Ți se va da pana. (Iese schiopătînd).

*Küchelbecker se lasă încet pe pardoseală. Stă culcat.
Tăcere. Se deschide și se închide fereștrua. Se aude
bătăia orologiului.*

TABLOUL 8
Întîlnirea

Toamnă. Căsuța poștei. Dinaintea ei o masă. CĂPITANUL DE POȘTĂ și PUȘKIN.

PUȘKIN: Cînd, în sfîrșit, îmi dai cai?

CĂPITANUL DE POȘTĂ: Numaldecît, înălțimea voastră.

PUȘKIN: De o oră îmi tot spul: numaidecît.

CĂPITANUL: Înălțimea voastră, peste cîteva minute!

PUȘKIN (*dă din mînă a lehamite*): Ce e cu masa asta aici? Călătorii, după cîte știu, stau în clădirea poștel. Aveți acolo o masă strîmbă, la care pot să joace cărți numai trișorii.

CĂPITANUL: Curat așa, înălțimea voastră. De-ala am și pus masa asta aici, pentru că acuma avem de pus multe ștampile. Facem podorojne, primim bani de poștă.

PUȘKIN: Hai, dă-mi odată cai!

CĂPITANUL: Poate doriți un ceai? Pofțiți înăuntru.

PUȘKIN. Am băut ceaiul vostru. Miroase a tutun. Vreau cai!

CĂPITANUL: Nu-i chlp, înălțimea voastră. Poate doriți să citiți o carte? Avem la poștă, pofțiți înăuntru. Ne-a lăsat-o de curînd o doamnă. Foarte interesantă!

PUȘKIN: Ce fel de carte?

CĂPITANUL: O scriere a domnului Schiller. . . Foarte interesantă!

PUȘKIN: Mie să-mi dai cai!

CĂPITANUL: Trebuie să vă spun, înălțimea voastră, că toată linia e ocupată. Se fac transporturi.

PUȘKIN: Ce fel de transporturi?

CĂPITANUL: Păi tot oameni de-un fel. Sînt duși sub escortă. De-aia stau aici la masă. Ca să meargă treaba mai repede. Stau și aștept.

Pauză

PUȘKIN: Și unde sînt duși?

CĂPITANUL: Asta nu știu. Care încotro. Unii sînt duși în Capitală. Țștia-s spionl, pentru interogatoriil, pentru lămuriri. Noi n-avem cum să știm mai mult. Cit despre cai, vă dăm noi, fiți pe pace. Binevolți să-mi dați podorojna.

Pușkin îi întinde podorojna. Căpitanul o citește.

CĂPITANUL (*Citește*): . . . Cinovnic clasa a zecea. . . Asta e că n-avem cai. Numai de ala vă rugăm să așteptați. Altfel vă dădeam numaidecît. (*Citește*). Alexandr Pușkin . . . Dumnezeu! De ce nu mi-ați spus mai înainte? Avem, avem cai. O să vă ducă Pahom. Aseară am luat o carte de-a dumneavoastră, pe care o țin întotdeauna la îndemînă, și l-am citit lui Pahom niște cîntece scrise de dumneavoastră:

*Nici o fereastră luminată
În tot pustiul troienit,
Doar stîlpul verstelor s-arată
Pe drumul fără de sfîrșit.*

Văd că ascultă. După ce i-am citit, a rămas așa, o vreme, tăcut. Pe urmă zice:
« Hel,dacă o fi să treacă vreodată pe la noi pe-alci, am să-i cînt ». Pahom!

*Zvon de clopoței. Apare o troică cu UN SUBOFITER DE ESCORTĂ. Curtea se umple de
strigătele vizitiiilor: « Tpru! Stai! Un' te bagi? »*

SUBOFIȚETUL DE ESCORTĂ (*sunindu-și pintenii*): Cai ! Deshamă ! Masa ! Repede !

Ostaș, stai de caraulă !

CĂPITANUL : Poftiți în poștă. Masa vă așteaptă.

SUBOFIȚERUL : Nici o zăbavă ! Ostaș, ai grijă de cal și de arestat.

Ostașul-vizitiu coboară din trăsură.

CĂPITANUL : Podorojna, vă rog ! (*Se uită chiorș, poruncește*). Kuzma, deshamă cali ! Subofițerul de escortă aruncă podorojna pe masă și intră în clădirea poștei. Rămîne Pușkin. Ostașul se dă jos din trăsură, rămîne o vreme lingă ea, apoi se depărtează. Căpitanul de poștă scrie podorojna și pune ștampila. KÜCHELBECKER; are barbă și e îmbrăcat cu o manta groasă. Pușkin se uită atent la el, apoi întoarce capul. Pe urmă se uită iar. Kûchelbecker îl privește și el. O privire lungă a lui Pușkin, una scurtă a lui Kûchelbecker. Pușkin se repede la el și îl îmbrățișează. Rămîn îmbrățișați. Pușkin îl sărută de trei ori.

PUȘKIN : Doamne ! Te-am confundat cu Vogel ! Nu te-am recunoscut ! Dragul meu drag ! Ți-ai lăsat barbă ! Scumpule !

Mai departe vorbesc foarte repede.

KÜCHELBECKER (*il privește iar*). Tu ai rămas același, Alexandr ! O, cît mă bucur !
Se îmbrățișează din nou.

PUȘKIN : Spune repede ce să fac, pe cine să înștiințez, ce să-ți trimit ? Vorbește repede ! Unde vă duce ?

KÜCHELBECKER : Nu știu. Nu știe nimeni. Am stat pînă acum în trei fortărețe . . . Petropavlovskaja, Revel, Schlüsselburg. Uită-te la mine, uită-te la mine, prietene al meu, ca să mi te întipăresc mai bine în minte.

PUȘKIN : Ce să-ți trimit ?

KÜCHELBECKER : Cărți, cărți, cărți ! Versurile tale, pentru numele lui Dumnezeu ! Ceva despre Perioada tulbure, despre Liapunov, Pojarski. Tot ce a apărut. Și versurile tale.

PUȘKIN : Chiar de mîine încep să caut. Să aștepți. Ce al mai vrea să știi ?

KÜCHELBECKER : Delvig unde e ? Trăiește ?

PUȘKIN : A rămas același. Am vorbit cu el despre tine acum două săptămîni. La Petersburg.

KÜCHELBECKER : Krîlov trăiește ? Era bătrîn.

PUȘKIN : Trăiește.

KÜCHELBECKER : Slavă Domnului ! Cînd ești singur, observi cum trece timpul. Între oameni, vremea zboară, dar ți se pare că stă pe loc.

PUȘKIN : Ce să-ți mai trimit ?

KÜCHELBECKER : Trimite-mi portretul tău și pe al lui Delvig . . . Și pe al lui Krîlov. Am să vă privesc. Sau, dacă nu ai un portret al lui Krîlov, trimite-mi-l pe al lui Walter Scott. Seamănă cu Krîlov și am să zic că e Krîlov.

PUȘKIN (*ride*) : Ai rămas neschimbat. Numai că ți-ai lăsat barbă. Despre cine să-ți mai vorbesc ? Ce palid și ce slab ești !

KÜCHELBECKER : Tu frecventezi teatrul. Cine mai e pe-acolo ? Pe vremea mea era numai Karatîghin. Nu s-a ramolit ? Cine mai e acum ?

PUȘKIN : Același. Același Gluharev . . .

KÜCHELBECKER : Caută să obții permisiunea de a corespunda cu mine. Poate ți se aprobă. Adică nu, nu trebuie. S-ar putea să-ți dăuneze. Poate vei reuși să-mi trimiți ceva cărți noi. Tot ce poți, fie chiar și despre Egipt, fie și o carte de vise. Și tot ce e nou. Nou ! Încearcă ! Am să scriu recenzii la toate și am să ți le trimit. Poate vei reuși să le publici. O, desigur, fără semnătură.

PUŞKIN : Am să le spun la toţi totul, am să alerg, am să intervin. Vilia, tu probabil n-ai bani, mă rog, de cafea, de tutun. Poftim tot ce am la mine. Am pierdut la cărţi ! Poftim, ia . . .

SUBOFIŞTERUL (*îl apucă pe Puşkin de mână*) : Este contrar regulamentului. Veţi fi tras la răspundere !

PUŞKIN (*încet, furios*) : la mîna !

Monedele de aur cad zornăind, bancnotele sînt luate de vînt.

SUBOFIŞTERUL : Trage trăsura ! (*Către soldat*). Unde-mi umbli ? Vezi că te trimit în judecată ! Urcă arestatul în trăsură ! Nu te mişti un pas de-aici ! Căpitane !

Podorojna ! Bani îi primeşti pe urmă, am să fac un proces-verbal.

CĂPITANUL : Podorojna e demult gata. Totul e-n regulă.

Küchelbecker e urcat în trăsură.

SUBOFIŞTERUL (*către Puşkin*) : Circulaţi vă rog !

PUŞKIN : Nu ţipa ! Transmite captivului dumitale aceşti bani.

SUBOFIŞTERUL : Daţi-vă la o parte ! Nu iau nici un fel de bani ! Încetaţi orice discuţie !

KÜCHELBECKER (*din trăsură*) : Alexandr, n-am apucat să-ţi spun : să fii sănătos, prietene ! Nu mă uita ! Trimite-mi versurile tale ! Rămii cu bine !

PUŞKIN (*se precipită spre el, vrînd să-l îmbrăţişeze, dar Subofişterul i se aşează în cale*) : Prietene drag ! Unde mergi ? . . .

SUBOFIŞTERUL : Deţinut Küchelbecker, cu cine ai vorbit ?

KÜCHELBECKER (*rezemat de spatează, cu capul în piept, îşi îndreaptă cu greu trupul*) : Dar dînsul e Puşkin ! Oare n-aţi auzit de el, nu-l cunoaşteţi ? Îl ştie toată Rusia. Puşkin, cel care publică versuri.

SUBOFIŞTERUL : Toată Rusia e una, eu sînt alta. Eu nu sînt obligat să ştiu. Dă-i drumul ! Mă aştepţi după colţ, la poştă. Dacă se apropie cineva, tragi !

KÜCHELBECKER : Rămii cu bine !

PUŞKIN : La revedere !

Trăsura se urneşte din loc şi dispare

PUŞKIN (*se apropie de Subofişter, cu o voce stăpînită*) : A-a, va să zică nu m-ai lăsat să-mi iau rămas bun de la prietenul meu, n-ai vrut să-i transmiţi bani de drum ! Ei las' că-ţi arăt eu !

SUBOFIŞTERUL : Este interzis a se vorbi cu deţinuţii, domnule !

PUŞKIN : A-a, m-ai apucat de mîna ! Ei las' că-ţi arăt eu !

SUBOFIŞTERUL (*se fereşte*) : Persoanele deţinute în fortăreaţă, domnule, sau în timpul transferării, deţinuţii din închisoare sau fortăreaţă, arestaţii . . .

PUŞKIN : Ce, vrei să mă sperii pe mine cu fortăreaţa ? Poate am stat şi eu în fortăreaţă ! Da ! Mare lucru să stai în fortăreaţă ! Dar uite că mi-au dat drumul !

Toţi cei din jur îi fac loc. Subofişterul face un pas înapoi.

Marş după colţ, şoarece de puşcărie ! Las' că te ţin eu minte ! « Toată Rusia e una, tu eşti alta ! » Ei bine, am să-i vorbesc eu Rusiei despre tine. Ai să mă ţii minte ! În curînd va fi şi prietenul meu liber. Să ştii. Duci un om, pe un prieten al meu ! Marş de-aici ! (*Îi întoarce spatele*).

CĂPITANUL : Pahom ! O troică pentru Alexandr Sergheevici. Şi nişte cai să mănînce foc ! (*încet, către vizitiu*). Să-i cînti « Feştila », Pahom. Şi-a luat rămas bun de la un prieten.

Troica se face nevăzută. Vizitiul cîntă : « Feştila mea, feştila mea ! . . . »

În româneşte de IGOR BLOCK

Către cititorul român

Bietul Avrosimov sau O picătură de libertate, mi-am intitulat romanul ce urmează a fi prezentat acum și cititorului român.

De-a lungul veacurilor, Rusia a fost întotdeauna un vulcan în acțiune. Din când în când, lava incandescentă irumpea la suprafață și transforma în scrum și pulbere teritoriile înconjurătoare.

Toată arta politicii interne a Rusiei se reducea de obicei la iscusința de a ține în frâu, cu ajutorul armelor, această aspirație spre izbucnire vulcanică, recurgînd la demagogie și intrigi. Nimeni nu-și punea problema că trebuie schimbate condițiile care alimentau flacăra. Pentru Rusia, starea « pe marginea prăpastiei » era obișnuită și aproape cotidiană.

Cu timpul, spiritul opoziționist, banal, și răzvrătirea stihinică îmbrăcau forme tot mai civilizate. Cu timpul, foștii răzvrățiți deveneau distrugători profesioniști ai temeliilor existente, se înarmau cu teoriile revoluționare și, mai ales, căpătau experiență. Despre acești oameni s-a scris mult cu dragoste și ură, cu admirație și condamnare, cu patos și modestie, cu sinceritate și fățărnicie.

Revoluționarii de profesie au fost apreciați și descriși în chipuri atât de variate, sub aspecte atât de diferite, uneori aproape uluitoare, încât a continua să le analizezi activitatea ar fi însemnat să bat apa în piuă. În cazul lor a dispărut misterul, acea pasăre fără de care nu poate fi inspirație. În căutarea acestei păsări, m-am oprit la Decembriști, care n-au fost profesioniști ai Revoluției, ci diletanți ai acesteia.

Făcînd această descoperire am fost uluit eu însumi, căci diletantismul este un lucru îngrozitor în sport, fără doar și poate respingător în artă, adesea primejdios și oricum dăunător în știință, dar uneori emoționant cînd e vorba să se rezolve veșnicul conflict dintre oameni: cine are dreptate, și cine e vinovat.

Un alt lucru care mi-a atîștat curiozitatea a fost conștiința că Decembriștii și spiritele adverse lor erau oameni care locuiau de fapt în aceeași sferă, dacă vrei, la același etaj al clădirii, că aureola eroică de care sînt înconjurați pare primitivă, monocordă, și chiar jignitoare pentru memoria lor. Am înțeles că sub bronzul uniform pînă la hidoșenie al monumentelor lor, trăiesc furtuni și patimi — de la păcatul cel mai mare pînă la adevărata sfințenie.

Da, oamenii aceștia au fost ignorați și lipsiți de experiență, nu totdeauna au fost minunați, nu totdeauna au avut dreptate, dar au suferit și au croit drum în întuneric, și, fără să bănuiască, exemplul lor a inoculat contemporanilor lor capacitatea de a gîndi independent, lucru care a fost totdeauna important pentru omenire în tristele ei căutări îndreptate spre descoperirea binelui și a luminii.

În exclusivitate pentru revista Secolul20

BIETUL AVROSIMOV

roman

Două sănii acoperite alunecau pe drumul bătătorit, îndreptându-se spre sud. Zorii dimineții de ianuarie promiteau o zi senină. Gerul, care prinsese forțe în timpul nopții, era arzător. Cei doi tineri armăsari albi, înhâmați la prima sanie, abia se distingeau de spațiile înzăpezite. Se părea că sania alunecă oarecum de la sine, în virtutea unei forțe miraculoase. Al doilea echipaj era tras, dimpotrivă, de doi căluți roibi, și crupele lor acoperite de promoroacă îi făceau să pară niște monștri fantastici, care ba se înălțau, ba dispăreau în clăbucii aburului. Vânt nu era, așa că pulberea de zăpadă stătea multă vreme fără să se așeze, spînzurînd deasupra drumului ca un nor de argint întins.

Treceau în goană pe lîngă sate și case boierești adormite, pe lîngă cimitire triste, afundate în nămeți, și bisericuțe zvelte, fiecare cu stilul său, cu armonia sa.

Sublocotenentul Zaikin se legăna posomorît pe banchetă în fața eroului nostru, ale cărui nădejdi c-o să poată dormi pe drum se năruiseră brusc, chiar în clipa în care fuseseră așezați în aceeași sanie. Aceasta se întîmplase încă acolo, în curtea fortăreței, cînd rotmistrul¹ Sleptov, aghiotantul generalului Cernîșev, căruia îi fusese încredințată misiunea să conducă toată această operație, se așezase alături,

* Fragmente

¹ Căpitan de cavalerie

și ei se instalaseră în prima sanie. Acum, doi ofițeri se legănau în fața lui Avrosimov, unul cu lanțuri la mâini și la picioare, celălalt liber. Sublocotenentul purta obișnuita sa uniformă militară, astfel că, făcând abstracție de lanțuri, ți-ai fi putut închipui că el, Avrosimov, este arestatul, și că cei doi ofițeri tăcuți îl însoțesc nu se știe încotro. Drumul se întindea la nesfârșit, într-adevăr spre necunoscut. Astfel, uitându-se la cei doi ofițeri și lăsându-se pradă gândurilor pe care le naștea în el drumul, eroul nostru tresări deodată, năpădit de-un gând ciudat. Într-adevăr, stimate domnule, cei doi ofițeri, atât însoțitorul, cât și prizonierul, semănau uluitor de mult între ei, dacă nu țineai seama de îmbrăcăminte. Amândoi tineri, cu ochi rotunzi, cu o rumeneală febrilă în obraji, amândoi duși pe gânduri, chiar triști. E drept, rotmistrul era ceva mai vîrstnic, dar această diferență nu te împiedica să vezi în ei niște frați.

Trecură vreo două ceasuri cînd, deodată, rotmistrul Slepțov, aplecîndu-se spre prizonier, se apucă, mînuind o cheie minusculă, să-i scoată lanțurile, care cu un clinchet discret, se așezară cuminiți pe banchetă, lîngă fostul lor deținător.

Pe Avrosimov îl miră această procedură și toate, toate, toate cele întîmplate, venerabilul meu domn, i se păsură din nou un joc, căruia se hotărîseră tocmai acum să-i pună capăt, ca să nu meargă prea departe.

— Vă mulțumesc, spuse Zaikin cu nedumerire, frecîndu-și încheieturile.

— Așa o să vă fie mai ușor, surise tulburat rotmistrul.

« Slava Domnului, își spuse eroul nostru cu ușurare, ce bine-i acum ! Ah, de-ar fi așa întotdeauna ! și se uită cu coada ochiului la sublocotenent. — Doamne, cum seamănă cu soră-sa ! La fel de fin și de mîndru ».

Avrosimov suspină adînc și amîndoi tovarășii săi de drum își aruncară de îndată privirile spre el.

— Ca și cum n-ar fi nimic din toate astea, spuse eroul nostru cu glas tremurat, nimic din toate astea în genere . . . adică, nici un fel de eveniment trist. . . ca și cum noi am fi putut foarte bine să mergem fără nici un motiv anume, undeva toți trei. . . să spunem la dumneavoastră, domnule rotmistru, la conac, unde am fi, firește, așteptați. . .

Zaikin, încruntat, privea pe geam.

— Sînteți poet ? întrebă rîzînd rotmistrul.

— E o vreme minunată, continuă Avrosimov oftînd. — Masa-i așternută. Oamenii amabili ies să ne întîmpine. Toți sînt bucuroși de prezența noastră. . . S-ar fi putut întîmpla și astfel.

Și eroul nostru se uită la sublocotenent, gîndindu-se că, poate, nu e prea nimerit să vorbească astfel, cînd acesta e îndurerat, deși el cu cele mai bune intenții și din toată inima încearcă să-l dispună pe acest om, atât de tînr și aflat în nenorocire. . . De altfel, cine știe dacă, în fond, este vinovat ? Poate că el a aspirat spre mai bine, și a fost trecut în rîndul răufăcătorilor. . . Ah, doamne Dumnezeu, măcar de mi-ar răspunde cineva, să nu mă mai chinuiesc atît !

— Continuăți, continuați, îl rugă rotmistrul, dar acum cu amănunte. Cu atît mai mult, cu cît, într-adevăr, o să trecem pe la conacul meu. . .

La aceste cuvinte, Zaikin se uită din nou cu nedumerire și repede la rotmistru.

— Da, da, spuse Slepțov grăbit. — Vom înnopta acolo, domnilor. De ce să ne sufocăm în cine știe ce izbă de poștă ?

Și din nou, eroul nostru observă privirea nedumerită a sublocotenentului și el însuși încercă un sentiment de simpatie față de rotmistru, deoarece deodată, atât de ușor și de simplu, recente supărări dispărură și firavul nor de neliniște, care timp de cîteva zile plutise deasupra lui Avrosimov, pricinuindu-i suferință, se risipi de asemenea brusc, ca și cum n-ar fi fost.

— Dar vorbiți odată, spuse rotmistrul. — Pînă acum ați prevăzut totul exact. Interesant ce o să spuneți mai departe. Știți cumva să ghiciți și în cărți?

— Nu, rîse eroul nostru. — A fost așa, o coincidență. . .

— Păcat, se întristă sincer rotmistrul, am fi petrecut o seară plăcută. . . Totuși, continuați, domnule, vă rog cu umilință.

Avrosimov căzu o clipă pe gînduri.

— Poate că și casa o s-o descrieți. . . Ar fi interesant. . .

Eroul nostru, prins în joc, se concentrează și, deodată, parcă văzu aievea în fața sa, pe colina verde, o albă casă boierească, înconjurată de tei seculari, și acoperișul roșu străpungînd frunzișul des. La poalele colinei se unduia ușor un iaz, pe care alunecau lebede albe. . .

— Exact, se miră rotmistrul, oare ați fost la mine vreodată?

Flacăra divinației îi cuprinsese pe eroul nostru. Izbucni în rîs.

— Dar de unde verdeață acum, domnule? îl întrebă rotmistrul. — În ianuarie?

— Așa am văzut eu, spuse eroul nostru. — Am greșit cumva?

— Nu, totul e exact, domnule. . . Numai că, vedeți, lebedele. . .

Tristețea alunecă de pe chipul sublocotenentului și se vedea că participă cu cel mai viu interes la discuția celor doi tovarăși de drum.

— Mai departe, îl rugă rotmistrul. — Ajungem, și pe urmă?

Avrosimov se cufundă din nou în ghicit. Verdeța acum dispăruse. În cerdacul acoperit cu un strat subțire de zăpadă se îmbulzeau slugile. Ei coborau din sanie și începeau să urce treptele albe spre cerdacul încadrat de șase coloane, pe care se sprijinea un portic alb cu tencuiala jupuită. Printre slugile care-l întâmpinau în tăcere pe tînăr, Avrosimov zări deodată fețe boierești: niște doamne trecute de prima tinerețe, niște domnișoare cu chipuri confuze, niște cavaleri, și aceste personaje erau chiar mai numeroase decît oamenii simpli și formaseră un semicerc mut, iar servitorimea, puțină la număr, se strînsese lîngă perete, lîngă perete. . .

— Totul este întocmai, rîse rotmistrul cu și mai mare nedumerire, numai că sînt opt coloane. — Dar de unde domnișoare, asta nu mai pot pricepe. Ce fel de domnișoare vedeți?

— Milodora, spuse Avrosimov ca în transă.

— Care Milodora? Cine-i această Milodora?

— Și pe sora dumneavoastră o văd acolo, îi spuse lui Zaikin eroul nostru.

Bietul sublocotenent încremeni din cap pînă-n picioare și se cutremură, trecîndu-și palmele peste obraji, dar se strădui să suridă.

— Mai departe, mai departe, spuse nerăbdător rotmistrul. — Prin urmare, am ajuns, bine-e-e. . . Acum, să trecem peste toate discuțiile și amabilitățile de pe cerdac. . . Sînt de acord să fie și Milodora, și sora domnului Zaikin. . . Am intrat în casă, da? Ce vedem în fața noastră? Hai, spuneți, domnule. . .

Eroul nostru nu-l mai distra acum numai pe rotmistru, ci el însuși intrase în așa fel în joc, încît nu se mai putea opri, de parcă scăpase de sine, de contele Tatișcev, de Pestel, de toată această agitație petersburgheză, și imaginația sa, înflăcărîndu-se tot mai mult, îi vîntura în fața ochilor tablouri, care de care mai neverosimile.

— Intrăm în casă, spuse Avrosimov cu un surîs misterios, care de mult nu-i mai luminase obrazul. — Ne scoatem șubele și trebuie să vă spun că seara e aproape și se aduc luminări, și noi ne așezăm în salon, lîngă căminul încins. . .

— Dar nu e nici un cămin acolo, rîse rotmistrul.

— N-are nici o importanță. Totuși, e cald. — Mai iute, mai iute, aduceți-ne vinul și bucatele ! Ni se aduc. Sora dumneavoastră, domnule sublocotenent, se numește Nastenka, nu? Ea. . .

— Bravo ! strigă rotmistrul.

— Nemaipomenit! exclamă sublocotenentul, entuziasmat.
— Ea stă între dumneavoastră, domnule, și mine, fiindcă noi ne cunoaștem de mult. « Tu, cum de te afli aici? » întrebați dumneavoastră. « Iacă așa » răspunde ea și se uită la mine cu șiretenie. În momentul acesta, dumneavoastră pricepeți firește totul și sînteți bucuroși de venirea ei. « Bine, spuneți, n-am nimic împotriva și, dacă o fi nevoie, o să cad eu însumi la picioarele tatii și o să-l înduplec ca să trăiți în pace, Dumnezeu cu voi. . . »

— Dar bine, domnule, întrebă deodată sublocotenentul, pironindu-și asupra eroului nostru ochii săi rotunzi, pe Nastenka o cunoașteți într-adevăr?

— Nu-l întrerupeți, lăsați-l să povestească, îl rugă rotmistrul.

— Apoi, spuse eroul nostru, nerăspunzînd la întrebarea sublocotenentului, apoi Nastenka se îndepărtează ca să nu stingherească discuția noastră de bărbați, iar noi stăm, bem vin, și discutăm despre tot felul de subiecte superioare, în așteptarea oaspetelui care trebuie să apară din minut în minut.

— Ce oaspete? întrebă rîzînd cu satisfacție rotmistrul.

— Acum, acum, îl întrerupse sublocotenentul, acum ne va spune. . . Numai să nu-l stînjeniți. . .

— Așteptăm un oaspete, continuă eroul nostru vorbind în vag, ca și cum iar nu s-ar fi adresat nimănui. În sfîrșit, el vine. Noi toți, firește, ne sculăm în picioare, pentru că nu este cu puțină să șezi cînd intră el. E un bărbat mic de stat, îndesat, tunica de colonel armean îi stă turnată pe trup. Ochii îi sînt reci și adînci. Mișcările — măsurate. Se așează în fotoliu și stă la fel ca Bonaparte, cu un picior ușor întins înainte. . .

— Cine e el? întrebă răgușit rotmistrul.

Dar eroul nostru nu-l răspunde. Imaginația înflăcărată gonea ca nebună. Acum, el vedea într-adevăr tot ce-și închipuia, și tovarășii săi de drum nu-l mai preocupau cîtuși de puțin. Ei stăteau cu gîturile lungi și întinse și cu ochii lor rotunzi, larg deschiși. . . Avrosimov uitase chiar că se află în sanie, uitase de trista misiune care-l aștepta, și vedea cum se apropie de misteriosul necunoscut, îndreptîndu-și din mers tunica de maior, și cum îi spune de parcă ar fi fost apropiați de-un veac întreg:

— Soarta nu ne răsfată cu prea dese întîlniri.

— E drept, replică rîzînd colonelul, dar oare, cu grijile noastre, ne putem vedea mai des în secolul nostru? Domnilor, se adresa el celorlalți, toți am înghețat pe drum, ce ziceți de-un pahar de grog?

— Să poruncească rotmistrul, spuse Zaikin.

În timp ce oamenii, la porunca rotmistrlui, fierbeau grogul, nou veniții se instalară mai comod.

— Aș fi de acord cu opiniile dumneavoastră republicane, îi spuse sublocotenentul colonelului, dar ideea inevitabilei asasinări a țarului este atît de îngrozitoare pentru mine, încît ea mă îndepărtează de dumneavoastră. . .

— Dar ce fel de republică poate exista cînd monarhul e viu, fie el chiar și fost? i-o retează colonelul. Cum puteți să spuneți așa ceva? Oare, cu sila ați fost împins spre noi? Bunăoară, rotmistrul Slepțov e cu desăvîrșire opusul dumneavoastră. Ei și? . . . Eu știu să-mi stimez dușmanii.

— Ce fel de dușman sînt eu, rise rotmistrul, poate că vă sînt mult mai prieten decît presupuneți. Vreau să preîntîmpin un pas greșit, dar noțiunea de noblete nu mi-e străină. Nu sînt în stare să trădez, domnilor, eu pur și simplu arestez. Înțeleg chiar și patosul dumneavoastră: pe undeva, în felul dumneavoastră, aveți dreptate, și totuși, domnilor, cînd va suna ceasul. . . Înțelegeți? Dar cîtă vreme vă aflați în casa mea, vă rog, domnilor, să gustați grogul.

Grogul a fost adus. Odaia se umplu de mireasmă de garoafe. Toți își ridicară cupele, sorbind cu satisfacție.

— Vedeți, spuse rotmistrul, ce bine stăm la căldură, și ne delectăm cu discuții și grog, dar dacă s-ar realiza planurile dumneavoastră, domnule colonel, n-ar mai exista nimic din toate astea, ci ar fi frig, sînge și fratricid.

— Baliverne, rîse sublocotenentul. — De-abia atunci ar ajunge grogul pentru toată lumea.

— Astea sînt baliverne, spuse rotmistrul, pentru că niciodată nu va putea ajunge totul pentru toți. Nu-i cu puțință. Asta nu-i o poveste. De altfel, ce nevoie are omul simplu de grog?

— Ah, dar nu despre grog e vorba, spuse sublocotenentul. — Dar cînd va veni domnia poporului, atunci unul nu va înjosi pe ceilalți, atunci vor înflori artele. . .

— Îmi permiteți, rîse rotmistrul, dar domnia poporului înseamnă de asemenea putere, iar puterii, domnilor, nu-i place să glumească. Astăzi le este rău unora, iar mâine, le va fi altora. Ce rațiune au, deci, cuvintele dumneavoastră?

— Pe scurt vorbind, dumneavoastră propovăduiți sclavia, spuse colonelul, dar acesta e un anacronism. . .

— Dar cine a dovedit asta? întrebă rîzînd iar rotmistrul.

— E evident, spuse colonelul.

— Nu, nu se amestecă eroul nostru, eu nu văd dreptatea de partea niciunuia din dumneavoastră. N-o văd.

— Înseamnă că dumneavoastră afirmați că nu poate exista republică fără a fi asasinat țarul? îl întrebă sublocotenentul pe colonel. Insistați asupra acestui lucru?

— Nu-i asta principalul, răspunse acesta. — Pentru ce vă amintiți tot timpul de aceasta? Nu ați jurat să eliberați patria?

— Da, dar el a depus jurămîntul de credință față de țar, spuse rotmistrul.

— Nu vă neliniștiți, domnule sublocotenent, rîse sumbru colonelul, gîndiți-vă la izbăvirea patriei de robie. De țar am eu grijă. . .

. . . În acest moment sania se zgudui, de parcă biciuiți, caii oboșiți ar fi luat-o brusc la goană, și Avrosimov își întrerupse fantastica lui povestire.

— Cine-i acest colonel? întrebă rotmistrul cu glas scăzut.

— Eu știu, spuse sublocotenentul, dar născocirile dumneavoastră nu corespund pe deplin realității, domnule.

— Dar de ce, spuse rotmistrul Slepțov. — Figura rotmistriului Slepțov, în povestirea dumneavoastră, domnule Avrosimov, se încheagă perfect. Deși, în ce-l privește pe misteriosul colonel, și trebuie să vă spun, domnule, că ghicesc pe cine-l aveți în vedere, acesta, da, nu corespunde pe deplin adevărului, puteți să mă credeți.

În acest moment, sania se opri, se auziră glasuri răgușite. Pe fereastră se vedea căsuța de poștă, iar pe zăpada bătătorită — paiele aurii . . . Venise timpul schimbării cailor oboșiți.

— Amuzați-vă, domnilor, spuse rotmistrul și ieși afară.

Lui Avrosimov i se păruse călătoria lor cu totul pașnică, și el era dispus să divagheze și mai departe dacă acest lucru le făcea plăcere însoțitorilor săi, dar acum, nici nu apucă rotmistrul să iasă bine, că imediat, un subofițer de jandarmi mai vîrstnic, care călătorea în sania din spate, apăru în ușa deschisă și se strecură înăuntru, așezîndu-se lîngă Zaikin.

Eroul nostru parcă se trezi, deoarece aceasta îi amintea de scopurile călătoriei lor, de faptul că închisoarea nu doarme, ci stă de veghe. Și imediat se uită la sublocotenent. Acesta ședea întors cu spatele la jandarm, și un surîs trist îi mijeja

sub mustață, de parcă ar fi știut dinainte cum o să se întâmple totul: și poate că știa într-adevăr.

«Iată cât de crunt e totul în realitate, se gândi Avrosimov. Iată-l stînd de parcă cineva l-ar fi împlîntat aici, și poți să și mori că n-o să se cîntească din loc și îți scoate și vinele dacă i se poruncește... Și cine-i el? E compatriotul meu, fratele meu...»

— Frumoasă zi! i se adresă Avrosimov. — Ce plăcere e să stai în sanie? Ar fi bine să ne plimbăm.

— Înălțimea voastră, pronunță răsplat subofițerul, cînd o să ne întoarcem, o să ne plimbăm. Acum, nu se poate.

— Te temi c-o să răcești? întrebă eroul nostru.

— Dar cum altfel? rîse subofițerul, mulțumit că tînărul domn roșcovan, cu blană pufoasă, discută cu el. — N-avem voie în nici un chip să răcim — și arată cu ochii spre sublocotenentul care parcă nici nu auzea această discuție. — Aș fi bucuros să mă plimb, dar răcesc, și rîse din nou. — Înainte de plecare, mi s-a poruncit cu cea mai mare severitate: fii cu ochii-n patru, Kuzmin, să nu care cumva să răcești. Mai bine să nu te mai întorci, că începem noi să te lecuim...

— Și te doare cînd te lecuiesc?

— O, mai bine nici să nu întrebați, înălțimea voastră, pînă-n fîcați, că nici nu te mai ridici după aia... Așa că, mai bine, șed la căldurică.

— Și de ce, Kuzmin, e atît de dureros? întrebă Avrosimov, începînd să fie iritat și nepricînd de ce se simțea deodată astfel. — Dar poate că e bine, Kuzmin, că se fac asemenea lecuiri? Poate, că fără asta, nici nu se poate?

— Fără asta, e știut că nu se poate, spuse subofițerul, fără să mai surîdă. — Dacă s-ar putea, n-ar mai fi lecuială. Ori eu, tocmai asta vreau să înlătur.

— Dar tu Kuzmin, i-ai lecut pe alții?

— Dar cum altfel, înălțimea voastră, mi s-a întîmplat... Am o mîină sigură.

La aceste cuvinte, sublocotenentul se întoarse brusc spre el. Subofițerul izbucni în rîs.

— Am mîina sigură, repetă el.

— Nu ți-e rușine să povestești despre fără-de-legile-tale? întrebă Zaikin cu mînie, pîlînd cu totul.

— Așa că, înălțimea voastră, îi făcu subofițerul cu ochiul lui Avrosimov, cînd va fi nevoie, fiți pe pace: am mîina sigură.

Lui Avrosimov îi venea să sară asemenea unui urs și să-i ardă o labă pentru ca subofițerul, trecînd prin ușă, să zboare în zăpadă, și el să se uite cum o să se zbată acolo, neizbutind să se ridice. Dar următoarea întrebare a sublocotenentului îl opri.

— E cu putință, ca îndatoririle dumneavoastră să fie atît de măgulitoare?... întrebă Zaikin, holbîndu-și spre subofițer ochii, și așa rotunzi.

Subofițerul mai izbuti să-i facă cu ochiul lui Avrosimov, cînd ușa se și deschise, și rotmistrul Slepțov, rumen și fericit, apără în fața lor.

— Așa, spuse el tare, putem s-o luăm din loc.

Subofițerul începu umil să se tragă spre ieșire, ca să cedeze locul rotmistrului, și Avrosimov se uită la grumazul lui încordat pînă ce jandarmul alunecă cu totul de pe banchetă și se strecură pe ușă. Inima eroului nostru îi zvîcni cu putere în piept, și el se năpusti spre ieșire. Sub brînciul lui puternic, subofițerul se prăvăli în zăpada de lîngă drum, și eroul nostru căzu după el, chipurile, nefiind în stare să se mențină în sanie.

— Hai, că-i nostim, rîse Slepțov.

— Să ne mai dezmoțim picioarele, spuse Avrosimov. — Dar tu ce ești așa bosumflat, dragă prietene? se adresă el subofițerului, care se ridicase înșfîșit.

— Înălțimea voastră m-a împins puțin, spuse acesta scuturîndu-și de pe manta zăpada și uitîndu-se la eroul nostru cu ochi care nu promiteau nimic bun.

— Ești beat sau ce? îl întrebă rîzînd Slepțov. — Șterge-o la locul tău.

Jandarmul se îndreptă spre sania lui. Pielele aurii îi acopereau spinarea.

Cîva timp, călătoriră în tăcere.

Sublocotenentul, care fusese martorul ciudatei scene, îl privea din cînd în cînd pe Avrosimov. Rotmistru, amintindu-și despre fanteziile eroului nostru din timpul călătoriei, se posomorî deodată, privirea îi deveni tristă și suspicioasă, expresia fericită dispărut.

În ce-l privește pe eroul nostru, acesta dormea sau se făcea că doarme, în orice caz ochii îi erau închiși, capul dat pe spate, iar obrajii tineri se pierdeau în gulerul ridicat.

Și, totuși, el nu dormea, venerabilul meu domn, ci plin de cele întîmplate, trăia totul din nou și, din cînd în cînd, ochii săi albaștri se uitau grăbiți la bietul sublocotenent, lipsit chiar de dreptul de-a se apăra. Cît ar fi fost de uimită minunata Nastenka dacă ar fi văzut ce lecție îi dase Avrosimov acestui ticălos, cum îl îmbrîncise cu umărul. Dar și asta a fost prea puțin !

Deodată, în fața eroului nostru apărură o scenă de demult, din pavilionul nefast, cînd minunații săi prieteni și Seriojenka, răposat acum, se năpustiseră asupra căpitanului care îndrăznise să jignească o femeie, deși acesta nu jignise (pe sfînta cruce !) nici o femeie, ci se biția încolo și încoace, fără a-și lua ochii de la palma galbenă a lui Buturlin. Și iată că, amintindu-și această poveste, eroul nostru putea, firește, să-i ardă în liniște una ticălosului pe grumazul său încordat și după aceea să întrebă ce s-a întîmplat, chipurile, și să se strecoare îndărăt în sanie, strîngîndu-și umerii a nedumerire, adică el tocmai așa a procedat și lovitura a fost prea slabă (din păcate !), așa, un ghiont acolo.

— Iertați-mă, domnule sublocotenent, spuse deodată rotmistru, am fost nevoit să ordon subofițerului să-mi ocupe locul în timpul șederii acolo, deși asta nu înseamnă deloc din partea mea neîncredere în dumneavoastră, ci, știți, instrucțiunile. . .

— Mă rog, răspunse Zaikin, fără să-și întoarcă capul, procedați cum știți, domnule.

— Iar dumneavoastră, zău, că nu trebuie să-mi purtați pică. . . Hai mai bine să uităm de toate și să-l rugăm pe domnul Avrosimov să continue fanteziile dumisale și îndată vom ajunge și la Kolupanovka mea.

— Eh, spuse Avrosimov, nu mai sînt în stare să nascocesc nimic. Totul a fost atît de minunat, dar acum, nu mai pot. Iar dumneavoastră, domnule rotmistru, înseamnă că nici în mine nu aveți încredere dacă socotiți de datoria jandarmului dumneavoastră. . .

— Dar se poate, domnule? spuse Slepțov jignit. — Nu pricepeți despre ce-i vorba. Dacă, să presupunem, criminalul se gîndește să fugă și, smulgîndu-vă pistolul, vă țintește în frunte, și dumneavoastră, stimate domn, ridicați mîinile în sus?

— Și jandarmul? rîse eroul nostru.

— Jandarmul, domnule, în exercițiul obligațiilor sale de serviciu, nici mîna nu îndrăznește s-o ridice, iar dacă o ridică, este ca să se năpustească asupra criminalului. . .

În acest răspuns al rotmistruului era tocmai atîta rațiune, încît să nu fie contrazis, și Avrosimov nu putea decît să privească, cu coada ochiului, la sublocotenentul, care era numit atît de fătîș criminal.

Ah, stimate domnule, sîntem întotdeauna neputincioși, cînd avem dreptate, deoarece neadevărul are grijă să-și procure dovezi, și ți le pune în față și atunci bați în retragere, stimate domnule, deoarece el își știe treaba, în vreme ce dreptatea nu se îngrijește de aceasta: dacă am dreptate, atunci, fără nimic din toate astea, tuturor trebuie să le fie clar că am dreptate. Asta e.

În sfîrșit, după ce s-au schimbat din nou caii, și în locul subofițerului Kuzmin, în sanie se urcase un alt jandarm, foarte tînăr, și apoi iarăși porniseră la drum, Avrosimov simți că foamea îl chinuie și frigul îl omoară, darmita pe sublocotenentul în mantaua lui subțire...

Rotmistru parcă îi auzea gîndurile, ori poate că și pe el îl pătruseseră frigul și foamea, dar întrerupse primul lunga tăcere, spunîndu-i sublocotenentului:

— Să mă ierțați, domnule, că n-am poruncit atîta timp să vi se dea de mîncare. Dacă o făceam pe drum, însemna să ne pierdem vremea. În curînd, ajungem la Kolupanovka, unde vom găsi tot ce ne pofteste inima, pe cinstea mea!

— Dar am răbdare, surise Zaikin. — Altă ieșire nici n-am acum.

Vă închipuiți cît e de îngrozitor cînd un om surde pronunțînd cuvinte amare! Și eroul nostru la asta se gîndea în acest moment și iarăși simți un val de compasiune pentru sublocotenent și de simpatie față de rotmistru.

«Ar fi putut nici să nu se desvinovățească, se gîndea Avrosimov, și uite că se desvinovățește».

Mergînd așa, se făcură orele patru și soarele jucăuș și fugar de miază-noapte asfinți și numai marginea lui roșie mai spînzura deasupra pădurii, făcînd ca pînii și brazii să-și întindă umbrele lor lungi, albastre și nemișcate. Și tocmai cînd chinurile foamei, ale tăcerii și ale gîndurilor ajunseseră la culme, sania se înfundă în pădure, apoi ieși iar și, în fața călătorilor, se deschise o priveliște încîntătoare. Drumul, ca un șarpe de argint, cobora spre un rîu înghețat, în spatele căruia se înălța un alt dîmb. Pe acest dîmb, într-un parc, se vedea o casă boierească albă, și opt coloane, se desenau clar în penumbră, iar în spatele casei, al parcului, se ascundea Kolupanovka, întinzîndu-se din colină în colină ca o babă cu cobilița pe umeri.

Rîvnita căldură, mîncarea pe săturate, erau acum la un pas, dar senzația confuză de neliniște, atît de familiară, care dispăruse o clipă, se agită din nou în sufletul eroului nostru. Parcă o pasăre cenușie cu mari pene și nume necunoscut, sfioasă și impasibilă, atîrna deasupra lui și, la vederea acestei păsări, inima începea să-i bată în piept, și glasul trist al cuiva tot striga și striga, nu se știe pe cine, și de unde, și de ce, cu o insistență de neîndurat... Și eroul nostru făcea eforturi disperate ca să gonească această pasăre și să nu audă această chemare și, pentru cîtva timp, izbuti cînd, deodată, din nou prin penumbră, prin desișul pădurii răzbătu această chemare, și o umbră cenușie și poate că nu o umbră, ci altceva, spînzura deasupra lui.

— Domnilor, spuse rotmistru Sleptov, mie, domnilor, mi-au mers la suflet fanteziile dumneavoastră, și clătină din cap către eroul nostru. — Haideți, domnilor, să uităm o clipă că avem în față o misiune neplăcută și să ne imaginăm pur și simplu că am venit aici la odihnă și că sîntem toți, firește, egali.

— Mi-e indiferent, răspunse sublocotenentul, fără să ridice capul. — Procedați cum credeți de cuviință.

— E foarte bine, se bucură Sleptov. — Pe jandarmi îi trimit în sat ca să nu ne stingherească, și o să le poruncesc să fie muți ca peștii. Strașnic o să ne odihnim, domnilor!

Parcă auzind că-i rost de odihnă, sania o porni în goană la vale, trecu rîul pe gheața albastră și o luă scîrțîind pe alea parcului. Iată și conacul... Iată și cerdacul

acoperit de zăpadă. Și într-adevăr, slugile tăcute stăteau încremenite în acest cerdac. Sania se opri. Rotmistrul deschise ușile. Era întâmpinat cu bucurie și acest fapt răspîndi în tot trupul eroului nostru pace și presimțirea liniștii. Chiar și chemarea amuți.

După toate aparențele, această casă fusese construită nu de mult, cam la sfîrșitul secolului trecut, dar într-un fel se părăginise repede: pare-se că umezeala și vînturile suflînd pe deal își îndepliniseră cu hotărîre opera, întrucît coloanele se scorojiseră, iar în încăpătorul și ospitalierul vestibul, parchetul se pădăduise, astfel că meșterul satului, băiat bun și nepriceput, își lăsase acolo pe alocuri urmele măiestriei sale sub forma de petice de brad galbene, trainice, dar grosolane.

E drept că niciunul din cei sosiți nu observă aceasta, deoarece servitorimea era atît de sincer bucuroasă de sosirea domnișorului, iar călătorii suferiseră atît de mult de foame și de frig, încît căldura presimțită a casei, și mirosurile proaspete și îmbietoare care se răspîndeau din bucătărie, le amețiseră capul.

— Iată-o și pe Duniașa, spuse tare rotmistrul, stăpîna întregului cuib, și arată cu mîna spre o făptură cu ochi negri care, sufocată toată de bucurie și emoție, se ascundea sub capătul unei basmale albe.

— Poftiți, poftiți, îngîna ea de sub acest paravan.

— Cu ce-o să ne răsfeți, Duniașa? întrebă rotmistrul, lepădîndu-și mantaua și invitîndu-și cu un semn oaspeții să-i imite exemplul.

— Cu ce să vă răsfaț, lumina ochilor noștri? șopti Duniașa, fără să se mai ascundă.

Avrosimov se uită la sublocotenent. Acesta stătea la o parte, fără manta, și dacă nu i-ar fi fost obrajii hebrăbierii, ai fi putut crede că, într-adevăr, a venit aici în calitate de oaspete, și că mîine, în zori, va fugi înapoi la Nastenka lui, sau la altcineva, pentru că fiecare are pe cineva către care să alerge.

— Parcă n-ai ști ce-mi place mie, rîse rotmistrul. — Și oaspeții mei vor fi de asemenea curioși.

Duniașa își lăsă ochii în jos.

« Hm ! » își spuse eroul nostru, admirînd fata.

— Să mergem domnilor, îi invită rotmistrul, și alaiul se urni.

Era o seară deosebită, trebuie să vă spun. În sufrageria strîmtă, dar primitoare, unde, pe pereți, atîrnau covoare vechi, împodobite cu arme din bătrîni, masa rotundă îi întâmpina pe călători cu o familie de carafe mari și mici, care scliffeau în lumina lumînărilor, împletindu-și subtil muchiile și tonurile — de la alb pînă la vișina putredă.

Fotoliile, bătrîne și date atîta timp uitării, erau confortabile și moi, și chiar ușorul lor scîrțîit nu tulbura atmosfera plăcută, ci dimpotrivă, îi adăuga ceva, asemănător unui țîrîit de greier.

Încă nu apucaseră să fie puse pe masă bucatele făgăduite și în sufragerie își făcură apariția, rînduindu-se de-alungul peretelui mai multe fete, gata să cînte.

Rotmistrul Sleptov se uita cu un zîmbet la pregătirile lor. Se înflăcăra îndeosebi, de îndată ce minunata Duniașa își aruncă privirea asupra lui. Deodată, se aplecă spre sublocotenent.

— Toate astea sînt pentru dumneavoastră, stimate domnule. . . Vreau să înțelegeți cum mă port cu dumneavoastră. Ce e acolo, la Sankt-Petersburg, totul e deșertăciune. . . Adevărul este aici. Vedeți cum se bucură toți de venirea dumneavoastră? Vedeți? Chiar și Duniașa, și ea nu e mai prejos de nici o domnișoară din Petersburg, chiar și ea. . . Vedeți? Și toate astea sînt pentru dumneavoastră. . . Vedeți, cum a organizat de bine totul?

— Vă mulțumesc, răspunse sublocotenentul, îmbrățișînd cu privirea pierdută adunarea. — Vă mulțumesc.

— Ah, mă mîhnește să mă uit la dumneavoastră, șopti Slepțov, dar nu mai fiți amărît, totul o să treacă... Generalul e foarte mulțumit că dumneavoastră înșivă v-ați hotărît să ne arătați locul. O să fie indulgent cu dumneavoastră...

În acest moment, fu servită ciorba. Mirosul ei era atît de puternic și de dens, încît fața palidă a sublocotenentului se acoperi de pete și gitlejul începu să-i tremure...

— Vă iubesc oamenii dumneavoastră, îi spuse Avrosimov rotmistruului.

— Ah, făcu Slepțov, tatăl meu a fost un om dur și, în curînd, se va împlini un an de cînd a murit. În timpul lui, nu aveau trai. Dar eu sînt un om bun, și ei se simt bine cu mine. Uitați-vă la Duniașa. Ea le este acum șefă, stăpînă. Sînt bucuros că se simt mulțumiți. Doar și ei sînt oameni, n-am dreptate, domnule? Cînd te gîndești că prietenii domnului sublocotenent afirmă că asta înseamnă sclavie... Dar ce trebuie înțeles prin sclavie? Ia, întrebați-i dumneavoastră, doresc ei să se despartă de mine? Întrebați-i... Pe cînd la unii, și omul liber e rob, pe cîntea mea... Dar să trecem la ciorbă. Vă rog, domnilor, fără ceremonie, — și își duse primul la gură lingura aburîndă.

Ceilalți făcură la fel. Acum, era rîndul vinului. Rotmistru ridică paharul. Vinul juca în lumină. Duniașa, cu privirile lipite de stăpîn, făcu un semn cu mina, și corul intonă cu jumătate de glas:

În zori, în zori,

Nastea după apă se ducea...

«Iarăși Nastea, se gîndi eroul nostru, moleșit de vin și de ciorbă. — Iarăși Nastenka...»

— Cum vă mai răsfată, zise voios rotmistruul către sublocotenent, și cum se poartă cu toatele! Ascultați-le, bunăoară, pe fetișcanele astea, care cîntă în falset! Ah, parcă ar fi o strună subțire și întinsă!

Nastea după apă se ducea...

Întra-adevăr, stimate domnule, corul era armonios și pur, și glasurile înalte ale fetelor te făceau să te gîndești la un izvor străveziu, cu prundiș răcoros și catifelat.

Flutură mînuța albă,

Bun rămas, măicuța mea!

Și în acest prundiș rece se zăresc două umbre rapide, una de aur și alta de argint, două umbre ușoare pe care abia le observi, deoarécê peste izvor se apleacă lujere și flori, care și ele lasă umbre, care și ele se împletesc. Și apa susură:

Bun rămas, bun rămas,

și nu mă-ntreba: «De ce?»

Cele două umbre, cea de aur și cea de argint, sînt doi peștișori, stimate domnule, simbolul purității și al credinței. Oricît de firave și de vagi, noi le zărim totuși. Noi, cei înglodați în sînge și nebunie... Uitați-vă numai la Duniașa, ce mîini are! Și cei doi dințișori albi, din față, alpecîndu-se ușor unul spre celălalt... Cînd îi vezi, ți se învîrtește capul.

și nu mă-ntreba: «De ce?»

Privind la această crăiasă, uiți totul: și pe Milodora, și pe Amalia Petrovna, și amărăciunile tale. Cîntă, peștișor de aur! Susură:

Sub colină e-un scoruș,

Roșii fructe are...

— Mîncăți, mîncăți, prietenul meu de aur! îi spuse Slepțov sublocotenentului.
— Cîntăți, și nu vă mai gîndiți la nimic. Ah, Duniașa, cum i-ai strunit! Cum cîntă,

doamne, cum cîntă ! Uitați și cuvintele mele de adineaori, ca și cum nu le-aș fi rostit. Generalul Cernișev, după ce-a fost arestat Pestel, nu putea cu nici un chip să-și revină — îi tremurau mîinile. Beți, cîntați . . . Oh, vinule !

În acest moment, două fulgere întunecate străbătura camera, vinul începu să gîlgie, masa rotundă se îngustă și cei care ședea la ea își apropiară frunțile și se priviră în ochi. Eroul nostru simțea atingerea frunții fierbinți a rotmistruului și a celei reci, jilave, a lui Zaikin.

— Ați luat parte la arestarea lui Pestel ? întrebă sublocotenentul, luptîndu-se cu somnul.

— Cum nu ? oftă rotmistruul. — Unde e generalul, acolo sînt și eu.

— Și nu v-ați temut c-o să vă împuște ? întrebă Avrosimov, apăsîndu-și fruntea pe fruntea rotmistruului.

— Dar ce, vă pare rău de el ? întrebă la rîndul său rotmistruul curios.

Sub scoruș stă Vania,

Doar pe el, eu îl iubesc !

Aici corul amuți, fremătînd tot, ca și cum izvorul minunat s-ar fi tulburat, ca și cum ar fi venit o vijelie, ca și cum vîntul, în goana lui, ar fi aplecat la pămînt tulpinile și florile, iar aurul și argintul s-ar fi înnegrit pe peștișorii încremeniți în apa întunecată, iar milul fundului de sub aripioarele lor s-ar fi ridicat deodată, ascunzînd totul privirilor omenești.

Doar pe el, eu îl iubesc . . .

Domnilor, dar pentru ce această tristețe ? Iubește, iubește ! Bucură-te ! El te așteaptă sub scorușul înflorit, adică te iubește . . . Dă-le-ncolo de cobilițe, sări în brațele lui, sărută-l ! Ce fericire ; te iubește ! Unii îi arestează pe alții, cine cutează e înhățat, dar acest bărbat de sub scoruș te iubește. Te așteaptă proasto ! Atunci, de ce naiba plînge ?

Vinul izbutise să treacă prin toate vinele și acum ardea ca focul.

— Nu înțeleg, îi șopti rotmistruul eroului nostru, de ce ați fost trimis cu noi ? Îmi stricați toată plăcerea. Ce fel de erou a acest Pestel, după dumneavoastră ? Oare, dumneavoastră mă luați drept un prost ?

Avrosimov se uita la Duniașa. Și ea se uita la el, fătîș, fără să se sfiască. « Numai tu, numai tu ești în suflul meu, Duniașa ! striga el pentru sine, dar ea clătina din cap cu tristețe : nu, nu te cred ».

— Țineți minte, domnule, spuse rotmistruul cu totul treaz. — Pestel e șeful complotului și orice menționare a numelui său cu simpatie poate să nu fie pe gustul oamenilor cumsecade. Dumneavoastră, domnule Avrosimov, hotărîți-vă de partea cui sînteți, dar în așa fel ca să se știe . . .

Hotărîți-vă, hotărîți-vă, . . . Iată că ea s-a și hotărît să-l aleagă pe cel de sub scoruș. Și s-a despărțit de măicuța ei . . .

Fetelor li se oferi vin. Își sorbiră paharul dintr-o înghițitură. Își sterseseră buzele cu mîinile albe. Făcură o plecăciune. Și de undeva, dintr-un ungher îndepărtat, se auzi un glas izolat, de parcă luna ar fi ieșit să se plimbe cu barca :

Nu plînge, nu plînge pentru mine.

Nu plînge, nu plînge pentru mine.

— Oh, nu mai pot, strigă Sleptov. Mi se sfîșie inima !

Într-adevăr, ți se sfîșia inima la sunetul acestui glas, văzînd-o pe Duniașa și pe sublocotenent, care nu mai mîncă, nu mai bea ci ședea cu frumosul său cap înălțat, cu ochii închiși, nemișcat, de parcă n-ar fi existat nimic împrejur. Eroul nostru se gîdea că, în jurul lui Zaikin, se țesuse un păienjenis gros. Și ce mai putea să nădăjduiască, bietul de el, cînd, la anchetă, se jurase că știe unde e depus cumplitul manuscris al lui Pestel ! Și cum se mai jurase ! « Eu, eu, eu știu ! spunea ca năuc. Porunciți

să fiu trimis acolo ! Vă voi arăta locul ». Dar aceasta stîrnise îndoială, pentru că nu putea un biet sublocotenent să aibă vreo contingentă cu treaba asta, ba încă să știe cum a fost ascuns manuscrisul. Și generalul Cernișev, tartorul păienjenilor, trecut prin ciur și prin dîrmon în asemenea treburî, și nu numai odată, și nu ca Zaikin, un tînerel acolo, generalul Cernișev îl și întrebasese atunci : « Dumneavoastră înșivă l-ați îngropat ? » « Eu, eu ! » — strigase Zaikin palid ca moartea. Ah, băiatule, nu cumva te-ai virît fără vină în bucluc ? Și el, Avrosimov, scria cu repeziciune acel proces verbal și capul lui vuia de îndoieli. Deoarece, judecînd după toate aluziile, frații Bobrișcev-Pușkin fuseseră părtași la treaba asta. Ei, însă, nu avuseseră de suferit nimic, în vreme ce el picase ca musca-n lapte. Dar dacă a fost un simulacru ? Nu cumva voise să-l ducă de nas ? « Vasăzică, dumneavoastră personal l-ați îngropat ? » Întrebase Cernișev. — Dar nu v-a fost, oare, înmînat de Pestel însuși ? »

« Eu l-am îngropat, răspunsese sublocotenentul, dar cine mi l-a înmînat, nu vă pot spune ». Și, rostind aceste cuvinte, acest băiețandru se îngălbenise și mai tare ca înainte. — « Dar cum se poate una ca asta, se mirase Cernișev, cînd dumneavoastră nici nu vă aflați în timpul acela la Linți ». — « Ba da ! strigase din nou Zaikin. — Eram în trecere, înălțimea voastră, întimplarea a făcut să ne întîlnim. » Întîmplare, neîntîmplare, dar uite ce păienjenis îl învăluie pe sărmanul sublocotenent !

Eroul nostru se scutură de gînduri, își ridică fruntea și văzu atunci că fetele părăseau camera și numai Duniașa mai șovăia în prag, cu capul întors și privindu-l din nou drept în ochi. — Pentru un asemenea cîntec, mi-aș da jumătate din viață, zău ! strigă rotmistrul. — Poftim, luați-o !

Duniașa, însă, se tot uita la Avrosimov și astfel, fără să-și ia ochii de pe el, dispăru pe ușă.

Era vremea de culcare.

— Asemenea priviri îmi aruncă, spuse rotmistrul, că totul se răscolește în mine. Credeți-mă, uneori chiar mă gîndesc : ducă-se naibii toate ! . . . Dar, vezi, că dimineața îți revii . . .

— Nu vă mai abțineți, spuse Avrosimov. — De vreme ce ea numai dumneavoastră vă suride astfel, ce mai așteptați ?

— Doamne, domnule Avrosimov, rise rotmistrul, dar este logodită . . .

— Să-l ia dracul pe logodnic ! replică eroul nostru. — Trimiteți-l la grajd ! Ca să știe . . .

— Asta nu-i cu puțință, domnule, spuse Slepțov, uimit. — Nu intră în obiceiurile mele.

Îl treziră pe sublocotenentul care ațipise în fotoliul său și toți trei o porniră încet pe coridor.

Închipuți-vă un coridor imens, de șase metri lungime și poate chiar mai mult. Unul din pereți era orb, împodobit cu tablouri în ulei, cu rame aurite, din care te priveau figurile pîcloase ale strămoșilor rotmiștri ; pe celălalt perete, erau două uși, care dădeau în camerele sortite oaspeților noștri : prima — în cea a lui Avrosimov, a doua — în cea a sublocotenentului ; în ce-l privește pe rotmistru, odaia acestuia se afla mai departe, la capătul coridorului.

Somnul sublocotenentului dispăruse ca luat cu mina, deoarece, deprins cu cazematele fortăreței, nu putea să se obișnuiască în nici un chip cu confortul căzut pe capul lui din senin, cînd nu mai avea nici lanțuri, nici pază, ci se bucura de îndestulare și dragoste.

— Vă rog, să nu vă îndoiiți de probitatea mea, îi spuse rotmistrul. — Sînt, firește, legat prin jurămint și ordin, dar, în ce privește casa mea, aici vă puteți simți pe deplin liber. Mă străduiesc și eu cum pot să vă ușurez soarta, ceea ce nădăjduiesc că vedeți . .

Sublocotenentul, mișcat de toate acestea, îi mulțumi cu căldură bunei gazde și intră în camera sa.

La rîndul său, Avrosimov îi mulțumi și el stăpînului casei pentru găzduire.

— Iată camera mea, îi spuse rotmistrul. — Așa că, dacă se întîmplă ceva, să nu pregețați să mă treziți, și se îndepărtă, negăsind pentru eroul nostru nici un cuvînt cald.

Avrosimov trînti neîndemînat ușa și se uită înăuntru. Era o odaie nu prea spațioasă, dar confortabilă, O fereastră mare dădea spre parcul de iarnă, luminat de luna nouă, care forma pe parchet o pată. Pe pereți atîrnau tablouri întunecate, un fotoliu străvechi, îndreptat spre fereastră, te poftea parcă să te cufunzi în el. Patul era larg și Avrosimov își aduse aminte de hotel și de recenta lui aventură. Se așeză în fotoliu. Droturile se lăsară în jos, zăngăniră, fotoliul se clătina.

Și îndată ajunse la urechea lui, mai pătrunzătoare decît înainte, acea chemare cunoscută, și incredibila pasăre cenușie de noapte cobori fără zgomot și se opri deasupra capului eroului nostru, aducînd cu sine neliniștea.

În spatele peretelui, sublocotenentul tuși zgomotos. Dușumeaua scîrțîi odată, încă odată, și pe urmă scîrțîitul nu mai încetă. Zaikin se plimba prin cameră.

Avrosimov își lepădă haina, ca să respire mai ușor în casa supraîncălzită și pistolul englezesc îl plesni peste genunchi. Și trebuie să vă spun că această admirabilă armă, cu ajutorul căreia ne prescurtăm veacul, și așa destul de scurt, se odihnea într-un buzunar de postav, poruncit anume de eroul nostru în așa fel încît să se aștepte tocmai la subțioara din stînga, ascuns astfel întotdeauna de haina largă și gata întotdeauna să fie înșfăcat. Ceea ce îl determinase pe Avrosimov să-și ascundă atît de la îndemînă arma, desigur că nici el însuși nu știa. Mai degrabă ea era pentru el o seducătoare jucărie exotică, a cărei posesiune îl înălța în proprii săi ochi, deoarece el nici măcar nu-și putea închipui posibilitățile reale ale acestui pistol, preferînd să-l pedepsească pe ofensator, și asta în cel mai rău caz, cu miinile, ca un urs.

Iar chemarea nu amuțea, ci dimpotrivă, devenea tot mai intensă. Cine îl chema pe eroul nostru? Cine, undeva departe, nădăjduia în el? Al cui suflet neajutorat, sfîșiat de îndoieli și frică, avea nevoie de el cu atîta disperare și amărăciune? Și iată că pistolul englezesc, sclipind în lumina lunii, îi zăcea ușor în palmă, și tot trupul eroului nostru se ncordase ca-naintea unei sărituri, și nu mai simțea nici oboseală, nici amețală, ci numai răsuflarea sa precipitată, prevestind nebunia.

Scîrțîitul dușmellii încetă. Pare-se că sublocotenentul, bietul băiețandru, se culcase înșfîșit. În schimb, din coridor se auziră alți pași, tăcuți și furișați. Cineva mergea cu grijă, de parcă s-ar fi temut să nu verse apa. « Duniașa » ! îi fulgeră prin gînd eroului nostru.

« Ruth se spală, se unse cu balsamuri, își îmbracă vestmintele de sărbătoare și, după aceea, se duse pe cîmpie . . . »

« Eu sînt roaba ta, Ruth, întinde aripa ta asupra roabei tale . . . »

Avrosimov deschise ușa larg. Obrazul speriat al Duniașei se ivi în fața lui. În mina sa albă ținea sus o luminare. Frica, care-o cuprinsese o clipă, îi trecu cînd îl zări pe eroul nostru. Ea surse și cei doi dințișori din față îl pironeau parcă pe Avrosimov. « Nu, nu », clătina ea din cap.

— Porumbița mea, șopti el cu durere, eu nu-ți doresc răul . . . O să te răscumpăr, asta mi-e crucea . . .

— Miluiește-l Doamne, spuse ea cu minie, ce-mi trebuie mie răscumpărarea dumneavoastră? Dați-mi voie, domnișorule, . . . și zîmbi iar, arătîndu-și cei doi dințișori — Mai bine răscumpărați-i pe-ai dumneavoastră, noi n-avem nevoie . . .

« Cu ce-am aflat eu har în ochii tăi, de mă primești pe mine? . . . »

Și Duniașa păsea pe coridor lin, ca într-o biserică, și deschizînd ușa spre camera rotmistrului, dispăru în spatele ei.

Avrosimov se întoarse în odaie înțelegînd, că de-acum încolo, n-o să mai adoarmă. Dușumelele, care nu se auzeau din coridor, începură iarăși să scîrțîie cu putere în camera vecină, și deodată, eroul nostru zări în perete o ușă, pe care mai înainte nici n-o observase. Apăsă pe clanță și împinse. Ușa se deschise cu un scîrțîit. Dușumelele amuțiră.

— Cine-i acolo? întrebă încet băiatul captiv.

Ce puteai să-i răspunzi prizonierului? Ah, geamătul tău este zadarnic, zadarnic, deoarece deocamdată mai ești o pasăre liberă și aripile tale nu sînt legate, nu sînt frînte.

— Dumneavoastră sînteți? se miră Zaikin, deslușind în întuneric silueta neclară a eroului nostru. — Cu ce vă pot fi de folos, domnule? Ați început să mă urmăriți fără nici o rușine...

La aceste cuvinte eroul nostru nu putu replica nimic. Tăcînd, se apropie de un fotoliu și se așază.

Vă folosiți de faptul că sînt prizonier și nu vă pot da o lecție, continuă în timpul acesta Zaikin, dar în glasul său nu mai era nedumerire, ci chiar compasiune, deoarece chipul bietului Avrosimov, luminat de lună, exprima o asemenea mîhnire, o asemenea suferință neomenească, încît niciunui om cinstit și nelipsit de sentimente, nu putea să nu-i tremure inima iar bietul sublocotenent, după cum pesemne că ați avut prilejul să vă dați seama și dumneavoastră, făcea parte tocmai din categoria oamenilor cumsecade și cu inimă bună, și de aceea, învingîndu-și propriile nenorociri, se așază lîngă Avrosimov, ca să se intereseze ce s-a întîmplat cu el, și poate, și să-i ușureze suferințele.

— Domnule, rosti înșfîrșit, eroul nostru, nu mă dojeniți degeaba. Mă aflui, într-adevăr, într-o disperare totală și simțeam nevoia să văd măcar un singur suflet viu. Vă jur că, întîmplător, am descoperit această ușă și, auzind că nu dormiți, am venit la dumneavoastră. Dar nu ca să vă cer ajutor am săvîrșit acest pas, căci nimeni nu e în stare să mă ajute, ci știind că și dumneavoastră vă e foarte greu, nutresc nădejdea să vă ușurez cît de cît suferințele.

Sublocotenentul ascultă această mărturisire cu cea mai mare uimire, dar ea fusese rostită cu atîta sinceritate, împrejurarea era atît de neverosimilă, încît îi era cu neputință să nu-l creadă.

« Duniașa, cu ce să-ți dovedesc noblețea mea? »

— Domnule, continuă Avrosimov, chiar înaintea plecării încoace, am avut prilejul să mă întîlnesc cu Pavel Ivanovici, — la aceste cuvinte sublocotenentul își acoperi impetuos obrazul cu mîinile. — N-o să mă apuc să vă jur că vă împărtășesc opiniile, domnule, chiar mai mult decît atît, vă voi spune că pe colonelul Pestel nu l-am putut suferi chiar din primele zile, considerîndu-l un răufăcător, și chiar acum, deși nu mai simt ură pentru el, continui să-l consider vinovat de toate nenorocirile și ghinioanele noastre, ale amîndorura...

— Greșiți, pronunță surd sublocotenentul din dosul palmelor. — Acum e ușor să învinovățești pe un om, care nu s-a gîndit la nimic altceva decît la binele patriei. ... Dar continuați, domnule, vă ascult.

— Am văzut cum și-a aplecat capul cînd a fost vorba de manuscrisul său, șopti cu tristețe Avrosimov.

— Căci dacă acesta va fi găsit, și intențiile sale de asasinare a țarului se vor confirma, și capul lui o să cadă.

La aceste cuvinte, se întîmplă ceva miraculos: sublocotenentul se învioră deodată, de parcă ar fi înghițit niște picături dătătoare de viață, de parcă s-ar fi îmbăiat în

apă vie, ieșind din ea înnoit și plin de curaj, Obrazul, luminat de lună, era minunat, marii săi ochi rotunzi sclipeau.

— Ascultați, spuse el inspirat, și nu mai îndrugați prostii ; Pestel a suferit pentru imperfecțiunea societății la fel ca noi toți, la fel ca dumneavoastră . . . Îngăduiți-mi acum să vă spun tot adevărul . . . Numai că dumneavoastră nu recunoașteți aceasta, pe când el a recunoscut-o. Ce-are a face asta cu asasinarea țarului, domnule? Rusia a rămas în urmă față de Europa cu cincizeci de ani, din pricina asta, e ea nefericită, și nu Pestel a născocit acest lucru. Din nou, ce-are a face aici uciderea țarului? ! Acum dacă toate acestea s-ar fi întâmplat, contele Tatișcev ar fi trebuit să se lipsească de multe, și generalul Cernișev, și marele prinț, și întregul Comitet de Urmărire, și toți guvernatorii, domnule, și senatul, toți, toți . . . Cît despre țar, nici să nu mai vorbim. Înțelegeți? Toți, toți, înțelegeți? Cum să nu fie turbați? Pentru că putea să se întâmple ! Iar despre asasinarea țarului, în « Adevărul rus » nici nu se pomeniște . . .

— Și e bine asta? exclamă eroul nostru. — Să ameninți societatea?

— Nu-i adevărat, spuse locotenentul al cărui elan se stinsese iar, nu e și nu e adevărat. Acum e ușor să aduci unui prizonier învinuiri false. . . .

— Dar chiar prietenii săi au depus împotrivă-i.

— Nu-i adevărat, nu-i adevărat, îngăimă sublocotenentul. — Ce minciună ! Acum e ușor să-ntorci totul pe dos, să faci negru din alb. Dar totul e o minciună . . .

— Ce minciună, când toată lumea știe că-i adevărat !

— Minciună, minciună . . . Ah, să nu fiți vreodată în situația mea !

— Vă plîng, credeți-mă ! exclamă în șoaptă Avrosimov. — Vă promit că la Petersburg, o să vă ajut să vă vedeți cu Nastenka . . . doriți? Eu pot să trec în procesul verbal toate cuvintele dumneavoastră spre a vă fi de folos, cu părtinire . . . Mi-e milă de dumneavoastră, mi-e milă !

Sublocotenentul parcă se lupta cu nebulia : miinile îi tremurau și în nici un chip nu putea să-și încheie gulerul mantalei sale mototolite, ci, când începea s-o încheie, se apuca s-o descheie, și pe urmă din nou, și lacrimile îi curgeau pe obrazul palid.

În sfârșit, acest băiat nefericit își birui sentimentele : ba încheindu-și nasturii, ba descheindu-i, se așeză pe pat și amuți.

Și acum, în liniștea nopții, ca un cîntec îndepărtat, se auziră niște pași abia perceptibili, furișați și gingași. Eroul nostru își ciuli urechea : pașii veneau de pe coridor. Apoi amuțiră. Avrosimov parcă o vedea în alba ei cămașă țesută în casă, cum se strecoară pe furiș, pe coridor, după deznădăjduita ei dragoste, iar buzele ei crîm-poșite cum stau gata fie să plîngă, fie să se strîngă într-un suris neajutorat și cei doi dințișori cum se apleacă unul spre celălalt, provocîndu-l, nu se știe la ce. Pesemne, că, o clipă, s-a lipit de perete. Dar iat-o pășind iar : parchetul străvechi o trădează . . .

Și eroul nostru, uitînd de sublocotenent, aleargă spre ușă și-o deschide. Jandarmul cel tinerel moțăia. lipit de perete. Pașii nu se auzeau, dar îi fu deajuns lui Avrosimov să se întoarcă în cameră, că ei răsunară iar. De data asta, zgomotul acesta scîrșitor venea dinspre fereastră. Avrosimov, pierzîndu-și cu totul capul din pricina scrîm_borului înțîmplate, se năpusti spre ea. Obrazul cuiva, asemenea lunii, pluti dinspre zid, alunecînd peste geam, și doi ochi neîncrezători se uitară în casă. Eroul nostru îl recunoscă pe subofițerul Kuzmin, înfodolit în cojoc. Din fericire, în această clipă luna se ascunse, și mîrșavul jandarm nu mai putu zări nimic suspect în cameră. Eroul nostru se simți el însuși prizonier, și tristețea îl cuprinse.

Sublocotenentul adormise, așa cum era îmbrăcat, în manta. Oboseala îl biruise.

Avrosimov se strecură încet la el în odaie, își lepădă hainele, se afundă în salteaua de puf și răsuflă ușurat.

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

**Cel mai mare revoluționar din
Europa, Mazzini...**

NICOLAE BĂLCESCU

**Ilustrul Mazzini... acest om
care întruchipează întreaga gîn-
dire a Italiei, acest italian
adevărat.**

ION ELIADE RĂDULESCU

APĂRAREA ȘI CĂDEREA ROMEI

La 9 februarie, republica era proclamată în Roma. Era inițiativa pe care o căutam; și mă străduii din toate puterile, în Florența, pentru ca Toscana să-și înfrățească destinele cu acelea ale Romei. Exemplul ar fi dat apoi roade în Sicilia și în altă parte. Amenințată de Austria, pradă uneltirilor Piemontului, al cărui ministru Gioberti tindea să-i restaureze pe principi pretutindenți, Toscana nu putea, izolată, să se salveze. Ocrotită sub aripile Romei, ea își puna soarta sub tutela dreptului italian și crescîndu-i forțele, deschidea drum posibilității unei noi mișcări a națiunii: căzînd, lăsa cel puțin o strălucită mărturie în favoarea unității republicane folositoare educației politice a țării. Și instinctele poporului prindeau repede, ca întotdeauna, ideea. Într-o adunare publică ținută la 18 februarie sub logiile de la Uffizi și la care se strînsese o mulțime de zece mii de oameni, am făcut să se voteze adoptarea formei republicane, unirea cu Roma și formarea unui Comitet de apărare compus din Guerrazzi, Montanelli și Zannetti. Conducătorii refuzară. Eu plecam spre Roma, unde mă aleseseră deputat.

ANIVERSARE REPUBLICANĂ

CENTENAR

MAZZINI

Roma era visul anilor mei tineri, ideea-mamă în planul minții, religia sufletului; și intrai, seara, pe jos, la începutul lui martie, tremurând și aproape cu venerație. Pentru mine, Roma era — și este încă în poșta rușinii de azi — Templul umanității; din Roma va ieși cândva transformarea religioasă care va da, pentru a treia oară, unitate morală Europei. Călătorisem spre sacralul oraș cu inima tristă de moarte din cauza înfrângerii Lombardiei, a noilor deziluzii întâlnite în Toscana, a dizolvării întregii partide republicane în Italia. Și totuși tresării, trecând prin Porta del Popolo, de o zguduire aproape electrică, de o țîșnire de viață nouă. Nu voi mai revedea Roma, dar mi-o voi aminti, murind, între un gând la Dumnezeu și unul la ființa cea mai dragă, și-mi pare că oasele mele, oriunde întîmplarea le va face să zacă, vor tresări, ca mine atunci, în ziua în care un drapel al republicii se va înălța, garanție a unității patriei italiene, pe Capitoliu și pe Vatican.

Motivele care m-au determinat să trec repede peste 1848, mă îndeamnă să păstrez tăcere asupra istoriei celor patru luni care s-au scurs de la intrarea mea în Roma pînă la căderea republicii. N-aș putea spune totul. Și mă voi limita să schițez în părțile cele mai importante rolul meu și concepția care mi-a condus acțiunile. În pagina glorioasă pe care Roma a scris-o în acea scurtă perioadă, individul trebuie să dispară. Cu toate acestea sînt și eu republican și viața mea, oricum neînsemnată, e o parte din tradiția republicană. Și nici nu văd de ce, aproape de sfîrșitul ei, trebuie să o las răstălmăcită prin multele greșeli pe care adversarii noștri le-au acumulat în jurul ei.

S-a scris că noi, învingători o clipă, am proclamat republica romană, nu italiană. Acuzația e stupidă. O insurecție, declarînd ilegal tot ce există în jurul ei, poate scrie pe propriul stindard orice formulă mai îndrăzneată cu condiția ca ea să fie sugerată de conștiința Adevărului: o Adunare ieșită legal și pașnic din votul unei părți minime a țării, nu poate. A proclama din Roma — în fața Piemontului constituțional și înarmat — în fața condițiilor generale — republica pentru toată Italia, ar fi fost, de altfel, mai mult decît ridicul. Republica nu putea cuceri Italia decît emancipînd-o de ocupantul străin, creînd-o. Și pentru a o crea, îi trebuia o forță.

Puține zile au fost de ajuns spre a mă convinge nu numai că acea forță nu exista, dar că nimeni nu se gîndea s-o organizeze. Aproape 16.000 de oameni formau armata Statului; dar erau fără coeziune, fără identitate de disciplină, de uniformă și de soldă; statul major era nul; materialul de război foarte puțin. Forțele disponibile erau împrăștiate în mare parte de-a lungul frontierei napolitane, unicul punct dinspre care cei ce conduceau se temeau de atacuri și pe care acea metodă radical greșită a cordonului militar, pretutindeni slab, n-ar fi putut să-l apere.

Eu nu mă temeam de atacuri dinspre Napoli: o tentativă din acea parte, creînd pentru noi un drept de ripostă, era mai mult de dorit decît de temut.

Pe atunci eu nu prevedeam nici pericolele din partea Franței; dar le presimteam inevitabile, mai curînd sau mai tîrziu, din partea Austriei. Și chiar dacă Austria nu ne-ar fi atacat, trebuia să ne pregătim să o atacăm noi. A trezi Italia contra eternului inamic; a iniția o nouă cruciadă și a spune țării prin faptă: Republica va face ceea ce monarhia n-a știut sau n-a vrut; acela era gîndul meu. A pregăti rezistența în perspectiva unui pericol care putea să fie iminent și a pregăti în același timp acțiunea viitoare dacă acel pericol nu se verifică; iată ce tănuimam spunînd în acele zile Adunării: Trebuie să lucrăm ca și cum am avea inamicul la porți și totodată ca și cum am făuri pentru eternitate.

La 16 martie, am propus Adunării alegerea unei Comisii de război compuse din cinci membri care trebuia să studieze cele mai bune moduri de organizare a armatei și să se îngrijească de cealaltă necesitate de apărare și atac. La 18, Comisia era aleasă. Carlo Pisacane era sufletul și viața ei. Și cu el, eu mă înțelegeam perfect.

Sistemului ineficace al detașamentelor răspîndite în toate punctele lungii frontiere meridionale i-am substituit, gîndindu-ne la apărare, concentrarea forțelor în două puncte, — Bologna și Terni; și acestei concentrări anterioare i s-a datorat în parte posibilitatea apărării prelungite a Romei.

Numărului de 16.000 de oameni i-am substituit, gîndindu-ne la atac, pe acela de 45.000, număr ușor de atins prin înrolări în Stat și cu elemente pe care le puteam aduna lesne din alte părți ale Italiei.

Între timp Piemontul, în parte de teama de a vedea inițiativa națională trecînd de la monarhie la drapelul republican, în parte din alte motive, declara din nou război Austriei. Republica romană nu fusese recunoscută de Piemont. Și totuși, a fost deajuns lectura proclamației care anunța iminența ostilităților pentru ca, înecînd în entuziasm orice considerent, Republica să decreteze spontan, fără nici un pact, trimiterea a 10.000 de oameni, în frunte cu locotenentul colonel Mezzacapo: spontan, spun, pentru că Lorenzo Valerio nu ajunsese să trateze în Roma cu misiune semi-oficială, decît după decret. La 21 martie, soldații Romei plecau. Numai că patru zile fură destul pentru acel război regal, început la 20, și terminat, cu eroarea și rușinea de la Novara în 24. Monarhia vedea nu după mult timp Roma atacată de străin, fără măcar un cuvînt de protest în favoarea ei. La 29 martie am fost ales Triumvir; Aurelio Saffi și Armellini îmi erau colegi.

La 17 aprilie confirmărm prin decret propunerile anterioare asupra numărului și organizării armatei. Încercasem încă de la începutul lunii în fel și chip să avem în Roma divizia lombardă de 6—7000 de oameni; dar guvernul piemontez, ajutat de generalul Fanti, zădărnici planul, înșelînd.

La 25 aprilie, francezii erau la Civitavecchia. Nu avusesem o lună la îndemînă pentru a organiza forțele, a rîndui finanțele a remedia lipsa de artilerie, a ne înzestra cu arme.

Cu cei care au scris că rezistența a fost o eroare, nu e de discutat. Dar rațiunilor foarte evidente care ne comandau să ne batem li se adăuga pentru mine încă una, intim legată de scopul întregii mele vieți, întemeierea unității naționale. Roma era centrul natural al acelei unități; și spre acel centru trebuiau atrase privirile și reverența italienilor. Ori italienii aproape că pierduseră religia Romei: începeau să o numească mormânt, și chiar părea astfel. Reședință a unei forme de credință acum stinsă și susținută pe ipocrizie și persecuție, locuită de o burghezie trăind în parte din pompa cultului și corupția înaltului cler și de un popor viril știind să poarte mândria cu noblete, dar ignorant prin constrângere și aparent devotat papei, Roma era privită cu aversiune de unii, cu indiferență disprețuitoare de ceilalți. În afară de câteva fapte individuale, nimic nu revela în ea acel ferment de libertate care însușea cînd și cînd Romagna și Le Marche. Trebuia răscumpărată și reaşezată sus, pentru ca italienii să se deprindă a privi la ea ca la un templu al patriei comune: trebuia ca toți să înțeleagă forța nemuritoare fremătînd sub ruinele a două epoci mondiale. Și eu simțeam acea forță, acel freamăt al imensei vieți eterne a Romei dincolo de suprafața artificială pe care în chip de lințoliu al morții preoți și curtezani îl întinseseră peste marea adormită. Eu credeam în ea. Îmi amintesc că atunci cînd era vorba să hotărîm dacă trebuie să ne apărăm sau nu, capii gărzii naționale, convocați și întrebați de mine, au declarat, aproape toți, cu mare părere de rău, că garda n-ar fi ajutat în nici un caz apărarea. Mie mi se părea că înțeleg poporul mai bine decît ei; și ordonai ca batalioanele să defileze în dimineața următoare în fața palatului Adunării și un orator să le facă milițiilor propunerea. Strigătul universal de război care se înalță din rîndurile lor acoperi irevocabil temătoarea îndoială a capilor.

Apărarea fu hotărîtă deci de Adunare și de poporul din Roma prin generoasă simțire și respect pentru onoarea Italiei, de mine ca urmare logică a unui plan cu care mă identificam de mult. Strategic, războiul ar fi trebuit să se ducă în afara Romei, pe flancul liniei de operațiune inamică. Dar victoria era înăuntru și în afară imposibilă, dacă nu ne veneau ajutoare din altă parte. Condamnați să pierim, trebuia, cu gîndul la viitor, să proferăm Italiei, din Roma, al nostru morituri te salutant.

Cu toate acestea și prevăzînd chiar înfrîngerea inevitabilă, noi nu puteam, fără a trăda mandatul, să trecem cu vederea singura cale de salvare posibilă; și aceasta era schimbarea în situația din Franța. Invasia era ideea lui Louis Napoléon care, plănuind tirania, voia pe de o parte să deprindă soldații cu ideea combaterii republicii în afara Franței, iar pe de altă parte să-și pregătească votul clerului catolic și al acelei părți a poporului francez care în provincie îi urmează în mod deosebit inspirațiile. Adunarea Franței, incertă și împărțită cum era, se împotriva oricărei intenții în mod deliberat adverse nouă: aprobase intervenția, înșelată asupra condițiilor noastre și asupra scopului secret

al expediției. Complicii lui Louis Napoléon afirmau iminența invaziei austro-napolitane în favoarea dominației papale absolute și declarau populația Statului ostilă sistemului republican și constrînsă de teroarea exercitată de cîțiva, îndrăzneți. Roma neînstare deci să reziste e pradă Austriei în cîteva zile, dacă nu intervin armatele Franței. A dovedi Franței absența oricărei terori în Roma, voința unanimă a populației noastre, posibilitatea pentru noi de a rezista unei intervenții austriace și napolitane; a constrînge pe Louis Napoléon să-și demaște adevăratul gînd; a lupta, făcînd deosebire în seria actelor noastre, între națiunea și președintele Franței: a învinge astfel încît să putem da mărturie de hotărîrea noastră, dar fără a abuza de victorie, fără a irita orgoliul și pasiunile imediate ale francezilor; a da astfel un prilej membrilor grupării La Montagne, prietenii noștri din Adunare, să inițieze rezistența împotriva lui Louis Napoléon: aceasta era datoria noastră, și n-am trădat-o.

De aici ordinele transmise la Civitavecchia și trădate prin flexibilitatea altora față de promisiunile mincinoase ale generalului Oudinot, de a rezista cu orice preț, fie și numai cîteva ore, pentru a demonstra dorința unanimă de a nu ceda, energia declarațiilor noastre făcute trimișilor taberei franceze, pregătirile stăruitoare și bătălia — și la un moment dat cererea adresată municipiilor, acceptată de toți, de a exprima din nou adeziunea la guvernul republican — restituirea prizonierilor francezi luați în ziua de 30 aprilie — ordinul expediat în acea zi lui Garibaldi de a înceta urmărirea francezilor în derută — și, în general, atitudinea asumată și păstrată de noi în timpul asediului și pe care eu o rezumam spunînd că Roma era nu în condiție de război cu Franța, ci de pură apărare. Ordinul acela dat lui Garibaldi mi-a fost imputat ca o eroare de acei care n-au privit decît faptul izolat. Dar ce importanță aveau în fața ideii schițate, cîteva sute de francezi în plus, morți sau prizonieri?

Și ideea aceea — oamenii exactității n-ar trebui s-o uite — reușea dacă Louis Napoléon nu viola orice tradiție de lealitate, încredințînd trimisului Lesseps puteri de pace nelimitate și anulîndu-le apoi prin instrucțiuni secrete transmise generalului Oudinot. La 7 mai, mișcată de opera noastră și de limbajul nostru, Adunarea Franței invita solemn puterea executivă să adopte neîntîrziat prevederile necesare pentru ca expediția din Roma să nu mai fie deviată de la adevăratul ei scop; și îl însărcina pe Lesseps să încheie acordurile cu noi. La sfîrșitul lui mai, se încheia între noi și plenipotențiarul Franței un pact care declara: — Sprijinul Franței e asigurat populațiilor Statului roman: ele consideră armata franceză ca pe o armată prietenă care vine să ia parte la apărarea teritoriului lor. — În înțelegere cu guvernul roman și fără a interveni cîtuși de puțin în administrarea țării, armata franceză va primi cantonamentele EXTERIOARE convenabile, atît pentru apărarea țării cît și pentru igiena trupelor sale. În felul acesta războiul era trans-

format în alianță: armata franceză devenea rezerva noastră contra oricărui alt invadator străin: Roma, așa cum spusese eu, rămânea sacră și inviolabilă pentru prieteni și inamici: diplomația republicană obținea o victorie strălucită ca aceea a armatelor republicane în aprilie: noi eram liberi să pornim spre a-i înfrunța pe austrieci și i-am fi înfrânt.

Toți știu cum Oudinot a refuzat să adere la tratat și a denunțat deodată armistițiul. El avea de la Louis Napoléon instrucțiuni secrete cu totul contrarii acelor date lui Lesseps. La 13 iunie, prietenii noștri din Adunarea franceză încercară, conduși de Ledru Rollin, să ridice Parisul împotriva infamiei înfăptuite: dar nu reușiră.

Unii mi-au imputat continuarea apărării și după nefastele știri din 13 iunie. Aș fi crezut că trădez mandatul, onoarea țării, stindardul republican și pe mine însumi, dacă aș fi făcut altfel. Trebuia să sfîșiem pagina glorioasă pe care Roma o scria, declarînd Europei că dacă acceptasem războiul, n-am făcut-o pentru a ne împlini, cu orice preț, o datorie, ci pentru că speram într-o insurecție franceză?

Noi trebuia să rezistăm pînă la ultima suflare. Cînd se discuta în Adunare pentru a se hotărî dacă să-i primim sau să-i înfruntăm pe francezii care se îndreptau spre Roma, eu m-am abținut de a asista la ședință, pentru a nu influența o decizie care trebuia să fie expresie colectivă și spontană: Triumviratul nu era reprezentat decît de Saffi și Armellini, ezitanți amîndoi. Dar primită de un popor și încă de un popor republican, în numele Dreptului, mînușa inamică, duelul n-ar fi trebuit să înceteze decît cu epuizarea totală sau cu victoria. Monarhiile pot capitula; republicile mor: primele reprezintă interese dinastice; pot deci să se ajute cu concesii și la nevoie cu lașități pentru a le salva; republicile reprezintă o credință și trebuie să o mărturisească pînă la martiriu. De aceea înainte de toate noi umplusem Roma de baricade: războiului zidurilor trebuia să-i urmeze războiul străzilor; și în Roma el ar fi fost înspăimîntător. Acel război l-au făcut imposibil francezii, care se mulțumeau vizibil de a stăpîni orașul de pe înălțimile ocupate și de a-l obliga, ajuns la capătul proviziilor, cum era, să se predea. Dar ideea de a prelungi lupta cît timp rămînea un om și o armă era atît de elementară în cugetul meu încît, disperată fiind orice apărare în Roma, am propus o altă soluție: să ieșim din oraș: să ieșim cu mica armată și poporul înarmat care ar fi vrut să ne urmeze: să ieșim noi Triumvirii însoțiți de ministere și dacă nu de toată, măcar de o numeroasă delegație a Adunării, suficientă pentru a da mișcărilor armatei autoritate legală și prestigiu asupra populației. Să ne îndepărtăm repede de Roma, să ne aprovizionăm pe Aretino, să ne aruncăm apoi între Bologna și Ancona, pe linia de operațiuni austriacă, și să încercăm printr-o victorie să răsculăm Romagna: acela era planul meu. Francezii ar fi ocupat în felul acesta Roma fără a învinge republica și sub o permanentă amenințare; și nici n-ar fi putut să ne urmărescă pe

noul teren decât bătându-se pentru Austria și demascând astfel infamia invaziei în fața patriei lor și a Europei. Și acesta a fost planul încercat de Garibaldi, dar cu câteva mii adunate din corpuri diverse, fără artilerie, fără sprijinul autorității guvernamentale și în condiții care refuzau orice posibilitate de succes.

La 30 iunie, francezii fiind stăpâni pe bastioane și pe toate înălțimile, am convocat în consiliu capii militari. Garibaldi răspunse că nu se putea îndepărta nici o clipă de la apărare și ne-am dus deci unde era el. Acolo declarai că venind ora supremă a Romei și trebuind să se decidă urgent calea de urmat, guvernul dorea, înainte de a comunica cu Adunarea, să adune sfaturile comandanților de armată. Existau în fața noastră trei soluții: — a capitula — a rezista pînă cînd orașul devenea o ruină — a ieși din Roma, ducînd războiul în altă parte: prima era nedemnă de republică: a doua, inutilă din moment ce atitudinea francezilor anunța că nu vor coborî la bătălie de baricade și de popor, ci vor aștepta, chinuindu-ne de sus cu bombele și artileria, să ne învingă foamea: a treia, era aceea pe care o propuneam eu, ca individ. Părerile fură diferite. Avezzana, capii romani și ceilalți votară, cu majoritate de doi, să rămînem, obstinați, să ne apărăm în Roma: Roselli, Pisacane, Garibaldi cu alți cîțiva acceptară propunerea mea; nimeni — și o amintesc spre onoarea micii armate republicane — nu și-a înscris numele pe coloana în fruntea căreia scrisesem: capitulare. Dizolvai Consiliul și mă grăbii la Adunare.

Acolo, întruniți în Comitet secret fără intervenția poporului, am spus ceea ce spuseseam Consiliului de război: și am propus calea care mi se părea singura demnă de Roma și de noi. Adunarea nu vroi să o accepte. Nu voi povesti amănuntele ședinței, pentru mine foarte triste. Descoperii ostili propunerii pe cei mai buni prieteni pe care-i aveam printre membri. Unii îmi reproșară puțin mai târziu, și pe bună dreptate, că nu pregătisem înainte de toate spiritele pentru decizie; numai că, singulara, liniștita și cu adevărat română energie demonstrată pînă în acel moment de Adunare mă amăgise să cred că propunerea avea să fie primită cu aplauze.

Prevală ideea propusă de Enrico Cernuschi, și se decretă încetarea apărării Romei.

Părăsisem Adunarea înainte ca votul să sancționeze acea propunere. Decretul a fost transmis Triumvirilor cu invitația de a-l comunica generalului francez și de a trata cu el măsurile necesare pazei ordinii și persoanelor în orașul cucerit. Am refuzat să o fac: am comunicat Adunării că fusesem ales Triumvir pentru a apăra, nu pentru a înmormînta republica, și însoții acele cuvinte cu demisia mea. Cei doi colegi ai mei se uniră cu mine.

Francezii intrați, și reintrată odată cu ei cohorta preoților inamici care-și făcuse în Gâeta centrul de conspirație, rămăsei o săptămînă în Roma în mod public. Trăncănelile gazetelor franceze și catolice asupra terorii exercitate de mine în Roma în timpul asediului mă îndemnau să dovedesc tuturor falsi-

tatea acuzației, oferindu-mă victimă ușoară oricărui jignit care ar fi vrut să se răzbune și să obțină recompensa sectei dominatoare. Apoi, nu mă lăsa inima să mă despart de Roma. l-am văzut, cu sentimentul celui care asistă la înmormântarea ființei celei mai dragi, pe membrii Adunării, ai guvernului, ai ministerelor, plecând toți în exil; spitalele invadate în care zăceau, suferind mai mult din cauza stării orașului decât a lor, răniții noștri; mormintele proaspete ale vitejilor noștri călcate în picioare, profanate de piciorul cuceritorului străin. Rătăceam la căderea soarelui, cu Scipione Pistrucci și Gustavo Modena, amândoi morți acum, pe străzile Romei, când francezii mișcându-se lent, cu baionetele în frunte, în mijlocul unui popor tăcut, iritat, tocmai ordonau evacuarea străzilor, fremătînde de indignare și fierbînd de gînduri de luptă. Mi se păru că ocupații se instalaseră într-un mod atît de neprevăzător încît dădeau prilej unei serii de surprize și mă grăbii să-l întreb pe generalul Roselli și pe ai săi din statul major dacă, în cazul că o ridicare în masă a poporului condus de mine, care nu era legat prin pacte cu nimeni, ar fi avut loc, ar fi dat ajutor, și încuviințară; dar era tîrziu:capii poporului fugiseră și orice tentativă eșuă. Îi sugerai lui Roselli să-i ceară generalului Oudinot, sub pretextul de a evita probabile ciocniri, răspîndirea micii armate romane în cantonamente în afara orașului: acolo milițienii noștri și-ar fi revenit din istovirea luptei îndelungi: am fi putut să-i echipăm din nou:eu aș fi stat ascuns și aproape de ei; apoi, poate, am fi putut prinde un moment favorabil pentru a ne arunca prin surprindere asupra inamicului din Roma, dar planul acela, acceptat la început, deveni inutil: plecarea lui Garibaldi înarmat stîrni suspiciunea lui Oudinot: se ordonă ca artileria romană să rămînă în oraș: milițienii noștri, convinși că inamicul era în stare de orice infamie, deveniră bănuitori la rîndul lor, crezînd că vroiau să-i așeze fără mijloace de apărare între francezi și austrieci și să-i măcelărească; mica armată se dezmembră și după puțin timp fu dizolvată. Sfaturi nebunești și aducătoare de ruină; dar în zilele acelea toate puterile sufletului meu nu trăiau decît întruchipate într-o singură idee: rebeliune cu orice preț contra forței brutale care, în numele unei republici, distrugea, neprovocată, o altă republică.

Pentru ce, preoți și francezi n-au profitat atunci de ocazia pe care le-o ofeream de a pune mîna pe mine mort sau prizonier, rămîne pentru mine un mister. Îmi amintesc cum biata Margherita Fuller și draga, venerata mea prietenă Giulia Modena mă rugau să mă retrag și să mă păstrez, cum spuneau ele, pentru timpuri mai bune. Dar dacă eu aș fi putut să prevăd noile dezamăgiri și ingratitude și loviturile prietenilor vechi care mă așteptau, și nu m-aș fi gîndit decît la mine, le-aș fi spus: lăsați-mă, dacă mă iubiți, să mor o dată cu Roma.

MANIFESTUL COMITETULUI NAȚIONAL CĂTRE ITALIENI

«...Oamenii liberi din toate țările privesc spre noi, exilați, fără dizidență sau suspiciune. Drapelul nostru e drapelul concordiei, și speranță pentru toate naționalitățile oprite. Intre Roma și Viena, între Budapesta și Milano, între Veneția și București, orașe ale unei Patrii, Patria martirilor și a celor ce cred într-un viitor comun, Comitetul Național Italian e o legătură ușoară, acceptabilă. El e veriga unui lanț vast care se întinde pretutindeni unde trăiește și freacă sentimentul dreptului și credința în eterna justiție...

O mare epocă se apropie de răsărit».

Londra, 8 septembrie 1850

G. Mazzini, A. Saffi, A. Saliceti, G. Sirtori, M. Montecchi, C. Agostini

MANIFESTUL COMITETULUI DEMOCRATIC EUROPEAN CĂTRE ROMÂNI

«Sînteți din neamul celor care nu pier. Numele care vă vine de la părinți, limba, tradițiile, aspirațiile voastre, totul vă reamintește că vă trageți din acest popor care, acum douăzeci de secole, marca lumea cu o amprentă de gigant, pe drumul civilizației europene. Acest popor re trăiește azi, voi deasemeni trebuie să trăiți din nou; pentru că și voi aveți o misiune de împlinit în Europa, și niciodată conștiința instinctivă a acestei misiuni nu s-a șters în sufletul vostru.

Voi sînteți chemați să reprezentați în sînul Europei răsăritene ideea de libertate individuală și de progres colectiv care ne-a consacrat pe noi europenii, apostoli ai omenirii. Voi sînteți avangarda familiei greco-latine și trebuie să fiți una din verigile destinate să lege activitatea ei cu cea a neamurilor slave și maghiare.

Sentimentul misiunii voastre constituie și garantează naționalitatea voastră.

Dezvoltați-l cu credință și statornicie; suferiți, munciți, luptați pentru el. Este datoria voastră față de omenire; este dreptul vostru față de națiunile care o alcătuiesc ».

Londra, 27 iunie 1851

L. Rollin, A. Darasz, G. Mazzini, A. Ruge

Despre iubirea de patrie a lui Dante

Cînd literele făceau parte, așa cum trebuie, din instituțiile care susțineau popoarele, și nu erau considerate încă o consolare, ci un înalt oficiu, s-a spus că poetul nu e un stringător de silabe metrice, ci un om liber, inspirat de zei să arate oamenilor adevărul sub vălul alegoriei; și anticii închipuiau muzele fecioare neîntinate, locuind munții, pentru că poezia, fiică a cerului, se hrănește cu libertate, și pentru ca poeții să învețe să nu-și vîndă lirele puterilor pămîntești.

În frumoasele secole ale Greciei, poeții, neuitîndu-și sublima menire, își consacrau geniul binelui patriei; și alții, ca Teognis, răspindeau printre concetățenii lor preceptele înțelepciunii; alții, ca Solon, îmbrățișau în poemele lor legile, care fac plăcută viața socială; alții, precum Pindar și Homer, eternizau triumfurile patriei; alții, ca Hesiod, consemnau în versurile lor misterele și alegoriile religioase. — O asemenea preasfîntă menire încredința patria poezilor, educarea tineretului în respectul legilor religioase și civile, și în dragostea de libertate; și cît timp imnul lui Harmodios și cîntecele lui Aiceu răsunară pe buzele tinerilor greci, ei nu îndurară nici tiranie internă, nici jug străin.

Dar, cum civilizația degenerată în corupție, moravurile stricate, luxul, și timpul distrugător al tuturor celor bune, înjosiră mintea oamenilor aserviți, iar violența celor puțin copleși supunerea abjectă a celor mulți, poezia își pierdu și ea prima independență, se trăficară talentele, și fură cumpărate de cei care sperau că sunetele lirez vor acoperi plînsul omenirii oprimate; poezia deveni arta de a linguși credulitatea și intemperanța popoarelor; ațîță la mînie și voluptate pe tirani, și deveni ades maestra corupției, aproape întotdeauna a ineptiei.

Au toate națiunile, și noi mai mult decît alții avem scriitori mari, și poate, prea mulți poeți. Dar cîți au fost aceia care nu și-au prostituat talentul și pana tiraniei politice (pentru că și republica literelor își are dictatorii ei)? — Curșile, sectele, școlile, academiile, sistemele și prejudecățile, pe care toate secolele le antrenează, i-au corupt pe cei mai mulți, și foarte puțini au fost cei mari care n-au urmat decît stindardul adevărului și al dreptății. — Pe cei dintii posteritatea i-a judecat cu severitate, celorlalți le-a încredințat memoria dragostei tuturor celor buni, și le-a poruncit să păstreze neatins acel depozit sacru ca o consolare în catastrofe, și îndemn în timpuri mai bune. Printre acești uriași care au stat necontaminați în mijlocul sclaviei universale, care n-au ținut în scrierile, ca și în viața lor, decît la binele patriei, Italia, avidă de a spăla amintirea străvechii nedreptăți, a acordat primatul, aproape necontestat, divinului Alighieri . . .

În toate scrierile sale, indiferent de genul acestora, strălucește totdeauna sub diverse forme dragostea imensă pe care el o purta patriei; dragoste, care nu se hrănea cu superstiții, sau resentimente municipale, ci cu idei luminoase de uniune și de pace; care nu se restrângea la un cerc de ziduri, ci la toată frumoasa țară dove il si suona, pentru că patria unui italian nu e Roma, Florența sau Milano, ci întreaga Italie. Cu un asemenea gând a scris cartea De Monarchia, în care dacă nu toate concepțiile sînt astfel încît să trezească să fie universal îmbrățișate, apar cel puțin dictate de spiritul optim pe care-l admiteau timpurile; în ea el a ținut să unească într-un singur corp Italia plină de diviziuni și să o sustragă aservirii care atunci o amenința mai mult ca oricînd. — Și dacă limba latină, formele scolastice, care ies în relief, și insuficiența edițiilor acoperiră această operă ca de uitare, nu e mai puțin adevărat că el a aruncat în ea acele seminte de independență și de libertate pe care le-a risipit apoi în poemul său și care au fecundat în secolele următoare. Cu un asemenea gând a conceput tratatul De vulgari eloquentia, care a provocat în acest ultim timp spiritul iritabil al literaților italieni la controverse mai mult acute, poate, decît utile. În ea se înalță luminos deasupra acelei turme de gramaticieni care ofiles limba vrînd să o constrîngă în feșele copilăriei sale; demonstrează că adevărata limbă italiană nu e toscană, lombardă, sau din altă provincie; ci una singură și din toată țara.

Ch'appennin parte, e'l mar circonda, e l'alpe.

Învățîndu-i pe contemporanii săi cum această limbă ilustră, fundamentală, nu avea nici o limită, dar se înfrumuseța cu tot ce era mai bun în dialecte, el încerca să sufoca orice dispută pentru supremație în materie lingvistică, în diferite provincii, și introducea înalta maximă că în comuniunea reciprocă a ideilor rezidă o mare parte a progreselor spiritului uman. — Asemenea idei fură mai amplu dezvoltate în al său Convivio, unde se declară cu entuziasm apărătorul limbii italiene populare și prețize acestei fecioare modeste, pe care el o educa pentru mai nobile fapte, glorii și triumfuri asupra limbii latine, care era acum soare la asfințit. El se arată, cum a observat un scriitor, mult mai mîndru de noblețea și de vigoarea limbii sale, decît de meritul propriilor versuri. — Contemplînd acest viitor pare că el încearcă să îndepărteze durerea, pe care nenorocirile politice ale Italiei și ale lui însuși i-o provocau; pentru că scria această operă atunci cînd experimentase cum arcul exilului lansează ascuțită săgeată, cînd viața lui cobora spre sfîrșit. — Și totuși sentimentul patriei ardea totdeauna foarte viu în inima lui, cum ne încredințează acele pasaje extrem de mișcătoare, în care plînge soarta care l-a aruncat în afara del dulce seno della bellissima, e famosissima figlia di Roma, Fiorenza. Acest sentiment al patriei nu l-a părăsit niciodată, însoțindu-l în peregrinările sale prin Italia . . .

Vom spune că așa precum el șade, și va șede mult timp primul printre poeții care durează etern, tot astfel viața lui se poate înfățișa cu toată încrederea ca model acelora care știu ce e patria și cum trebuie să fie servită. — O existență de unsprezece lustri n-a fost pentru el decît un singur suspin, și acesta pentru Italia. — Nu a avut niciodată odihnă în lupta pe care a dus-o însuflețit contra opresorilor săi, contra prejudecăților care o dominau, contra ignoranței care o apăsa. — Și-a ofilit floarea vîrstei în sacrificii neîncetate pentru pămîntul care l-a renegat. — Pare cu neputință ca după ce a străbătut împrejurările vieții sale cineva să fi fost în stare să arunce o bănuială asupra spiritului care îl anima. — Omul care s-a bătut vitejește în ziua aceea de la Campaldino (1289) împotriva celor din Arezzo, care a luptat în anul următor împotriva pisanilor; — omul, pe care Florența l-a ales la vîrsta de treizeci și cinci de ani printre cei trei conducători ai republicii — care a știut în acele timpuri foarte grele să dobîndească atîta faimă de înțelepciune și de integritate, încît, cum pe capul său se rezemau destinele patriei, cei doi priorii, colegii săi, îi încredințau lui singur mînuirea treburilor mai primejdioase; — omul care în conflictele dintre Albi și Negri, lăsînd de o parte orice sentiment personal,

a pronunțat sentința exilului împotriva ambelor facțiuni (1301), monument de severă imparțialitate; — care a alergat la picioarele lui Bonifazio pentru a-l determina să-și schimbe gândul de a aplica sfatul celor care îi cereau să pună Florența sub tirania lui Charles de Valois; și care mai târziu, când gemenii cel mai mult sub povara injuriilor soartei, a regăsit atita forță sufletească încât să se condamne la un exil fără sfârșit, decît să se înjosească pe sine și patria sa în rușinea unei supunerii dezonorante. — Acest om întrușipează un astfel de caracter, încît sfidează mușcătura invidiei. — După ce a fost exilat, rătăci mult timp prin toată Italia, trăind din amintiri, mărșă în durerea lui, puternic în geniul pe care nimeni nu i-l poate lua. — Nenorocirea nu-l înjosi; mizeria, care, după spusele lui Homer, înjumătățește sufletul sclavului, nu i-a luat un dram din simțirea lui generoasă; ci a stat împotriva loviturilor destinului, ca un om îndurerat mai mult de suferința altuia decît de a lui însuși; și cu toate că a fost constrîns să cerșească de la domnii italieni o bucată din acea pline, che sa di sale, nu s-a plecat în fața puterii, nu și-a prostituat geniul și muza în speranța unor recompense princiare. — Cum a văzut tăiată orice cale de a ajuta cu mintea și cu brațul patria bolnavă, s-a dedicat scrisului și a lăsat moștenirea urmașilor săi, într-un poem etern, iubirea cea mai arzătoare pentru independență, și ura cea mai necruțătoare împotriva vițiilor care au dus la pieire Florența sa. — Și-a încheiat pelerinajul său mortal în Ravenna; acolo odihnesc încă oasele sale, însemnate de un monument nedemn de el, departe de pămîntul pe care atita l-a iubit și unde inerția lui Leon X n-a permis să i se înalțe un mormînt de către Michelangelo, moștenitor al geniului său, și poate unicul demn să-i plătească tributul pe care Italia îl datora memoriei sale.

O, italieni! Studiați-l pe Dante, nu după comentarii, nu după glose; ci în istoria secolului în care a trăit, în viața sa, și în operele sale. — Dar luați seamă! E mai mult decît vers în poemul lui; și de aceea nu vă încredințați gramaticienilor și interpreților: ei sînt ca disecatorii de cadavre; voi vedeți oasele, mușchii, venele care alcătuiau corpul; dar unde e scînteia care l-a însuflețit? — Amintiți-vă că Socrate a spus că talentul cel mai înalt inspirat de muze este interpretul lui Homer. Aveți voi un suflet de foc? — Ați încercat vreodată sublimul freamăt pe care-l trezesc amintirile străvechi? — Ați îmbrățișat vreodată mormintele pușinilor oameni mari care și-au cheltuit pentru patrie viața și spiritul? — Ați vărsat vreodată o lacrimă peste frumoașa țară, pe care urile, partidele, disensiunile și violența străină au redus-o la nimic? — Dacă sînteți astfel, studiați-l pe Dante; din acele pagini profund energice, sorbiți acea indignare generoasă, cu care ilustrul exilat își hrănea inima; pentru că ura împotriva vițiilor și a corupției înseamnă virtute. — Învățați de la el cum se servește pămîntul natal pînă la capătul puterilor; cum se trăiește în nenorocire. Forța lucrurilor ne-a răpit multe; dar nimeni nu ne poate răpi pe cei mari care ne aparțin; nici invidia, nici indiferența servituții nu pot distruge numele și monumentele; și acum străjuiesc ca acele coloane care se înfățișează pelerinului în mutele solitudini ale Egiptului, și îi arată că în acele locuri a fost un oraș puternic. — Să înconjurăm cu sentiment fidel memoria lor. — Orice frunză de laur nemuritor pe care secolele au pus-o pe mormintele lor, e o garanție de glorie pentru noi; nu puteți apropia de acea coroană o mînă nelegiuită, fără să faceți o rană adîncă în onoarea pămîntului care v-a dat viața. — O, italieni! — nu uitați niciodată că primul pas pentru a produce oameni mari stă în a-i onora pe cei dispăruți.

Dell'amor patrio di Dante (1827)

Către Daniel Stern (Marie d'Agoult)

Londra, 13 februarie 1864

Doamnă,

Am citit frumoasa dumneavoastră lucrare asupra lui Dante și Goethe. Și, vă rog să credeți, numai admirația pentru bunele și nobilele lucruri pe care le spuneți acolo îmi dă curajul să vă adresez o mică scriere pe care am publicat-o acum câțiva ani și care rezumă puținul pe care-l știu despre el. Lucrarea Dumneavoastră e prea serioasă, prea conștiințioasă pentru ca să nu acordați o jumătate de oră vederilor unui italian care l-a studiat pe Dante cu dragoste și venerație și care și-a consacrat viața unei naționalități pe care el o visa, cel dintâi, acum cinci secole.

Vă trimit scrierea detașată, deoarece volumul căruia îi aparține poartă numele meu, ceea ce ar fi de ajuns pentru a-i interzice accesul în Franța.

Credeți, Doamnă, în stima profundă a devotatului Dumneavoastră,

G.MAZZINI

Londra, 15 martie 1864

Doamnă,

Titlul lucrării mele este: «Opere minori di Dante». Ea a fost publicată în Anglia în 1844 în Foreign Quarterly Review, înainte de a intra în colecția scrierilor mele editată la Milano de Daelli sub titlul de «Scritti editi e inediti di Giuseppe Mazzini». Articolul se află în volumul al patrulea. Numele adevărat al lui Dante este Alighieri. Se crede că Dante scria Allagheri. Unul dintre primele coduri poartă titlul pe care el însuși îl dăduse poemului său: «Incipit Comedia Dantis Allagheri, Florentini natione, non moribus». Acest titlu n-a fost reprodus decât în ediția pe care am publicat-o eu însumi în 1842 la Londra, la Rolandi, după lucrările manuscrise ale lui Foscolo. În orice caz cei doi îl sînt autentici. Schimbarea nu s-a datorat decât modificărilor care se operează din secol în secol în pronunție.

Anecdota mînăstirii este consemnată în scrisoarea unui călugăr către Ugucione, regăsită de Carlo Troya; ea e înserată în cartea intitulată: «Il Veltro allegorico».

Foscolo lucrase pentru editorul englez Pickering la o ediție a poemului. Moartea îl împiedică să-și continue munca sa care nu merge dincolo de Infern. Aîn reușit să dezgrop manuscritul rătăcit și am publicat, conducîndu-mă după partea terminată, ediția Rolandi din 1842 în patru volume. Ea conține o prefață a mea, semnată «Un Italiano». Primul volum cuprinde o introducere critică a lui Foscolo foarte importantă. Titlul ediției este: «La Commedia di Dante Alighieri illustrata da Ugo Foscolo». Aș fi fericit să v-o trimit, dar mi s-a sustras singurul exemplar pe care îl aveam. Viața pe care a trebuit s-o duc nu este favorabilă formării unei biblioteci.

Punctul de vedere pe care l-ați ales exclude o lucrare asupra cultului consacrat de Dante ideii naționale. Ceea ce mi se pare că poate să intre pînă la un anumit punct în cadrul lucrării dumneavoastră este mai curînd gîndirea sa filosofică, intuiția lui asupra ceea ce numim astăzi Legea Progresului și viața colectivă a Umanității. Am

încercat să schițez aceste idei întemeindu-mă pe citate care ar putea să vă vină în ajutor.

Ați putut, Doamnă, să deduceți dintr-un pasaj al scrierii mele (pagina 189) maniera în care înfățișez raporturile între Dante și Goethe. Ele sînt pentru mine raporturi mai mult de contrast decît de asemănare. Dante reprezintă pretutindeni eul, Goethe mai ales non-eul. Reuniți, amîndoi formează cea mai completă definiție a Artei pe care îmi e dat să o concep și pe care viitorul o va realiza poate. Oricare ar fi vederile dv. în această privință, le voi aștepta cu nerăbdare. Ceea ce ați scris pînă acum garantează importanța a ceea ce veți scrie. Ne veți face să gîndim și să simțim; și acesta e scopul principal de atins. Vor mai putea exista unele divergențe asupra unei probleme secundare sau a a alteia; dar dumneavoastră ne pregătiți pentru o comuniune din ce în ce mai intensă cu sufletul lui Dante; și acesta e, o repet, scopul de atins.

La revedere, Doamnă. Amintiți-vă de mine, dacă vreodată pot să vă fiu util la ceva. Așa cum spuneți, sîntem uniți pe un teren sacru și așezat mai sus decît orice cunoștință personală.

G.MAZZINI

Către Victor Hugo

Londra, 20 septembrie 1851

Domnule,

Ați spus cuvinte frumoase și emoționante despre Roma și Italia; noi le-am primit cu dragoste și recunoștință.

Din ziua aceea vă bateți cu nobleță pentru Franța, și bătîndu-vă pentru Franța, vă bateți pentru noi toți contra opresiunii care ia numele de republică, contra ipocriziei care își spune religie, contra materialismului intereselor unei caste și unui om care uzurpă numele de doctrină de guvernare.

Ați dat în această luptă doi fii demni de dumneavoastră; și acum cînd ei sînt pentru moment în afara luptei, le luați dumneavoastră înșivă locul pe baricadă. Sublim și generos exemplu, ca și cauza pe care o apărați!

Toți cei care suferă și care combat sub același stindard pe care fiii dumneavoastră l-au susținut, și pe care dumneavoastră îl susțineți — cei care combat pentru a abolii suplicii și pentru a spulbera toate pretextele care duc la supliciu: care combat pentru a nu se viola dreptul de azil, și pentru a nu mai fi nevoie de azil; care combat pentru sfînta ligă a popoarelor, și pentru o lume viitoare în care să nu mai existe nici anarhie, nici caste, nici stăpîni, nici sclavi, nici persecutori nici persecutați, dar în care să stea în locul cel mai înalt Dumnezeu și legea lui, Poporul la temelie, și la mijloc, ca apostoli și aștri, geniul și virtutea, — toți aceștia vor ști să aprecieze frumoasa dumneavoastră conduită.

Iar eu vreau să profit de ocazia unui concetățean care arde de dorința de a vă vedea, pentru a vă spune cum încă din primii ani ai studiilor, v-am iubit ca poet, și cum azi vă aud cu admirație lansînd cuvîntul dumneavoastră ardent la hotarele dintre

cele două tabere, dintre Popor și stăpînii săi. Ca om și ca italian, simțeam de mult nevoia acestei mărturisiri spre mulțumirea sufletului meu.

Înainte, domnule, înainte în opera dumneavoastră ! De partea noastră — fiți siguri de asta — veți găsi numai credința vie, unitatea de gîndire și de acțiune, dragostea, sacrificiul și viața; de partea cealaltă, nu e decît negația și moartea. La noi pot greși judecățile, niciodată sentimentele, pentru că noi căutăm binele, ei puterea unei zile; pentru că noi credem, iar ei calculează. Nu sperați să-i convertiți, lăsați-i pradă disprețului și izolării, ca poporul să se ridice !

Soluția pașnică pe care o predicați e ultima iluzie a unui om onest, dar această soluție nu va prevala. Oamenii la care faceți apel, nu vă mai pot oferi decît expediente mizere; de la 31 mai au pierdut credința, logica, sentimentul vieții noi care fierbe în jurul lor. Inițiativa nu mai e a lor; și pentru a umple acest gol, e necesar ca poporul să vină din nou să-și explice drepturile.

Acțiunea e geniul poporului, principiul intuiției sale, revelația colectivă; și pentru a salva Franța, trebuie s-o rechemați pe acest teren . . .

Al dumneavoastră, cu desăvîrșire, GIUS. MAZZINI

M A Z Z I N I și patrioții români din generația Unirii

După 13 septembrie 1848 fruntașii revoluției române inaugurează itinerarul incert al exilului sfârșit pentru atîția fără revederea « zărilor de acasă », mai mult, fără recompensa postumă reclamată de Odobescu într-un raport către Cuza, de « a li se aduna țărîna în pămîntul nașterii ». Înfrîngerii revoluției europene în 1848, îi urma în vara anului 1849 amurgul ultimelor speranțe: în iulie, arme franceze res-tabileau în simbolică republică romană detestată suveranitate pontificală; în august, maghiarii arborau drapele cernite; la Veneția apunea visul temerar al lui Manin. Libere pentru cîteva luni, popoarele îngenuncheau din nou. Ca nimeni altul, vizi-onarul Rosetti glorificase măreția acelor zile în care, redobîndindu-și demnitatea ultragiată, acestea redeveniseră ele însele. Pe nimeni altul nu l-au urmărit ca pe Rosetti, erorile fatale ale lui '48: la Tours, în 1870, în întîlnirile cu Gambetta, cu Garibaldi și republicanii spanioli, încă îl persecutau.

Contactele exilaților români cu celelalte emigrații erau naturale și nu numai exilul le impunea. Formați în ideologia republicană, cu profesori ca Michelet, Quinet și Mickiewicz, membri ai unei societăți revoluționare *Dreptate—Frăție*, protagoniști ai unei mișcări patriotice care le îngăduise — după expresia aceluiași Rosetti — să cunoască timp de trei luni libertatea, ei erau în mod necesar solidari cu opri-mații. La Collège de France imaginea unei Polonii reînviată le evoca perspectiva regenerării României; ecoul Apeninilor și Alpilor răsuna în inimile lor; pătrunși de semnificația ei istorică, se străduiseră îndelung să obțină împăcarea cu maghia-rii încă înainte de a descoperi în gîndirea lui Mazzini aceeași idee. Paralel cu o retros-pecție critică, fruntașii revoluției române desfășoară în vederea colaborării cu pros-crisii italieni, maghiari și polonezi, un vast travaliu organizatoric: între Franckfurt, Viena și Triest, Constantinopol, Brusa și Paris, e un neîncetat du-te-vino. Un dia-log viu se desfășoară ani de-a rîndul, plin de proiecte și de apeluri, de îndemnuri

și anateme. Foștii locotenenți domnești exercită încă o însemnată influență asupra emigranților români. Ei se consideră împuterniciți să încredințeze misiuni, să confirme plenipotențe, să cheme la ordine, să admonesteze. Iată de ce corespondența mazziniană din 1850 vorbește de posibilitatea reprezentării românilor în Comitetul Democrat European de la Londra, prin Eliade Rădulescu sau Nicolae Gulescu, posibilitate neevidențiată pînă în prezent de istoriografia română.

În 1851 românii intră în liga mazziniană a popoarelor. Rosetti exultă. Evenimentul e adus la cunoștința țării printr-un manifest. Adeziunea a fost timp îndelungat pregătită. Aportul diferitelor personalități la această adeziune, la inițierea unei propagande, a unor planuri și acțiuni revoluționare, a fost de amploare și importanță inegale. Pentru a înțelege dimensiunea rolurilor acestora, trebuie examinată gândirea și activitatea lor, mai ales în anii exilului care a durat pentru cei mai mulți din 1848 pînă în 1857.

Pentru generoasa-i viziune, pentru setea lui de sacrificiu, pentru aureola martiriului îndurat pe pămîntul exilului, se cuvine să vorbim întii de Bălcescu. La 13 septembrie 1848 începe pentru fostul secretar al guvernului provizoriu un lung itinerar al durerii și speranței, al fidelității față de sine pînă în ora supremă: Sibiu, Belgrad, Triest, Atena, Constantinopol, Budapesta, Viena, Paris, Londra, Ville-d'Avray, Hyères, Napoli sînt doar o parte din numele așezărilor care amintesc cumplinele încercări ale acestui suflet nobil, sfîrșite în groapa comună a săracilor din Palermo.

Anticipînd dezideratul mazzinian al depășirii discordiei cu maghiarii, Bălcescu urmează peste tot în 1849 guvernul revoluționar al lui Kossuth, obținînd cu greu rezultate adesea insuficiente, totdeauna tardive. Ca și Mazzini, Bălcescu crede într-o menire morală a umanității, realizabilă prin sacrificiu necondiționat în serviciul ideii. Această menire morală este împlinirea « dreptății și a frăției », « temelii a ordinei absolute, perfecte ». « Misie evanghelică » — fiecare națiune este chemată să contribuie conform geniului ei la desăvîrșirea înțelegerii. El consideră că acela care și-a manifestat crezul în fața țării și a lumii, trebuie « să-și facă datoria fără să gîndească la ce s-o întîmpla ». Tocmai această rigoare morală avea să-i încredințeze lui Bălcescu rolul cel mai înalt și cel mai greu de disputat, tocmai ea avea să-l apropie de Mazzini căruia îi seamănă prin probitate, modestie, gravitate, sentimentul datoriei și spirit de sacrificiu.

1849 este pentru Bălcescu un an de luptă împotriva dezunirii: tentative de concentrare a emigrației, tentative de pace și alianță cu Ungaria revoluționară, proiect de pacificare și alte proiecte politice.

Ajuns la Paris la 16 octombrie, vrea la sfîrșitul anului să înceapă « o revistă română care să aperse revoluția noastră și să înceapă alta nouă » și speră ca această revistă să devină « șeful » emigrației. La 26 decembrie constată necesitatea unui « om » la Londra. De la 1 ianuarie 1850 se află pentru trei săptămîni în capitala Marii Britanii, frecventînd cercuri în care se discută că « peste o lună Italia toată se va revolta », că la Paris de asemeni e decisă « ziua unei revoluții ». Însăși « mișcarea ce se pregătește a izbucni în Italia », i-a mărturisit « en confidence » doamna Gibson, l-a împiedicat pe Mazzini să vină la Londra. Revenit la Paris în 22 ianuarie, îi scrie lui Ion Ghica, în legătură cu ideea unei confederații orientale întemeiate pe « mijloace revoluționare, acord, unitate și solidaritate în mișcare », în scopul edificării căreia întocmise un comitet secret din reprezentanți a șase națiuni. Pasiunea istoriei care îl cheamă în biblioteci și penuria pecuniară constantă îl constrîng să amîne întoarcerea la Londra. Considerînd oportună o înțelegere cu Mazzini, Ledru-Rollin și radicalii germani, pentru « o mare solidaritate revoluționară în toată Europa », notează identitatea de idei cu patriotul italian. La 4 Martie,

răspunde lui A.C. Golescu (Albul) preocupat de examenul critic al revoluției române: « notre révolution n'est pas finie pour être jugée, elle n'est que commencée ». Respinge ideea unei istorii ipotetice și false, pledează pentru un intens lucru preparator al revoluției viitoare, pentru o activitate secretă și pentru renunțare temporară la concentrarea emigrației. La 6 martie îi împărtășește lui Ion Ghica perspectiva constituirii unui « comitet revoluționar european » cu Mazzini, Ledru-Rollin și Daniele Manin pe care-l cunoscuse la Paris, și-i cere să ardă scrisorile care amintesc de acest comitet. Din această perioadă e și pregătirea proiectului pentru Statele Unite ale Dunării.

La 16 iunie 1850, într-o scrisoare către Alexandru Zane în care citează pasaje dintr-o scriere mazziniană pe care am identificat-o (textul în fotocopie prezintă întreruperi), îl numește pe Mazzini « cel mai mare revoluționar din Europa » și își propune să dea « o temelie unității românilor » scriind istoria lui Mihai Viteazul. Când în septembrie exilații grupați la Paris îl deleagă să-i reprezinte la Londra « ca să fraternizeze cu emigrații organizați acolo », consideră mai utilă terminarea operei istorice la care se angajase. În octombrie cea mai urgentă exigență îi apare « propaganda principiilor revoluției și a României viitoare ». Crede în « revoluția generală », dar cere revoluționarilor români « dignitate, tact, măsură », pregătirea poporului fără publicitate prematură, fără asociere cu liga londoneză. La 16 noiembrie 1850, într-o adunare pariziană a căzușilor, pledează pentru egalitatea naționalităților. Disensiunile dintre emigrați, violențele de limbaj, îl decepționează tot mai mult, ca și pe Mazzini, și-l decid să abandoneze activitatea politică. 1851 este anul opțiunii pentru istorie, corespondența lui e plină de referiri, dorește să se consacre exclusiv cercetării, numai eroismul străbun îl susține. La 17 februarie, organizarea emigrației maghiare îl animă, concepe un nou memoriu relativ la concilierea istorică, apoi aluziile la suferință se multiplică. Bălcescu află că românii sînt reprezentați la Londra, afirmă într-o scrisoare către Ion Ghica (Hyères, 16 octombrie) că « mișcarea revoluționară viitoare va fi mai serioasă și nu se va opri numai la Dunăre » și cere țării să participe pregătită la « mișcarea ce se așteaptă ». Pentru această zi dorește ca « zestrea drăguții » (Hyères, 6 nov., scrisoare către Rosetti) să fie cît mai mare. Credincios vocației sale, își consacră ultimele forțe istoriografiei, scriind *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, operă de sugestie mazziniană, carte-simbol în care Eminescu venera « o piatră de temelie a unității naționale ».

În septembrie 1851, comitetul revoluționar român răspundea apelului mazzinian printr-un manifest a cărui redactare pare să fie opera noului coleg al lui Mazzini. Relațiile sale cu Comitetul Democrat European sînt cunoscute din scrisorile și actele sale, controversa cu Dániel Irányi din *Lettres hongro-roumaines*. Fiul spiritual al lui Michelet se simțea atras dinainte de 1848 de « ecoul Apeninilor ». Efervescenta peninsulei italiice, mișcările popoarelor europene, îl încălzesc, îl dinamizează. În februarie '48, cetățeanul Dumitru Brătianu e printre combatanții Parisului, în iunie printre căzușii de la București, în septembrie printre « fețele » a căror prezență în țară nu se poate acorda cu « odihna și siguranța publică » și a căror trimitere peste frontieră este reclamată de « mintuirea Statului ». În 1849 – 1850 face parte din conducerea emigrației române la Paris. În aprilie 1851 ajunge la Londra cu inutile scrisori de recomandare de la Jules Michelet și Edgar Quinet. Din mai pînă în septembrie, se succed momentele afilierii române la comitetul mazzinian de la Londra, afiliere care a contribuit la o coordonare mai adecvată a acțiunilor emigrației, la o intensificare a propagandei prin apeluri și publicistică, la stringerea raporturilor cu ceilalți proscriși ai Europei. Prezența permanentă a unui reprezentant român la Londra servea și orientării deciziilor Comitetului

Democrat European, alimentat de acesta cu impresii, informații și sugestii furnizate din diferite țări de exilații de la Dunăre și Carpați. Încă din august 1851, Mazzini îi cerea recomandări în Principate pentru o misiune în Polonia, un agent de bună credință la Constantinopol, relații despre Alexandru Manu și Constantin Racoviță. La rîndul lor fruntașii emigrației române așteptau avizi de la «acești domni» de pe malurile Tamisei, remediul universal și noutăți despre «dispoziția» lor, mai ales după 2 decembrie 1851.

Reprezentantul român cunoscuse și comitetul italian de la Londra. În 1852, el adresase în numele C.D.E. două apeluri românilor, proclamînd apropierea eliberării și a unirii, consolidarea mișcării de emancipare a popoarelor prin solidaritatea revoluționară, misiunea lor europeană de progres, vocația lor democratică și republicană. O scrisoare din mai 1852 revelează proiectul unei călătorii în America pentru procurare de fonduri. În august 1852 părăsea lumea mama lui Mazzini: «Je reçois en ce moment la nouvelle de la mort de ma mère. Laissez-moi jusqu'à mardi. J'ai besoin d'être seul», îi scria el colegului său român. La 22, în aceeași lună, participau împreună la înmormîntarea lui Albert Darasz, reprezentantul polonez în C.D.E. La sfîrșitul lui noiembrie, murea singur la Palermo, Bălcescu. De la Londra, Dumitru Brătianu cere exilaților români adunați pe pămîntul ospitalier al Franței, să fie demni de sufletul de erou al luminosului vizionar, împlinind toate jertfele necesare recuperării libertății și independenței patriei.

Spiritul de concordie pe care-l însufla activității comitetului londonez, îl cunoaștem dintr-o scrisoare a lui Jules Michelet care-i cere să-și păstreze rolul și să devină «par la force de cœur, une autorité entre les forts», să le impună în numele înțelegerii pe care o promova și al victoriei pe care trebuiau să o pregătească.

Constanța generozității cu care Rosetti a glorificat popoarele și revoluția lor, rămîne unică. În corespondența sa, în publicații, în ziarele și revistele întemeiate de el, mai ales în redacția *Românului*, unde scria vegheat de portretele inspiratorilor săi, Mazzini și Garibaldi, Rosetti revine permanent la geniul poporului, geniul revoluției. Pentru el, Grecia, Polonia, Italia, Germania, Ungaria și România, își datorează viața revoluțiilor, revoluția este neînvinsă, Parisul, Roma, Berlinul, Budapesta și Bucureștii sînt demne pentru că și-au văzut despoșii «fugind sau îngenunchind înaintea poporului», singele vărsat de polonezi, italieni, români, francezi și germani curge pentru «dreptate și frăție». Vrea o «Republică Română» și e sigur că poate fi dobîndită prin unire «cu noi înșine și cu celelalte popoare revoluționare», în ora cînd va începe «lupta cea mare între tiranie și libertate». La Paris ia parte la adunările românilor, la subscripții pentru polonezi, caută pașapoarte pentru ei, se duce la comitetul lor, simte în Bălcescu curajul de «a întreprinde fapta cea mare». Proclamarea republicii în Franța este pentru el sîrbătoare. În primăvara lui '48 vrea să ajungă în Polonia, să se bată, să trăiască «o zi»; în '49 în Italia, în Ungaria: «Acolo este datoria noastră». În 1851 reia ideea republicii române. La 1 iunie e fericit: românii au un reprezentant la Londra. La 29 iunie notează entuziasmul exilaților români de la Paris: adresa C.D.E. către români a fost reprodușă în numeroase ziare pariziene și din provincie. La 9 iulie fervea lui Rosetti crește: a tradus proclamația lui Mazzini către români. La 9 august află de moartea prietenului său, pictorul Constantin Daniel Rosenthal, asasinat într-o închisoare habsburgică. S-au descompert la el proclamații mazziniene. La 27 octombrie, notează răspunsul românilor către C.D.E. publicat în cinci ziare franceze. După 2 decembrie 1851, orizontul se tulbură. La sfîrșitul anului 1853 și începutul lui 1854, îl însoțește pe bunul său prieten din comitetul de la Londra, într-o călătorie în Balcani, animat de gîndul constituirii unei armate române, al unei mișcări la Dunăre.

În 1848, în exil, apoi din nou în țară, în toate momentele decisive pentru împlinirea marilor aspirații, el a fost pentru luptă: în 1853 ca și în 1859, în 1863, 1866, 1870 și 1877. El a întâlnit în condițiile exilului marile spirite ale Europei, a fraternizat în mod natural cu ele, a crezut constant în « nebunia lui Mazzini », l-a adorat pe Michelet, îl venera pe Manin. Divinitatea sa era poporul. Coalițiile popoarelor erau pentru el sacre. În fiecare dimineață aștepta « sfânta explozie », resurecția. Singura lui amintire reconfortantă, singura lui « sfântă aniversare »: 11 iunie 1848. În fiecare an o va evoca în jurnalul său mazzinian, *Românul*. Admirator al maghiarilor și italienilor în 1849, al polonezilor în 1863, al Franței republicane în 1870—71, cultivator de încredere națională, bolnav de febră revoluționară, e oricând gata să moară, dar ar suferi să părăsească « lumea în timp de revoluție și România în robie ». De aceea se hotărăște să nu moară pînă cînd nu va vedea « republica universală ».

Aproape neverosimil, o familie de boieri mazzinieni. Și totuși ea a existat: Golești. Dacă am încerca să cuprindem în câteva cuvinte rolul frunțașilor revoluției române în întâlnirea lor cu mișcarea mazziniană, iată-le: Nicolae Bălcescu, suflatul; Dumitru Brătianu, arbitrul; C.A. Rosetti, febra; Golești, echilibrul.

Dintre Golești, Nicolae era cel mai apropiat de Mazzini: acesta îl cunoscuse probabil în scurta trecere prin Paris din mai 1850 și îl aștepta în toamnă la Londra, presupunînd că scrisoarea lui Mazzini (Geneva, 21 sept. 1850) către Emilie Hawkes se referă la el. În scrisoarea adresată în aceeași zi lui E. Felice Foresti îl dezvăluie ca reprezentant al moldo-valahilor în C.D.E. La 24 septembrie îi scrie lui Carlo Cattaneo: « Heliades o Golesco faranno parte pubblicamente del Comitato Europeo ». În 1852, Nicolae Golescu îndeplinește misiuni în Grecia atît ca trimis al Comitetului Național Italian cît și ca membru al Comitetului Revoluționar Român; de la Atena încurajează ideea reprezentantului român în C.D.E. de a pleca în America pentru fonduri. Pentru același scop se arată dispus să plece el însuși în insulele grecești. În toamnă își dă seama că în capitala Greciei comitetul național nu dorește să cultive relații cu Londra, mai ales în scris. În vara lui 1853 îl secondează pe Dumitru Brătianu în încercarea de a organiza adunări de simpatie pentru Principate, la Manchester și Liverpool. La Genova, în aceeași vară, cunoaște pe G. Năstăseanu, pictorul moldovean care a pierdut un braț apărînd Republica lui Mazzini. Cel mai mare dintre frați, Ștefan Golescu, respectat și iubit de Bălcescu, a adus cu modestie și aplicație servicii incontestabile cauzei revoluției în exil. La sfîrșitul anului 1851 călătorește în Germania și Austria, furnizînd comitetului european de la Londra, prin reprezentantul român, impresii, opinii, sugestii. Astfel, Berlinul îi apare lipsit de o organizare « matematică » a revoluției, la Viena — încă în stare de a înălța baricade — simte la românii întâlniți mîndria de a fi reprezentați la Londra; Praga i se înfățișează neîncredătoare dar fermă în decizia de a nu mai repeta erorile din 1848 și plină de stîlmă pentru Mazzini.

Alexandru C. Golescu (*Albul*) este visătorul. Exilat la Brusa, cunoaște starea de spirit a emigrației române, poloneze și maghiare din Orient, stabilește legătura cu exilații brusani și cu cei din Kütahya, constant preocupat de o solidă organizare. Fraternizează cu polonezii « à tout instant », preconizează un ziar în Grecia și un partid elenic pactizînd cu democrații italieni, maghiari, polonezi și români, un comitet unic al tuturor emigrațiilor la Paris. În 1850 redactează un proiect de statut al unei societăți secrete; inferioritatea popoarelor în fața alianței tiranilor îl întristează. Mazzini i se pare cel mai decis dintre revoluționari, de aceea insistă pentru aderarea la C.D.E., cu gîndul la reconstituirea Poloniei și viitorul României; italienii și polonezii îi apar ca aliați naturali,

autentici, noua generație greacă pe care a cunoscut-o la Atena colaborează cu emigrația italiană și poloneză, animată de ideea eliberării popoarelor oprite. La Genova, în 1853, visează să înroleze patrioți italieni pentru bătălii în munții României, în 1854 vrea legiuni italiene, maghiare, poloneze și române, în 1857 își îndeamnă frații să rămână la frontieră pînă cînd nu se permite și revenirea în țară a celui mai activ dintre mazzinienii români.

Pe Alexandru Manu, îl vedem în 1849 însoțindu-i pe Bălcescu, Skender-Ilinski și Alessandro Monti în Transilvania, apoi la Brusa unde participă la dezbaterile proiectului de statut al emigrației inițiat de A.C.Goleșcu, în 1851 la Torino, unde venise să se înroleze în armata piemonteză, cu scrisori de recomandare de la Canning și Tecco. În august 1851 Mazzini își întreba colegul român dacă Manu e demn de încredere. Încă la Torino, în octombrie, Manu îl avertiza pe Bălcescu să evite Roma. Activitatea sa printre românii transilvăneni din armata austriacă și colaborarea sa cu mazzinienii maghiari trebuie să fi fost utilă, dacă generalul Türr îl numește «bravo amico», iar Domnul Știrbei, «le correspondant actif de Mazzini, Kossuth et consorts».

Constantin Racoviță, nepotul Goleștilor, urmează pînă în 1852 un itinerar identic celui al lui Alexandru Manu: Transilvania, Brusa, Torino. Pasionat al carierei armelor, se simte bine numai în compania militarilor și a democraților, se apropie cu prietenie de maiorul Lyons, deputat al stîngii în parlamentul subalpin. Încearcă să colaboreze cu emigrația maghiară din Piemont în propaganda antiabsburgică. Se teme pentru soarta lui George Adrian, arestat de poliția papală. În 1852 e la Paris, de unde-l informează pe Ștefan Goleșcu despre moartea lui Lyons și-i recomandă să-l cunoască pe avocatul Agostino Depretis; în anul următor îi recomandă să-l viziteze pe Alessandro Monti, prezentat ca unul dintre italienii cu vederi foarte înaintate.

Printre exilații brusani, îndurerat de neînțelegerile care divizează emigrația română și-i diminuează combativitatea, este și ofițerul George Adrian. El îi îndeamnă pe toți să pună capăt discordiei în numele interesului patriei, să angajeze relații cu fruntașii celorlalte națiuni care împărtășesc aceleași principii. În 1850 redactează și el un proiect de statut care-și propunea același scop ca și cel al lui A.C.Goleșcu. În primăvara lui 1851 este așteptat la Torino, unde ajunge abia în septembrie, după aproape două luni petrecute la Montecitorio și Carceri Nuove, închisori pontificale. Într-o scrisoare de la Genova îi comunică lui Ion Ghica impresiile sale asupra stării de spirit a romanilor și piemontezilor, sigur de viitorul Italiei. Autor al unui tratat asupra războiului de partizani tipărit la Bruxelles (1853), cheamă poporul și în primul rînd tineretul la arme pentru a înăpțui unirea în circumstanțele unei apropiate mișcări europene.

Pentru o imagine mai amplă a mazzinismului în România, ar fi necesar să expunem cîteva momente din acțiunea revoluționară a lui Ion Brătianu, autor de broșuri înflăcărâte, colportor curajos și eficient, emisar în Transilvania, tipograf clandestin la Paris, persecutat de poliția imperială; să-l menționăm neapărat pe Cezar Bolliac, militant activ pentru concordia româno-maghiară, el însuși colportor al ideologiei mazziniene; să evocăm modul în care s-a înserat în mișcarea exilaților Dimitrie Bolintineanu și rezultatele dobîndite; să desprindem sensul inițiativelor generalului Magheru sau aportul lui la aplicarea altor proiecte; să rememorăm activitatea, incontestabil inspirată de Bălcescu, a tinerilor studenți români de la Paris grupați în jurul promotorilor revoluției de la 1848, Dimitrie Berindei, George Crețianu, Dumitru Florescu, Alexandru Odobescu; să consacram gînduri de pietate pictorilor revoluționari morți în exil, Ion Negulici, Barbu Iscovescu, Constantin Daniel Rosenthal — ultimul asasi-

nat într-o temniță din Budapesta pentru propagandă mazziniană—și a lui George Năstăseanu, combatant pentru republica română, mort și el în străinătate; să dedicăm câteva rînduri femeilor înclinate să înțeleagă și să încurajeze opera democratică, patriotică și republicană a mazzinienilor români, Zinca Goleescu și Maria Rosetti; să-i primim împreună cu populația capitalei pe exilații întorși în 1857.

Ar mai trebui să interogăm sursele care reflectă ostilitatea anumitor cercuri față de patrioții radicali, corespondență, rapoarte, acte și documente care atestă preocuparea constantă pentru o supraveghere susținută a acestora, zelul autorităților subalterne, metodică rigoare a unei cenzuri. De asemeni, să răsfoim periodicele române din timpul exilului, *România viitoare*, *Junimea română* și *Republica română*, să recitim paginile de Russo, Ion Ghica, Alecsandri, Eminescu, Odobescu. Lumini generoase aruncă asupra epocii mințile lui Eugen Lovinescu, George Călinescu, Nicolae Iorga; Camil Petrescu, Geo Bogza, Eugen Jebeleanu o evocă cu venerația pe care o reclamă patriotismul învăluit pentru unii în aureola martiriului, înfruntat fiind — ca și în generația lui — sfîntul de la Palermo.

Istoriografia ca și istoria literară actuală au adus prin Gheorghe Zane și Constantin C.Giurescu, prin Dan Berindei, Cornelia Bodea și Vasile Maciu, prin Marin Bucur, Vasile Netea, Radu Pantazi și alții, contribuții valabile sau substanțiale la amplificarea perspectivei studiilor mazziniene în România.

Evocarea raporturilor dintre Mazzini și patrioții români de la 1848 are la aniversarea a 25-a a Republicii Socialiste România semnificație aparte, prin idealurile de unitate națională, democrație, dreptate socială, republică, solidaritate revoluționară și frăție între popoare care i-au însușit, idealuri cărora epoca noastră le-a dat, pe lângă conținut și forme specifice, altă amplitudine de stil.

MAZZINI

Mazzini nu este doar un mare caracter și o mare inteligentă, el este pe deasupra, pentru a spune așa, un mare scriitor. Sub pana lui elocventă, punctele cele mai aride se colorează și se înflăcărează la focul lăuntric al unui suflet entuziast și sfânt. Unul din oamenii cei mai ignorați, cei mai calomniati, cei mai laș insultați de spiritul reacționar, este unul dintre cei mai mari oameni ai acestei epoci

Scrierea lui Mazzini demonstrează pînă la evidență două mari adevăruri pe care națiunile care aspiră la libertate nu le-au înțeles îndeajuns: primul, propriu Italiei, este că ea nu-și va putea cuceri niciodată emanciparea prin prinți și că trebuie să se ralieze în jurul principiului republican, care e ancora salvării sale; pentru că, independent de miracolele de curaj și de entuziasm cărora numai o credință nouă le poate da naștere, această națiune nu poate rămîne în urma mișcării europene care antrenează în mod fatal democrația către republică. Numai recunoscînd această formă logică a oricărei organizări democratice, ea va fi la nivelul marilor tendințe ale viitorului.

Al doilea adevăr demonstrat de Mazzini și care e universal, este că națiunile nu pot nimic izolat și că politica îngustă și impasibilă a lui fiecare pentru el duce direct la mormînt.

Din prefața lui George Sand la volumul «République et royauté en Italie» de G. Mazzini.

GIUSEPPE MAZZINI

Către un tânăr poet

LUI GOFFREDO MAMELI, LA ROMA

Roma, 19 iunie 1849

Nu pot veni personal, dragul meu Goffredo, dar adu-ți aminte că am fost și sînt într-un gînd cu tine, că sufăr cu tine, că aș fi dat ani din viață să te salvez de amputare, tînr și viteaz cum ești, dar nu s-a putut; că am încredere în tine și în curajul tău moral care te va ajuta să nu suferi peste măsură; că îți rămîne talentul, îți rămîne inima, adică tot ce ai mai bun; că vei fi folositor țării întotdeauna; că vei avea, cum și ai, în schimb, gloria de a fi făcut printre cei dinții cel mai mare dintre sacrificii în bătălia Romei republicane; și că am să-ți fiu, cît voi trăi, cel mai bun prieten și frate pe care-l poți avea.

Iubește-l pe al tău GIUSEPPE

DIEGO VALERI

Poezie și luptă

În tot cursul anului acela, între martie '48 și aprilie '49, a fost timp de primăvară: luminos și tulbure, aprins și întunecat, plin de vînturi furtunoase, de zboruri, de căderi. Îngerul verde al speranței și îngerul negru al disperării luptau fără răgaz în cerul nostru. Răsăreau sori strălucitori, fiecare rază o spadă, și pe neașteptate se cufundau în umbră.

Milano și Veneția răscolate, Curtatone și Goito botezate din nou italiene în sîngele voluntarilor toscani și al tinerei armate piemonteze; apoi Custoza, fuga regelui, capitularea Milanului; apoi bombardarea Messinei; apoi fuga Papei și proclamarea Republicii Romane; în sfîrșit reluarea războiului și, după cîteva zile, înfrîngerea de la Novara. La 31 martie '49 generalul Haynau reintra în Brescia, glorios ingenuchiată în sîngele ei.

Roma va rezista pînă la 4 iulie. « Victoria era imposibilă — a scris, după cinci-sprezece ani, Mazzini —; condamnați să pierim, trebuia, cu gîndul la viitor, să proferăm din Roma al nostru *Morituri te salutant*. ». Pînă la 22 august va rezista Veneția, ultimul bastion al libertății popoarelor în Europa . . . Și atunci totul părea cu adevărat sfîrșit; de n-ar fi existat acel gînd la viitor, care continuă să mocnească sub cenușe.

A fost primăvara unui popor și a unui an. A fost generoasă revoluție a fraternității: o revoluție, comentează Michelet, care trebuie dată ca exemplu întregului pământ, pentru că lupta s-a dat « pour ce qui est le tout de l'homme ». S-a afirmat, într-adevăr, nu numai valoarea italiană reînnoșcută, dar și aceea, universal umană, a datoriei, simțită ca descătușare dintr-o culpă, ca libertate, ca fericire.

Putea o revoluție atât de frumoasă, care era toată un câmp de forțe noi, care era poezie în act, să treacă fără a da naștere unui poet al ei?

Drama sumbră a perioadei conspirative, tristețea orașelor și satelor noastre, oroarea spînzurătorilor și a închisorilor, Italia dezgolită de laurii ei, lipsită de strălucirea și de tinerețea ei, au exprimat-o Romanțele exilatului Berchet; care, tocmai acum, în '48, se retipăreau, în sfîrșit, în Milano eliberat, la Giovanni Resnati.

Dar primăvara speranței avea altă inimă și trebuia să nască alt cîntec: un cîntec care să reia motivele aceluia, sublim, tainic intonat de Manzoni încă în martie 1821: « O, zile ale răscumpărării noastre ! »

Și iată apărînd un palid tinerel cu sînge gentil, care poartă în suflet, împreună cu marea pasiune a patriei și neașteptata beție a reînvierii ei, darul de a transforma și pe una și pe cealaltă în poezie, în ardentă poezie corală . . .

Goffredo Mameli este cea mai pură imagine a epocii sale minunate. Se naște, se poate spune, odată cu revoluția, și cu ea moare. E cea mai genuină expresie a ei și simbolul ei cel mai luminos.

În lunile care preced răscoalele din Milano și Veneția și declarația de război a Piemontului, tînărul de douăzeci de ani Goffredo e ca o flacără care, împiedicată să se înalțe spre cer, țîșnește neliniștită, și șerpuieste, și se răsucește în ea însăși. Între noiembrie și decembrie '47, în Genova sa legată cu înflăcărare de Torino, el e în fruntea colegilor săi studenți și a tuturor celor afiliați la « Giovane Italia »; alături de el, și într-un anumit fel la ordinele lui, militează obscur Nino Bixio, care era cu șase ani mai mare ca el și avea mult mai multă experiență de viață.

Poezii, Goffredo scrisese cu mult înainte: poezii de dragoste și de melancolie, în modurile, chiar în manierele vlăguite ale romantismului curent (« anco un sospiro, o poveri giorni de' miei verd' anni . . . »).

Apărea cite o străfulgerare, o țîșnire (« Questo vigor che indomito — l'anima incalza opprime . . . »); dar nu avea o formă. Forma sa, poetul avea s-o descopere în mijlocul acțiunii, al bătăliei: tocmai în vara și spre sfîrșitul lui '47, cînd revoluția plutește în aer, intră ca focul în plămîni și în inimi, și e nevoie de unul care să reverse în cîntec preaplinul sentimentului unui întreg popor.

În mai '47 scrie imnul către *Roma*, în care poetul celebrează noua misiune religioasă a « orașului amintirilor », chemat de Mazzini să dea, pentru a treia oară, unitate morală Europei. Și acolo întîlnim o strofă care în mișcarea ei, în echilibrul ei ritmic de versuri de șapte silabe cu accente pe penultima, antepenultima și ultima, și în măreția sa, între clasică și biblică, de idei și de imagini, e toată Mameli: *Lo*

*nuova Italia è nata / quale Minerva armata. / Cresce e si fa gigante, / come il voler
d'un popolo, / come un'idea di Dante; / una, potente e libera / la sua bandiera
alzò. /*

Din aceeași perioadă, sau de puțin mai târziu, e cîntecul *Viva Italia!* în care strigătul de certitudine că Italia trăiește și va trăi izbucnește în fața străinului batjocoritor, ca o lovitură de armă, care, prima, deschide focul: *Lo straniero dicea: « Chi son quelli / che si vanno gridando fratelli? / Molti schiavi ed un papa e sei re / ma l'Italia, l'Italia dov'è? / » Viva Italia! /*

Strigătul care se repetă la sfîrșitul fiecărei strofe, cade ca o pecete pe afirmarea noii credințe, pe afirmarea Italiei noi: *Ella infranse le sette ritorte, / și levò dal suo letto di morte, / dove il sonno dell'onta dormì / e al fatal Campidoglio salì. / Viva Italia! / /*

Apoi în seara de 9 noiembrie, se înalță pentru prima dată în cerul nostru marele embaterion al revoluției, imnul *Fratelli d'Italia*: apel solemn la unirea tuturor italianilor în comunitatea amintirilor și a speranțelor, în îmbrățișarea iubirii fraterne. Să ne unim, să ne iubim . . . Jurăm să eliberăm pămîntul nostru . . . spadele vindute ale opresorilor se vor înclina ca trestia; Italia va învinge.

O lună mai târziu, în seara de 10 decembrie, pe cînd culmile Apeninilor liguri străluceau de focurile aprinse pentru a reaminti gestul eliberator al lui Balilla (trecuse un secol și un an) Goffredo recită în public celălalt imn al său *Come narran sugli Apostoli*, care are ca refren, refren popular și în același timp înaltă liturghie severă, versurile pe care din acel moment toți le purtăm în inimă: *Poi se il popolo si desta / Dio combatte alla sua testa, / il suo fulmine gli dà. /*

El se gîdea atunci să publice un ziar care s-ar fi intitulat, și titlul spune tot. *La Vestale*. Rămîne programul pe care el l-a trasat după liniile gîndirii mazziniene, Trebuie să întemeiem o ligă a popoarelor, în afara diplomației; trebuie să scriem pe drapelul nostru « un cuvînt care să aibă ecou în toate inimile Europei»; trebuie să unim « națiunile». « Să nu se strige că e o utopie, pentru că tot ce a devenit apoi faptă, a fost întîi utopie . . . » Cuvinte care, la distanță de un secol, sună atît de actual; și dacă e trist să constatăm că acea aspirație foarte umană e și acum o « utopie », e totuși reconfortant să amintim că un tînăr Italian o primea, acum un secol, în sufletul său și o dăruia, împreună cu viața sa Europei, lumii. « În ce ne privește, încheia scriitorul, noi credem în tot ce e frumos ». Cuvinte de poet, cum n-au fost altele.

Acesta era Goffredo la sfîrșitul anului '47.

La începutul lui '48, el și Bixio al lui, inițiază slujbe religioase pentru ucișii din Milano și din Pavia, și pentru « victoria poporului » pecetluită în constituția napolitană. Apoi, cînd Milano se răscoală, el nu mai poate aștepta și trece în Lombardia, în fruntea celor trei sute de voluntari ai companiei « Giuseppe Mazzini ».

Nu trebuie să-l urmărim în acțiunile din acea campanie; e deajuns să relevăm că Mazzini și guvernul provizoriu l-au chemat ades la Milano pentru a avea știri și

indicații sigure, într-atît de mare era încrederea pe care căpitanul copil știuse să o cucerească.

Dovadă a preatimpuriei sale maturității de conștiință politică este și atitudinea pe care el a luat-o după Custozza, în fața extremiștilor genovezi, care ar fi vrut să proclame republica, detașându-se de Piemont și provocînd intervenția franceză. «Chemați Franța — a scris atunci — dar chemați-o combătînd; chemați-o, dar ca Veneția, cu tunurile în bătaie». Dezastrul armatelor regale, predarea Milanului, armistițiul Salasco nu-i știrbiseră cîtuși de puțin credința. Trecuseră cîteva zile de la acele evenimente triste, cînd el publica la 18 august, imnul de război «*Suona la tromba*» în care revine ritmul de marș impetuos și stăpînit al imnului către Roma, dar mai sprinten și în același timp mai grav: *Ne deporrem la spada / finché sia schiavo un angolo / dell'itala contrada, / finché non sia l'Italia / una dall' Alpi al mar.* /

Versul accentuat pe ultima silabă, care e atît de des greoi, izbitor și ofensiv la Berchet, la Tommaseo, la Carducci, pînă și la Manzoni, vedeți cum cade aici la locul său potrivit, prin forța necesității.

Rugăciunea pentru Veneția, «marea Cerșetoare», din 16 septembrie, nu e la înălțimea temei și a sentimentelor poetului. Scrisă aproape pe neașteptate, ca, de altfel, toate celelalte poezii, nu are vigoarea și rigoarea expresivă a celor mai bune; și totuși are cele două versuri care singure ar ajunge să-l caracterizeze pe Mameli, om al unui crez și poet: *Dio la difenda e il popolo / se l'han venduta i re.* /

Acum s-a sfîrșit pentru el vremea de a scrie poezii. În toamnă conduce *Diario del Popolo*, publicînd aproape în fiecare zi un articol. «Una pentru toți e cauza popoarelor» — scrie la 20 octombrie; și, fără să vrea, scrie încă un vers, unul din versurile sale. — «Zorii unei ere noi a lumii se arată privirii umanității. Europa se zbate cumplit în marea naștere și popoarele pămîntului sînt aliniate în bătălie, și se întreabă dacă o peninsulă a fost înghițită de valurile Mediteranei, pentru că un popor lipsește din rîndurile lor, și-i cheamă pe italieni în rînduri, și italienii nu răspund...»

La sfîrșitul lui noiembrie e la Roma, unde-l ajunge îndemnul lui Mazzini, care e aproape o investitură: «Ajutați, dați idei; explicați fiecare lucru ca și cum ați fi eu însumi». De la Roma, la 26 ianuarie '49, lansează o supremă invocare către frații din Italia: «Fraților, în numele Italiei, frați de speranță și de suferință, pentru dragostea pe care o aveți pentru voi înșivă, pentru demnitatea voastră de oameni, pentru Italia liberă care nu există încă, cutremurați-vă!» Dragostea pentru ceea ce «nu exista» nu e aci numai dragoste de poet: e credință, credință adevărată, cum spune Sf. Paul: «*sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*».

Știrea proclamării Republicii Romane îl surprinde la Florența de unde, la 9 februarie îi lansează lui Mazzini fulminantul mesaj pe care toți îl cunosc: «Roma Republică. Veniți!»

Acum nu mai e timp nici măcar de scris în ziare : acum e timp numai de luptă, de a apăra cu propriul trup zidurile Romei, inima Republicii popoarelor.

Bastion firav, trupul lui Goffredo e minat de oboseală și de febră; dar sufletul se înalță ca un zid de foc. « Îmi vorbești mereu de mine — îi spunea lui Bixio care-l implora să nu părăsească patul —; cînd ne asasinează țara, noi nu avem alt pat decît acel al morții . . . »

La 3 iunie cădea rănit, la Porta San Pancrazio; muri la 6 iulie fără să știe, din fericire pentru el, că de două zile Roma era în mîinile asasinilor. Nu împlinise încă 23 de ani.

Toți își amintesc marea pagină pe care Mazzini încă odată exilat, a scris-o în octombrie în același an '49, ca prefață la versurile lui Goffredo : « Ca floarea Floridelor, s-a deschis în noapte; înflori palid, aproape ca un semn de viață scurtă, în zori; soarele amiezii, al amiezii Italiei, nu-l va vedea ».

O floare, reluă Michelet după doi ani : « une petite fleur sanglante née du sang des Bandlera ».

Și Carducci, Carducci cel din anii imediat următori lui '70, îndurerat de a vedea în jurul lui o realitate atît de diferită de sfînta utopie a martirilor și eroilor, se gîndea cu gingășie și ură la acea divină floare a credinței care « rîdea » în sufletul lui Goffredo murind.

Dar elegia cea mai înaltă a scris-o, poate, Garibaldi; acel om de puține litere și multă poezie care a fost Garibaldi :

« Mameli Goffredo (spune exact așa, ca și cum ar copia dintr-un registru militar) era adjutantul meu de cîmp, mai mult, — prietenul meu. Inima mea e împietrită de întîmplările unei vieți furtunoase : dar amintirea lui Mameli, pierderea lui, m-au sfișiat și mă sfișie încă — gîndindu-mă la gloriile pierdute de nefericita mea țară ».

(1948)

COLOCVIU MAZZINI

Genova, 24-28 septembrie 1972

Act relevant al celebrărilor ocazionate de primul centenar al morții lui Giuseppe Mazzini, s-a desfășurat la Genova (24—28 septembrie 1972) cel de al XLVI-lea congres de istorie risorgimentală, tentativă de a cuprinde măsura contribuției date de ilustrul gânditor și patriot genovez mișcării de regenerare a Italiei, de a defini valoarea doctrinei și faptei sale, trăsăturile profilului său moral și politic. Supunând unui riguros travaliu critic schemele istoriografice articulate în interval de un secol și refuzând transfigurările mitice — tentație și capcană a atîtor comemorări — numeroși cercetători au propus celor peste patru sute de participanți întruniți la Genova pentru a mărturisi vitalitatea studiilor mazziniene în Italia și în afara ei, rezultatele căutării și meditației lor, ilustrînd raporturile lui Mazzini cu oameni ai epocii și difuziunea ideilor sale.

Prezentate de profesorii Mario Scotti, Alessandro Galante Garrone, Giuseppe Galasso, Franco della Peruta și Giuseppe Talamo, comunicările caracterizate prin doctă rigoare și siguranță de metodă, au avut ca obiect: formațiunea literară a lui Mazzini, înțelegerea ca o confluență de stimuli într-o personalitate care asimilează și unifică, depășind sugestiile, momente și atitudini, în sinteze consonante cu mereu alte trepte ale unui itinerar spiritual; anii decisivi ai maturității mazziniene; gândirea socială a lui Mazzini; mazzinismul și organizarea democrației italiene; istoriografia italiană de inspirație mazziniană.

Restrăbătînd drumul lui Mazzini de la reverie romantică la crez politic responsabil, prof. Alessandro Galante Garrone (Torino) a reconstruit etapa care a con-

sacrat desăvârșirea caracterului gînditorului, aceea a primului contact cu Franța, a traumei morale provocate de eșecul mișcărilor din 1831, a aportului fecund al doctrinei saint-simoniene și buonarrotiene la împlinirea unei viziuni proprii asupra democrației și republicii, explicînd apariția asociației *Giovine Italia* ca efect al unei dure ciocniri între forțe vechi și noi și restituind un Mazzini viu, « apostol înarmat » care cheamă la acțiune, dotat cu o extraordinară capacitate de a reîncepe după înfringeri.

În expunerea sa, *Gîndirea socială a lui Mazzini*, prof. Galasso (Napoli) a desprins importanța istorică și teoretică a tezelor mazziniene despre democrație și justiție socială, semnificația metapolitică și limitele viziunii sale reformiste, invitînd la o lectură « laică » a textelor sale fundamentale.

Două mese rotunde au ilustrat imaginea mazzinismului în Europa occidentală (Elveția, Franța, Germania, Marea Britanie, Spania) și în Europa orientală. Profilul apusean al mazzinismului a fost întregit cu aspectele lui americane, de profesorii Dragan Zivojinović (Belgrad) și Salvatore Candido (Roma).

Într-o scurtă intervenție Ștefan Zelureanu a relevat posibilitatea iluminării din alte unghiuri a temei cercetate, prin aprofundarea contactelor pe care proscrisii români de la 1848 le-au angajat cu Occidentul, insistînd asupra necesității de a se opera o distincție între atitudinea regimurilor și aceea a popoarelor față de Mazzini, distincție pe care Ion Eliade Rădulescu o propunea încă din 1850, în *Souvenirs et impressions d'un proscrit*.

La cea de a doua masă rotundă, prof. Nikša Stipčević (Belgrad) a analizat relațiile dintre Mazzini și slavii de sud și influența mazzinismului asupra mișcării de emancipare în Balcani, cu specială privire la lupta jugoslavă pentru eliberare și unitate națională; prof. Giuseppe Pierazzi (Trieste) a trecut în revistă întîlnirile slavilor din fostul imperiu habsburgic cu ideea mazziniană, referindu-se și la apariția în 1863, la București, a unui ziar, *Jugoslavia*.

Ștefan Delureanu a prezentat raporturile dintre patrioții români și mișcarea mazziniană (figuri reprezentative, centre, etape), imaginea mazzinismului în actele administrative din Principate, în documentele diplomatice ale puterilor vecine, în presa, istoriografia și literatura română, accentuînd asupra pregătirii *Unirii*. În legătură cu ultima comunicare, aceea a prof. Talamo (Roma), a pus în lumină sugestia mazziniană în opera istorică a lui Nicolae Bălcescu și în publicistica română din a doua jumătate a secolului precedent.

Relațiile Mazzini-Polonia au fost ilustrate în intervenția distinsului risorgimentist polonez, prof. Kalikst Morawski (Poznan), ales membru de onoare al Institutului român de istorie risorgimentală, și de prof. Emilia Morelli (Roma).

Prof. Wandruszka (Viena) a evidențiat atitudinea austriacă față de mazzinism dedicîndu-se în deosebi poetului Grillparzer, al cărui centenar s-a comemorat, ca și al lui Mazzini, ca și al lui Ion Eliade Rădulescu, în același an.

Evocînd sfîrşitul prematur al marelui român prin a căruî cenuşe amestecată în ţărîna din Palermo, Occidentul se simte mai bogat, prof. Gaetano Falzone, fidel cercetător al operei şi personalităţii lui Bălcescu pe care l-a numit « Mazzini al României », a amintit de conveniul palermitan închinat acestuia la împlinirea a 150 de ani de la naştere.

În încheierea lucrărilor ştiinţifice ale congresului — contribuţie de seamă la amplificarea perspectivei studiilor mazziniene —, prof. Alberto Maria Ghisalberti a rechemat la viaţă, mereu atent la prestigiul omului, locuri şi sensuri ale acţiunii lui Mazzini, definindu-i valoarea în capacitatea de a modela caractere şi omagiind constanţa cu care spirite ca Tolstoi, Sun Yat-Sen, Gandhi şi Unamuno, exilat în insula Lantarote, meditau la destinul său exemplar.

Selecţie şi grupaj realizate de ŞTEFAN DELUREANU

O REPUBLICĂ PE BARICADE ÎN VEACUL XX

PĂMÎNTUL SPANIEI

decupaj integral

(Titlul original: SPANISH EARTH)

Regia: JORIS IVENS

Comentariul scris și citit de ERNST HEMMINGWAY

(Comentariul francez a fost scris și citit de Jean Renoir)

Imaginea: JOHN FERNHOUT

Montaj: HELEN VAN DONGEN

Anul producției: 1937

(Imagine: gros plan al pământului)

VOCEA COMENTATORULUI: Acest pământ spaniol este uscat și dur...

(Imagine: obiectivul aparatului se ridică încet, spre fețele oamenilor)

VOCE: ...iar chipurile oamenilor care îl trudesă sînt și ele, dure și uscate de soare.

(Imagine: Alcadele începe să vorbească sătenilor și întreaga scenă a conversației care se va desfășura în spaniolă (frînturi de dialog fiind mereu prezente în textura atît de colorată a fundalului sonor) va fi relatată de vocea comentatorului într-o engleză voit simplă și banală.)

ALCADELE (vocea comentatorului): Cu apă, pămîntul acesta fără preț, ar căpăta într-adevăr valoare...

SĂTENII (vocea comentatorului): Sînt cincizeci de ani de cînd vrem să îl irigăm, dar am fost împiedicați.

ALCADELE (vocea comentatorului): Acum însă vom aduce apa pentru a-i putea hrăni pe apărătorii Madridului.

(Imagine: plan de ansamblu asupra satului)

VOCE: Acesta este satul Fuentedueña, în care o mie cinci sute de suflete trăiesc și muncesc pămîntul pentru binele comun.

(Pe ecran, se vede o scenă emoționantă a împărțirii pîinii)

VOCE: Aceasta e o piine însemnată cu legămîntul unirii. Dar e tocmai de ajuns pentru sat. Irigînd întinsele cîmpii, se va obține încă de zece ori mai mult grîu, și deci piine, și tot la fel cartofi și vin și oi și toate acestea vor fi pentru Madrid.

(Imagine: plan general cuprinzînd turmele care pleacă spre pășuni și oamenii care se duc la lucru. Apoi scurte planuri ale șoselei și ale malurilor)

VOCE: Totul e așezat pe riul Tajo și în același timp pe marele ax vital care leagă Valencia de Madrid. Toată hrana Madridului trece pe acest drum. Pentru a cîștiga războiul, trupele rebele trebuie să taie această cale.

(Imagine: Mai mulți bărbați și un copil se cațără pe o colină, copilul rămîne în urmă iar în cele din urmă dispar cu toții în spatele colinei)

VOCE: Vor săpa o tranșee...

(Imagine: Planuri scurte ale unei hărți militare, apoi oamenii care urcă colina și, în sfîrșit, fețele acestora)

VOCE: Iată adevăratul chip al bărbaților care se aruncă în luptă. Fața lor este puțin altfel decît chipurile pe care le vedeți mereu în jurul vostru.

(Imagine: Plan mediu — un caporal dă instrucțiuni pentru instalarea bateriilor în tranșee)

VOCE: În fața morții, oamenii nu suportă să fie surprinși de obiectivul aparatului,

(Imagine: Plan general al ofițerilor în virful unui turn. Canonade repetate)

VOCE: Ascultînd aceste zgomote, sătenii din Fuentedueña își spun: «Tunurile noastre» (Plan al unei explozii. Apoi scurte planuri ale unor hărți explicînd deplasarea cîmpului de luptă la Parque del Deste)

VOCE: Frontul face acum o curbă la nord de Madrid.

(Planuri ale tranșeeleor. În planele unui mediu se vede o grămadă de uși, apoi obiectivul insistă pe cadrele cu aceste uși care consolidează pereții tranșeeleor).

VOCE: Acestea sînt ușile caselor care au devenit goale acum. Cei care au supraviețuit bombardamentelor le aduc aici pentru a întări tranșeele.

(Planuri medii și apropiate în care vedem soldați mîncînd sau citind. De fapt, este o succesiune de travelinguri înălțuite în decursul cărora obiectivul aparatului cercetează cu atenție fețele oamenilor).

VOCE: Cînd trebuie să lupti pentru a-ți apăra țara, starea de război devine aproape o viață normală. Se mînîncă, se bea, se doarme, se citesc ziarele...

(Plan general asupra localității Alta-Voz. Printr-o transferare înainte, ajungem la linia frontului)

VOCE: Acesta este megafonul armatei populare și mesajele lui se aud în depărtare, peste doi kilometri.

(Planuri scurte într-o succesiune care urmărește etapele demontării și montării unei puști)

VOCEA COMENTATORULUI: *deasupra fondului sonor, al unor dialoguri întretăiate și purtate în limba spaniolă:* Când am plecat la luptă acum trei luni mulți din acești oameni țineau în mîini o pușcă pentru înția oară. Unii nici nu știau măcar să o încarce. Acum ei sînt aceia care îi instruiesc pe noii recruți învățîndu-i cum se montează o armă.

(Plan mediu asupra fațadei cetății universitare. Grupuri de combatanți)

VOCE: Bărbatul acesta care conduce batallionul, se numește Martinez de Aragon. Înainte de a izbucni războiul fusese avocat. Apoi a fost un comandant curajos și talentat. A murit însă în atacul de la Casa del Campo, chiar în ziua în care noi filmam bătălia.

(Plan general — mișcările de trupe în regiunea Aragonului. Tranșee. Apoi, dintr-odată, alarma)

VOCE (calmă): Rebelii au încercat să apere clinica¹.

(Plan apropiat: Julien, un tînăr soldat republican, scrie o scrisoare).

VOCE: Julien, un băiat de la țară, scrie o scrisoare pentru cei de acasă.

(Aparatul transfoacează pe scrisoare pe care putem citi: « Tată, voi fi înapoi în trei zile; spune-i asta mamei »).

(Plan mediu al unui grup de soldați, strînși sub statuia unui leu)

VOCEA COMENTATORULUI *acoperind fondul sonor, continuă în spaniolă pe un ton calm:* Trupele s-au regrupat, Compania s-a strîns pentru a-și alege reprezentanții care vor trebui să participe la mitingul sărbătoririi unificării tuturor milițiilor populare în noile brigăzi ale armatei populare.

Pe ecran se văd oameni ridicînd pumnul strîns și, pe această imagine se aude vocea gravă a Comentatorului: Acesta este pumnul strîns al Spaniei republicane.

(Imagine — un soldat republican, Lister, vorbește)

VOCEA COMENTATORULUI: Enrique Lister, un zidar originar din Galicia. În șase luni de lupte a devenit dintr-un simplu soldat, un adevărat comandant de divizie. E unul dintre cei mai buni tineri soldați ai armatei republicane.

(Imagine: prim plan al unui soldat republican)

VOCEA COMENTATORULUI: Carlos. Unul dintre primii comandanți ai regimentului 5.

(Imagine: la fel, prim plan al unui alt soldat)

VOCEA COMENTATORULUI: Jose Diaz. Cîndva, muncise douăsprezece ore pe zi ca tipograf. Acum este membru al parlamentului spaniol.

(Imagine: plan mediu al unui alt bărbat îmbrăcat în uniformă armatei republicane).

VOCEA COMENTATORULUI: Acesta este Gustav Regler, un scriitor german venit în Spania ca să lupte pentru idealurile sale.

În iunie, avea să fie grav rănit.

(Imagine: Plan mediu al unei femei în mijlocul soldaților republicani)

VOCEA COMENTATORULUI: Cea care vorbește acum este femeia spaniolă ostaș cea mai celebră. I se spune La Passionaria. Nu e nici o frumusețe romantică și nu e nici o Carmen dar e soția unui miner din Asturias; întreg temperamentul acestei noi femei spaniole, răzbate în vocea ei.

(Plan general al discursului de la Alta-Voz. Aparatul panoramează lent pe fațada « Cetății universitare »)

¹ Este vorba probabil de clinica « Cetății universitare » a Madridului care a servit ca adăpost în 1937 « trupelor fasciste rebele »

VOCE: Megafonul se adresează rebelilor.

(Imagine: Plan general asupra clinicii « cetății universitare » a Madridului. Se văd urmele unor încăierări)

VOCEA COMENTATORULUI: Dușmanul se ascunde în beciurile acestei clădiri devastate. Sînt și gărzile civile, trupe obișnuite ale încăierărilor sîngeroase, care nu și-ar părăsi pozițiile nici chiar dacă situația lor ar fi fără speranță. Soldații de meserie, ei se opun unu popor care și-a luat arma în mîini. Vor să supună voinței militarilor voința poporului; poporul îi urăște pentru că fără tenacitatea lor și fără ajutorul pe care îl primesc mereu din Italia și Germania, revoluția spaniolă i-ar fi învins în șase săptămîni.

(Plan mediu asupra unui batalion republican care se întoarce de pe front)

VOCEA: Acest batalion se va duce în permisie și Julvon, care face parte din el, va avea trei zile de odihnă în satul său natal.

(Imagine: o serie de planuri înlănțuite care redau acțiunea de recuperare a operelor de artă dintr-un palat în ruine)

VOCE: Palatul ducelui de Alba a fost distrus de un bombardament rebel.

(Plan apropiat: se scoate dintre ruine un tablou)

VOCEA COMENTATORULUI: Comorile de artă spaniolă sînt păstrate însă cu grijă de oamenii miliției guvernamentale.

(Alt plan apropiat asupra unei baricade în construcție)

VOCE: Cadrul natural al Madridului a făcut din acest oraș o adevărată fortăreață pe care poporul o face în fiecare zi mai impenetrabilă.

(Plan general al unui lung șir de oameni așteptînd în fața magazinelor.)

VOCE: Trebuie să aștepți o zi întreagă ca să poți cumpăra ceva de-ale gurii. Adeseori, proviziile se termină chiar cînd ai trecut, în sfîrșit, pragul prăvăliei și tot adeseori se întîmplă ca un obuz să cadă alături de șirul oamenilor care așteaptă și atunci, acasă, undeva, într-un cămin, se așteaptă, se așteaptă mereu pentru că nimeni nu mai aduce nimic pentru masă.

(Plan-detaliu: Exploziile unui obuz.)

VOCE: Neputînd să pătrundă în oraș, dușmanul încearcă să-l distrugă.

(Plan mediu: Cadavrul unui om, prăbușit undeva, la colțul unei străzi.)

VOCE: Iată un om pe care războiul nu-l mai privește. E un funcționar mărunț care se ducea la treaba sa, dimineața, la orele 8. *(Plan apropiat: o ambulanță.)* Corpul celui ucis este urcat în ea). Acum, funcționarul va fi transportat, dar n-o să-l ducă nici la birou și nici acasă.

(Mai multe planuri generale care înfățișează evacuarea orașului.)

VOCE: Guvernul îi grăbește pe toți civilii să evacueze Madridul. Dar unde o să mergem? Și unde vom putea trăi? Și ce vom putea face să ne cîștigăm viața?... Eu n-o să plec. Sînt prea bătrînă. *(Plan apropiat al unei bătrîne)* În orice caz nu trebuie să-i lăsăm pe copii în stradă decît doar atunci cînd e nevoie să stea la rînd în așteptarea unei bucați de pîine.

(Planuri generale înfățișînd intrarea militară a apărătorilor Madridului.)

VOCE: Recrutarea a fost grăbită de bombardamente. Orice moarte inutilă îndrăjește poporul. Și astfel, oameni veniți din toate colțurile și de toate profesii, se înrolează în armata republicană.

(Planuri medii și planuri apropiate: aplauze adresate lui Azaña.)

VOCE: În acest timp, la Valencia, președintele...

(Planuri generale, apoi un scurt plan apropiat: satul. Discuții asupra irigării, munci de irigare și, în sfîrșit, sosirea lui Julien.)

VOCE: Julien a reușit să se urce într-un camion gol. A ajuns acasă mai devreme chiar decât spera.

(Planuri medii alternând cu detalii: Julien face exerciții militare cu băieții din sat.)

VOCE: Seara, Julien îi pregătește pe băieții din sate, de îndată ce aceștia s-au reîntors de la câmp.

(Înlănțuire de planuri descriind manevrele militare de la Madrid.)

VOCE: La Madrid, un viitor batalion de șoc alcătuit din toreros, fotbaliști și atleți a și început exercițiile.

(Plan general al batalionului plecând pe front.)

VOCE: Se spun aceste «adio» bine cunoscute, care sună la fel în toate limbile pământului. Ea spune că va aștepta. El spune că va reveni. Și se știe că ea va aștepta. Dar poți să prevezi oare bombardamentele și exploziile unui obuz? De fapt, nimeni nu știe dacă va mai reveni. Să ai grijă de copil, spune el. N-ai grijă, răspunde ea, deși știe bine că așa ceva nu se poate. Și unul și celălalt știu foarte bine că atunci când se pleacă în camioane se pleacă în general la o bătălie.

(Plan general al Madridului. În aer plutește un calm amenințător. Apoi, dintr-odată explozia unui obuz se aude, undeva, în apropiere.)

VOCE: Pentru acești oameni moartea apare în fiecare dimineață, trimisă de dincolo de colinele așezate în depărtare.

(Planuri apropiate ale obuzelor care explodează cu zgomot.)

VOCE: Mirosul morții e acela al fumului acru al exploziilor și al granitului calcat.

(Plan mediu: oameni alergând buimaci în toate sensurile.)

VOCE: Dar ei, de ce rămîn? Rămîn pentru că orașul e al lor, Aici sînt la ei acasă.

Aici muncesc, aici se luptă și se luptă pentru dreptul de a trăi ca ființe umane.

(Plan întunecat: tineri strîng între ruine resturile unui obuz neexplodat.)

VOCE: Acești copii strîng acum bucați de obuz tot așa cum altădată strîngeau în palme primii fulgi de zăpadă. *(Plan mediu al unui copil ucis de o explozie)* Dar obuzul următor îi lovește.

Astăzi, artileria germană și-a intensificat puterea de foc.

(Planuri de ansamblu: sate liniștite. Deodată, avioane amenințătoare apar pe cer.)

VOCE: Cîndva, moartea îi lovea doar pe bătrîni sau pe bolnavi. Dar acum a cuprins întreg satul. Cu trupul ei argintiu strălucind sus, în văzduh, ea îl lovește pe toți acei ce nu pot să fugă sau nu știu unde să se mai ascundă.

(Plan mediu: Ruine. Isterie. Morți.)

VOCE: Trei avioane Junker au făcut toate astea...

(Plan general asupra ruinelor în mijlocul cărora aparatul de filmat descoperă un avion distrus.)

VOCE: Avioanele de vînătoare guvernamentale au reușit să distrugă un Junker.

(Plan detaliu: Se vede marca germană a avionului.)

VOCE: Dar eu nu știu nemțește...

(Plan general: Soldați italieni morți.)

VOCE: Acești morți sînt veniți dintr-o altă țară. Prizonierii spun că se angajaseră ca să meargă să lucreze în Etiopia. Italienii au mai mulți morți, mai mulți răniți și mai mulți oameni dispăruți în această bătălie de Brihnege, decât în întreg războiul din Etiopia.

(Plan mediu: trupele republicane se pregătesc spre front.)

VOCE: Acum, trupele republicane vor fi concentrate în nord.

(Plan apropiat: o hartă. Apoi, prin transfocare, plan detaliu asupra regrupării trupelor republicane în vederea pregătirii unui contraatac.)

- VOCE: Rebelii atacă din nou șoseaua Valencia-Madrid. Au traversat riul Jarama și încearcă să cucerească acum podul de pe Arganda. Trupele republicane se strâng în nord, pentru a-i contrataca pe rebeli.
(Plan mediu: Muncile de irigare .)
- VOCE: Acum, satul întreg muncește pentru a aduce apa.
(Prin înălțuire, se trece la un plan general al luptelor din apropierea Madridului. Soldații sar din camioane și aleargă pentru a se adăposti pe cîmpia care se întinde de o parte și de alta a șoselei.)
- VOCE: Trupele sosesc pe drumul de la Valencia. Asaltul infanteriei e însă prea periculos pentru a fi filmat. Totul e o înaintare lentă, apăsătoare, golită de orice sens dramatic. Oamenii merg în coloană de cîte șase. Ultima solitudine a acestui contact în care fiecare știe că există alți cinci oameni înaintea lui și apoi marele necunoscut.
(Plan general al luptelor: oamenii traversează alergînd un depou feroviar al Madridului.)
- VOCE: Iată și momentul fatidic al întregului război. Șase oameni merg spre moarte de-a lungul unei fișii de pămînt. Însăși prezența lor dovedește că acest pămînt este al nostru. Contra-atacul a fost încununat de succes. Drumul e acum liber. Cei șase oameni au devenit cinci, apoi patru și apoi trei. Doar trei au mai rămas. S-au agățat și au reușit să-și apere bucata de pămînt. Cu aceia care au mai rămas, podul este acum al nostru.
(Plan general: camioane trec într-un lung șir.)
- VOCE: Șoseaua a fost salvată.
(Plan general asupra irigării.)
- VOCE: Apa vine acum și ea va da o hrană mai bogată pe care șoseaua o va putea duce mai departe.
(Plan general: armata republicană continuînd să apere Madridul.)
- VOCE: Iar acești oameni care nu au luptat niciodată, care nici nu erau obișnuiți cu armele, care voiau doar să muncească și să mănînce, continuă acum să lupte.

În românește de EDUARD CONSTANTINESCU

GUERNICA

**decupaj regizoral
după
montajul definitiv
dialoguri în-extenso**

Realizare: ALAIN RESNAIS și ROBERT HESSENS

Text: PAUL ELUARD, rostit de MARIO CASARÈS și JACQUES PREVOST

Muzica: GUY BERNARD

Operatori: A. DUMAÎTRE și W. NOVIK

Anul prezentării 1950

Filmul a fost distins cu « Premiul pentru cel mai bun film despre artă ».

IMAGINE: *Pe ecran trec două cartoane care conțin următoarele teme:*

« La baza acestui film au stat picturi și sculpturi realizate de Picasso între anii 1902—1949. Tabloul intitulat « Guernica », pictat în timpul războiului civil din Spania este punctul de plecare al acestui documentar ».

« Realizatorii mulțumesc doamnelor Madeleine Braun și Dora Moor domnilor Barr, Fournier, Kootz, Regias, Sabartes, Kalsuani, Zervos, ca și Muzeului « Of Modern Arts » și Galeriei Louise Leiris, care au binevoit să le pună la dispoziție toată documentația necesară.

IMAGINE: *După generic, fotografia orașului Guernica redus la ruine.*

VOCE (crainicul): Guernica!... Un orașel din Biscaya, tradițională capitală a Țării Bascilor. Aici se înalță stejarul, simbolul tradițiilor și al libertăților basce. Guernica nu are decît o importanță istorică și sentimentală.

La 27 aprilie 1937, într-o zi obișnuită de târg, în primele ore ale amiezii, avioane germane în serviciul lui Franco, bombardează Guernica timp de trei ore și jumătate, escadrilă după escadrilă. Orașul întreg a fost ars și ras de pe suprafața pământului. Au fost două mii de morți; toți civili. Bombardamentul avea ca scop experimentarea efectelor pe care le au asupra populației civile efectele combinate ale bombelor explozive și ale bombelor incendiare.

IMAGINE: La sfârșitul acestui recitativ se aude puternic muzica și în suprainprimare pe ecran se succed pinze și schițe de Picasso, în întregime sau numai în detalii, din perioada albastră.

«Clown» (schiță datînd probabil din 1901--1902), «Saltimbanci», la început unul singur, apoi tot grupul (1905) «Artiști ambulanți» (1905), «Arlechin» (mai multe teme din aceeași epocă), chipuri de femei și de copii. Pe aceste reproduceri, din ce în ce mai clare, se aude vocea gravă declamînd poemul lui Paul Eluard:

VOCE (de femeie): Încercate chipuri de foc, încercate chipuri de frig, Încercate de opreliști și de noapte și de batjocură și de lovituri.

Chipuri bune la toate,

lată-vă acum față-n față cu vidul

Biete chipuri sacrificate,

moartea voastră servind ca pildă

morții de inimă rea:

V-au silit să plătiți pîinea vieții

cu viața voastră

v-au silit să plătiți cerul, pămîntul, apa și somnul

ba încă și mizeria.

Chipuri naive, atît de triste și totuși atît de blînde

eroi ai unel veșnice drame

voi n-ați gîndit moartea

n-ați gîndit teama ori curajul de-a trăi, de-a muri,

n-ați gîndit moartea, atît de grea și totuși atît de ușoară!

Femeile și copiii purtînd în priviri aceeași comoară

Pe care bărbații îi apără, așa cum pot.

IMAGINE: pe aceste cuvinte, *traveling înainte, spre chipul în gros plan din «Femeia cu evantaiul» (1905) apoi un panoramic pe mîna dreaptă întinsă. Gros-planul mîinii stăruie urmat apoi de o serie de desne pe pereți...*

VOCE (femeia): Oamenii din Guernica sînt modești. Locuiesc în acest oraș de multă vreme și viața lor e o picătură de bucurie într-un ocean de mizerie. Oamenii aceștia își iubesc copiii. Viața le e făcută din foarte mici bucurii și dintr-o neagră grijă: cea pentru ziua de mîine. Mîine, cînd trebuie să mîncînci și tot mîine trebuie să trăiești. Astăzi, se speră. Astăzi, se muncește. Am citit totul în ziare, în timp ce ne beam cafeaua de dimineață: undeva, în Europa, o legiune de asasini strivește furnicarul omenesc. Și cît de greu ne închipuim un copil cu măruntaiele revărsate, o femeie decapitată, un bărbat vîrsîndu-și dintr-odată tot sîngele. Spania e undeva, departe, Undeva în Europa... chiar lîngă frontiera noastră.

IMAGINE: Începînd de la primul «*undeva în Europa*» și continuînd pe tot textul care urmează, pe ecran apar planuri scurte ate desenelor de pe pereți alternînd cu prima pagină a ziarului «*El socialista*» purtînd titlul «*La guerra en la Sierra*». Urmează un *traveling înainte* pentru a izola cuvîntul «*La guerra*».

Apoi desene de pe pereți, din nou gros-planul ziarului «*El socialista*» purtînd un alt titlu «*El fascismo batido en todo et pais*» urmat de un transfocator înainte, pentru a izola pe ecran cuvîntul «*El fascismo*». Apoi din nou, graffiti

pe pereți și «capete de copii» (pînă de Picasso—1904) mitraliate în supraimpreziune. Urme de gloanțe de mitralieră pe zid. Apare de asemenea «O familie de arlechini» (1906).

VOCE (de femeie): Cafeaua odată băută, trebuie să mergem la munca noastră. N-avem timp să ne închipuim că undeva, ceva s-a întîmplat și apoi, ne înăbușim remușcărilor.

Mîine va fi timp pentru durere, frică și moarte
Dar va fi prea tîrziu pentru a mai împiedica crima.

Gloanțele de mitralieră sfîrșesc muribunzi
și se joacă cu copiii mai bine decît vîntul.

Fierul și focul

au pătruns în carnea omului precum în măruntaiele pămîntului
l-au golit pe dinăuntru ca pe-un ulcior de argilă
și l-au pustiit ca pe o vatră fără foc.

Femeile și copiii poartă aceeași comoară
de muguri îmbobocind, de primăveri și de lapte
și de anii care vor veni,
în ochii lor neprihăniți.

Femeile și copiii poartă-n priviri aceeași comoară
Pe care bărbații o apără, așa cum pot.

IMAGINE: Pe ecran se perindă, foarte ritmate, însoțite mai întîi de text și apoi de muzică imaginea unui perete acoperit de graffiti în supraimpreziune cu diferite portrete (Picasso—1950—1908—1912), fiecare ciuruit de gloanțe lăsînd însă urme pe ziduri (și nu pe supraimpreziune). Apoi gros-planul primei pagini din ziarul «El liberal» din al cărui titlu este izolat cuvîntul: «Triumfal». Noi graffiti pe perete, și în supraimpreziune, «Maternitatea» (Picasso—1901) urmată de gros-planul ziarului «El liberal», insistîndu-se asupra unui cuvînt din titlu «Fascismo», apoi revenire la peretele cu graffiti, portret în supraimpreziune, urme de gloanțe, gros-plan cu «El liberal», avînd ca titlu «El Aniquilamiento del Fascismo», detaliu asupra cuvîntului «Fascismo». Peretele de graffiti, urmat de portretul dureros al unui bărbat ciuruit de gloanțe, care continuă cu o revenire la ziarul «El liberal» pe care putem citi titlul: «La Consigna triunfante. El pueblo es invencible», apoi un plan al zidului cu graffiti și portret în supraimpreziune («Portretul Olgăi», 1971), găurit de gloanțe. Muzică fortissimo iar pe ecran se succed detalii urmate de o retragere a aparatului de pe niște tăieturi din ziare pe care sînt înscrise cuvintele: «Guernica», «Fascismo», «Resistencia». Alte graffiti pe perete urmate de alte portrete în supraimpreziune și urmele de gloanțe rămase pe perete. O bucată de ziar ruptă și murdară pe care se distinge titlul «El socialista». Apoi apare zidul cu graffiti pe care apare, venind spre spectator, perechea nudă din «Îmbrățișarea» (1908) găurită de gloanțe. Secvența se încheie prin întunecare în centrul ecranului întunecat, se observă urma unui glonț pe perete; apar diferite chipuri (detalii extrase din pinzele lui Picasso dintre anii (1912—1922). Toate aceste chipuri sînt triste și, pe ultimele imagini, se aude o voce...

VOCE (de femeie): Femeile și copiii au ochii la fel de roșii
și în ochii fiecăruia
se vede sîngele.

(Zgomotul avioanelor cîzînd în picaj)

Și cînd te gîndești că multora dintre noi ne era
teamă de furtună.

Dar astăzi știm că furtuna înseamnă viață
și cînt de gîndești că multora dintre noi ne era teamă de
fulgere, de tunete

Dar cît eram de naivi căci tunetul e un înger,
și fulgere îi sînt aripi, și n-am coborît niciodată
în beciurile întunecoase
pentru a nu vedea grozăviile naturii în flăcări.
Astăzi e sfîrșitul lumii moarte
și fiecare își arată sîngele
Pentru totdeauna
copiii au căpătat un aer straniu de indiferență
și chiar noi înșine vom fi reduși
la expresia cea mai simplă...
Și cînd te gîndești că au fost cîndva și lacrimi de bucurie
și că bărbatul în brațele-i strîngea femeia îndrăgită
și că, mîngîiați, copiii printre lacrimi zîmbeau...
Ochii de mort au acum masivitatea teroarei
Ochii de mort au transparența pămînturilor sterpe
Victimele și-au sorbit lacrimile
ca pe o otravă.

IMAGINE: *Montaj foarte rapid de fețe îndurerate (pictate de Picasso datînd din perioada 1911 pînă la apariția cubismului), pe un fond sonor, crescînd în intensitate, al unei escadrile de avioane. Urmează apoi planuri scurte, pe desenul unui bec electric: alb, negru, alb, negru (simultan cu rostirea textului în «off» ca și cum lumina becului ar clipi.*

VOCE (de femeie): Cu caschetele lor lustruite și cu pantofii lor lucioși, aviatorii, băieți corecți și frumoși, aruncă bombe cu pricepere. Pe pămînt e însă prăpădul. Cel mai mare filozof, care se străduiește pentru a face binele, măsoară de două ori înainte de a-și inventa un nou sistem. Căci, odată cu prezentul, se risipesc trecutul și viitorul și o întreagă înălțuire care se rupe și se consumă ca într-un crater. Se suflă în memoria vieții ca într-o luminare

IMAGINE: *numeroase planuri scurte și foarte scurte de pe fresca lui Picasso «Guernica», apoi planuri foarte scurte ritmate de clipirile «lămpii» amestecate cu schițe de lucru în care se văd mai ales desene de animale, cai răniți și tauri.*

VOCE (de femeie): Oameni improșcați de sînge...

Animale improșcate de sînge...
și un cules de vie chiar mai scîrbos și mai împutit
decît călăii înșiși, atît de curați și de neprihăniți
totuși la prima vedere.

Ochii, toți au crăpat
Inimile toate s-au stins
Pămîntul e rece ca un mort...

IMAGINE: *Gros-planul unui desen reprezentînd un cap de taur (1937) urmat de o serie de planuri pe diverse studii de compoziție pentru «Guernica.» În special, mai multe «Capete de cal» (datînd din perioada 1937). Se trece apoi la gros-planul unui fragment de pînză definitivă (jos, în centru) în care se vede un braț întins care ține în mînă o sabie ruptă.*

VOCE (de femeie): Încercați să domoliți animalul înspăimântat de spaima morții; încercați să explicați unei mame moartea copilului ei; încercați să îmbărbătați în mijlocul flăcărilor...

Dar cum să faci să se înțeleagă că mai marii acestei lumi îi consideră pe copii, dușmani, și se năpustesc asupra lor ca asupra unei mașini de război.

Nu există decât o singură noapte, noaptea războiului, sora mai mare a mizeriei, fiica morții respingătoare, îngrozitoare...

IMAGINE: *Desene ale unor chipuri îngrozite, crispate de durere și spaimă (din perioada 1935 și 1938)*

VOCE (de femeie): Oamenii cărora le-a fost dăruită această comoară
Oamenii cărora le-a fost apoi nimicită.

Gândiți-vă la agonia mamei voastre, a fraților și a copiilor
voștri,

la agonia iubirilor voastre.

Apărați-vă de asasini. Un copil, un bătrîn simt în ei înșiși oroarea enormă a vieții îndoliate după viața însăși și în fața unui astfel de sfârșit, ei resimt dintr-odată întreaga absurditate a voinței de a trăi.

Totul se scufundă în noroi.

Soarele se stinge.

IMAGINE: *Plonjeu rapid asupra unor sculpturi reprezentînd capete de morți (Picasso, 1944—1944) și corpuri omenești, naiv schițate. Apoi un panoramic lent pe un fond negru.*

Lume largă de cocioabe

și de mine întunecate, și de cîmpuri...

Frați ai mei, preschimbați în leșuri

și în schelete sfărîmate.

Pămîntul se învîrte în orbitele noastre pust ,

Voi care sînteți asemeni deșertului putred.

Căci moartea a venit să tulbure

Mersul măsurat al timpului.

Astăzi sînteți dați viermilor și corbilor

ieri ați fost însăși speranța noastră fremătătoare.

IMAGINE: *Se vede un gros-plan al picioarelor unei statui («Omul cu miodră», Picasso 1944) și apoi se trece printr-un panoramic în sus, pe față, cadrînd omul cu animalul în brațe.*

VOCE (de femeie): sub stejarul mort din Guernica, pe ruinele din Guernica, sub cerul curat al Guernicai, un om s-a întors purtînd în brașe un ied behăind, iar în inimă un porumbel. El cîntă pentru toți ceilalți oameni cîntecul curat al răzvrătirii care este recunoștința față de dragoste, care spune nu, opresiunii. Promisiunile naive sînt cele mai sublime. El spune că Guernica, ca și Oradour și Hiroshima, sînt niște metropole ale păcii, în case și orașe. Și neantul lor face să se audă un protest mai puternic decît însăși teroarea.

IMAGINE: *Gros-planul pe fața statuii.*

VOCE (de femeie): Un om cîntă, un om speră. Bondarii gîndurilor sale se pierd în albastrul curat. Și albinele cîntecelor sale făcură totuși miere în sufletele oamenilor.

Pe ecran se poate citi, cu literă enormă: GUERNICA! INOCENȚA VA ÎNVINDE CRIMA... GUERNICA!

În românește de EDUARD CONSTANTINESCU

REPUBLICA NOASTRĂ

25 DE TREPTE
SPRE VIITOR

25 DE TREPTE SPRE VIITOR

MOMENTE MEMORABILE

Cei 25 de ani care s-au scurs de la 30 Decembrie 1947, cînd monarhia a fost definitiv înlăturată de la cîrma țării, se traduc, pentru noi, prin tot atîtea momente memorabile, consemnate de acum, în importante file de « Hronic »: naționalizarea tuturor fabricilor și uzinelor devenite astfel proprietate a întregului popor, cooperativizarea agriculturii și așezarea satelor noastre pe baze profund socialiste, marile succese obținute în opera de industrializare socialistă a României contemporane, Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român și noua Constituție a țării, Conferința Națională a Partidului Comunist Român și reorganizarea administrativ-teritorială a patriei, Congresul al X-lea al P.C.R., Conferința Națională a P.C.R. din iulie 1972.

În acești 25 de ani, care s-au scurs, arta și literatura românească au trecut printr-un complex proces de integrare superioară, ca factori activi de conștiință, în viața societății. Scriitorul și artistul român contemporan își înțeleg astăzi rostul prin angajarea totală a creației lor în slujba idealurilor noii societăți.

AMFITEATRU, nr. 12/1972

UN MODEL EFICIENT DE CONSTRUCȚIE SOCIALISTĂ

În fața Partidului Comunist Român — desemnat de istorie să călăuzească noul destin al țării — viața a pus uriașa sarcină a elaborării unui model de construcție socialistă eficient. Acest model presupunea abordarea concret-istorică în spirit creator, a principiilor marxism-leninismului, a experienței mondiale, a legităților noii etape revoluționare, o complexă cunoaștere a realităților românești, estimarea exactă a resurselor materiale și umane ale țării, determinarea științifică a posibilităților și căilor pentru creșterea și valorificarea lor superioară. Se impunea un model care să reflecte judicios raportul dialectic dintre general și particular, dintre național și internațional, dintre factorul intern — determinant — și factorul extern. Un model în care să se îmbine armonios macro și micro-economicul, prezentul și perspectiva, și care să ilustreze prin plan multiple interdependențe sectoriale și teritoriale, multilateralitatea construcției socialiste.

Elaborarea unui asemenea model complex s-a făcut treptat și nu fără dificultăți și unele erori. Esențial este faptul că s-a găsit de la început axul întregii construcții — *industrializarea socialistă pe baza tehnicii celei mai noi*.

Un rol inestimabil în fundamentarea științifică a modelului noii societăți, mai exact a etapei făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, l-au avut ultimele două congrese, precum și conferințele naționale din 1967 și 1972 ale partidului nostru. Programul vast care decurge din documentele de partid ale ultimilor ani poartă amprenta spiritului novator și activității laborioase ale secretarului general al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Trăsăturile distinctive ale acestui program sînt: abordarea *sistematică*, într-o concepție *unitară*, și de *lungă perspectivă* a noii etape, eliminarea unilateralității, a viziunilor parțiale și simplificatoare, *accentuarea laturilor calitative*, de eficiență ridicată, ale activității economice, sociale, cultural-științifice, formularea de *opțiuni și priorități* raționale, întemeiate pe prospectarea tendințelor obiective ale dezvoltării — printre care pe prim loc se situează revoluția științifică — tehnică — pe cunoașterea intereselor fundamentale, de viitor, ale țării. Larga deschidere spre *nou*, spre *modern* în toate domeniile de activitate, ca și multiplicarea valențelor externe, științei și culturii românești, pentru un *intens schimb internațional* de valori materiale și spirituale, în condiții de pace și securitate — reprezintă și ele caracteristici definitorii ale programului elaborat de Partidul Comunist Român cu sprijinul și în interesul întregului popor.

E la îndemîna oricui să facă bilanțul, mai larg sau mai concentrat, al progreselor înregistrate de poporul nostru în cei 25 de ani care au trecut

de la proclamarea Republicii. Ele constituie, în mod incontestabil, un salt calitativ de o mare pondere istorică. Dar — ceea ce este mai important de relevat — aceste progrese înseamnă o premisă deosebit de consistentă pentru evoluția viitoare a țării, pentru modernizarea multilaterală a economiei naționale, pentru atingerea, în decurs de aproximativ două decenii a unor nivele apropiate sau echivalente celor realizate în țările înaintate sub aspect economic. S-au creat și se crează continuu condițiile obiective și cele subiective necesare înfăptuirii acestui țel grandios.

ASTRA, nr. 12 — decembrie 1972

ASIGURAREA VICTORIEI DEPLINE A SOCIALISMULUI

Cu un sfert de secol în urmă, poporul român, înfăptuia, sub conducerea partidului comunistilor, marea cotitură ce încununa lupta sa istorică, purtată veacuri de-a rîndul, pentru eliberarea națională și socială. An de an, urmînd cu nestrămutată încredere partidul, poporul nostru a operat în peisajul economic și social al țării, transformări adînci de substanță, supunîndu-se el însuși, totodată, unui proces de modificare a propriei conștiințe și, astfel, făcînd bilanțul celor 25 de ani care au trecut de la instaurarea Republicii, poporul nostru constată cu legitimă mîndrie principalul rezultat al muncii sale: asigurarea victoriei depline a socialismului în patria sa. România de astăzi este un stat socialist industrial agrar în plin progres, a cărui industrie dezvoltată și agricultură în continuă modernizare sînt însoțite de o știință și cultură înfloritoare și de un neîntrerupt proces de ridicare a nivelului de trai.

Cifrele și datele pot părea uneori seci. Dar dacă dincolo de ele sau, poate, mai corect spus, dacă în miezul lor reușim să descoperim revelațiile puncte de reper ca un trecut nu prea îndepărtat și nu mai puțin semnificative investiții de energie, capacitate creatoare și dinamism ale unui întreg popor, atunci evocarea lor se justifică prin valențele cu adevărat ieșite din comun pe care le conțin.

În cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale pentru aniversarea Republicii găsim un amplu și impresionant tablou a ceea ce înseamnă, concret, primul sfert de secol de istorie republicană, socialistă a țării. În 24 de ani de economie planificată, producția industrială a României, — diversă, modernă, eficientă, — s-a dezvoltat într-un ritm mediu anual de aproape 14 la sută, ea fiind de 28 de ori mai

mare decît în 1947. În agricultura cooperativizată a țării — aducînd schimbări revoluționare în viața satului românesc — producția globală agricolă a crescut în ultimii 25 de ani de aproape 3,3 ori.

Deosebit de elocvent pentru ilustrarea dezvoltării României socialiste este faptul că produsul social realizat în 1972 este de 12 ori mai mare decît cel din anul 1947, ceea ce reprezintă, după cum arăta plastic secretarul general al partidului, « echivalentul potențialului a 12 Români de acum un sfert de secol. »

LUMEA, nr. 2 din 5 ianuarie 1973

VIVAT, CRESCAT, FLOREAT!

Iată, înălțată an de an de dragostea unui popor, Republica împlinește un sfert de veac. Ni se pare un prilej deosebit pentru sufletul românesc de a adresa țării, cuvintele sărbătorilor mari: « Vivat, creșcat, floreat ! »

Citim în ziare, în statistici cu circulație internațională, că România de azi are puterea economică a șapte Români din cel mai rodnic an al vechii orînduiri — 1938. Trăim o înălțare continuă a prestigiului nostru național și mîndria ne e cu atît mai justificată, cu cît gîndul nostru de pace ne aduce admirația și stima popoarelor de pe toate meridianele pămîntului. Pretutîndeni în lume, respectul și demnitatea însoțesc numele țării de la Dunăre și Carpați. Cartea noastră de vizită, are acoperirea în aurul cinstei și dorinței de mai bine. Sîntem cunoscuți ca iubitori de adevăr și dreptate, de prietenie și sinceritate. Dorința noastră de independență națională e privită drept cheazășie a reușitei în colaborarea cu alte state. Condușă de un partid comunist neînfîricat, înzestrat cu o clarviziune politică excepțională și fermitate revoluționară specifică marxism-leninismului înflăcărat, contribuția românească la mersul înainte al societății omenești este remarcabilă. În știință tot mai multe invenții românești capătă lauri în severa competiție a inteligenței mondiale iar creația românească stă alături de cele mai autentice capodopere ale frumosului. Tezaurul românesc de gîndire devine tot mai mult un bun universal.

FAMILIA, nr. 12 — decembrie 1972

CULTIVAREA VALORILOR UMANISTE

Nicicînd în istoria spirituală a poporului nostru, creațiile culturale nu au fost ocrotite și legitimate, după principii atît de consecvent și generos umaniste, slujind, fără oscilații și fără compromisuri, neconținută înnoibilă a omului, îmbogățirea și desăvîșirea zestrei sale morale, sensibile și intelectuale, obișnuința de a milita pentru idealuri care sînt în consens cu liniile majore de desfășurare a istoriei, cu construirea unei lumi a socialismului, a păcii și colaborării. Așadar, o trăsătură definitorie a progresului culturii noastre socialiste, o constituie cultivarea consecventă și plină de răspundere, în interiorul ei, a valorilor autentic umaniste și, prin urmare, cu necesitate progresiste. Și acest atribut, esențial din punctul de vedere al destinației social umane, activ-transformatoare a valorilor creației spirituale, acordă culturii românești contemporane dreptul netăgăduit la universalitate. Pentru că, nimic nu poate conferi cu mai deplin temei unei culturi naționale, acest distins atribut, decît dovada situării ei pe liniile cele mai avansate ale frontului realizării practice a dezideratelor fundamentale de bine, frumos și adevăr, de dreptate și echitate a oamenilor. De altfel, vorbind despre calitatea universalității, nu putem trece cu vederea faptul că, în acest context, termenul are, pe lîngă semnificația sa oarecum extensivă, consacrată, una mai puțin citată, dar la fel de meritorie, intensivă. Dacă prima accepție privește integrarea valorilor culturii proprii în circulația mondială, a doua accepție vizează integralitatea operei de edificare culturală pe care o desfășurăm, pluralitatea dimensiunilor acestei edificări. Șantierul construcției edificiului cultural socialist, cunoaște cele mai variate preocupări: valorificarea exigentă și comprehensivă, într-o largă cuprindere, a celor mai de seamă realizări în sfera literaturii și artei, științei și filozofiei ale predecesorilor, protejarea, conservarea și difuzarea operelor de autentică creație populară, integrarea în viața noastră culturală a operelor de incontestabilă valoare și viabilitate a altor popoare, tot mai multe la număr și reprezentate tot mai cuprinzător prin ceea ce au mai valoros în artă, literatură beletristică, social-politică și științifică.

Posibilitatea accesului tot mai larg, efectiv și eficient, la bunurile culturale, favorizat de prelungirea și generalizarea instrucției școlare, de mutațiile socio-profesionale își găsește cadrul material și organizator, stimulat, în înmulțirea și diversificarea tot mai pronunțată a așezămintelor culturale, în așezarea activităților educative pe achizițiile recente ale practicii educative și formative a maselor.

CONTINUITATE ȘI PERSPECTIVĂ

Sînt clipe necesare ale examenului de conștiință, cînd îți întorci privirea în urmă și urmărești în gînd drumul străbătut. Dar privirea, în asemenea clipe, nu este doar retrospectivă. Orice bilanț al ultimului pătăr de veac și al împlinirilor din acest răstimp, pe tărîmul literelor și artelor, nu poate fi decît un examen public al conștiinței în care căile străbătute în trecut se recunosc în prezent și se continuă în viitor.

O viitoare istorie a culturii române din secolul nostru, cercetînd acest sfert de secol pe care îl avem în urmă, va înregistra, fără îndoială, în importante capitole ale sale, trei fenomene de primă importanță la care noi, cei de astăzi, asistăm, la care participăm în mod activ. Enumerate fără pedanteria unei clasificări, aceste fenomene, pe care le sesizăm atît în domeniul literaturii, al artelor plastice și muzicii, cît și în acela al științelor, al gîndirii filosofice, al culturii naționale în întregul ei, sînt următoarele: 1. reconsiderarea critică a tradițiilor naționale, încorporarea lor în conștiința vie, actuală, în creația noastră; 2. o deschidere nouă spre valorile universale, asimilarea nu mai puțin critică a lucrărilor reprezentative ale culturii din întreaga lume, precum și comunicarea propriilor noastre valori pe plan mondial; 3. comunicarea continuă a creației culturale cu viața social politică și morală contemporană.

STEUA, nr. 24 — decembrie, 1972

UN SFERT DE VEAC DE BIRUINȚĂ A CĂRȚII

Despre destinul cărții la noi am putea glosa mult cu acest prilej sărbătoresc. Să începem cu faptul că ea a devenit dintr-un obiect de lux unul din fenomenele spirituale cele mai populare, cu cea mai largă putere de pătrundere și de influențe. Nu obiect de consum imediat și efemer, pentru că miracolul, căci într-adevăr, s-a petrecut un miracol, este faptul că înmulțirea ieșită din comun a numărului de cărți care ies acum în fiecare zi și noapte de sub teascurile tipografiilor noastre nu a dus la deprecierea cărții, nu l-au transformat, cum s-a întîmplat aiurea, în bun efemer, într-o plăcere pasageră, cu care îți potolești spleenul, curiozitatea, uneori joasă, și nu o dată fantasmеle instinctuale. La noi demnitatea cărții nu a fost depreciată de numărul ei și am putea spune că între amîndouă există o creștere armonioasă. Dar fiind la îndemîna oricui și a tuturor cartea și-a sporit nu numai puterea de a influența dar a început să ocupe un alt loc în viața omului pe care nici mijloacele audiovizuale, nici timpul acordat

altor mari tentații ale vieții moderne, printre care am numi turismul, nu l-au zdruncinat pînă acum.

Dar toate acestea au fost posibile pentru că astăzi și la noi cartea nu mai reprezintă rodul unui exercițiu steril, nu mai e o plăcută dar stearpă îndeletnicire de mandarinat. Utilitatea cărții pe un plan superior spiritual, faptul că omul se regăsește în paginile ei și își regăsește universul, că prin carte știe și simte că viața lui devine astfel — toate acestea au restituit demnitatea cărții românești.

Un sfert de veac de Republică înseamnă un sfert de veac de biruință a cărții, chintesența talentului, a imaginației gîndului, a gîndului înaripat.

SĂPTĂMÎNA CULTURALĂ, nr. 108—29 decembrie, 1972

« ELECTRIFICAREA » TEATRALĂ A ȚĂRII

În mai puțin de 10 ani avem 20 de teatre, peste cele 4 « Naționale » — toate de Stat, ctitorite și asumate de Stat. Forța românească de teatru descătușată, căutată, captată, se adună în zeci de teatre, risipite pe întreaga suprafață a țării ca în niște lacuri de acumulare. Aci, — întocmai ca și în hidrocentralele ce se construiesc paralel și cu aceeași viteză —, dădea naștere unui curent de lumină și energie culturală, care — întocmai ca și cel electric — pătrundea pînă la cele mai mari depărtări, pretutindeni izgonind întunericul din spirite, aprinzînd becuri, milioane de becuri în minți, în suflete. În 10 ani de Republică, era practic realizată electrificarea teatrală a țării.

Avem — ceea ce acum 25 de ani ar fi părut nu un vis, ci o halucinație și un delir — un public care a atins cifra de cinci milioane de spectatori anuali (cinci milioane de spectatori de sală, căci teatrul de televiziune și radio are vreo zece milioane de spectatori de « unde », la fiecare spectacol).

TEATRUL, decembrie 1972

O CIVILIZAȚIE/Ă CONȘTIINȚEI

Un sfert de veac plin de fremătătoare istorie, robust, concentrat, hotărînd liniile de forță fundamentale ale viitoarelor dezvoltări. România

s-a înscris pe orbită, reperîndu-și singurul loc de trecere de la lumea de ieri către lumea de mâine, justetea opțiunilor ei se vădește a fi fost responsabilă, gravă, temeinică. Acest lucru îl știm noi toți, el constituie adevărul nostru intim, convingerea noastră făcînd corp comun cu voința noastră.

De la preluarea puterii și îndeplinirea vastului proces de industrializare economică, de transformare și modernizare a agriculturii, comuniștii s-au arătat a fi conștiința mereu trează a patriei. Partidul Comunist Român și-a asumat uriașa sarcină de-a conduce cu succes întreg ansamblul problemelor menite să ne asigure o viață mai dreaptă, mai bună, mai fericită. El a fost și este singurul capabil să mențină pasul cu vremea, s-o înțeleagă și s-o diriguiească mereu către un viitor fericit. Istoria de dată recentă îi pune-n valoare cu prisosință clarviziunea. De unde atîta forță și luciditate? Noi însă, cei care trăim aici, cunoaștem statorniciile și limpezimea noastră de cuget, de un sfert de veac și încă de mai departe, depunem mărturie în fiecare clipă. Oamenii acestei țări recunosc în partid propria lor conștiință, conștiința supremă și autorizată a tuturor. Democrația noastră dă sens raportului uman dintre necesitate și libertate, dintre înțelegere și acțiune, dintre dăruire și responsabilitate.

Societatea pe care am construit-o și-o ducem către desăvîrșire este făcută de oameni, dar mai ales pentru oameni, acesta este țelul și permanentul punct de sprijin interior în virtutea cărora sîntem ceea ce sîntem, nelăsîndu-ne copleșiți de greutate, făcînd din orice victorie doar o verigă necesară în drumul pe care-l avem de parcurs. Oamenii acestei țări s-au modelat, modelînd realitatea. Toate realizările materiale, de mare anvergură, au adăugat zi de zi, printr-un efect direct de reflectare, noi dimensiuni existenței noastre. Noi am ținut un ochi deschis și atent asupra tuturor împlinirilor noastre din afară, dar, în același timp, celălalt ochi se întorcea la fel de mare și de lucid către înlăuntru, privirea lua act neconținut de mutațiile și schimbările din profunzimea ființei. Cu mîgală ne-am construit pe noi înșine, pentru a fi într-adevăr stăpînii conștiinței ai bunurilor create, la înălțimea efortului constructiv general.

De nenumărate ori, subliniind realizările din patria noastră, tovarășul Nicolae Ceaușescu nu uita să amintească drept bunul cel mai de preț cîștigat, închegarea unei noi conștiințe, pe măsura vremurilor pe care le trăim, pe măsura vremurilor care le vom trăi. Condiția umană, în toți acești ani de construcție socialistă, traversați de elanuri, tenacitate și îndrîjire, a fost repusă în drepturile ei firești. Din aproape în aproape, noi propunem lumii, permanent, o civilizație a conștiinței

pe care o credem cu toată tăria a fi cea mai avansată. Oamenii acestei țări, luptînd cu inerția, strunind fuga timpului, se construiesc pe sine și-și construiesc viitorul.

LUCEAFĂRUL, nr. 52—23 decembrie 1972

TOAST PENTRU ETERNA TINEREȚE A PATRIEI

Anul 1972 a fost pentru România, pentru oamenii ei, un an rodnic, anul în care, urmînd cuvîntul partidului, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, toți oamenii muncii de la orașe și sate — români, maghiari, germani și de alte naționalități — au înscris în paginile de aur ale vremii socialiste a țării rînduri de neuitat. Prin munca națiunii avîntată « spre comunism, în zbor » patria a cunoscut noi izbînzii ale înălțării sale spre viitorul definit cu o claritate ce impune în programul de dezvoltare al României, elaborat de partidul nostru comunist.

Purtăm vie în conștiință ampla expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu rostită la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale, consacrată aniversării pătrarului de veac republican, expunere care a conturat tabloul viguros al prezentului, obiectivele mobilizatoare ale viitorului, generînd legitime sentimente de satisfacție, îmbărbătîndu-se, îndemnîndu-se la fapte de nobilă semnificație social-umană, patriotice.

Cît de numeroase sînt izbînzile dobîndite, aceste semne materiale ale existenței noastre demne, de oameni cu vocația construcției ! Le întîlnim pretutindeni, aducînd mărturii despre noi, oamenii acestui timp dinamic, despre vasta desfășurare de energii creatoare, despre marele act social uman al socialismului.

Am obținut multe succese în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate. Țara este mai bogată, mai puternică, mai frumoasă ca ieri. Am ajuns la noi cote ale perfecționării, am dat noi probe *la examenul riguros al eficienței, al calității*. A fost 1972 un an pe care-l putem așeza fără ezitare ca o prefată *luminoasă* la cei care ne așteaptă, și în primul rînd la acel în care vom păși nu peste multă vreme, *anul 1973*. Mulți dintre noi

au făcut deja cunoștință cu el. Îndeplinindu-ne obiectivele stabilite pentru 1972, angajamentele asumate, am trecut deja la realizarea sarcinilor menite să confere personalitate, dreptul la memoria timpului, anului în care vom păși. Va fi un an de muncă avîntată, de efort, un an hotărîtor pentru *înfăptuirea cincinalului înainte de termen*, pentru aplicarea în viață a programului științific, mobilizator, adoptat de Congresul al X-lea, al orientării de înaltă și multiplă eficiență adoptată de Conferința Națională.

O știm prea bine, anul ce vine va însemna un nou pas pe calea progresului și prosperității țării, un pas care nu se va face de la sine, care cere mobilizarea tuturor energiilor noastre. Dar un pas pe care îl vom face cu hotărîrea, cu demnitatea celor ce știu, celor ce cunosc foarte bine calea și țelurile faptelor lor.

Să toastăm, deci, în numele anului ce vine, să rostim un *la mulți ani* care să străbată munții și cîmpiile, toate meleagurile unde ne străduim pentru binele țării, pentru eterna ei tinerețe și vigoare.

SCÎNTEIA — 31 DECEMBRIE, 1972

Literatura nu se scrie cu cerneală

interviu
cu

ERNESTO SÁBATO

Creația argentinianului Ernesto Sábato, unul dintre cei mai reprezentativi scriitori latino-americani, a depășit de mult fruntariile Americii Latine. Ultimele sale cărți *El tunel* (Tunelul) și mai ales *Sobre heroes y tumbas* (Despre eroi și morți) au cunoscut succese de public extraordinare, unice, care au scos în evidență o nouă relație între cititorii din America Latină și romanul latino-american. Sute de mii de exemplare au fost vândute într-un timp record, creînd un spectacol însoțit. Patrusprezece ediții consecutive din *Sobre heroes y tumbas*, în limba spaniolă. Pentru prima oară în America Latină o carte scrisă de un latino-american a cîștigat strada și a scos în relief noi disponibilități sociale.

De asemenea, în S.U.A. sau Franța, în Suedia sau Spania, în Italia sau Germania vestică, în celelalte țări latino-americane sau în Japonia, peste tot unde cărțile lui Ernesto Sábato și-au făcut apariția, au fost întâmpinate cu o explozie de elogii. Quasimodo în Italia, Albert Camus în Franța, Graham Greene în Anglia, Fernando Alegria în SUA, B. Canal-Feijoo în Argentina, pentru a cita doar cîteva nume ilustre, le-au salutată ca pe o autentică revelație literară a epocii noastre.

S-a spus că Sábato și Borges sînt cei doi mari antagoniști ai literaturii argentine actuale. Imaginația lui Sábato, erudit complex ca și Borges, nu ține însă, ca la acesta, de domeniul exclusiv livresc. Adept fervent al unor idealuri umanitare și de justiție socială, Sábato se interesează cu o pasiune nestinsă de tot ce se petrece în jurul său, este preocupat intens de realitățile concrete din patria sa și nu o dată se lasă cuprins de izbucniri atroce de indignare morală. Orașul Buenos Aires al lui Sábato este mult mai uman, mai intim, mai real, întocmai ca Petersburgul lui Dostoievski. Marile enigme ale realului, ale vieții, bucuriile descoperirii unor noi semne ale timpului și ale rațiunii constituie tot atîtea expresii palpante de adevăr ale scrisului sabatian.

Ernesto Sábato este prin temperament un frenetic, dar și un melancolic în același timp, un comentator lucid al evenimentului cotidian dar și un obsedat de oroarea pentru tot ce e rutină și șablon. E un însetat de transparență, un poet a cărui gândire e fecundată de apele nevăzute ale visului. Subtila rotire a imaginației sale încalcă nu de puține ori frontierele tainei și ale neprevăzutului, iar analizele sale psihologice ating temperaturi dramatice.

Născut în 1911, într-un mic orășel din pampa argentiniană, Rojas (a cărui descriere o întâlnim și în romanul *Sobre heroes y tumbas*), Ernesto Sábato și-a început existența în modul cel mai banal. Penultimul dintr-o modestă familie de imigranți italieni, cu unsprezece copii, toți băieți, a cunoscut de timpuriu greutățile vieții. Copilăria și adolescența au fost acelea ale unui timid și introvertit, dar o dată cu intrarea la Universitatea din La Plata, începe o etapă tumultuoasă a existenței sale, existență care va rămâne marcată pentru totdeauna prin contradicție și neprevăzut. În 1928 se alătură mișcării de stînga din La Plata și participă plin de entuziasm la manifestațiile de protest și la grevele studențești și muncitorești care semnalau sfîrșitul epocii liberale în Argentina și începutul guvernărilor instabile și al loviturilor de stat.

Datorită notelor excepționale obținute în facultate, în 1930 este trimis ca bursier, cu concursul savantului argentinian Dr. B. Hoissay, la Paris, unde studiază radiațiile atomice în Laboratorul Curie. Aici, în contact cu suprarealității, își dă seama că vocația sa pentru literatură este mai puternică decît cea pentru știință. Nu abandonează însă nici studiile de fizică, nici nu se îndepărtează de cercurile artistice. Acum, după trecerea anilor, se poate spune că Ernesto Sábato ar fi devenit oricum scriitor, căci încă din acea perioadă nu și-a pierdut nici un moment controlul asupra viziunii și capacității sale de creație, iar arta lui s-a perfecționat permanent printr-o severă disciplină interioară, ceea ce îi trădează marea seriozitate artistică.

În acea perioadă s-a plămădit prima sa carte, pe care avea s-o scrie destul de tîrziu, peste mulți ani. Tot atunci face să apară, în colaborare cu pictorul spaniol Oscar Dominguez, «litocronismul» despre care André Breton scrie un articol elogios în ultimul număr din 1938 al revistei *Minotaure*, și un dicționar despre pictura modernă.

După terminarea studiilor la Paris, lucrează în S.U.A. o perioadă de timp, într-un institut de fizică din Boston, în calitate de cercetător în domeniul razelor cosmice și al teoriei relativității. Se înapoiază însă curînd în Argentina, unde este angajat la Institutul de Fizică din La Plata, mai întîi cercetător, iar apoi profesor titular, unde predă teoria cuantică și teoria relativității, și își continuă un studiu în legătură cu problemele de energetică.

În 1944, dualitatea științifică-literară intră în criză. Sábato abandonează definitiv cariera didactică și științifică și își consacră toate forțele literaturii. Se retrage din Buenos Aires, după ce dăruiește studenților și prietenilor săi toate cărțile de știință și se închide într-un rancho, din Sierra de lingă Córdoba, unde scrie *Uno y el universo* (Unul și universul) primul său volum de eseistică. Succesul cu care e primită această carte (Premiul întîi al Municipiului Buenos Aires și premiul de onoare al Societății argentinene a scriitorilor) îl stimulează și îl reconfortează, dîndu-i noi speranțe.

Apariția acestei cărți coincide însă cu o perioadă dificilă pentru Sábato și familia sa: spectrul deprimant al sărăciei. Guvernarea peronistă — cu care el nu se poate împăca — îi închide accesul la căile normale de existență ca scriitor. Pentru a-și întreține familia și menține intactă flacăra vocației literare, dă lecții în particular, lucrează nopțile în tipografie, ca paginator și corector pentru ziarele de dimi-

neată și traduce din autori străini neînsemnați, sub pseudonim. Ajutat de prietenii săi, în 1947 este angajat la UNESCO într-o funcție de răspundere. În pofida excelențelor condiții materiale, demisionează însă după cîțva timp și părăsește Parisul.

Reîntors în Argentina, abandonează proiectul de a scrie romanul *Isvorul mut* — din care publicase deja cîteva capitoare — și începe cu înfrigurare elaborarea cunoscutului său roman *Tunelul* — care a fost tradus și în țara noastră. Succesul e fulgător. Romanul e tradus în zeci de limbi străine.

În continuare Sábato publică o nouă culegere de eseuri: *Heterodoxia*, în care analizează problemele care l-au preocupat întotdeauna: relația dintre artă și viață, solitudinea și contactul social, sexul și amorul, societatea și limbajul etc. Referindu-se la societatea în care trăiește și care nu prea strălucește prin dinamism, el pledează cu frenezie pentru noțiunea de intelectual, de artist, respingînd optica vetustă după care intelectualul ar fi un « mag spiritual cu responsabilități imprecise ». El cere să i se restituie acestuia demnitatea pe care mulți au uitat-o. De asemenea, ia poziție în favoarea participării intelectualului la viața socială și politică, combatînd cu vehemență exagerările panerotismului.

Dar cartea care i-a adus faima a fost *Sobre héroes y tumbas*. Stilul vibrant și sobru, dar de un nebănuit efect, subtilitatea în care se desfășoară tematica, logica halucinantă de care e străbătută aceasta, precum și prezentarea fulminantă a acesteia, au făcut ca această carte să devină una dintre cele mai explozive la vremea sa.

Sábato e în același timp un pamfletar temut. Își apără cu îndrăjire părerile și atacă fără menajamente. Nu poate suferi minciuna, nedreptatea și strîmbătatea socială. A fost printre cei dintîi scriitori latino-americani care au salutat cu căldură și emoție victoria lui Salvador Allende în Chile. Dar mai presus de toate ideile politice și filozofice la care a aderat, scriitorul rămîne un adept neclintit al adevărului.

Trăiește retras în marginea marelui oraș Buenos Aires, într-o casă veche, înconjurată de chiparoși, de palmieri și de araucarias, fiind secundat îndeaproape de soția sa, doña Matilde. Iubește florile și animalele — are o mulțime de cîini și de pisici.

Se cuvine să amintim faptul că acum cîteva ani a vizitat România, pe care o prețuiește și o admiră în mod deosebit, așa cum singur mărturisește. Despre poporul român și despre valorile culturale și artistice românești se exprimă cu multă reverență. Profitînd de această simpatie care-l leagă de noi, i-am adresat cîteva întrebări despre opera sa și despre literatura contemporană, la care a avut amabilitatea să răspundă printr-o lungă scrisoare.

— În ultima vreme s-a vorbit mult și cu temei despre afirmarea literaturii latino-americane în cadrul literaturii universale. Unii au prezentat-o ca o literatură « nouă », care se adaugă cu autoritate celor existente. Care este părerea dumneavoastră despre acest fenomen?

— Întrebarea e justificată, fiindcă pînă de curînd literatura noastră constituia în Universitățile europene un appendice al catedrelor de literatură spaniolă, un fel de carte de telefoane, care aproape niciodată nu era examinată din lipsă de timp. Poeți fără talent împiedicau aproape în mod curent cunoașterea unor mari poeți, ca de pildă Vallejo. În ceea ce privește publicul cititor, pentru acesta aveam valoare doar ca pitoresc și deșteptam același soi de curiozitate ca și călătoriile turistice. Eram mai aproape de agențiile de voiaj Cook decît de istoria artelor.

Vina nu era atît a profesorilor europeni, cît a spaniolilor care nu puteau să se resemneze cu pierderea imperiului. Ei propagau teoria după care în America latină se bălăba un dialect stricat al limbii castiliene, perseverînd în convingerea existen-

cei unei limbi invariabile așezată într-un «fotoliu absolut». Ajungeam, desigur cu mai puțin humor, la aforismul hegelian al lui B. Shaw cu privire la americani și englezi: «O limbă comună ne separă». Adăugați apoi doctrina răspîndită de aceiași spanioli după care «meridianul culturii spaniole trece prin Madrid». În virtutea ei, înspălmîntați, profesorii noștri de liceu ne-au injectat proza unei Pardo Bazán și chiar a unui Ricardo León, în locul aceleia a lui Sarmiento sau Marti. Despre scriitorii contemporani nici pomeneală. Se credea că nici un creator în viață nu ar putea fi important, conferind astfel morții miraculoasă putere de amplificare, pînă la punctul de a transforma în nemuritori persoane ca amintita contesă de Pardo Bazán, numai pentru că au încetat de a mai fi în viață.

Un scriitor latino-american este în aceeași măsură descendent din Cervantes, ca oricare alt scriitor din Spania. Noi nu constituim «o nouă literatură» și nici nu trebuie să fim considerați ca adolescenți ai literelor, întrucît am aparține unor țări care s-au eliberat abia cu un secol și jumătate în urmă. Mișcările sociale și politice de atunci au creat o conștiință nouă, nu au creat însă și o literatură nouă. Omul nu este numai o ființă naturală, despre care ne este dat doar raportul activ dintre el și universul înconjurător, ci și întreaga lui moștenire spirituală, iar vorbirea constituind însăși substanța spiritului este evident că înaltașii noștri în literatură sînt Cervantes și Quevedo, inclusiv rapsozii anonimi ai Cid-ului. Întocmai ca și marea literatură nord-americană, care este moștenitoarea unui Ben Johnson, unui Shakespeare, Chaucer, Swift și a versiunii engleze a textelor biblice, fără de care nu ar fi de conceput un Faulkner. Odată cu Conquista, moștenirea hispanică s-a propagat pe un vast continent, căpătînd forme și conținuturi înnoitoare, conforme cu dezvoltarea dialectică ce caracterizează orice proces cultural și Idiomatic.

În clipa în care primul spaniol a pus piciorul în America, totul a devenit altfel: nici cuvîntul dragoste n-a mai avut aceeași semnificație, nici măcar cuvintele furtună, amintire, singurătate sau tristețe. Nimic. Și astfel scriitorii separați prin imensitățile selvei și ale pampelor au realizat miracolul de a scrie într-o limbă care în esență este aceeași, aceeași ca a strămoșilor lor spanioli.

— *Următoarea întrebare se impune de la sine. Oare această unitate inițială nu a dus prin diferențierile succesive care au avut loc, mai ales în epoca modernă, și la o largă și complexă diversificare a literaturii din țările latino-americane?*

— Desigur. Existența unei literaturi latino-americane e o realitate, așa cum o demonstrează existența unui important număr de scriitori de renume mondial. Unitatea sa se datorează originii comune a națiunilor latino-americane, unui anumit paralelism în dezvoltarea lor, idealurilor care au inspirat mișcările lor de eliberare națională și mai ales comunității de limbă.

Dar, odată admisă această unitate, e absolut necesar să subliniem Infinita sa diversitate. Însăși denumirea continentului a fost întotdeauna discutată. America Latină? Indoamerica? Iberoamerica? Europeanii de diferite naționalități, negrii și indienii, metișii fac să eșueze, simultan sau alternativ, aceste denumiri.

Unii împing interpretările pînă la a le coborî, în unele cazuri, la categoria de sofisme. Voi exemplifica doar prin două cazuri. Un critic din S.U.A. declara, nu de mult, referindu-se la Borges, că în Argentina nu există o literatură națională. Cu argumentări cam de același gen, Miguel Angel Asturias susține că Borges e un scriitor european și că nici el, nici Bioy Casares, nici Cortazar, nici eu, nu sîntem reprezentativi pentru acest continent. Afirmații care ridică cu cruzime aceeași problemă pe care ziarul *Le Monde* ne-o propune într-o formă cu mult mai puțin ofensatoare.

Oare așa stau lucrurile? Firește că în teritoriile care astăzi formează statul Argentina n-au existat civilizații puternice precolumbiene ca în Peru sau în Guatemala. Iar spre sfârșitul secolului trecut intelectuali care ne guvernau au pus în aplicare idealurile lor pozitiviste și au deschis porțile țării masselor de europeni, pentru a popula și civiliza stepele argentinienne de azi. O idee despre uriașul fenomen îl oferă Buenos Aires, oraș care în mai puțin de un secol a trecut de la două sute de mii la nouă milioane de locuitori. În acest mod s-a format o țară, aproape fără indieni și fără negri, cu un puternic proletariat urban, fără țărani în sensul latino-american al termenului, cu o clasă mijlocie foarte activă și o clasă înaltă care, întocmai oligarhiei țariste, se educa la stațiunile balneare și la Universitățile din Europa. Nu e un elogiu, e o caracterizare. Personal, regret vidul fertilizantei prezențe a negrilor, care au îmbogățit Brazilia, sau a indienilor sau a metizilor care în alte părți au dăruit lumii creatori ca Rubén Darío sau Vallejo. Și nici admirator al clasei medii nu sînt. Aceasta e situația la noi și trebuie s-o acceptăm așa cum este.

Revenind la Borges, eu îndrăznesc să afirm că el este argentinian până în măduva oaselor și că limbajul lui, modul lui de a vedea universul nu puteau să fie decît ale unul argentinian. Bineînțeles, nu în forma banală pe care o presupun acești partizani ai unor modele fixe, ci într-o formă enigmatică, întortochiată și chiar antagonică a miturilor și a visurilor.

Credeți, cu toate acestea, că se poate vorbi de o «literatură latino-americană» ca fenomen unitar?

E cert că există o literatură latino-americană. Și tot atît de cert este că există altele infinite, fie sub forma creațiilor actuale, fie în stare potențială. Și fiecare din ele este reprezentativă pentru realitățile proprii, indiferent dacă e vorba de bananierul sau de ciclotroni. O dată admisă existența unei literaturi proprii, este o dovadă de maturitate intelectuală să se accepte o varietate, aproape fără număr, în ce privește forma și conținutul, de la magia lui Rulfo, în nord, pînă la mitologiile lui Borges în sud, trecînd prîn tot felul de tendințe și de relații cu lumea exterioară. Eu îmi exprim speranța că dureroasele și gravele probleme sociale pe care le străbatem n-o să ne facă să pierdem din vedere ceea ce este sau trebuie să fie o mare literatură.

— *Opera dumneavoastră cuprinde, înafară de romane, un ciclu important de eseuri, studii de estetică și luări ferme de poziție în principalele probleme sociale. Cu experiența îndelungată pe care o aveți, cum interpretați necesitatea — pe care majoritatea scriitorilor vîrstnici și tineri din America Latină și din alte părți ale lumii o susțin — de a reflecta în literatură socialul, problematică socială, condiția omului în societate?*

— În mod efectiv, aceasta constituie o necesitate. În primul rînd pentru că America Latină trece printr-un teribil proces de convulsii politice, sociale și spirituale. Totul e pus sub semnul întrebării și omul începe să se preocupe de toate problemele care se referă la condiția sa. El așteaptă, de multe ori pe bună dreptate, ca scriitorul să-i dea răspuns la multe din anxietățile sale spirituale. Scriitorul însuși este rezultatul acestei formidabile tensiuni în care se trăiește și dă prin operele sale expresie problematicii profunde care îl neliniștește. De aceea cred că literatura care va dăinui, din tot ceea ce se face la noi, este aceea care va fi cea mai autentică, cea mai dureroasă, literatura care se scrie cu sînge și nu cu cerneală. Aceea care se scrie cu tot corpul, nu numai cu capul. Spun aceasta, întrucît alături de o literatură profundă și problematică — tot atît de profundă și problematică ca aceea pe care în alte timpuri a dat-o Rusia sau Statele Unite ale Americii, apare de asemenea o literatură de altă factură, ceva care aduce cu literatura-

joc, un joc verbal sau tehnic. Sînt de părere că o asemenea literatură e secundară, chiar dacă momentan încintă pe mulți. Se dă, mi se pare, prea multă importanță căutărilor pur formale. Or reînnoirile de formă nu sînt indispensabile pentru a făuri o operă care să zguduie arta, așa cum o dovedește Kafka. La fel nu ajunge, cum o dovedește opera oricărui mînuitor de semne de punctuație și de tehnică a legăturii de cărți, pe care geniul lui Joyce a dezlănțuit-o peste epoca noastră. Poate că nu este greșit să comparăm opera literară cu șahul: cu aceleași piese tradiționale și observînd aceleași reguli sintactice, un Capablanca a reînnoit în mod genial jocul, acolo unde un mediocru nu putea obține decît mediocrități. Întreaga operă a lui Kafka e aceea care constituie un *nou limbaj* și nicidecum simple fragmente din vocabularul sau din frazele sale. Și totuși el a obținut cu aceste elemente uzate o vastă și semnificativă metaforă a unei realități obscure, care numai în acest fel putea fi exprimată.

Eu nu spun că nu se poate reînnoi viziunea realității prin intermediul alterărilor de semantică și de sintaxă. O dovedește Joyce. Spun, în bună logică aristotelică, că această metodologie nu e nici necesară, nici suficientă.

Actuala noastră literatură latino-americană oferă lumii opere foarte importante, dar totodată există riscul unor denaturări, unor deformări grosolane. Există o constantă și repetată dialectică existențială între artă și viață, o manifestare a acelei « enantiodromia » a lui Heraclit, după care la noi totul merge spre contrariul său, în lumea spiritului. Și astfel cînd literatura devine (în mod primejdios) literatură, cînd marilor creatori le iau locul manipulatorii de cuvinte, cînd marea magie se transformă în banală magie de music-hall, în mod inevitabil survine un impuls vital menit să o salveze de la moarte. După primul război mondial, « barbarii », în persoana lui Hemingway și Faulkner, au lichidat aproape complet lîncezeala europeană, au adus un aer proaspăt în atmosfera literară de atunci, dînd viață unei literaturi noi și viguroase. După al doilea război mondial, ceva s-a întîmplat cu scriitorii noștri latino-americani. Să nu pierdem această mare ocazie istorică făcînd ceea ce europenii fac foarte bine: a despica firul în patru.

Acest fapt devine deosebit de serios acum, cînd umanitatea prezintă cea mai profundă criză din întreaga sa istorie. Cînd lumea se prăbușește, cînd sînt masacrare popoare întregi, cînd sînt supuse supliciiului ființe umane care și-au riscat totul pentru onoarea rasei omenești, nu mi se pare o atitudine etică și filozofică acceptabilă aceea a unor scriitori care se dedică cu o vădită satisfacție unor scamlor mărunte. Și cu atît mai puțin admisibil cînd pe deasupra se mai consideră « revoluționari ».

— Cu ani de zile în urmă, v-ați pronunțat prin intermediul revistei *SUR* împotriva curentului « noul roman » din Franța. Vă mențineți aceleași păreri și în prezent?

— Da. Fiindcă mulți epigoni naționali persistă și acum în idolatria lor, cu toate că în Europa el a rămas redus la justele și modestele lui limite — pentru că la noi modelele ajung tîrziu și dispar cu mult după ce ele au încetat la Paris. De altfel, cri-

ticile pe care i le-am adus în 1963, în plin apogeu al modei, au fost confirmate ulterior de fapte și de criticile altor esești europeni.

Dacă noul roman nu a produs nici un mare scriitor — cum se întâmplă întotdeauna cu asemenea mișcări — a revelat în schimb naratori interesați, între care aș cita mai ales pe Robbe-Grillet, cel mai original din grup. În eseu pe care l-am publicat în *Sur* nu i-am negat niciodată meritele literare, nici lui, nici Nathaliej Sarraute, ci numai pretențiile lor filozofice, absolutismul și aroganța dictatelor lor, terorismul eseurilor lor, confuzia și contradicțiile doctrinei lor. Am analizat mai ales *L'ère du soupçon* al Nathaliej Sarraute. Mai conciliatoare, — poate pentru că loviturile nu le-a primit în zadar — ea elogiază acum pe Proust, după ce a râs de el într-o cântăciță, făcând ironii deplasate asupra pretenției lui de «a despica firul în patru», de analizele lui psihologice, de pretențiile lui de a coborî în «abisurile conștiinței», susținând că în curînd va sosi momentul cînd școlarii vor parcurge operele lui în același fel în care sînt parcurse ruinele prestigioase. Printr-unul din acele mecanisme care produc paricizi sau cel puțin ură împotriva părinților, ca lumina care ne sosește de la stelele de mult stinse, ea își descarcă resentimentele împotriva unor creatori geniali din care ea însăși descinde: Marcel Proust și Virginia Woolf. Dar chiar dacă acum laudă cu prudență pe primul, continuă să nege scriitorii de talia lui Camus, Malraux, Henry Miller, Pavese, Beckett, Th. Mann și Sartre. Că o persoană cu aceste caracteristici manifeste, în faptele și vorbele sale, nu m-a iertat pentru cele scrise de mine în *Sur*, nu mă uimește. La fel nu mă uimește că-și mențin sacra lor indignare idolatrizatorii aborigeni și micii imitatori, care atunci m-au privit ca pe un monstru reacționar, ca pe unul care neagă progresul și avangarda literară. Ceea ce mă uimește este că mai sînt încă printre noi persoane care nu înțeleg că, închinîndu-ne unor asemenea fetișisme, nu vom reuși să obținem o independență deplină, pentru a construi ceea ce constituie o legitimă cultură națională.

— Cum ați defini dumneavoastră poziția filozofică pe care vă situați?

— O poziție «personalistă», ca aceea pe care o apără în Franța filozoful Emmanuel Mounier. Doctrină care e o sinteză a marxismului, existențialismului și a fenomenologiei. O apărare a omului concret într-o civilizație a alienării.

— Presupun că și poziția dumneavoastră estetică și literară derivă din această poziție filozofică . . .

— Într-adevăr. Societatea tehnologică, bazată pe clase antagonice, e raționalistă și abstractă, a dezagregat omul, l-a transformat în robot, într-un număr, într-un angrenaj. Filozofia, prin ea însăși e incapabilă să realizeze sinteza acestui om dezagregat și alienat. Cel mult, poate recomanda în mod conceptual rebeliunea împotriva conceptului pur. Astfel că pînă și existențialismul se dovedește a fi o specie de raționalism paradoxal.

Sînt de părere că într-o lucrare literară serioasă e recomandabil să existe o sinteză autentică, de integrare a omului scindat de gîndirea pură, de convertire a

lui într-o ființă concretă. Nici obiectivitatea pură a științei, nici subiectivismul rebeliunii romantice. Realitatea întreagă începînd cu eul, sinteza eului și a lumii, a conștiinței și a Inconștientului, a sensibilității și a intelectului. E limpede că acest lucru a putut să fie realizat în mod complet în romanele din epoca noastră, mai ales începînd cu Dostoievski, romanul rămînînd astfel liber de prejudecățile științiste care au apăsător greu asupra unor scriitori din secolul trecut. În felul acesta romanul a putut să-și demonstreze capacitatea de a da nu numai descrierea lumii externe și a structurilor raționale, ci și expresia lumii interne și a zonelor celor mai iraționale ale omului, trecînd în stăpînirea lui ceea ce în alte timpuri era rezervat magiei și mitologiei. În general, tendința romanului a fost aceea de a deriva dintr-un simplu document sau dintr-o simplă narațiune către ceea ce s-ar putea numi poem filozofic. De la știință la poezie. În bună măsură e realizarea Ideii romanicilor germani, care vedeau în artă suprema sinteză a spiritului. Actualmente bazîndu-se însă pe o concepție mai completă și mai reușită decît acelea pe care le aveau ei. Odată cu apariția *romanului total* se termină și acele false dileme prin care s-a căutat să se înecă fără rost teoria romanului: romanul psihologic contra romanului «social», romanul «național» contra romanul «universal», romanul de idei etc. E deosebit de straniu că nu Ideea contează, bună sau rea, explicită sau implicită, superficială sau grandioasă. Romanele sînt întotdeauna romane cu oameni, iar oamenii nu numai că simt, dar și gîndesc în același timp. Acest roman total este forma în care artistul vrea să ne reveleze adevărul său despre bine și despre rău, despre viață și moarte, despre zi și noapte.

— *Ce părere aveți despre poziția scriitorului față de realitatea socială a timpului său?*

Un intelectual lucid și generos nu poate, în condițiile noastre, decît să fie alături de cei care luptă pentru eliberarea definitivă și unificarea culturală și socială a Americii Latine. Justiția socială și ridicarea la un nivel superior a popoarelor rămase în urmă constituie în prezent un imperativ pe care nici un scriitor nu-l poate evita fără a se converti într-un scriitor apocrif.

Mă refer la scriitor în calitatea lui de cetățean al Americii Latine, nu la artist, căruia îi incumbă obligația de a da mărturie totală despre realitate, o viziune totală și poetică a condiției umane a timpului său. Intelectualul, scriitorul, ca simplu cetățean, nu poate fi decît de partea justiției sociale, întrucît aceasta face parte din adevăr, adevăr care pentru artist e condiția *sine qua non* a operei sale. La noi se mai spune și acum că sînt în joc «valorile creștine și occidentale». La ce valori se referă? La cele pe care le-au pus în practică colonialiștii în Algeria și în Congo? La cele care s-au afirmat la Hiroshima? La cele pe care le-au practicat marinarii nord-americani la Santo Domingo? Sau la bombele de napalm aruncate în Vietnam?

— *Ați avut în ultimii ani marea satisfacție de a vă vedea principalele opere traduse în numeroase țări ale lumii. Cum vă simțiți în noua situație, știind că puteți comunica cu lumea din atîtea țări? Și ce părere aveți despre traduceri?*

Cred că orice scriitor scrie pentru a fi citit. E un act firesc de comunicare, de «comuniune», una din modalitățile cele mai profunde și mai eficace pe care le

deține ființa umană pentru a realiza acea dialectică a existenței care consistă în a merge de la personal la colectiv, de la ceea ce-i colectiv la ceea ce-i personal. Nu există un individ izolat, cum de atâtea ori s-a pretins și cum face să se presupună însuși cuvîntul. (Dacă nu mă înșel, cuvîntul «individ» pe care l-a inventat Cicero, înseamnă «indivizibil», «atom»). Orice individ este social, există, trăiește, simte, gîndește și visează chiar în relația cu un mediu, cu o comunitate. A trăi este a conviețui. De aceea cred că e falsă distincția care s-a făcut și se mai face adeseori între literatura socială și literatura individualistă. Toată literatura e socială, chiar și aceea care exprimă delirurile, aparent personale, ca în cazul lui Rimbaud, sau Lautréamont, sau Kafka.

Astfel stînd lucrurile, nu mi-aș putea imagina că ar putea exista un scriitor care să nu se simtă mulțumit cînd cărțile sale ajung la oameni, și mai ales la oamenii din țările cele mai îndepărtate.

Cînd, cum mi se întîmplă uneori, primesc de exemplu o scrisoare de la un student polonez, care-mi spune că se simte identificat cu anumite personaje sau probleme din *Despre eroi și morminte* e ca un fel de garanție că ficțiunile mele sînt adevărate, răspund unor anxietăți autentice și speranțelor oamenilor, chiar și din țările mai îndepărtate, fiindcă, la urma urmei, toți oamenii au frămîntări asemănătoare despre viață și despre moarte, despre nedreptate și disperare, despre dragoste și ură.

În ceea ce privește traducerile, efectul lor e de multe ori foarte pozitiv. Lectori care nu cunosc o anumită limbă pot, datorită traducerilor, să cunoască și să devină admiratori pasionați ai scriitorilor care scriu în altă limbă. O redare exactă e însă uneori aproape imposibilă. Orice limbaj e unic, fiindcă orice creator și chiar orice persoană are limbajul său propriu, cu nuanțe strict personale. Limba se mișcă întotdeauna, cum spunea Vossler, între doi poli, între tradiție și noutate, între ceea ce e individual și ceea ce e comun. Acest fenomen, desigur, devine deosebit de intens și decisiv la marii scriitori, care își fac din limbaj o puternică și personală manieră de a exprima realitatea și de a interpreta lumea. Un «arbore», pentru a lua un exemplu din pictură, nu este același pentru Millet ca pentru Van Gogh. Van Gogh a pictat teme identice cu ale lui Millet, ca de pildă *Angelus*. Dar de departe se vede că un arbore al pictorului francez este radical deosebit de arborele pe care l-a pictat chinuitul și puternicul spirit al lui Van Gogh. Obiectul este același, dar e văzut altfel de fiecare artist. Pentru că arta, spre deosebire de știință (care cercetează obiectul pur, fără a se contamina de subiect) e o viziune subiectivă a realității obiective, e descrierea riguroasă a unității eului cu lumea, cum spun fenomenologi.

La fel se petrece cu scriitorii. Cuvîntul arbore la Kafka nu are cum să reprezinte același obiect care apare la Tolstoi. În contextul fiecărei opere, vorbele care înconjoară cuvîntul arbore, opera întreagă în care acest cuvînt e scufundat dă obiectului amintit o realitate tot atît de diferită ca aceea care există între arborele lui Millet și cel al lui Van Gogh. Aceste nuanțe diferite care deosebesc un scriitor de altul (ceea ce uneori se numește «stil», crezîndu-se că e ceva formal, cînd într-o operă

adevărată nu se poate stabili o separare a formei de fond) sînt cele care suferă mai mult în traduceri.

Ați dori să transmiteți cîteva cuvinte cititorilor dumneavoastră din România?

Cu ani în urmă am cunoscut România prin diplomații săi din Buenos Aires. Apoi am cunoscut-o direct în timpul unei scurte șederi la București împreună cu soția mea. Mă interesează profund viața politică, socială și artistică din România. Am admirat și admir poporul român, căruia îi transmit pe această cale expresia caldă a prieteniei mele și urări înflăcărâte de fericire și progres.

DRAGONUL ȘI PRINȚESA

roman

DESPRE EROI ȘI MORMINTE

Există un anumit tip de ficțiuni prin mijlocirea cărora autorul încearcă să se elibereze de o obsesie, care nu îi este suficient de clară nici lui însuși. Bine sau rău, sînt singurele pe care le pot scrie. Totuși, rămîn incomprehensibile poveștile pe care m-am văzut nevoit să le scriu încă de pe timpul cînd eram un adolescent. Din fericire, am fost avar cu publicarea lor și numai de curînd, în 1948, m-am hotărît să public una din ele: TUNELUL. După treisprezece ani, cîți s-au scurs de atunci, am continuat să explorez acest obscur labirint care conduce spre secretul central al vieții noastre. Nu o dată am încercat să exprim rezultatul căutărilor mele, pînă ce, descurajat de rezultatele obținute, destul de sărace, distrugeam manuscrisele. Acum, cîțiva prieteni care le-au citit m-au convins să le public. Tuturor acestora vreau să le exprim aici recunoștința mea pentru această încredere pe care, din nefericire, eu nu am avut-o niciodată.

Dedic acest roman soției mele, care m-a încurajat cu tenacitate în momentele de neîncredere, destul de numeroase. Fără ea, niciodată n-aș fi avut puterea să-l duc pînă la capăt. Și cu toate că ar merita ceva mai bun, chiar așa cu toate imperfecțiunile lui, ei îi aparține.

NOTĂ PRELIMINARĂ

Primele investigații au revelat că vechiul foișor, care îi servea ca dormitor Alejandrei, a fost închis cu cheia pe dinăuntru de Alejandra însăși. Apoi (chiar dacă, în mod logic, nu se poate preciza intervalul de timp) și-a ucis tatăl trăgînd

* Fragmente

asupra lui patru gloanțe cu un pistol calibrul 32. După aceea a stropit încăperea cu benzină și i-a dat foc.

Această tragedie, care a zguduit Buenos Aires-ul, datorită renumelui acestei vechi familii argentinienne, a putut să apară la început drept o consecință a unui atac subit de nebunie. Dar în prezent, un nou element a alterat această ipoteză primitivă. Un straniu « Raport asupra orbilor » pe care Fernando Vidal l-a scris chiar în noaptea morții sale, a fost descoperit în apartamentul pe care, sub un alt nume, îl ocupa în Villa Devoto. Din referințele pe care le avem e manuscrisul unui paranoic. Dar, cu toate acestea, se spune că din el e posibil să se desprindă anumite interpretări care aduc lumină în problema crimei și fac să pălească ipoteza atacului de nebunie în fața unei ipoteze și mai tenebroase. Dacă această deducție e corectă, ea ar explica totodată de ce Alejandra nu s-a sinucis cu unul din gloanțele care i-au mai rămas în pistol, preferînd să ardă de vie.

(Fragment dintr-o notă a poliției publicată la 28 iunie 1955 în ziarul La Razón din Buenos Aires).

DRAGONUL ȘI PRINȚESA

I

Într-o simăbătă de mai din 1953, cu doi ani înainte de evenimentele din Barracas, un tînăr înalt și adus de spate se plimba pe una din aleile din parcul Lezama.

Se așează după cîtva timp pe o bancă de lîngă statuia zeiței Ceres și rămase nemișcat, fără să facă nimic, absorbit de gîndurile sale. « Ca o barcă în derivă pe un lac întins, liniștit în aparență, dar agitat de curenții din adînc », își spuse Bruno, cînd, după moartea Alejandrei, Martin îi relata confuz și fragmentar, cîteva din episoadele care se legau de povestea aceea. Și nu numai că gîndea astfel, dar îl și înțelegea, — și încă cum! — fiindcă acest Martin de șaptesprezece ani îi aducea aminte de propriul său trecut, de îndepărtatul Bruno pe care uneori îl întrezărea de-a curmezișul unui teritoriu încetoșat de trecerea celor treizeci de ani; teritoriul pe care l-au îmbogățit și devastat dragostea, deziluzia și moartea. Și-l imagina, cu melancolie în acel parc vechi, sub lumina crepusculară, care întîrzia peste modestele statui, peste melancolicii lei de bronz, peste aleile acoperite de frunze veștede. La ora aceea cînd încep să se audă murmurale, în care marile zgomote se sting, cum se sting conversațiile cu glas tare în camera unui muribund. Și atunci murmurul unui izvor, pașii unui om care se îndepărtează, ciripitul păsărilor, care se acomodează greu cu cuibul lor, plînsul îndepărtat al unui copil, încep să se remarce cu o gravitate stranie. În aceste momente se produce un fenomen misterios: se înserează. Și totul e diferit: arborii, băncile, pensionarii care aprind cîte un foc cu frunze uscate, sirena unui vapor de la Dársena Sur¹, freamătul îndepărtat al orașului. E ora cînd totul intră într-o altă existență, mai profundă și mai enigmatică. Și totodată mai de temut pentru ființele solitare care în aceste ceasuri rămîn tăcute și gînditoare pe băncile din piețele și parcurile din Buenos Aires.

Martin ridică de jos o bucată dintr-un ziar uitat, un petec în formă de țară, o țară inexistentă, dar posibilă. Citi în mod mecanic cuvintele care se refereau

¹ Tîrmul de sud din portul Buenos Aires

la Suez, la comercianți care erau duși la închisoarea Villa Devoto, la câteva cuvinte spuse de Gheorghiu la sosire. Alături de aceste știri, pe jumătate mînjite de noroi, se vedea o fotografie: PERÓN VIZITEAZĂ TEATRUL «DISCIPOLUL» În josul paginii, un fost combatant care și-a omorît soția și alte patru persoane cu lovituri de secură.

Aruncă ziarul: «Aproape niciodată nu se întâmplă nimic, «i-ar fi spus Bruno, peste ani mai târziu, «cu toate că ciurma decimează o regiune întreagă din India». Îi veni în minte chipul boit al mamei sale, spunîndu-i: «Exiști fiindcă n-am fost atentă». Curajul, asta e, curajul îi lipsește. Că altfel, ar fi ajuns de mult într-o cloacă.

Mamăcloacă

— Și dintr-o dată — spuse Martin — am avut senzația că cineva se afla în spațiile mele, privind-mă.

Timp de câteva secunde rămase încremenit, într-o stare de expectativă rigidă și încordată, asemănătoare cu aceea pe care o ai în obscuritatea dormitorului, cînd crezi că auzi un scîrțîit suspect în apropiere. Fiindcă de multe ori mai avusesese astfel de senzații la ceafă și se simțise jenat și într-o situație neplăcută; fiindcă (explică el) totdeauna avusesese impresia că e urît și ridicol și îl supăra pînă și simpla presupunere că cineva ar fi stat în spatele lui pentru a-l studia sau a-l observa. Din acest motiv se așeza pe ultimele locuri din tramvai sau autobuz sau intra la cinema după ce se stingeau luminile. Dar în acel moment simți ceva distinct. Ceva — se opri parcă pentru a căuta cuvîntul adecvat —, ceva închietant, ceva similar, cu acel scîrțîit suspect pe care îl auzim, sau credem, că-l auzim, în toiu noapții.

Se strădui să-și mențină ochii țintă la statuie, dar în realitate nu o mai vedea: privirile sale erau întoarse înlăuntru, ca atunci cînd te gîndești la lucrurile petrecute și încerci să le reconstruiești din amintirile încețoșate care reclamă întreaga concentrare a spiritului.

«Cineva încearcă acum să comunice cu mine», își spuse el atunci frămîntat de neliniște.

Senzația că este observat îi mări starea de jenă: se vedea urît, disproporționat, vulgar. Pînă și cei șaptesprezece ani ai săi i se năzăreau grotești.

«Dar nu e adevărat», i-ar fi spus doi ani după aceea fata care în acel moment era în spatele lui; un interval de timp imens — gîndea Bruno — pentru ce nu se număra nici cu lunile, nici cu anii, ci, cum este firesc la acest gen de oameni, prin catastrofele spirituale și prin zilele de absolută singurătate și de negrăită tristețe; zile care se lungesc și se deformează ca tenebroasele fantome pe pereții timpului. «Nici vorbă de așa ceva», și-l examina cu privirea, cum își examinează un pictor modelul, sugîndu-și nervoasă eterna sa țigară.

«Așteaptă», spunea.

«Ești ceva mai mult decît un băiat frumos», spunea.

«Ești un băiat interesant și profund, pe lîngă faptul că ești un tip foarte deosebit».

— Da, bineînțeles, admitea Martin, surîzînd cu amărăciune, în timp ce se gîndea «acum vezi că am dreptate», fiindcă toate acestea se spun cînd nu ești băiat drăguț, iar restul n-are nici o importanță.

«Dar ți-am spus să aștepti», își răspundea iritat.

«Ești lung și îngust ca un personaj din El Greco». El mîrîi.

«Dar taci o dată», continuă indignată, ca un savant care este întrerupt sau distras cu trivialități tocmai în momentul cînd este pe punctul de a afla rîvnita

formulă finală. Și trăgînd cu lăcomie din țigară, cum făcea de obicei cînd era concentrată, și încrețindu-și fruntea, adăugă:

— Dar, știi, de cum renunți la expresia asta de ascet spaniol ies la iveală niște buze senzuale, cărnose. Și apoi ai niște ochi umezi. Taci, știu că nu-ți place nimic din tot ce-ți spun, dar lasă-mă să termin. Cred că femeile te găsesc atrăgător, și nu cum presupui tu. Da, la fel și expresia ta. Un amestec de puritate, de melancolie și senzualitate înăbușită. Și apoi ... un moment ... O neliniște în ochii tăi, sub această frunte care pare un balcon ieșit în afară. Dar nu știu dacă asta e tot ce-mi place la tine. Cred că e altceva ... Că spiritul la tine domină instinctele, ca și cum ar fi trăit tot timpul în poziție de drepti. Bine, «îmi place» poate că nu e cuvîntul cel mai potrivit, poate că mă surprinde, mă minunează, sau mă irită, nu știu ... Spiritul tău dominînd impulsurile trupului ca un dictator auster.

«Ca și cum Pius al XII-lea ar fi trebuit să supravegheze un lupanar. Haide, nu te supăra, știu că ești o ființă angelică. De altfel, cum îți spun, nu știu dacă asta îmi place la tine sau dimpotrivă urăsc cel mai mult».

Făcu un mare efort pentru a-și menține privirea îndreptată spre statuie ... Spuse că în acel moment i-a fost frică și s-a simțit fascinat: își aminti că o dată, la trecătoarea din Humahuaca, la marginea prăpastiei Garganta del Diablo, în timp ce contempla la picioarele sale abisul negru, o forță irezistibilă îl împinse dintr-o dată să sară pe celălalt mal. Și în această clipă i se întîmplă ceva asemănător: ca și cum s-ar fi simțit îmboldit să sară peste un abis obscur «către celălalt tărîm al existenței sale». Atunci, acea forță inconștientă, dar irezistibilă îl obligă să întoarcă capul.

De-abia o zări și își întoarse cu repeziciune privirea de la ea, îndreptîndu-și-o spre statuie. Avea groază de ființele umane: i se păreau imprevizibile și mai ales perverse și murdare. Statuile, în schimb, îi provocau o fericire liniștită, aparțineau unei lumi ordonate, frumoase și curate.

Dar îi era cu neputință să vadă statuia: păstrînd imaginea fugitivă a necunoscutei, urmărirea pata albastră a fustei sale, negrul lucios al părului ei lung, paloarea feței, chipul ei îndreptat spre al lui. Erau pete vagi, ca într-o schiță sumară de pictor, fără nici un detaliu care să indice o vîrstă precisă sau vreun tip anume. Dar știa — apăsă pe cuvînt — că se produsese ceva foarte important în viața lui; nu atît prin aceea ce văzuse, ci prin puternicul mesaj pe care îl primise în tăcere.

— Dumneata, Bruno, mi-ai spus de mai multe ori că lucrurile mari nu se petrec în fiecare zi, că aproape niciodată nu se întîmplă nimic. Un om traversează strîmtoarea Dardanelelor, un domn își asumă președinția republicii în Austria, ciuma decimează o regiune întreagă din India, și nimic nu are importanță pentru tine. Dumneata însuși mi-ai spus că e oribil, dar așa e viața. În schimb, în acel moment am avut senzația clară că s-a întîmplat ceva. Ceva care ar putea să schimbe cursul vieții mele.

N-aș putea să precizez cît timp a trecut, dar mi-aduc aminte că, după un interval care mi s-a părut foarte lung, am simțit că fata s-a ridicat și a plecat. Atunci, în timp ce se îndepărta, o observai: era înaltă, ducea o carte sub brațul stîng și umbla cu o anumită energie nervoasă. Fără să-și dea seama, Martin se ridică și începu să meargă în aceeași direcție. Dar dintr-o dată, dîndu-și seama de ceea ce se întîmpla și închipuindu-și că ea, dacă ar fi întors capul, ar fi putut să-l vadă în urma ei, se opri cu teamă. Atunci o văzu îndepărtîndu-se în sus, pe strada Brazilia, spre Balcarce.

Apoi dispăru din vedere.

Se înapoie încet la banca lui și se așează.
— Dar — îi spuse — nu mai eram aceeași persoană dinainte. Și niciodată n-am să mai fiu.

II

Trecură multe zile de frământări. Pentru că știa că are s-o vadă, era sigur că ea se va întoarce în același loc.

În acest interval de timp nu făcu altceva decît să se gîndească în continuare la fata necunoscută și în fiecare seară să se așeze pe aceeași bancă, cu același amestec de teamă și de speranță.

Pînă cînd într-o zi, gîndind că totul fusese o prostie, se hotărî să meargă la Boca,¹ în loc să vină încă o dată, ca un caraghios, pe banca din parcul Lezama. Tocmai se afla pe strada Amiral Brown, cînd se pomeni mergînd în neștiire înapoi spre locul său obișnuit; la început încet și oarecum ezitînd, cu timiditate, apoi cu o grabă crescîndă pînă se trezi alergînd, ca și cum s-ar fi temut să nu ajungă tîrziu la o întîlnire stabilită dinainte.

Da, ea era acolo. De departe o văzu înaintînd spre el. Fata mai făcu cîțiva pași și cînd ajunse lîngă el îi spuse:

— Te așteptam.

Martin simți că i se înmoaie picioarele.

— Pe mine? o întrebă înroșindu-se.

Nu îndrăzni să o privească în față, dar își dădu seama că era îmbrăcată cu un sweater negru cu guler înalt și o fustă de asemenea neagră, sau poate albastru închis (nu putea să precizeze, și de altfel n-avea nici o importanță). I se păru că ochii ei erau negri.

— Ochii negri? comentă Bruno.

Nu, desigur, i se păru-se. Și cînd o văzu a doua oară remarcă, surprins, că ochii ei erau de un verde întunecat. Poate că prima impresie s-a datorat luminii scăzute sau timidității lui, care îl împiedicase să o privească în față, sau, mai probabil, ambelor cauze. De asemenea, putea să observe la această a doua întîlnire că părul ei lung și lucios, pe care îl credea atît de negru, avea în realitate reflexe roșietice. Mai tîrziu îi completează portretul: buzele îi erau cîrnoase și gura mare, poate prea mare, cu unele cute la colțuri, ceea ce îi dădea o senzație de amărăciune și de dispreț.

« Să-mi explice mie cum e Alejandra, își spuse Bruno, cum e fața ei, cum sînt cutele de la gura ei ... » Și-i veni în minte că tocmai cutele acelea disprețuitoare și acea strălucire întunecată a ochilor ei deosebea chipul Alejandrei, înainte de orice, de chipul Georginei, pe care cu atîta înflăcărare o iubise. Și acum înțelegea și mai bine că pe ea o iubise cu adevărat, căci atunci cînd crezuse că se îndrăgostise de Alejandra o căutase de fapt pe mama Alejandrei, întocmai ca acei călugări medievali care încercau să descifreze textul primitiv dedesubtul restaurărilor, sub cuvintele șterse și înlocuite. Și această demență fusese cauza unor regretabile neînțelegeri și avusese uneori aceeași senzație pe care o încerci atunci cînd, sosind, după mulți ani de absență la casa din copilărie și vrînd să deschizi o ușă în timpul nopții, te lovești de un perete. Bineînțeles că fața ei era aproape la fel cu a Georginei: același păr negru cu reflexe roșietice, aceeași ochi gri-verzui, aceeași gură mare, aceeași pomeți mongolici, același ten mat și palid. Dar acel « aproape » era atroce, cu atît mai mult cu cît era mai

¹ Cartier în Buenos Aires, locuit mai ales de emigranții italieni.

subtil și imperceptibil, pentru că în acest fel eroarea era mai profundă și mai dureroasă. Iată că nu sînt de ajuns oasele și carnea — se gîdea — pentru a construi un chip uman, și de aceea e infinit mai puțin fizic decît corpul: e înnoibilat prin privire, prin rictusul din colțul gurii, prin cutele de pe față, prin tot acest ansamblu de subtile atribute ale sufletului care se revelă prin intermediul cărnilor. De aceea, în clipa cînd cineva moare, corpul său se transformă în ceva deosebit, atît de deosebit că putem spune: « nu pare a fi aceeași persoană », cu toate că are aceleași oase și aceeași carne pe care le avea o clipă mai înainte, o clipă înainte de acest misterios moment, cînd corpul rămîne atît de mort cum rămîne o casă cînd se retrag pentru totdeauna ființele care au locuit în ea și în care, înainte de toate, au suferit și s-au iubit. Fiindcă nu pereții, nici acoperișul, nici etajul nu individualizează această casă, ci aceste ființe care o însuflețesc cu conversațiile lor, cu risetele lor, cu dragostea și necazurile lor; ființe care impregnează casa cu ceva imaterial, dar profund, cu ceva atît de puțin material cum este surisul pe un chip omenesc, chiar dacă o fac prin intermediul unor obiecte fizice cum sînt covoarele, cărțile, culorile. Fiindcă tablourile pe care le vedem pe pereți, culorile cu care au fost vopsite porțile și ferestrele, desenele covoarelor, florile pe care le întîlnim în camere, discurile și cărțile, deși sînt obiecte materiale (așa cum țin de carne buzele și sprîncelele), sînt, fără îndoială, manifestări ale sufletului, mai ales că sufletul nu poate să se manifeste înaintea ochilor noștri materiali decît prin mijlocirea materiei și aceasta e una din stările precare ale sufletului, dar și o curioasă subtilitate.

— Cum, cum? întrebă Bruno.

« Am venit să te văd », spuse Martin că i-ar fi zis Alejandra.

Și ea s-a așezat pe iarbă. Probabil că Martin s-a arătat tare uimit, fiindcă fata a adăugat:

— Nu crezi în telepatie? Ar fi surprinzător, fiindcă ai tot ce-ți trebuie. Cînd te-am văzut zilele trecute pe bancă, știam că ai să întorci capul. N-a fost așa? Ei, la fel și acum, eram sigură că ai să-ți aduci aminte de mine.

Martin nu zise nimic. De cîte ori nu s-au repetat scene asemănătoare: ea bînuindu-i gîndurile și el ascultînd-o în tăcere! Avea senzația exactă de a fi cunoscut, dinainte, senzația aceea pe care o avea uneori că am mai văzut pe cineva altă dată, senzație care se aseamănă cu realitatea așa cum seamănă un vis cu faptele din starea de veghe. Și a trebuit să treacă mult timp pînă cînd a înțeles de ce Alejandra i se părea vag cunoscută, și atunci Bruno începu să surîdă, ca pentru sine.

Martin o observă uluit: părul său negru în contrast cu tenul mat și palid, corpul înalt și colțuros; era ceva la ea care amintea modelele din revistele de modă, dar revela în același timp o asprime și o profunzime care nu se întîlnesc la acest gen de femei. De puține ori, aproape niciodată nu văzuse la ea acea urmă de blîndețe dulce, una din acele trăsături care sînt considerate caracteristice pentru femeie și mai cu seamă pentru o mamă. Zîmbetul ei era dur și sarcastic, rîsul îi era violent, ca și mișcările și caracterul ei în general: « M-am străduit mult pînă am învățat să rîd — i-a spus într-o zi — dar niciodată nu rîd dintr-o pornire lăuntrică ».

— Dar — adăugă Martin, privindu-l pe Bruno cu voluptatea pe care o manifestă îndrăgostiții, în străduința lor de a le fi recunoscute toate calitățile ființei pe care ei o iubesc — dar nu e așa că bărbații și chiar femeile întorc capul după ea ca s-o privească?

Și în timp ce Bruno încuviință, surizînd în sinea lui de această manifestare de orgoliu plină de candoare, se gîndi că în adevăr așa era și că, întotdeauna și

oriunde ar fi fost, Alejandra atrăgea atenția bărbaților și chiar a femeilor. Desigur, din motive diferite, fiindcă pe femei nu le putea suferi, le detesta, susținea că femeile formau o tagmă vrednică de dispreț și că ea putea să mențină relații de prietenie numai cu unii bărbați; iar femeile, la rîndul lor, o detestau pe ea, cu aceeași intensitate și din motive inverse, fenomen căruia Alejandra nu-i acorda decât o disprețuitoare indiferență. Chiar dacă o detestau, admirau totuși în secret figura aceea pe care Martin o denumea exotică, întrucît în realitate era o manieră paradoxală de a fi argentiniană, știut fiind că acest tip de figură umană este frecvent în țările sud-americane, cînd culoarea și trăsăturile unui alb se contopesc cu pomeții și ochii mongolici ai indianului. Și ochii adînci și neliniștiți, gura aceea mare și disprețuitoare, tot acel amestec de sentimente și pasiuni care se bănuiesc în trăsăturile sale (de îngrijorare și desgust, de violență și de un fel de neatenție, de senzualitate aproape feroce și de un fel de silă pentru ceva foarte general și profund), totul conferea expresiei sale un caracter care rămînea întipărit, nu se putea uita.

Martin spuse că în orice caz, chiar dacă nu s-ar fi întîmplat nimic între ei, chiar dacă ar fi stat de vorbă cu ea numai o singură dată și despre cine știe ce fleac, nu ar fi putut să-i uite chipul cîte zile ar fi trăit. Și Bruno se gîndea că avea dreptate, că Alejandra era mai mult decît frumoasă. Sau, mai bine zis, nu puteai fi sigur dacă era frumoasă: era distinsă. Și apărea extrem de atrăgătoare bărbaților, cînd o observau mergînd alături de ei. Avea un anumit aer de absență și de concentrare totodată, ca și cum ar fi meditat la ceva foarte neliniștitor sau ar fi fost absorbită de un gînd tainic și era sigur că oricine s-ar fi întîlnit cu ea ar fi trebuit să se întrebe cine e femeia aceasta, ce o preocupă, la ce se gîndește? Prima întîlnire a fost decisivă pentru Martin. Pînă atunci femeile erau fie acele virgine pure și eroice din legende, fie ființe superficiale și frivole, pizmașe și murdare, egolare și șarlatane, perfide și materialiste (« ca însăși mama lui Martin », socoti Bruno că gîndea Martin). Și dintr-o dată se întîlnea cu o femeie care nu încăpea în nici unul din aceste două tipare, pe care pînă la această întîlnire le crezuse unicele. Multă vreme îl neliniști această noutate, acest neașteptat gen de femeie care, pe de o parte, părea să aibă unele din virtuțile modelului eroic care îl pasiionase atîta în lecturile din adolescență, și, pe de altă parte, revela o senzualitate pe care el o credea apanajul celor pe care le ura. Chiar atunci, după moartea Alejandrei și după ce întreținuse cu ea intense legături, nu reușea să vadă limpede această enigmă. De multe ori se întrebase ce ar fi făcut la a doua întîlnire, dacă ar fi prevăzut că ea era ceea ce evenimentele au revelat mai tîrziu. Ar fi fugit de ea?

Bruno îl privi în tăcere: « Oare ce ar fi făcut? »

Martin îl privi la rîndul său cu luare aminte și după cîteva secunde spuse:

— Atît am suferit din pricina ei, că de multe ori am fost la marginea sinuciderii.

« Și, cu toate acestea, chiar așa, chiar dacă aș fi știut dinainte tot ce urma să mi se întîmple apoi, aș fi rămas alături de ea ».

« Desigur », își spuse Bruno « Și care alt om, tînăr sau matur, prost sau înțelept, n-ar fi făcut la fel? »

— Mă fascina, adăugă Martin, ca un abis întunecat, și dacă ajungeam la disperare era tocmai pentru că o iubeam și aveam nevoie de ea. Cum ar putea să ne ducă la disperare ceva care ne lasă indiferenți?

Rămase cîtva timp gînditor, dar apoi reveni la obsesia lui: se încăpățîna să-și aducă aminte (să încerce să-și aducă aminte) momentele petrecute împreună cu ea, așa cum îndrăgostiții recitesc vechea scrisoare de dragoste pe care o păstrează

în buzunar, când a dispărut pentru totdeauna din viața lor ființa care a scris-o; și tot ca în scrisoare, amintirile se fisurau și, îmbătrânind, se pierdeau fraze întregi în cutele sufletului, cerneala se ștergea și o dată cu ea frumoasele și magicele cuvinte care au creat viața. Și atunci era nevoie să forțezi memoria așa cum unii își forțează vederea și o aproprie de hîrtia mototolită și îngălbenită. Da, da, ea îl întrebase pe unde locuia, în timp ce smulgea un fir de iarbă și începe să mestece tulpina (de care își aducea aminte cu precizie). Și apoi îl întrebase cu cine locuia. Cu tatăl lui, îi răspunsese. Și după un moment de ezitare, adăugă că locuia și cu mama. «Și ce face tatăl tău?» îl întreabă Alejandra, la care el nu răspunde imediat, pînă cînd în sfîrșit spuse că era pictor. Dar pronunțînd cuvîntul «pictor» vocea lui se schimbă ușor, ca și cum ar fi fost fragilă și se temu că tonul i-ar fi putut atrage atenția cum probabil atrage atenția oamenilor felul de a merge al cuiva care pășește pe un acoperiș de sticlă. Și dovada că Alejandra remarcă ceva ciudat în acel cuvînt era faptul că se înclină spre el și-l privi cu atenție.

— Te-ai înroșit tot, îi spuse.

— Eu? răspunde Martin. Și, cum se întîmplă întotdeauna în asemenea împrejurări, se înroși și mai tare.

— Dar ce-i cu tine? insistă ea, cu firul de iarbă între buze.

— Nimic, ce vrei să fie?

Urmă un moment de tăcere, apoi Alejandra se lăsă pe spate reluîndu-și mestecatul firului de iarbă. Și în timp ce Martin privea o bătălie de crucișetare de vată, cugeta că lui n-are ce să-i fie rușine de eșecul tatălui său.

O sirenă de vapor se auzi dinspre Dărsena și Martin își spuse că poate e *Coral Sea* sau *Islas Marquesas*. Întorcîndu-se spre Alejandra, zise:

— Alejandra e un nume rar.

— Și mama ta? întreabă ea.

Martin se așează și începu să smulgă cîteva smocuri de iarbă: găsi o pietricică și păru că o studiază ca un geolog.

— Nu mă auzi?

— Ba da.

— Te-am întrebat de mama ta.

— Mama mea — răspunde Martin cu vocea înceată — e o cloacă.

Alejandra se ridică de jos pe jumătate, rezemîndu-se într-un cot și-l privi cu atenție. Martin, fără a înceta de a examina pietricica, continuă să tacă, cu fălcile încheștate, spunîndu-și: cloacă, mamăcloacă. Apoi adăugă:

— Întotdeauna i-am fost o piedică în cale. De cînd m-am născut.

Parcă simțea că gaze toxice și fetide i-ar fi injectate în suflet, la presiuni de mii de livre. Sufletul său, umflîndu-se în fiecare an tot mai periculos, nu-i mai încăpea de mult în corp și amenința în fiecare moment să erupă și să-și azvîrle necurătenia în șuvodie prin fisurile trupului.

— Întotdeauna se lamentează: de ce n-am fost atentă!

Parcă toată răutatea mamei i s-ar fi acumulat în suflet, sub presiune, își spunea el, în timp ce Alejandra îl privea rezemată într-un cot. Și cuvinte ca fetus, baie, alifii, pîntece, avorturi, pluteau în mintea lui Martin ca rezidurile lipicioase și grețose peste apele stătute și clocite. Și atunci, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși, adăugă că mult timp crezuse că nu-l alăptase fiindcă n-ar fi avut lapte, pînă cînd într-o zi ea îi spusese că nu o făcuse ca să nu se deformeze și îi explicase că făcuse tot ce îi stătuse în putință ca să-l avorteze, în afară de raclaj, fiindcă ura suferința tot atît cît adora acadelele și bomboanele, îi făcea plăcere să citească revistele de radio și să asculte muzică. Spunea că la fel de mult îi plăcea muzica serioasă, valsurile vieneze și prințul Kalender. Care din nefericire nu mai exista.

Astfel că putea să-și închipuie cu ce bucurie l-a primit, după ce a luptat luni de-a rîndul sărînd coarda ca boxerii și lovindu-se cu pumnii peste pîntec, motiv pentru care (îi explica mama sa țîpînd) el se născuse pe jumătate « zăpăcit » și că a fost o adevărată minune că nu a ajuns într-o cloacă.

Tăcu, mai privi încă o dată pietricica și apoi o aruncă departe

— Poate din cauza asta, adăugă, de cîte ori mă gîndesc la ea, întotdeauna mi se asociază în minte cuvîntul cloacă. Și încep să rîdă.

Alejandra îl privi uimită, fiindcă Martin mai avusese totuși putere să rîdă. Dar văzîndu-i lacrimile, înțelese că ceea ce auzise ea nu era rîs, ci (cum susținuse Bruno) sunetul acela ciudat care la anumite ființe omenești se produce în ocazii cu totul insolite și care poate, din cauza unor situații precare ale limbajului, e clasificat fie ca rîs, fie ca hohot de plîns; pentru că e rezultatul unei combinații monstruoase de fapte destul de dureroase pentru a produce hohotul (și chiar neconsolatul hohot) și de evenimente destul de grotești pentru a-l transforma în rîs. Se produse astfel o manifestare hibridă și teribilă, poate cea mai teribilă pe care o ființă omenească o poate oferi; și poate cea mai grea de consolat din cauza incertitudinii pe care o determină. La Martin durerile se acumulasă una cîte una pe spinarea lui de copil, ca o povară crescîndă, disproporționată și totodată grotescă. Simțea că trebuie să se miște cu grijă, mergînd întotdeauna ca un echilibrist ce trebuie să treacă pe sîrmă peste o prăpastie, avînd în spate o povară urît mirositoare. Spectacol care (după judecata lui) făcea să trezească în sufletele spectatorilor un amestec de suferință și de enormă și monstruoasă bucurie, atît de tragicomică era; motiv pentru care nu se considera în drept să se lase în voia unui simplu hohot de plîns, nici chiar în fața unei ființe ca Alejandra, ființă care părea să fi așteptat timp de un secol, și considera că avea datoria (datoria quasi-profesională a unei paiețe căreia i-a trecut prin minte cea mai mare nefericire) de a transforma hohotul de plîns într-o strîmbătură de rîs. Dar, fără îndoială, pe măsură ce îi mărturisise Alejandrei cele cîteva cuvinte, cheie, era cuprins de o senzație de eliberare și pentru moment se gîndi că strîm, bătura sa de rîs putea în sfîrșit să se prefacă într-un enorm, convulsiv și înduioșător hohot de plîns. Prăbușindu-se peste ea, ca și cum în sfîrșit ar fi reușit să traverseze abisul. Așa ar fi făcut, așa ar fi vrut să facă, dar nu a făcut așa; ci doar își înclină ușor capul în piept, întorcîndu-și privirea pentru a-și ascunde lacrimile.

III

Dar acum cînd, după trecerea anilor, Martin vorbea cu Bruno despre acea întîlnire, abia mai rămîneau unele fraze izolate, amintirea unei expresii, a unei mîngîieri, sirena melancolică a vaporului necunoscut: ca niște fragmente de coloane, și dacă vreuna îi mai stăruia în memorie (poate prin uimirea produsă atunci), era fraza pe care ea i-o spusese la acea întîlnire, privindu-l drept în ochi:

— Tu și cu mine avem ceva comun, ceva foarte important.

Cuvinte pe care Martin le ascultă cu surprindere, întrebîndu-se ce ar putea avea el comun cu ființa aceasta prodigioasă?

În cele din urmă, Alejandra îi spusese că trebuia să plece, dar, cu altă ocazie, avea să-i povestească multe lucruri și că — ceea ce lui Martin i se păru și mai ciudat — simțea nevoia să i le povestească.

Cînd se depărtă, îl mai privi încă o dată, ca și cum ea ar fi fost medic și el bolnav, și rosti cîteva cuvinte care s-au întipărit pentru totdeauna în mintea lui Martin:

— Deși dacă mă gândesc bine, cred că n-ar trebui să te mai văd niciodată. Dar am să te văd fiindcă am nevoie de tine.

Simpla idee, simpla posibilitate ca fata aceea să nu-l mai vadă niciodată îl făcea să moară de disperare. Ce-i păsa lui de motivele pe care ar putea să le aibă Alejandra ca să nu mai vrea să-l vadă? Ceea ce el dorea din toată ființa lui era s-o poată vedea.

— Întotdeauna, întotdeauna, spuse cu fervoare.

Ea îi zîmbi și îi răspunse:

— Da, tocmai pentru că ești așa, simt nevoia să te văd.

Și Bruno se gîndi că Martin ar avea nevoie încă de mulți ani pînă să priceapă semnificația probabilă a acelor vorbe obscure. Și se gîndi totodată, că, dacă atunci ar fi fost mai în vîrstă și ar fi avut mai multă experiență, l-ar fi uluit cuvinte ca acelea grăite de o fată de optsprezece ani. Dar tot așa de ușor i s-ar fi putut părea firești; fiindcă ea se născuse matură, sau se maturizase în copilăria ei, cel puțin într-un anumit sens, de vreme ce în alte sensuri lăsa impresia că niciodată nu se va maturiza; ca și cum o fetiță care încă se mai joacă cu păpușile ar fi fost capabilă de înspăimîntătoare înțelepciuni de bătrîn; ca și cum îngrozitoare întîmplări i-ar fi grăbit apropierea de maturitate și apoi de moarte, fără să aibă timp să piardă complet toate calitățile copilăriei și ale adolescenței.

În momentul în care se despărțeau, după ce făcuseră împreună cîțiva pași, își aminti sau își dădu seama că nu stabiliseră o nouă întîlnire. Și întorcîndu-se alergă după Alejandra.

— Nu-ți face griji din pricina asta, îi răspunse ea. Am să știu eu cum să te întîlnesc oricînd voi avea nevoie de tine.

Fără să reflecteze asupra acestor cuvinte incredibile și fără a îndrăzni să mai insiste, Martin făcu calea întoarsă.

V

E sigur că de la vîrsta de unsprezece ani nu a mai intrat în nici una din dependențele casei și cu atît mai puțin în sălița aceea care era ca un fel de sanctuar al mamei sale: locul unde ieșind din baie își petrecea orele radiotelefonice și unde își termina pregătirile pentru ieșirile sale. Și tatăl său? Nu-i cunoștea obiceiurile din ultimii ani, îl știa ferecat în atelier; ca să mergi la baie nu era însă obligatoriu să treci prin săliță, dar firește nu era imposibil. Cochetă poate cu posibilitatea de a fi văzută astfel de soțul ei? Făcea oare parte din îndîrjita sa ură și din dorința de a-l umili într-un asemenea grad?

Totul era posibil.

Din partea lui, neauzind radio-ul aprins, presupuse că nu se afla acolo, întrucît era de neconceput să rămînă în săliță în liniște.

În penumbră, pe divan, dublul monstru se frămînta cu neliniște și furie.

Colindă prin cartier, ca un somnambul, ceva mai mult de o oră. Apoi se întoarce în camera lui și se trînti pe pat, unde rămase mult timp privind tavanul și apoi privirile sale alergară peste pereți pînă se opriră la ilustrațiile de Billiken¹ pe care le avea prinse cu pioaneze încă din copilărie: Belgrano luînd jurămîntul pe drapelul alb-albastru soldaților săi, la traversarea rîului Salado.

« Drapelul imaculat » gîndi.

Și în același timp îi veniră în minte cuvintele cheie ale existenței sale: frig, curățenie, zăpadă, singurătate, Patagonia.

¹ Abțibilduri

Se gîndi la vapoare, la trenuri, dar de unde ar fi putut să scoată bani? Atunci își aduse aminte de camionul cel mare care se oprea la garajul din apropierea gării Sola și care, în mod magic, îi atrăsese atenția într-o zi cu inscripția sa: *Transporte Patagónico*. Dacă aveau nevoie de un peon, de un ajutor de șofer, orice?

— Sigur că da, puștiule — îi spuse Bucich, cu țigara stinsă în colțul gurii.

— Am optzeci și trei de pesoși — spuse Martin.

— Lasă-te de prostii — spuse Bucich.

Părea un gigant de circ, însă puțin încovoiat, cu părul cărunț. Un gigant cu expresia candidă de copil. Martin privea camionul: pe o parte, cu litere cu caractere mari scria *Transporte Patagónico*, iar la spate, cu litere aurite, se putea citi altă denumire

— Haidem, zise Bucich, cu mukul de țigară stins între buze.

Peste pavajul ud și lunecos strălucea pentru o clipă un roșu lăptos și delicvescent. Imediat urma apoi fulgerul violaceu, pentru a fi din nou înlocuit de roșul lăptos al reclamei luminoase: CINZANO-AMERICANO GANCIA. CINZANO AMERICANO GANCIA.

— A venit frigul — comentă Bucich.

Începuse să bureze? Mai degrabă era o ceață cu extrem de fine picături impalpabile. Camionagiul mergea cu pași mari alături de el. Era un om simplu și bun. Poate simbolul a ceea ce Martin căuta în acest exod spre sud. Se simțea protejat și se lăsa în voia gîndurilor. Aici este, zise Bucich. *CHICHIN pizza făină vînzare de băuturi*. Salut, zise Bucich. Salut, zise Chichin, scoțînd din raft sticle cu rachiu de ienupăr « Llave ». Do'pă'ruțe, puștiul ăsta e un prieten. Cu multă plăcere. Plăcerea e a mea, zise Chichin, care purta șapcă și bretele colorate peste o cămașă care făcea ape. Bătrîna? întrebă Bucich. Potrivit, zise Chichin. I-au făcut analizele? Da. Și? Chichin dădu din umeri. Ei, tu știi cum « este » lucrurile astea. Să meargă departe, în sudul înghețat și neted, se gîndea Martin privind portretul lui Gardel ¹ în frac, surîzînd cu surîsul lui de ștrengar, dar cu inimă bună și cocarda alb-albastru de pe mașina Masseratti a lui Fangio ², un grup de fete tinere desbrăcate înconjurate de prieteni ai lui Chichin și multe alte fotografii din Boca, sub care se citea cuvîntul Campioni ³, precum și alta cu Torito de Mataderos ⁴ în tricou de antrenament, în clasică lui poziție de gardă. Și Tito? întrebă Bucich. Acum vine și el, răspunse Chichin. Și duminică? Da ce știi eu? răspunse Chichin înclădat, mă jur că nu-mi mai fac sînge rău, în timp ce ea continuă să asculte bolerouri, să se depileze, să mănînce caramelle, aruncînd hîrțiile lipicioase peste tot; sînge rău pentru nimic, zise Chichin, adică cum s-ar spune nimic din nimic, eh, o lume împruțită și scîrboasă, în timp ce ștergea cu furie tăcută un pahar și repeta, te rog să fugim spre o lume curată, rece, cristalină; pînă ce lăsînd paharul și privindu-l în față pe Bucich exclamă: să pierzi asemenea podoabă, în vreme ce camionagiul clipea din ochi, urmărind problema cu atenția cuvenită și comentînd ghinionul, iar în timpul ăsta Martin continua să audă bolerouri, simțîndu-se într-o atmosferă grea de baie, de alifii și desodorante, aer cald și tulbure, baie caldă, corp cald, pat cald, în timp ce un bărbat slab și nervos care spunea Salu' și Chichin zicea salu'. Humberto J. Arcangelo vă salută, salu Puchito, băiatul e un prieten al meu, cu multă plăcere, plăcerea e a mea, zise scrutîndu-l cu niște ochișori de pasăre, cu o expresie de neliniște pe care întotdeauna Martin a surprins-o la Tito, ca și cum ar fi pierdut ceva foarte prețios și ar căuta prin toate părțile, cercetînd cu repeziune și închietudine.

¹ Un mare cîntăreț argentinian de tangouri, mort într-un accident

² Un celebru automobilist argentinian, cîștigător a numeroase trofee sportive internaționale.

³ E vorba de o vestită echipă de fotbal din Buenos Aires, Boca juniors.

⁴ Boxer argentinian, idolul periferiilor din Buenos Aires în perioada anterbelică.

— Tîrfa a mare cu alde dracu roșu.
— Zi-i tu, zi-i. Povestește-i ăstaia.
— Să fiu sincer, tu, cu camionul, scapi de oricine.
— Apoi eu, repeta Chichin, nu-mi fac sînge rău. Așa cum se spune, nimic, absolut nimic. Îți jur pe amintirea maică-mi. Cu schilodul ăla. Te rog. Povestește ăstaia. Povestește-o.

Humberto J. Arcangelo, cunoscut sub numele de Tito, rosti:

— Curată murdărie.

Și se așază la o masă aproape de fereastră, scoase ziarul *Critica*, pe care-l purta întotdeauna la el și scobindu-se în dinții cariațicu o scobitoare pe care o ținea tot timpul în gură, îndreptă o privire întunecată spre strada Pinzón. Mic de statură și cu umerii înguști, cu un costum vârgat, părea că meditează la soarta generală a lumii.

După o clipă își întoarse privirea spre tejghea și spuse:

— Duminica asta a fost tragică. Pierdem ca niște tîmpiți, cîștigă San Lorenzo¹, cîștigă milionarii, pînă și Tigre² cîștigă. Vrei să-mi spui unde-o s-ajungem?

Își ațintii ochii spre prietenii săi, parcă i-ar fi luat ca martori, apoi își întoarse din nou privirea spre stradă și scobindu-se în dinți spuse:

— Țara asta nu mai are scăpare.

Nu se poate, își spuse, cu mîna oprită pe rucsac, nu se poate. Și totuși tusea, tusea și scîrțielile acelea...

Mulți ani după aceea, se mai gîndea, aducîndu-și aminte de acel moment: *ca locuitori solitari a două insule apropiate, dar separate prin prăpăstii fără fund*. Mulți ani după aceea, cînd tatăl său putrezea în mormînt, înțelegînd că bietul om suferise cel puțin ca și el și că, poate, din insula aceea apropiată, dar de neatin, în care locuia (în care supraviețuia) i-ar fi făcut vreodată un gest tăcut dar patetic cerîndu-i ajutorul, sau cel puțin înțelegerea și dragostea lui. Dar astea le înțelegea de-abia după durele lui experiențe, cînd era prea tîrziu, așa cum se întîmplă întotdeauna.

Astfel că acum, în acest prezent prematur (ca și cum timpul s-ar fi distrat prezentîndu-se înainte de data cuvenită, pentru ca lumea să-și facă reprezentări atît de grotești și primare ca acelea din tablourile unor amatori cărora le lipsește experiența și sînt ca un Othello care încă nu a iubit), în acest prezent care ar fi trebuit să fie viitor, intra pe furiș tatăl său, urca scările pe care de atîția ani nu mai circulase. Și, cu spatele la ușă, Martin îl simți cum apărea ca un intrus, îi auzea gîfleitul de tuberculos și intui așteptarea lui nehotărîtă. Cu o deliberată cruzime se prefăcu că nu-l remarcă. *Sigur, a citit scrisoarea mea și vrea să mă rețină*. Pentru ce să-l rețină? Ani și ani de-a rîndul de-abea schimbau o vorbă. Se zbătea între resentiment și compătimire. Resentimentul îl împingea să nu se uite la el, să ignoreze intrarea lui în cameră ceea ce era încă și mai rău, să-l facă să înțeleagă că voia să-l ignoreze. Dar întoarse capul. Da, întoarse capul și îl văzu așa cum și-l imaginase: cu amîndouă mîinile ținîndu-se de balustradă, odihnindu-se după efortul depus, cu moțul său de păr cărunț căzut pe frunte, cu ochii aprinși de febră și puțin holbați, surizînd ușor cu o expresie de vinovăție care-l scîrbea pe Martin, zicîndu-i « acum douăzeci de ani aveam atelierul aici », aruncînd apoi o privire circulară asupra podului casei și poate simțînd aceeași senzație pe care o are un călător care, îmbătrînit și deziluzionat, se întoarce în satul tinereții, după ce a colindat țări și mări care pe timpuri îi înflăcăraseră imaginația și-i deșteptaseră dorințele. Apropiîndu-se de pat se așază pe marginea lui, ca și cum nu ar fi fost autorizat să ocupe destul spațiu sau să stea

¹, ². Echipa de fotbal din Argentina.

excesiv de comod. Ca să rămână apoi mult timp în tăcere, respirând cu greutate, nemîșcat ca o statuie neînsuflețită. Cu vocea stinsă, spuse:

— A fost un timp cînd eram prieteni.

Ochii săi, gînditori, se iluminară privind în depărtare.

— Mi-aduc aminte că o dată, în Parcul Retiro . . . Tu să fi avut . . . să vedem . . . patru, poate cinci ani . . . da, da, . . . cinci ani . . . voiai să mergi singur în automobilele electrice, dar eu nu te-am lăsat, mi-era teamă să nu te sperii ciocnindu-te cu alte mașini.

Rise încet, cu nostalgie.

— Apoi, cînd ne întorceam acasă, te-ai dat în călușei, care erau pe atunci pe un teren viran de pe strada Garay. Nu știu de ce îmi aduc mereu aminte de tine cum la fiecare ocol treceai prin fața mea. Vîntul îți umfla cămășuța, o cămășuță cu dungi albastre. Se înserase, de-abia se mai vedea.

Rămase gînditor și apoi repetă, ca și cum ar fi fost ceva foarte important:

— O cămășuță cu dungi albastre, da. Mi-aduc aminte foarte bine.

Martin continuă să tacă.

— Pe atunci mă gîndeam că o dată cu trecerea anilor o să ajungem să fim prieteni, că între noi o să poată exista . . . un fel de prietenie . . .

Continuă să surîdă cu un zîmbet culpabil, ca și cum speranța aceea a lui ar fi fost ridiculă, o speranță la care el nu avea nici un drept. Ca și cum ar fi comis o mică hoție, profitînd de lipsa de experiență a lui Martin.

Fiul său îl privi, cu coatele sprijinite pe genunchi, încovoiat, cu privirea pierdută într-un punct îndepărtat.

— Da . . . acum totul s-a schimbat.

Luă în mînă un creion care se afla pe pat și-l examină cu o expresie meditativă.

— Să nu crezi că nu te înțeleg . . . Cum am putea să fim prieteni? Trebuie să mă ierți, micul meu Martin . . .

— Eu n-am ce să-ți iert.

Dar tonul aspru din cuvintele lui contrazicea afirmația.

— Vezi? Mă urăști. Și să nu crezi că nu te înțeleg.

Martin ar fi vrut să adauge: « nu e adevărat, nu te urăsc », dar ceea ce era monstruos desigur era că îl ura. Această ură îl făcea să se simtă mai nefericit și-l măsura singurătatea. Cînd o vedea pe mama sa cum se boiește și iese în stradă fredonînd vreun bolero, ura față de ea se extindea asupra tatălui său și se oprea la el, de parcă el ar fi fost adevăratul destinatar.

— Firește, Martin, îmi dau seama că nu poți fi mîndru de un pictor ratat.

Ochii lui Martin se umplură de lacrimi.

Dar rămîneau suspendați în marea lor ranchiună, ca picăturile de ulei în oțet, fără să se amestece. Strigă:

— Nu spune asta, tată.

Tatăl său îl privi emoționat, surprins de reacția lui.

Aproape în neștire, Martin strigă cu ură:

— Asta e o țară scîrnăvă. Aici singurii oameni care triumfă sînt nerușinații.

Tatăl său îl privi tăcut, fix. Apoi negînd cu capul, comentă:

— Nu, Martin, să nu crezi asta.

Privi lung creionul pe care-l ținea în mînă și, după o clipă, continuă:

— Trebuie să fim drepti. Eu sînt un om de nimic și un ratat în toată regula și pe bună dreptate: n-am nici talent, nici forță. Asta e adevărul.

Martin începu să se retragă din nou spre insula lui. Era rușinat de patetismul acelei scene și resemnarea tatălui său începea să-l înăsprească din nou.

Tăcerea deveni atât de intensă și jenantă, încât tatăl său se ridică să plece. Probabil înțelesese că hotărîrea era irevocabilă și că, în afară de aceasta, abisul dintre ei era prea mare și definitiv. Se apropie de Martin și îl strînse cu mîna dreaptă de braț; ar fi vrut să-l îmbrățișeze, dar cum ar fi putut s-o facă?

— Bine . . . murmură.

Oare Martin ar fi spus ceva drăgăstos, atunci, dacă ar fi știut că acelea erau ultimele cuvinte pe care le mai auzea de la tatăl său?

Ai mai putea să fii atât de dur cu semenii tăi — spunea Bruno — dacă ai ști cu adevărat că într-o zi au să moară și că nimic din ceea ce le-ai spus nu se va mai putea apoi rectifica?

Văzu cum tatăl său se îndepărta pe scară. Și văzu de asemenea că înainte de a dispărea, își întoarse capul, cu o privire pe care de-a lungul anilor, după moartea lui, Martin avea să și-o aducă aminte cu disperare.

Și cînd îl auzi tușind, în timp ce cobora scara, Martin se trînti pe pat și plînsese. Abia cîteva ore mai tîrziu avu puterea să-și termine de aranjat rucsacul. Cînd ieși în stradă erau orele două noaptea și în atelierul tatălui său văzu lumină.

— E-acolo, se gîndi. Măcar trăiește, încă mai trăiește.

În timp ce se îndrepta spre garaj, își spuse că ar fi trebuit să simtă o mare eliberare, dar nu o simțea. O surdă apăsare îl împiedica. Mergea din ce în ce mai încet. În sfîrșit, se opri și ezită. De fapt ce voia?

VII

— Pînă am ajuns să o văd din nou s-au petrecut multe lucruri . . . la mine acasă. N-am mai vrut să trăiesc acolo, m-am gîndit să plec în Patagonia, am vorbit cu camionagiul care se numește Bucich, nu ți-am vorbit niciodată de Bucich? dar în dimineața aceea . . . În sfîrșit, n-am mai plecat în sud. Și, desigur, nu ma-m mai întors nici acasă.

Tăcu, străduindu-se în acest timp să-și reamintească.

— Am revăzut-o în același loc din parc, dar de-abea în februarie 1955. N-am încetat niciodată să merg în parc ori de cîte ori era posibil. Și, desigur, nu mi s-a părut că am întîlnit-o datorită acestei așteptări în același loc.

— Atunci cum?

Martin se uită la Bruno și spuse:

— Fiindcă ea a vrut să mă întîlnească.

Bruno păru că nu înțelege.

— Da, dacă v-ați întîlnit în același loc, a fost fiindcă a vrut să te întîlnească.

— Nu, nu asta vreau să spun. La fel m-ar fi întîlnit în oricare altă parte. Înțelegi? Ea știa unde și cum să mă întîlnească oricînd voia. Asta vreau să spun. Faptul că am așteptat-o acolo, pe aceeași bancă, luni în șir, a fost o altă naivitate a mea.

După ce medită cîteva clipe, adăugă, uitîndu-se la Bruno, ca și cum ar fi vrut să-i ceară o explicație.

— Pentru asta, pentru că eu m-a căutat, cu întreaga ei voință, în mod deliberat, pentru asta mi se pare mai inexplicabil ca apoi . . . într-o asemenea manieră . . .

Continuă să se uite țintă la Bruno, iar acesta rămase cu privirile fixate la fața aceea pustiiată și suferindă.

— Înțelegi?

— Ființele umane nu sînt logice, îi replică Bruno. În afară de asta, e aproape sigur că aceleași motive care au determinat-o să te caute, la fel au împins-o să . . .

Era gata să spună: « să te părăsească », dar se stăpîni și se corectă: « să se îndepărteze ».

Martin îl privi un moment, apoi se cufundă în gândurile lui, rămânând o bucată de timp tăcut. Apoi explică cum reapăruse ea.

Se întunecase de-a binelea, și nu mai putea să corecteze șpaltul, astfel că nu-i mai rămânea decât să privească arborii sprijinindu-se de spătarul băncii. Pe nesimțite îl furase somnul.

Visa că se afla într-un vapor părăsit, cu velatura distrusă, pe un fluviu mare, în aparență liniștit, dar adânc și încărcat de mister. Era în amurg și peisajul părea singuratic și tăcut, dar era de presupus că în selva care se înălța ca un zid la marginile marelui fluviu de desfășura o viață secretă și plină de primejdii. Când deodată, o voce care părea că vine din adâncurile selvei îl făcu să se înfioare. Nu reuși să înțeleagă ce spunea, dar își dădu seama că i se adresa lui, lui Martin. Vru să se ridice, dar ceva îl împiedica. Se zbătu, fără îndoială, să se ridice fiindcă auzea de fiecare dată cu tot mai mare intensitate enigmatica și îndepărtata voce care îl chema și (acum sesiza) îl chema cu nelinește, ca și cum ar fi fost într-un înspăimântător pericol și el, numai el, ar fi fost în stare să o salveze. Se deșteptă zguduit de teamă și aproape sărind de pe bancă.

Era ea.

Îl zgâlțîise bine și acum îi spunea, cu un rîs aspru :

— Scoală-te, leneșule.

Speriat, speriat și buimăcit de contrastul dintre vocea terorizată și rugătoare din somn și aceea nepăsătoare a Alejandrei pe care o avea acum în fața lui, nu fu în stare să scoată nici o vorbă.

Văzu că ea strîngea cîteva din foile de corectat care îi căzuseră sub bancă în timpul somnului.

— Desigur că patronul acestei întreprinderi nu e Molinari, comentă ea rîzînd.

— Care întreprindere?

— Asta care-ți dă de lucru, nerodule.

— E tipografia López.

— Oricare ar fi, dar în mod sigur nu e Molinari.

N-a înțeles nimic. Și, cum s-a mai întîmplat de multe ori, Alejandra nu și-a dat osteneala să-i explice. Se simțea — își aminti Martin — ca un elev slab în fața unui profesor ironic.

Își orîndui corecturile și această treabă mecanică îi dădu răgaz ca să-și revină din emoția pe care i-o produsese întîlnirea aceea atît de mult dorită. Și la fel ca de multe ori în trecut, tăcerea și incapacitatea sa de a purta un dialog erau compensate de Alejandra, care întotdeauna sau aproape întotdeauna îi ghicea gândurile.

Îi răvăși părul cu mîna, cum obișnuiesc să facă persoanele mari cu copiii.

— Ți-am explicat că am să te văd, ți-aduci aminte? Dar nu ți-am spus cînd.

Martin o privi încruntat.

— Ți-am spus oare că am să te văd curînd?

— Nu.

Și astfel (explică Martin) începu teribila istorie. Totul fusese inexplicabil. Cum nu știai niciodată ce se va întîmpla, se întîlneau în locuri atît de absurde, ca hall-ul Băncii Provinciei, sau chiar pe podul Avellaneda. Și la orice oră, chiar și la două noaptea. Totul era neprevăzut, nimic nu se putea pronostica, nici explica, nici momentele de glumă, nici furiile ei, nici zilele cînd se întîlnea cu el și nu deschidea gura, pînă cînd, în cele din urmă, pleca tot așa de enigmatică cum venise. Nici lungile sale dispariții. « Și fără îndoială a fost perioada cea mai minunată din viața mea ». Dar el știa că nu putea dura pentru că totul era frenetic și era, ți-am mai spus-o, nu?, ca o succesiune de erupții de benzină într-o noapte furtunoasă. Chiar dacă uneori, de foarte puține ori, e adevărat, părea să petreacă momente de odihnă,

ca și cum ar fi fost bolnavă și el ar fi fost un sanatoriu sau un loc cu soare la poalele munților, unde ea s-ar fi retras în liniște. Alteori apărea frământată și părea ca și cum el ar fi putut să-i ofere apă sau vreun leac, ceva care îi era absolut necesar, pentru a se înapoia în acel teritoriu obscur și sălbatic în care părea că trăiește.

— Și, în care eu niciodată nu am putut să intru, încheie el, uitându-se țintă în ochii lui Bruno.

VIII

— Aici este, spuse.

Se simțea intensul parfum de iasomie. Gardul era foarte vechi, și era pe jumătate acoperit cu glicină. Poarta, ruginită, se mișca greu, cu scrișnete prelungi.

În mijlocul obscurității străluceau bălțile formate de pe urma ploilor recente. Se vedea o cameră luminată, dar tăcerea se potrivea mult mai bine cu o casă nelocuită. Ocoliră o grădină părăsită, acoperită cu buruieni, trecând pe o cărăruie care se afla alături de o galerie laterală, susținută de coloane de fier. Casa era foarte veche, ferestrele dădeau spre galerie și mai păstrau încă grațiile coloniale; marile dale erau, desigur, din vremea aceea, căci erau îngropate în pământ, uzate și sparte.

Se auzi un clarinet, o frază fără structură muzicală, lîncedă, dezarticulată și obsedantă.

— Și asta ce mai e? întrebă Martin.

— Unchiul Bebe, explică Alejandra, nebunul.

Străbătură un coridor foarte îngust printre arbori foarte bătrîni (Martin simțea acum un intens parfum de magnolie) și o luară apoi pe o potecă pavată cu cărămizi care se termina la picioarele unei scări în formă de melc.

— Acum, atenție. Urmează-mă încet.

Martin se poticni de ceva: o căldare sau o ladă.

— Nu ți-am spus să mergi cu grijă? Așteaptă.

Se opri și aprinse un chibrit, a cărui flacără o proteja cu palma și se apropie apoi de Martin.

— Dar, Alejandra, nu există nici o lampă pe aici?

Auzi un ris sec și răutăcios.

— Lampă? Hai, vino, ține-te de mine și urmează-mă.

— Asta se potrivește pentru orbi.

Simți că Alejandra se opri de parcă ar fi fost paralizată în urma unei descărcări electrice.

— Ce s-a întîmplat, Alejandra? întrebă Martin alarmat.

— Nimic — răspunse ea sec — dar te rog să nu mai vorbești niciodată de orbi.

Martin îi puse mîinile pe șolduri și o urmă, atent, prin întuneric. În timp ce suiau încet, cu multe precauțiuni, scara metalică ruptă în multe părți și nesigură în altele din cauza ruginii, simțea pentru prima oară sub mîinile lui corpul Alejandrei, atât de aproape și în același timp atât de departe și misterios. Ceva, o înfiorare, o ezitare exprimă senzația aceea subtilă, și atunci ea întrebă ce se întîmplă și el îi răspunse, cu tristețe, « nimic ». Și cînd ajunseră sus, în timp ce Alejandra încerca să descuie cu greutate încuietorea, spuse « asta e vechea verandă ».

— Verandă?

— Da, pe aici nu erau decît vile la începutul secolului trecut. Aici veneau să-și petreacă sfîrșitul săptămîinii cei din familiile Olmos și Acevedo.

Rise.

— În epoca în care Olmos-ii nu erau niște hămesiți de foame și . . . niște nebuni.

— Cei din familia Acevedo? întrebă Martin. Care Acevedo? Ți-a fost vicepreședinte?

— Da, ăla.

În sfârșit, cu mari eforturi, reuși să descurce vechea ușă. Ridică mîna și aprinse lumina.

— Buun ! — spuse Martin — cel puțin aici există o lampă. Credeam că în casa asta se folosesc numai lumînările.

— Ei, n-o să-ți vină să crezi. Bunicul Pancho nu folosește altceva decît lampa cu petrol. Zice că electricitatea îi face rău la ochi.

Martin străbătu cu privirea camera, ca și cum ar fi străbătut o parte din sufletul Alejandrei. Tavanul era căzut și se vedeau marile grinzii de lemn. Se afla acolo un divan acoperit cu un poncho și un ansamblu de mobile care păreau scoase de la licitație : din diferite epoci și stiluri, și toate zdrențuite și pe cale de a se prăbuși.

— Vino, mai bine așează-te pe pat. Aici fotoliile sînt periculoase.

Pe un perete era o oglindă, aproape opacă, din epoca venețiană, cu o pictură în partea superioară. Se aflau de asemenea resturile unui scrin și ale unei mese de scris, precum și o gravură și o litografie prinse pe pereți cu pioaneze.

Alejandra aprinse o mașină de spirt și se apucă să facă o cafea. În timp ce apa se încălzea, puse un disc.

— Ascultă — spuse, gînditoare și privind în tavan, în timp ce trăgea cu sete din țigară.

Se auzi o muzică patetică și tumultuoasă.

Apoi, brusc, opri patefonul.

— Acum n-am chef să-l aud.

Continuă să pregătească cafeaua.

— La premieră, Brahms însuși cînta la pian. Știi ce s-a întîmplat?

— Nu.

— L-au fluierat. Îți dai seama cum sînt oamenii?

— Ei, poate . . .

— Ce, poate? strigă Alejandra, poate vrei să spui că umanitatea nu e o mare înșelătorie?

— Dar și muzica asta e umanitatea . . .

— Ascultă, Martin — comentă ea în timp ce turna cafeaua în cești — ăștia sînt cei care suferă pentru rest. Și restul nu sînt altceva decît feciori de cățea, cretini sau mai știu eu ce.

Aduce cafeaua.

Se așează pe marginea patului și rămase gînditoare.

Apoi puse din nou discul un minut.

— Ascultă-l, ascultă-l pe ăsta. Îți dai seama, Martin, ce cantitate de suferință a trebuit să se producă în lume ca să fie compusă muzica asta?

În timp ce închidea patefonul, comentă :

— Formidabil.

Își termină de băut cafeaua în tăcere, apoi puse ceașca jos pe dușumea.

În tăcerea care se lăsase, dintr-odată, prin fereastra deschisă se auzi clarinetul, ca și cum un copil și-ar fi plimbat degetele pe o hîrtie.

— Ziceai că e nebun?

— Nu-ți dai seama? Asta e o familie de nebuni. Tu știi cine a trăit în acest pod, timp de optzeci de ani? Domnișoara Escolastica. Știi că înainte era la modă să ai un nebun închis în vreo cameră din fundul curții. Bebe e mai degrabă un nebun blînd, un fel de idiot și în orice caz nu poate să facă rău nimănui cu clarinetul. Esc-

lăstică, la fel, era o nebună blândă. Știi ce i s-a întâmplat? Vino — se ridică și se duse cu el pînă la litografia care era prinsă în perete cu patru pioane — uite, sînt rămășițele legiunii lui Lavalle, la trecătoarea de la Humanuaca. Țasta e colonelul Peder-nera. Țăl de alături e Pedro Echagüe. Și bărbosul Țasta, la dreapta, este colonelul Acevedo. Bonifacio Acevedo, fratele bunicului pe care l-a avut bunicul Pancho. Lui Pancho îi spunem bunic, dar în realitate e străbunic.

Continuă să privească.

— Țăstălt e sublocotenentul Caledonio Olmos, tatăl bunicului Pancho, adică răstrăbunicul meu . . . Bonifacio a trebuit să fugă la Montevideo. Acolo s-a căsătorit cu o uruguayană, o fată pe care o chema Encarnación Flores și acolo s-a născut Escolástica. Halal, ce mai nume ! Înainte de a se naște fata, Bonifacio s-a alăturat legiunii și niciodată nu și-a văzut copila, pentru că campania a durat doi ani, de la Humanuaca au trecut în Bolivia, unde a rămas cîțiva ani. A fost și în Chile cîțva timp. În '52, la începutul lui '52, după treisprezece ani de cînd nu-și mai văzuse soția care trăia aici, în vila asta, comandantul Bonifacio Acevedo, care se afla în Chile, cu alți exilați, fu cuprins de tristețe și veni la Buenos Aires travestit în cărăuș.

Se spunea că Rosas ¹ urma să cadă dintr-un moment în altul, că Urquiza s-ar pregăti să intre în Buenos Aires, trecîndu-l prin foc și sabie, dacă va fi nevoie. Dar el nu vru să aștepte și plecă. Cîneva l-a denunțat, altfel nu se explică. Cînd sosi la Buenos Aires, îl și pescuiră. Îl înjunghiară, apoi trecură prin fața casei și bătură la o fereastră. Cînd aceasta se deschise, îi aruncară capul în salon. Encarnación muri de inimă rea, iar Escolástica înnebuni. Peste cîteva zile Urquiza intră în Buenos Aires. Trebuie să ai în vedere că Escolástica a fost crescută vorbindu-i-se zi de zi de tatăl său și arătîndu-i-se portretul.

Dintr-un sertar de la scrin scoase o miniatură în culori.

— Cînd era locotenent de cuirasieri în campania din Brazilia.

Uniforma strălucitoare, tinerețea, grația contrastau cu figura bărboasă din vechea fotografie.

— Oamenii lui Rosas erau făcuți foc din cauza răscoalei lui Urquiza. Dar știi ce a făcut Escolástica? Cînd mamă-sa leșinase, ea luă în brațe capul lui tată-său și alergă pînă aici. Aici s-a închis cu capul tatălui ei, și n-a mai ieșit pînă în anul 1932.

— În 1932?

— Da, în 1932. A trăit optzeci de ani, aici, închisă cu capul tatălui ei. Aci îi aduceau mîncarea. Niciodată n-a ieșit și nici n-a vrut să iasă. Altceva: cu viclenia pe care o au nebunii, ascunsese capul, astfel că nimeni nu l-a putut scoate. Desigur, l-ar fi putut găsi, dacă l-ar fi căutat, dar ea devenea furioasă și era cu neputință să o înșeli. « Trebuie să scot ceva din scrin », îi spuneau. Dar nu era nimic de făcut. Și nimeni, niciodată, n-a putut să scoată nimic nici din scrin, nici de la masa de scris, nici din valizele ei. Și pînă muri, în 1932, totul rămase cum fusese în 1852. Mă crezi?

— Pare cu neputință.

— E adevărul adevărat. Și eu m-am întreb de multe ori cum mîncă, cum făceau curățenia camerei. Îi duceau mîncarea și obțineau îngăduința să facă un minim de curățenie. Escolástica era o nebună pașnică și chiar vorbea normal aproape despre toate, cu excepția tatălui său și a capului acestuia. Timp de optzeci de ani niciodată nu a vorbit despre tatăl său ca despre un om mort. Vorbea la prezent, vreau să spun ca și cum ar fi fost în 1852 și ca și cum ar fi avut doisprezece ani și ca și cum tatăl său ar fi fost în Chile și l-ar fi așteptat să vină dintr-un moment în altul. Era o bătrînă liniștită. Dar viața ei și pînă și limbajul se opriseră în 1852, ca și cum Rosas s-ar fi

¹ Juan Manuel de Rosas, dictator argentinian foarte abil și crud (1793—1877)

aflat încă la putere. « Când omul ăsta o să cadă », zicea semnalînd cu capul în afară, unde apăruseră tramvaiele electrice și guverna Yrigoyen. Se pare că mari regiuni din universul în care trăia erau dominate de vid sau poate erau închise cu cheia și le ocolea cu istețime, pentru a evita să se vorbească de astfel de lucruri, ca și cum nevorbind de ele n-ar mai fi existat și, ca atare, nici moartea tatălui său n-ar fi existat. Abolise tot ce era legat de uciderea lui Bonifacio Acevedo.

— Și ce s-a întîmplat cu capul?

— În 1932 a murit Escolástica, și în sfîrșit au putut revizui scrinul și geamantanul comandantului. Era învelit în cîrpe (se pare că bătrîna îl scotea în toate nopțile și îl așeza pe masa de scris) petrecîndu-și orele privindu-l sau chiar, poate, dormea cu el alături, ca o vază de flori. Era mumificat și micșorat, desigur. Și așa a rămas.

— Și pe urmă?

— Ei, cum pe urmă? Ce vroiai să se facă cu capul? Ce se poate face în asemenea situație?

— Păi, nu știu. Toată povestea asta e atît de absurdă, nu știu.

— Și mai ales să ai în vedere ce e familia mea, vreau să spun Olmos-ii, nu Aceved-ii.

— Ce e cu familia ta?

— Mai e nevoie să mă întreb? Nu-l auzi pe unchiul Bebe cîntînd la clarinet? Nu vezi cum trăim? Spune-mi, mai știi pe altcineva care să aibă numele ăsta în țara asta și care să trăiască în Barracas, între fabrici și aziluri? Atunci ai să înțelegi că nimic normal nu se putea întîmpla cu capul, pe lîngă faptul că nimic din ceea ce ar putea să se întîmple cu un cap fără corpul corespunzător nu poate fi normal.

— Și atunci?

— Păi, foarte simplu, capul continuă să rămînă în casă.

Martin tresări.

— De ce te sperii? Ce altceva s-ar fi putut face? Să faci un sicriu mic și o înmormîntare mititică pentru cap?

Pe Martin îl apucă un rîs nervos, în timp ce Alejandra rămase seripasă.

— Și unde îl ții?

— Îl ține bunicul Pancho, jos, într-o cutie de pălării. Vrei să-l vezi?

— Pentru Dumnezeu, exclamă Martin.

— Ce te-a apucat? E un cap frumos și am să-ți spun că mie îmi face bine să-l văd din cînd în cînd, în mijlocul atîtor murdării. Ei erau cel puțin bărbați adevărați și își riscuau viața pentru lucrurile în care credeau. Îți spun un secret, aproape toată familia mea a fost unitaristă; dar nici Fernando, nici eu nu mai sîntem acum.

— Fernando? Cine e Fernando?

Alejandra tăcu brusc, ca și cum ar fi spus ceva de prisos.

Martin rămase surprins. Avu senzația că Alejandra spusese ceva involuntar. Se ridică, merse pînă la măsuța unde avea reșoul și puse apă la încălzit în timp ce-și aprindea o țigară. Apoi se duse la fereastră.

— Vino — spuse, — ieșind din cameră.

Martin o urmă. Noaptea era intensă și luminoasă. Alejandra merse pe terasă spre partea dinainte și apoi se sprijini de balustradă.

— Altădată — spuse — se vedea de aici cum sosesc vapoarele pe Riachuelo.

— Și acum, cine trăiește aici?

— Aici? Ei, din vilă n-a mai rămas aproape nimic. Înainte era un grup de case. Apoi au început să vîndă. Fabrica aceea și hangarele de lîngă ea, toate aparțineau

înainte vilei. De cealaltă parte sînt azilurile. Toată partea din spatele casei de asemenea s-a vîndut. Și tot ce a rămas e ipotecat și în orice moment poate fi scos la licitație.

— Și nu-ți pare rău?

Alejandra ridică din umeri.

— Nu știi, poate că regret pentru bunicul. Trăiește în trecut și o să moară fără să înțeleagă ce s-a petrecut în țara asta. Știi ce se întîmplă cu bătrînul? Nu știe ce e murdăria, înțelegi? Și acum nu are nici timp, nici talent ca să ajungă să o cunoască. Nu știi dacă e mai bine sau mai rău. Odată ne-au scos casa la licitație și a trebuit să mă duc la Molinari ca s-o opresc.

— Molinari?

Martin auzea a doua oară acest nume.

— Da, o specie de animal mitologic. Ca și cum un porc ar conduce o societate anonimă.

Martin o privi, și Alejandra adăugă surîzînd:

— Avea un anumit fel de legătură. Îți dai seama că dacă ne scot la licitație bătrînul moare.

— Tatăl tău?

— Nu omule, bunicul.

— Și pe tatăl tău nu-l preocupă situația asta?

Alejandra avu o expresie care putea fi strîmbătura unui explorator pe care l-ai întrebă dacă în Amazonia e destul de dezvoltată industria automobilistică.

— Tatăl tău — insistă Martin, din pură timiditate, pentru că simțea că îi scăpase o nerozie (deși nu-și dădea seama de ce) și că ar fi fost mai bine să nu insiste.

— Tatăl meu nu e niciodată aici — se mărgini să precizeze Alejandra, cu o voce care se deosebea de cea obișnuită.

Martin, întocmai ca acei care învață să meargă pe bicicletă și trebuie să meargă mereu înainte ca să nu cadă și care, printr-un adevărat mister, pînă la urmă se poticnesc întotdeauna de un copac sau de vreun obstacol, întrebă:

— Locuiește în altă parte?

— Ți-am spus că nu trăiește aici!

Martin se înroși tot.

Alejandra se duse în altă parte a terasei și rămase acolo mult timp. Apoi se întoarse și se sprijini cu coatele de balustradă, aproape de Martin.

— Mama mea a murit cînd eu aveam numai cinci ani. Și cînd am împlinit unsprezece l-am întîlnit pe tatăl meu aici cu o femeie. Dar acum cred că trăia cu ea cu mult înainte de a fi murit mama.

Cu un rîs care se aseamăna cu rîsul normal așa cum un cocoșat se aseamănă cu un om sănătos, adăugă:

— În același pat în care dorm eu acum.

Își aprinse o țigară și, la lumina chibritului, Martin observă că pe fața ei mai rămăseseră resturi din risul anterior, cadavrul rău mirositor al cocoșatului.

Apoi, în obscuritate, vedea cum țigara Alejandrei se aprindea la răstimpuri. Fuma sugînd țigara cu o aviditate neliniștită și concentrată.

— Atunci am fugit de acasă, spuse.

Se înapoiară în cameră. Alejandra merse pînă la noptieră și scoase două pilule roșii dintr-un tub. Apoi se așeză pe marginea patului și lovind cu palma mîinii sale stîngi alături de ea îi spuse lui Martin :

— la loc !

În timp ce el se așeza, ea înghiți fără apă două pilule. Apoi se trînti pe pat cu picioarele ghemuite aproape de băiat.

— Vreau să mă odihnesc puțin — îi explică ea, închizînd ochii.

— Bine, atunci mă duc, spuse Martin.

— Nu, să nu pleci — gunguri ea, ca și cum ar fi fost pe punctul de a adormi. Vreau să stăm de vorbă apoi numai un moment . . .

Și începu să respire adînc, adormită dintr-o dată.

Își lăsase să-i cadă pantofii jos și picioarele sale desculțe erau aproape de Martin, care rămăsese perplex și încă tulburat de cele povestite de Alejandra pe terasă : totul era absurd, totul se întîmpla potrivit unei urzeli absurde și orice ar fi făcut sau ar fi lăsat să fie făcut părea nepotrivit.

Cefăcea el ? Se simțea stupid și stîngaci. Dar, din motive pe care nu ajungea să le înțeleagă, părea că ea ar avea nevoie de el : nu fusese în căutarea lui ? Nu-i povestise experiențele ei cu Marcos Molinari ? Nimănuî altcuiva, se gîndi cu mîndrie și perplexitate, nimănuî nu i le mai povestise, de asta era sigur. Și nu voise ea ca el să nu plece, și se culcase alături de el, adormind lîngă el, făcuse acest gest suprem de încredere de a adormi lîngă altcineva, ca un războinic care își scoate armura. Era lîngă el, fără apărare, dar misterioasă și inaccesibilă. Atît de aproape, însă despărțită de el prin zidul subțire dar de netrecut și întunecat al somnului.

Martin o privi : era culcată cu fața în sus, respirînd adînc, cu gura întredeschisă, gura ei mare, disprețuitoare și senzuală. Părul ei lung și lucios, negru (cu reflexele acelea roșiaticice care arătau că Alejandra aceasta era aceeași fetiță roșcovană din copilărie și totodată avea ceva deosebit, foarte deosebit), răvășit pe pernă, îi scotea în evidență chipul colțuros, trăsăturile acelea care aveau aceeași netezime și aceeași asprime ca și spiritul ei. Tremura și era cuprins de idei confuze, pe care nu le mai simțise niciodată înainte. Lumina lămpii de pe noptieră îi reliefa corpul cuprins de somn, sîinii care se deslușeau sub bluza albă și picioarele acelea lungi și frumoase ghemuite alături de el. Își apropie mîna de corpul ei, dar înainte de a-l atinge și-o retrase speriat. Apoi, după îndelungi ezitări, mîna lui se apropie din nou de ea, și în sfîrșit și-o așeză pe una din coapsele ei. Rămase așa, cu inima bătîndu-i cu putere,

mult timp, ca și cum ar fi comis un furt rușinos, ca și cum ar fi profitat de somnul unui războinic pentru a-i șterpeli o mică amintire. Dar tocmai atunci ea se mișcă, și el își retrase mîna. Se întoarse pe o parte și se făcu ghem.

Tăcerea era deplină și se auzea răsuflarea agitată a Alejandrei și cîte un fluierat îndepărtat venind dinspre cheiurile portului.

Niciodată n-am s-o pot cunoaște în întregime, gîndi, ca într-o subită și dureroasă revelație.

Era aici, aproape de mîna și de gura lui. Într-un anumit fel se afla la cheremul lui, dar cît de departe, cît de inaccesibilă era ! Intuia ce mari abisuri o separau (nu numai abisul somnului, ci și altele) și pentru ca să ajungă pînă lîngă ea ar fi trebuit să se trudească zile întregi de drum, printre crăpături tenebroase, prin trecători extrem de primejdioase, pe lîngă vulcani în erupție, prin flăcări și fum. *Niciodată, gîndi, niciodată.*

Dar are nevoie de mine, m-a ales, se gîndi totodată. De altfel îl căutase și îl alesese pe el pentru ceva pe care nu reușea să-l înțeleagă. Și îi povestise lucruri pe care era sigur că nu le mai povestise nimănui și presimțea că i-ar mai povesti multe alte lucruri, încă și mai îngrozitoare și mai frumoase decît cele pe care i le-a destăinuit. Dar intuia, de asemenea, că erau altele pe care niciodată nu îi va fi dat să le cunoască. Și aceste umbre misterioase și neliniștitoare nu vor fi fiind ele oare cele mai autentice ale sufletului ei, singurele cu adevărat importante? Se cutremurase cînd el pomenise de orbi. De ce? Se căise imediat după ce pronunțase numele Fernando. Pentru ce?

Orbi, gîndi, aproape cu frică, Orbi, orbi.

Noaptea, copilăria, cețurile, teroarea și sîngele, sînge, carne și sînge, visele, abisurile, abisurile insondabile, singurătate, singurătate, singurătate, ne atingem unii de alții, dar sîntem singuri. Era un copil sub o cupolă imensă, în mijlocul cupolei, în mijlocul unei tăceri înspăimîntătoare, singur în acel imens univers gigantic.

Și dintr-o dată observă că Alejandra se frămîntă. Se întorcea cu fața în sus și părea că respinge ceva cu mîinile. De pe buzele ei ieșeau murmure neinteligibile, dar violente și gîfuite, pînă cînd, făcînd un efort supraomenesc pentru a le articula, strigă « nu, nu », ridicîndu-se buimacă.

— Alejandra, o chemă Martin scuturînd-o de umeri, vrînd parcă s-o smulgă din coșmarul care o bîntuise.

Dar ea, cu ochii deschiși, continuă să geamă, respingînd cu violență inamicul.

— Alejandra, Alejandra — continua să o cheme Martin, zguduiind-o de umeri.

Pînă cînd ea păru că se deșteaptă, ca și cum ar fi apărut dintr-un puț foarte adînc, un puț obscur și plin de păienjenisuri și liliesci.

— Ah — spuse cu vocea secătuită.

Rămase mult timp așezată în pat, cu capul sprijinit pe genunchii pe care și-i cuprinsese cu amîndouă mîinile.

Apoi coborî din pat, aprinse lampa cea mare, începu să fumeze o țigară și să prepare cafea.

— Te-am trezit pentru că mi-am dat seama că visai urît, spuse Martin privind-o cu neliniște.

— Întotdeauna am coșmaruri cînd dorm, răspunse ea, fără să se întoarcă spre el, în timp ce punea ibricul de cafea pe reșou.

Cînd cafeaua fu gata, îi întinse o ceșcuță, și ea, așezîndu-se pe marginea patului, și-o luă pe a ei, dusă pe gînduri.

Lui Martin îi veni în minte: Fernando, orbi.

« În afară de Fernando și de mine », spusese. Și cu toate că o cunoștea îndeajuns pe Alejandra ca să-și dea seama că nu trebuia s-o mai întrebe nimic despre numele acela pe care ea îl evitase imediat, o nechibzuită forță îl ducea încă o dată în regiunea aceea interzisă.

— Și bunicul tău — întrebă el — e tot unitarist?

— Cum? — spuse ea, cu gîndurile în altă parte.

— Te întreb dacă și bunicul tău e tot unitarist.

Alejandra își întoarse privirile spre el, puțin înciudată.

— Bunicul meu? Bunicul meu a murit.

— Cum? Credeam că ai spus că trăiește.

— Nu omule, bunicul meu Patricio a murit. Cel care trăiește e străbunicul meu, Pancho. Nu ți-am explicat?

— Bine, bine da, vroiam să spun bunicul tău Pancho, el e tot unitarist? Mi se pare caraghios că mai avem și acum în țară federaliști și unitariști.

— Nu-ți dai seama că aici s-a trăit din plin asta? Mai mult, gîndește-te că bunicul Pancho continuă să trăiască în acea atmosferă, că s-a născut puțin după căderea lui Rosas. Nu ți-am spus că are nouăzeci și cinci de ani?

— Nouăzeci și cinci de ani?

— S-a născut în 1858. Noi putem să vorbim de unitariști și federaliști, dar el a trăit toate acele lupte, înțelegi? Cînd el era copil, Rosas încă mai trăia.

— Și își aduce aminte de vremurile de atunci?

— Are o memorie de elefant. În plus nu face altceva decît să vorbească de ele, toată ziua, dacă te pui la mintea lui. E și firesc, e unica lui realitate. Restul nu există pentru el.

— Mi-ar plăcea să-l aud o dată.

— Chiar acum ți-l arăt.

— Ei, asta-il Ce tot vorbești?... E ora trei dimineața!

— Nu face pe nebulul! Nu înțelegi că pentru bunicul nu există ora trei dimineața? Aproape nu doarme niciodată. Sau poate moțăie în fiecare oră, ce știu eu? Dar noaptea mai cu seamă se trezește și își petrece tot timpul cu lampa aprinsă, gîndindu-se.

— Gîndindu-se?

— Ei, cine ştie. . . Ce poţi să ştii ce se petrece în capul unui bătrîn care nu doarme noaptea şi are aproape o sută de ani? Poate că doar îşi aduce aminte, de unde vrei să ştiu eu?. . . Se spune că la vîrsta aceasta îţi aduci aminte doar. . .

Şi apoi adăugă, cu un rîs sec:

— Am să mă îngrijesc mult, dacă o fi să ajung la vîrsta asta.

Şi apoi cu naturaleţe, ca şi cum ar fi fost vorba de a face o vizită normală unei persoane normale şi la ore cuviincioase, spuse:

— Vino, ţi-l arăt acum. De unde putem şti că mîine nu o să fie mort?

Se opri.

— Obişnuieşte-te puţin cu întunericul şi ai să poţi să cobori mai lesne.

Rămaseră o clipă sprijiniţi de balustradă privind spre oraşul adormit.

— Priveşte lumina aceea de la fereastră, de la căsuţa aceea — comentă Alejandra, arătînd cu mîna. Întotdeauna mă atrag luminile noaptea: o fi vreo femeie care aşteaptă să nască? O fi cineva pe moarte? Sau poate vreun student sărac care-l studiază pe Marx? Ce misterioasă e lumea. Numai oamenii superficiali nu văd asta. Vorbeşti cu poliţistul de la colţ, îl faci să aibă încredere în tine şi dintr-o dată descoperi că şi el e un mister.

După cîteva momente, spuse:

— Acum, haidem.

II CHIPURILE INVIZIBILE

XXVII

Singurătatea era lugubră şi în întunericul nopţii incendiile aruncau o strălucire sinistră peste cerul de plumb.

Se auzea toba ca la un carnaval al nebunilor.

Acum se afla în faţa Bisericii, împins din toate părţile de o mulţime înnebunită şi zăpăcită. Unii purtau revolvere şi pistoale. Sînt de la Alianza¹, spuse cineva. În curînd începu să ia foc benzina care fusese aruncată peste porţile bisericii. Se produsese un mare tumult, cu strigăte ce creşteau mereu. Aruncară bănci peste uşile de lemn şi focul se întinse. Alţii scoteau stranele pentru rugăciuni, statuetele şi băncile în stradă. Ploaia cădea mărunţă, indiferentă şi rece. Le stropiră cu benzină, şi lemnul uscat începu să ardă cu furie, în mijlocul rafalelor de vînt îngheţat. Se auzeau strigăte, răsunară cîteva împuşcături pe ici, colo, unii fugeau, alţii se refugiau în vestibulele caselor din faţă, pe lîngă pereţi, fascinaţi de foc şi de panică. Cineva ridică deasupra capului o Madonă şi tocmai se pregătea să o arunce în flăcări,

¹ Organizaţie politică de extremă dreaptă.

cînd altul, care era alături de Martin, un tînr muncitor cu trăsături de indian, strigă: « Dă-mi-o, nu o arde ! »

— Ce vrei? — zise celălalt cu Madona ridicată de-asupra capului, privindu-l cu dușmănie.

— Nu o arde, vreau să-mi fac din ea niște lucrșoare, îi răsponse tînrul. Celălalt coborî Madona și clătînd din cap i-o dădu. Apoi aruncă în foc alte bănci și tablouri.

Tînrul o avea acum pe Fecioara Maria, jos, la picioarele lui. Căuta ajutor. Văzu un agent de poliție care privea spectacolul; îi ceru să-l ajute să scoată Madona din biserică.

— Nu te băga unde nu-ți fierbe oala, îl sfătui polițistul.

Martin se apropie.

— Te ajut eu — îi spuse.

— Bine, apucă de picioare — îi spuse băiatul.

Ieșiră. Afară continua să plouă, dar incendiul din stradă creștea. Lemnele impregnate de benzină și de apă trozneau. O femeie blondă și înaltă, cu părul despletit, cu un sfeșnic lung de bronz, pe care-l mînuia ca pe un baston, tîra după ea un sac pe care îl umplea cu statuete și alte obiecte de cult.

— Canalii — spunea.

— Tacă-ți fleanca, smîntito — îi răspundeau cei din jur.

— Canalii ! — spunea — în fundul iadului o să vă duceți cu toții. Înainta anevoie cu sacul ei mare și cu sfeșnicul cu care se apăra. Un băiat o ciupi cu nerușinare, altul îi strigă în gura mare porcării, dar ea înainta apărîndu-se cu sfeșnicul și blestemîndu-i.

— Mișcă de aici, ușă de biserică afurisită ! — îi strigau.

Dar ea mergea înainte și repeta cu o voce răgușită și seacă « canalii », încruntată, aproape pietrificată și fanatică.

— E o nebună, lăsați-o în pace — strigau oamenii.

O femeie cu înfățișare de indiană, cu un păr lung păzea și atîta focul, care se transformase într-o gigantică vatră de jar.

— E o nebună, lăsați-o să treacă.

Femeia blondă înainta cu sacul, deschizîndu-și anevoie drum printre tinerii care îi strigau în față cuvinte triviale, aruncau cu cărbuni aprinși în ea și făceau haz pe socoteala ei, încercînd s-o scoată din sărite.

Acum se ridicau vîlvătai mari din casa parohială: ardeau registrele. Un bărbat cu pălărie cu boruri late, brunet, rîdea isteric și arunca cu pietre, moloz și resturi de pavaj.

Blonda dispăru din porțiunea de trotuar luminată de rug.

Se auzi o muzică veselă de carnaval: băieții din echipele de muzicanți ambulanți dădeau ocol grupelor de case unde se afla biserica și cîntau.

— Nu ești botezat? — îl întrebă din nou femeia.

Omul rămase nepăsător continuând să privească incendiul, dar privirea lui (după cum observă Martin) părea că devine tot mai aspră.

— Nu ai copii? Nu ai mamă?

Omul izbucni.

— Du-te dracului și lasă-mă în pace. . .

— Eu sînt catolică — spuse femeia, impasibilă și somnambulă. Vreau odăjdile. . .

Pe neașteptate omul o privi și-i vorbi normal.

— Le-am luat ca să mă apăr de ploaie, spuse.

— Te rog, dă-mi-le mie — insistă femeia cu calm.

— Locuiesc foarte departe, în General Rodríguez — spuse omul.

Cineva din spatele femeii îndărătnice spuse:

— Atunci dumneata ai venit din General Rodríguez și ești din cei care dau foc bisericilor?

Băiatul pleacă capul

— Eu eram în Plaza Mayo — spuse. Eu și mii de alți tovarăși. În fața mea, unei fete o bombă i-a smuls un picior. Unui prieten i-a retezat capul, altuia i-a scos mașele afară. Au fost mii și mii de morți.

Femeia i-o retează scurt.

— Dar nu-ți dai seama pe cine aperi?

Băiatul tăcu. Apoi spuse.

— Noi sîntem săraci, señora. Eu am crescut într-o singură odaie cu părinții mei și alți șapte frați.

— Așteaptă, așteaptă! — țipă la el doamna.

Martin se îndreptă și el spre ieșire.

— Și tu? — îi spuse femeia. Și tu ești peronist?

Martin nu răspunse.

Era în plină noapte. Cerul întunecat și rece părea un simbol al sufletului său. O ploaie mărunță era împrăștiată de vîntul din sud-est, vîntul ce mărește tristețea cetățeanului din Buenos Aires, care, așezat la o masă lângă fereastra udă a unei cafenele, privind spre stradă murmură ce *timp de pierzanie*, în timp ce altul mai profund, meditează ce *tristețe infinită*. Simțind picăturile reci de ploaie căzîndu-i pe față, mergînd în neștire, cu fruntea încruntată, privind obsedat înainte, concentrat parcă într-o vastă și încîlcită enigmă, Martin repetă trei nume: Alejandra, Fernando, orbi.

În românește de LAURENȚIU SILVIAN

ZAHARIA STANCU

LA 70 DE ANI

Fragmentul de proză și cele câteva poezii, în mai multe limbi străine, reținute în paginile următoare, se înfățișează cititorului doar ca exemplificare a audienței tot mai întinse de care se bucură opera lui Zaharia Stancu pe diverse meridiane spirituale ale lumii contemporane. Succesul prestigios înregistrat de « Desculț », de la crearea sa acum un sfert de secol, a inaugurat o adevărată cale regală celorlalte lucrări, sub raportul răspîndirii lor prin intermediul traducerii, astfel încît, în ultimii ani, versiunile originale ale noilor romane (« Pădurea nebună », « Ce mult te-am uibit ! », « Șatra ») au fost urmate la intervale extrem de scurte de multiple tălmăciri, efectuate cu o promptitudine care singură vorbește despre extinderea și consolidarea interesului și a prețuirii universale față de scrisul lui Zaharia Stancu. Semnificativ în sine, acest proces de răspîndire aproape spontană certifică odată în plus valoarea reprezentativă a unei opere a cărei pulsație de viață și de frumusețe provoacă în atîtea locuri, în atîtea rînduri nerăbdare și legitimă pasiune, explicabile prin sensibilitatea robustă a scriitorului înzestrat să exprime nobilele idealuri și aspirații ale unui popor în plină ascensiune și afirmare, mesajul său de adîncă umanitate către toți ceilalți oameni.

SI TÙ LLEVARAS TU SER*

*Si tú llevaras tu ser a través de mi aldea pobre,
si florecieras a mediodía junto a los nenúfares del lago,
si te extendieras con la tarde sobre los macizos de flores,
entre las perdices pálidas que despiertan al alba,
si contaras los aldeanos que pasan en tiempo de siega hacia los*

campos

*con los pies desnudos sobre la hierba de seda,
si bajo el sol marcharas con la ruta y el viento,
yo amaría a la vez a mi amor y a mi tierra
y cuando tú volvieras — fruta estival, madura —
desde estos montes míos, juguetona y despierta
hacia la aldea soñolienta, con sus calles de asfalto,
yo besaré en tus ojos el alto cielo mío,
en tu boca el rocío de una amapola roja,
en tus brazos la curva plateada de la luna
y hasta mi infancia, el dulce vuelo de las cigüeñas
besaría en tu cuerpo: ramo de espigas puras.*

* De *Ți-ar purta fâptura*, Zaharia Stancu, Scrieri-Poezii, 1, p. 90.

LA INFANCIA*

He dejado mi casco y mi cota de malla,
he quebrado mi lanza golpeándola en un tronco.
Mi alazán, allá lejos, a la orilla del cielo,
va cubierto de espuma del freno a las rodillas.

Me interno en el bosque que blandamente cruje,
busco un niño descalzo entre las grandes ramas,
lo busco en el follaje, hacia el nido, en las hojas,
girando en torno al mirlo y a su nido de oro.

Para verlo me voy por la orilla del río,
buscándolo agachado con su anzuelo en la mano
y corro a ver si lleva su flauta a la cintura
mientras conduce el rubio rebaño hacia la fuente.

Pero el niño golpeado por la suerte ...!
Silencioso me escapo, me oculto entre la hierba,
me estremezco y lo acecho temblando de repente
porque tal vez ahora llega al claro del bosque.

Y de pronto me envuelve la malvada neblina.
Las estrellas se apagan de tanto que esperaron.
En mí una estrella herida se enciende con tristeza
y el alazán relincha desde la noche oscura.

1927

VIDA**

Escucho sin cesar el ulular de las hordas
y el pesado trote de los caballos sin herrar
y el gemido de los esclavos azotados
con largos látigos de mordiente esparto.

Alguna atroz masacre, alguna cruel masacre,
en algún sitio cerca de mí tiene lugar.
Llevo gotas de sangre dispersas en mis párpados
y de sangre caliente mis manos se mojarán.

Voy sin armas, sin casco van mis largos cabellos,
para mí no deseo corona victoriosa.
Ni matar, ni violar, ni saquear ansío.

La antigua maldición me ha lanzado a la lucha
hacia el campo blanqueado por montones de huesos.
Y mi lanza está rota, mi escudo acribillado.

1927

*Copilul, Zaharia Stancu, Scrieri-Poezii, 1.p. 109

**Viață, Zaharia Stancu, Scrieri-Poezii, 1. p. 111

LA ESTRELLA QUE TENEMOS *

*La estrella que defendemos es roja,
roja como la sangre del soldado caído,
roja como los labios de la mujer que ama,
roja como las peonías de la selva.*

*La estrella que defendemos es roja,
roja como los párpados de la oveja que matan,
roja como es el sol cuando declina,
roja como bandera de revuelta.*

1937

*Traducción de PABLO NERUDA

* *Poetas Rumanos*. Traducidos por Pablo Neruda p. 89 — 91, Editorial Losada, S.A.
Buenos Aires, 1967

CANZONE**

*Nei miei versi nitriscono i puledori
e gli uragani rotolano i tuoni.
I miei avi calmi e pensosi, nella pianura,
pascalavano torme di cavalli.*

*Nei miei versi si fendono gli alberi
incoronati di aquile.
I miei avi assetati di giustizia
cercavano scampo nel folto dei boschi.*

*Nei miei versi la terra trema
e le stelle sono noghi di fuoco
soto l'aratro dei miei avi
s'aprivano colline, foreste, pianure.*

*Nei miei versi i capelli delle donne
sono come una polvere di seta
In mezzo ai campi i miei avi
amavano donne dai seni di pietra.*

*Uomini fieri, nei miei versi,
vestono il loro sudore come una camicia.*

** *Steaua pe care stăm*, Zaharia Stancu, Versuri, colecția «Cele mai frumoase poezii», Editura
Tineretului, p. 65; *Scrieri-Poezii*, 1, p. 265.

*I miei avi vestivano il lino
sotto il sole e sotto la tempesta.*

*Nei miei versi aggiogo i tori
e raccolgo frutti nei campi,
i miei antenati crescevano per il giogo
così come crescono le bestie.*

*Nei miei versi racchiudo la vita
col fuoco delle parole,
anche con le parole
di chi ormai sta nella tomba.*

*Oh, se potessi nei miei versi
incorniciare il tuo viso rotondo
vicino al volto dei miei avi,
che per le conviglie mi tirano all'inferno!*
1941

Traduzione di MARIO DE MICHELI
e DRAGOȘ VRÂNCEANU

Antologia della poesia romena. Presentazione Salvatore Quasimodo. Introduzione Mario de Micheli, Traduzione Mario De Micheli, e Dragoș Vrânceanu — Parenti editore, Firenze, 1961

CANZONE

*Da quando l'ho conosciuta
l'allodola ha sempre annunciato l'alba.
Ragazze più belle dei fiori
sono uscite a sciarsi nei campi.*

*Il serpente ha denti di serpente
anche se veste una pelle d'oro.
Per il vento sbucato dalle gole
i rami del bosco sono corde da suonare.*

*Il mulo vorrebbe che la luna
fosse una greppia di grani d'orzo.
Dai confini del mondo son tornato
dietro il tuo essere tessuto di fumo.*

*Il mio cuore canta, ancora canta.
Sotto la cenere arde la brace.
Sull'infinito della Via Lattea
incomincio la lotta coi tori della notte.*
1960

LA TERRA CI PORTA SULL'OMERO

*La terra ci porta sull'omero:
siamo leggeri come libellule.
Le api operose sono sazie.
gli alveari d'oro non si contano più!*

*Con nuovo mosto riempiamo il tino della luna,
dopo aver bevuto il vino vecchio e forte.
Nei giardini, prugni e albicocchi
si son messi agli orecchi candidi campanelli.*

*Il sogno della talpa è di scavarsi una buca,
il cavallo vola nel cielo solo nel sogno o nelle fiabe,
non ti calmi la sete una seconda volta
con la medesima tazza d'acqua.*

*Amiamo i passi di ferro del trattore,
facciamo fiorire il cielo con stelle e bandiere
e con le nostre mani mettiamo nei favi
il dolce miele del futuro.*

*La terra ci sostiene nel suo palmo
e noi con festoni orniamo la sua faccia.
Sopra di noi piove il mattino
una pioggia di luce, chiara e calma.*
1958—61

Traduzione di MARIO DE MICHELI

Poeti romeni del dopoguerra. Presentate e tradotti da Mario De Micheli, Ugo Guanda, editore Parma, 1967.

CHANSON (I)

*Mes tempes sont blanches,
Mes doigts se font plus longs et plus fins.
En automne les rosiers sont toujours des rosiers
Et donnent parfois une fleur tardive.*

*Ma chair fond comme neige
Quand au printemps le soleil la rend impatiente.
Le soir s'approche de plus en plus vite,
Mais mon épée reste agile, mon épée.*

* Pămîntul ne poartă pe umeri, Scrieri-Poexii, 2, p. 126

D'une voix claire, je chante la vie nouvelle.
Gloire aux ouvriers, gloire aux paysans.
La poudre d'or, tamisée par les ans,
Je la recueille en lettres tremblantes dans leur rosée.

Tant de chiens ont aboyé après moi et m'ont mordu:
Dans ses profondeurs humides, la terre les a engloutis.
Jusqu'au bout du monde, le vent
A secoué les vieilles forêts.

Des chiens chassieux aboient encore après moi.
Je lance contre eux mon gourdin.
Je ne réchauffe pas dans mon sein le serpent,
Mais j'écrase sa tête avec une pierre.

Le soleil est vieux, mais il est toujours le soleil.
La tortue est jeune, mais elle est toujours une sorte de grenouille.
Tous les bourgeons vont fleurir,
Et nous serons dans leur parfum.

CHANSON (III) *

Je ne m'étonne point que mon cœur soit si las.
Depuis que le vent souffle il ne cesse de battre;
Je sais que désormais nous changerons la terre
Et que nous en ferons un grand jardin fleuri.

Je ne m'étonne point que mes traces de pas
Se confondent toujours avec celles des foules.
Je sais que dès demain nous serons sur la lune,
Et que nos descendants iront dans les étoiles.

Mais je m'étonnerais pourtant si les corbeaux
Réussissaient un jour à lire quelque livre.
Et je m'étonnerais que redoutent la mort
L'arbre dans la forêt, ou simplement ces fleurs.

CHANT DE LA FIN **

Un voleur est entré dans mes jardins,
Prenant mes ruches, mes abeilles, mon bonheur.
J'ai célébré la ville et les champs, l'étang clair,
La vie, la mort, l'amour.

* Cîntec (Albe mi-s complele colilie . . .), Zaharia Stancu, Scrieri-Poezi 2, p. 137

* Cîntec (Nu mă mir că mi-e inima istovită), Zaharia Stancu, Versuri, col. « Cele mai frumoase poezii », editura Tineretului, p. 204

*L'arbre a fleuri, donné ses fruits, perdu ses feuilles;
Les pluies d'automne ont noyé les vergers,
Puis la neige que j'aime
Est venue, repartie.*

*Je ne ris, je ne veux pas pleurer: je vis
Comme vivent les arbres, les plantes, les fleurs.
Je regarde, la nuit, la Petite Ourse,
La Grande Ourse; je les regarde, et j'attends l'aube.*

*Je m'étonne: comment l'âme chanterait-elle
Sans rien connaître au changement des nues?
Le griottier, sur le bord de la route,
S'offre à tous les passants.*

*Un aigle vole au ciel, c'est peut-être un faucon.
L'espace est bleu, transparent comme laine.
Toujours, les lèvres au soleil brûlent de soif,
Mais le soleil jamais ne s'arrête aux fontaines.*

Traduction d'ALAIN BOSQUET

Anthologie de la Poésie Roumaine sous la direction d'Alain Bosquet (p. 158—163) Editions du Seuil, Paris, 1968.

BRIEF VON DER WIESE *

*Hier findet mich schon wach die Morgenröte:
Im breiten Gurt, die Rechte an der Axt;
Kaum hat das Licht mein Antlitz hellgewachst,
Schon bet'ich murmelnd auf der alten Flöte.*

*Bin wie der Wind, so klar und frei und gut.
Kann nach Belieben mir die Pfade roden.
Mein Leben ist verbrüdet mit dem Boden,
Dem Himmel und der vollen Sonnenglut.*

*Ich steh im Gras, seit Tagesanbruch wach,
Im Kreis der Wachteln, Eidechsen und Schlangen;
Am Hals des Lämmchens frische Blumen prangen,
Die weisse Herde tränke ich am Bach.*

*Und dann erst halt ich kurze Ruhe hier,
Wenn alle Vögel in den Nestern schweigen,
Der Abend lautlos niederkniet zu mir,
Sein gelbes Antlitz hin zum Fluss zu neigen.*

* (Cîntec de sfîrșit, Zaharia Stancu, Scrieri-Poezii, 2, p. 112
(Scrisoare din cîmp, Zaharia Stancu, Scrieri-Poezii, 1, p. 79)

*Ich möchte gern ein riesengrosser Wolf sein,
Dass ich die Zeit in einem Zug verschlinge,
Und wenn wir morgen früh dem Schlaf entsteigen,
Dann sollen wir im vollen Herbst erwachen.*

*Ich möchte gern ein riesengrosser Wolf sein,
Dass ich den Herbst in einem Zug verschlinge,
Und wenn wir morgen früh erwachen werden,
Dann sollen wir im Winter schon erwachen.*

*Ich möchte gern ein riesengrosser Wolf sein,
Damit ich gleich den Winter auch verschlinge,
Und wenn wir morgen früh erwachen werden,
Dann sollen wir den Frühling schon erblicken.*

*Zur Frühlingszeit ! Zur Frühlingszeit !
Der Frühling kam und ging dahin.
Nun ist es Sommer schon, der Wolf, — die Zeit
Verschlingt die Tage und verschlingt die Nächte.*

DAS GOLDENE ZEITALTER**

*Vielleicht erlebt ich meine goldene Zeit,
Als ich mich an der Brust der Mutter nährte.
Trocken und bitter war die Brust der Mutter,
Bitter und trocken war der Mutter Brust.*

*Vielleicht erlebt ich meine goldene Zeit,
Als du den ersten Kuss mir schenkest.
Trocken und bitter war dieser Kuss,
Bitter und trocken war dieser Kuss.*

*Vielleicht erlebt ich meine goldene Zeit,
Als ich im Mondeslicht umherging.
Trocken und bitter war der Mond,
Bitter und trocken war der Mond.*

*Vielleicht erleb ich jetzt die goldene Zeit,
Vielleicht nur jetzt, ausschliesslich jetzt,
Vielleicht nur jetzt, ausschliesslich jetzt
Erleb ich vollends meine goldene Zeit.*

*** Übersetzt von ZOLTAN FRANYÓ

*Aş vrea să fiu un lup uriaş . . . Zaharia Stancu, Scrieri-Poezii, 2, p. 162

** Amintiri, cele dintii, Zaharia Stancu, Scrieri-poezii, 2, p. 141

*** Rumänische Lyrik eine Auswahl übersetzt und herausgegeben von Zoltan Franyó Bergland
Verlag, Wien, 1969, p.119—122

ILLILLÀ

Ansimando e appoggiandomi al bastone, avevo risalito la scarpata della ferrovia e poi il versante della collina. Appoggiandomi al bastone e animando, percorrevo la discesa.

« Non sembrate molto in gamba — mi disse Coucouletz.

— Siete più curvo di un bue sotto il giogo. »

« Hai ragione. Sono senza fiato. Il fatto è che ho dovuto faticare sotto gioghi di ogni genere in vita mia. »

« Io mi sento leggere come un uccello. Per quanto corra, non sono mai stanco. »

« Nemmeno io mi sentivo mai stanco alla tua età. »

« Molto tempo fa? »

« Eh, piuttosto... »

« Sarete ancora al mondo quando io sarò vecchio come voi »

* Fragment de roman

« No, Coucouletz, non ci sarò piú. »

Il ragazzetto sospira. Poi mormora:

« Mi dispiace. »

« Che cosa? »

« Non so. Non posso spiegarvi. Ma provo un certo rimpianto. »

« Io no — dissi. — No, non rimpiango nulla. Penso di aver già vissuto abbastanza... »

Davanti alla porta carraia, tutti i miei parenti si congedano da mia sorella e da me, augurandoci la buona notte.

« Ti rivediamo domani? »

« Domani no — risponde mia sorella. — È molto affaticato, lo vedete. Domani bisognerà lasciarlo riposare. »

« Se lo dici tu... »

Se ne vanno, ognuno per conto suo. Anche Coucouletz mi lascia. Si allontana a passi sicuri, l'alto berretto di pelo sulle ventitré, un bastoncino sotto il braccio. Sembra il padrone del mondo. E forse lo è.

Sopra il villaggio, nelle profondità celesti, brillano le stelle.

« Mangia un boccone e vattene a letto — mi dice mia sorella. — Il viaggio ti ha stancato. »

« Il viaggio... Soltanto il viaggio... »

Sulla *prispa*¹ accanto alla porta vediamo una donna appoggiata al muro. È immobile, come di pietra. Ci attende. Mia sorella le chiede:

« Sei tu, Filimona? »

« Sono io... Sono venuta per... »

« Faresti meglio a ripassare domani... O meglio, dopodomani. Mio fratello... »

« Lasciala entrare — dico a mia sorella. — Giacché è venuta... »

Comunque, il sonno mi sfuggirà fino all'alba... Sono ormai anni che non riesco ad acchiapparlo prima...

« Se non trovi piú riposo, qualcuno deve averti gettato il malocchio » dice Filimona.

« È possibile... »

« Comunque, non sono stata io. Ti assicuro che non sono stata io a gettarti il malocchio. »

Appoggio il mio bastone in un angolo. Mi tolgo berretto e cappotto e mi siedo sull'orlo del letto. La stanza è riscaldata e illuminata. Filimona siede su una sedia. Calza stivaletti militari molto logori e indossa una gonna nera. Nero è anche lo scialle che le copre la testa e le spalle. Mia sorella la guarda con aria di disapprovazione: se non avesse paura d'irritarmi, sono certo che la pregherebbe di andarsene. Filimona dice:

¹ Specie di veranda aperta lungo la facciata delle case contadine.

« Se a quei tempi ci fosse stata tanta luce in casa, tu avresti letto tutta la notte. D'estate, nelle notti di luna piena, leggevi a lume di luna. »

« È vero. Avevo buoni occhi, allora. »

« E ora non sono più buoni? »

« No. A volte devo ricorrere agli occhiali. »

Passa un treno che fa tremare la casa. I vetri continuano a vibrare per qualche istante.

« Vado a preparare la cena — dice mia sorella. — Mio marito rientrerà dal lavoro fra poco. »

Rimango solo con Filimona. Il mio sguardo si posa sui suoi stivaletti.

« Guardi le mie scarpe? le porto sempre d'inverno. Erano del mio figliolo minore, il mio Floricel... Vedi, gli altri due non sono stata io a setterrarli. Il primo è morto in Russia, non si sa dove... L'altro è caduto in Ungheria... Floricel me l'hanno rimandato a casa storpio. Anzi, non me l'hanno rimandato: mi hanno fatto chiamare a Turnu, all'ospedale. È là che sono andata a prendermelo col nostro carro a buoi. Ho riempito il carro di fieno e mi sono messa in viaggio. Accanto all'ospedale ho staccato i buoi e sono entrata. C'era un grande cortile in quell'ospedale... E nel cortile, sotto le acacie, molte panchine. E sulle panchine molti soldati in convalescenza. Erano usciti al sole, come insetti.

« Chi cercate, piccola madre? »

« Il mio figliolo minore, militare... »

« Come si chiama, piccola madre? »

« Floricel Lazu. »

« Ah, Lazu! Guardate nella sala grande. »

« Da dove si passa? »

« Aspettate: vi accompagnare io ».

« Si è alzato dalla sua panchina e, camminando a fatica, mi ha accompagnata nella grande sala.

« E laggiù, guardate... Lo troverete subito. »

« L'ho trovato. Pallido come cera. Sdraiato nel suo letto.

« Come stai, piccolo? »

« Bene, mamma. »

« Era là. Sotto una coperta. Ed ecco avvicinarsi un dottorino.

« Siete la madre di Lazu? »

« Sì, sono sua madre. »

« Potete portarlo a casa. Avete un carro o una carretta? »

« Un carro. »

« Benissimo. Andate ad attaccare i buoi e aspettate. Ve lo porteremo subito. »

« Ho rimesso i buoi sotto il giogo. Poco dopo ecco arrivare un infermiere con Floricel sulle spalle. L'ha fatto sdraiare nel carro, su un mucchio di fieno. Poi un altro uomo gli ha portato il fagottello della sua roba.

« Ci hai messo i miei stivaletti, Oprea? » ha chiesto il mio ragazzo.
« Ce li ho messi. Ma avresti potuto lasciarmeli. Non ne hai certo più bisogno! »
« Voglio darli a mia madre. Così, non camminerà più a piedi nudi nel fango. »
« L'ho riportato a casa. All'ospedale, gli avevano dato degli appoggi in legno.
Ci metteva sopra le mani e trascinava i suoi monconi per la stanza, oppure saltellava, come una cavalletta. Storpio o non storpio, ero ben contenta di riaverlo a casa. Dio del Cielo, che cos'è l'uomo! Non c'è infermità che tenga: la giovinezza è sempre giovinezza. Ed ecco che si mette con la vedova di Mielu, mia nuora!
« E peccato, Floricel — gli dicevo. — È stata la moglie di tuo fratello. Gli ha fatto persino dei figli... Tre, ne hanno avuti... »
« Che me ne importa? Ora mio fratello è morto, e la cosa non può più dargli fastidio. »

« Ma fai ridere tutto il villaggio, mio piccolo Floricel... »
« Ridere? Farebbe meglio a piangere, il villaggio! »
« Che potevo farci? Ho sopportato la vergogna e basta. Poi Floricel ha preso l'abitudine di andare all'osteria. Raccattava tutto il denaro che trovava in casa e si trascinava all'osteria. Beveva molto e poi diventava litigioso. Se la prendeva persino coi gendarmi.

« Ehi, voi, cavalloni! — diceva loro. — Dato che siete giovani e forti, perché non andate anche voi al fronte a farvi massacrare dai mortai russi? »

« Una sera non è rientrato. L'ho atteso. L'ho cercato dappertutto. All'alba l'ho infine ritrovato nella macchia, vicino al ruscello. Gli avevano sfondato la testa con una randellata. Mia nuora, la vedova di Mielu, ha lasciato il villaggio. Mi hanno detto che lavora come domestica in una grande casa a Bucarest. E il peso dei tre bambini è toccato a me. Non potevo fare a meno di occuparmene. E non è stato facile... »

A questo punto, mio cognato Samintza rincasa dal lavoro. È un omone bruno dagli occhi azzurri, con baffetti cortissimi e mani enormi.

« Benvenuto fra noi, cognato. »

« Sono contento di avervi trovati tutti in buona salute » gli rispondo.

« Non vieni a cenare? » mi domanda mia sorella.

« Non ho fame. Faccio ancora quattro chiacchiere con Filimona... »

« Chiacchieri con Filimona e fumi... È logico che tu non abbia fame! »

« Fumo, è vero. Non riesco a rinunciare a quest'abitudine. »

Guardo Filimona. Filimona mi guarda. Le sue mani sono diventate ruvide e rugose. Solchi profondi le segnano la fronte. Ha le guance incavate. Le labbra sono ancora carnose, ma il vento ha dato loro una tinta violacea.

« Fa molto caldo » dice.

Si toglie lo scialle che le copre il capo e lo posa sullo schienale di una sedia. Anche il fazzoletto da collo che porta è nero.

« È vero: fa caldo » rispondo.

« E hai riempito la camera di fumo. »

« Ricordi? Dopo la guerra sei tornato a casa per una settimana. »

« Ricordi. »

« Era primavera » dice Filimona.

« Infatti: primavera. »

« Era fiorito il lillà. »

« Sì, mi sembra proprio che il lillà fosse in fiore, Fili. »

« Dopo la tua partenza non mi hai più scritto. »

« Non ti ho scritto. È vero. Non ti ho più scritto. »

« Nemmeno una riga. »

« Nemmeno una riga, Fili... »

« Mi sono ammalata. Oh, no, non devi credere che... Non è perché tu non scrivevi che mi sono ammalata. Ho capito benissimo che laggiù, nella città febbrile, non potevi trovare il tempo di scrivermi. »

« In effetti, non avevo tempo, Fili. »

« Non so nemmeno io che cosa ho avuto. Era come se mi trovassi in un altro mondo. Ho creduto d'impazzire. Ti ricordi di Bondar? »

« Quale Bondar? »

« Bondar, il caporale della gendarmeria. »

« Quello alto e bruno? »

« Sì, proprio quello. Stava per finire la sua ferma e doveva ritornare a casa, a un villaggio nelle vicinanze di Pitești. Mi ha chiesto di partire con lui, promettendomi di sposarmi. E così l'ho seguito. Non mi piaceva più vivere qui: ne avevo abbastanza dei campi e della collina. E anche della nostra casa non ne potevo più. Ho raccolto e mie cose di nascosto, ho ficcato tutto in un fagotto e una sera sono partita con lui, in treno. Poco dopo mezzanotte siamo arrivati a Pitești. »

« E qui — mi ha detto — Scendiamo. Passeremo la notte in un albergo. »

« Ma mi rispetterai? »

« Certamente. Domani saremo a casa e là ci sposeremo. »

« Mi ha portata all'albergo. Una bicozza che puzzava di miseria, dalle parti della stazione. Ah, disgraziata, ne ho viste di cose, quella notte! E ne ho sopportate... Buon Dio, avrei voluto morire... »

« Purtroppo, Fili, l'uomo non muore quando vuole, ma soltanto, quando è giunto il suo tempo. »

« Ce ne sono di quelli che muoiono quando vogliono. Mettono semplicemente fine alla loro vita... Non è molto difficile, sai... Una corda al collo e tutto è fatto. Ci ho pensato anch'io, ma ho avuto paura. E poi non è decoroso farsi trovare da estranei appesi a un chiodo con la lingua fuori... »

« Hai ragione, Fili. »

« Prima o poi, la morte arriva comunque. »

«Sì, Fili. Per tutti noi.»

Fili considera attentamente ogni mia parola. La tristezza si dipinge sul suo viso. La odo mormorare:

«Dimmi, perché sei tanto abbattuto?... Credevo che tu fossi diventato qualcuno. Che cosa ti manca?»

Accendo un'altra sigaretta. Quante ne ho già fumate?

Aspiro profondamente il fumo caldo e amaro. Rido. Mi sbellico dalle risa. Mi alzo e vado su e giù per la stanza, le mani dietro la schiena. Entra mia sorella con un vassoio.

«Mi fa piacere sentirti ridere — dice mia sorella. — Dio sa quante frottole ti ha raccontato questa pazza di Filimona!»

Anche Filimona si mette a ridere:

«Gli ha raccontato le chiacchiere che girano per il paese.»

«Immagino, immagino — sorride mia sorella. E soggiunge: — Eccovi qualcosa da mangiare e una bottiglia di vino. Per darvi un po' di allegria. Se ha buona memoria, andavate molto d'accordo voi due...»

«Ma no... — si schermisce Filimona. — Semplici pettegolezzi.»

Mia sorella esce. Il suo poderoso marito l'attende nella stanza accanto. Noi mangiamo un po' di carne ai ferri con pane casalingo e beviamo anche un po' di vino. Filimona si asciuga la bocca col dorso della mano.

«Sai che è la prima volta che facciamo un pasto insieme?» mi dice poi.

«Non ci avevo pensato. Ma sí, hai ragione, Fili.»

Riempio il bicchiere di Filimona. Riempio anche il mio.

«Alla tua salute, Fili.»

«Alla tua...»

Mi accorgo di aver scolato il bicchiere e mi sorprendo a dire: «Ne beviamo un altro, Fili?»

Per un attimo, i muri della stanza vacillano. Il San Giorgio dell'cona mi guarda con occhi sbarrati. Anche la Vergine Maria mi fa gli occhiacci, imitata dal Bambino che tiene in braccio.

«Mi hai chiesto se mi manca qualcosa, Fili. Ebbene, non mi manca nulla, capisci! Non ho bisogno, di nulla. Sono felice... Felice.»

Filimona mi tappa la bocca:

«Non lo sembri affatto! No, nessuno lo crederebbe.»

«Puo darsi — ammetto. — Puo darsi che non si veda. Ma puoi credermi. Sono felice. Felice.»

«Quella sera, all'albergo, Bondar ha ordinato dell'antipasto e del vino. Ho mangiato con lui. Ho bevuto anch'io. Sai quant'ero ingenua a quei tempi...»

«Lo so, Fili...»

«Si è ubriacato e ha abusato di me. L'indomani mattina, quando mi sono svegliata, ero sola. Se n'era andato. Portando via tutte le mie cose. Sono scesa da

portiere e gli ho chiesto: « Non avete visto il mio uomo, quello con cui sono arrivata ieri sera? »

« Certo che l'ho visto, piccola. Ha pagato e poi se n'è andato grazie a Dio... »

« E ora che sarà di me? »

« Di dove sei, piccola? »

« Sono di... » E mi sono messa a piangere.

« Non piangere — mi ha detto il portiere. — Le lacrime non servono a nulla »

« Ma che farò ora? Che sarà di me? »

« Non sei la prima che si trova in questi guai. Farai quello che hanno fatto tutte le altre. Bisognerà parlarne al padrone, a M. Fotaki. Guarda, eccolo che viene... »

« Un uomo panciuto e calvo stava scendendo le scale. I folti baffi gli coprivano la bocca.

« Che ha la piccola? »

« Niente di speciale, M. Fotaki. E venuta ieri sera con un teppista che poi se l'è dimenticata qui. Pensavo che forse potremmo farla rimanere... »

« M. Fotaki mi ha soppesata con lo sguardo e poi ha detto con una specie di smorfia: « Beh... sí... è abbastanza ben combinata. Fresca... Arrangiandola un po', potrebbe piacere... »

« Mi rimisi a piangere. Chiama la vice-direttrice » ordinò Fotaki al portiere.

« Mme Clara era una donna angolosa con un lungo naso a punta.

« Pensate che valga la pena di tenerla? », le chiese Fotaki.

« Stupenda! Soltanto, M. Fotaki, ci vorrà un po' di tempo per dirozzarla. Suppongo che non se ne intenda molto. E sapete bene che i clienti sono molto esigenti... M. Georgel e M. Costakel, senza parlare di quella vecchia carcassa del sindaco... »

« Potrei lavare le scale, pulire le camere, spazzare il cortile », ho detto.

« Qui non c'è cortile », mi ha risposto M. Fotaki.

« Ma perchè ti sto raccontando tutto questo?... »

I muri non vacillavano più intorno a noi. Il San Giorgio, la Vergine Maria e il Bambino grassottello che essa teneva fra le braccia avevano smesso di farmi gli occhiacci.

« Un mese dopo sono riuscita a scappare. Ho preso il coraggio a due mani e sono ritornata a casa.

« Sei una sguadrina — mi ha detto mia madre. — Per colpa tua, la gente chiacchiera su di noi. Chi ti sposerà più, ormai? »

« Si troverà bene un cristiano... »

« E si è trovato? »

« Qualche settimana più tardi sono stata chiesta in matrimonio da Onu Lazu, l'idiota del villaggio. L'ho sposato. »

« No sei più ragazza », mi ha detto quando mi ha portata a casa.

« Infatti, non lo sono più ».

« E perché? »

« Suvvia, lo sai bene! Bondar... »

« Soltanto Bondar? »

« Non ho risposto. Mi si è buttato addosso, tempestandomi di pugni. Mi ha rotto le ossa, mi ha ridotto in polpette. Ho passato con lui cinque anni. Cinque anni, capisci? E in cinque anni ho dovuto accettarlo tre volte. Ho messo al mondo tre maschi... Poi il buon Dio l'ha chiamato a sé... Dopo di allora... »

Tace. Mi guarda ancora con quei suoi grandi occhi neri, asciutti, infossati nelle orbite. Prende un pezzo di arrosto e vi affonda i denti. Morsica anche il suo cannuccio di pane casalingo.

« E buono, questo arrosto — dice. — Anche il pane è buono. Tua sorella sa fare dell'ottimo pane. »

« E buono davvero — rispondo. — Evidentemente, il grano è stato macinato a dovere. E il forno scaldato a puntino... »

« Sì, — annuisce Filimona, — perché il pane sia buono, tutto deve essere accuratamente preparato... Ma dimmi di te. Dimmi, che ha fatto di buono in tutto questo tempo? »

« Mi sono arrangiato. Mi sono arrangiato egregiamente. Non l'hai saputo? »

« Sì, certo che l'ho saputo. Si finisce sempre per sapere tutto ».

« E non mi hai guardato? »

« Sì, ti ho guardato. Non faccio che guardarti. Vedo che ti appoggio al bastone. »

« Qualche volta. Quando mi sento stanco ».

Silenziosamente, ricompare mia sorella.

« Vi ho portato un'altra bottiglia di vino. Vedo che avete ancora voglia di chiacchierare insieme ».

« Sì, abbiamo ancora molte cose da dirci » rispondo.

« Allora vi lascio. Samintza vuole che si vada a letto. »

« Buona notte. »

Riprendiamo a bere. Un bicchiere dopo l'altro.

« Alla tua! ... Alla tua salute...! » dice Filimona

Mi alzo per brindare con lei.

« Alla tua salute, Fili, e buona fortuna. »

« Oh, la mia fortuna... Non la auguro nemmeno ai miei nemici... »

Passa un altro treno. I vetri della finestra vibrano nuovamente.

« E mezzanotte, Fili. »

« Mezzanotte » dice Filimona.

Guardo l'orologio.

« Ricordi? Siamo già rimasti una volta a chiacchierare fino a mezzanotte, due. Una sola volta... »

« E vero, Fili, una sola volta. »

« Me ne vado. Devi essere stanco. »

« Ti accompagno, Fili. »

« Perché? Conosco la strada. Comunque, se ci tieni... »

Prende il suo scialle. Si copre il capo, se lo arrangia sulle spalle.

Appoggiandomi al bastone, zoppico al suo fianco per le stradine del villaggio. Il cielo è sempre cupo, sempre lontano. Le stelle — tutte — sono sempre luminose. Filimona indovina i miei pensieri.

« E vero... il cielo è sempre uguale sopra di noi. Le stelle sono uguali. Comme allora. Ed è sempre la stessa terra che calpestiamo. »

« Il cielo non invecchia, Fili... »

« Nemmeno la terra invecchia... »

Passiamo davanti a una grande costruzione nuova. Il chiarore della luna cade sui vetri delle finestre, illuminandoli.

« A chi appartiene questa casa, Fili? — domando. — Non la conosco. »

« Non è una casa. E la scuola. E non potresti conoscerla: è stata costruita soltanto l'anno scorso. »

Siamo nei pressi di un grande spiazzo. In mezzo, sorge una casa dal tetto aguzzo che riconosco.

« Una volta ci abitava Tracalie. »

« Tracalie!... Te ne ricordi ancora... »

« Sì. »

« Ora ci abita un certo Lungu, di Stanictz. Ha sposato la figlia minore di Tracalie. »

« E Tracalie? »

« Lui? Abita sotto la collina, vicino alla vecchia chiesa. »

I nostri passi svegliano un cane. Supera la siepe con un salto e abbaia, girandoci intorno, minaccioso. Mi difendo col mio bastone.

« Fila via, carogna! » gli grida Filimona.

La carogna riconosce la sua voce. Si calma e torna a dormire.

« Eccoci arrivati. »

« E la tua porta? »

« Sì... Sempre la stessa... »

La luna è comparsa in mezzo al cielo. L'aria è grigiazzurra, color fumo. La testa mi brucia e mi stringo le tempie fra i pugni. Stringo più forte che posso.

« Mi sembra che il lillà sia fiorito, Fili » dico.

« E fiorito — mi rispondi lei. — E fiorito da ieri sera. E tu te ne accorgi soltanto ora? »

« Soltanto ora, Fili. »

La prendo fra le braccia. Tutto il suo corpo aderisce al mio. Le rialzo il viso. Avidamente, profondamente, mordo le sue labbra carnose, secche, amare.

Il cielo vacilla. Le stelle vacillano. La luna vacilla. Ed anche la terra.

Filimona si strappa al mio abbraccio. Odo la sua voce. In un sussurro mi dice:

« Quanto sei sciocco! A che serve ora? »

« A niente, Fili. Non serve a niente. »

La porta si apre. Si richiude.

Gironzolo senza meta per le strade del villaggio. I cani non mi riconoscono e abbaiano al mio passaggio. Altri mi si precipitano addosso per mordermi.

Allora mi fermo. Mi fermo e mi difendo a colpi di bastone.

Traduzione di RAFFAELLA LOTTERI

**Din volumul „LE PIU' BELLE NOVELLE DI TUTTII PAESI, IV. Ed.
ALDO MARTELLO EDITORE — 1964**

ZAHARIA STANCU

LA 70 DE ANI

Zaharia Stancu a împlinit șaptezeci de ani. Mai puțini decît numărul cărților ce ar rezulta, dacă s-ar trage în volume tot ce scriitorul a risipit mai bine de cinci decenii în presă și titlurile astfel obținute s-ar adăuga celor intrate deja în istoria literară.

Fiu de țărani din Cîmpia Dunării, Zaharia Stancu a debutat în 1921 cu note de călătorie tipărite în *Ziarul științelor și al călătoriilor*. Curînd s-a revelat ca poet. Un poet căruia reviste de prestigiu precum *Universul literar*, *Adevărul literar și artistic*, *Viața literară*, *Gîndirea*, *România literară* îi ofereau frecvent paginile lor. Paralel, el desfășoară o intensă activitate jurnalistică, scriind la diverse ziare (*Credința*, *Tempo* ș.a.), scoțînd el însuși cotidianul *Lumea românească*, reviste literare *Azi* (1933), transformată cu timpul în ziar, și *Revista română* (1941). Vederile antifasciste pe care le exprimă în anii premergători celui de al doilea război mondial îl pun, firește, în conflict cu forțele de dreapta, ce nu vor întîrzia, la preluarea puterii, după 1940, să-l interneze în lagăr. După doborîrea dictaturii antonesciene, scriitorul se angajează în primele rînduri ale luptei pentru făurirea noii orînduiri și îi vom găsi iscălitura în toate publicațiile sprijinind revoluția socialistă, îi vom auzi cuvîntul la întruniri, îl vom vedea angrenat constant în viața cetății. Director de reviste, deputat, academician, director al Teatrului Național, președinte al Uniunii Scriitorilor, membru al CC. al P.C.R., membru în Consiliul de Stat — simpla enumerare a funcțiilor indică diversitatea domeniilor în care s-a manifestat și se manifestă acest artist-cetățean. Și o face fără încetinirea ritmului muncii pe tărîmul scrisului. Aproape nu e săptămîină în care revistele să nu-i tipărească o nouă poezie, aproape nu-i an în care să nu-i iasă de sub teascuri o nouă carte.

Înțiul volum i-a apărut în 1927. O culegere de versuri: *Poeme simple*. Deschizînd-o, intrăm într-un tărîm edenic, în cuprinsul căruia poetul își regăsește condiția primordială, cîmpul cu vietățile lui restituindu-l adevăratei sale naturi și, implicit, neamului din care s-a ridicat: « Eu am crescut cu macii și strugurii pe cîmp /Și mai păstrez, ca iarba, și-acum sub ploape rouă». Poetul a crescut în cîmpia în care, în alte veacuri, « străbunii săi vînjoși, cu tulnice și ghioage » și-au păscut « cirezile blajine, /Cioporul de mioare bălane, herghelia » și pe întinderea căreia aceștia « băsmeau lungiți la focuri », « lîngă crama scundă cu chiote în căni », seara, « cînd adormea prisaca ». Aici, între priveriști de o splendoare patriarhală își găsește poezia lui Zaharia Stancu spațiul ei ideal. Volumele următoare (*Albe*, 1937, *Clopotul de aur*, 1939, *Pomul roșu*, 1940, *Iarba fiarelor*, 1941, *Anii de fum*, 1944) se mențin în același univers naturist, care își dezvăluie, însă, noi fețe. Pe dinaintea ochilor cititorului defilează cînd vignete cu motive cîmpenești, subtil stilizate, cînd imagini ale unei naturi suculente, exuberante, explozive. Cătrene iscusit articulate propun spre contemplație, gingaș desenate, un copac, un rîu, o fîntînă, o stea, soarele, luna, un nor, un porumb, un miel, evocă delicat amiaza, amurgul, dimineața ori anotimpurile, nu fără a insinua sugestii de natură erotică, în virtutea cărora pericolul eșuării în parnasianism este evitat. În alte culegeri, erosul devine fremătător, obsesiv, acționînd cu puterea elementară a sevelor din luturi. Singele clocotește în trup, asemenea apelor înspumate, carnea se zvircolește ca șerpii. Asmilită naturii, iubita e proaspătă ca ierburile, « sprinteasă ca mîinji », și trupul ei e « pădure în veșnică frămîntare ». « Tînără, tînără, abia codană », femeia are « glezne fierbinți », și pare, toată, « soare, numai soare ». Celebrînd-o imnic, poetul o numește « strugur brumat », « piersică pufoasă », « mireasmă de livadă », « pădure vrăjită », « rîu înghețat », « miezul zăpezilor », « miezul amar al cucutei amare ». Dimensionat la scară cosmică, erosul va fi omologat, în volumul *Iarba fiarelor*, cu însuși faptul și rațiunea de a fi a lumii.

Fără a părăsi sfera în care s-a fixat, poetul cîntă uneori și pe o altă strună, mai gravă. Ciclul *Steaua pe care stăm*, din volumul *Albe*, reflectă frămîntări de ordin social, exprimînd o adeziune fără echivoc la condiția celor mulți, desconsiderați, și vestind « ziua de mîine », menită să alunge « ziua de azi », « strîmbă și proastă ».

Un alt ciclu, *Horia*, din *Clopotul de aur*, cuprinde strofe — memento, ca aceasta: *Să nu uiți niciodată: străbunii au fost șerbi, / Primiră-n veacuri aspre sudălmii și bice-n spate. / Să nu uiți nici o clipă: se odihnesc sub ierbi, / Dar țărna lor mai strigă și azi după dreptate*. Poemele noi, reunite în *Cîntec șoptit* (1970) și *Sabia timpului* (1972) reiau multe motive vechi, cu o tehnică mai rafinată, comunicînd stări sufletești mai complexe, mai diverse și mai fin montate, învăluite adesea într-o melancolie stranie, de toamnă cu brume. Reafirmand aceeași încredere în era noastră, ca eră a triumfului cauzei drepte a omului, poetul este însă și subiectul unei tensiuni lăuntrice, generatoare de versuri înfiorate, dramatice: încheștarea cu timpul, bătălia cu marea umbră.

Ca prozator, Zaharia Stancu s-a revelat după 1944, romanele publicate anterior (*Taifun, Oamenii cu joben*) neimpunându-se. Notabil, volumul *Zile de lagăr* (1945) posedă calități epice evidente, totuși el aparține memorialisticii, iar nu literaturii de ficțiune. Rememorări sînt, de fapt, și majoritatea romanelor scrise în anii noștri, însă transfigurate, distanțate considerabil, prin elementul creației, de punctul lor de plecare, autobiografic. *Desculț* (1948), scrierea ce l-a consacrat pe Zaharia Stancu romancier și i-a adus renume internațional, întocmește un spectacol epopeic al existenței țărănești, așa cum a cunoscut-o autorul în copilărie, la începutul acestui secol. Din roman se desprinde o vizlune torturantă a lumii; viziunea unei lumi care, deși existentă obiectiv, certificată documentar, pare un tărîm al visului — al unui vis de uimire fascinantă și de groază — trecută prin suflul naratorului, copilul Darie. Un alt roman, imediat următor, *Dulăii*, (1952) îmbogățește tabloul cu noi priveliști. Cele două cărți alcătuiesc, în fapt, o singură scriere. (În una din ediții în care, romanul *Desculț*, mult amplificat, a fost transformat într-un ciclu, unul din cele patru volume constitutive îl formează de altfel *Dulăii*). Lumea ce se încheagă în acest spațiu românesc pare a uni un tărîm în același timp familiar și insolit. Peisaj arid. Climă aspră. Traiul oamenilor, involuntar ascetic. Avînd pămînt puțin, sau chiar de loc și fiind, din acest motiv, obligați să muncească pentru boieri, cei mai mulți dintre ei își duc veacul în cocioabe betegoase, umblă desculți, poartă căciulă și iarna și vară, sau umblă, pe ger și arșiță, cu capul descoperit. Hrana se compune din grăunțe fierte, păsat, lapte de capră sporit cu apă, pîine amestecată cu mălai — aceasta în condiții de . . . prosperitate — sau, în vremuri de restriște, din ștevie, mujdei de usturoi, fiertură de urzici, de fasole, de praz, de susai, de rădăcini chiar. Nu e decît întru totul explicabil că fizionomiile multora sînt uscate, de culoare gălbui-pămîntie. Ochii sînt cîteodată zbanghii, sfredelitori, dar mai adesea persoane de toate vîrstele au căutătura mohorîtă, *împosocată*. Încruntați îndeobște, închiși în ei, oamenii se exprimă sobru, adesea laconic, vorbirea lor caracterizîndu-se prin absența culorii, singura notă de pitoresc fiind conținută în termenii regionali folosiți, deși și ei pietroși. Exprimarea e totdeauna directă, nu rareori brutală. Rostirea ceremonioasă, fraza amplă, orchestrată cu subînțeleșuri reverențioase sau ironice, fraza atît de proprie eroilor lui Sadoveanu, ale cărui povestiri zugrăvesc lumea țărănească din altă parte a țării și din alt timp istoric, patriarhal sau chiar legendar, — nu are trecere între necăjiții «rumâni» care preferă comunicarea gîndului pe calea cea mai scurtă. Întocmind un tablou vast al existenței țărănimii, *Desculț* compune implicit o monografie spirituală a satului dunărean de odinioară. Se descriu datini de nunți și înmormîntare, obiceiul de a striga de pe dealuri de lăsatul secului, aventurile erotice petrecute în cursul anului sau acela de a invoca ploaia prin jocul paparudelor și prin îngroparea unei păpuși de pămînt ce închipuie pe «tata soarelui». Semnificativ pentru atmosfera și stilul romanului e că și aceste manifestări folclorice păstrează sobrietatea, lipsa de exuberanță specifică lumii evocate. Înregistrate de sensibilitatea de o extraordinară

ascuțime a lui Darie, faptele desfășurate în Omida și în alte așezări din jur, fapte ce duc la marea răscoală din 1907, dobîndesc dimensiuni și intensități tragice. Un adevărat urlet al foamei cutremură amîndouă cărțile. Foame iarna, cînd șuieră vîntul sinistru a pustiu, foame vara, cînd pîrjolul secetei prefăce drumurile, cîmpurile, în vetre de jăratec și vitele costelive, cu boturile sîngerate, umplu văzduhul de mugete sfîșietoare. Purtați parcă de un vînt de nebunie, țăranii săraci bat drumurile conacelor, își oferă pe timp nelimitat brațele în schimbul unei măsuri de grăunțe și se întorc de obicei cu mîinile goale.

Totuși, nota fundamentală a scrierii e tonică. Lăcomia de viață a lui Darie, care e totodată a întregului neam de « disculți », este expresia unei vitalități inequizabile. În 1907 țăranii întîmpină moartea (represalii în masă) fără spaimă, strîgîndu-și disprețul față de asasini, iar mamele transmit copiilor spectacolul teribil al execuțiilor ca un *memento*: « Să nu uiți, Darie! Nimic să nu uiți. Să spui copiilor tăi. Și copiilor pe care-i vor avea copii tăi să le spui . . . Auzi, Darie? Să nu uiți . . . Să nu uiți, Darie . . . »

Continuînd ciclul *Desculț*, romanul *Jocul cu moartea* (1962) ce posedă toate particularitățile creației anterioare a autorului, se înfățișează, prin anumite note dominante, ca o scriere cu o individualitate distinctă. *Jocul cu moartea* este un roman al « faptelor extraordinare ». Sintem în 1917. O bună parte din România, inclusiv Capitala, și aproape întreaga peninsulă balcanică se află sub ocupația germano-austriacă. Vînzător de ziare la București, Darie este arestat ca vagabond, predat comandaturii germane, imbarcat împreună cu toți vreo douăzeci de « coate-goale » într-un tren de marfă și dus pînă tocmai în Macedonia, de unde, scăpat din captivitate se înapoiază în țară, pe jos, trecînd prin felurite peripeții. Aventura balcanică înscrie în existența eroului un capitol deosebit. Lui Darie îi este dat să vadă o lume necunoscută, să treacă prin întîmplări extraordinare, să se lovească de fel de fel de oameni ciudați; experiență imaginabilă numai în vreme de război, cînd totul devine posibil, cînd nimic nu mai ține de domeniul surprizei, situațiile senzaționale intrînd în ordinea faptelor zilnice. Considerate izolat, diversele întîmplări nu spun prea mult; împreună însă, ele creează atmosfera anilor de război, aduc înaintea cititorului imaginea unei umanități torturate și cartea se citește ca un impresionant document.

Pădurea nebună (1963) ne introduce în lumea dezolantă a țărmurilor muntene de altădată, încinse vara de o zăpușală sufocantă, înecate în praf, cufundate toamna și primăvara în gloduri, și a căror existență curge uniform, evenimente veșnice aceleași. Totul e trist aici și monoton, pînă și pitorescul birjelor dărăpănate, trase de cai fantomatici, și al bragiilor turci cu fes roșu și șalvari încărcați de petice, pînă și spectacolul oniric al cetelor de ciini vagabonzi, în urma cărora, de prăpădiți ce sînt, rămîne pe uliță o pulbere de praf ce face în aer volute, se integrează cenușiiului cotidian. Caracteristice acestor așezări sînt birturile « economice », frizeriile într-o rină, dughenele și băcăniile cu pereți scorojiți, depozite de obiecte

ieșite din uz și de alimente fosilizate. Identitatea lor o divulgă firme decolorate, zugrăvite de cine știe ce «artist» ambulant, cu lavalieră și plete, cu cine știe câte decese în urmă. Sensibil la amănuntul bizar, scriitorul alcătuiește panouri grotești. Opusă acestei existențe lincede, somnolente, este lumea cîmpiei, cu vegetație luxuriantă și desfășurări de vitalitate neîncătușată. Evadînd din tîrgul muced, povestitorul se avîntă în zarea unde se înălța odinioară «pădurea nebună». În locul acelei păduri, pămîntul unduiește ierburi înalte cît omul. Incorporat vieții elementare, Darie despică întinderile, în tovărășia tătăroaicei Uruma, agățat de coama unui roib iute ca flacăra, gustă senzațiile unei patimi trăite cu voluptate sălbatică, soarbe totul frenetic, ca și cum ar voi să concureze freamătul de viață din lutul fecund și din ramurile mustoase. Cartea devine un elogiu al vieții intense, aprige, irepresibile.

În *Rădăcinile sînt amare*, cîmpul observației se lărgeste considerabil, îmbrățișînd, într-o succesiune de imagini sugestive, compartimente variate ale realității sociale, de la diversele medii ale Capitalei dintre cele două războaie pînă la închisorile burgheze și lagărele fasciste de concentrare și exterminare în masă și pînă la luptele duse pentru cucerirea puterii de către clasa muncitoare. Lăsîndu-și memoria să coboare adînc în abisurile trecutului, Darie (de data aceasta un Darie care începe să încărunească) își propune să dezgroape temeiurile, «rădăcinile» vieții noi de astăzi. Pivotal acțiunii este momentul pregătirii alegerilor din 1946, așadar un moment de maximă tensiune, hotărîtor, al înfruntării deschise dintre forțele democratice, populare, conduse de partidul comunist, și reacțiune. Din acest punct nodal, ca din trunchiul unui copac, coboară în adîncurile trecutului «rădăcinile amare», adică episoadele menite să dezgroape imagini ale unui timp apus, sedimentate în memoria povestitorului în decursul întregii sale vieți, și care nu sînt altele decît acelea ale exploatării și opresiunii sau ale minciunii, disprețului și crimei, caracteristice fostei orînduiri burgheze. Imagini întunecate sau grotești, de șarjă caricaturală, căroră, într-o antiteză demonstrativă, li se opun cele ale luptei comuniștilor pentru regenerarea vieții sociale și morale a țării.

Ce mult te-am iubit (1969) e un fel de replică nepremeditată la *Străinul* lui Camus. Povestitorul de aici e un anti-Meursault. Aflînd că i-a murit mama, eroul lui Camus, arată cum știm, ca în tot ce făcea, o desăvîrșită neparticipare, o impasibilitate de «străin». Absența sufltească e modul constant de a fi al personajului lui Camus. Dimpotrivă, povestitorul lui Zaharia Stancu e covîrșit de vestea morții mamei sale. Comunicîndu-i-se tristul eveniment, Darie se duce degrabă în satul natal, unde rămîne cîteva zile, participînd la durerea familiei cu toate resursele sufletului: cu gîndurile, cu simțirea, cu imaginația. Nu numai că nu se simte între ai săi un străin, dar stările de conștiință pe care le parcurge consună cu ale tatălui, ale fraților și surorilor, devenind un fel de ecou amplificat al acelora. Romanul se înfiripă, în consecință, din două serii de situații: din cele prezente, înregistrate de conștiința naratorului de la sosirea în sat pînă în ziua următoare înmormîntării, și din cele

care urcă, în amintirea aceluiași narator, din « timpul pierdut » spre a produce un nou timp, paralel și în parte aderent la cel actual : « timpul regăsit ». Prin această dedublare a planului narativ, prin această proiectare de umbre pe un ecran alăturat scenei, prin amestecul de prezent și trecut, imaginile de prim plan capătă un fundal, o adâncime, iar ansamblul reprezentărilor relevă modalitatea prin care țărâtimea, potrivit tradițiilor ei, întâmpină moartea. Întors în satul copilăriei, naratorul devine martorul, interpretul unei spiritualități arhaice, unei lumi am putea spune, clasice. Totul decurge după tradiție, totul se încadrează în rînduiei intangibile, în ritual, ca în *Baltagul* lui Sadoveanu. Încăperile casei din Omida, apoi curtea, ulița satului, cimitirul devin o scenă largă pe care se joacă spectacolul morții. Bocirea răposatei, ceremonia funebă, ospățul, pomenile sînt acțiuni vii în plină desfășurare, reflexiile, amintirile, tînguirile fără glas ale povestitorului îndeplinesc rolul corului din teatrul antic. Iar îndărătul tuturor situațiilor, dincolo de grai și de gesturi, se întinde aripa mare, grea a destinului. Dacă în *Desculț*, în *Dulăii*, în unele secvențe din *Rădăcinile sînt amare*, Zaharia Stancu ne-a descris o cîmpie dunăreană aspră, chinuită, tărîm al durerii și răzvrătirii, o lume în convulsii, *Ce mult te-am iubit* ne arată aceeași lume într-un moment special, cînd iese la iveală o latură a ei mai puțin cotidiană. În *Desculț* am cunoscut chipul social istoric al neamului lui Darie, aici ni se dezvăluie un alt chip al aceluiași neam, chipul tainic, interior, modelat de la « începutul » timpurilor în confruntarea vieții cu moartea.

Ce mult te-am iubit dobîndește prin tipicitatea momentului evocat, prin solemnitatea sobră a spectacolului, o ținută clasică, *Șatra* (1969), în schimb, se încadrează perfect în definiția romanticului. Și această carte aduce o umanitate prin care se perpetuează arhaicul, preistoria, însă modul de a fi, rînduielele, ritualurile dezvăluite sînt atît de exotice, de un pitoresc atît de ciudat, încît apar romantice. Șatra bulibașei Him, urmărită în drumul ei silit spre « dincolo », spre pustiu de « peste apă », unde va petrece o iarnă infernală, este o societate închisă, un veritabil trib, cu legi aspre, implacabile, cu datini pe care nimeni și nimic nu le poate clinti, cu o morală strictă. Nevestele se cumpără cu bani grei, cu galbeni vechi turcești, zimțuiți, și, după nuntă, care ține zile în șir, devin roabele bărbaților, putînd fi bătute cu biciul pînă la ucidere, în vîzul comunității, pentru călcarea legămîntului conjugal. Potrivit legii, soțul înșelat și rivalul se luptă între ei cu pumnii, cu harapnicele, cu cuțitele, pînă ce unul iese din competiție, stors de puteri sau omorît. Învestit cu puteri absolute, bulibașa e stăpînul și tatăl întregii obști, nimic nu se face fără știrea și consimțămîntul lui, iar cînd găsește cu cale, ia biciul și administrează cîte unuia sau tuturor deodată, indiferent de vîrstă și sex, cîte lovituri crede de cuviință. Asemenea deprinderi sînt urmate cu tenacitate chiar în timpuri cu totul critice, cum sînt cele din roman (perioada ultimului război, cînd dictatura fascistă a deportat în masă pe țigani), în care șătrarii, constrînși să se fixeze într-un spațiu « sălbatic », nelocuit, ajung, după ce își termină proviziile, să se hrănească cu cîrțițe, să-și mănînce caii, măgarii, catirii și în cele din urmă chiar urșii, fala șatrei, duși

pînă atunci să joace cu veriga în nări, prin sate și orașe. Chiar în asemenea împrejurări, dragostea dintre Ariston și Lisandra, soția lui Goșu, e aprigă, mistuitoare, iar dușmănia dintre cei doi balaoacheși va fi stinsă doar de moarte. Plină de culoare, de poezie, *Șatra* e o carte a vieții explozive, a vieții ce țîșnește nu doar din ea însăși, ci dacă se poate spune, și din moarte (supușii lui Him-bașa mor, în iarna grozavă, pe capete), asemenea ierburilor zbuciumate primăvara, de sub zăpadă.

Cum se vede, departe de a da semne de oboseală, Zaharia Stancu, este, la cei 70 de ani ai săi, un scriitor și un militant social dintre cei mai activi, astfel încît nu încapе îndoială că literatura română va continua să sporească și prin alte mărturii ale scrisului său.

Darie pe cinci continente

Zaharia Stancu este, dintre contemporani, scriitorul român cel mai citit în lume. Recentă reeditare, la Göteborg, în Suedia a romanelor *Desculț și Jocul cu moartea*, a marcat cea de-a 100-a și cea de-a 101-a apariție în volume separate a operelor sale tălmăcite în limbi străine. Tradus în 33 de limbi, vorbite de mai bine de două miliarde de cetățeni ai globului, scrierile sale au fost publicate în 51 de centre situate în 35 de țări din Europa, din cele două Americi, din Asia și din Africa și distribuite pe cinci continente.

Și harta difuzării scrierilor sale ar fi incompletă dacă n-am menționa că Zaharia Stancu e prezent în cel puțin 50 de antologii ale poeziei și ale prozei scurte românești publicate în 20 de limbi.

Aceste cifre record pentru scrisul românesc din secolul nostru sînt grăitoare. Ele îngăduie oricui să-și facă o idee despre vigoarea cu care, în ultimul pătrar de veac, literatura română nouă a izbutit să se impună atenției lumii întregi.

Națiunile mici și mijlocii au dat întotdeauna și continuă să dea și astăzi scrieri de o valoare și de o originalitate artistică remarcabilă, dar bariere lingvistice greu de trecut stau în calea recunoașterii și a integrării lor în circuitul literaturii universale. În privința creațiilor acestor națiuni exigențele sînt parcă mai severe iar rezistența mai greu de învins decît în privința operelor literare exprimate într-o limbă de largă circulație. De aceea cărțile aparținînd scriitorilor noștri și ale scriitorilor celorlalte țări mici și mijlocii care să fi făcut ocolul lumii se pot număra pe degete. Așa se explică de ce operele unor autori ca Sienkiewicz sau Reymont, ca Andrič sau ca Laxness, răzbat mai încet decît acelea ale scriitorilor care folosesc engleza, franceza sau rusa, de pildă.

Deși de la bun început vrednice de prețuire, capodoperele literaturii noastre au năzuit zadarnic să dobîndească recunoaștere și să pătrundă în tezaurul universal atîta vreme cît n-au fost accesibile prin transpunere în limbile cele mai răspîndite în lume. De la proclamarea Republicii, traducerea s-au înmulțit treptat și au în

ceput să vehiculeze metodic pe toate meridianele globului atît folclorul și scrierile clasice cît și creațiile cele mai de seamă ale scriitorilor români dintre cele două războaie și de după 23 August.

În intervalul 1947—1972 au apărut peste 1100 de traduceri beletristice în volume separate, în 45 de țări, și aproape 60 de antologii de literatură română în 20 de limbi, tipărite în 23 de țări. Cu alte cuvinte au apărut în 7 ori mai multe tălmăciri în volume separate și de 3 ori mai multe antologii decît în cei peste 100 de ani ce despart evenimentul istoric de la 30 Decembrie 1947 de apariția primelor culegeri de literatură populară română¹ traduse în limbi străine. Nu încapе îndoială că amploarea activității desfășurate pe plan internațional de țara noastră în ultimii 25 de ani a constituit o susținere judicioasă a traducerilor, iar că, pe de altă parte, ea a favorizat interesul cititorilor străini pentru poezia și proza noastră.

În ansamblul traducerilor din literatura română apărute în acești ani, proporția traducerilor din opera lui Zaharia Stancu apare desigur mare. Ea este însă departe de a indica dimensiunile reale ale succeselor repurtate de scriitorul nostru. Acestea nu pot fi approximate decît raportîndu-ne la alte criterii și indicii.

Mai întîi să așezăm cifrele cu privire la răspîndirea operei lui Zaharia Stancu în străinătate față în față cu statisticile privind difuzarea operelor altor scriitori. Într-un interval aproape dublu, cărțile lui Proust au fost traduse în 17 limbi. De-a lungul a patru decenii, romanele lui Panait Istrati, scrise în limba franceză, au fost transpuse în 20 de limbi. Iar pînă în 1963, adică la 12 ani după conferirea Premiului Nobel, romanele lui Faulkner nu văzuseră lumina tiparului decît în 29 de limbi.

În al doilea rînd, se impune să examinăm unele aspecte ale receptării operei lui Zaharia Stancu în timp și în spațiu: aspectul editorial, succesele de public și ecoul în critica literară.

Desculț, care a debutat pe arena internațională în anul 1949, cînd au apărut în Cehoslovacia versiunea slovacă și cea cehă, își continuă neîntrerupt ascensiunea, consemnînd an de an noi traduceri și noi reeditări. În ultimii 5—6 ani de pildă, în care romanul a înregistrat trei noi premiere (în Japonia, în S.U.A. și în Turcia), caracteristic e faptul că reeditările manifestă o tendință de creștere și de reluare ritmică proprie operelor clasice (în Suedia și Bulgaria s-a tipărit în acești ani ediția a II-a a romanului, iar în Iran s-au publicat edițiile a III-a și a IV-a). Astăzi Desculț totalizează nu mai puțin de 37 de apariții în 24 de limbi.

Alte opere ale lui Zaharia Stancu se bucură de asemenea de prețuirea publicului cititor străin. Povestirea *Liliacul* a fost inclusă în antologia *Le piu belle nouvelles* di

¹ *Walachische Märchen*, antologie și traducere de Arthur și Albert Schott, Stuttgart, 1845; *Les Doïnas, poésies moldaves*, antologie și traducere de Ion Voinescu (II), Paris, 1853 și *Doine or The National Songs and Legends of Roumania*, antologie și traducere E. C. Grenville, Murray, Smith, Elder Co., & London.

tutti i paesi (*Cele mai frumoase nuvele din lumea întreagă*), publicată la Milano în 1964. Romanul *Dulăii* a fost tradus în 10 limbi și a cunoscut 11 apariții. *Jocul cu moartea* totalizează azi 15 apariții în 12 limbi. *Uruma, fiica tătarului* a înregistrat 8 apariții în 7 limbi și a figurat în Franța pe lista celor mai bune cărți ale anului 1968. În cei patru ani de la publicare, *Șatra* a realizat 8 apariții, iar *Ce mult te-am iubit* a fost tradus în 5 limbi.

Admiratorii lui Zaharia Stancu — printre care se numără Leonid Leonov și Galina Serebrenkova, René Jouglet, Pierre de Boisdeffre și Jack Lindsay au găsit, pentru proza sa, termeni de comparație în unele din creațiile lui Gorki, ale lui Hamsun, ale lui Andersen Nexø, Moravia, Kazantzakis sau Illyès Gyula, iar pentru accentele poeziei sale, apropieri cu timbrul lui Esenin.

Referințele și observațiile concrete ale scriitorilor străini care s-au aplecat asupra operelor lui Zaharia Stancu oferă o bogată recoltă de aprecieri și sugestii. Cercetarea lor invederează nu numai evoluția ascendentă a prețurii scriitorului nostru dar și multiplicitatea și varietatea valențelor scrierilor sale, fără de care n-ar fi fost posibilă receptarea lor cu un interes la fel de viu în țări care, din punctul de vedere al structurii sociale și al standardului economic și cultural, se situează la antipodi, cum sînt S.U.A., Suedia și Japonia de o parte, și India, Iranul și Turcia de altă parte.

Spre a ilustra rezonanța scrierilor lui Stancu pe diferite meridiane, reproducem cîteva aprecieri emise de-a lungul anilor.

Iată ce scria în 1951 cunoscutul romancier englez Jack Lindsay: «*Desculț*» e o carte europeană, profund europeană, în sensul adevărat al cuvîntului, însă într-o țară ca Anglia întîmplările narate pot părea desuete, acoperite de colbul istoriei.» Un an mai tîrziu australianul Geoffrey Hutton recenzînd cartea declara că îl preferă pe Stancu lui Erskine Caldwell: «*Personal* socot că opera lui Stancu e mai impresionantă și că în ciuda exotismului lor personajele sale sînt mai vii.»

La un deceniu după apariția romanului, criticul francez René Jouglet îl situa pe autorul romanului *Desculț* în rîndul «celor mai dăruți scriitori contemporani».

În postfața traducerii slovace a *Florilor pămîntului* apărută în 1962 la Bratislava, Jindra Huskova plasa opera într-un cadru mai larg: «*Structura epicii lui Zaharia Stancu, imbinată cu mesajul ei umanist îndreptat împotriva războiului și împotriva învrăjbirii între oameni, mesaj amplificat de magia cuvîntului țînit din rădăcinile adînci ale patriei sale, aduce o contribuție nouă, valoroasă, în contextul literaturii mondiale.* »

Oapreciere, mai recentă, datată New York, 1971, aparținînd criticului american Frank Kirk, așează primul roman al scriitorului român alături de cîteva dintre marile glorii ale literaturii americane: «*DESCULȚ are ceva din furia zvîcnită și neputincioasă a lui Faulkner, nu față de un trecut mort și îngropat, ci față de un trecut încă amenințător; în paginile sale regăsim ceva din minia și umorul muncitorilor agricoli migranți din Oklahoma zgrăviți de Steinbeck în FRUCTELE MÎNIEI; în el răsună parcă accente din*

psalmodierile orfice ale lui Whitman . . . În povestea lui Darie, Zaharia Stancu realizează o îmbinare de perspective comparabilă cu aceea pe care o întâlnim în reminiscențele lui Twain, poate chiar superioară, căci în *Desculț* perspectiva din *HUCKLEBERRY FINN* fuzionează parcă cu aceea din *VIAȚA PE MISSISSIPPI*. »

Spre a trece la celălalt capăt al lumii, iată și o mărturisire făcută de Amita Ray, traducătoarea lui *Desculț* în limba bengali : « *Deși viața rurală e o temă predominantă în peisajul literar indian, nici unul dintre scriitorii noștri n-a fost atât de vehement și curajos în demascarea unei orînduiri inumane. . . Am lucrat doi ani la traducerea acestor cărți în limba bengali . . . copleșită de suferințele lui Darie, ale poporului său . . .* »

Vom încheia șirul citatelor prin cuvintele rostite de profesorul Manfred Mayrhofer, de la Universitatea din Viena, cu prilejul înmînării premiului Gottfried-von-Herder, în mai 1971 : « *Opera lui Stancu dobîndește semnificații ce depășesc mult granițele României și sfera literaturii române; ea nu înfățișează fenomene pitorești cu caracter de excepție, ci se ocupă de acute probleme-cheie proprii tuturor țărilor aflate azi sub incidența prefacerilor moderne.* »

Rămîn două întrebări : în ce măsură izbutesc traducerile să comunice adîncimile și florul operei lui Zaharia Stancu ? în ce măsură au găsit tălmăcitorii echivalentul limbajului și sintaxei scriitorului și acel ritm caracteristic prozei sale ?

Pe lista celor care au transpus scrierile lui Zaharia Stancu figurează pînă astăzi peste 125 de nume. Printre acei care au căutat corespondențe în limbi străine pentru versurile sale se numără Iozsef Attila și Pablo Neruda, Alain Bosquet, Guillevic și Karel Jonckheere, iar în rîndul traducătorilor romanelor și povestirilor sale găsim scriitori și traducători ca Miguel Angel Asturias, Claude Sernet, Jack Lindsay, Iurli Kojevnikov, Theun de Vries, Georg Maurer, Walter Fabius, Georgjedde și Halldör Stefánsson. Mai mult chiar, unele observații nuanțate privind stilul lui Zaharia Stancu făcute de traducători par să justifice optimismul în privința calității anumitor versiuni, rămîn însă destule temeiuri de aprehensiune în privința altora.

Dar mai presus de aceste aprehensiuni, cronicile, prefețele și studiile consacrate peste hotare scrierilor lui Zaharia Stancu atestă că interesul față de opera sa sporește neîncetat. Ele ne îndrituiesc să considerăm că proza lui este definitiv integrată patrimoniului literaturii universale și să nădăjduim că poezia sa nu va întârzia să-și afle locul cuvenit alături de ea. Opera lui Zaharia Stancu reprezintă în mod indubitabil una din contribuțiile prin care prestigiul culturii române s-a înălțat nu puțin în acest păttrar de veac, deschizînd larg porțile cunoașterii ei în lume.

BACOVIA

în limba germană

Trebuie să spunem de la început că teama de a nu fi puși, fără să vrem, în fața unui eșec, ne-a făcut să deschidem cu oarecare strângere de inimă și îndoială, recentul florilegiu apărut în colecția « Cele mai frumoase poezii » a editurii « Albatros », sub titlul « G. Bacovia, ediție bilingvă ». Aceasta fiindcă, în primul rând, chiar coperta înmănunchiază două nume de prestigiu, atât pentru literatura română cât și pentru literatura de limbă germană din țara noastră: acela al poetului băcăuan și al unuia dintre laureații Uniunii Scriitorilor pe anul 1970, pentru munca de transpunere în limba germană a unei părți din proza atât de fascinantă a lui V. Voiculescu. Este vorba de Wolf Aichelburg.

În al doilea rând, fiindcă poeziile lui Bacovia — acele obsedante ritmuri, ca niște lovituri de ciocan, cu ecouri prelungi și torturante, decantate dintr-o zonă-limită a existenței și turnate într-o imagistică aparent monotonă pînă la exasperare — au ispitit condeii unor traducători. Ar fi de amintit aici merituasele încercări ale tînărului scriitor austriac Max Demeter Peyfuss care, în afară de cele 8 traduceri din Bacovia, publicate exact în urmă cu patru ani în revista noastră, a ostentat în continuare în truda de a face cunoscută literatura românească în Austria și Germania Federală, publicîndu-și roadele osîrdiei în reviste de prestigiu sau în paginile literare ale cotidienele.

Dar a fost deajuns să parcurgem *Amurgul violet* sau *Lacustra*, *Gri* sau *Melanolia* și apoi întregul ciclu *Plumb* pentru ca, pe măsură ce lectura, tot mai captivantă, avansa spre sfîrșitul volumului, să ne dăm seama că — în sfîrșit — Bacovia și-a deschis, prin Wolf Aichelburg, o poartă spre universalitate. Tra-

valiul lui Aichelburg este cu atât mai meritoriu, cu cât printr-o traducere autonomă — și asupra acestui lucru sîntem avertizați prin mențiunea de pe copertă: *Nachdichtung*, deci *versiune*, deci *autonomie* — a rămas totuși atât de fidel structurii artistice a originalului, spiritului bacovian, încît nu o dată, citind doar textul german și făcînd efortul de a uita originalul, am avut sentimentul că sîntem pe tărîmul autentic și în spiritul limbii în care de la Goethe încoace, ca să luăm drept reper major doar pe creatorul lui *Faust*, s-au scris atîtea capodopere.

Ar fi o întreprindere dificilă și de neputuit ca în puținele pagini care ne stau la dispoziție, să încercăm să pătrundem în laboratorul cu multiplele lui retorte — ușor de descifrat — în care Wolf Aichelburg a retopit opera bacoviană pentru a ne oferi 65 de poeme — cele mai semnificative — în limba germană. Bănuim că în lungile meditații asupra versului bacovian, Wolf Aichelburg a simțit unele adevăruri ca fiind ale sale proprii din eseu — poate puțin cam romantic, dar integral preluat de structuraliștii de ultimă oră — « *Lob der Vokale* » al lui Ernst Jünger, după cum opera cehului Jiří Levi « *Traducerea literară* » apărută în urmă cu zece ani, i-a oferit multe certitudini în probabilele sale ezitări. Că vocalele în gruparea și frecvența lor în cuvinte, și mai ales în versuri, contribuie la amplificarea muzicalității a fost cunoscut, sau mai bine zis, intuit de poeți cu mult mai înainte ca teoreticienii să-l fi statuat. Eminescu în *Somnoroase păsărele* — se știe — a dat fiecărei strofe o muzicalitate în plus și o nouă tonalitate sentimentului exprimat, utilizînd cuvinte în care predomină cînd una, cînd alta din cele cinci vocale. Bacovia nu a fost nici el mai puțin inspirat cînd a recurs la cuvinte în care vocalele potențează tensiunea sentimentului torturant care-i străbate opera. Unul din succesele înregistrate de Wolf Aichelburg în transpunerile sale constă tocmai în intuierea acestui fenomen. Așa de pildă în *Plumb* vocalele *i* și *u* sînt predominante, iar prin frecvența și accentuarea lor potențează sentimentul de singurătate, de rupere de lume. Aichelburg în a sa versiune germană întrece originalul, folosind cu frecvență obsedantă vocala *i* (în expresia care ni se pare deosebit de reușită « *schlafen blind* » sau în acel unic vers: « *... schlief meine Liebe. Blei. Ich rief* » care redă aproape întreg conținutul emotiv a două versuri originale: « *Dormea întors amorul meu de plumb / Pe flori de plumb și-am început să-l strig* ». Sau, un alt exemplu din *Lacustră*: prezența vocalei *a* la începutul și sfîrșitul versului: « *In spate mă izbește un val* », întărește parcă senzația loviturii, a izbiturii). Că autorul versiunii germane a intuit acest lucru îl demonstrează versul în care predomină *e*, *i*, *a*, foarte accentuate, și care fac să simțim cu mai multă acuitate senzația de lovire: « *und Well auf Welle klatscht mir ins Gesicht* ». Ne oprim aici cu exemplificările, deși s-ar putea extrage din abundență și altele din transpunerile lui Aichelburg.

Ceea ce am dori să mai subliniem cu acest prilej este faptul că, dacă teoretic disputa traducere fidelă — traducere autonomă a fost tranșant rezolvată — un grup de eseuri publicat de Ștefan Aug. Doinaș a demonstrat până la evidență acest lucru — Wolf Aichelburg a exemplificat practic aserțiunile teoretice. Cititorul neavizat sau închistat în anumite canoane învechite, rămîne contrariat, poate, comparînd — *formal* — *Seara tristă* cu echivalentul său german *Trauriger Abend*, în care, păstrîndu-se doar schema rimelor, ne întîlnim cu alt ritm, ba chiar însuși « barbarul » bacovian, ca atribut al cîntecului femeii, devine la Aichelburg « *sehr gewöhnlich* » (*Sehr gewöhnlich sang das Weib*). Evident, libertatea pe care și-a luat-o traducătorul e plină de îndrăzneală, dar binevenită, fiindcă, chiar dacă atributul « capătă o nuanță ușor morală », cum spune Ștefan Aug. Doinaș, atenuarea este contracarată de acel « . . . *ringsum Lärm, und Qualm, Gezänke* », care în original este mai pal și puțin « barbar » prin acel « așa »: *Și-n jur era așa răscoală*.

S-ar mai putea insista, cu fructuoase rezultate, asupra schemei rimelor pe care Aichelburg a păstrat-o sau a alterat-o, în spirit bacovian însă. Trimitem pe cititor tot la *Lacustră* spre a se convinge singur că, oricîtă libertate își ia traducătorul, muzicalitatea creată prin rime nu se alternează în nici un fel, chiar dacă schema originalului nu mai este respectată. De altfel, o altă transpunere, *Gri*, care respectă schema rimelor, demonstrează, așa cum a demonstrat pe numeroase transpuneri și Jiří Levi, că, în fond, respectarea sau nerespectarea rimei din original nu prezintă nici o importanță, cînd universul sufletesc al originalului trece în toată plenitudinea lui în traducere.

Și fiindcă, la începutul acestor rînduri, am amintit de traduceri — de astă dată fidele — ale lui Max Demeter Peyfuss, credem că nu este neinstructiv să comparăm cel puțin o singură poezie, *Amurg violet*, în cele două variante ale sale. Să ne oprim la versurile 2 și 3 din strofa întîia :

Doi plopî, în fund, apar în siluete

— *Apostoli în odăjdii violete* —

« În fund » are un înțeles mult mai adînc decît « im Hintergrund » — limitat și tehnicist — din versiunea Peyfuss, iar metafora « apostoli în odăjdii violete » pentru « plopî » sugerează în bună manieră expresionistă o ușoară fulgurație de vis, ca-n versiunea lui Aichelburg: « *Apostel langgewandet, veilchenfarbner Traum* », după cum pentru versurile :

Pe drum e-o lume leneșă, cochetă;

Mulțimea toată pare violetă

acceptăm, de dragul imaginilor pe care ni le trezesc, versiunea extrem de sugestivă, autonomă, *abătută*, dacă voiți, a lui Aichelburg, chiar dacă și ritmul este altul :

*Lustwandelnde, geniesserisch, kokett;
Die Strasse regt sich seltsam violett,*

în locul fidelei versiuni

*Passanten tr g und kokett;
Die ganze Menge scheint violett.*

Am citat aceste exemple nu pentru a c nt ri valoarea uneia sau alteia din traduceri, nici pentru a pleda în favoarea traducerii autonome sau fidele, c t mai ales pentru a oferi cititorilor c teva mostre din care să reiasă că universul bacovian va putea fi cunoscut de acum înainte  i de acei cititori care nu st p nesc limba română,  i că acest univers a găsit în versiunea lui Aichelburg un valoros t lm citor.

Nu este mai puțin adevărat că transpun nd în limba germană poezia poetului cu cel mai acut sentiment al sf r sitului lumii, din c  i cunoa te literatura noastră, lui Wolf Aichelburg i-a venit în ajutor  nsu i Bacovia, cu limbajul său deloc încifrat, lipsit de t lcuri ascunse, cu fraze fluente prin intermediul cărora ideile circulă fără obstacole dintr-un vers în altul, fraze de toate zilele, de multe ori « naive », adică întocmai ca la expresioni tii germani din prima generație, cum ar fi Jakob von Hoddis sau Alfred Lichtenstein, la care « soarele e plin de funingine », « nopțile sonore » sînt « foarte limpezi », dar cu at t mai inumane, « v ntul e  ip t bolnav », femeile  i fetele plec nd la lucru în zori sînt « s lb ticate încă de noapte », lumea întreagă-i « capcană pentru șoareci »; a a cum la Bacovia « toamna sc r  ie din crengi ostenite », amorul e totdeauna « defunct », noaptea este « sinistră », în parcuri apar « fantome », amărăciunea e « seculară », niciodată « c mpia nu r de », fetele  namorate sînt « palide » iar cele angelice c nt  la « clavier » muzică funerară, ora ul tentacular e văzut ca un conglomerat de c rciumi, cazărmi, cafenele sordide, pline de « satanice ecouri », chiar liceul v rstei entuziasmelor e « cimitir al tinere ii », pretutinden  doar acorduri de « dies irae ».

Sîntem deci în lumea stărilor de spirit tipic expresioniste, în lumina cărora Wolf Aichelburg a făcut, după părerea noastră, selec ia din opera bacoviană, fără să ignore nici poeziile în care predomină culorile cu virtuțile lor muzicale, dar pun nd mai puțin accent pe latura simbolistă a poeziei bacoviene, fiindcă, în fond, Bacovia este cel mai original expresionist, unul dintre acei « prozaici » c nt re i ai cotidianului, într-o lume trepidantă, b ntuit  de toate fantomele r scrucii de veac, în care dureri cu dimensiuni inimaginabile, un nou « Weltschmerz » mistuie existen a individului, străfulgerat pînă în ad ncul sufletului de iminen a unei catastrofe cosmice, o lume în care verbul poetului este « un glas abia bolborosit al acestei dureri », cum spune în subtila interpretare a poeziei lui Bacovia semnatarul prefe ei volumului,  tefan Aug. Doina .

UN PORTRET AL ROMÂNIEI ÎN ZIARUL «THE TIMES»

«Cu piinea prieteniei și cu sarea înțelepciunii» — astfel întâmpină România pe cei dornici s-o cunoască îndeaproape. Cu aceste cuvinte încheie un cotidian britanic de mare tiraj suplimentul său ilustrat de opt pagini cuprinzând un bogat grupaj de texte închinat țării noastre, în ajun de 30 decembrie 1972.

The Times, cum bine se știe, e unul din cele mai vechi și serioase jurnale din Europa, avînd în spatele lui o tradiție și o experiență publicistică de aproape două secole (sub numele de *Daily Universal Register*, gazeta vedea întâia oară lumina tiparului la 1 ianuarie 1785, trei ani mai tîrziu căpătînd numele pe care-l poartă pînă astăzi, *The Times*: «Timpul»)... Un semn al timpului, fără îndoială, fixarea obiectivului acestui ziar de prestigiu asupra evoluției și înfățișărilor culturii și artei, a înfăptuirilor societății românești, — prezențe astăzi din ce în ce mai limpede și mai intens afirmate în ochii întregii lumi.

De o mare densitate a informației, fiecare din paginile dedicate de cotidianul englez cunoașterii României, se organizează selectiv în jurul unei idei directoare. Începînd cu deschiderea, — așezată sub nobila egidă a unui citat din Președintele Ceaușescu, a cărui fotografie, alături de harta țării, domină un prim grupaj de articole — cititorul este pus, treptat, la curent cu unele trăsături definitorii ale noii noastre experiențe sociale, cu locul și rolul hărăzite Omului în viziunea umanismului socialist românesc.

Desigur, din economie de spațiu, celui interesat nu i se oferă, în ultimă instanță, decît îmbietorul prilej al unei prime luări de contact, cu stîrnirea caracteristică a curiozității sale pentru culegerea ulterioară a altor detalii de informare. Ce va fi dedus, de pildă, observatorul atent, din trăsăturile, relativ schematic reprezentate, ale acestei hărți a României? Desigur, armonia, aproape desăvîrșită, a conturilor și hotarelor; apoi, din linia iradiată a direcției apelor, poziția ideală a fortăreței unor munți (nemarcați) dar situați undeva în inima teritoriului... Dar din limbajul laconic al cifrelor cuprinse într-un articol alăturat, unde se vorbește despre ritmurile dezvoltării?... Desigur, impetuozitatea unui ireversibil proces de afirmare ascendentă și multilaterală, prefacere în miezul căreia a fost și rămîne Omul și Omenia, sau, în alte cuvinte, demnitatea noastră de a fi și rămîne oameni de omenie.

Interesantă, în această ordine de preocupări, a fost ideea de a dezbate imediat apoi, într-un articol succint dar de o inspirată finețe (A. Marino, «Mari figuri în istoria geniului românesc»), conceptul de personalitate la poporul român, și trăsăturile distinctive în virtutea cărora figuri de talia lui Ștefan cel Mare, a lui Mihai

Viteazul sau a lui Nicolae Bălcescu, a lui Cuza, Iorga sau Titulescu, se înscriu foarte distinct într-un registru propriu și original, deosebit de tipul așa-numitului « creator de istorie » în sensul atribuit de un Carlyle sau de alți cugetători apuseni noțiunii de « erou » în istorie. Adevăratul nostru erou am fost noi înșine, — poporul.

Dar iată că în pofida cuviinței și discreției noastre tradiționale, a ceea ce am putea numi « tăcerea trîmbițelor », contribuțiile românești la activarea circuitului mondial de valori de toate ordinele, este impresionant. E ceea ce se subliniază documentat, cu pertinență și obiectivitate, într-un articol (semnat de G. Ivașcu) despre valorile românești mai vechi și mai noi în cultura universală.

Care este însă peisajul cultural al României de astăzi? Cu forța lapidară a cifrelor și statisticilor, pe o pagină întreagă se oferă generos răspuns și acestei întrebări: pentru publicul larg românesc, scrie *Times*, cultura tinde să devină astăzi tot mai mult « un mod de viață ».

E de la sine înțeles sentimentul nostru de satisfacție și mîndrie, atunci cînd — în cadrul grafic al aceleiași pagini — am regăsit aici, ca parte dintr-un întreg, o sobră dar percutantă prezentare ilustrată a revistei *Secolul 20*, însoțită de un buchet de elogi venind din partea unor personalități ca Henry Moore, George Steiner sau Pierre Emmanuel: « Pentru noi toți, limba și civilizația României reprezintă o verigă vie a legăturii cu marele trecut clasic... *Secolul 20* a fost și rămîne între noi o punte statornică », afirmă George Steiner într-un fragment de salut. Iar Pierre Emmanuel: « O dată în Istoria literelor europene... « *Secolul 20* » se află în serviciul geniului românesc în ce are mai universal »...

Pe o filă vecină, sînt trecute apoi în revistă, cu claritate și precizie, realizările și perspectivele sistemului românesc de învățămînt, modernizarea procesului educativ (Mircea Malița: « Școala — factor principal al noii civilizații românești »), în timp ce, puțin mai jos, un alt articol se ocupă pe scurt de perspectivele umaniste în cîmpul artei și literaturii. (V. Răpeanu).

În această ordine de idei, o binevenită contribuție e adusă, apoi, de un scurt dar substanțial eseu tratînd despre poezia populară, (D. Zamfirescu), realitate artistică fără de care cunoașterea spiritului și creației românești nu poate fi decît incompletă.

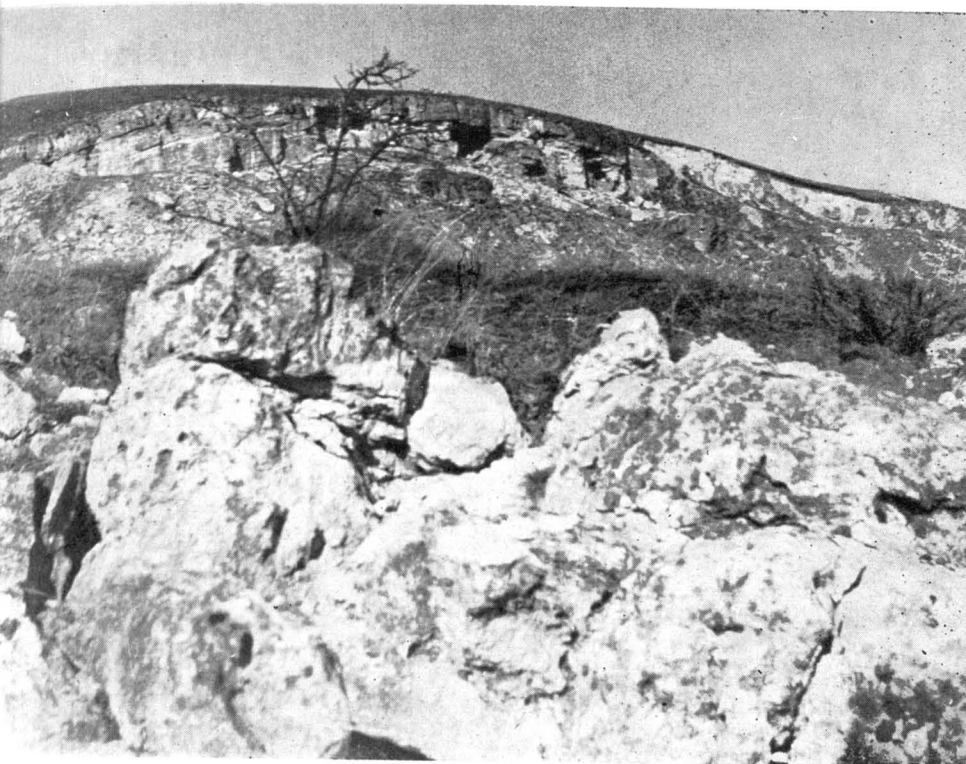
De la această trăsătură — de alcătuire lăuntrică a geniului românesc — se trece apoi, pe scara cea mai largă, la prezentarea rolului jucat de România în afara hotarelor, ca factor dinamizator și interlocutor valabil în schimbul și circuitul mondial al valorilor de cultură. În economia acestui relevant tur de orizont, una din paginile cu arhitectura cea mai izbutită e fără îndoială cea care întrunește, în continuare, în jurul unei vibrante proze de Geo Bogza — frumoase traduceri, mai vechi și mai noi, din poeziile lui Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu și Marin Sorescu.

O ultimă și alertă incursiune de sinteză în istoria pământului, a oamenilor și a spiritului lor (semnată Iulian Antonescu și Vasile Drăguț), vine, la sfârșit, să încheie prezentarea găzduită festiv de ziarul *Times* în coloanele sale în ajunul sărbătorii de jubileu a Republicii.

Creionat prin deliniera citorva repere esențiale, acest portret schițat al României ca prezență în plin progres, are deci pentru ce să ne bucure.

Ilustrat cu eleganță, prin reproduceri fotografice sugerînd durata și calitățile prezenței noastre de făuritori de lucruri frumoase în acest colț de Europă, suplimentul ziarului *Times* înfățișează totodată cititorilor săi și un sugestiv punctaj de rapeluri grafice, mergînd de la *Șarpele* fantastic tomitan, la *Omul* lui Nicodim, trecînd prin arta populară maramureșană, fără să fie omisă evocarea noului în arhitectura ultimilor ani, sau sculptura lui Brâncuși și Anghel.

Astfel, privind lucrurile în ansamblu, confirmarea și omagiu aduse de *Times* înțelepciunii și cuvinței spiritului românesc sînt pentru noi, din toate punctele de vedere, un prilej de bucurie: aplecîndu-se asupra reflexelor din oglinda astfel oferită unul public străin foarte larg, inteligența orișicui poate pricepe mai bine că, în concertul popoarelor, de la locul hărăzit lui de istorie, poporul de aici își înțelege bine și răspicat rostul pe acest pămînt și chemarea pe lume: o chemare spre lumină, dreptate și frumusețe; în multe feluri, vechi și noi, — o vocație de afirmare și păstrare a omeniei.

BĂDENI Vedere spre carierele de piatră

M Ă G U R A

T R A D I Ţ I E Ş I A R T Ă

Tradiția românească a pietrei cioplite

Se știe prea puțin că în tradiția culturii și artei populare românești, piatra constituie o prezență aproape tot atât de semnificativă ca și cea a lemnului. Dacă n-ar fi decît să recunoaștem pe una, piatra, ca mărturie a unei lumi și a unei viziuni de artă meridionale, iar pe celălalt, lemnul, ca pe o expresie a lumii și civilizației nordice. Este drept că tradițiile străvechi pe pămîntul românesc ale pietrei cioplite au dăinuit cu intermitență, epoci de înflorire și de afirmare alternînd cu unele de pîlpîire firavă, dar nu s-au stins niciodată. Ele au înflorit în epoci atât de îndepărtate ca cele din care ne vin enigmaticii menhiri neolitici, pe care sînt cioplite stîngaci imagini rudimentare ale omului, menhiri găsiți în Dobrogea și în Hunedoara. O vreme aceste tradiții, judecînd după urmele arheologice, au pălit ca să renască apoi cu strălucire în lumea pontică greco-romană și în cea carpatică daco-romană. Dintr-una ne-au rămas, pe țărmul mării și pe pămînturile dintre Dunăre și Marea Neagră, opere cioplite cu măiestrie și grație, din cealaltă, strînsă între munți, în inima Daciei, am moștenit, una lîngă alta, ruinele albe ale Ulipiei Traiane și cele, tăcute și grandioase în cenușiul lor albăstrui, ale Grădiștei Muncelului. Firul tradiției a fost apoi timp de cîteva sute de ani tors mai subțire, renăscînd viguros în arta medievală timpurie românească și ajungînd, încet, încet la splendida înflorire din vremea lui Brîncoveanu ca să nu se mai stingă pînă azi. În tot acest îndelung răstimp, măsurabil cu mileniile, arta cioplitului pietrii a ființat neînterupt în așezările românești de la Carpați, Dunăre și Mare, după cum nu s-a stins nici o dată nici în așezările aromânilor și vlahilor din Balcani, răsîrîndi de istorie din Tesalia și Pind pînă în Muntenegru și Istria, numai astfel putînd să ne explicăm existența, azi, a unui puternic filon tradițional românesc în folosirea pietrii. Prea puțini dintre noi știm să, de pildă, în vastul domeniu al arhitecturii populare, în care ne-am obișnuit să căutăm, cu îndreptățire de altfel, capodoperele construcțiilor de lemn, există mai mult de zece zone etnografice în care casele se fac din piatră. În cîteva din aceste zone, lucru aproape necunoscut, pînă și acoperișul este făcut tot din plăci de piatră subțiri, însăși structura șarpantei fiind alta (acoperiș de mică înălțime), aparența generală a caselor adu-

cînd surprinzător cu cea a construcțiilor țărănești vechi din anumite zone din cîmpia Padului și din Toscana. Apoi, în tot atît de marele domeniu al diferitelor « unelte » și instalații tehnice, piatra a fost și este folosită mult în lumea țărănească românească, discurile rîșnițelor și pietrelor de moară, clopotele țăsturilor hunedorene de piatră, continuînd pe cele romane găsite în orașele ruinate ale Dobrogei antice ca și în ruinele impresionante ale Pompeiului. Și să nu uităm că arta cioplierii acestor discuri, uneori uriașe, a fost folosită și pentru construirea unor mese, identice ca structură cu cea devenită celebră de la Tg. Jiu, și care se regăsesc aidoma și în Muntenia, și în Maramureș și în Moldova centrală. Firește, s-ar putea spune, intenționalitatea artistică și încărcătura emoțională sînt altele în cei doi termeni ai comparației noastre. Aceasta este însă adevărat și pentru alte opere din domeniile paralele ale artei profesionale, ca să nu-i spunem « culte », și ale artei populare. « Coloana fără sfîrșit », ca să rămînem la Brîncuși, are aceeași structură formală ca stîlpul și crucile lucrate în multe locuri ale României, dar înțelesul ei este modificat, dacă nu altul. Este adevărat că și în domeniul formelor populare ale sculpturii au existat sensuri inițiale, dacă nu l-am aminti decît pe cel al crucii, care cu vremea și de prea multă întrebuintare, s-a tocit pînă la totală ștergere, iar noi, cei de azi, în fața imaginilor săpate pe monumentele funerare sau votive ale trecutului nostru țărănesc și medieval nu mai sîntem impresionați sau emoționați de înțelesul lor, ce va fi fost cîndva puternic și tulburător, și căutăm mai ales doar plăcerea estetică în diferitele ei trepte de profunditate. De aceea s-a ajuns la situația, ce poate părea ciudată, ca un același obiect, masa de piatră, să ni se pară odată, în cazul celei de la Tg. Jiu, încărcată de înțelesuri subtile exprimate în limbaj artistic, iar altă dată, în cazul ciclopicelor mese ale pomenilor maramureșene, să nu resimțim decît grandioarea monumentală și să nu mai vibrăm la tot ce însemnau aceste mese în viziunea plină de reprezentări și de simboluri ale unei alte concepții despre lume și viață, din care concepție, oricît de paradoxal ar părea, chiar Brîncuși a extras sensuri pe care le-a încorporat în « masa » lui. Să nu uităm însă că și unele și altele, ca orice obiect de artă, exprimă într-un mod specific o realitate de gîndire și simțire. Depinde de noi să știm a ne cufunda în aceste realități, cu atît mai greu de atins cu cît sînt din ce în ce mai mult ale trecutului.

Vorbînd despre tradiția pietrei cioplite în țara noastră să observăm că tot așa de puțin se știe că meștegurile Buzăului dețin, în această privință, un loc eminent în geografia artei noastre populare. Nu este vorba numai de abundența pietrei bună de construcție sau de cioplit, ci și de o înțelegere aparte a oamenilor acestor locuri, pentru însușirile de frumusețe conținute fie în grăunțele sau în vinele rocilor, fie în surprinzătoarele volume ale concrețiunilor geologice pe care locuitorii satelor de pe apa Sărătelului, de pildă, le string, le văruesc și le pun la porțile caselor ca pe niște ciudate opere de sculptură « culeasă din natură ». Tradiția artei pietrarilor buzoieni mi se pare a fi străveche dacă ne gîndim că în aceste ținuturi se află unele din cele mai interesante monumente rupestre din țara noastră, amintînd aici doar Alunișul. În zidăria multor așezăminte medievale, piatra este îngemănată cu roșul cărămizilor, formînd, ca la cetatea minăstirească Bradu, o admirabilă textură constructivă. Iar un portal ca cel de la biserica minăstirii Berca reprezintă un singular exemplar de artă în care piatra, lemnul și fierul încuietorilor sînt reunite cu o supremă înțelegere a virtuților fiecărui material în parte și a decorului adecvat.

Adevărata dimensiune a locului pietrei în viața și arta acestor meșteguri este dată însă de colosala desfășurare de piatră cioplită de pe dealul Istria. Uriașă barieră de piatră ce mărginește ca o faleză stîncoasă întinderea adîncă a Bărăga-

nului de sub ea, pornind de la poalele dealului și oprindu-se după zeci și zeci de kilometri, tocmai în bălțile aburinde ale Dunării, își arată pe fața dinspre soare așezările risipite pe versanții prelungi, fiecare din aceste sate albe de podgoreni avînd cîte o aglomerare de monumente cioplite în piatră în grandioasele cimitire. Crucile înalte din aceste incinte ale tăcerii, de la răscruci, de la biserici, din poarta fostelor hanuri și de la mori, din vii, de la fîntîni, se înalță ca niște menhiri ai locului, încărcați cu o ciudată frumusețe, frustă la prima vedere, rafinată și turburătoare la o mai atentă privire. Și nu este vorba numai de cruci, ci și de gigantice jghiaburi și ghizduri crestate de fîntîni, de stîlpi înalți de poartă, de mese ce prefigurează pe cea celebră de la Tg. Jiu, de bănci și scaune, de laturi de poduri, care toate se înscriu într-o originală civilizație a pietrii.

Înălțimea Istriței, ridicîndu-se enigmatică în zarea de miazănoapte a Bărăganului, a fost în ultimele două sute de ani un grandios atelier ai cărui meșteri-cioplitori artiști au creat opere ce s-au răspîdit în toate așezările Bărăganului, ca în acel prea frumos cimitir de la Broșteni de lîngă curtea întărită a faimosului bogătaș Zappa, și pînă în Bucureștii unde și azi pot fi întîlniți pietrarii buzoieni veniți de Moși lucrînd pe loc cu îndeminare la comanda clienților. Monumentele lucrate la Bădeni, Dara, Greceanca, Pietroasele, ca și cele de la Ciuta și Măgura, au călătorit cu căruțele pe toate drumurile străjuite de singuraticile movile ale cîmpiei și au trecut și dincolo de Dunăre. Ele se întîlnesc și în Dobrogea unde fîntîni impozante sînt construite în același sistem de arcuri de triumf țărănești ca și uimitoarea Cruce a Manafului ridicată între viile din preajma Săhătenilor la 1846, unul din cele mai reprezentative monumente de artă rustică din țara noastră.

Cei patru stîlpi de piatră ai Crucii Manafului, susținînd arcade aproape plate și arhitrave ca la un arhaic templu grecesc, sugerează forța împlîntării în pămîntul strămoșesc a neamului de oameni ce au înălțat monumentul și par în același timp să înconjoare și să apere, într-o mută solidaritate, stîlpul central, masiv și superb, depășind în înălțime pe frații săi de margine și purtînd un fel de « căciulă » turtită, cioplită într-un bloc de piatră de cîteva zeci sau sute de kilograme, alunecată puțin într-o parte, ca un semn poate tragic, poate închizînd un ascuns umor, ambivalența aceasta putînd fi de atîtea ori recunoscută în viața de toate zilele și în expresiile artistice ale spiritului românesc.

Toate aceste monumente de piatră cioplită par a fi fost înfipite în pămînt pentru a încerca să fixeze mobilitatea cunoscută a solurilor mereu alunecătoare din această parte a țării și să redea totodată stabilitate veșnic schimbătoarei istorii politice și militare a Buzăului, ținut de margine și de răscruci, cu sate de moșneni plăieși și grăniceri ce-și zic « boieri de Buzău » iar copiilor lor le spun « coconi » la fel ca în celălalt ținut, Maramureșul. Multele ctitorii surpate din ținutul Buzăului ce cuprinde și acel dispărut județ al Săcuienilor, mărturisesc tocmai instabilitatea politică ce a dus la întorsătura istorică din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, cînd boierimea din nord- estul Munteniei pierde pasul în favoarea celei din apusul Țării Românești. Au rămas mărturie operele de piatră cioplită înfruntînd cataclismele geologice și vicisitudinile istoriei.

Continuitatea cu această imensă strădanie de a rămîne neclintîți mi se pare a fi semnificația majoră a ceea ce se cheamă « tabăra de sculptură Măgura ». Din valea Nișcovului, prinsă între masivul Istriței și valea Buzăului cu carierele de la Ciuta și Măgura, urcă spre munte și se afundă în codru un drum singuratic ce se oprește în poarta vechii așezări a Ciolanului. Dincolo de căsuțele și turlele ieșind

Pag. 2
VÎRFUL ISTRIȚA
Crucea Frumoasă

Pag. 5
GRECEANCA
Monument funerar: fața apuseană

Pag. 7
Detaliu: Crucea Manafului.

Pag. 8--9
Crucea Manafului

Pag. 10
VÎRFUL ISTRIȚA: Ghizd de fântină

Pag. 13
GRECEANCA: Monument funerar

Pag. 21
BREAZA DE SUS
Uluc de fântină

[illegible]

Reper e m e d i e v a l e

În mod obișnuit, atunci cînd se vorbește despre locurile de interes artistic de pe harta țării, gîndurile fug fie spre nordul Moldovei — cu ale sale comori de pictură murală — fie spre nordul Olteniei, fie spre Maramureșul legendelor cioplite în lemn, fie spre munții Apuseni, eventual spre ținuturile hunedorene. Cu greu s-ar putea găsi cineva care să cuteze să așeze în rîndul citatelor regiuni acel teritoriu care, administrativ vorbind, este cunoscut sub numele de județul Buzău. Or, realitatea este tocmai aceasta: Buzăul merită cu prisosință să fie considerat printre cele mai interesante zone de civilizație și cultură românească, printre cele mai atrăgătoare și mai pline de surprize și frumuseți naturale, întîmpinîndu-l pe vizitator cu o nebănuît de valoroasă zestre de mărturii ale unui trecut istoric cu deosebire frămîntat.

Așezat la locul de frîngere a arcului carpatic, în chiar mijlocul țării, Buzăul s-a aflat întotdeauna la întîlnirea celor trei țări românești, Muntenia, Transilvania și Moldova, de aici decurgînd o remarcabilă bogăție și varietate etnografică, de aici decurgînd o particulară putere de absorbție și de sinteză concretizată cu generozitate pe planul creației artistice.

Considerat prin prisma tradițiilor sale artistice, în funcție de principală sa contribuție la fondul de veche artă românească, și în funcție de meșteșugurile populare specifice, Buzăul se conturează nu numai ca o foarte rodnică vatră a creației, dar și ca o gazdă legitimă a principalei tabere de sculptură din țară: tabăra de la Măgura.

Menționat în hrisoavele domnești încă din secolul al XV-lea, ținutul Buzăului a cunoscut o viguroasă afirmare pe plan economic și politic în cursul secolului al XVI-lea, cînd boierimea locală ajunge să ocupe un loc eminent în viața Țării Românești, disputîndu-și întîietatea cu puternica familie a Craioveștilor. Însîngerat de luptele dintre boierimea olteană și cea buzoiană, secolul al XVI-lea cuprinde numeroase pagini de dramă shakesperiană, cu personaje care au intrat și meritau să intre în legendă, cu victorii schimbătoare, cu mantii sfîșiate, cu capete rostogolite pe reci lespezi de biserici. Dar, ceea ce este mai important, în pofida vremurilor nestatornice, în pofida alunecărilor de teren și a cutremurelor care au amenințat veșnic această parte de țară, în pofida deselor incursiuni turcești — raiaua Brăilei era în

imediată vecinătate — pe plaiurile Buzăului s-au construit în această perioadă numeroase monumente, au fost realizate numeroase opere de artă care, toate laolaltă vin să vorbească despre rîvna într-un frumos a meșterilor locali.

Primul personaj buzoian care accede la tronul țării, consemnînd astfel o victorie de trecătoare strălucire a boierilor buzoieni, a fost Vintilă Vodă (1532—1535). În fapt, Vintilă era originar din Slatina, dar el se identifică cu interesele Buzăului și odată cu el începe o perioadă de înaltă efervescență artistică în această parte de țară. Ctitor al minăstirii Menedicului, pe valea riului Slănic, pe un frumos platou de munte cu largă vedere asupra împrejurimilor, Vintilă Vodă a continuat politica de patronat a republicii monastice de la Athos, înzestrînd mănăstirea Kutlumuș cu prețioase odore, între altele o splendidă draperie brodată, piesă de rezistență a artei decorative românești din secolul al XVI-lea. Tot de la el datează și o cruce ferecată, mărturie elocventă a celui moment de multilaterală dezvoltare artistică.

În deceniile care au urmat, plaiurile buzoiene s-au acoperit cu o bogată mantie de monumente, mantie a cărei strălucire de odinioară a fost sfîșiată de luptele fratricide, de incursiunile otomane, dar mai ales de alunecările de teren, în cele mai multe locuri doar ruine triste fiind tot ceea ce a rămas din edificii altădată mărețe. Fără să epuizeze lista monumentelor ridicate în secolul al XVI-lea, o incursiune în documentele de epocă face posibilă evocarea minăstirilor Cislău, Tisău, Runcu, Nucu, Lapoș, Ion Damaschin, Aninoasa, Aluniș, Banu, Cîrnu, unele așezări păstrîndu-se pînă azi, altele avînd de suferit transformări sau distrugeri totale. Însușind întreaga suită de ctitorii înălțate de-a lungul timpului pe meleagurile buzoiene, se ajunge la o concluzie cu adevărat surprinzătoare: dacă nu ar fi intervenit atîtea distrugeri și pustiiri, Buzăul s-ar putea mîndri cu cea mai densă salbă de monumente din țară.

Înainte de a păși în cel de al XVII-lea veac, Buzăul este ilustrat prin figura de legendă a doamnei Neaga, unul dintre cele mai reprezentative personaje feminine din istoria noastră. Prestigiul ei a fost atît de mare, încît azi amintirea îi este pretutindeni prezentă, de numele său fiind legate mai toate ruinele risipite prin plaiuri.

Intensa activitate constructivă desfășurată în ținutul Buzăului se concretizează nu numai prin monumentele ce se înalță pretutindeni ci și prin constituirea unor puternice centre de pietrari, apariția acestora fiind favorizată și de existența mai multor masivi cu piatră bună de lucru. Încă din această vreme faima pietrarilor buzoieni ajunge pînă departe, numărul mare de meșteri locali făcînd posibilă răspîndirea meșteșugului în mai toate satele din preajma carierelor. Ca nicăieri în restul țării, exceptînd, poate, unele sate din regiunea Bistriței și a Dejului, pietrăritul devine o îndeletnicire caracteristică pentru așezările buzoiene de pe dealul Istriței sau de pe Măgura, de sub dăltile anomime ivindu-se nenumărate frumuseți care conferă peisajului local o expresie de neconfundat.

Continuator firesc al strădaniilor ctitoricești anterioare, secolul al XVII-lea înzestrează ținutul Buzăului cu noi monumente care surprind pe vizitatorul de azi prin frumusețe și originalitate dar și prin mustrătoarea întrebare: « cum de au fost uitate pînă acum? » Cetatea mînăstirească de la Bradu, cu ale sale ziduri din piatră și cărămidă, este, cu certitudine, una dintre cele mai impresionante construcții de acest gen din întreaga țară; mînăstirile Ciolanu și Barbu (care poartă numele fondatorului ei, căpitanul de margine Barbu) au cunoscut noblețea zidurilor aspre cu molcomul desfăt al poienilor rotate atît de caracteristice Buzăului, dar monumentul care polarizează parcă talentele cele mai de preț este mînăstirea Berca. Înălțată către sfîrșitul veacului prin grija marelui stolnic Mihalcea Cîndescu, mînăstirea Berca — a cărei înfățișare actuală, maculată de neîngrijirea îndelungă, ar putea

înșela o privire grăbită — păstrează, la intrarea în biserică, un admirabil portal care, împreună cu ușa și coloanele interioare, totul datînd din 1694, constituie una dintre cele mai strălucite realizări ale sculpturei de epocă brîncovenească. Înainte ca vestitele ctitorii cu decorații sculptate ale marelui spătar Mihail Cantacuzino să fi apărut pe harta țării, la Berca se încheia prima mare demonstrație de sculptură brîncovenească, un adevărat atestat de maturitate al ciopliților buzoieni care, de aici încolo, sînt mereu mai activi asigurînd cu lucrările lor nu numai partea de podoabă a monumentelor, dar și însemnele de durată ale peisajului, stîlpi de hotar, fîntîni, troițe.

Curînd după Berca, se constrînește la Rîmnicul Sărat biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie a marelui stolnic Mihail, edificiu cu forme arhitectonice pure și cu o fastuoasă decorație sculptată a cărei frumusețe a contribuit nu puțin la expansiunea stilului brîncovenesc spre Moldova vecină.

Este acum momentul cînd, sub autoritatea artei brîncovenești, meșteșugul ciopliților buzoieni se îmbogățește și se diversifică, statornicindu-și propria personalitate, așa cum poate fi și azi cu ușurință recunoscută în nenumăratele pietre care populează un vast teritoriu, între Carpați și Dunăre. Însușind mii și mii de lucrări, activitatea meșterilor ciopliitori pare să fi atins treptele cele mai înalte ale desăvîrșirii sale în monumentala și strania alcătuire a crucii Manafului, în decorația sculptată a « Crucii cu pui » sau în reliefurile « Frumoasei ».

Considerînd această imensă și încă prea puțin cunoscută avuție artistică a Buzăului, județ cu veche și bogată tradiție artistică dar și cu cea mai prețioasă zestre de monumente sculptate — medievale sau populare — apariția taberei de sculptură Măgura mi se pare pe deplin firească și necesară. Tabără de la Măgura, admirabilă realizare a sculpturii românești contemporane este nu doar o fericită încununare a unei nobile și inspirate inițiative, este, în același timp un act de dreptate pentru o redescoperită vatră de cultură și artă, pentru acest Buzău păstrător vrednic de nobile tradiții pe care vremurile nefericite le-au acoperit cu uitare.

Date pentru o tipologie a arhitecturii populare din Buzău

Necesitatea unei tipologii a arhitecturii populare care să ușureze înțelegerea, punerea în valoare a notelor specifice fiecărui regiuni, să dezvăluie armonii arhitecturale specifice fiecărei văi, ritmuri, sens al volumetriei, al valorii decorației și culorii, a materialului și a așezării în peisaj, e evidentă. Dar toate acestea nu pot fi relevate de o tipologie a spațiului interior, a planului cu o cameră, sală și cameră, sală și două camere sau dublul ei, sală și patru camere, pentru că această organizare a spațiului interior n-a variat substanțial la români, fiind uniformă pe toată țara, cu excepția caselor patrate. Probleme de plastică interioară au fost concentrate în special la găsirea unor proporții de mare echilibru.

Noi n-am avut pasiunea rafinării organizării spațiului interior și n-am ajuns niciodată la rafinamentele spațiale bizantine transmise populației balcanice, nici chiar în secolul XIX, după intervenția masivă a neoclasicului în țară. Evident, spațiul interior trebuia aranjat cu gust, dar erau rare intervențiile arhitecturale și stucatura strălucitei școli românești aproape a dispărut: totul era lăsat pe seama mobilierului, a covoarelor, a țesăturilor; soba era singurul element arhitectural nelipsit.

Dar mai cu seamă tipologia arhitecturii populare trebuie să urmărească în principal să pună în evidență puterea expresiei arhitecturale mijlocită de valorile plastice descrise mai sus, ideea regională de arhitectură, sentimentul spațiului, al raportului cu natura, cu oamenii, cu stăpânirea, cu dușmanii. Și pentru că aceasta nu s-a făcut, simpla descriere, casă cu pridvor, cu sau fără foișor, cu sau fără două nivele, cu scară exterioară vizibilă sau ascunsă, nu a dus la înțelegerea valorilor arhitecturale autentice românești de la Mincu pînă azi, nu s-au putut actualiza valorile

arhitecturale tradiționale, și mai ales n-a putut fi înțeleasă arhitectura urbană cu pridvor închis.

Fără o tipologie a valorilor plastice ale arhitecturii populare românești vom continua să fim în afara înțelegerii arhitecturii tradiționale, să credem că nu avem arhitectură decât în castelele și orașele din Transilvania, în timp ce adevărate valori arhitecturale universale ale artei populare din Muntenia și Moldova, din Transilvania și Oltenia au fost ignorate.

Expeditiv și nejustificat s-a clasat toată arhitectura populară românească pito-rească; de aici toată neînțelegerea acestei arhitecturi căreia nu i s-au putut găsi căile de cercetare exactă.

Mijloacele clasice de cercetare a arhitecturii au fost întotdeauna încadrarea arhitecturilor în rețete geometrice diverse și a reducerii proporțiilor la numărul de aur, dar n-a fost luată în considerare valoarea acordată sistemului gravitațional, masivității sau, dimpotrivă, intrării construcției în zona aerianului, a umbrei sau penumbrei cuasitotale, cum n-a fost luată în considerare valoarea acordată materia-lului în sine, culorii, căldurii, elasticității sau rigidității lui, vibrației lui grosiere sau fine, fibrelor sau granulelor lui și mai ales valorii plastice a fiecărui element în sine, a fiecărui subansamblu, a discursului sec sau desfășurat ca o simfonie pe care fiecare casă de arhitectură populară autentică o prilejuiește în Buzău și în res-tul țării.

Notele grave ale arhitecturii sînt date de umbră și nu de lumină, de goluri, nu de plinuri și gravitatea e aceea care face monumentalitatea clădirii. Volumul în unitatea lui și aceste note grave dau monumentalitate arhitecturii noastre populare, în sens valoric nu dimensional. Întreruperea lui de către foișor, el însuși monumental, suprapunerea aceasta de două elemente monumentale nu scade valoarea arhitecturală, pentru că ele păstrează întotdeauna aceeași scară.

Volumul frământat la scări diferite al arhitecturii neoromânești a lipsit de monu-mentalitate această arhitectură care încearca să se salveze variind elementele, mate-rialele, forma și dimensiunile golurilor, intrînd astfel în pitorescul cel mai desăvîrșit.

Cu foișorul, spațiul devine modulat armonic, compoziția tinde să devină contra-punctică, un romantism se instalează în această arhitectură românească care a pornit din cel mai pur clasicism, arhitectura cu pridvor continuu. Romantic fiind, foișorul tinde deseori să devină pitoresc dacă penumbra lui nu s-ar unifica cu cea a pridvorului.

Clară și penetrantă, arhitectura cu pridvor fără foișor, plină de sentimente și idei, cu un limbaj făcut nouă astăzi inteligibil grație arhitecturii moderne, rămîne sumuum al efortului arhitectural făcut de milenii în țară.

Extensibilă, ca sensuri și valori plastice cum și în dimensiuni, arhitectura cu și fără foișor va aduce prin intrarea ei în actualitate, aportul românesc la valorile universale, atunci cînd vom fi epuizat modelele străine.

Frumusețea acestei arhitecturi ar fi fost greu de demonstrat în afara apartenen-ței ei la arhitectura autentică țărănească pe care a ridicat-o într-o arhitectură majori nu numai la oraș, ci și la țară.

M Ă G U R A

un fapt de artă

Măgura este un fapt de artă care s-a impus de la sine. Dincolo de entuziasmul firesc pe care l-a putut stârni în sînul artiștilor o asemenea experiență — născută cu simplitatea fecundă a deciziilor hotărîtoare, cu adevărat importante pentru cursul artei — valoarea obiectivă a acestei realizări s-ar putea măsura, pentru început, și prin referință la ceea ce a fost făcut, în această privință, prin alte părți. Am avut prilejul să văd cîteva din înfăptuirile importante pe care experiența ultimilor ani le-a înscris în Occident, chiar și dincolo de Ocean, pînă în Canada — la Quebec mai ales — unde se ține un foarte interesant simpozion al lemnului, sau la Montréal, unde există un simpozion al pietrei, și pot afirma că dincolo de rezonanța internațională a numelor care au fost angajate în asemenea confruntări, ceea ce s-a făcut la noi se distinge printr-o trăsătură care se cere subliniată și pe care am putea-o defini printr-un însemnat spor de organicitate, judecat, mai ales prin comparație cu asamblările și organizările spațiale ale altor simpozioane asemănătoare de sculptură în aer liber.

Hotărît, Măgura are, așadar, pentru ce să intereseze străinătatea, ca dezvoltare inserată în contextul contemporan al marilor probleme de creație; într-adevăr această ieșire în natură a sculpturii este una din cele mai stringente nevoi resimțite de artiștii epocii noastre. « Arta trebuie să se rătăcească în natură », spunea Arp; unele din lucrările sale se numeau, de altfel, foarte simplu, « de expus în pădure »; și, nu întîmplător, comentatori plini de sagacitate ai sculpturii moderne, ca Giedeon-Welcker de pildă, compară sculptura lui Arp cu formațiuni naturale, uneori cu dune de zăpadă sau cu aglomerări de gheață pe albia unor ape; asemenea forme ale lui Arp sînt alăturate în cartea Carolei Giedeon-Welcker unor fotografii înfățișînd forme animale: de pildă o lebădă ghemuită în arcuirea umilă a formei sale, și dînd astfel o replică uimitoare uneia din sculpturile lui Hans Arp.

S-ar mai putea da numeroase exemple, dovedind deopotrivă că sculptura vrea astăzi din ce în ce mai mult să evadeze din ceea ce a fost obiectul ei tradițional, într-o năzuință spre lărgirea acestuia, urmînd, în aceasta, o indicație de mare finețe a lui Marx care, într-un loc, numea natura « corpul anorganic al omului »; ruptura între peisaj, — între natură și existența umană, pe baza căreia se constituise, în lumea clasicismului, sculptura europeană, nu se mai poate menține nici măcar ca o distincție teoretică: și această nouă putere a sculpturii de a incorpora forțe ale lumii, odinioară nefigurabile, de a ieși în largul peisajului pentru a-l lua în stăpînire, este un semn al epocii noastre, pe care artiștii români și-l însușesc.

Această irumpere în lumina zilei mari, în poienile rotate ale spațiului hotărit pentru simpozionul de la Măgura, pune, apoi, într-un fel nou, problemele dialectice între « european » și « specific național », sau între domenii tradiționale, cum ar fi cele ale arhitecturii și sculpturii. Unele din operele de la Măgura pun ele însele problema unei moderne fuziuni între arhitectonică și sculptură, căci par a se compune în jurul unui sistem de a dezagrega poetic mulări arhitectonice; s-ar putea cita aici exemplul lucrărilor lui Bucur, în care e prefigurată problema unor raportări spre arhitectură, o arhitectură în sine, așa cum, pe de altă parte, spre o anumită strictețe dorică, ne duc unele din lucrările de aici ale lui Flămîndu, astfel încît, mereu, meditația noastră își pune firesc problema de a depăși anume graniți artistanale, prea îndelung stăpînind spiritele la noi.

A sosit fără îndoială timpul să gîndim împreună dezvoltarea artelor, și o experiență ca Măgura ne împinge și mai hotărît în această direcție. La fel cum însăși dezvoltarea sculpturii țărănești ajunge să anuleze de fapt hotarele separînd arhitectonicul de sculptural; după cum tot ea ne poate duce cu gîndul la acea abolire a cronologiilor la care se referea o lucrare mai veche a lui Paul Petrescu, — o transcendere aparținînd unei istorii foarte îndepărtate, de dincolo de Grecia, a care s-ar putea merge către Persia sasanidă, spre modalitățile ei specifice de a gîndi decorul; atingem desigur aici, în spirit, hotarele experienței exotice, dar este tocmai vorba de acel tip de exotism funcționînd latent în adîncurile imaginației populare. Faptul că arta populară stimulează o valorificare a naturii brute, — de pildă, piatra brută a discurilor, la nivelul tehnicii țărănești, a monumentelor din Maramureș sau din alte ținuturi cu vechi tradiții, faptul că această arhitectură ne pune în contact cu rafinamentele unei naturi intacte, nu poate fi desprins și separat de adevărul că aici este implicată în fiecare clipă o poetică; și aceasta s-a întîmplat nu numai la noi: — în această privință exemplul lui Brîncuși este revelator, pentru că am învățat valoarea pietrel prin tratarea sublimului poetic al pietrei de către Brîncuși; în istoria artei, cercetările mai noi arată că sensibilitatea pentru natura liberă, sustrasă organizărilor geometrice (de pildă în secolul al XVIII-lea) a însemnat, concomitent, în realitate, și o curiozitate față de chipul unei naturi transfigurate. În clipa cînd Europa, începînd din Anglia — după aceea trecînd pe restul continentului — descoperea natura liberă, cea care nu se lăsa constrînsă de geometriile marelui secol al Curții de la Versailles, ea introducea în spectacolul mare al firii o întreagă poetică sau, mai bine zis, o dramaturgie poetică al cărei exemplu îi venea de departe, tocmai din China; în această privință, cartea fundamentală care a avut cea mai mare circulație, născînd polemici și generînd influențe, e cea scrisă de englezul Chambers, în care ni se vorbește despre sistemul de grădinărie după uzanțele sistemelor chinezești. Or, acest exemplu exotic era exemplul unei naturi transfigurate. Chambers compară unele din alcătuirile grădinilor chinezești din secolul al XVIII-lea cu acelea ale lui Bosch: în grădinile chinezești existau și asemenea artificii, de pildă un fel de îngemănare continuă a naturii b ute cu artificul, — stînci artificiale de felul acelora care se pot vedea în pictura

europăană a flamanzilor sau în parcurile aceluiași secol al XVIII-lea; nu este lipsit de însemnătate faptul că unele parcuri de acest gen, pomenite în textele unor călători prin China, ne aduc mărturia existenței unor cuptoare sau a unor topitori de metal, care produceau flacără și fum, sporind ceea ce era amenințarea dramatică și complicația poetică în aspectul naturii — element de transfigurare poetică care dubla aproape automat descoperirea naturii ca atare și a naturii brute. Această ne obligă să judecăm, firește, mersul spre elementar, spre realizarea elementară a materiei, a pietrei, — cum este cazul sculpturilor de la Măgura — cu o cercetare a supraînțelesurilor poetice prezente în elaborările artiștilor care, prin ele, au imprumutat acestor mealeguri o nouă dimensiune.

În legătură cu Măgura, o alăturare de puncte de vedere concrete, venite de la arhitecți, de la etnografi și specialiști ai artei populare, de la specialiști ai artei vechi medievale — care, alături de criticii fenomenului modern contemporan se silesc să imagineze concordanța unei dezvoltări, — este, așadar, din toate punctele de vedere bine venită; pentru că, desigur, nu este destul să imaginăm apariția unor noi sculpturi, în felul unor mari frunze de piatră care s-ar ivi pe întinsul acestor poieni în fiecare toamnă; nu este destul să imaginăm dezvoltarea acestor locuri ca o succesiune de fericite recolte, ci trebuie să vedem cum creația artiștilor care s-au simțit încurajați de duhul locurilor, de încrederea oamenilor de pe aceste țărmuri ale Buzăului, într-un cuvânt, cum creația lor poate întipări și reține ceva din atmosfera locului, așa cum se vedește pînă și în mai vechile înfăptuiri ale acestui ținut.

Este o mare regiune în ceea ce privește pietrele cioplite, un ținut de mare interes în ceea ce privește arhitectura, domeniu unde întîlnim aici soluții de o mare simplitate și de o mare noblețe. Din conjugarea punctelor de vedere la care ne refeream mai sus se vor schița, neîndoielnic, rădăcinile unei fecunde dezvoltări de viitor. Tot ceea ce ne vor spune artiștii și criticii care vor continua examenul acestei experiențe din perspective deosebite, felul în care s-a elaborat o atmosferă de solidaritate, felul în care a funcționat acest « falanster » — cum îndrăznesc să-l numesc — care a fost echipa lucrînd la Măgura, așadar sensul uman și artistic al experienței, ni se pare de o importanță deloc neglijabilă; în egală măsură remarcabil a fost felul în care natura a fost făcută să constituie ceva mai mult decît un simplu conținător al sculpturii, ea devenind o nouă realitate, de sine stătătoare, care să însumeze și să potențeze elementele expuse; aici, și în acest sens, experiența colectivă de la Măgura rămîne de cel mai mare preț: este vorba de fascinantă confruntare cu o natură funcționînd ca spațiu muzeal, și creînd o comunicare nouă între sculptură și spațiul care o conține; în sfîrșit, tot ceea ce este respirație fericită în această sculptură și care dă ideea ultimei comunicări, acea arheologie posibilă, idee pe care am avut, mulți dintre noi, prilejul s-o găsim ilustrată în reacțiile spontane ale oamenilor, oricîte ori se găseau în fața altor fenomene artistice cu adevărat izbutite.

În legătură cu ideea de natură ca spațiu muzeal, s-ar putea propune mai departe dezbaterăa unei laturi noi asupra căreia organizatorii simpozionului în edițiile viitoare ar trebui să mediteze; lucrurile, așa cum sînt, se oferă acum deschis dintr-odată, sau aproape dintr-odată, privirii. Ar fi poate loc înșă și pentru o anume cuprindere mediată, în treapte, a ceea ce se poate vedea, așa cum s-a făcut de altfel și în unele din marile muzee de sculptură în aer liber existente în lume. Măgura ar putea învăța de pildă de la experiența olandeză de la Koelermueller, unde există o asemenea dispoziție a spațiului, înzestrat cu asemenea variații, încît muzeul poate conține obiecte din cele mai disparate: lucrări în metal de o tristă industrială provocatoare, ale lui David Smith, iar la cîteva zeci de metri sculpturi de Henry Moore,

— pentru a nu mai vorbi de opere clasice, cu care epoca modernă începe: Rodin, Maillol, Bourdelle și alții. E vorba de cel mai important muzeu de sculptură în aer liber din Europa, unde o trăsătură definitorie e tocmai această modulare a spațiului, astfel încât să permită inserția unor stiluri foarte variate.

Or, un dialog între pădure și poiană, — așa cum se înfățișează astăzi acest spațiu al Măgurii, un dialog mai nuanțat, dus mai departe, ar putea să îngăduie aici nu numai niște simple variații de prezentare a lucrărilor, dar, în același timp, și o punere în valoare a ceea ce este originalitatea ireductibilă a acestor sculpturi.

La vechii greci o frumoasă tradiție cerea ca cel chemat să pătrundă în sanctuarul oracolului de la Dodona să calce cu dreptul, cu piciorul acoperit de humă: admirabilă idee, pentru că ea exprimă această nevoie de a accede spre sublim — Dodona era consacrată lui Zeus — de a păși spre zonele înalte, păstrînd neconținut contactul cu solul și cu realitățile fecunde ale pămîntului.

Citînd această împrejurare purtăm desigur în gînd convingerea că artiștii care au lucrat la Măgura au călcat cu dreptul: dezbateră înfăptuirilor sau a sensurilor legate de acest pas n-are cum să nu evoce pentru noi noblețea fermă a rădăcinilor adînci.

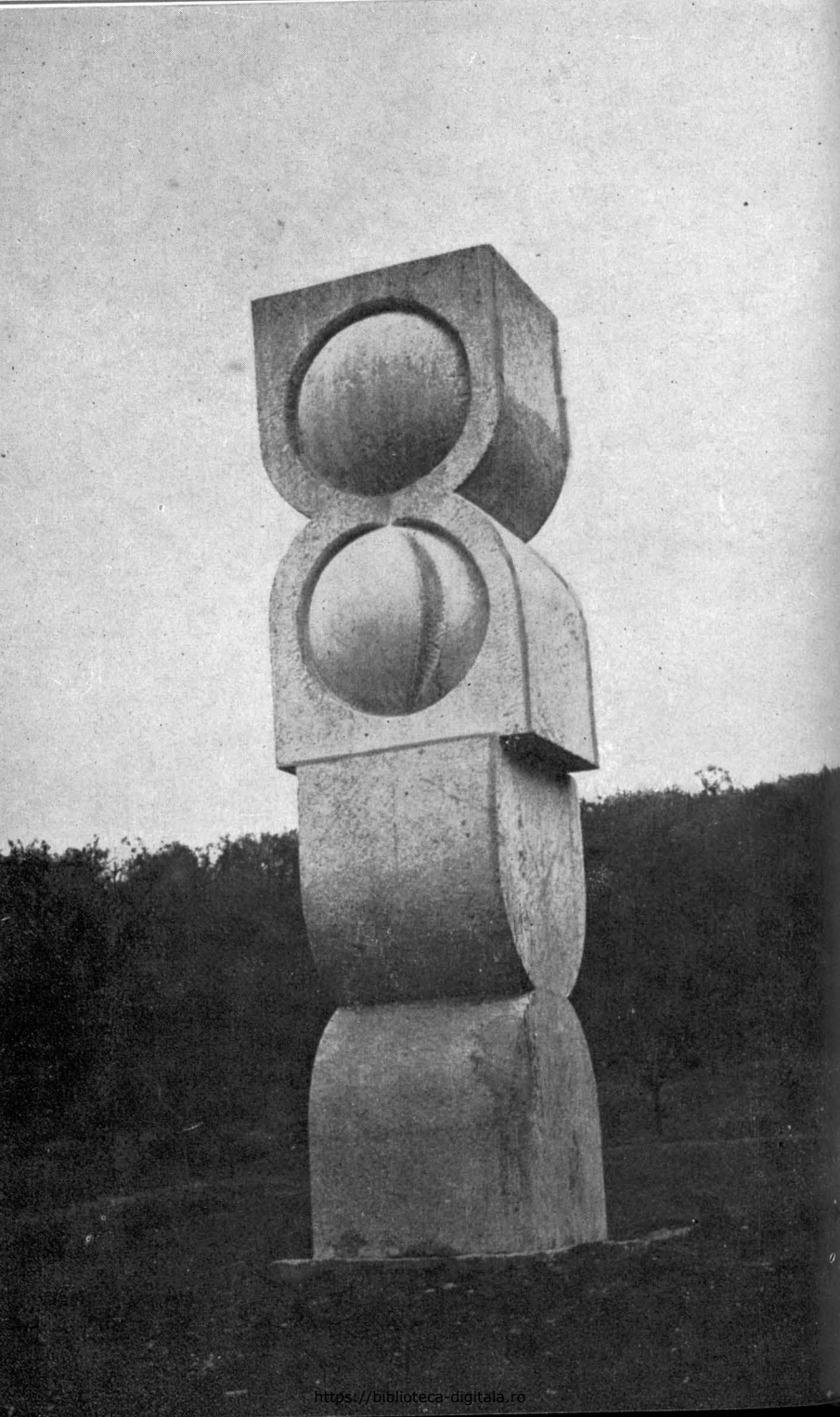
HORIA FLĂMÎNDU «Cuplu» ►

GABI BEJU SILVIA: «Stăpîna pădurii» ► ►

MĂGURA

Buzăul, orașul și județul, nu evocă în memoria literelor și artelor monumente sau amintiri grandioase, asemeni Argeșului sau Sucevei, Botoșanilor sau Țîrgoviștei. O întâmplare pare să fi intervenit spre a lega Buzăul de numele unuia din cei mai mari pictori ai noștri; dar cînd cunoști locurile cu ochiul și spiritul nutrite de viziunea și patosul profund al lui Ioan Andreescu, realizezi că venirea sa aici n-a fost o simplă întâmplare ci că, desigur, a fost hotărîită de acea misterioasă afinitate dintre geologic și uman pe care marii poeți au deslușit-o din totdeauna. Munții Buzăului au avut apoi norocul de a fi inspirat pe Alexandru Odobescu, care a ilustrat peisajul, oamenii și legendele lor străvechi în proza românească, de cel mai pur stil atic, a neuitatului basm al bisoceanului. Și mai aproape de noi, de numele Buzăului avea să fie legată prima operă originală a întemeietorului sculpturii moderne, cea care e considerată azi drept dată capitală, punct de răscruce, asemeni unei faimoase picturi a lui Picasso, în istoria artei acestui secol: *Rugăciunea* lui Constantin Brâncuși. Dislocată, e o datorie ca ea să fie reintegrată ansamblului: căci nu e vorba de o statuă de sine stătătoare, ci de un element al unui ansamblu sculptural unitar, primul de acest fel realizat, și tot în țara sa, de Brâncuși. Sculptorul l-a conceput și elaborat ca atare, vreme de șapte ani, desăvîrșindu-l în 1914, cînd el însuși poposea în carierele de la Măgura spre a alege piatra pentru cele două socluri, cărora singur le-a calculat statura, pe care le-a cioplit și le-a fixat spre a realiza armonia indestructibilă a primei sculpturi tom-bale moderne. Nu credem că pășea atunci în carierele Măgurei neștiutor de vechile tradiții ale pietrei din ținutul Buzăului. Pretutindeni prezente, mărturiile străvechiului meșteșug trebuie să-i fi atras luarea aminte, așa cum ele îl impresionau, tot pe atunci, și pe un alt călător, întristat de prăpăstuirile săracelor locuri, pe Nicolae Iorga. Și nu e străină de tradițiile locale, de nestinsul *spiritus loci*, acea exuberantă, masivă și barocă decorație în piatră a bisericii ridicată pe la mijlocul secolului al XVII-lea, ruinîndu-se apoi solitară pe peretele de lut ce se înalță de-a-supra satului Berca, într-un fantastic peisaj breughelian: monument al sculpturii noastre pe care cercetările noi nu vor întîrzia a-l pune, cum de altfel au și început s-o facă, în cuvenita lui deplină lumină.

Același *spiritus loci* trebuie să fi condus și la întemeierea primei tabere de sculptură de la noi. Meșterilor populari din vechime li se închină arta sculptorilor de

◀ DAVID SERTH: « Tîmpul »

azi veniți să cioplească aceeași antică lespede aspră și grăunțoasă a zăcămintelor din Măgura. Ieșind din desișul pădurii de fagi și stejari, pe muncelele molcome și savant îmbinate ale marei poleni rotate unde viețuiește o așezare minăstirească de acum patru veacuri, te întâmpină o uimitoare populație de piatră, apărută aici numai de doi ani, dar care pare să asume încă de pe acum rezonanța unei durate. Pe linele pripoare din prejmă, încă nepopulate de pietre încorporind, asemeni Stîncilor Fetei din basmul bisocean, duhul viu al formelor, vor veni poate alți meșteri în verile următoare, lăsînd mărturie arta daltei lor. Și se va forma aici, pe nesimțite, un mare muzeu în mijlocul naturii, muzeu perpetuîndu-și fiecă sculptură pe locurile înseși unde pietrele au fost cioplite, ca și cum stînci imuabile ar fi germinat aici dintr-odată, la un sublim capriciu geologic al blîndelor povîrnișuri de lut.

Și iată cum moștenirea de artă pe care, cu tabăra « Măgura » Buzăul a întreprins s-o lase posterității, evocă autobiografia sa artistică, aruncă o lumină învie-toare asupra străvechilor sale vocații de artă. Și în legătură cu aceasta, cuvine-se a aminti vorbele unui mare gînditor englez: « Națiunile își scriu autobiografiile în trei manuscrise: cartea faptelor lor, cartea cuvintelor și cartea artei lor. Niciuna din aceste cărți nu poate fi înțeleasă fără a le citi pe celelalte două, însă singura vrednică de nețărnută încredere este cea de a treia ».

ȘERBAN RUSU: ►
« Mobil »

FLORIN CODRE:
« Omagiu lui Tudor »

Puritatea și tinerețea pământului

Pășind dincolo de poartă, având în mâini aceleași unelte ca și meșterii cioplitori autohtoni, am fost întâmpinați aici de ceva extraordinar care trebuie să dăinuie peste veacuri; un cadru minunat, un adevărat spațiu mioritic, care îl ajută pe artist să se concentreze și să-și dăruiească toată priceperea și puterea.

George Apostu mărturisea că piatra de Măgura este bine cunoscută și colegilor săi, adăugînd că cei mai mulți dintre participanți reprezintă o generație tînă și talentată; ca primă impresie, — cadrul natural splendid, piatra familiară, condiții de lucru optime și credința că se va face un lucru bun.

Astăzi, părerea unanimă este că, într-adevăr, s-a făcut un lucru bun. Piatra scoasă din pământul de desubt a fost redată aceluiași pământ, cu înfățișări de parcă sămînța chipului era purtată în pîntecul pietrei, de parcă s-ar fi ivit, învingînd scoarța pământului, asemenea plantelor ieșind la iveala luminii primăvara.

Ceea ce a dus la perfecta integrare în natură, la comuniunea dintre opere și mediu, își află izvor în însăși structura psihică a creatorului de artă ce nu poate rămîne nesensibilizat de condiția sitului.

De aceea oamenii locului i-au acceptat pe artiști fără a amesteca în vorbele lor dumicați de critică: așa cum admiră frumusețea lunii, a soarelui, păsările, pădurea, cu acel simț din firea românului datorat legăturii lui istorice cu acest pământ al său.

Dar nu numai oamenii locului ne-au fost vizitatori, ci și numeroși alții, care au auzit ori citit despre Măgura, muncitori, oameni din Buzău și alte localități ale județului, au venit să ne privească lucrînd ore în șir, acest interes al semenilor față de munca noastră devenindu-ne cu adevărat suport moral și social.

Poate că acolo, la Măgura, se desăvîrșește pe viu o latură esențială a relațiilor public-operă de artă și public-artist. Acest aspect a fost o preocupare de fond a colectivelor participante.

Sîntem încredințați că peste ani și ani, acest lăcaș al artei va fi unul din semnele purității ce caracterizează tineretul nostru de azi, a unei purități pe care în cotidian o receptăm cu oarecare dificultate. Istoria are însă avantajul de a putea recapitula cu discernămint. Și cînd o va face, va afla în poienile de la Măgura curățenia sufletească pe care tineretul nostru artistic a pus-o aici sub vestmintele de piatră.

Arta-natură

Mimetică sau antimimetică, arta nu încetează să ne apară ca o ipoteză umană a naturii. Nu o negație ci o variantă neantinomică. « Și eu sînt natură » — ar putea fi tradusă exclamația lui Correggio. Prezintă în virtualitatea sensibilă a imaginii și, deopotrivă, în realitatea concretă, utilitară sau nu, a obiectului, ea a constituit întotdeauna pentru conștiința plămuitoare de forme vizibile, punctul de referință inițial și ideal. Chiar și atunci cînd nu părea să fie altceva decît un motiv de reflectare și contemplare pasivă, mai mult sau mai puțin senzorială, orgoliul creator al artistului a ținut să o revendice, în primul rînd, ca model constructiv. În limitele celui mai pur realism, luciditatea artistică s-a simțit ultragiată ori de cîte ori recunoașterea « motivelor obiective » în complexul abstract al imaginii insinua fidelitatea transcrierii iconografice ca pe un criteriu suprem în loc să ia asemănarea drept un accident firesc al aceluiași mod de a lucra, adică « în felul naturii » — cum cerea Luchian.

Despre o asemănare iconografică între formele frumosului natural și formele frumosului artistic, nu poate fi vorba în cadrul muzeului în aer liber, cum au început să se numească colinele de la Măgura. Și totuși sculpturile ivite în poienița de pe colinele împădurite se înscriu în contextul naturii cu spontanietatea unor accidente firești, deși locul amplasării fiecăreia este rezultatul celui mai absurd hazard: hazardul deliberat. A te încrede acestui hazard înseamnă nu numai solidaritate colectivă ci și încredere absolută, pe de o parte în capacitatea creatoare proprie, căci numai o formă artistică ireproșabilă, oriunde și oricînd este la locul său, iar pe de altă parte sentimentul unei inalterabile *naturalități* originare a demersului artistic care-și găsește expresia deplină în limbajul abstract al gândirii.

Alții, mai înainte, au arătat cu elocvența documentelor și forța argumentării logice, avatarurile istorice, localizările creatoare ale unei idei pe care ignoranța ne-ar fi putut face s-o credem o descoperire a timpurilor moderne. Fără alte dovezi decît cele ale unei tradiții strălucitoare în arta cioplitelui în piatră, rămasă încă foarte vie, fără justificări teoretice, programatice, în cele mai neașteptate locuri, la răscrucile drumurilor, pe coline și poieni, modeste monumente, singulare sau pîlciuite în superbe cimitire, te îndeamnă la fiecare pas să le interpre-

tezi ca pe niște convingătoare anticipări la o estetică a naturii gîndită ca spațiu muzeal.

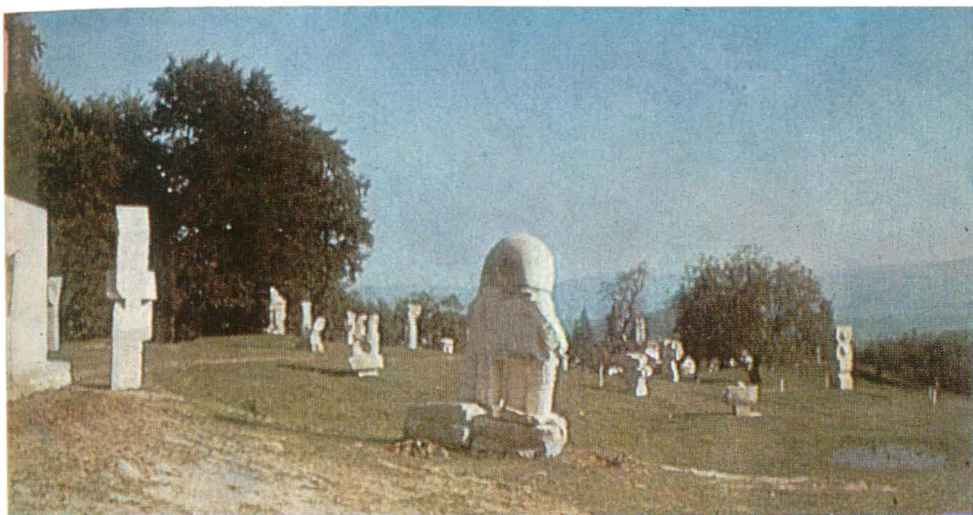
Înainte a ideii moderne de ambiant, arta s-a instituit în zonele comportamentului colectiv, ca atare. Locurile nu par căutate și totuși relațiile dintre formele sculpturale și formele naturii înconjurătoare sînt atît de organice, de parcă amplasarea lor ar fi fost rezultatul unor riguroase deliberări teoretice preliminare, atît de spontană și întîmplătoare le este apariția.

Coreponența nu are loc în planul asemănării iconografice (imaginile sculpturale nu reproduc, adică nu imită natura în alcătuirile ei formale exterioare) ci în acel al echivalențelor « stilistice », menite să așeze arta în prelungirea naturii, pregătind-o pentru substituirea și preservarea estetică a acesteia.

Atunci cînd revoluția tehnico-științifică va pune mai acut problema, tradiția și experiența actuală de la Măgura, vor aduce negreșit argumente convingătoare în favoarea osmozei artă-natură, pe care numai o mentalitate pripită, fascinată superficial de mirajul estetic iconoclast al tehnologiei o poate privi ca pe o ecuație în termeni contradictorii.

Dacă tehnologia în stare pură alungă natura, arta anticipează recuperarea ei în lumea echivalențelor spirituale. Experiența de la Măgura vorbește despre o asemenea recuperare.

Spațiu și stil

Între peisajul vechilor necropole din regiune și complexul de la Măgura, legătura reală este de tipul rudeniei colaterale, nu al ascendenței. Ambele coboară dintr-o tradiție arhaică a pietrei care a fost din belșug exemplificată aici și se dezvoltă ca două serii istorice diferite. Este însă deopotrivă misterios aerul de rudenie între alcătuirile simetrice biaxiale sau poliaxiale ale unor bătrâne cruci sculptate și între structurile monolitice ale sculpturilor noi.

Iconografic, ele se deosebesc pornind de la temă, de la comanda socială, dar stilistic tot ele indică un fond antropologic comun al imaginii creative. Artiștii noștri par a se fi lăsat în voia unui depozit imemorial de modele stilistice, spre a regăsi spontan un tipar de creativitate în acel depozit al subconștientului colectiv, de care vorbea Young, și pe care filozofia culturii și critica derivată din ea îl invocă drept explicație pentru fenomenul stabilității unor motive culturale, pentru fenomenul recurenței unor elemente de stil.

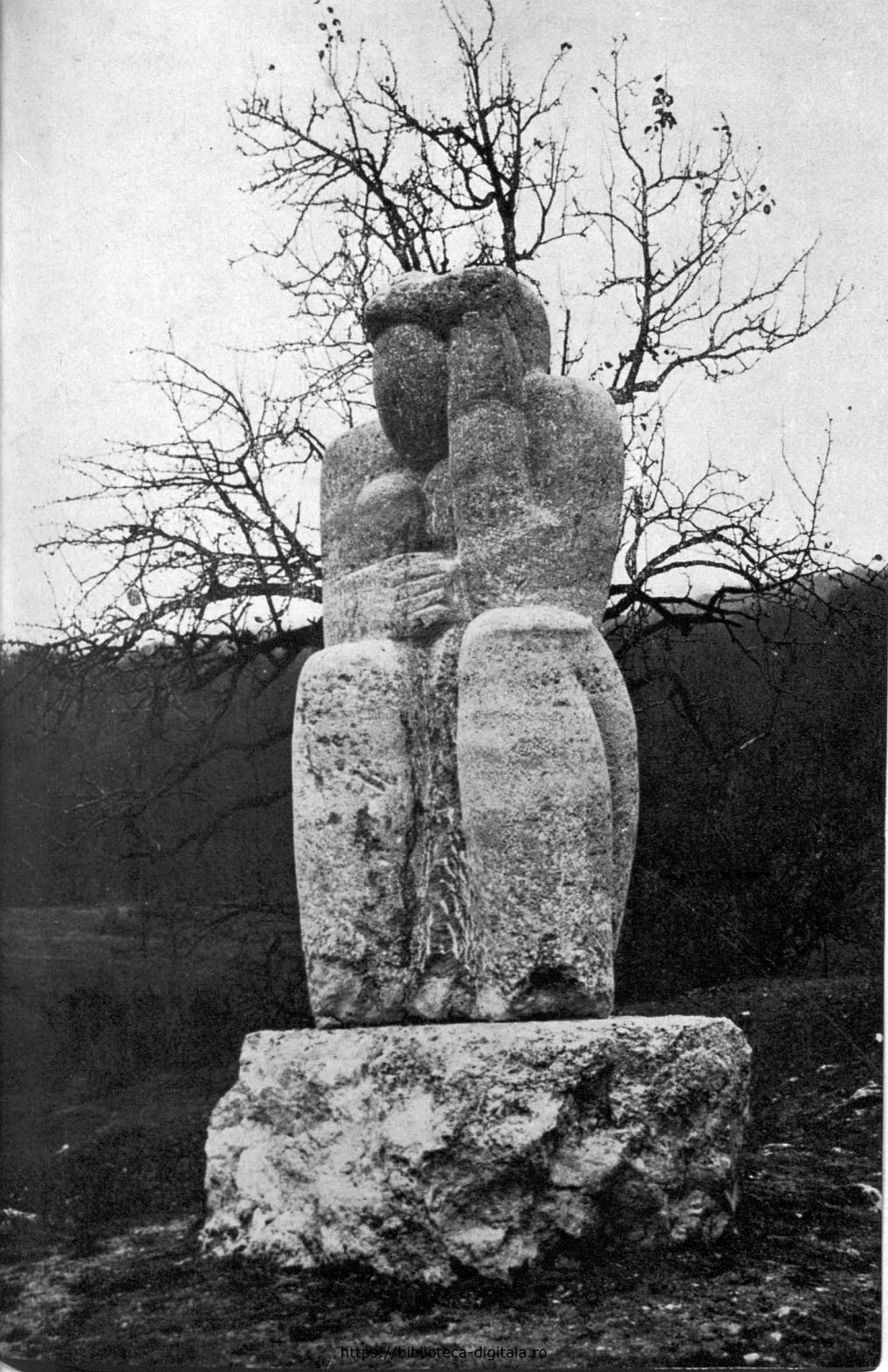
Fondul ultim se recunoaște, așa cum s-a mai spus, în fondul mioritic, fiindcă nu putem ocoli referința la Blaga atunci când vorbim despre o realitate cu un apel atât de intens la rădăcinile străvechi ale formei: deci se manifestă aci o vocație telurică apărută și perpetuată dintr-o veche civilizație agrară și conservată, dincolo de necesitatea istorică, printr-o asimilare psihică la care esteticul a contribuit mereu în virtutea mecanismelor tradiției.

Formal, sculpturile de la Măgura sînt în mare măsură abstracte, se organizează ca semne spațiale; așadar nu sînt imagini, ci substitute de imagini. Ele întemeiază totuși o iconografie de simboluri, atît prin transparența mitologică despre care s-a vorbit mereu, cît și printr-o anume tendință de fixare tipologică, de canonizare a formei. De aici răsare unitatea care sfidează diferențele de aplicare a viziunii.

Îmi aduc aminte că atunci când Chagall a fost întrebat cum de a îndrăznit să nu se adapteze prin stil plafonului Operei pe care l-a decorat, el a răspuns că recunoaște drept singur criteriu al unității o unitate de valoare. Cam în sensul acesta ar trebui privită și perspectiva dezvoltării acestui ansamblu sculptural. Singura precauție care se poate lua în ceea ce privește păstrarea originalității acestor forme, este aceea de a nu le folosi de exemplu, de a le recunoaște valoarea de unicat, în sensul originalității individuale sau, mai bine zis, în sensul unui mod individual de a fructifica o originalitate a spiritului creator colectiv. Ceea ce se poate spera este ca de fiecare dată artistul să se afle în fața peisajului îmbogățit cu ceea ce cuprinde acum, după acumularea noilor straturi de morfologie și stil apărute în urma acestei veri. Se va afla deci în fața unui complex stilistic cu semnul puțin schimbat și va avea să adauge straturilor de experiență mumificată în piatră, și acest strat contemporan.

În felul acesta, artistul însuși o să fie arheologul propriei experiențe, al propriei sistematizări a experienței, și probabil că nu există o școală critică mai bună decât sinceritatea de a te lăsa în voia răspunsului spontan la sugestiile spațiului.

AURELIAN BOLEA: « Nud » ▶

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ

I. BROD

Secolul 20

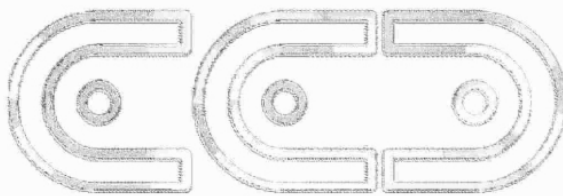
REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22

ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10 — TEL. 18.33.99

BUCUREȘTI

Lei 23

43 804

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

